BLOEMLEZING

UIT

MIDDELNEDERLANDSCHE DICHTERS,

BIJEENVERZAMELD

DOOR

DR. E. VERWIJS,

Leeraar in de Nieuwe Talen en Geschiedenis aan het Gymnasium te Franeker.

EERSTE DEEL.

RIDDERPOËZIE.

ZUTPHEN,
WILLEM THIEME.

1858.

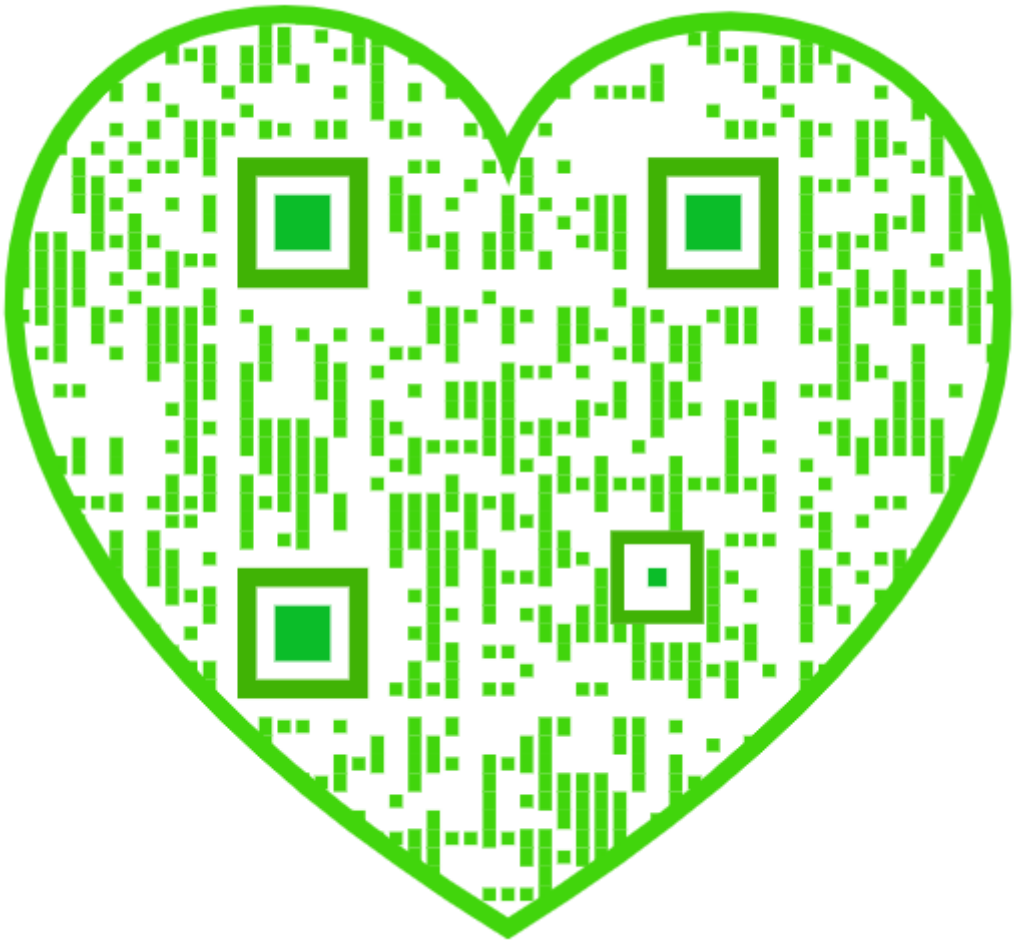

VOORBERICHT.

Het denkbeeld om eene Bloemlezing uit onze Middelnederlandsche dichters te verzamelen werd telkens bij mij opgewekt, wanneer ik zag dat er eene wezenlijke behoefte aan eene geschikte handleiding bij de Academische lessen bestond, waarin door de Anthologiën van den Heer Alberdingh Thijm en den Hoogleeraar Schrant slechts ten deele en gebrekkig werd voorzien. Hoe geschikt ze mogen zijn voor de hoogere klassen onzer Gymnasia, waar het onderwijs en de behandeling der Middeleeuwsche Taal- en Letterkunde niet dan eene ondergeschikte plaats kunnen innemen: aan de inrichtingen van Hooger Onderwijs behoort men in onzen tijd eene schrede verder te gaan, en mag men billijkerwijze verwachten, dat de jongelieden meer en meer bekend worden met de rijke letterkunde van ons voorgeslacht in de Middeleeuwen. Voor dat doel nu zijn de genoemde verzamelingen minder geschikt, daar de stukken uit de groote epische en didactische gedichten medegedeeld veelal te kort zijn, om den lezer een helder denkbeeld dier kunstgewrochten te geven. Bij het mede-

deelen van episodes, vooral uit de riddergedichten, is het steeds mijn doel geweest zooveel mogelijk een afgerond geheel te geven, geschikt om genoegzame belangstelling op te wekken en tevens den geest en de denkbeelden dier tijden helder in het licht te plaatsen. Behalve de twee genoemde werkjens, om niet meer van het Handboek van Lulofs te spreken, bestaat er ten onzent geene bloemlezing in den geest van de bij onze Duitsche naburen bekende verzamelingen van Simrock, Wackernagel, Gödeke en zoo vele anderen, en drukte reeds de Hoogleeraar Jonckbloet in zijne Geschiedenis der Middennederlandsche Letterkunde (D. 1. 171) de hoop uit achter zijn werk »eene kritische bloemlezing uit onze mnl. gedichten als toetssteen te doen volgen." Daar nu de Groninger Hoogleeraar, wiens tijd ruimschoots wordt ingenomen door belangrijker arbeid, voorzeker in den eersten tijd aan de verwezenlijking zijner plannen geen gevolg zoude kunnen geven, meende ik geen onverdienstelijk werk te doen door zooveel mogelijk in zijnen geest te arbeiden, en mijne bloemlezing als een toevoegsel op zijn uitstekend werk te geven. Met dat doel voor oogen heb ik meerendeels zijne Geschiedenis op den voet gevolgd en altijd de plaats aangewezen waar men zijn werk kan naslaan. Hier en daar heb ik, vooral met het oog op eigen studie, het niet onraadzaam geacht andere bronnen en hulpmiddelen aan te wijzen, doch ben hierin spaarzaam geweest, daar het niet in mijn plan lag een volledig »Quellenverzeichniss"

even als in Gödeke's »Deutsche Dichtung im Mittelalter" te geven.

Nog twee Deelen van ongeveer gelijke grootte zullen in den loop dezes jaars volgen, zoo niet drukke beroepsbezigheden mijne plannen verijdelen: waarvan het eerste de vroegste Geestelijke Poëzië, en de burgerlijke Dichtkunst van Maerlant en zijne school zal behelzen, terwijl het derde Deel behalve uittreksels uit de grootere werken van Hein van Aken, Dirc Potter en anderen voor het grootste gedeelte kleinere verhalen en leerdichten, benevens de lyrische en dramatische Poëzie zal omvatten. Eindelijk zal het geheel besloten worden met een vierde stuk, hetwelk uit een woordenboekjen voor de drie Deelen en eene beknopte Grammatica zal bestaan. Dit woordenboekjen zal niet dan eene korte verklaring der woorden zijn, daar bij mondeling onderwijs nader en breedvoeriger uitlegging kan gegeven worden. Zoodanige inrichting achtte ik verkieselijk boven de verklaring der woorden onder aan de pagina, daar dit tot voorbereidende studie minder bevorderlijk is. Door het toevoegen eener Grammatica aan het geheel, hoe onvolledig zoodanige eerste proeve ook zijn moge, geloof ik te voorzien aan eene lang gevoelde behoefte, welke voor aanvangers vòoral een onmisbaar vereischte is. Zonder grammatische handleiding toch tast men steeds in het donker rond, en is niet in staat dan òf door eigen aanteekening òf door het naslaan van grootere werken zich een eenigzins helder denkbeeld

van de eenvoudigste vormen te geven, voor welke moeite de aanvanger gewoonlijk terugdeinst.

Ik eindig met den hartelijken wensch dat dit werk eenigermate moge bijdragen tot de betere kennis en meerdere waardering der Middeleeuwsche letterkunde en eene gunstige ontvangst moge genieten ook bij de beoefenaars van het vak, voor welke de tot nog toe onbekende stukken, die ook in de volgende Deelen zullen verschijnen, misschien eene niet onaangename bijdrage zullen zijn.

DEVENTER, 1. *April* 1858.

I N H O U D.

	blz.
DIERENSAGE.	1
REINAERT.	„
Coppe's uitvaart, I. vs. 283—465.	„
Reinaerts biecht, I. vs. 1429—1755.	6
RIDDERPOËZIE.	15
Sagenkring van Karel den Groote.	„
CAERL ENDE ELEGAST.	„
De straf van Eggherics verraad, vs. 1040—1376 . .	„
ROMAN DER LORREINEN.	24
Judiths ontmoeting met hare verwanten, I. vs. 1125—1325	25
Yoens vlucht met Helene, II. vs. 1773—2076. . . .	30
RENOUT VAN MONTALBAEN.	38
Ywe's ontzet, II. vs. 871—1405.	„
Sagenkring van Arthur.	52
LANCELOT.	„
Ginevra's wanhoop, II. vs. 11173—11517.	53
Lancelot te Corbenyc, II. vs. 14783—15250.	62
Lancelots danswoede, II. vs. 18136—18614.	74
Lancelots gesprek met Ginevra, II. vs. 21340—21485.	86
Galaäd wint het Graal, III. vs. 10033—10824. . . .	89

blz.

WALEWEIN. 109

WALEWEIN EN YSABELE, vs. 7835—8428. 110

FERGUUT. 125

FERGUUT EN GALIENE, vs. 1141—1535 . . . . . „

Klassieke Sagenkring. 136

TROJAANSCHE OORLOG. . . . . „

HECTORS GRAMSCHAP, vs. 2246—2630. 137

ALEXANDER. 147

DE VAL VAN TYRUS, f. 25*d*.—26*c*. . . . . „

DE INTOCHT IN BABYLON, f 50*d*.—51*d*. 149

HET DROOMGEZICHT VAN ALEXANDER, f. 41*c*.—42*d*. . . . 153

VROUW NATURE VAART TER HEL OM TEGEN ALEXANDER SAMEN TE ZWEREN, B. X. vs. 1—306. 157

FLORIS ENDE BLANCEFLOER. 166

FLORIS VINDT BLANCEFLOER WEDER, vs. 2789—3384. . . „

DIERENSAGE.

REINAERT.

GERVINUS, Geschichte der deutschen Dichtung, 4e Ausg. I. 133—154.

Dr. JONCKBLOET, Geschiedenis der Middennederlandsche Dichtkunst, I. 130—173.

» vanden Vos Reinaerde.

De dierensage, oorspronkelijk in Vlaanderen en Artois ontstaan, was in de Middeleeuwen onder bijna alle volken van Europa bekend en geliefd.

Reeds in de Xe eeuw vindt men de *Echasis Captivi*, in de XIe den *Luparius*, in de XIIe den *Isengrinus* en *Reinardus Vulpes*, welke laatste vooral vermeld verdienen te worden, alle in Middellatijnsche verzen gedicht. De Middelnederlandsche Reinaert, naar Fransche bronnen, doch geheel vrij bewerkt, had zijn ontstaan te danken aan zekeren „Willem, die van Madoc maecte," d. i., den dichter van den Madoc (thans verloren en geheel onbekend), en werd ongeveer tusschen 1180—1190 vervaardigd. Het tweede boek is van lateren oorsprong en van eenen anderen dichter, en staat in schoonheid verre bij het eerste gedeelte achter.

Zie over de bewerking naar Fransche bronnen: Dr. Jonckbloet's Reinaert, Inleiding, LXXXVIII—CXXV, en over den tijd der vervaardiging, aldaar, CXLI—CLIV.

COPPE'S UITVAART.

B. I. vs. 283—465.

Koning Nobel houdt op eenen Pinksterdag hof, waarheen alle dieren toestroomden, behalve Reinaert, die om zijne vele wanbedrijven zich niet durfde vertoonen. Isengrim de wolf, Cortois de hond en Pancer de bever brengen allen aanklachten tegen hem in. Alleen Tibert de kater en Grimbert de das wagen hem te verontschuldigen, terwijl de laatste, toen alle dieren Reinaert's dood eischen, verzekert dat deze thans als kluizenaar een vroom en heilig leven leidt.

Doe Grimbert stont in deser tale.
Saghen si van berghe te dale
Canticleer comen ghevaren,
Ende brochte up ere bare
Ene dode hinne, hiet Coppe,
Dier Reinaert hadde bi den croppe
Hooft ende hals afghebeten.
Dit moeste nu die coninc weten.
Cantecleer quam vore gaende,
Sine vederen sere slaende.
In wedersiden vander bare
Ghinc ene hane wide mare:
Die een hiet Cantaert,
Daer wilen na gheheten waert
Vrouwe Alenten goede hane;
Die ander hiet, na minen wane,
Die goede hane Craiant,
Die scoonste diemen vant
Tusschen Portaengen ende Polanen.
Elkerlijc van desen hanen
Droech een bernende stallecht,
Dat lanc was ende recht.
Daer waren Coppen broeders twee,
Die riepen owi ende wee.
Om haerre suster Coppen doot
Dreven si claghe ende jamer groot.
Pinte ende Sproete droeghen die bare:
Hem was te moede harde sware
Vander suster, die si hadden verloren.
Men mocht harde verre horen
Haerre tweer caerminghe.
Dus sijn si comen int ghedinghe.
Cantecleer spranc in den rinc,
Ende seide: »Here coninc,
Dor God ende dor ghenade,
Nu ontfarmet miere scade,
Die mi Reinaert heeft ghedaen,
Ende minen kindren, die hier staen
Sere tharen onwille.
Ten ingane van Aprille,

Doe die winter was vergaen,
Ende men sach die bloemen staen
Over al die velde groene,
Doe was ic fier ende coene
Van minen groten geslachte:
Ic hadde jongher sonen achte,
Ende jongher dochtren sevene,
Dien wel luste te levene,
Die mi Rode die vroede
Hadde brocht tenen broede.
Si waren alle vet ende starc,
Ende ghinghen in een scone parc,
Dat was beloken in ere mure;
Hier binnen stoet ene scure,
Daer vele honde toe horden,
Dat si menich dier fel scorden;
Dies waren mine kindre onvervaert.
Dit benijdde dus Reinaert,
Dat sire waren so vaste binnen,
Dat hire negheen ne conste ghewinnen.
Want Reinaert, die felle ghebure,
Hoe dicke ghinc hi om die mure
Ende leide ons sine laghen!
Alsene dan die honde saghen,
Liepen si na met haerre cracht.
Ene warf wart hi uptie gracht
Bi avonture daer belopen,
Dat ic hem sach een deel becopen
Sine diefte ende sinen roof,
Dat hem die pelse sere stoof.
Nochtan quam hi bi barate
Dane; dattene God verwate!
Doe waerwi sijns langhe quijt.
Sint quam hi als een hermijt,
Die moordadeghe dief,
Ende brochte mi seghele ende brief
Te lesene, here coninc,
Daer u seghele ane hinc.
Doe ic die letteren lesen began,
Dochte mi ghescreven daer an,

Dat ghi haddet coninclike
Over al uwen rike
Allen dieren gheboden vrede,
Ende oec allen voghelen mede.
Ooc brochte hi ander niemare,
Ende seide, dat hi ware
Een begheven clusenare,
Ende hadde ghedoghet, twaren,
Vor sinen sonden meneghe pine;
Hi toochde mi palster ende slavine,
Die hi brochte vander Elmare 1),
Daer onder ene scerpe hare.
Doe sprac hi: »Here Cantecleer,
Nu moghedi wel vorwaertmeer
Van mi sonder hoede leven:
Ic hebbe bi der scole vergheven 2)
Al vleesc ende vleeschsmout.
Ic bem vortmeer so out,
Ic moet miere siele telen.
Gode willic u bevelen!
Ic ga daer ic hebbe te doene:
Ic hebbe middach ende noene
Ende prime te segghene vanden dagh
Doe nam hi neven ere haghe
Sinen wech, ende tien ghescede
Ghinc hi lesen sinen crede.
Ic wart blide ende onvervaert,
Ende ghinc te minen kindrenwaert,
Ende was so wel al sonder hoede,
Dat ic ghinc met minen broede
Sonder sorghe al buten mure:
Daer gheviel mi quade avonture;
Want Reinaert, die felle saghe,
Was ghecropen dor die haghe
Ende hadde die porte ondergaen:
Doe waert miere kindre saen

1) Eene proostdij, op de grenzen van Vlaanderen en Zeeland gelegen, in 1144 gesticht.

2) Prof. Jonckbloet meent in *scole* eene bedorvene lezing te zien.

Een ghepronden uten ghetale,
Dat leide Reinaert in sine male.
Mesval mi doe nakede:
Want sint dat hise smakede
In sinen ghiereghen mont,
Ne conste ons wachtre nochte hont
No bewachten, no bescaermen.
Here, des laet u ontfaermen!
Reinaert leide sine laghe
Beide bi nachte ende bi daghe,
Ende roofde emmer mine kindre;
So vele es tghetal nu mindre,
Dant ghewone was te sine,
Dat die XV kindre mine
Sijn ghedeghen al tote viere,
So suver heeftse die onghiere
Reinaert in sinen mont verslonden:
Noch ghistren wart hem metten honden
Ontjaghet Coppe, die hinne mare,
Die hier leghet up deser bare.
Dit claghic u met groten sere:
Ontfaermt u mijns, wel soete here!"
Die coninc sprac: «Grimbaert,
U oom, die clusenare waert,
Hi hevet ghedaen so goede carine,
Levic een jaar, het sal hem scinen!
Nu hort hier, Cantecleer,
Wat sal der talen meer?
U dochter leghet alhier verslegen:
(God moet haerre siele pleghen!)
Wine moghense niet langher houden,
(God moeter af ghewouden!)
Ende sullen onse vigilien singhen;
Daerna sullen wise bringhen,
Den lichame, ter eerden met ere.
Dan sullen wi met desen heren
Ons beraden ende bespreken,
Hoe wi ons best ghewreken
An Reinaerde van deser mort."
Doe hi ghesprac dese wort,

Beval hi jonghen ende ouden,
Dat si vigilien singhen souden.
Dat hi gheboot was sciere ghedaen.
Doe mochtemen horen aneslaen
Ende beghinnen, harde ho,
Dat *placebo Domino*,
Ende die verse die daer toe horden.
Ic seide ooc, in waren worden,
Neware het ware ons te lanc,
Wie daer der siele vers sanc,
Ende wie die sielelesse las.
Doe die vigilie ghehent was,
Doe leidemen Coppen in dat graf,
Dat bi engiene ghemaket was
(Onder die linde in een gras,)
Van marberstene, die slecht was
Die letteren, die men daer ane sach,
Ane den sarc, die daer up lach,
Deden ane tgraf bekinnen,
Wie daer lach begraven binnen.
Dus spraken die boecstave
Anden sarc upten grave:
»Hier leghet Coppe begraven,
Die so wale conste scraven,
Die die vos Reinaert verbeet,
Ende haren gheslachte was te wreet."

Reinaert's biecht.

B. I. vs. 1429—1755.

Reinaert, na eerst door Bruin den beer, en daarop door Tibert aan het hof gedaagd te zijn, doet beide onverrichter zake en gruwelijk mishandeld terugkeeren, en wordt eindelijk naar rechtsgebruik ten derdenmale door Grimbert ingedaagd, die als broeders zoon van Reinaert, voor dezen bij den vertoornden koning had gesproken. Grimbert vertrekt naar Maupertuus, Reinaerts hol, en overreedt dezen met hem naar 's konings hof te vertrekken.

Ai hoe droeve bleef vrouwe Hermeline;
Ende hare clene welpekine

Doe Reinaert sciet uut Maupertuus,
Ende hi hof liet ende huus
Aldus omberaden staen!
Nu horet, wat hi heeft ghedaen.
Teerst dat hi quam ander heiden,
Hi sprac te Grimbert ende seide:
»Grimbert, scone wel soete neve,
Van sorghe suchtic ende beve.
Lieve neve, ic wille gaen
(Nu hort mine redene saen,)
Te biechte hier te di:
Hier nes ander pape bi.
Hebbic mine biechte ghedaen,
Hoe so die saken mijn vergaen,
Mine siele sal te claerre wesen."
Grimbert antworde na desen:
»Oom, wildi te biechte gaen.
So moetti dan verloven saen
Alle diefte ende allen roof;
Oft en diet u niet een loof!"
— »Dat wetic wel," sprac Reinaert,
»Grimbert, nu hort haerwaert,
Ende vandet mi gheraden;
Siet, ic come u te ghenade,
Van algader miere mesdaet:
Nu hort, Grimbert, ende verstaet:
Confiteor pater, mater,
Dat ic den otter ende den cater
Ende allen dieren hebbe mesdaen;
Daer af willic mi in biechte dwaen."
Grimbert sprac: »Oom, walschedi?
Oft ghi wilt, sprect jeghen mi
In Dietsche, dat ict mach verstaen."
Doe sprac Reinaert: »Ic hebbe mesdaen
Jeghen allen dieren, die nu leven;
Bidt Gode, dat hijt mi vergheve!
Ic dede minen oom Brunen
Al bloedich maken sine crune.
Tibert dede ic muse vaen
(Daer ickene sere dede slaen,)

Tes papen, daer hi spranc int strec.
Ic hebbe ghedaen groot ongherec
Cantecleer ende sinen kindren,
Waren si meerre of te mindre,
Dicke makedicse los:
Dor recht beclaghet hi den vos.
Die coninc en es mi niet ontgaen;
Ic hebbe hem toren ooc ghedaen,
Ende mesprijs der coninghinne,
Dat si spade sullen verwinnen
Also vele ere van mi.
Ooc hebbic, dat segghic di,
Grimbert, liede mee bedroghen,
Dan ic di soude ghesegghen moghen.
Ende Isengrijn, dat verstaet,
Iliet ic oom, dor baraet;
Ic maecten monc ter Elmare:
Dat wi beide begheven waren
Dat wart hem al te siere pine.
Ic dede hem an der clockelme,
Binden beide sine voete:
Dat luden wart hem doe so soete,
Dat hijt emmer wilde leren:
Dat verghinc hem tonnere:
Want hi luudde so utermaten,
Dat alle die ghinghen bi der strate,
Ende waren binder Elmare,
Waenden dat die duvel ware,
Ende liepen daer si luden horden.
Eer hi doe conste in corten worden
Ghespreken: »Ic wille mi begheven,
Hadsi hem na ghenomen tleven.
Sint dedic hem die crune gheven:
Hem machs ghedinken al sijn leven,
Dat wetic wel over waer.
Ic dede hem bernen af dat haer
So dat hem die swaerde cramp.
Sint dedic hem meerren scamp
Upt ijs, daer icken leerde visscen,
Daer hi niene conste ontwisscen

Hi ontfincker meneghen slach.
Sint leiddicken up enen dach
Tote des papen van . . . . . blois.
In al dat lant van Vermendois
Sone woonde gheen pape riker.
Die selve pape hadde enen spiker,
Daer menich vet bake in lach;
Des haddic dicke goet ghelach
Onder dien spiker haddic een gat
Verholenlike ghemaect: in dat
Dedic Isengrijn incrupen;
Daer vant hi rentvleesc in cupen,
Ende baken hanghende vele.
Daer dedi dor sine kele
So vele gheliden utermaten,
Als hi weder uten gate
Waende keren, uter noot,
Hem was die lede buuc so groot,
Dat hi beclaghede sijn ghewin.
Daer hi was comen hongherich in,
Ne condi sat niet comen uut.
Ic liep, ic maecte groot gheluut
Int dorp, ende maecte groot gherocht
Nu hort, wat ic daer toebrochte.
Ic liep al daer die pape sat
Te siere taflen ende at.
Die pape hadde een cappoen:
Dat was dat alrebeste hoen
Dat men in al dat lant vant:
Hi was ghewent al toter hant.
Dien prandic in minen mont
Vor die tafle, daer hi stont,
Al daert die pape toesach.
Doe riep die pape: »Nu vanc! slach!
Helpe, wie sach dit wonder nie?
Die vos comt, daer ic toesie,
Ende rooft mi in mijns selves huus;
So helpe mi sancta spiritus!
Te wers hem, dat hire quam!"
Dat tafelmes hi upnam

Ende stac die talle, dat soe vlooch
Verre boven mi harde hooch,
In middewaerde upten vloer.
Hi vloecte sere ende swoer,
Ende riep lude: »Slach ende va!"
Ende ic vore, ende hi na.
Sijn tafelmes haddi verheven,
Ende brochte mi ghedreven
Up Isengrijn, daer hi stont:
Ic hadde dat hoen in minen mont,
Dat harde groot was ende swaer;
Dat so moestic laten daer,
Wast mi leet ofte lief.
Doe riep die pape: »Ai, here dief,
Ghi moet den roof laten!"
Ende ic ghinc miere strate
Dane, daer ic wesen woude.
Alse die pape upheffen soude
Dat hoen, sach hi Isengrine.
Doe naecte hem ene grote pine;
Hi warpene int oghe metten messe.
Den pape volgheden si sesse,
Die alle met groten staven quamen:
Ende als si Isengrijn vernamen
Doe maecten si een groot gheluut,
Ende die ghebure quamen uut,
Ende maecten grote niemare
Manlic andren, dat daer ware
In spapen spiker een wulf ghevaen,
Die hem selven hadde ghedaen
Bi den buke in dat gat.
Als die ghebure ghevreischten dat,
Liepen si dat wonder bescouwen.
Aldaer wart Isengrijn teblouwen,
So dat hem ghinc al uten spele;
Want hi ontfinker harde vele
Groter slaghe, ende groter worpe.
Daer quamen die kindre vanden dorpe,
Ende verbonden hem die oghen:
Het stont hem so, hi moest ghedoghen.

So sere sloechsi ende staken,
Dat sine uten gate traken,
(Doe ghedoghedi vele onghevals,
Ende bonden hem an sinen hals
Enen steen, ende lieten gaen
Ende lietene dien honden saen,
Diene ghinghen bassen ende jaghen.
Ooc diende men hem met groten slaghen
So langhe, dat hi ghelove was.
Doe viel hi neder up dat gras
Oft hi ware al steendoot.
Doe was dier kindre bliscap groot.
Ghindre was grote niemare.
Si leidene up ene bare,
Ende droeghene met groten ghehuke
Over stene ende over struke.
Buten dorpe, in ene gracht,
Bleef hi ligghende al dien nacht:
Inne weet hoe hi dane voer.
Sint verwarvic, dat hi mi swoer
Sine hulde een jaer al omtrent.
Dat dede hi up sulc convent,
Dat icken soude maken hoenre sat
Doe leiddicken in ene stat,
Daer ic hem dede te verstane,
Datter hinnen ende een hane
In een groot huus, an ere strate;
Up enen haenbalke saten.
Recht ere valdore bi
Daer dedic Isengrijn bi mi
Up dat huus clemmen boven:
Ic seide, ic wilde hem gheloven,
Wildi crupen in die valdore,
Dat hire soude vinden vore
Van vetten hoenren sijn ghevoech.
Ter valdore ghinc hi ende loech,
Ende croop daer in met vare
Ende began tasten harentare.
Ili taste, ende als hi niet en vant
Sprac hi: »Neve, hets hier bewant

Te sorghe: ic ne vinder niet."
Ic sprac: »Oom, wats ghesciet,
Cruupter een lettel bet in:
Men moet wel pinen omme ghewin;
Ic hebse wech, diere saten vore.'
Dus so liet hi hem verdoren,
Dat hi die hoenre te verre sochte.
Ic sach, dat icken honen mochte
Ende hoonden so, dat hi voer
Vant dac boven upten vloer,
Ende gaf enen groten val,
Dat si ontspronghen overal,
Die daer in den huse sliepen.
Die bi den viere laghen, si riepen
Dat ware in huus, sine wisten wat,
Ghevallen dor dat viwergat.
Si worden up, ende ontstaken lecht:
Doe sine daer saghen, echt
Wart hi ghewont toter doot.
Ic hebben brocht in menegher noot,
Meer dan ic ghesegghen mochte.
Nochtan, al dat ic nie ghewrochte
Jeghen hem, so ne roeke ic niet
So sere, als dat ic verriet
Vrouwe Hersinde, sijn scone wijf,
Die hi liever dan sijns selfs lijf
Hadde: God moet mi vergheven!
Haer dedic, dat mi liever bleven
Ware te doene, dant es ghedaen."
Grimbert sprac: »Oft ghi wilt gaen
Claerlike te biechte tote mi,
Ende sijn van uwen sonden vri,
So suldi spreken ombedect.
In weet, werwaert ghi dit trect:
»Ic hebbe jeghen sijn wijf mesdaen."
Oom, dat en can ic niet verstaen,
Waer ghi dese tale keert."
Reinaert sprac: »Neve Grimbeert,
Ware dat hoofschede groot
Oft ic hadde gheseit al bloot:

Ic hebbe gheslapen bi miere moien?
Ghi sijt mijn maech, u souts vernoien
Seidic eneghe dorperheit.
Grimbert, nu hebbic gheseit
Al dat mi mach ghedinken nu:
Geeft mi aflaet, biddic u,
Ende settet mi dat u dinct goet."
Grimbert was wijs ende vroet:
Hi brac een rijs van ere haghe,
Ende gaffer hem mede XL slaghe
Over alle sine mesdade.
Daerna, in gherechten rade,
Riet hi hem goet te wesene,
Te wakene ende te lesene,
Te vastene ende te vierne,
Ende te weghe waert te stierne
Die hi buten weghe saghe:
Ende hi vort alle sine daghe
Bescedenlike soude gheneren.
Hierna so dedi hem versweren
Beide roven ende stelen.
Nu moet hi siere siele telen,
Reinaert, bi Grimberts rade,
Ende ghinc te hove, up ghenade.
Nu es die biechte daer ghedaen.
Die heren hebben den wech bestaen
Tote des conincs hovewaert.
Nu was, buter rechter vaert,
Die si te gane hadden begonnen;
Een prioreit van swarten nonnen,
Daer meneghe gans ende menich hoen,
Meneghe hinne, menich cappoen,
Plaghen te wedene buten mure.
Dit wiste die felle creature,
Die onghetrouwe Reinaert,
Ende sprac: »Te ghenen hovewaert
So leghet onse rechte strate."
Met dusdanen barate
Leidde hi Grimbert bi der scure,
Daer die hoenre buten mure

Ghinghen weden harentare.
Der hoenre wart Reinaert gheware:
Sine oghen begonsten omme te gane.
Buten den andren ghinc een hane,
Die harde vet was ende jonc:
Daerna gaf Reinaert enen spronc,
So dat dien hane die plume stoven.
Grimbert sprac: »Ghi dinct mi doven,
Onsalich man, wat wildi doen?
Wildi noch om een hoen
In alle die grote sonden slaen,
Daer ghi te biechte af sijt ghegaen?
Dat moet u wel sere rouwen!"
Reinaert sprac: »Bi rechter trouwe,
Ic hads vergheten, lieve neve;
Bit Gode, dat hijt mi vergheve.
Het ne ghesciet mi nemmermeer."
Doe daden si enen wederkeer
Over ene smale brugghe.
Hoe dicke sach Reinaert achter rugghe
Weder, daer die hoenre ghinghen!
Hine conste hem niet bedwinghen,
Hine moeste siere seden pleghen:
Hadde men hem thooft afghesleghen,
Het ware ten hoenrenwaert ghevloghen,
Also verre alst hadde ghemoghen.
Grimbert sach dit ghelaet
Ende seide: »Onreine vraet,
Dat u dat oghe so omme gaet!"
Reinaert andworde: »Ghi doet quaet,
Dat ghi mine herte so verdoort [1],
Ende mine bede dus verstoort:
Laet mi doch lesen een pater nooster,
Der hoenre sielen van den clooster,
Ende den gansen te ghenade,
Die ic dicke hebbe verraden,
Die ic desen heleghen nonnen
Met miere list hebbe afghewonnen."

---

1) Lees misschien: *becoort.*

Grimbert balch, newaer Reinaert
Hadde emmer doghen achterwaert,
Tes si quamen ter rechter strate.
Doe began hem droeve ghelaten,
Ende harde sere beefde Reinaert,
Dat si keerden te hove waert,
Daer hi waende sere mesraken.

RIDDERPOËZIE.

GERVINUS, Gesch. der deutschen Dicht. I. 154—166.
Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 217—248.

Sagenkring van Karel den Groote.

CAERL ende ELEGAST.

HOFFMAN VON FALLERSLEBEN, Horae Belgicae, Pars IV.
Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 264—280.
ALBERDINGH THIJM, Karolingische Verhalen, 27—60.

Dit oorspronkelijk Nederlandsch gedicht, dat ons enkel uit eene latere omwerking bekend is en door Hoffmann naar de toen alleen bekende oude drukken uit de XVe eeuw uitgegeven, (daar eerst later een paar fragmenten uit de XIVe eeuw zijn ontdekt) verraadt kennelijk een veel hoogeren ouderdom en dagteekent reeds van de laatste jaren der XIIe of het begin der XIIIe eeuw. Reeds Albericus Trium Fontium monachus, die in het midden der XIIIe eeuw leefde, verhaalt in zijne Kronijk (a. a. 788) hoe: „*ut in cantilena dicitur*, ... Carolus Magnus monitu angeli ivit de nocte furari."

In den vorm, waarin wij het bezitten, zijn zoowel vele inlapsels van latere hand tusschengevoegd, als woorden en uitdrukkingen gemoderniseerd.

DE STRAF VAN EGGHERIC'S VERRAAD.

VS. 1040—1376.

Karel wordt op zekeren nacht door een engel aangespoord te gaan stelen, en begeeft zich na lang aarzelen op weg. Hij ontmoet eenen zwarten ridder, dien hij bestrijdt en overwint, en

hoort dat deze de van het hof verbannen ridder Elegast is. Karel geeft zich voor zekeren Adelbrecht uit, en beide trekken naar den burcht van Eggheric van Egghermonde, Karel's schoonbroeder, om te stelen. De aan Karel trouw gebleven Elegast in Eggheric's slaapkamer doorgedrongen, hoort aldaar hoe Eggheric zijne vrouw deelgenoot maakt van een moordaanslag tegen Karel gesmeed, en ontdekt buiten dit plan aan zijnen onbekenden medegezel, waarop zij scheiden.

Met deser talen dat si schieden.
Elegast voer te sinen lieden,
Daer hise liet in den dan,
Ende Carel die edel man
Voer tInghelen in sijn casteel.
Sijn herte was sonder riveel,
Datten die gheen wilde verraden,
Die hem soude staen in staden,
Soudet recht na rechte gaen.
Noch stont die poorte ontdaen
Ende sine liede sliepen alle.
Hi bant dors opten stalle
Ende ghinc ter camere daer hi lach,
Eert iemen hoorde ofte sach.
Doe hi sijn wapen hadde afghedaen,
So was die wachter ghestaen
Ter hogher tinnen ende blies den dach,
Dien men scone verbaren sach.
Doe wart in wake menich man,
Dien God den slaep sende an,
Doe die coninc stelen voer;
Dat was hem een scone boer.
Doe sende Carel die coninc
Om enen sinen camerlinc
Ende om sinen verholen raet,
Ende seide, hoet met hem staet,
Dat hi wiste wel te voren,
Dat sine doot ware ghesworen
Van Eggheric van Egghermonde,
Die comen sal in corter stonde
Met alder macht van den lande,
Om hem te doene scande,

Als te nemene sijn leven;
Dat si hem goeden raet gheven,
Dat hi behoude sine ere
Ende dat door haren gherechten here.
Doe seide die hertoghe van Bayvier:
» Laetse comen, si vinden ons hier;
Het sal den menighen costen tleven.
Ic sal ons goeden raet gheven:
Hier es menich sterc Vransoys
Uut Vrancrijc ende Avaloys,
Menich ridder, menich seriant,
Die met u quamen hier int lant:
Si sullen hem wapenen altemale
Ende trecken in die hoghe sale,
Ende ghi selve, heer coninc,
Sult ghewapent staen in den rinc.
Die u daer slaen wil of deren,
Wi sullen hem wel van u weren;
Tbloet sal hem lopen ter sporen
Ende Eggheric als te voren."
Dese raet dochtem goet.
Si wapenden hem metter spoet,
Alle die doertoe dochten
Ende wapine draghen mochten.
Beide clein ende groot
Si duchten swaren wederstoot.
Eggheric was van groter macht,
Ende alle die hadden cracht,
Weder daer ende opten Rijn,
Wouden in siere hulpe sijn.
Men dede ter poorte sestich man
Ghewapent ende halsberch an.
Doe Eggherics liede quamen ghevaren
In sconincs hove met haren scaren,
Ontdede men die poorte wide
Ende lietse alle daer dore liden.
Doe si quamen int hof,
Dede men haer cleder of,
Ende men vant naest haren live
Witte halsberghe, scarpe cnive.

Die ondaet was openbaer.
Men leitse ghevanghen daer
Altemet dat si quamen,
Tot dat mense hadde benamen.
Eggheric quam ghevaren
Al metter lester scaren,
Daer alle die mort ane stoet.
Doe hi ghebeet was te voet,
Ende waende gaen in die sale,
Sloot men die poorte te male.
Men vinken als men dander dede.
Men vant ghewapent sine lede
Bat dan iemen die daer was.
Men leide hem in dat pallas
Vor den coninc sinen here;
Des mochti hem wel scamen sere.
Die coninc leide hem vele te voren,
Maer hine wouder niet af horen,
Hi loghende der ondaet:
»Heer coninc, hebt beteren raet;
Dadi mi lachter onverdient,
Ghi hat verloren menighen vrient.
Ghi en waret ooc niet so coene,
No gheen uwer baroene,
Die mi op dorste staden,
Dat ic u hadde verraden.
Waer daer iemen, dies begaerde,
Ic daet hem loghenen metten swaerde
Of metten oorde van minen spere.
Nu come vort dies beghere!"
Alse die coninc dit verstoet,
Was hi blide in sinen moet,
Ende sende om Elegaste
Bode na bode vaste,
Daer hi was inden woude,
Ende ontboot hem harde houde,
Ende vergaf hem alle mesdaet.
Indien dat hi den camp bestaet
Teghen Eggherike,
Hi souden maken rike.

Die boden en letten niet,
Sine deden dat die coninc hiet;
Si voeren tot dien stonden,
Daer si Elegaste vonden.
Dat hem die coninc beval
Seiden si Elegaste al,
Die sere verblide van den woorde.
Als hi die niemare hoorde,
Liet hi ligghen sijn ghereide
Sonder enich langher beide,
Ende swoer bi siere kerstenhede,
Waer hem God sculdich een bede,
Hi en begheerde ander goet,
Dan hi den camp vechten moet,
Ende sinen gherechten here
Mochte behouden sine ere.
Si voeren wech metter spoet.
Doe Elegast die ridder goet
Quam in des conincs sale,
(Nu moochdi horen sine tale)
Seidi: »God hoede dit ghesinde,
Den coninc ende dat ic hier vinde,
Maer Eggheric en groetic niet.
God, die hem crucen liet
Om onsen wille, die veel vermach,
Late mi sien op desen dach,
Ende Maria die maghet soete,
Dat men te winde hanghen moete
Eggheric van Egghermonde.
Mochte God doen sonde,
So heeft hi sonde ghedaen,
Dat hi der galghen es ontgaen,
Omdat hi swoer mijns heren doot
Sonder bedwanc ofte noot."
Als dit Elegast hadde ghesproken,
Eggheric hadt gherne ghewroken,
Maer hi en hats die macht niet;
Daer was menich die hem liet.
Die coninc antwoorde daer of:
»Sijt willecome in mijn hof!

Nu vermaen ic u bi alle dien;
Dies God van sonden plien, 1)
Dat ghi secht ende brenct vort
Die ondaet ende die mort
Van Eggheric, dien ghi hier siet.
Dat en laet dor niemen niet,
Ghi en secht waer ende niet el,
Hoe die aventure ghevel."
Elegast seide: »Gherne,
Mi en staets niet tontberne.
Ic ben seker wel te voren,
Dat Eggheric heeft u doot ghesworen.
Ic hooret hem segghen, daer bi lach
Ende gaf sinen wive enen slach,
Dat sijt dorste anden,
Dat haer bloet ten tanden,
Ter nase ende ten monde uutbrac.
Si rechte haer op ende stac
Haer aenscijn over tbeddeboom.
Ic was daer ende nams goom,
Ende croper liselike toe;
In minen rechtren hantscoe
Ontfinc ic tbloet vander vrouwen."
Doe liet hi den coninc scouwen
Ende hem allen diet wilden sien:
»Dorste Eggheric loghenen van dien,
Ic dade hem lien der ondaet,
Eer die sonne ondergaet.
Ghine moghet ontsegghen camp no strijt
Die verdachvaert in den crijt
Ter werelt ghenen man,
Dies u wille staden an."
Die coninc antwoorde daer naer:
»Bi miere wet, ghi secht waer!
Soudicken voeren na recht,
Ic deden slepen enen knecht
Ende hanghen bider kele."
Doe ghinct Eggheric uten spele,

1) Eene bedorven lezing, die geen zin oplevert.

Ende hi pensde in sinen moet,
Na dat hem ghescepen stoet:
Beter es camp dan hals ontween.
Int hof en was man negheen,
Die spreken dorste te siere vromen.
Dus wart die camp aenghenomen
Een lettel na der noenen.
Die coninc ontboot sijn baroenen,
Dat si ghewapent te velde waren;
Hi en wil des camps niet ontbaren.
Hi hiet den camp ghereiden
Ende bat Gode, dat hi moeste sceiden
Den camp ende tghevechte
Na redene ende na rechte.
Die coninc trooste Elegast wel
Ende seide: verghinghe wel sijn spel,
Ende behilti sijn leven,
Hi souden sine suster gheven,
Die Eggheric hadde te voren,
Die sine doot hadde ghesworen.
Men sloech coorden opt velt,
Daer menich man ghewapent helt.
Een lettel voer vespertijt
Elegast quam ierst int crijt,
Omdatti aenleggher was.
Hi bete neder int gras
Ende viel in cnienghebede:
» God van goedertierenhede,
Ic come u heden te ghenaden
Van allen minen mesdaden,
Die mi ter werelt ie ghevel:
Ic kenne mine mesdaet wel.
Ootmoedich God, diet al vermach,
En wreect niet op desen dach
Aen mi mine sonden.
Dor u heilighe vijf wonden,
Die ghi ontfinct dor ons mesdaet,
Hebt heden mijns raet,
So dat ic niet en sterve,
Noch in den camp en bederve.

Eist dat mi die sonden niet en slaen,
So waen ic wel van hier ontgaen.
Volmaect God, dor u doghet
Ic biddu, dat ghi mi verhoghet;
Ende Maria, soete vrouwe,
Ic wil u dienen met rechter trouwe,
Ende nemmermeer vortan
En werdic rover noch scaecman
In wildernissen ende in wouden,
Mach ic hier mijn lijf behouden."
Doe hi ende sine ghebede,
Seghende hi al sine lede
Scone met siere rechter hant,
Ende oec sijn ridders ghewant,
Ende dors, dat vor hem stoet,
Ende bat Gode dor ootmoet,
Dat hem draghen moest met eren
Ende uten campe laten keren.
Met dat hi die tale seide,
Sat hi op in sijn ghereide,
Ende hinc den scilt ter luchter side.
Nu naket ene grote stride.
Hi nam in die hant den spere,
Ende Eggheric quam met groten ghere
Ten critewaert ghewapent wel,
Die sere was int herte fel.
Hi en seide noch en dede
Te Gode waert enghene bede;
Hi sloech met sporen vaste
Ende reet op Elegaste,
Ende Elegast op hem weder,
Die Eggherike stac dor tleder
Van der curien met ghewelt,
Datti neder viel opt velt
Vanden orse op daerde.
Eggheric vinc ten swaerde,
Dat hi trac uter sceide,
Hi seide: »Nu sal ic u doden beide,
Elegast, u ende u paert,
En si dat ghi ter vaert

Nederbeet op die moude,
So mach u ors tlijf behouden;
Hets so sterc ende so groot,
Het waer scade, sloech ict doot;
Die menighe soudet beclaghen.
Moochdi u lijf ontdraghen,
So behoudi u paert."
Elegast sprac ter vaert:
»En ware dat ghi te voet sijt,
Ic soude corten desen strijt.
En wil u niet te voete slaen;
Ic wil prijs aen u begaen,
Al sout mi sijn te wors.
Nu sit weder op u ors:
Laet ons vechten ridderwise.
Ic hebbe liever datmen mi prise,
Dan ic u sloeghe bi rampe,
Al soudic bliven in den campe."
Dat was den coninc Carel leet,
Dat Elegast so langhe meert,
Dat hi Eggherike spaert.
Eggheric vinc sijn ors ter vaert.
Doe Elegast die tale seide,
Sat hi op in sijn ghereide.
Doe verhief daer een strijt
Tot langhe na vespertijt.
En quam niemen daer hi sach
So fellen strijt op enen dach,
Als si hadden tusscen hem tween;
Dats loghene negheen!
Doe seide die coninc van Vrancrike:
»God, also ghewaerlike
Als ghi hier moghende sijt,
So moeti corten desen strijt
Ende dit langhe ghevechte
Na redene ende na rechte."
Elegast hadde een swaert,
Dat was sijns ghewichte waert
Van ghemalen goude roet,
Elken man te sierc noot;

Die coninc haddet hem ghegheven.
Elegast die hevet verheven
Ende sloech enen slach so sere,
Bi der hulpe van onsen Here
Ende dor des conincs Carels bede,
Die hi over Elegast dede,
So dat hi hem rovede
Tmeeste deel van den hovede,
Ende viel doot uten ghereide.
Dit sach die coninc ende seide:
» Ghewarich God, ghi sijt hier boven,
Met rechte mach ic u wel loven,
Die mi so menighe ere doet.
Die u dienen si sijn vroet.
Ghi moocht helpen ende beraden,
Die aen u soeken ghenade."
Nu wil ic corten dese dinc.
Men sleepte Eggheric ende hinc
Ende alle die verraders mede,
Daer en halp scat no bede.
Elegast bleef in der ere,
Dies dancti Gode onsen Here.
Die coninc gaf hem Eggherics wijf;
Si waren tsamen al haer lijf.

ROMAN DER LORREINEN.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 3—79.
» » » Roman der Lorreinen.

De gruwelijke bloedveete tusschen het geslacht der hertogen van Lotharingen en Bordeaux, welke gedurende verschillende geslachten voortwoedde, is het onderwerp van een der vroegste voortbrengselen der epische muze in Frankrijk, de *Chanson des Lorrains*, en werd ook op onzen bodem overgeplant, doch is in slechts enkele groote fragmenten uit het laatste gedeelte tot ons gekomen.

De vertaling is zeer oud en valt tusschen 1190—1218.

JUDITHS ONTMOETING MET HARE VERWANTEN.

I. vs. 1125—1325.

Koning Yoen, een der Lorreinen, heeft eene dochter Judith, welke tot bruid bestemd is van Lodewijk, den zoon van Karel den Groote, en zich thans aan het hof van Koning Otte van Keulen, een der Bordeloozen, bevindt. Gelloen, de bekende verrader uit het geslacht van Bordeaux, voor deze verbintenis bevreesd, zet Otte tegen Yoen op, en beweegt hem de schoone Judith in een bordeel te plaatsen, en alzoo haar schitterend huwelijk te beletten. Een dapper ridder evenwel, Jan van Metz genaamd, die veel aan Judiths geslacht verplicht was, besluit hare eer te redden, ontvoert haar uit het bordeel, en brengt haar naar Aken. Garijn, Judiths oom, en Ritsart, haar broeder, door Jan van Metz van het gebeurde verwittigd, trekken daarop naar Aken om de geredde te ontmoeten en verder in veiligheid te brengen.

Dus voerén Garijn ende Ritsart
TAken waert sere beswart.
Onderwegen vernamen si,
Dat Otte die coninc vri
Was vor Aken getogen
Met menegen man vermogen,
Maer dathi gekeert ware
Om dathi vernam niemare,
Dat Karel quame ende Yoen,
Ende oec gevloen ware Gelloen.
Dies was hem te moede swaer,
Dat Gelloen was van daer.
Dus sijnsi in die stat comen.
Ogier, die dat heeft vernomen,
Was te moede harde wale,
Ende voer jegen hen daer dale,
Ende heefse wel ontfaen.
In die zale leidise saen,
Ende vertelde hem met rouwen,
Wat gedaen hadde der joncfrouwen
Otte die coninc ende Gelloen,
Ende hoe sine quamen beleggen doen
Met enen starken here vermogen;
Ende oec twi si avetogen
Dies en wisti niet te waren.

Garijn seide: »Men laet varen!
Dit es niet die eerste quaethede
Die ons die valsce Gelloen dede;
Maer mocht die leste sijn,
Dat ware mi lief," seide Garijn.
»Nemmer en moet hijs nochtan danc
Hebben; si sal eer iet lanc
Keyserinne van Rome wesen,
Daer toe so wert si gelesen."
— »Dies onne God der maget fier,"
Seide die borchgrave Ogier.
In die camere ginc si na das,
Daer die scone maegt in was
Metter goeder borchgravinnen.
Ende teerst dat sire quamen binnen
Entie maegt den broeder sach,
Ontploec haer herte als die dach,
Enten oem beide mede.
Met wenende ogen si seide:
»Oem, willecome so moeti
Wesen bede Gode ende mi,
Want mi grote lelycheide
Otte ende Gelloen beide
Hebben gedaen na harer macht.
Maer, danc so hebbe die Gods cracht,
Ic bens met eren hen ontgaen,
Dat een ridder heeft gedaen,
Die geheten es her Jan van Mes,
Die te minen vader waert nu es,
Ende sal hem vertellen al
Mijn leet ende mijn ongeval,
Entie versmadenesse groet,
Die mi die coninc Otte boet."
Garijn seide: »Nichte, laet varen!
Het wert noch vergouden twaren,
Op dats ons onse Here an,
Die alle dinc wel voegen can.
Wi sijn, nichte, comen om u.
Gi moet met ons varen nu
Te Parijs, tuwen vader,

Enten keyser, die beide gader
Na u beiden daer in die stat."
Die maecht seide: »Ic doe al dat."
Men gereide daer tien tide
Diere wagene ende gesmide,
Daer si henen porden mede.
Die borchgravinne van der stede
Voer met hare vriendelike,
Ende menege andre vrouwe rike,
Alse wel selker maegt betam.
Dus voer die maegt loefsam
Met scoenre menechte te Parijs waert.
Nu hort van sher Jans vaert
Van Mes, die den coninc Yoene
Woude seggen van dien doene,
Dat Gelloen ende Otte mede
Sirer scoenrer dochter dede.
Soe lange soe reet mijn her Jan,
Dathi te Parijs quam an.
Entie keyser en was niet
Te Parijs noch comen iet,
Maer men liet hem verstaen,
Dathi comen soude saen.
Daer bleef die getrouwe here.
Maer hi wart onlustech sere
Ende bleef liggende harde cranc.
Doch so staref hi eer iet lanc,
Dat hi niet en sprac Yoene.
Ende men groef den ridder coene
Te sent Pauwels, God weet,
Wies kerke dat in Greven steet,
Scone ende eerlike,
Alse wel betam selken like;
Want het was een goet man,
Daer vele trouwen was an!
Nu latic bliven van desen here,
Die es tontfermene sere,
God moete sijns genadech sijn!
Ende segge van den keyser fijn
Ende van den andren daer toe,

Die te Parijs quamen doe.
Banderside quam Garijn,
Ende daer mede die nichte sijn,
Die niet scoender wesen conde.
Die liede seiden met enen monde
Dat nie quam in Vrankerike
Coninginne die haer gelike
Van scoenheden groet ocht clene.
Lodewijc sach die maget rene,
Die hem behagede harde wale.
Si vercierde al ene zale;
Ende teerst datsi den keyser sach
Ontboet si heme goeden dach,
Ende haren vader den coninc mede,
Gelijc datsi hen allen dede.
Met wenenden ogen so seitsi:
» Edele heren, verstaet mi
Ende ontferme u der onnere,
Die mi Otte dede die here.
Bi des quaets Gelloens rade
Pijndi mi te doene scade
Ende scande mede groet.
Danc hebbe God, dat niet besloet,
Dat niement dan God selve dede,
Die daer rechte wrachte mede!
Here, Gelloen quam van Bordeas,
Daer hi ute verdreven was,
Met erer slavine al te voet
Tote Coelne, der stat goet,
Daer hi den coninc Otten vant,
Dien hi vertelde al te hant,
Hoe hier ene brulocht gemaect si
Tusscen den jongen keyser ende mi,
Dathi harde gerne brake,
Op dathi mochte in enege sake.
Doe berieden si hen daer,
Dat si mi togen daer naer
Ten bordele in die stat,
Ende daden gebieden dat,
Datter quame wie dat woude,

Want hi bi mi liggen soude.
Edel here, weet vor waer,
Datic onlange stont daer,
Dat een ridder, een goet man,
Ende hiet van Mes mijn her Jan,
Ende seide dathi sijn goet algader
Wan ane minen oudervader,
Entaer omme so woude hi
Aventuren dore mi
Beide goet, lijf ende lede,
Om mi te lossene mede;
Ende ontfoerde mi na dat
Tote Aken in die stat,
Daer ic in uwe zale
Van den borchgrave ontfaen was wale.
Ende Otte quam daer naer
Ende beleide ons in Aken daer;
Maer in weet hoe hi sciet,
Ende ons met paise bliven liet.
Dit clagic u, her keyser, here,
Ende minen vader harde sere,
Ende nemmermeer en nemic man
In sire gewroken an."
Die keyser seide: »Scone, laet varen!
Het wert wel gewroken twaren.
Ende daer omme en laet niet dat.
Ic sal u wreken vele bat
Dan gi selve sout visieren.
Mi dunct wel in allen manieren,
Dat hijt dede in mijn despijt,
Sijnt dat gi so langen tijt
Hebt geweest in sine macht,
Ende nu eerst toe es bracht,
Alse gi sout minen sone trouwen.
Magic leven het sal hem rouwen.
Hier omme en laet die brulocht niet,
Al en eest te voren niet gesciet."
Die maegt wert vertroest hier bi,
Ende seide: »Ic sal gerne dat gi
Begert doen, lieve here

Al dert mi mine scande sere."
Na dese tale quam in gegaen
Die biscop van Riemen saen,
Die vrome man her Tulpijn,
Ende hadde dat mesgewade sijn
In die capelle doen dragen saen,
Want hi woude doe messe doen gaen.
Ende alse die goede man
Hadde sijn ornament an,
Brachtemen geleit die maegt daer.
Ende het leidense, weet vorwaer,
Twe coninge stout ende fier,
Gondebant ende Ogier.
Daer trouwetse Lodewike,
Ende bleef coninginne rike.

Yoens vlucht met Helene.

II. vs. 1773—2076.

Otte, „die coninc van den Rine", wordt door den verrader Gelloen opgezet, die hem met eede verzekert, dat zijne gade Helena hem ontrouw is en Yoen bemint, waardoor deze zich dusdoende op zijnen neef en doodvijand Yoen zoekt te wreken. Otte besluit daarop, niettegenstaande Helena hare onschuld betuigt, haar te Berine in Noorwegen strengelijk te doen bewaken, waardoor Yoen troosteloos wordt, en naar Berine trekt.

Dor God, gi heren, nu verstaet
Ene ontfaermelike daet:
Yoen die coninc, die gewesen
Heeft oyt van ridderscape utegelesen,
Die es nu in sinen sinne
Al versoft ane die minne,
Diene maecte dicken erre.
In sine stat van Gardeterre
So lachi lange al puur stille,
Alse die hadde sinen onwille.
Ende om die minne pensedi sere:
Hi en pensde om veede noch om ere
Dan hoe hi hebben mochte allene
Die scone coninginne Helene.

Wat rouwen het heme gaf
En dorste hire vermanen af.
Maer vorwaer so wetet dat,
Dat al dat gout enten scat,
Dathi yegerinc mochte gewinnen,
Dede hi bringen in die stat binnen.
Ic wane, na dat die jeeste wale
Hout, en hadde tenen male
So vele scats, in waerre dinc,
Cresus die rike coninc,
Die die rijcste van scatte was,
Daer men noit ave las,
Alse vergadert heeft Yoen.
Ritsarde dede hi varen doen
Tsirer suster in Vrankerike,
Ende van daer haestelike
In Gasscoengen ende besage
Hoet daer stoede ende lage.
Dit dede Yoen oppenbare,
Om dat hi woude dat Ritsart ware
Uten lande sirer verde,
Ende hi doen mochte dathi begerde.
Ritsart bereide sine vaert
Om te vaerne tsirer suster waert.
Ane den vader nam hi orlof
Ende es henen gesceden of,
Dien daer na en sach
Noch en vernam over menegen dach.
Nu es Ritsart wech gesceden.
Onse Here die moeten geleden!
Ende Yoen die coninc
Riep Olline, in waerre dinc,
Sinen bode, die hem die mare
Brachte dat gevangen ware
Die coninginne te Berine,
Daer hi omme dogede pine.
Nouwe vragedi hem te rade
Wathi alre best dade,
Hi moeste die coninginne sien,
Watter na mochte gescien.

Ollijn seide: »Twaren, here,
So moetijt aventuren sere."
Yoen seide: »In rouke wat
Ic aventure om dat;
Indien dat icse met ogen sie
En roekic oec wat gescie."
Ollijn seide: »Dat sal gescien."
Heimelike pordi mettien,
Ende dede in sijn lant verstaen
Dathi moeste, sonder waen,
Ene bedevaert hemelike doen,
Daer hi ridder no garsoen
Mede woude dan hen tween:
Ander geselscap woudi geen.
Dus es geport hemelike
Met Olline die coninc rike.
Te Berine eshi comen
Ende heeft die vrouwe vernomen
Hoge liggende op den stene,
Utesiende terer veenster allene.
Yoen den coninc diese sach
Sloech op therte een swaer slach,
Ende viel neder in ommacht
In een praieel bider borch gracht.
Die coninginne sagen vallen
Ende nedersigen met allen.
Si en wiste niet wat den man was,
Die daer nederseech in tgras.
Ollijn, die in dit vergier
Metten coninc was allene hier,
Sach die coninginne allene,
Ende seide: »Vrouwe rene,
Bid vor den here mijn,
Die leget uten gereke sijn."
— »Lieve vrient, dat willic doen.
Ende wat es hem, lieve garsoen?"
Ollijn doe weider seide:
»Twaren, vrouwe, sine nuloepheide."
— »Dat beter hem God," seide die vrouwe
»Mi dunct gi hebter omme rouwe."

Mettesen es Yoen becomen
Ende heeft noch die vrouwe vernomen.
Doe seide ten coninc Ollijn:
»Here, bid gerer vrouwen fijn,
Datsi bidde onsen Here
Dathi u troeste ute uwen sere."
Die coninc seide: »Dat willic doen."
Doe riep opwert die coninc Yoen
Ende seide: »Dor Gode, lieve vrouwe,
Bid God dat hi mi si getrouwe."
Ende eer dat wart ute was
Vielhi weder, geloeft mi das,
In onmacht, als hi te voren dede.
Maer het verkenden hier mede
Die scone vrouwe, die coninginne,
Die meestresse was van sinen sinne.
Maer si en wiste wat anegaen.
Enen brief ghincsi scriven saen,
Daer si inne sette dat,
Dathi bleve daer ter stat:
Si sal savonts comen daer
Wat datter af come naer.
In den brief werpse enen steen,
Dies hi vele te swaerre sceen,
Ende riep ane den bode:
»Neemt dit gelt, datic dor Gode
U lieden geve hier ter stede,
Ende quiter uwe herberge mede."
Doe warp si neder die lettre daer
Metten stene die was swaer,
Ende Ollijn esser omme gegaen,
Ende tonetse sinen here saen,
Diese ondede ende las,
Dies hi harde blide was
Ende seide, dat hi daer bliven soude
Ende niet laten dor dat coude.
Dit was op enen jaers avont,
Dat die coninc namecont
In dit vergier hier was comen.
Die coninginne, die vernomen

Heeft dat die coninc Yoen was,
Seide thare joncfrouwe, gelooft das:
»Twaren, joncfrouwen, gi weet wale,
Dat die liede altemale
Tavont hebben feeste ende spel,
Datic oec name wel:
Woudi entie cnapen mede,
Die mi hoeden in dese stede,
Met mi tavont eten comen,
So worde mi doch ene hoede benomen,
Want mi die tijt dunct lanc,
Datic hier ligge ane minen danc.
Ic bidde u roept die cnapen hier boven.
Besiet of sijt willen loven,
Ende laet ons tavont hebben joie
Ende bliscap te minen vernoye."
Die joncfrouwe seide: »Wat wildi?
Si en dadens niet, geloves mi."
Helene seide: »Doch vrages hen,
In machs emmer niet hebben men
Dan sijt wederseggen doch,
So en darfics hen niet bidden noch.
Die joncfrouwe seide: »Gi en dorft u,
Vrouwe, nemmer moeyen nu,
Si en dadens niet, noch ic mede,
Gi verlieset uwe bede."
Helene die scone coninginne
Wert harde droeve in haren sinne,
Dat si den coninc niet en sal
Spreken, dien si boven al
Mint, entien si daer weet
In den bogaert in selc leet.
Haer vernoy so claget si
Harde sere, geloves mi.
In groter droefheid ende in rouwe
Was al dien avont die vrouwe,
Ende pensde datsi niet verdient
Hadde dat men haer was onvrient.
Maer wouts haer geven God die stade,
Si sout hem weder lonen met quade.

Si hadde Gode tote noch ontsien,
Maer nu soudse laten gescien,
Wat haer herte riede hare,
Ende daer si gereet toe ware.
Slapen so essi gegaen,
Ende so sijn die andre saen.
Toter middernacht lachsi;
Doe stontse op, geloves mi,
Want minne vercoenetse sere.
Om datsi Yoene den here
Wiste neder in dien bogaert
Waer si gerne dare waert,
Ende wilt aventuren al
Datter haer na comen sal,
Want nemmermeer en heefse wille
Weder te keerne, lude ocht stille,
Te Otten weder den coninc,
Sint si heme nu ontginc.
Hort coenheit groet vander minnen
Ende vander scoender coninginnen,
Ende hoe si aventuren sal
Hare ere ende hare welvaert al.
Hemelike essi opgestaen,
Ende es in ene scone camere gegaen,
Daer si vant een scone swaert,
Dat Otte hadde harde waert,
Want sijns vader hadde gewesen.
Dat swert nam si mettesen,
Ende es vort gegaen te hant
Daer si harer joncferen vant,
Die so sliep harde vaste
Ende luttel wiste van desen gaste.
Tswert toech die vrouwe uut
Sonder te makene geluut,
Ende staect dor dat herte der magt.
Die coninginne, diet al wagt,
Sochte die slotle tes sise vant,
Ende ontsloet vort metter hant
Die dore van den wendelstene,
Ende ginc vort neder allene

Tote daer die eerste cnape lach.
Die mane sceen oft ware dach,
Want het vroes een deel sere;
Die vrouwe, die noch siele no ere
En spaerde, es metten swerde saen
Tote daer die cnape lach gegaen,
Ende verhief enen slach so groet,
Dat avevoer dat hoet:
Die slotle heefsi genomen
Ende esser mede ter dore comen,
Ende ontsloetse haestelike.
Doe ginc vort die vrouwe rike
Daer die derde cnape lach.
Dien gafsi oec enen slach,
Datsi hem storte ende halscnoc mede
Al dorsloech tenen snede.
Twe paer slotle vantse daer:
Die ene gingen oppenbaer
Ter zalen waert daer si
Niet en woude, geloves mi,
Entie andre horden ter dore,
Daer ene brugge vore
Stont, die ten prayele ginc,
Daer haers beide die coninc.
Die dore ontsloet si doe
Ende ginc ten prayele toe,
Daer si vant den coninc Yoene.
Doe vragede daer die coninc coene
Wie hi ware die quame daer.
Die coningin seide oppenbaer:
» Ic ben die coningin Helene,
Die comen ben ute gonen stene
Allene tote u hier,
U besien, here coninc fier.
Ende oec alsoe, dat verstaet,
Comter mi af goet oft quaet,
Datic nemmermeer en kere
Ane Otte minen here."
Doe die coninc dat verstoet
Warthi blide in sinen moet,

Ende seide: » Willecome, vrouwe!
Nu es gemindert mine rouwe
Ende gemindert mijn verdriet.
Wine mogen hier langer bliven niet,
Wi moeten uten lande varen.
Ende weet oec wale, twaren,
Datic oec al geheellike
Laten wille mijn conincrike,
Ende wille met u varen wege.
God die moet ons geven sege!
Want bleven wi in den lande
Men soude ons spreken selke scande,
Beide vriende ende mage,
Datwi souden tenegen dage
Sceden, vrouwe, al waert ons leet.
Ic hebbe tonsen boef gereet
Den scoensten stat, die noit man sach,
Die ons niet avegaen en mach.
Wi selen in heidinesse varen,
Entaer wonende bliven twaren,
Daer men van ons nemmermere
En verneme." — » Lieve here,"
Seide die vrouwe, » nu doet alsoe,
Datic altoes blive vroe,
Ende gi mine, sonder begeven:
Ic wille u bliven al mijn leven,
Ende al uwen wille doen."
— » God lone u, vrouwe," seide Yoen.
Te menegen tijt so es geseit,
Dat es verloren aerbeit
Datmen vrouwen te nouwe wacht:
Noit hadde dese vrouwe geacht
Te mesdoene teneger stede,
Noch selve Yoen die coninc mede,
Die wile datsi hare entare
Spreken mochte oppenbare,
Ende men hen dies niet verboet.
Maer sint dat men die vrouwe sloet
Ende benam hare vriheit,
Ende soeken moeste hemelycheit,

Heeftsi selke dinc gedaen,
Die si node soude bestaen.
Hen drien heeft si nu doet,
Daer si om gaf cleine no groet.
Oec heeft si hare lude ende stille
Al gegeven tes conincs wille.
Dit wan Otte ane sijn bedwanc,
Dat hi der vrouwen maecte te lanc.

RENOUT VAN MONTALBAEN.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 330—362.

Alberdingh Thijm, Karolingische Verhalen, 63—292.

Hoffman von Fallersleben, Horae Belgicae, Pars V.

Van dit gedicht, dat de geschiedenis der Vier Heemskinderen behandelt en van den jongsten en beroemdsten zijnen naam heeft ontvangen, zijn slechts fragmenten tot ons gekomen, doch de volledige inhoud naauwkeurig bekend uit het beroemde en veelgeliefde volksboek, door den verdienstelijken Alberdingh Thijm op uitstekende wijze op nieuw voor ieder toegankelijk gemaakt. Hoewel de sage bij ons inheemsch en zeer oud was, is het gedicht in den vorm, waarin wij het bezitten, uit het Fransch naar de bewerking van Huon de Villeneuve vertaald en wel omstreeks 1240—1280, en wijst dus reeds op het tijdperk van verval der ridderpoëzie.

Ywes ontzet.

II. vs. 871—1405,

Ywe, de koning van Dordogne, Reinouts schoonvader, had dezen aan Karel, den bloedvijand van Haymijns geslacht verraden; doch Reinout wordt door Malagijs zijnen oom, die de kunst van nigromantie verstond, verlost, en zwoer Ywe te doen hangen. Deze vlucht in doodsangst voor zijnen schoonzoon en wordt monnik te Beaurepaer. Aan Karels hof dacht men dat Ywe de rol van verrader ook jegens den koning had gespeeld, en Reinout door zijne tusschenkomst was ontzet, waarop Roelant zwoer Ywe te zullen straffen met den dood, en de meeste genooten zich bij hem voegden, toen hij met zijne mannen optrok.

Doe swoer Roelant vele saen,
Hi soude Ywe varen vaen;

Constinc vinden in enich lant,
Hi soudene hanghen doen tehant.
Doe sprac Naymes te Roelande:
» Ic vare met u in elken lande
Met twaelfhondert miere man,
Die beste die nóit heelt ghewan."
Doe sprac Oghier van Denemárken:
» Met stouten riddren ende met sterken
So willic u te hulpen staen:
Met achthondert riddren saen
So sal ic u volghen waer ghi vaert,
Die alle sijn wel bewaert."
Doe sprac Olivier dat coene diet:
» Roelant, in begheve u niet,
Ic moet emmer met u riden
Ende wesen neven uwer siden."
Doe sprac die hertoghe van Lioen:
» Ic vare met u, bi sente Simoen!
Met sevenhondert miere baroene,
Die alle stout sijn ende coene."
Doe sprac Diederijc van Ardan:
» Ic vare met u, bi sente Jän!
Ic ende vijfhondert miere man,
Daer grote doghet leghet an."
Wat holpé dat ict u maecte lanc?
Die twaelf ghenóte sonder wanc
Van Vrancrike seiden dat
Aldaer op der selver stat,
Si willen alle met Roelant varen
In Gasconien sonder sparen,
Ende daer stichten roof ende brant,
Ende bernen sconincs Ywes lant
[Ende hanghen bi siere kelen saen,] 1)
Waer dat sine moghen bevaen.
Aldus ghereden si hare vaert
Ende voeren te Gasconien waert,
Ende alsi quamen int lant,

1) Deze regel ontbreekt in het hs., en is aldus door mij ingevuld. Vergelijk vs. 65.

Stichten si bede roof ende brant,
Ende vragheden omme niemare,
Ende waer die coninc Ywe ware.
Dat volc antworde ghemenelike:
»Hi heeft opghegheven sijn rike;
Te Beverepaer es hi begheven,
Daer wil hi wesen al sijn leven."
Doe swoeren die ghenote daer,
Si soudene halen te Beverepaer,
Ende aldus sulsi varen
Beverepaer besitten tewaren:
Dat doet ons dstorie weten:
Den clooster heeft Roelant beseten,
Ende met Roelant ghemenelike
Die twaelf ghenote van Vrancrike.
Alse Ywe die monec dat sach,
Dat Roelant vor den clooster lach,
Ontboot Ywe vele houde
Sinen swaghelinc Renoude
Bi enen bode sonder blame,
Dat hi hem te hulpen quame
Jeghen Roelant den coenen deghen.
Beverepaer haddi beleghen,
Ende die twaelf ghenote van Vrancrike,
Si hadden ghesworen ghemenelike,
Dat sine soude vanghen
Ende bi siere kelen hanghen,
Ende bat hem dies omoedelike
Dor onsen Here van hemelrike,
Dat hi hem holpe uter noot,
Bi den Here die mi gheboot
Jeghen Roelant den heelt wel ghedaen.
Hi wildem gheven ghevaen,
So dat men hem in corter stonde
Die tonghe snede uten monde
Ende utestake bede sijn oghen,
Hi wilt gherne ghedoghen;
Ende dat hem Renout, die heelt vercoren [1]),

1) Bij Hoffmann: *Roelant;* om den zin noodzakelijk aldus te veranderen.

Af dade sniden bede sijn oren
Ende af dade slaen sinen rechten voet.
Dit ontboot Ywe, des sijt vroet,
Dat men hem die herte utesnede,
Daer hi verranesse mede dede.
Hi hadde wel verdient die doot,
Des hi Renout sonder noot
[Bi verranesse wilde doen vaen.]
Doe voer die bode vele saen
Te Renout van Montalbaen,
Ende heeft den heelt ghemeit
Die sake al uut ende uut gheseit,
Also alsem was gheladen.
Doe antworde Renout bi staden:
» Mine roec, hets mi lief,
Latene hanghen den vulen dief."
Alse Clarisse dat verstoet,
Wert soe droeve in haren moet.
Haer outste kint heeft si ghenomen
Bider hant ende es comen
Vor Renout met ghenint.
Wel saen cussese dat kint
Vor Renoude den wigant.
Daer na sprac soe te hant:
» Adelaert," seit soe, » sone mijn,
Desen lachter, daer wi in sijn,
Dese scande ende dit seer
Ne verwinnen wi nemmermeer,
Want men sal segghen sonder waen,
Dat u oudervader was verdaen;
Des suldi u, bi onsen Here!
Hier na scamen harde sere,
Als men u verwiten sal,
Waer ghi comt overal."
Daer die vrouwe dese tale sprac,
Die trane haer uten oghen brac,
Ende weende utermaten sere
Vor Renoude haren here.
Als Renout die riddre goet
Wenen sach die vrouwe goet,

Ende hare hande tegader slaen,
Doe jamerde hem vele saen.
Adelaert sijn scone kint,
Dat hi met al siere herten mint,
Ghevinc hi in sine arme beide.
Daer na sprac hi ende seide:
» Vrouwe, laet staen uw mesbaren;
Te Beverepaer sal ic varen,
Also helpe mi sente Jan!
Te sorcoersene den valschen man
Met minen volke ghemenelike
Jeghen die ghenote van Vrancrike,
Ende mach ickene levende ghevaen,
Ic bringhene te Montalbaen,
Bi den Here die mi gheboot,
Of ic bliver omme doot."
Die vrouwe was edele ende goet
Ende neech den grave op sinen voet,
Ende dankes hem omoedelike.
Doe riep Renout hastelike
Te wapene al sine baroene.
Doe wapendem menich heelt coene;
Twaelf riddren te waren
Wapenden hem sonder sparen;
Hare orse sullen si bescriden
Ende met Renout haren here riden
Ten clooster waert op die moude.
Ende alsi quamen buten woude,
Sprac Renout te hem: » Nu doet wale
Ende hoort een lettel mine tale.
Ghi moet hier bliven, ic sal varen
Te Beverepaer sonder sparen,
Ende bidde Roelant minen neve,
Dat hi mi Ywe ghevanghen gheve.
Wil hine mi gheven met ghemake,
Ic nemene op alsulke sake,
Dat ic Yoen te Montalbaen
In minen carker houde ghevaen,
Ende berade hem so we,
Hine verract mi nemmerme.

Ende wil hine mi ooc gheven niet,"
Sprac Renout dat coene diet,
»Met vrienscapen ende met minnen,
So sal ict u doen bekinnen,
Ende alsic blase minen horen,
Volghet mi dapperlike met sporen."
Doe antworden die baroene:
»Dit ne staet ons niet te doene,
Wi kennen die Vransoise wel,
Si sijn overdadich ende fel.
Wat so ons daer na gheschiet,
Allene vaerdire niet;
Het sal met u varen Ritsaert
Ende u biriden Adelaert."
Doe sprac Renout: »Nemmer niet,
Dan wille God niet dat gheschict!
Ic sal allene varen riden
Te Beverepaer sonder biden."
Doe nopte Renout met ghewoude
Sijn ors metten sporen van goude,
Ende reet vaste ten clooster waert,
Stoutelike ende onvervaert.
Maer eer hi quam te Beverepaer,
Seit ons dat liet overwaer,
Dat Roelant die coene man
Den clooster op die moneke wan,
Ende dat Ywe, semmin leven!
Hem Roelande heeft opghegheven,
Ende Roelant dedele man,
Also helpe mi sente Jan!
Heeft Ywen met enen bande
Ghebonden bede sine hande,
Ende dedem al sonder pine
Om sinen hals ene line
Ende ledene te woude waert,
Dær hi Ywen metter vaert
Schiere soude nemen tleven,
Wilden God die stade gheven.
Maer doe sach Roelant die heelt goet
Renout comen in sijn ghemoet,

Ende Renout riep: »Soete neve,
Suldi mi den verradre gheven?
Ten minen casteel te Montalbaen
Voer ickene dan ghevaen,
Ende berade hem so we,
Ons ne verraet hi nemmermee."
Roelant antworde saen:
»Renout, dese tale laet staen!
Alse gheve mi God pardoen,
Ic sal den dief hanghen doen,
Dat segghic u, bi siere kele."
Renout sprac: »Dat ware te vele:
Hets miere kinder oudervader,
Si soudens hem scamen algader.
Maer, Roelant, wildine mi gheven,
Ic houdene ghevaen al mijn leven
In minen carkerstene,
Bi den Here van Nasarene!
Daerne man nemmerme ne siet."
Doe sprac Roelant dat coene diet:
»Renout, wats u gheschiet?
Al dat ghi bit es al om niet.
Vliet varinc van minen oghen!
Inne caent langher niet ghedoghen,
Ic moet Ywe den wigant
An desen boom hanghen tehant,
Dat segghic u ende doe verstaen."
Renout antworde saen:
»Ghine sult niet, her Roelant!
Ic hebbe Florberghe in mijn hant,
Daer ic eer met soude vechten
Ende Ywen minen sweer verrechten,
Alse helpe mi sente Simoen!
Eer ickene liete aldus verdoen."
Doe sprac Roelant die heelt vri:
»Aergher, puteykint, wiltu di
Al noch jeghen mi hier setten?
Werpt over den reep sonder letten
Ende hanctene hier an dese ranke,
Wien dat si lief ofte tondanke."

Renout antworde: »Bi sente Jan!
Inne vinde heden so coenen man,
Die minen sweer sal hanghen,
Ten sal hem te scanden verganghen."
Roelant antworde mettien:
»Bi miere wet, dat sal ic sien!"
Doe bete Roelant gheverde
Van {sinen} orse op die erde.
Den reep werp hi omme saen
Ende wilde Ywen hanghen gaen.
Als dat Renout sach,
Dat hi Roelant niene mach
Verbidden, hine wilde tehant
Ywe hanghen in sijn lant,
Sloech hi met sporen Bejaerde
Ende vinc haestelike ten swaerde.
Den reep trac die grave Roelant,
Renout onttrackene tehant.
Ywe viel neder op die erde.
Doe grepene donververde
Renout ende leidene saen
Vor hem, dat doe ic u verstaen,
Ende spranc met hasten op Bejarde
Ende vlore mede siere varde.
Als dat sach die grave Roelant,
Spranc hi op sijn ors tehant
Ende volghede den heelt vercoren.
Hi hats in sijn herte toren,
Dattem Renout die jonghelinc
Ghenomen hadde den coninc.
Daer omme riep die deghen stout:
»Ghi sijt verradre, her Renout."
Doe antwordi hem tehant:
»Inne ben niet, Roelant."
— »Ghi sijt bi Gode! dat willic nu
Altehant proeven op u."
Doe sprac Renout sonder scamp,
»Onghedeelt ware dese camp,
Want bi Gode van Nasarene
Inne ben hier maer allene,

Ende ghi sijt hier met riddren vele.
Het mochte mi gaen uten spele.
Wilden si mi algader slaen,
Hoe mochtic metten live ontgaen?
Maer, alse helpe mi sente Amant!
Dordi mijns ontbiden tchant
So langhe wile op desen dach,
Dat ic hier tot u comen mach,
Alse behoude mi God in eren,
Ghewapent sal ic wederkeren
Ende daertoe al Ywes man."
— »Ja ic," sprac Roelant, »bi sente Jan!
Wildi mi doen des sekerhede,
Ghi sult mi vinden hier ter stede."
— »Ja ic," sprac die jonghelinc.
Doe setti neder den coninc,
Ende keerde weder te Bejarde
Tote Roelant op die warde.
Alsus sal Renout, semmin leven!
Roelant sine trouwe gheven,
Dat hi cortelike keren sal,
Hem ne lette God ende gheval,
Ende vechten jeghen hem daer
Enen camp overwaer.
Aldus sal Roelant met eren
Ten ghenoten wederkeren.
Doe sprac Oghier sonder waen:
»Roelant, brincti Renout ghevaen,
Of hebdine doot ghesleghen,
Of heeft u die coene deghen
Ghenade ghebeden? — secht ons saen —
Of brincti sinen sweer ghevaen?"
Roelant antworde in vrancois:
»Swijch, God verwate di, Dannois!
Ghi heren," sprac Roelant met sinne,
»Ic sal varen ten clooster inne,
Ende ghi moet alle ghemenelike
Wederkeren in Vrancrike."
Doe antworde Oghier te desen:
»Roelant, wildi monec wesen,

U berouwen uwer mesdade?
Nu vaert ende bit den abt ghenade."
Doe sprac Roelant ten riddre fier:
» Swijch, verwaten warstu, Oghier!"
Doe sprac die Dannois lofsam:
» Nu willic swighen, Roelant es gram."
Doe sprac die bisscop Tulpijn:
» Roelant, laet dese tale sijn;
Twi souwi in Vrancrike
Alle keren ghemenelike,
Ende ghi sout bliven te Beverepaer?
So segghic u overwaer,
Teerst dat wi quamen in Vrancrike
Vor den coninc ghemenelike,
[Ende hi soude openbare]
Van u weten niemare,
Wat mochtewi laten dan verstaen
Caerl den coninc wel ghedaen,
Als ghi achter ons bleeft hier?"
Doe antworde die grave fier
Wel hastelike den neve sijn:
» Ic saelt u segghen, her Tulpijn.
Hets mi also comen,
Ic hebbe Renouts wedde ghenomen,
Dies mi die here van Montalbaen
Die verranesse hevet ghedaen,
Dat hi mi den dief Ywen nam:
Hier omme was ic harde gram,
Ende hebbe op den heelt ghemeit
Die verranesse al opgheleit."
Doe sprac die bisscop utevercoren:
» Roelant neve, hebdi ghesworen
Renouts doot van Montalbaen,
Sone moghedi niet ontgaen:
Dat segghic u sonder hale.
Noch weten wi alle wale,"
Sprac die biscop, donvervaerde.
» Dat men u met ghenen swaerde
Mach ontghinnen no met spere;
Ghi sijt beter dan een here.

Mer siet hier die trouwe mijn,"
Sprac die biscop Tulpijn,
» Wert Renout van u versleghen,
Ghine sult niet drie daghe leven,
Men sal u, deghen werde,
Graven onder die coude erde."
Daer dit sprac her Tulpijn,
Wert blide Oghier die heelt fijn
Ende sprac hastelike:
» Ay God van hemelrike!
Gheven moeti tehant,
Dat vechten moete Roelant
Jeghen Renout van Montalbaen,
So sal hi proeven harde saen
Wat groter cracht die jonghe man
In elken wighe gheleesten can."
Doe sprac Roelant die heelt fier:
» Bi Gode, ic seggu, her Oghier,
Dat ic niet gheve omme sijn doen
Alse goet als een bottoen."
Doe sprac Ritsaert van Normendie:
» Ghenade, vrouwe sente Marie!
Roelant, grave utevercoren,
Hebdi Renouts doot ghesworen,
Siet hier en trouwen," sprac die deghen,
» Wert van u Renout versleghen,
Roelant, ghine doet nemmermere
In Vrancrike wederkeren."
Als dit sprac die rike Norman,
Doe seide die hertoghe van Ardan:
» Edel neve Roelant,
Hebdi den doot van den wigant,
Eer ghi keert in Vrancrike,
Emmer ghesworen sekerlike,
Sone moghedi niet ontganghen,
Wine sullen u alle hanghen."
Daer dreghendem ghemenelike
Al die ghenote van Vrancrike,
Omme Renouts wille van Montalbaen,
Dien hi met campe wilde bestaen.

Rolandslied.-

Rolands dood.
I, vs. 732-932.

Karels leger is bijna geheel door de Saracenen verslagen in het Roncevalle dal. Slechts weinige dapperen blijven over. Roland zet den horen aan den mond, dat hem de slapen des hoofds barsten. Tot 30 mijlen ver hi het gehoord: Wachtende op hulp uit het „zoete Frankrijk" smeekt Roland met Durendal in den strijd terug. Olivier, zijn trouwe wapenbroeder, valt aan zijne zijde, en Roland is troosteloos over het verlies van zijn vriend. Ook bisschop Turpijn wordt door vijf speren gewond. Roland vermaakt de lijken zijner gevallen vrienden, die door Turpijn gezegend worden; hij ontbloot Oliviers lijk en baart in klachten uit

„Ay Olivier," sprac Roelant,
„Van groter daet waerdi becant,
Ende goet ridder ende coene,
Des graven Reiniers soone!
Ghi hebt Karle ghedaen groet ere,
Ende den menighen lande ghemaect here."
Roelant dreef groet mesbaer
Om sine ghesellen daer:
„Mi ware leet, soude ic langher leven,
Sint dat ghi allen doot bi mi bleven."
Van hem selven wert hi ombedacht,
End' vel neder in onmacht.
Dae sprac die busscop Tulpijn:
„God moet u ghenadich sijn!"
Ende stont op alse hant,
Ende nam den Olifant.
Coude fonteine hier mede reicke,
Daer hiem mede verqueicte.
Doen richti hem op ter stont.

Hem beiden was die dood cont,
Ende die busscop vrancke seere,
Daer ove sterf die heere.
Alse doen Roelant gesach,
Dat die busscops dood lach,
Claechdine vele seere,
Ende dat Gode onsen heere,
Dat hi zijn ziele te paradise
Gheweghe ende ghewise.
Roelant doen wel bekinde,
Dat het naecte sinen inde:
Die hersenen liepen hem utenoren,
Daer hi den tempel af hadde verloren.
Durendale hadde hi in zijn hant
Ende oec den Olifant,
Ende ghinc doen, alst wilde Got,
Te Spaengien wert I boghescot.
Alsoe ghinc hi alleene
Daer hi vant IIII merbersteene
Onder twee boemkine,
Dat hem wert te groter pinen.
Als hi daer quam, gebrac hem craeht,
Ende viel neder in onmacht.
Dat hoeft een Sarrazijn vernomen,
Die daer alleen was comen,
Ende maecten dood ende lach al stille,
Om te doene sinen wille.
Met bloede was hi besleghen.
Als Roelant was neder gheleghen,
Stont hi op ter vaert,
Ende liep te hem waert,
Ende waende wel te voren
Te wert hebben ende den horen,
Ende waendet in Arabien draghen,
Dat hijs niemant en soude ghewaghen.
Maer Roelant doen becquam,
Ende als hi dien Sarrazijn vernam,
Ende hiem metten oghen sieh:
„Dune best van minen ghesellen niet,"
Sprac te hem Roelant,

Ende verbiet den Olifant;
Soe seere hiem verdroech,
Dat hi dengenen doot sloech.
Ende sprac: „Hoe werhstu oec coene,
Datstu dit bestonts te doene,
Datstu nemen wouts mijn swert?
Du best wel der doet wert.
Dor di hebbe ic minen horen
Ghescaert in dat wide voren,
Soe datter af es ghevallen
Beide gout ende cristallen."
Doen porde Roelant die doet,
Die hem dede anste groot.
In sijn hant nam hi Durendale,
Dat segghic u met waren tale,
Ende sloech driewerf op den steen;
Dan es loghene neghreen,
Vlen scarde no en winde
Van der hilten toten inde.
Anderwerf hijt verdroech,
Ende opten steen daer mede sloech,
Datter een groot stuc ghevel;
Des mochdi mi ghelouven wel.
„Ay Durendale", sprac Roelant,
„De wane God maecte u nettet hant.
Du en moghes niet sijn ghebroken,
Du hebs Gods viande ghewroken.
Di en dreghe nemmermeer man
Datten yemen vercoenen kan.
Ic bidde Gode, dat hi niet en ghehinge,
Dat dit swert die kersten diwinghe,
Ende dat aen onse side blive.
Hets ghedaen met minen live."
Roelant cranete seere,
Ende riep: „Ghenade, lieve Heere!"
Ende claghede sijn sonden harde,
Ende viel neder op die erde
Doen leidi sonder hem wale
Beide den horen ende Durendale.
Hi bat God met sueter bede,

Dat hi sijn oirle ten paradise ghelede.
Goet selve oinen inghel soende,
Daer die grave Roelant ende
Doen Kaerle in Roncevale quam,
Went hi serieh ende gram;
Hi vant groot volc versleghen,
Beide aen heiden ende aen weghen.
Hem en docht ghеen stede sijn,
Daer en lach payen noch kerstijn.
Daer Criep Kaerle te hant:
„Waer sidi, neve Roelant!
Waer sidi, Tulpijn ende Olivier,
Sampsoen, Ansëus ende Inghelier!
Waer sijn die XII ghenote ghevaren?"
Menich daer in onmaeht viel twaren.
Die broeder vant den broeder doot,
Die vader thint, dats jamer groot.
Die hertoghe Naymes sprac doe
Kaerle dapperlije toe:
„Heere conine," seidi, „twaren,
Hier helpt gheen kermen noch mesbaren.
Wi hebben allen veel verloren;
Laet ons wreken onsen toren.
Doe wi langher merren,
Soe onse viande meer ontferren.
Ic sie ghestoft van haren karinen,
Wilt Got, wi oullent hen doen sinen
Die mort, die si hebben ghedaen,
Eer si ons iet verre ontgaen."
Si spraken alle doe:
„Ay God, helpt ons daer toe!"
Die conine beval Gaveloene
Die seiltwachte te doene,
Ende Tibaude, dat hi saal
Die doden wachten overal,
Dat se wolf noch lyoen
En ghenaken noch griffoen.
Doen dede Kaerle, die Gods vercoren,

Blasen alle sijn horen,
Ende reden, tes si vernamen,
Dat si bi den vianden quamen.
Als Kaerle dat ghesach,
Dat hem ghebreken sonde die dach,
Viel hi vele weerde
Neder op die eerde,
Ende bat Gode den goede
Dor sijn ootmoede,
Dat hi die sonne dede staen,
Dat hi die viande mochte slaen.
Doen sprac te hem haestelike
Een inghel van hemelrike:
„Kaerle, u en sal daeghs niet gebreken.
Vaert u haestelije wreken
Over die u dadin toren;
Want die bloem hebdi verloren."
Kaerle en heves niet vergheten,
Ende es oaen opgheseten,
Ende dancte onsen Heere
Dieplije van der eren,
Die hi hem doen wonde,
Dat hem die dach lenghen sonde.
Die Sarrasine, diet becochten,
Vloen dat si mochten.
Tot Saragoysen dat sise jaghedem,
Dat hem die tonghe regheden
Ute haren monde.
Men sloechse als honde.
Voor hen vonden si een water diep,
Dat utermaten sere liep;
Si en vonden sceep noch barke:
Die Sarrasine verdronken starke.
Op Mamet dat si riepen,
Dat hise hulp uten diepen;
Dies si hadden clein te bet,
Want si verdronken altemet.
Alse Kaerle oach te waren,
Dat si allen verslaghen waren,
Ofte verdronken in die riviere,

Doen hiet hi weder sciere,
Ende dancte onsen Heere
Dicpelike van der eere,
Di hi hem hadde ghedaen,
Dat hi die sonne dede staen.
Doe sprac Kaerle die here:
„Hets herberghens tijt tameere,
Wi en connen te Roncevale
Nu niet comen wale.
Onse perde moeten eten gras,
Want sij moede sijn ende las.
Wi moeten hier ontbeiden.
Doet af die ghereide,
Si hebben hongher ende dorst sere."
Te betene gaf orlof die heere.
Die moede es van dachwaerden,
Slaept vast op der aerden;
Alsoe dede Kaerle daer,
Dat segghie u over waer.
Daer en dede niemen wachte
In alle dien nachte.
Sonder alleen God die goede
Was der Kersten hoede.

Doe antworde die grave Roelant:
» Nu eist mi ten sorghen bewant:
Wildi mi algader dreghen,
Inne mach mi niet verweren."
Doe sprac Naymes die wigant:
» Hoort na minen raet, Roelant."
— » Na wat rade sal ic horen?"
Sprac Roelant die grave vercoren,
» Ic hebbe Renoude den wigant
Mine trouwe ghegheven altehant,
Dat ic jeghen hem vechten sal,
Mine lette God ende ongheval.
Also helpe mi God van paradijs,
Inne liet niet om al Parijs,
Inne ware van den ede quite
Jeghen Renout in den crite."
Echt sprac Naymes een heelt fijn:
» Roelant, laet dese tale sijn.
Ne wildi na ons horen niet,
Ghine moet vechten, wats gheschiet,
Endelike jeghen Renoude
Onsen neve van Merewoude,
So willic dat ghijs seker sijt:
Taleerst dat ghi sijt int crijt,
So sullen comen ghemenelike
Die twaelf ghenote van Vrancrike
Met haren swerden, bi sente Jan!
Op Renout den coenen man,
Ende wille ons wiken dan Renout,
So sidi quite, riddre stout,
Van den ghelove, dat seghhic u,
Daer ghi ghebonden met sijt nu;
Ende wil hi ons ooc wiken niet,
So es hem evele geschiet:
Wi sulne vaen ghemenelike
Ende voernen in Vrancrike."
Doe antworde Roelant die deghen:
» Een valsc raet es hier ghesleghen.
Alse gheve mi God pardoen,
Des ne sal men mi niet doen:

Ic wille den camp allene vechten
Ende mi selven int crijt verrechten."
Dus bleven die ghenote daer.
Dat segghic u al over waer,
Dat Renout die heelt onvervaert
Voer rechte te Montalbaen waert.
Ende voerde Ywen den coninc
Met hem [in] waerlike dinc,
Ende Renout leverdene sinen wive,
Dat segghic u bi minen live.
Als doe Renout vernam,
Dat hi tè Montalbaen quam,
Sprac hi vor die heren algader:
»Vrouwe, nemt hier uwen vader,
Een den alre valsten man
Die nie siele of lijf ghewan."
Die vrouwe antworde omoedelike:
»Dat loon u God van hemelrike!"
Nochtan was si harde gram
Op haren vader die quam,
Ende versprackene harde sere.
Soe seide: »Verradre, groot onnere
Hebdi ghedaen ende grote scande,
Dat ghi voert in Vranclande
Ende vercocht daer Renoude
Minen here van Merewoude,
Ende alle mine swaghelinghe,
Die u in wel meneghe dinghe
Hebben ghedaen grote ere
Ende van vele lants ghemaect here."
Dit ende noch mee seisoe
Ende sprac hem nidelike toe.
Doe riep Renout, dat wet wale,
Met luder kele in die sale.
Doe sweghen die heren altemale
Ende Renout sprac dese tale:
»Ghi heren," sprac die grave fier,
»Ghi moet alle bliven hier
Ende ic sal allene varen
Te Beverepaer al sonder sparen."

Doe sprac sijn broeder Adelaert,
Die coenere was dan een liebaert:
»Renout, dat u God beware!
Wat suldi doen te Beverepare?"
Doe sprac Renout die wigant:
»Adelaert, bi sente Amant!
Ic hebbe ghenomen sonder scamp
Jeghen Roelant enen camp
Te Beverepaer op die heide."
Doe sprac Adelaert ende seide
Toten riddre wel gheboren:
»Wat duvel, Renout, hebdi ghesworen
Emmer die doot van Roelande,
Daer mach ons wel af comen scande;
Want ghi weet wel dat de deghen
Niet ne mach werden versleghen;
Bedi hi es der beste een
Die die sonne ie bescheen,
Ende bi den Here die mi gheboot,
Vechti jeghen hem, ghi sijt doot,
Ende wine versoenen nemmermere
Jeghen Carle minen here."
Renout antworde saen:
»Entrouwen ic sal die vaert bestaen:
Danne lietic dor neghene noot,
Al waendicker bliven doot."
Doe weende vrouwe Claradijs
Bitterlike, des sijt wijs,
Ende claghede Renout sere.
Doe sprac Malaghijs die here
Te Renouts wive, dat segghic u:
»Vrouwe, laet staen uw wenen nu,
Dat u God houde ende beware!
Want Renout moet te Beverepare
Emmer varen, sàl die here
Nemmer ghecrighen ere,
Ende wil hi sine trouwe quiten
Jeghen Roelant in den crite.
Loghe hi hem in der noot,
Men souts hem lachter spreken groot.

Ic salre varen," sprac die heelt vri,
»Ende emmer sal ic hem wesen bi."
Adelaert sprac: »Ic sal varen
[Met Renoude te Beverepare]"
Ritsaert entie coene Writsaert
Ghereden hem ooc ter vaert
Als te varene met Renoude.
Doe sprac die grave van Merwoude
Te sinen broedren openbare:
»Inne wille niet dat iemen vare,
Want bi Gode van Nasarene
Roelant beit daer mijns allene!"
. . . . . .
Dus voer die riddre met Bejarde
Te Beverepare op die warde.

Sagenkring van Arthur.

GERVINUS, Gesch. der deutschen Dicht. I. 247—268.
Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 332—345.
SAN-MARTE, Die Arthur-Sage.

LANCELOT.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 345—400.
» Roman van Lancelot, 2 D.

Dit uitgebreide werk, het samenweefsel van verschillende op zich zelf staande overleveringen, werd omstreeks 1160, in Fransch proza, door Walter Map aan het hof van Hendrik II van Engeland vervaardigd, en kan als een vervolg van de Romans van het Graal en van Merlijn beschouwd worden, welke uit de pen van Robert de Borron zijn gevloeid. De vertaling in Mnd. verzen bevat de drie laatste boeken van den Lancelot, zoodat men mag besluiten dat het hs. blijkbaar een tweede deel is, terwijl het eerste waarschijnlijk de twee genoemde romans bevatte, die ook bij ons bekend waren (Gesch. d. Mnd. Dichtk. I. 200—201, 391—392). Het Haagsche hs. werd vervaardigd voor den Heer Lodewijk van Velthem, dagteekent uit de helft der XIVe eeuw, en bevat behalve den Lancelot andere Arthur-romans, die er later ingelascht zijn, als den roman van Moriaan, een groot deel van den roman van Percheval van Chrestien de Troies, de Wrake van

Ragisel, den Ridder metter mouwen en den roman van Torec, welke alle jonger dan de Lancelot zijn, en reeds op een verval van kunst wijzen. De vergelijking van de taal van het oorspronkelijke werk met de latere inlapsels, de meerdere vrijheid in het rijm, de onbekendheid met den Reinaert laten bijna geen twijfel over, dat de Mnd. bewerking tot de eerste jaren der XIIIe eeuw, zoo niet tot het laatste vijfentwintigtal der XIIe kan opgevoerd worden.

Ginevra's wanhoop.

II. vs. 11173—11517.

Ginevra, Arthurs gemalin, staat in eene misdadige betrekking met Lancelot, die sedert eenigen tijd op avonturen is uitgegaan, en, daar geen zijner gezellen iets van hem heeft vernomen, voor dood wordt gewaand. De koningin vervalt in zware wanhoop, en wordt dood ziek. Bohort en Lionel, Lancelots neven, moeten het hof verlaten, de laatste om den verlorene te zoeken, waarop Ginevra ontroostbaar wordt, nu zij ook hunne deelneming moet missen.

Davonture seget hier ter steden,
Alse die gebrodere waren gesceden,
Also als gi mocht horen
In davonture hier te voren.
Vander coninginnen, dat si
Bleef drove ende tongemake daer bi.
Daer en was niemen int hof
Dien si dorste ontdecken waerof
Dat si peynsede, noch openbaren.
Nadat dese II en wech waren;
Sine hadde daer binnen bedi
Genen so lieven vrient, dien si
Van haren rouwe woude laten kinnen
Die waerheit ende van haerre minnen;
Ende moeste dus doegen die smerten
Ende die rouwe van haerre herten.
Soude hare die doet comen bi
Van siecheden, so waende si
Wel seker sijn van desen,
Dat vanden rouwe soude wesen.
Den irsten nacht, nadat gesceden
Waren die II ridders onder hen beden
Vander coninginnen, wart si das

Sieker dan si te voren was.
Die coninginne lach allene
In ene camere, sonder met ene
Joncfrouwe die was met haer daerre,
Hiet Helibeel, ende was haer nichte nare.
Dit was die joncfrouwe dier si woude
Irst seggen, opdat si woude
Die dinc ontdecken enichgen wive
Emmermeer in haren live.
Daer die coninginne in slape lach
Dochte hare dat si sach
Lancelote openbaerlike
Wel gecleet ende rikelike,
Ende hi was so scone tien stonden,
Datmen sine gelike niet ne hadde vonden.
Ende na hem quam, dat hare dochte,
Die scoenste joncfrouwe die wesen mochte,
Ende dat hare die coninc dede
Groete feeste entie coninginne mede.
Savonts alse Lanceloet was gegaen
Inder coninginnen camere, sonder waen,
Ende hi inder coninginnen bedde lach,
Ende die coninginne, als si plach,
Bi hem int bedde woude slapen dare,
Wart die coninginne geware
Dattie joncfrouwe int bedde lach
Bi Lancelote. Als si dat sach
Riep si Lancelote op sere
Ende spraecs hem groet onnere.
Lanceloet bat hare, dat hare dochte,
Genaden, ende swoer al dat hi moch
Dat hi niet en wiste van hare.
Dat en mochte helpen niet; mare
Si verboet hem dat hi nemmermere
In steden daer si es en kere.
Hi wart tongemake so doe
Vander avonture, dat hi vloe
In hemde, in broeke, van dier stede,
Ende hi voer uut sinen sinne mede.
Die coninginne wart om die sake

Herde sere tongemake.
Alsi ontspranc was hare so onsochte,
Dat si cume spreken en mochte.
Die coninginne sechgende hare
Ende dreef den meesten rouwe daer nare
Die in erderike mochte wesen,
Ende si seide na desen:
» Ay wel soete minne Lanceloet,
U scoenheit es noch also groet
Alse mi dochte dat ic sach,
Als ic in minen drome lach.
Vergave God, wel lieve minne,
Dat gi nu wart hier inne
Gesont, ende ic nu ter stonde
Die joncfrouwe hier liggende vonde,
Op vorwarde oft ic mi
Daer af so vererrede, dat ic daer bi
Mijn hoeft verliesen moeste dan,
Dat ic niet en woude nochtan
Om al dat es in erderike."
Si mesbarde so drovelike
Als ocht si hadde gesijn doet
Al die werelt, ende na dien rouwe groet
Viel si in sulc gepens, dat si
Van hare selven quam bedi.
Mettien so wart geware
Dat een gebeelde stont vor hare
In eens gewapens ridders gelike,
Van houte gewracht subtiellike.
Si sach op dat beelde tien stonden.
Ten voeten van haren bedde stonden
Twee kersen die bernden clare,
Die groet licht gaven dare.
Alsi lange hadde gesien
Dat beelde, dochte hare van dien,
Dat dat beelde Lanceloet ware;
Ende si rechte hare op daer nare
Int bedde ende warp hare himde gerede
Op haeren rugge ende si ontdede
Beide hare arme metter vart,

Ende seide: »Socte lief, coemt hare wart.
Waer hebbedi so lange gemert nu?
Coemt hare wart, dies biddic u,
Ende helpt mi vander doet,
Uter meester pinen, uter meester noet,
Ende uten meesten rouwe
Daer noit in quam edele vrouwe
Doer eens ridders lichame." Ende alsi
Sach dat hi niet en dede dar bi
Om bede, die si dede,
Sprac si vort ende seide mede:
»Ay vrient Lanceloet, ic ne sach u
Noit so fier als gi sijt nu
Te mi wart; dit ne diet niet, bedi,
Nu dat gi niet wilt comen te mi,
Ic sal tote u comen, sonder waen."
Mettien es die coninginne opgestaen
Ende gaet toten beelde als ende als,
Ende warp hem den arm omden hals
Ende dreef er mede feeste dare,
Sulc alst Lanceloet selve ware,
Ende ontbeedde tote deser sake
Tote dattie joncfrouwe wart in wake,
Die met hare in die camere was.
Als die joncfrouwe wart geware das,
Dattie coninginne dat beeide helt
Gehelst met so starker gewelt,
Si spranc op, alse die sorgede das,
Dattie coninginne in frenesien was.
Si liep ten wijnwatre thant,
Die si genoech daer binnen vant,
Ende warp hare in dansichte doe,
Ende sprac hare dapperlike toe:
»Vrouwe, siet, hier coemt die coninc."
Nu plac die coninginne ere dinc,
Dat si sere tonsiene plach
Den coninc waer sine sach;
Ende hadde sulken vrese vanden worde,
Alsi vanden coninc spreken horde,
Dat si quam al[illegible] haer selven daer,

Ende ginc op hare bedde liggen daer naer.
Si wart slapende also siec,
Dat si vorden dage niet ontwiec,
Ende si vant hare doe bat gesont
Dan si hadde geweest vor die stont.
Si sat een luttel na dien.
Alsi hevet geeten heeft si versien,
Dat niemen in die camere was dare
Dan allene hare nichte met hare,
Si seide: »Nichte, waendic dat gi
Ene boetscap sout doen mi
Ic soude u sinden gerne;
Ende mi stonts oec wel tonberne
Gine wart vroet ende wel vorsien,
Want anders ne dochti niet te dien
Niet bedi ne doedijs niet
Sone weet ic niemen, wat soes gesciet,
Dien icker wille sinden dan,
Het gaet mi so sere ter herten an."
Die joncfrouwe antworde der vrouwen:
»Het en es gene dinc, bi mire trouwen,
Die ic vermach te done nu,
Ine salse doen doer u,
Ende ghine sout gheen wijf vinden,
Die hare soude onderwinden
Alse wel te deckene uwe saken,
In dien dat gi mi cont wout maken.
Ic bem sculdich tallen uren
Doer u te doene bi naturen;
Bedi ic bem van uwen geslachte
Die naeste die gi hebt; ende ic achte
Van u goet tontfane ende weldaet,
Opdat ieman te hebbene staet;
Want alse gi mi sult gebreken
Alle andre sullen mi achtersteken.
Ende mi staet u te diennen wel
Vele meer dan ieman el,
Om te hebbene lude ende stille
Uwen danc ende u goeden wille."
Die coninginne sprac: »Vindic di

Getrouwe in allen saken jegen mi,
Ic sal di meer goets doen om die dinc
Dan noit van coninginne ontfinc
Op enichgen tijt joncfrouwe."
Si antworde: »Bi mire trouwe,
Vrouwe, ic sal u doen van desen
Also seker als gi wilt wesen,
Dat ic getrouwelike sal
In allen stucken dienen al."
Doe begonste een stuc die coninginne
Te pensene in haren sinne.
Naden pensene sprac si doe
Dus haerre nichten toe:
»Joncfrouwe, gi sult moeten, tuwaren,
Morgen int lant van Gaule varen
Ende gi sult soeken in dat lant
Enen casteel, die Trebes es genant.
Daerbi staet ene abedie, als ic weet,
Die in walsche Monstyr Roal heet,
Dats in dietsche na mijn verstaen
Coninclike monster, sonder waen.
Die monster was gesticht, dats waer,
Om conincs Bans ere daer.
Die monster steet op enen berch al,
Ende onder die monster staet een dal,
Ende daerin een lac. Also gi coemt daer
Gaeter in al sonder vaer,
Want els niet dan toverie en es;
Ende hebbedi gene herte des,
Dat gire in gaet, ontbeit totien
Dat gire ieman ingaen sult sien.
Ende alse gire ieman ingaen siet
Volget hem ende en laetes niet;
Want ne daedijs niet, sonder waen,
Mijn orbare bleve al ongedaen.
Ende als gi sult comen daer lac es,
Gi sult daer vinden, des sijt gewes,
Scone huse ende salen
Ende hovesche lieden ende vroet van talen.
Vraeget dan om die vrouwe daer

Van daer binnen, die heet over waer
Iemenne bi rechter namen, ende si
Heet vrouwe vanden Lake daer bi.
Alse gise siet segt hare daer naer,
Dat ic selve sinde daer,
Ende dat ic hare bidde om Gode des,
Bider trouwen die si sculdich es
Den genen dien si heeft gevoet,
Dien si niet min en mint dan si mi doet,
Dat si, opdat hare wille si,
Hier wille comen spreken jegen mi."
Ende si visierde doe hare
Welc hare wech te vaerne ware.
Mettien quam die coninc daer inne,
Ende als hi sach die coninginne
Opgeseten was hi blide,
Want hi wiste wel tien tide,
Dat si niet also siec ne was, sonder waen,
Alse hem was doen verstaen.
Hi vragede hare wat si daede.
Si seide: »Wel, bider Gods genade,
Ic ne bem niet so siec bedi
Als ic gisteren was," seide si.
»Ic bem verlicht van mire siecheden."
Hi seide: »Aet di iet heden?"
Si seide: »Jay ic, een luttelkijn."
— »Ic woude wel," sprac hi, »mocht sijn,
Dat gi vanden bedde wart gestaen
Ende ghi inden zale moest gaen
Met ridders, ende proven dare
Ocht gi mocht horen niemare
Die u mochte vertroesten iet."
Si seide: »Ic ne gare noch niet:
Bedi ic bem siec ende swaer."
Die coninc seide tote hare daer naer:
»Ic salre danne gaen, bedi
Het es etentijt." Doe ginc hi,
Ende men ginc daer eten saen.
Doe begonsten in die camere gaen
Tote hare vrouwen ende joncfrouwen,

Die vergaeten alles rouwen
Als sise saegen verlicht alsoe,
Ende maecten grote feeste doe,
Ende troesten so si best mochten daer af.
Maer om troest diemen hare gaf,
Noch om dinc diemen seide dare
Ne mochten si blide maken hare;
Want sine wisten niet levende, als haer dochte,
Daer alle bliscap hare af comen mochte.
Nochtan was si op dien dach
Blider dan si te sine plach,
Ende si dede soeken metter vart
Een goet ende een dapper part.
Ende si dede soeken beide
Breidel, sambuwe ende gereide,
Die diere waren ende rike
Ende berect mede cierlike.
Des anderdaeges stont op vroe
Die coninginne ende seide doe
Ter joncfrouwen: »Hets tijt nu,
Dat gi wech vart, gereid u."
Si gereidde hare daer nare,
Ende die coninginne gaf hare
Om te ridene bede
Roc ende mantel mede
Van roden samite, ende daer bi
Noch enen mantel, die si
Tandren tiden, alsi woude
Ende haer goet dochte, dragen soude.
Ende si leverde haer enen naen,
Die alle tongen conste verstaen,
Ende enen sciltknecht diere gelike
Om te varne sekerlike.
»Als gi biden lake coemt," seide si,
»Ne voerse niet met u daer bi,
Maer laetse te Mostier royale."
Si seide si sout doen wale.
Die joncfrouwe porrede mettien,
Ende die coninginne heeft na hare gesien
Al in een, ende wachte

Also verre als sise sien mochte.
Ende als sise niet langer mochte sien,
Noch joncfrouwe noch pert mettien,
Gebrac hare therte ende si besweec,
Ende si sat neder al bleec
Ende weende ende mesbarde so saen,
Dat si met pinen mochte opstaen.
Alsi dus weende si vant
Een vingerlin an hare hant,
Dat Lanceloet te dragene plach.
Mettien si opt vingerlijn sach,
Dat hem die vrouwe van Lac gehinde,
Doe sine te hove sinde
Om nuwe ridder sine;
Ende hare gedachte biden vingerline
Omden ghenen diet hare gaf,
Daer hare vele pinen was comen af.
Doe custe si dat vingerlijn
Gelijc ocht helich hadde gesijn.
Mettien seide die coninginne:
»Ay Lanceloet, wel lieve minne,
Nadien dat ic nacht noch dach
En gene bliscap hebben ne mach
Bi niemaren die ic hore van u,
So sal ic mi conforteren nu
Met desen vingerline, dat gi
Hadt so wart, ende bedi
Dat gi so minnet ne sal ic niet sien,
Ic ne sal verbliden van dien.
Ende God onse Here moete geven,
Dat ic noch so lange moete leven,
Dat ic u gans ende gesont
Hebben moete noch teneger stont,
Mine mochten daerna gene saken
Gescien, die mi drove mochten maken."
Die coninginne sprac dese wort
Tote haer selven, die gi hebt gehort,
Ende si ginc neder blide van desen
Dan si te voren hadde gewesen,
Ende bat Gode dat hi hare

Horen dede goede niemare.
Die si begherde te horne sere.

Lancelot te Corbenyc.

II. vs. 14783—15250.

Lancelot wordt door eene jonkfrouw gered uit de strikken hem door Morguein, Arthurs zuster, eene befaamde tooveres gespannen, en komt eindelijk in het kasteel van Corbenyc, waar zich het Heilige Graal bevond, en aanhoudend vreemde wonderen geschiedden. Lancelot, oorspronkelijk bestemd om het Graal te winnen en een einde te maken aan de wonderen die het land verdierven, had dit verbeurd door zijne misdadige liefde voor Ginevra, daar geen ander dan een maagdelijk ridder dit voorrecht zoude te beurt vallen. Hiertoe was zijn nakomeling bestemd, „de leeuw die uit den luipaard zou voortkomen", en rein en onbesmet zou blijven. Hoe Lancelot dezen verwekt komt in het volgende verhaal voor.

Dien nacht was Lanceloet met minnen
Te gemake gedaen daer binnen,
Ende ruste alse dies noet hadde doe,
Ende sliep toter primetijt toe.
Ende als hi op soude staen
Men brochte hem nuwe cleder saen.
Hi horde messe, ende daer naer
Ginc men sitten eten daer.
Na den etene nam hi orlof;
Hine woude niet bliven in dat hof,
Nochtan bat mens hem sere.
Alse opgeseten was die here
Hi nam sinen scilt ende bat daer naer,
Datmen hem een spere gave daer;
Ende men gaft hem in die hant.
Hi seide toter vrouwen thant:
»Vrouwe, gedinct u vanden gelove,
Dat gi deedt eer ic hier quam ten hove?"
Si seide: »Jaet." Doe seide hi:
»Vrouwe, quijt u danne jegen mi."
Si daedt gerne, seide si.
Si dede een part sadelen bedi,
Ende hiet enen cnape volgen hare.
Die here vragede daer nare

Der vrouwen waer si varen soude.
Si seide dat si leiden woude
Den here te Cambenoyt toe,
Want si hadt geloeft also
Hem te toennen die scoenste dinc
Die hi noit gesien hadde niewerinc.
Si voer en wech metten here.
Si hadde hare bewimpelt sere
Jegen die heyten vander sonnen.
Si reden als si hadden begonnen,
So dat si een deel na none quamen
In een dal, dat si vernamen
Enen wel sittenden casteel.
Alsire gehinde quamen een deel
Gemoetten si ene joncfrouwe daer bi,
Die der joncfrouwen vragede waer si
Genen ridder leiden soude.
Si seide: te Cabenoyt, also houde.
— »So mindine luttel," seide si, bedi
Si leiddene tere stat, daer hi
Sonder scande niet sceden ne sal,
Noch sonder scade, hinc hebs geval.
Als sire in quamen seiden die lieden doe
Inden casteel, daer hijt horde toe:
»Here ridder, die kerre beit na u."
— »Dat en is dirste niet nu,"
Sprac Lanceloet doe al stillekijn,
»Dat icker op hebbe gesijn."
Si reden dien meesten tor bet naer,
Dien Lanceloet sere besach daer:
Het was die scoenste, als hem dochte,
Die in enich lant wesen mochte.
Hi horde bi hem ropen tien tide
Een wijf, dochte hem, in die rechte side.
Hi reet derwart, ende hi vant
Die selve joncfrouwe te hant,
Die Waleweine op enen tijt ontvacht,
Daer hi toe dede al sine macht,
Uut ere cupe te done, ende si
Riep: »Helpe, Sinte Marie! ende wi

Sal mi helpen uut deser noet?"
Als si sach dat quam Lanceloet
So riep si op hem sere:
»Helpt mi hier uut, lieve here,
Ic verberne al." Hi nam thant
Die joncfrouwe bider hant,
Ende hiefse uut metter vart,
Dat hem niet te pinen ne wart.
Si viel hem te voeten doe,
Ende si custe sinen scoe,
Ende seide: »Lieve here, die tijt
Moete sijn gebenedijt,
Dat gi wart geboren, bedi
Gi hebt uter meester noet geholpen mi,
Daer noit enich wijf in was."
Alsmen wiste die waerheit das,
Doe begonste vervullen die zale
Van vrouwen ende joncfrouwen altemale,
Van ridders ende van porters mede,
Die alle quamen tier stede,
Die wouden die joncfrouwe besien.
Ende si leidense na dien
In ene capelle, daer si sere
Alle dankeden onsen Here.
Si leiden Lancelote daer naer
In een kerchof onder den tor daer,
Ende togeden hem ene tombe tien stonden,
Daer lettren ane gescreven stonden.
Dit es datter was gescreven:
»Dese tombe wart niet opgeheven
Eer die lupart hant daer an sal slaen,
Daer die groete liebart uut sal gaen:
Hi salse opheffen lichtelike,
Ende die grote liebart sal sekerlike
An sconincs dochter gewonnen wesen,
Daer men int walsce af mach lesen,
Datmen noemt coninc
Del tere foreine, in waerre dinc."
Lanceloet ne was niet vroet das
Wattie lettren meinden als hi las.

Die ghene seiden, die daer waren bi:
» Dat sidi, here, alse wanewi,
Daer die lettren af spreken entrouwen;
Want wi weten wel bider joncfrouwen,
Die gi dilevereert hebt nu ter tijt,
Dat gi die beste ridder sijt
Diemen nu vint, ende sonder genoet."
— » Wat wildi dat ic doe?" sprac Lanceloet;
» Ic saelt gerne doen," seide hi.
Si seiden: » Wi willen, here, dat gi
Dese tombe opheft ende siet
Wat daer onder es, ende lates niet."
Hi hiefse op doe, ende hi vant
Daer een vreselic serpent thant,
Ende dat wreetste dat hi vordien
Noit te voren hadde gesien.
Alst sach dat vor hem was Lanceloet,
Het warp vier uut doe so groet,
Ende verbernede daer ter stede
Sinen wapenroc ende sinen halsberch mede.
Het warp hem uten putte daer naer
In midden vanden kerchove daer,
So dattie bome begonsten sciere
Verbernen vanden heyten viere.
Die daer binnen waren vloen
Ende clommen ten venstren om dat doen.
Lanceloet decte hem metter vart
Metten scilde ende ginc der wart,
Alse die engene avonture doe
Hem en ontsach die hem quam toe.
Ende dat serpent warp uut thant
Gevenijnt vier, so dattie brant
Sinen scilt buten al verbrande;
Ende Lanceloet staect so sere thande
Metter glavyen in sine borst,
Dat si den serpente ginc sonder vorst
Doer den lichame, ende dat hout mede;
Ende het sloech op derde tier stede
Metten vlogelen slage groet,
Alse dat was gewont ter doet.

Daer na hi hem sulc enen slach gaf,
Dat hem dat hoeft vloech af.
Die ridders quamen toe daer naer
Om Lancelote te helpene daer.
Alsi saegen dat serpent was doet
Si toenden hem doe bliscap groet.
Daer quamen doe binnen en trouwen
Ridders, vrouwen ende joncfrouwen,
Ende deden hem grote feeste.
Si riepen alle minste ende meeste,
Dat hi wel moeste comen wesen,
Ende leidene int paleys na desen.
Binnen dien quam daer, sonder waer
Een ridder met vele ridders gegaen,
Ende hi was die scoenste man
Die Lanceloet gesien hadde vor dan.
Alse die van binnen worden geware
Dattie coninc gegaen quam dare,
Si stonden op ende seiden na dien:
»Here, hier mogedi den coninc sien."
Lanceloet stont op met desen
Ende hietene wellecome wesen.
Die coninc groettene weder doe
Ende helsedene sere toe.
Hi seide: »Wi hebben u begart lanc:
Nu hebben wi u, God danc,
Wi hadden uwer coemste grote noet;
Onse lant es verwoest al bloet:
Die arme lieden hebben verloren al
Hare lantwinninge groet ende smal,
Ende het ware wel tijt nu mere
Dat hem ware, wilt onse Here,
Hare verlies verset van haren goede,
Dies si nu in dese aermoede
Grote breke hadden menich jaer."
Si gingen beide sitten daer.
Doe vragede hem die coninc das,
Hoe hi hiete ende wie hi was.
— »Ic bem Lanceloet;" antworde hi.
Doe seide die coninc: »Segt mi,

Lieve vrient, was u vader dan
Die coninc Ban, die goede man,
Die van rouwen starf?" Doe seidi: ja hi.
Die coninc seide: »So bem ic seker daerbi,
Dat bi u, ochte bi dinge
Die van u sal comen sonderlinge,
Sal dit lant dilevereert wesen
Vanden vremden avonturen na desen,
Die hier bi dage ende bi nachte gescien,
Alse wi alle dage moegen sien."
Mettien quam ene oude vrouwe daer,
Die wel sceen hebben C jaer,
Ende sprac den coninc in nauwen rade,
Ende vrageden wat men best daede
Metten riddre die daer was doe,
Die hem God hadde gesint toe.
— »Ic ne weet," antworde die coninc,
»Sonder datmen doet ene dinc,
Dattie ridder hebbe stille
Mine dochter te sinen wille."
Si seide: »Hine salre willen niet
Hebben, gevalt datmense hem biet;
Want hi mint so over sere
Des coincs Arturs wijf, lieve here,
Hine wille gene andre dan hare.
Dus bedarf datmenre toe vare
So vroedelike, seggic u,
Dat hijs niet worde geware nu."
— »Nu doet dan met deser dinc
Also als u goet dinct," sprac die coninc.
— »Laet mi," seit si," gebruijen daer mede,
Ic sal wel doen dese besichede."
Die coninc quam in die zale weder
Ende sat bi Lancelote neder,
Ende hilt jegen hem sprake
Van enen ende van andren saken.
Doe vragede Lanceloet den coninc des
Hoe hi hiete. Hi seide: Pelles,
Ende dat coincrike horden toe
Datmen in walsche hiet *Tiere foreine* doe.

Alsi dus sitten ende spreken van dien
Heeft Lanceloet die duve versien
Dore ene venstre comen daer in;
Dat was die duve, meer no min,
Die mijn here Walewein daer sach
In enen tide dat hi daer lach.
Si droech in haren bec openbaerlike
Een scone wiroecvat ende rike.
Ende alse dit was so wert die zale
Daer binnen vervult altemale
Metten soetsten roke, dat hem dochte,
Dat enich man gepensen mochte;
Ende alle die daer waren swegen vort,
Dat daer niemen en sprac een wort,
Maer elc knielde alse hi vernam
Dattie duve daer binnen quam.
Si keerde in ene camere doe.
Doe sprongen die seriante toe
Ende decten die tafle haestelike.
Si saten daer alle gemeenlike
Datter nieman toe sprac een wort,
Ende men riep daer nieman om eten vort.
Dies wonderde Lancelote sere,
Maer hi dede no min no mere
Alse hi den andren sach doen daer.
Maer hi sat vorden coninc daer naer,
Ende hi sachse wesen al
In bedingen, groet ende smal.
Daer quam uter cameren na dien
Ene joncfrouwe, die hadde wel besien
Mijn here Walewein alse hi daer was.
Si was so scone, alsict las,
Ende so hebbelijc daer bi,
Dat Lanceloet doe seide dat hi
Noch soe scone wijf sach negene
Sonder sire vrouwen allene,
Ende seide dat si hem wel seide waer,
Die ghene diene brachte daer.
Hi sach dat si gedraegen brochte
Een vat, dat hem wesen dochte

Talre rijcste dat hi vor dien
Noit te voren hadde gesien.
Ende Lancelote dochte das,
Dat in keelcs wise gemaect was,
So dat hem wel daerbi dochte
Dat helege dinc wel wesen mochte.
Hi leide sine hande doe bede
Te gadere ende neech oec mede.
Ende alse die joncfrouwe inden rinc
Vor alle die taflen ginc,
Elc tirst dat hi sach dat
Knielde elc vordat helichge vat,
Ende Lanceloet hi dede also.
Die taflen worden vervult doe
Van goeder ende van riker spisen,
Diemen niet mach volprisen,
Ende dat paleys wert vervolt tier ure
Met alsoe soeter roeke aldore
Ocht alle die specien waren daer,
Diemen vonde verre ende naer.
Alse die joncfrouwe hadde gegaen
Ene waerf omme si keerde saen
In die camere daer si ute ginc.
Doe sprac tote Lancelote die coninc:
»Ic hadde om u groete sorge nu,
Dattie gracie ons Heren ane u
Gefalgiert soude hebben, als si dede
An Waleweine ter selver stede."
Lanceloet seide: »Het en bedarf niet,
Dat onse Here, diet al siet,
Ende so goedertiere es, dat hi
Op sinen sondare altoes gram si."
Na etene die coninc vragede
Lancelote hoe hem behagede
Vanden vate dat die joncfrouwe brochte.
Lanceloet seide, dat hem dochte
Dat hi noit en hadde vordien
Also scone joncfrouwe gesien:
»Van vrouwen ne seggic niet," sprac Lanceloet.
Doe pensede die coninc al bloet

Om die dinc die hem was gedaen
Vander coninginnen Genevren verstaen.
Mettien tote Abrisane ginc,
Sire dochter meestersen, die coninc,
Ende seide hoe hem al bloet
Van sire dochter antworde Lanceloet.
— »Here, ic wist wel," seide si saen:
»Ontbeit, ic salne spreken gaen."
Si ginc tote hem ende vrageden daer nare,
Och hi wiste enichge niemare
Van Artur den coninc; ende hi seide
Dat hire af wiste die waerheide.
— »Here," seit si, »ic ne wille u
Om die coninginne niet vraegen nu,
Bedi ic sachse hets onlanc."
Alse hise nomen horde hi verspranc
Van bliscapen, ende seide nadien:
»Waer hebbedise dan gesien?"
— »Ic sachse," seget si, »sonder gilen,
Henen omtrent II milen
Tere stat daer si te nacht liggen sal."
Hi seide: »Gi speelt met mi al."
Si seide: »Ic en doe, entrouwen,
Ende om u nimme; wildise scouwen
Ic salse u tonen, volget mi."
— »Ic salt gerne doen," seide hi.
Si ginc toten coninc saen
Ende seide hem hoesi hadde gedaen.
»Doet uwer dochter opsitten ter vaert
Ende doetse voren ter Quassen waert,
Dats den naesten casteel dien gi
Iewerinc hebt hier bi,
Ende doetse daer te bedde gaen
In een scoen rijc bedde saen;
Ende wi sullen comen daer naer,
Ic ende Lanceloete daer,
Ende ic sal hem gewagen des,
Dat dat die coninginne es;
Ende ic sal hem dranc drinken geven,
Als hine heeft beseven

In sine herssene, hi sal
Dan doen minen wille al.
In desen manieren sal van dien
Onse begerte moegen gescien."
Die coninc sindese en wech daer nare,
Ende wel XX ridders met hare.
Men dede die zale wardelike
Berechten, herde rikelike;
Ende daerna, alst donker nacht was,
Quam Lanceloet daer, als ict las,
Ende Brissame leidene thant
In die camere daer si die ridders vant,
Diene hieten wellecome wesen,
Ende ontwapendene na desen.
Die vrouwe beval ere joncfrouwen,
Diere si daer toe woude betrouwen,
Alsi heyschen soude drinken,
Dat si den dranc soude scinken,
Dien si hadde daertoe gemaect,
In enen cop wel geraect,
Ende dat si Lancelote daer ave
Ende niemen els drinken ne gave.
Alse Lanceloet ontwapent was
Hi hadde dorst ende vragede das,
Waer sijn vrouwe was die coninginne.
Si was te hare camere inne,
Antworde hem doe Brissane,
»Ende si slaept al nu, ic wane."
Lanceloet heyschede den wijn doe.
Die joncfrouwe die was geleert daer toe
Scincte hem vanden dranke daer,
Alst hare bevolen was. Hi was claer
Alse fonteine in scine,
Gevaruwet gelijc den wine.
Hi hadde dorst, ende die vrouwe beval
Dat hi den nap uutdronke al:
» Het sal u goet doen, sekerlike,
Gine dronct in langen desgelike."
Hi nam den nap ende dranc so sere,
Dat hine uutdranc ende heyschts mere.

Men brochts hem meer, ende hi dranc.
Ende hi verwandelde eer iet lanc,
Ende hi vragede daer nare
Waer sijn vrouwe die coninginne ware.
Si sach op hem ende wert geware das,
Dat hi een deel verwandelt was,
Want hine wiste niet doe
Waer hi was, ende waende toe
Hebben geweest te Kameloet:
Aldus was verdoelt Lanceloet;
Ende hem dochte doe oppenbaer,
Dat hi doe sprac jegen die vrouwe daer,
Die met sire vrouwen alden dach,
Die coninginne, te sine plach.
Brissane sagene ende haer dochte,
Datmenne wel bedriegen mochte.
Si seide: »Here," na desen,
»Mijn vrouwe mach wel in slape wesen:
Waeromme ne gaedi tot haere niet?"
Hi seide: »Omdat si mi niet ontbiet
Sone willicker niet gaen.
Ontbode si mi ic ginger saen."
Die vrouwe seide daer nare:
»Gi sulter sciere horen niemare."
Si ginc diere gelike daer binnen
Ocht si sprake der coninginnen,
Ende si quam weder ende seide: »Nu
Gaet, here, mijn vrouwe ontbiedt u."
Hi ontcleedde hem ende ontscoyde hem ter vart
Ende ginc thant te bedde wart,
Ende lach op tbedde bider joncfrouwen daer,
Alse die wel waende overwaer,
Dat sijn vrouwe ware, die coninginne,
Ende si, die in haeren sinne
Els negene dinc begerde dan si
Den genen mochte hebben daer bi,
Daer al ridderscap bi verlicht was,
Si was herde blide das,
Ende ontfingene blidelike.
Ende hi was blide diesgelike,

Dat hi blide te sine plach
Als hi bi sire vrouwen lach.
Dus waren te gadere gelegen daer
Die beste ridder, dat es claer,
Ende die scoenste die mochte wesen,
Ende die scoenste joncfrouwe tote desen
Ende vanden meesten geslachte toe,
Diemen iewerinc hadde vonden doe:
Maer die meininge van hen beden
Waeren herde verre versceden;
Want sine doet om sine scoenhede,
Noch om lost van vleessche mede,
Maer om vrocht tontfane,
Daer al tlant soude winnen ane
Ende al tlant soude comen mede
Weder in sine irste scoenhede,
Dat verwildert ende verwoest was herde
Biden droven slage van enen swerde,
Alsmen sal horen wale
In die queste vanden grale.
Ende Lanceloet begarde hare
In andre maniere, dats openbare;
Want hine begaretse niet
Om hare scoenhede, diet wel besciet,
Maer om dat hi waende das,
Dat sijn vrouwe die coninginne was.
Ende bi diere vergaderinge, sonder waen,
Wart daer sulke vrocht ontfaen.
Om dat suverheit daer wert besmet
Was den lande daer over geset,
Dat bi diere vrocht onder die liede
Vele soets ende goetheiden gesciede
In menichgen lande, dat wale
Verclaert distorie vanden grale,
Ende seget datmen daer doe wan
Galaädde den goeden man,
Den besten riddre die wesen mochte,
Ende die ten inde brochte,
Nader historien tale,
Davonturen vanden grale,

Die in dat vreselike sitten sat
Vander tafelronde, bedi in dat
Ne sat noit ridder sonder hi,
Hine moeste sterven ocht messcieden daer bi.

Lancelots danswoede.

II. vs. 18136—18614.

Lancelot komt aan een bosch, aan welks ingang een kluizenaar hem waarschuwt, daar niemand die er zich binnen waagt het kan verlaten. Zonder zich aan deze vermaning te storen, trekt hij verder, en ontwaart weldra eene vlakte, waarin een prachtige ivoren zetel stond en waar een aantal ridders en vrouwen zich met dansen vermaakten. Lancelot, tot heden slechts bezield voor strijd en ridderdaden, wordt door dezelfde danswoede aangetast, en mengt zich niettegenstaande de aansporingen van zijnen schildknaap onder de dansende menigte.

Daventure seget als die knape sciet
Van Lancelote, ende hine liet
Inden dans, dat hi wech reet
Ende haesten te ridene gereet,
Omdat hi lange hadde gemert.
Hi voer wech sere verert
Ende drove, omdat hem dochte
Dat Lanceloet daer wel bliven mochte
Dansende al sijn leven lanc.
Dar dansede Lanceloet ende sanc
Alse dandre deden doe:
Dat duerde toter vespertijt toe;
Ende alsmen eten soude gaen
Quam ene joncfrouwe tot hem saen,
Die hem seide: »Here, ic segt u,
Gi moet sitten in desen setel nu,
Ende wi selen setten, des geloeft,
Dese guldine crone op u hoeft."
Hi seide dat hi niet ene bone
En micte op eten no op crone,
Noch dat hi gerde ander saken
Dan dansen ende blide te maken.
— »Gi moet hier sitten," seide si;
»Wi selen weten oft wi daer bi

Telivereert selen wesen bi u.
Ende telivererdi ons niet nu,
So blijfdi met ons nu ten tiden;
Ende wi moten hier ontbiden
Tote dattie gene hier comen sal,
Die ons loessen sal van al
Der sotheit daer wi nu in sijn."
Hi seide: »Hets wel die wille min:
Ic salder op sitten dies gijt wilt also."
Hi ginc opten setel sitten doe,
Ende si sette hem die crone op thoeft,
Ende si seide: »Here, des geloeft,
Dat gi seker moget wesen des,
Dat uwes vader crone op u hoeft es."
Hi sach opwerd, ende hi sach vallen
Vanden torre neder met allen
Ene ymage, die gemaect was rike,
Rechte na eens conins gelike,
Ende viel soe sere, dat si
Te sticken brac; ende daer bi
Falgierde die toverie daer.
Si quamen alle weder daer naer
In haren sin, daer si vor desen
Lange ute hadden gewesen.
Alse Lanceloet ward geware das,
Dat op sijn hoeft ene crone was,
Warp hise van sinen hoefde neder
Ende ginc vanden setele sitten weder,
Daer hi tien tiden niet sitten mochte,
Bi redenen, alse hem dochte,
Om dat teken was van coninge.
Ridders ende vrouwen gemenelinge
Ende joncfrouwen helsdene sere,
Ende daden hem feeste, ende seiden: »Here,
Die ure dat gi hier comen sijt
Mote sijn gebenedijt!
Want gi hebt ons geworpen daer mede
Uter meester sothede,
Daer enege liede in quamen noit ere;
Ende wine waren ut comen nembermere,

En haddu God niet gesint hire."
Si leidene opten torre scire,
Daer si deden comen knapen,
Ende dadene haestelijc ontwapen.
Doe quam daer een jonc ridder vort,
Ende sprac tot Lancelote dese wort:
»Ic seide dat in allen maniren
Dese toverie niet soude falgiren
Vor dat gi quaemt te deser stede,
Ende hets wel beproefde dinc mede,
Dat gi een die beste riddere sijt
Die nu in die werelt es te derre tijt,
Ende die alre scoenste man;
Ende u sijn sculdich te minnen vort an
Die gene die hier binnen sijn, here;
Want sine waren nembermere
Teliverert sonder bi u,"
Lanceloet sprac: »Here, segt mi nu,
Waerbi dese aventure gevel;
Want alle die gene, weetmen wel,
Die in desen dans quamen, dat si
Haren sin verloren daer bi
Ende al hare bedachtecheden,
Ende van henen niet mochte sceden."
— »Here, dat sal ic u seggen wel,"
Sprac die gode man: »het gevel
Alse die coninc Artur dede feeste
Van sinen huwelike, dattie meeste
Van sinen lande ende sine barone
Quamen om hem manscap te done;
Ende na dattie bruilocht was leden
U vader quam dor dit foreest gereden.
Daer vant hi VI joncfrouwen doe,
Die dancsten ende songen toe
Vander coninginne Jeneveren neuwen sanc,
Die neuwe gemaect was onlanc.
In die middelt van den dansse stont
Een setel, daer op sat tier stont
Die scoenste joncfrouwe bi gelike,
Die mochte sijn in ertrike:

Conincs dochter soe was si,
Ende coninginne daer bi.
Die coninc Ban was doe een out man:
In sijn geselscap was nochtan
En geen so heblijc ridder als hi;
Ende hi bleef houdende daer bi,
Ende besach den dans tien tiden.
Ende daer hilt bi sire siden
Een sijn neve, een clerc wel geraect,
Ende van leden wel gemaect,
Wel hebbende ende edel man,
Ende wel singende; nochtan
En haddi noit gemint bi minnen
Ende was man die in allen sinnen
Meest conste nigromantien
Ende alle manire van toverien.
Die coninc besach die joncfrouwen wel,
Die daer dansten ende maecten spel.
Die clerc was een jonc man,
Ende sach sere der joncfrouwen an,
Die opten setel sat, ende hem dochte,
Dat hi sijn geluc wel prisen mochte,
Die joie mochte hebben met hare;
Ende hi seide vord daer nare,
Hine gecrege joie nembermere,
Hine hadde hare minne ere;
Maer hine wiste wie oft hoe
Hire wel mochte comen toe.
Alse die coninc lange hadde gesien
Genen dans, hi seide nadien:
» Het stonde wel, bi mire trouwe,
In desen dans, dat elke joncfrouwe
Enen riddere hadde an die hant."
Ende hi dede beten te hant
Ses ridders vanden sinen ter stede,
Ende deetse anden dans gaen mede.
Dus hadde elke joncfrouwe daer
Enen riddere al oppenbaer.
Ende als die joncfrouwe die inden setel sat
Dat geselscap sach, si seide nadat,

Datter goder tijt geboren ware
Die altoes hebben mochte daer nare
Alsulc geselscap, dans ende spel.
Die cleric verstont haer tale wel,
Ende seide: »Wildi, joncfrouwe,
Gi selet al hebben, bi mire trouwe,
Enen scoenren dans dan dese es,
In sulker maniren, des sijt gewes,
Dattie dans soude tallen uren
Alst scone weder ware geduren,
Somer ende winter daer bi."
— »En trouwen dat woudic," seitsi
»Ende ic soude doen dat willen soude
Die gene, diere toe hulpen woude,
Bedie mi donct dat gelijc desen
En mochte en gene dinc wesen."
Hi seide: »Wildi geloven dat gi
El niemane minnen sult dan mi
Binnen minen live, lude oft stille,
Ic sal hier af doen uwen wille.
Ic sal u seggen hoet sal sijn nu:
Die gene die gi hier siet, seggic u,
Salic doen dansen als gi siet
Al haer leven, ende selen niet
Modere werden van dansene embertoe;
Ende si selen dansen alsoe
Den winter ende den somer al,
Alst scone weder wesen sal.
Ende en sal hen in haren moet
Niet meer vernoien dant nu doet;
Ende alle die comen selen daer binnen,
Opdat si gemint hebben of minnen,
Selen met hen bliven also scire,
Ende dansen in sulker manire,
Ende niet pensen om ander saken
Dan om dansen ende feeste maken;
Ende dit sal geduren, sonder sage,
Toten avonde alle dage,
Ende dan selen si in genen torre gaen
Om eten ende om resten, sonder waen,

Ende liegen alle nachte daer binnen;
Maer engene liede, sonder die minnen
Oft gemint hebben ongelogen,
Selen niet met hen bliven mogen;
Want onder liede die joie driven
En mogen gene liede bliven,
Sine hebben joie; ende nieman mach
Grote joie hebben heden den dach,
Hine hebbe gemint of hine minne.
Ende den dans, daer si sijn inne,
Sal geduren tonsen liven,
Ende sal niet faelgiren no bliven
Vor die tijt datter toe comen sal
Die beste riddere vander werelt al,
Ende die scoenste: tot dien dage
Sal die dans falgiren sonder sage
In sulker maniren dat hi begint;
Bedie ic wille dat gijt kint,
Die dans sal beginnen bi u',
Die de scoenste joncfrouwe sijt nu
Van ertrike, dat donket mi;
Ende hi sal falgiren daer bi,
Alse die scoenste riddere vander werelt al
Hier binnen sal comen; ende hi sal
Aldus bi scoenheit begin ontfaen,
Ende bi scoenheit sal hi tegaen."
Alse die joncfrouwe dat verstont
Si hilt vor logene tier stont,
Ende waende in allen maniren,
Dat hi daer af soude falgiren;
Ende geloefde hem omt gone
Algader sinen wille te doene.
Hi berecte die ridders saen,
Die anden dans waren gegaen
Bi sire toverien alsoe,
Dat si danen niet wouden sceden doe;
Entie joncfrouwen, sekerlike,
Berecti dies gelike.
Als die coninc Ban werd geware das
Dat hen dansen soe in ernst was,

Hi seide dat hi, alse hem dochte,
Sijn crone bat niet bestaden mochte
Dan te gevene doe, sekerlike,
Den besten ridder van ertrike;
Ende lietse hier tsinen behoef alsoe.
Die coninc Ban voer wech doe,
Ende die clerc bleef metter joncfrouwen
Blide ende ontladen van allen rouwen,
Ende hadde al sinen wille daer of,
Alsi hem hadde gedaen gelof.
Die vanden lande quamen besien
Dit wonder, alsi horden van dien:
Doe quamen sulke vanden lieden,
Die van henen nine scieden,
Soe dat icker op enen dach
Wel hondert ende viftech sach.
Die dans gedurde daer naer
In deser maniren wel XIIII jaer,
So datter joncfrouwen vernoide dat;
Ende si haren lieve bat,
Dat hi die toverie brake.
Hi sprac: »In mach in gere sake
Vor die tijt comt, diere geset es toe."
— »Ic bidde u dan," seit si doe,
»Dat gi ons maect enich ander spel,
Daer wi ons mogen alsoe wel
Alse met dansene mergen mettien,
Ende sulc, dat alle diet sien
Te wondere daer op mogen scouwen."
Hi gaf antwerde der joncfrouwen:
Na dien dat sijs bat, hi sout doen wel.
Doe maecti een rike scaecspel,
Van goude, van selvere gemaect,
Dat noit minsce soe wel geraect
En maecte van enegen stene;
Datmen scaecbert hiet int gemene,
Dat wel dusent marct was werd.
Ende als hi van beiden was bewerd,
Hi bracht der joncfrouwen na dien,
Ende bat dat sijt soude besien.

Ende si waren alsoe geset,
Alsmen daer soude spelen met.
Ende seide hare dat si name
Die side die haer best bequame;
Want si moester spelen mede.
Die joncfrouwe seide tier stede:
» Jegen wien daer spelen nu?
En sal niet wesen jegen u;
Want gine connes niet jegen mi."
— » Spoelt beste dat gi cont," sprac hi,
» Want gine sult dit spel
Nembermeer connen spelen soe wel,
Gine sult inden hoec sijn gemat."
Tirst dat si verstont dat,
Si trac ene vinde vort alse houde
Om te wetene wat wesen soude.
Dar spranc ene vinde vor thant,
Datter nieman toe ne dede hant;
Ende alsi des wart geware,
Dat tspel spelde jegen hare
Sonder ander helpe, si pijnde sere
Subtilike te speelne vort mere,
Alse die gerne weten woude
Wat inden daer af comen soude,
Want si conste alsoe vele
Ende meer dan ieman vandien spele;
Mar sine conste soe wel niet dat,
Sine was in dien hoec gemat.
Ende alsijt hadde besien wel,
Si seide dat wel gemaect was tspel;
Ende si vragede oft alle
Diere comen soude bi gevalle
Derre gelijch gemat souden wesen.
Die clerc antwerde te desen:
» Neent niet, bedie hir comen sal
Een riddere gratieus boven al,
Ende begeert ende gemint, die soe vele
Connen sal van scaecspele
Ende van andren spele, dat sine gelike
Niet en sal sijn in eertrike

Van subtijlheden; ende bi desen
Sal dit spel ende ander gemat wesen
Diere mede spelen gemene,
Sonder die riddere allene;
Ende die macht van desen sal
Geduren des ridders leven al,
Ende te sire doet, in alre manieren,
Salt bi hem selven falgieren."
Aldus brochte die clerc dien dans vort,
Als gi hebt gesien ende gehort,
Ende hi sal bider comste van u
Inde nemen, des hopic nu.
Ende alse si hare lange ende vele
Gemercht hadde mettien scaecspele
Starft si ende die clerc mede,
Ende dandre bleven teser stede,
Darsi nembermeer ute ne waren comen,
Mar dat gi hen quaemt hir te vromen,
Darsi sijn verloest mede
Van harre groter sothede.
Ende ne haddi niet meer goets gedaen
Binnen uwen liven, sonder waen,
Soe soude u in alre wisen
Bi rechte al die werelt prisen,
Bi dire eren, die wi u siën gescien."
Lanceloet seide: »Nu motic sien
Die aventure vanden scaecspele,
Dar gi af sprect soe vele."
Men bracht hem, ende hi besacht wel,
Dat scakier ende dat scaecspel,
Bedie si waren sere rike
Ende gewracht subtillike;
Ende hi sette te poente bede
Die guldine ende die selverine mede,
Alsi te rechte souden wesen;
Ende hi trac vorwart na desen
Int begin die selverine vinne,
Die bider coninginnen stont, met sinne.
Ende alsi getrect hadde alsoe,
Die vinde an dander side quam vort doe;

Ende te met dat hi vort trac sijn spel,
Sach hi dander spel spelen alsoe wel.
Alsi hadde gespeelt met vinnen
Ginc hi met ridders beginnen
Sijn spel ende met rocken toe,
Ende speelde soe lange doe,
Dat hi met ere vinden tien tide
Dat spel matte in dander side.
Die gene die dat hadden gesien
Hadden groet wonder van dien,
Ende seiden: »Met rechte es uwe dat spel,
Want gi hebbet gewonnen wel,
Ende wet wel waerlike dat,
Nadien dat gi niet en sijt mat
Met wapinen mere dan mettien scake,
Dat es u ene sekere sake."
Hi antwerde dat hi das
Utermaten blide doe was.
Doe begonste minste ende meeste
Dar binnen spelen ende maken feeste,
Dat si bi Lancelote doe
Waren delivereert alsoe.
Dien nacht was hi wel ontfaen;
Sander dages alsi op was gestaen
Ende gewapent, doe bat hi des
Enen riddere vanden lande van Logres
Ombe ene boetscap te done,
Dies herde blide was die gone.
Hi bat hem dat hi soude varen
Te Camelot al sonder sparen,
Ende hi den coninc ende die coninginne
Van sinen talven grote met sinne,
»Ende der coninginnen seggen dar nare,
Datic dat scaecspel sinde hare.
Ende teelt hare dat ict wan,
Entie maniere diere leget an."
Hi seide dat hijt gerne doen soude
Ende hi porde alsoe houde,
Ende reet soe verre, dat hi quam
Te Kameloet, dar hi vernam

Die loetsen gerecht tier wile,
Die waren lanc ene halve mile,
Dar die tornoy soude wesen.
Hi vor in die stat na desen,
Ende vant den coninc te rade
Wat men best mettien tornoie dade,
Dar alle die hoge liden gemeinlike
Selen comen van ertrike.
Die coninginne sat bi siere side
Rikelike gepareert tien tide.
Die riddere groette tien beginne
Den coninc entie coninginne
Van Lanceloets halven. Mettien worde
Spranc op die coninc alse hijt horde,
Ende helsdene sonder sparen,
Soe blide was hi vander niemaren,
Ende vragede hoet met Lancelote stoet.
Hi seide: »Ic hope dat hi wel doet,
Want hets leden onlange stont
Dat icken sach gans ende gesont."
Doe brachti vort dat scaecspel
In een ziden forel berecht wel,
Ende hi seide: »Vrowe, mijn here
Lanceloet hi groet u sere,
Ende sint u dit scaec bi mi
Op selke vorwarde, dat gi
Noit en sacht des gelike,
Gi mocht wel gesien hebben also rike."
Die coninginne was sere blide,
Ende dede vortbringen tien tide
Dat scaecspel, datsi woude besien.
Die coninc sater toe mettien,
Entie baroene alsoe wel,
Ombe te besiene dat scaecspel.
Doe sei en si gemeinlike
Sine sagen noit geen soe rike.
Die riddere sette dat spel na desen
Alst bi rechte soude wesen,
Alse oft menre mede spelen woude.
Hi sprac ten coninc alsoe houde:

» Here, kiest hir binnen wijf oft man,
Die gi wilt, die best spelen can,
Hi sal in den hoec wesen
Gemat, sijt seker van desen."
— » Ic sal selve spelen," sprac die coninc.
Alse die baroene horden die dinc
Si seiden: » Gine selt, here;
Laet mire vrowen spelen ere,
Diere meer af can, dat wi wel kinnen,
Dan alle die sijn hir binnen."
Die coninc dede die coninginne
Spelen, die met al haren sinne
Hare sette te speelne wel.
Ende alsi sagen dat scaecspel
Jegen die coninginne spelen alsoe
Bi hem selven, hen wonders doe.
Si hildent over toverneye saen,
Ende alsoe waest, sonder waen.
Die coninginne pijnde sere
Ombe wel te speelne in allen kere,
Want vele hoger lude sach opt spel;
Mar sine const gespelen niet soe wel,
Sine was in dende inden hoec mat.
Si logen in die zale om dat:
Die coninc sceernde oec op hare.
Si vragede den riddere dar nare,
Oft Lanceloet lettel ofte vele
Gespelt hadde mettien spele.
Hi antwerde: » Jahi, vrouwe."
— » Nu segt mi bi uwer trouwe,
Was hi gemat?" — » Neen hi, dat wet wel,"
Sprac die riddere, » want hi wan tspel."
— » Wat soudic seggen," sprac die coninc,
» Van Lancelote? In alre dinc
Men vint in al eertrike
Van provechen sijn gelike:
Van ridderscape noch van scoenheden
Nes sijns gelike in gere steden."
Die coninc seide: » Bi mire trouwe,
Lanceloet heeft u, vrouwe,

Ene scone gichte gegeven nu:
Danckes hem, dat radic u;
Want noit riddere ere vrouwen ne gaf
Scoenre gichte, sijt seker dar af."
Die coninc dede geven daer naer
Den riddere, die dat present brachte daer,
Goede wapine ende een goet part,
Ende ander dinc, dat vele goeds was wart.
Die coninginne in dander side,
Die vanden presente was blide,
Dedem soe vele geven,
Dat hijs te bat hadde al sijn leven;
Ende si bleven dar na desen
Tote dat die tornoy soude wesen.

Lancelots gesprek met Ginevra.

II. vs. 21340—21485.

Het geviel op dien selven dach,
Daer die coninginne ten vensteren lach,
Dat Lanceloet bi hare was ende nieman mee
Ne ware soe na dan si twee,
Die hare tale mochte verstaen.
Die coninginne seide tote hem saen:
»Ay Lancelote, verstondi iet die wort,
Die Walewein heden brachte vort,
Dar gi hem horet vertellen
Daventure vander woester capellen,
Die hi seide dat geen man ne brochte
Te hoefde, noch dar toe en dochte,
Eert Gode alsoe bequame,
Dat dongevallege riddere daer quame,
Die bider keytivechede
Van siere vulre onsuverhede
Hadde verloren bi dien dingen,
Dat hi niet ne mochte te hoefde bringen
Die aventuren van den grale,
Ende seide vort in sine tale
Vanden selven riddere mede,
Datmen hiet tere ander stede

Der drover coninginnen sone;
Wettie iet wie es die gone?"
— »Nenic, vrowe," antwerde hi.
Si seide: »Lanceloet, dat sidi.
Hets mi leet dat gi bidien eesche
Ende bider hitten van uwen vleesche
Faelgieren moet vandien dingen,
Dat gise te hoefde nine moget bringen
Dar alle eertsce vromechede
Sal moten sijn gepijnt mede.
Nu mogedi seggen wel dat gi
Mine minne dire hebt gecocht daer bi,
Dat gi hebt verloren dar binnen,
Dat gi meer en selt mogen gewinnen;
Ende weet wel, dat ic niet min
Des drover ben in minen sin
Dan gi sijt, maer mere;
Bedie hets grote scade, here,
Nadien dat u God hadde gemaect
Best ende scoenst ende best geraect,
Ende gratieus boven alle man,
Ende hi hadde u gegeven nochtan
Selc geluc, dat gi sout hebben wale
Gesien dat wonder vanden grale.
Nu hebdi verloren dese dinge
Bi onser beider vergaderinge.
Ons ware beter datic hir voren
Noit en ware worden geboren,
Dan aldus vele gods bleven si
Te done, alst nu es bi mi."
Hi seide: »Vrowe, gi messegget nu;
Ic ne ware niet comen, seggic u,
Te also groter hoecheden
Alsic ben opten dach van heden,
Dat mi al bi u es gesciet.
Ic en hadde bi mi selven therte niet
Int begin van mire wandelinge
Te begripene also hoge dinge,
Dar andre liede niet ombe wachten
Bi fauten van haren machten;

Mar dat gi ende uwe grote scoenhede
Mi bracht in soe groete fierhede,
Datic gene aventure en vant
Ic en brachse te hovede te hant.
Ic was al seker, en haddict niet
Te hoefde bracht, wats ware gesciet,
Bi vromecheiden, ic ne ware
Nembermeer te u comen dar nare.
Ende ic moeste ember," sprac Lanceloet,
» Tote u comen ofte bliven doet.
Ende dit was die sake, die dede
Meest wassen mine vromechede."
Si seide: »En rout mi niet, here,
Dat gi mi mint dus sere,
Nadien dat gire sijt comen bi
Te alsoe groter werdecheiden alse gi segt mi;
Ende mi es leet dat gi hier voren
Te volbringene hebt verloren
Die aventuren vanden grale,
Dar ombe gesticht was, weetmen wale,
Dat geselcap vander tafelronden."
Lanceloet seide te dien stonden:
»Vrowe, gi segt groet wonder nu;
Ic en ware niet comen, seggic u,
Ne haddi geweest, dar toe
Dat ic comen ben, verstaet hoe:
Ic was arm in minen iersten spronc,
Ende buten minen lande, ende jonc;
Ic en hadde niet dese dingen
Sonder vromecheit te hoefde mogen bringen,
Dar gi af sprect, al sonder waen;
Ende ic en hadder niet toe gedaen,
Ne haddic niet soe wel met u gewesen."
Si vrachde hem na desen
Ombe Morgueine, die suster was
Des conins Artur, alsmen las,
Diene hadde gedreget soe.
Hi telde hare al doe,
Dies si sere tongemake was;
Want si was wel seker das,

Dat sine haette lude no stille
Anders dan ombe haren wille.
Si seide: »Here, ic radu wel
Dat gi u wacht, want si es herde fel.
Si can soe vele duvelien,
Si soude met harre toverien
Onneren wel dapperlike
Den besten man van ertrike.
Ic en weet wat anders raden u,
Dan gi neint dit vingerlin nu,
Ende gijt an uwen vinger draget,
Want het toverie verjaget,
Ende doetse kinnen al bloet,
Want gi hebbes groten noet."
Hi nam dat vingerlijn van hare
Ende deet an sinen vinger daer nare.

Galaäd wint het Graal.

III. vs. 10033—10824.

Galaäd, Lancelots zoon bij Pelles dochter, wordt op tienjarigen leeftijd naar een klooster gezonden, waar hij vijf jaren verblijft, en daarop naar Arthurs hof gaat om tot ridder te worden geslagen. Daar gekomen neemt hij plaats in den gevreesden zetel aan de Ronde Tafel, waarboven eensklaps een opschrift met zijnen naam te lezen staat, en waarbij meer andere wonderen voorvallen. Galaäd ontvangt een wonderdadig schild en het zwaard van David, en zoowel hij als vele andere ridders gaan uit op de queste van het Graal. De meesten, dewijl zij met zonden besmet zijn, vinden geene avonturen; slechts Bohort, Perchevaal en Galaäd hebben allerlei ontmoetingen, en treffen elkander eindelijk na jaren lang omdolen te Corbenyc weder aan.

Hoe Galaät den coninc Mordran vertroeste ende die tomme brac, ende Perchale ende Bohorde vant, ende hee si dat grael vonden.

Daventure seget hier ter steden:
Alse Galaät was gesceden
Van Lancelote, dat hi daer nare
Reet menegen dach harentare
Daerne leitde die aventure,
Soe dat hi quam tere ure
In die abdie daer Mordram in was,

Die coninc, daermen hier vore af las.
Ende alsi verstont die niemare,
Dattie coninc Mordran ontbeit daer nare
Tote dattie goede riddere soude
Daer comen, hi pensde also houde,
Dat hi tot hem soude gaen.
Des ander dages alsi op was gestaen
Ende messe gehort, hi ginc te hant
Daer hi den coninc Mordramme vant.
Ende alse die coninc, die daer lach,
Hem biden wille van Gode sach,
Die coninc, die lange daer te voren
Sine siene hadde verloren,
Ende sine macht van sinen leden,
Rechte hem op daer ter steden
Als hem Galaät naken began;
Ende hi sprac hem aldus an:
» Warechtich riddere, ende seriant
Ons Heren, alst es wel becant,
Wies comste ic hier ter steden
Soe lange hebbe nu ontbeden,
Nem mi in dine arme sonder vorst
Ende late mi resten op dine borst,
Dat ic in dine arme bede
Van desen armen live scede.
Du best so suver ende maget
Boven al dat wapine draget,
Alse der lylien blome, daer bi
Magedom es betekent, bedi
Si wittere es dan andere blomen,
Ende meer dogeden daer af comen."
Ende alse Galaät dat horde
Hi ginc sitten metten worde
Ten bedde daer lach die coninc,
Dien hi binnen sinen armen bevinc,
Ende hiltene vor hem, om dat dan
Hem resten soude die goede man.
Ende als Mordran die coninc sach,
Dat hi in Galaäts arme lach,
Hi seide: » Ic ben te minen wille sere.

Nu biddic Gode onsen Here
Dat hi u geselscap doe."
Die ziele sciet vanden lichame soe.
Alse die liede dat hadden verstaen
Si quamen daertoe alle saen,
Ende vanden genesen sine wonden,
Die hi gedragen hadde lange stonden,
Dat hen groet wonder dochte wesen,
Ende si grovene na desen.
Ende Galaät voer wech ende quam
Int vresselike foreest, ende vernam
Die fonteine, die te wallen plach,
Daermen hier vore af lesen mach.
Ende als hire in stac sine hant
Verginc die hitten altehant,
Ende was nember heet vortmere;
Dat was bedie, dat in dien here
Noit ne was teneger uren
Enege hitten van luxuren.
Ende menne heitse vortane niet
Lanceloets fonteine, mar si hiet
Galaäts fonteine vord ane.
Ende hi sciet doe van dane
Ende quam in ene abdie int lant
Van Logers, daer hi doe vant
Die tombe, die bernde soe sere,
Daer Lanceloet hadde gesijn ere.
Ende alse Galaät daer binnen quam
Ende hi dat hol daer vernam,
Ende die tomme, die bernede soe,
Hi bat daer enen broder doe,
Dat hi hem seide wat dat ware.
Die broeder seide hem daer nare:
» Hets ene wonderlike aventure,
Die nembermer te gere ure
Geen man te hoefde bringen sal,
Sonder die in ridderscap sal liden al
Die ridders vander tafelronde."
Galaät seide te dire stonde:
» Ic bidde u op grote minne,

Dat gi mi wilt leiden daer inne,
Dat ic moge comen daer toe."
Entie broder leide hem daer doe.
Alser Galaät toe comen soude
Vier ende vlamme verginc also houde
Vander tommen, dat si nemmere
En bernede alsi dede ere.
Ende hi hief op die tomme te hant,
Daer hi enen doden lichame vant.
Ende alse die hitten was vergaen
Hordi ene stemme seegen saen:
»Galaät, gi sijt sculdech sere
Gode te dankene, onsen Here,
Die u sulke gratie heft gegeven,
Dat gi om u goede leven
Zielen moget trecken uter hellen,
Daer si jamberlike in quellen,
Ende senden daer ute in hemelrike,
Daer te blivene ewelike;
Bedie ic ben Symon, die was
Van uwen geslechte, sijt seker das,
Daermen hier te voren af las.
Ende oec hebbic, wet wel das,
In dese hitten gesijn vorwaer
Driehondert ende LIIII jaer,
Om tongeldene ene sonde,
Die ic dede terre stonde
Ane Joseppe, diemen wilen liet
Van Aromathien. En waerdi niet,
Ic ware verdoemt ewelike.
Maer die Here van hemelrike
Hevet mi versien bi sire genadechede;
Ende om die grote oetmodechede,
Die in u es, so heeft hi mi nu,
Allene om die comste van u,
Verloest ut mire groter noet,
Ende geset in bliscepen groet."
Den genen, daer dit gedaen was,
Hadden herde groot wonder das;
Want daer, noch elre onder liede,

Noit so groet wonder gesciede.
Hi dede den lichame daer naer
Delven anden meesten outaer,
Alsmen sculdech te doene was.
Si waren blide alle das,
Ende festeerdene doe herde sere,
Ende daden hem grote ere,
Ende si vrachden hem wie hi ware,
Ende hi seide hen daer af dware.
Des ander dages nam hi orlof
Na messe ende ruemde thof.
Ende hi reet nu hier nu daer
In dire maniren wel vijf jaer,
Eer hi quam, daer ic eer sprac of,
In des gemangirts conincs hof.
Perchevael hilt hem oec tier ure
Geselscap al die vif jaer dure.
Si brachten die aventuren, die waren
Binnen Logers, in vif jaren
Te hoefde, so datter na die saken
Lettel te bringene achter gebraken;
Ende sine worden noit te genen stonden,
Hoe vele liede dat si vonden
Jegen hen, in en gere maniren
Datmense mochte iet scoffiren.
Op enen dach quamen si gereden
Uten foreeste tere steden,
Ende gemoetten Bohorde daer naer,
Die allene quam gereden daer.
Si waren blide onder hen drien,
Alse elc anderen hadde gesien.
Si groettene beide na desen
Ende vrachden hem om sijn wesen.
Ende hi seide henlieden, twaren,
Hine lach op bedde in vif jaren
Nie vierwerf, no in huse toe
Daer liede in wonende waren doe.
Dus waren dese drie gesellen
Vergadert, daer wi ave tellen,
Die versceden hadden gewesen;

Ende reden te gadere na desen,
Soe dat si ten castele quamen
Van Corbenijc. Alsi dat vernamen,
Die gene diere waren binnen,
Si ontfingense met minnen;
Ende boven hen allen die coninc,
Die wel wiste, dat bi deser dinc
Breken souden die aventuren
Die in dien casteel waren tier uren,
Die daer lange hadden gestaen.
Ende die niemare quam ute saen,
Al dat hof dore, vanden drien;
Ende si quamense alle besien.
Ende die coninc Pelles weende soe
Op Galaäte sinen neve doe:
Soe daden alle dandere mede
Die daer waren in die stede,
Diene sere hadden gemint
Ende gesien als hi was een kint.
Tirst dat si ontwapent waren
Quam te henlieden sonder sparen
Elyser des coninc Pelles soene,
Ende hi brachte vor die goene
Dat gebroken swaerd, daer gi
Ilier vore af horet lesen mi,
Daer Joseph mede was gewont
In sine bene tere stont.
Als hijt getrect hadde uten scoe
Ende hi hem vertelt hadde hoe
Dat sward wilen tebroken was,
Behort quam ende provede das
Ant swaerd oft hi daertoe dochte
Dat hijt te gadere bringen mochte;
Mare en mochte niet gescien.
Ende Perchevael provede mettien,
Dient ontfacht te done alsoe,
Ende hi seide te Galate doe:
»Van deser aventuren hebwi
Gefalgirt, here, nu moetti
Proven wat gire moget doen an;

Ende falgeerdi daer af, ic wane dan
Dats geen man cracht ne heeft
Te hoefde te bringen, die nu leeft."
Doe nam Galaät die sticken in die hant
Ende vergadertse daer te hant
So wel, dat geen man van dien
Ware worden geware, diet gesien
Hadde, dattet min no mere
Igeren gebroken was ere.
Tirst dat van dien sconen beginne
Die gesellen worden in inne,
Si seiden: »Wi selen sekerlike
Dandere aventuren lichtelike
Te hoefde bringen wel nadien
Dat wi van dese hebben gesien."
Alse die van binnen die aventure
Vanden sweerde sagen aldure
Te hoefde bracht, si waren das
Utermaten blide dat also was,
Ende gaven Bohorde tswaerd daernare,
Ende seiden dat wel besteet ware
Ane Bohorde, omdat hi dan
Wert riddere was ende goet man.
Te vespertide begonde daer
Dat weder donkeren, dat was claer,
Ende sere verwandelen daertoe.
Daer hief een groet wint doe,
Die in dat palais sloech gereet;
Ende het ward daer binnen so heet,
Dattie liede waenden verbernen wel;
Ende daer selc in onmacht vel
Vander hitten die si hadden daer.
Ende si horden ene stemme daernaer,
Die hen dese word oppenbarde,
Dat si souden gaen harre varde
Die gene die niet sculdech waren
Te sittene, al sonder sparen,
Ter taflen Jhesus Kerst ons heren,
Daer hi die sine wilde eren;
»Bedie hi sal bi sire goeden

Die vraie ridders saen voeden,
Die hi waerd heeft talre wise,
Met sire hemelscher spise."
Alsi gehort hadden die tale
Si ruemden alle die zale,
Sonder Pelles die coninc,
Die goetman was in alre dinc,
Ende daertoe Elysar sijn soene,
Ende ene joncfrouwe (diegone
Was conincs Pelles nichte, ende si
Was dbeste wijf die was daerbi).
Dese bleven daer onder hen drien,
Om dat si wilden besien
Wat daer soude gescien. Daernaer
Sagen si comen negen ridders daer,
Al gewapent, die doe afdaden
Hare wapine al met staden;
Ende alsi dat hadden gedaen
Si negen Galaäte alle saen,
Ende si seiden tot hem doe: » Here,
Wi hebben ons gehaest so sere,
Omdat wi wilden met u
Ter hoger taflen eten nu."
Ende Galaät antwerde: » Gi sijt
Harde wel comen nu ter tijt,
Bedie hets oec lanc leden
Dat wi quamen hier ter steden."
Ende si saten alle neder daer,
Ende Galaät vrachde hen daernaer
Van wat lande si waren doe.
Die ene drie waren daertoe
Uten lande van Gaule, twaren;
Dandere seiden doe sonder sparen:
Van Yrlant; entie andere drie
Van Denemerken; dat seiden sie.
Binnen dien dat si van desen saken
Onderlinge hier af spraken,
Hebben si IIII joncfrouwen vernomen
Daer ute ere cameren comen
Met enen bedde, daer op lach een man,

Die tongereke sceen wesen dan;
Ende hadde op sijn hoeft ene crone
Van goude, rike ende scone.
Si setten in die zale neder
Dat bedde ende kerden weder.
Doe hief sijn hoeft op die edelman
Ende sprac aldus Galaäte an:
»Wel moetti comen sijn, here!
Ic hebbe u begerd wel sere
Te siene, ende ic hebbe nu
Lange hier ontbeit na u
In selken pinen ende in rouwen,
Alse gi hier ane mi moget scouwen.
Nu es die tijt comen, hopic sere,
Dat biden wille van onsen Here
Mine pine nu lichten sal
Ende vander werelt sceden al."
Binnen desen hebben si gehort
Ene stemme secgen dit wort:
»Die niet en hebben vor desen
Gesellen vander questen gewesen
Gaen harre varde wech, bedi
En es geen recht dat si
Hier binnen bliven." Ende om die dinc
Ginc wech Pelles die coninc,
Ende Elysar entie maget mede.
Ende alsi geruemt hadden die stede
Alle die, sonder die hadden gewesen
Ter questen, heñ dochte na desen,
Dat vanden hemele quam een man,
Die biscops abijt hadde an,
Ende in die hant een sceptre droech,
Ende opt hoeft een mitere dire gnoech.
Ende IIII ingle brachten dien man
Op enen setel gedragen dan,
Ende daden dien setel staen
Optie tafle, sonder waen,
Daer dat heilige grael op stont doe.
Die gene die daer was bracht alsoe
Hadde staende in sijn vorhoeft

Letteren, die seiden, des geloeft:
»Dits Joseph, die dierste biscop was
Vanden kerstenen, die te Serras
Biscop wiede onse Here
Int geestelijc palais wilen ere."
Die ridders die hadden gesien
Die letteren, hen wonderde van dien;
Want Josep, daer die letteren af al 1 loet
Spraken, was CCC jaer doet.
Doe seidi tot hen: »En laet u
Niet wonderen, Gods seriante, nu,
Al siedi mi heden desen dach;
Bedie diere gelike dat ic plach
Te diennen den heilegen grale
Alsic ertsch man was, also wale
Plegic noch te diennen hem
Dor al dat ic gesteleec ben."
Ende hi dede sine bedinge daer toe.
Daerna horden si doren ontoen doe
Vander cameren, ende daer nare
Soe worden si daer geware,
Dattie ingle, die daer te voren
Joseph brachten, als gi mocht horen,
Die twe brachten gedragen daer
Stallichte al bernende claer,
Ende die derde ene roede dwale,
Van samite gewracht wale:
Die vierde eene glavie doe,
Die ember bloetde sere toe,
Dat vander glavien wech ende weder
Dropelen bloets vielen neder,
Die de gene in ene bosse ontfinc,
Die daer metter glavien ginc.
Die twe setten die kerssen daernaer
Op ene selverine tafle daer,
Entie derde leide die dwale
Optie tafle neven den grale,
Ende die vierde hilt die glavie doe
Neffens den vate embertoe,
Dat bloet doe in sinen loep

Nederward daer in doe droep.
Ende alsi dat hadden gedaen
Josep stont op alsoe saen,
Ende trac die glavie ter stont
Vanden vate datter onder stont,
Ende decte dat vat metter dwale,
Die daer bi lach, harde wale.
Joseph maecte gelike also houde
Oft hi te sacramente gaen soude
Vander messe. Ende als hi daer
En lettel hadde gelet daernaer
Nam hi ene hostie nadat
Met sinen handen int heilege vat,
In gelike van brode; ende als hi
Dat ophief, doen sagen si
Vanden hemele comen tier ure
Nederward ene figure
In kins gelike, die hadde doe
Dat ansichte roet, ende alsoe
Ontsteken in diere gebare
Als oft een ontsteken vier ware;
Ende sloech in dat broet dare,
Daer si toesagen al oppenbare,
Dattet hadde die vorme dan
Van enen geesteliken man.
Ende alse Joseph lange hadde alsoe
Gehouden, hi leitdet neder doe
In dat heilege vat alsoe saen.
Alse Josep dit al hadde gedaen
Ende datten pape te done ginc an
Van datter messen behort dan,
Hi ginc tot Galaäte tier stont,
Ende custene ane sinen mont,
Ende hi hiet hem, dat hi alsoe
Custe alle sine brodere toe.
Ende Galaät deet alsoe saen.
Joseph seide alst was gedaen:
» Seriante ons Heren, die hebt u
Gepijnt ende gemoit tot nu
Om die wondere hier besien,

Die ten heilegen vate gescien,
Sittet teser taflen saen,
Daer gi selt die hogeste spise ontfaen
Entie beste, daer oit af aten
Enige ridders waer si saten,
Van uwes sceppers handen. Hierbi
Mogedi wel secgen dat gi
Hebt gepijnt omden hogesten loen
Daer oit ombe onder den troen
Enich riddere pine dede,
Oft enich ander man mede."
Als Joseph hadde geseit die wort,
Daerna verloren sine vort,
Sine mochten niet geweten waer.
Si saten ter taflen daer
Ende si weenden soe sere, dat
Hare ansichten worden nat.
Ende daerna hebben si vernomen
Uten heilegen vate comen
Enen man, die bloetde, bede
An die hande ende an die vote mede,
Ende andien lichame alsoe;
Die seide tot dien lieden doe:
» Gi, die mi getrouwe sijt,
Ende goede seriante nu ter tijt,
Die na dit eertsce leven
Vort int geestelike sijt verheven,
Gi hebt mi soe lange gesocht nu,
Dat ic ne wille mi vort jegen u
Niet langer decken; ende bedien
Moetti mi nu een deel besien
Ende van minen saken weten.
Gi sijt nu tere taflen geseten,
Daer noit riddere ne at
Sider datter Joseph toe sat
Van Arithmathien, die riddere fijn;
Maer die riddere die hier binnen sijn
Hebben hier af binnen desen,
Alse gi sijt, gevoet gewesen.
Nu comt vort ende ontfaet van mi

Dat hoge gerechte, dat gi
Begert hebt soe langen tijt,
Daer gi so vele om gepijnt sijt."
Nu nam hi selve dat heilege vat
Ende quam tote Galaäte nadat,
Ende Galaät knielde daer naer
Ende ontfinc sinen behoudere daer;
Ende sine gesellen gemeinlike
Daden alle dies gelike.
Ende alsi alle hadden ontfaen
Dat hoge gerechte, sonder waen,
Ende die gene, van wies handen
Sijt ontfingen, seide te handen
Tote Galaäte dese tale:
» Sone, also suver ende also wale
Gepurgiert alse wel in desen
Enech ertsche man mach wesen,
Wetstu wat ic hier houde vor di?"
— » Nenic, here, gine secget mi,"
Antwerde Galaät, die seriant.
— » Ic houde hier in mine hant
Die scotele daer God ute at,
Daer hi met sinen jongeren sat.
Nu hefstu gesien dattu
Sere begeres te siene vor nu;
Maer dune heves niet, sekerlike,
Gesien alse oppenbaerlike
Alstuet noch hier na sals sien.
Ende wetstu waer dat sal gescien?
Het sal in die stat van Serras wesen,
Int geestelike palais, bi desen.
Derward moestu henen sceden
Ende dat heilege vat geleden,
Dat noch tavont rumen sal
Dat conincrike van Logres al.
Ic wille dattu die vard bestaes,
Ende dattu ter riviren gaes:
Du sals tscip daer vinden gemeert,
Daer du wilen in vondes tswert
Metten vremden ringen, ende du

Sout Perchevale leiden met u nu,
Ende Bohorde mede; ende bedi
Dat ic niet ne wille dat gi
Wech vard al sonder genesen
Den gemangierden coninc, bi desen
Willic dat gi vanden bloede ontfaet,
Dat vander glavien nedergaet,
Ende gine daer met bestrijct: hi sal
Van sire mesquame genesen al."
Ende Galaät seide: »Lieve here, twi
Ne gedoget dit niet dat si
Allegadere daer mede gaen?"
Ende hi antwerde hem saen:
»Ic wille dat gi in die gelike sijt
Van minen apostelen nu ter tijt;
Bedie gelijc dat si saten
Met mi ter taflen ende aten
En witten dondersdage, soe suldi
Sitten ende eten oec met mi
Ter taflen vanden heilegen grale,
Ende gi XII oec bi getale,
Die te deser questen behoren,
Gelijc dat waren hier te voren
Twaelf apostelen; ende ic ben
Die dertienste met u, alsic was met hen
Boven al; ende ic moet wesen
Met rechte u meester in desen.
Derre gelike dat ic dede sceden
Mine apostele, ende in vele steden
Dede predecken, enter meneger ure,
Minen name al die werelt dure,
Diere gelike suldi harentare
Gesprait werden verre ende nare,
Op ende neder, weder ende vort,
In menech lant, in menege port."
Ende hi gebindietse doe,
Ende si verloerne daer alsoe,
Datsi daer ne wisten niet
Waer hi voer, alsi van hen sciet,
Sonder dat hi maecte sine vart,

Alse hen dochte, te hemele ward.
Galaät ginc ter taflen te hant
Daer hi die glavie op vant,
Ende nam vanden blode daer ter stede,
Ende bestreker daer doe mede
Des coninces been daer hi was gewont;
Ende hi genas daer ter stont,
Ende lovede doe onsen Here
Vrindelike ende oec sere,
Dat hi hadde sine gesonde.
Ende hi levede daerna lange stonde,
Maer dat ne was ter werelt niet;
Want hi altehant die werelt liet,
Ende ginc in witten religione,
Ende wart van soe heilegen done,
Dat God dor hem menege miracle dede,
Dies ic swige hier ter stede;
Maer ic sal u hier vord tellen
Wat doen selen dese gesellen.

Hoe tyrael gewonnen was, ende hoe Perchevaels suster begraven was.

Dus seget der aventuren cracht,
Dat recht omtrent middernacht,
Daer si lagen in haer gebede,
Ene stemme horden spreken gerede:
»Mine lieve vrient, al nu
Gaet van hier, dat hetic u;
Daer u geleiden wilt daventure
Derward gereit u nu ter ure."
Alsi die stemme hadden gehort
Si antwerden alle dese wort:
»Vader van hemelrike, here,
Gelovet moetstu sijn embermere,
Bedi dattu gewerdeges dattu
Over dine vriende ons nomes nu.
Die pine es niet verloren, die wi
Menichwerf hebben gedaen dor di."
Si ruemden dat palays doe,

Ende gingen neder int hof daer toe,
Ende vonden hare wapine daer,
Ende wapenden hem daer naer,
Ende saten op hare parde
Ende voren harre varde.
Ende alsi buten den castele quamen
Vragede elc oms sanders namen,
Soedat si worden geware das,
Dat vanden drien van Gaule was
Claudijn, Claudas sone, die een;
Ende si vonden vanden anderen tween,
Dat si waren van groter machte
Ridders ende van groten geslachte.
Tirst datsi daer vernamen
Dat si ten scedene daer quamen,
Si ondercusten hen alle daer
Alse gebrodere; ende daer naer
Seiden die van Gaule wenende sere
Tote Galaäte: »Wel lieve here,
Wine waren noit so blide
Als wi waren te diere tide,
Dat wi quamen int geselscap van u;
Ende het soude ons sere rouwen nu
Dit sceden van u numere,
Maer dat alsoe wille onse Here."
— »Wi moeten ember sceden nu;
Hier ombe soe bevelic u
Den Here van hemelrike,
Ende bidde u oec vrindelike,
Oft gi comt ins conincs Arturs hof,
Ende u gedinct dan daer of,
Dat gi mi grotet minen vader,
Lancelote, ende oec mede allegader
Die gesellen vander tafelronden."
Si antwerden hem tien stonden,
Si souden doen sine bede
Oft si quamen tiere stede.
Si scieden alle also daer,
Ende elc voer sinen wech daer naer.
Galaät ende die sine reden doe

Soe verre aldus, dat si alsoe
Rechte binnen IIII dagen quamen
Ter zee; ende si vernamen
Dat scep, daer tenen stonden
Tswaerd metten ringen was vonden;
Ende si vonden letteren daer
Ane dbort gescreven oppenbaer,
Dat nieman ware so coene,
Dat hi hem sette tselken doene,
Dat hi int scip en sette voet,
Hine ware vast ende goet
Int gelove, dat hi gewaerlike
Geloefde anden Here van hemelrike.
Tirst dat si int scep quamen
Ende si dat bedde vernamen
Si worden te hant geware
Der silverinen taflen aldare,
Daer si waren gesceden of
In des gemangirs conincs hof;
Ende si sagen daer op staen
Dat heilege grael, sonder waen,
Met enen roeden samite verdect,
Gelijc ere dwalen berect.
Alsi sagen dat heilege vat
Elkerlijk toende anderen dat,
Ende dancten onsen Here das,
Ende seiden dat hem wel comen was,
Dat si waren int geselscap doe
Vanden heilegen grale alsoe;
Ende si bevalen hen onsen Here,
Dat hise vord geleitde mere.
Ende die wint, die stille was ere,
Ward doe waiende herde sere,
Ende dede dat scep met selker vard
Udeward zeilen ter groter zee ward;
Ende si voren in die zee alsoe
Lange, dat si niet wisten doe
Waer si voren. Ende Galaät plach
Te bedene nacht ende dach,
Als hi ginc slapen telker stont,

Ende mede alse hi opstont,
Starkelike ende oetmodelike,
Den groten Here van hemelrike,
Dat hi bi sire genade
Hem gehingede, als hijs bade,
Dat hine dade sterven dan.
Hi hielt heme soe lange daer an,
Dat hi op enen tijt horde
Van ere stemmen dese worde:
» Galaät, ne temayert u niet!
Onse Here wille dat gesciet
Dattu heme heves gebeden;
Te wat tiden ende te wat steden
Dattus bids, het sal gescien,
Ende dine ziele sal varen nadien
Met Gode in hemelrike,
Ende daer bliven ewelike."
Die gesellen lagen alsoe
In die zee daer ember toe,
Soe dat Perchevael ende Bohort
Te Galaäte spraken dese word:
» Dat bedde dat hier leget nu
Was gemaect, here, dor u,
Alse die letteren doen kinnen,
Ende gine lageter noit binnen,
Ende gi sijt sceldech, na onse verstaen,
Daer in te liegene, sonder waen;
Bedie die brief seit int begin,
Dat gire sout resten in."
Ende Galaät antwerde also houde,
Dat hire dan in resten soude.
Ende hi ginc opt bedde liegen daer,
Ende sliep te hant daer naer.
Ende als hi ontwake worden was
Sach hi te hant die stede van Serras;
Ende hi horde ene stemme doe,
Die henlieden dus sprac toe:
» Ons Heren seriante, gaet nu ter tijt
Uten scepe daer gi in sijt,
Ende nemet onder u drien

Die selverine tafle, ende na dien
Dragetse onder ulieden vort
Tote Serras in die port,
Recht alsi nu es, min no mere,
Ende en setse niet neder ere
Vor dat gi ten palaise comen sijt,
Dat men geestelijc heet nu ter tijt,
Daer God te biscoppe wiede
Joseppe ende gebindietde,
Die van Aramathien genant was."
Ende alsi hen pijnden das,
Soe werden si altehant geware,
Dat tselve scep quam dare,
Daer si hadden lange te voren
In geleit, als gi mocht horen,
Perchevaels suster, die was doet.
Ende doe seiden si al bloet,
Dat hen die joncfrouwe seide,
Vordien dat si starf, waerheide.
Si namen die tafle daer nare
Onder hen drien, die was wel sware.
Perchevael ende Bohort drogense voren,
Ende Galaät, als gi moget horen,
Droechse achter allene, ende vernam
In sinen wech aldaer hi quam
Enen man, die daer met crocken sat
Ende om aelmoessene daer bat
Om die minne van onsen Here,
Daer hi af nam sine liefnere.
Ende Galaät sprac hem dus an:
» Com hulp mi dragen, goet man,
Int palais dese tafle nu."
Hi seide: » Wat soudic hulpen u?
In mochte niet gaen in tien jaren
Sonder ander mans hulpe, twaren."
Galaät sprac: » Dine roke des niet,
Stant op, du heves geen verdriet."
Ende die man stont op tier stont
Al geganst ende al gesont,
Als oft hi noit ere

En hadde gehad gene dere,
Ende droech die tafle ter ere side
Jegen Galaät te dien tide.
Ende alsi quamen in die port
Seidi ten lieden weder ende vort
Die miracle, die hadde gedaen
Onse Here an hem, sonder waen.
Alsi int palais quamen si vonden
Dien setel te dien stonden,
Die daer hadde gereet onse Here
Te Josephs behoef wilen ere,
Om dat hire in sitten soude.
Daer quam gelopen also houde
Die vander port van Serras bidien
Dat si dat grote wonder wilden sien
Vanden mangirden crepelinge,
Die gesont was worden newinge.
Alsi hadden gedaen onder hen drien
Dat hen was bevolen van dien
Si kerden ten watere daernaer,
Ende gingen in dat scep daer,
Aldaer si Perchevaels suster in vonden,
Ende namense metten bedde ter stonden
Ende drogense int geestelike
Palais, daer sise rikelike
Dolven, alse betamde conincs kint.
Alse die coninc vander port sach tgent,
Die Hestoran hiet bi namen,
Dattie drie gesellen daer quâmen
Ende ridders waren, hi quam te hant
Tot hen liede, ende hi ondervant
Ane hen wanen si waren doe;
Ende hi vrachde henlieden toe
Wat si daer brachten in die port
Optie selverine tafle vort.
Si seiden doe hem al van dien
Ende vanden anderen, onder hen drien,
Die waerheit al in scoenre tale;
Ende óec vanden heilegen grale
Ende van sine macht mede

Seiden si hem die waerhede.
Alse die coninc Ilestoran horde
Deser III goder ridders worde
Ili hilt over logene altemale
Dat si hem seiden vanden grale,
Alse die ongetrouwe was ende fel,
Ende ne gelovede niet wel;
Omdat sijn geslechte heiden was
En wildi niet geloven das,
Dat haer secgen was waerhede,
Ende hiltse over verraders mede.
Ende hi ontbeide tot dat si
Alle drie ontwapent waren, bedi
Dat hise ontsach, ende deetse vaen
Alsi haer wapene af hadden gedaen,
Ende in een gevancnesse lecgen daer,
Daer si in lagen wel een jaer;
Maer onse Here, die ter menger stede
Toget sine genadechede,
Ende die der gere, alsmen seget,
Te vergetene niet en pleget,
Die hem dienen lude ende stille
Met goeder herten, met goeder wille,
Hi sinde sinen vrienden soe,
In die gevanckenesse daer si lagen doe,
Dat heilege grael om hen mede
Te vertroestene te dier stede,
Soedat si vander gratien van dien
Altoes gevoet waren onder hen drien.

WALEWEIN.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 79—111.
» » » Roman van Walewein, II Dn.

Dit gedicht, een der uitstekendste voortbrengselen der ridderpoëzie, hebben wij te danken aan twee dichters, Penninc en Pieter Vostaert, van welke de laatste verreweg het kleinste ge-

deelte heeft bearbeid. Hoewel geene bepaalde bron bekend is is het evenwel te vermoeden dat het aan een Fransch origineel is ontleend, en hoewel het Leidsche hs. van het jaar 1350 dagteekent, moet de vertaling ongetwijfeld niet later dan in de eerste jaren der dertiende eeuw gesteld worden.

Walewein en Ysabele.

vs. 7835—8428.

Op eenen hofdag van Arthur te Kaerlioen zweeft eensklaps een prachtig schaakbord door de zaal en verdwijnt weder onmiddelijk. Walewein gaat op 's konings bede uit om dit te zoeken en komt na vele avonturen aan het hof van koning Wonder, die hem het wonderlijke schaakspel belooft, zoo hij hem het *zwaard met de vreemde ringen* verschaft, dat door koning Amorijs is een onverwinbare burcht wordt bewaard. Na lang dolen komt Walewein op den Ravensteen, waar hij door koning Amorijs vriendelijk wordt onthaald, en ontvangt van dezen het wonderzwaard op voorwaarde dat hij Ysabele, koning Assentijns dochter, voor hem zal winnen. Na vele wonderdadige ontmoetingen geraakt hij eindelijk binnen het kasteel waar Ysabele wordt bewaakt, doch wordt aldaar gevangen genomen en op het zien van de jonkfrouw in liefde voor haar ontstoken. Ook Ysabele ontbrandt in liefde voor hem, en verzoekt haren vader den gevangen ridder aan haar af te staan, opdat zij aan hem haar moed zoude kunnen koelen. Zij verwijdert zijne bewakers en hoort eene alleenspraak, waarin hij zijne liefde voor haar in roerende jammerklachten uitstort, waarop zij hem 's nachts heimelijk in haar vertrek doet brengen.

Aldus in deser selver maniere
Keerden uten carkre weder sciere
Die ridders; ende alsi waren buten
Dede die joncfrouwe Ysabele sluten
Die camere vaste metter spoet.
Twe camerieren ghetrouwe ende goet
Hadde Ysabele doe met hare,
Die hare stille ende openbare
Heimelike waren tallen saken.
Soene wilde ghene droeve herte maken,
Ende al si dat sake dat sijt weten;
Hare dinct soe hevet al leets vergheten,
Na dien dat soe haren lieven amijs
Met hare hevet in hare porprijs.

Noch ne was joncfrouwe in erderike;
Die so sere inhertelike
Enen rudder minde ende so sere
Als soe Waleweine dede den here.
Wet wel, dat die scone maghet
El en gene dinc en jaghet
Dan te drivene hare jolijt
Metten her Waleweine te deser tijt.
Soe weet hare selven seker daer,
Dat soe mach wesen sonder vaer.
Daer der Walewein lach upt pavement
Liep soe tote hem met ghenent;
Ne waer dat hare die scamelhede
Een wedertrecken gaf tier stede,
Soe hadde thant den ridder van prise
Ghehelst, ghecust in menegher wise.
Dit hevet soe hare ten selven stonden
Onthouden met pine; maer onbonden
Hevet soe saen den edelen man.
Ende mijn her Walewein, die hem can
Wel ghelaten, sprac met desen:
»Ay scone joncfrouwe, hoe saelt wesen
Weder salic sterven ofte leven?
Salic sterven, ic sal u gheven
Mine siele, scone joncfrouwe!
Neemdi mijn lijf, met soeten rouwe
Willic sterven in uwen scoot."
Die joncfrouwe sprac: »Ne ghene doot
Ne suldi, here, van mi ontfaen;
Maer mochtic, ic soude ju saen
Telivereren van algader
Ute den danghiere mijns vader.
Na dien dat nu ghescepen staet
Wetic ooc wel sulken raet,
Dat ic wel cortelike sal
Ju telivereren van allental."
Die joncfrouwe namene bi der hant
Ende dedene upstaen thant,
Ende ledene ten selven tiden
In ene andere camere daer besiden.

Noit en was in aerderike
Camere so scone, no hare ghelike
Ghemaect bi meestrien groot:
Soe blecte van den goude root,
Ende scemerde harde menichfoude.
Meneghe scone historie, oude
Ende nieuwe, stonden daer ghepinghiert,
Daer die camere mede was verchiert,
Van cinopre ende van lasûre,
Van selvre ende van goude pure.
Die pingheringhe ende dat wonder
Dat daer ghewrocht was boven ende onder,
Die ystorie van Troyen ende oec mede
Twonder dat Alexander dede. . . . .
In can ju ghemaken vroet
Van al den wondere datter stoet
Ende dat men daer al omtrent
Mochte sien upt pavement.
Ooc stont daer ghemaect ene duwiere
Subtijllijc in al sulker maniere,
Dat niemen ne ware so vroet van sinne,
[Dat hi des mochte werden in inne]
Welker neffens dat soe stoede.
Te groten rampe, niet sere te goede
Quaemt den meestere diese maecte,
Want allene up hem becraecte
Tongeval; hort in welker maniere:
Also houde als hi die duwiere
Hadde vulbrocht ende twerc volhent,
Stappans was hem sijn payment
Ghegeven: ic mach ju segghen hoe:
Die joncfrouwe dedene doe,
Ysabele, die goedertiere,
Stappans werpen in die riviere,
Daer hi verdranc, ende sijns daer nare
Nemmermeer ne wart niemare.
Dus ne wiste niemen van der dinc
Dan die joncfrouwe. Ende die ghinc
Bi den her Waleweine neder sitten
Up ene lijt, die met witten

Sidenen clederen was verdect.
Daer hevet soe hem vertrect
Al hare wesen, al haren raet,
Ende hoe dat daer binnen staet.
Soe heeft hem die duwârje ghewijst,
Die mijn here Walewein sere prijst,
Want soe behagedem harde wale.
Ysabele, die scone smale,
Ende Walewein, die riddre vri,
Waren gherne elc andren bi.
Dat grote solaes, die soete vie,
Dat grote amoers, die melodie,
Die si onderlinghe dreven
Wert jou van mi niet bescreven,
Want ic en caent ghesegghen niet.
Ende of si ooc speelden iet
Onder hem tween der minne spel,
Dan canic ju ghesegghen niet wel.
Heimelike al sonder rouwe
Es Walewein ende die joncfrouwe:
Si hebben haren wille al gader.
Ysabele hevet haren vader
Vergheten ende sinen rouwe groot;
Soe hadde liever hi ware doot,
Dan soe den riddre stout, vermeten,
Waleweine, soude vergheten.
Hare vader, die coninc Assentijn,
Hi waent wel weten die waerheit fijn,
Dat Walewein hevet die pine groot,
Starcke vanqnisse, toter doot.
Lettel achte hi dat hi so wale
Met siere dochter, der scoenre smale,
Es te ghemake met soeten spele.
Hi ghelosede dicke ende vele
Met hoedane doot hine dade bederven;
Ende met diversen tormenten sterven.
Der Walewein, also ict eerst seide,
Ende Ysenbele hadden beide
Amors, jolijt ende grote jonste
Dat van haer negheen en conste

Van andren werden sat of moede.
Thaer selfs behouf heeft soe ene roede,
Ysabele, ghepluct; ic wane
Soe wertre harde qualike ane,
En doe gheluc ende groot gheval,
Bi reden die ic ju segghen sal.
Daer was een ridder int hof, die sere
Poghede om der joncfrouwen onnere.
Hi hadde bi nachte ende bi daghe
Verradelike gheleit laghe,
Ende ghewachte bi suptilen treken
Al hare segghen, al hare spreken,
Dat amors ende die feeste,
Die soe dreef met bliden gheeste
Jeghen den ridder goet van prise.
Walewein, die in alre wise
Die joncfrouwe minde met herten groot,
Hem dinct si sijn uut alre noot.
Si hadden hare hemelijchede
Ende hare grote riveel mede,
Daer toe spel ende soete jolijt.
Dies hadde die ander groten nijt.
Hi was wreet, fel ende stuur.
Met subtilheit haddi in den muur
Ghemaect een gat, daer hi sach
Die feeste, die te drivene plach
Mijn here Walewein, die fiere,
Jeghen die maghet goedertiere:
Hi sach hem te menegher stont
Die joncfrouwe cussen an haren mont,
Ende helsen na der minne spele.
Dit was so dicke ende so vele,
Dat die felle riddre wreet
Toten coninc liep ghereet,
Daer hine in ene camere vant
Allene. Hi cnielde altehant
Ende seide: »Lieve coninc, here,
Mijn herte weent van groten sere;
Ghi sijt verraden jammerlike,
Ende ghi sult derven cortelike

Juwer werelt ere ende juwer crone.
Joncfrouwe Ysabele, die scone,
Heeft ju bi subtylen engiene
Verraden. Ju staet te ghesciene
Grote ramp ende swaer verlies."
Die coninc sprac: »Berecht mi dies;
Daer of soudic weten gherne.
Bestaet mi mijn dochter tonterne,
So waert jeghen nature sere
Dade mi een ander goet ende ere.
Maer hoe mochtic gheloven dat?"
Die ridder sprac: »Here, up een rat
Doet mi legghen, eest niet waer.
Nu comt selve tote daer:
Ic sal ju leden te sulker stede,
Daer ghi selve die waerhede
Properlike sult bescouwen."
Die coninc die antworde: »Met trouwe,
Daer moeti mi leden saen."
Dander sprac: »Here, weten gaen!
Ic salre ju leden, wanic wale."
Si ghingen te gader na der tale,
Die coninc ende die ruddere wreet.
Sinen heere leedde hi ghereet
Toter camere daer die ghelieve
In waren, dat ten groten grieve
Hem beden sal comen in corter ure,
Sine hebben meer dan aventure.
Die rudder leetde den coninc mettien
Bet vort, daer hi mochte dorsien
Die masiere, ende hevet te hant
Versien den rudder achemant,
Waleweine, sittende met rivele
Bi siere dochter der damosele,
Ende sachse sitten allene twee
Tere scoenre taflen ende nemmee.
In harde menegerande wise
Hadsi plaintheit van goeder spise;
Ende van wine drierande ofte viere,
Elken ooc na sine maniere.

Vore die goedertiere so sneet
Walewein die morssele ghereet.
Eer die maeltijt was voldaen,
Ic segghe ju, sonder minen waen,
Dat siere manlijc andren binnen
Bi den rade van der minne
Custen ende helseden hondert waerf.
Dat van rouwe doe niet en staerf
Die coninc, hare vader, doe hi dit sach!
Stillekine seit hi: »O wach,
Wien sal men betrouwen oft gheloven
Na dat mi nu wille roven
Mijns selfs kint mine werelt ere!
Soe salre omme sterven met groten sere."
Als een die al es verwoet
Ghinc hi danen met groter spoet.
Die riddre volghede hem ter vaert.
Die coninc ghinc ter salewaert.
Ridders, serjante, al datter was
Verstormdi, sijd seker das,
Ende deetse doen in hare arnasc.
Meneghe ridder stout ende rasc
Was daer ghewapent wel.
Assentijn, die coninc fel,
Ledetse met hem alle gader
Daer der aventuren vader
In die camere was sonder rouwe
Met Ysenbelen der joncvrouwen.
Als alle sine liede waren daer
Doe sprac die coninc overwaer
Ende telde hem die baeldadichede
Die Ysenbele sijn dochter dede,
Ende dat soene met valscer hone
Ontherven wilde van siere crone,
Ende algader sijn volc verderven,
Ende verradelike doen sterven.
Hi vertelde hem dat soe drouch
Des ridders minne, die hem verslouch
So meneghen crachteghen baroen.
Sine liede waren om dit doen

Harde gram ter selver ure.
Ende die coninc die hiet die mure
Ontwee steken metter vaert.
Doene was daer langher niet ghespaert,
Ende sine daden gheen ander warc.
Met hantbomen, groot ende starc,
Begonsten si hurten ende steken.
Wel dochte Ysabelen breken
Hare herte ende scoren mids ontwe,
Van groten vare hadse so wee.
Doe sprac soe te haren lieve:
»Wel soete minne, te groten grieve
Sal onser tweer minne enden.
Mijn vader comt ende wille ons scenden.
Wi sijn bespiet ende ghewacht:
Vullike toe, metter jacht
Vliet in die duwiere met haeste groot,
Of ghi sijt nu sekerlike doot!
Ende ic sal hier buten bliven
Eer mi mijn vader sal ontliven.
Al waert dat ghi ju settet ter were
En mochte ju helpen myn no mere."
— »Lief," sprac mijn her Walewein,
»So waric dan een groot vilein,
Soudic mi selven daer toe gheven
Te vliene daer ghi verlort ju leven.
Het ware mijn lachter al te groot:
Eer sal ic bi ju bliven doot.
Helpt mi wapen, scone joncfrouwe,
God sal ons helpen uut desen rouwe
Ende heden sijn onse toeverlaet.
Ic hope emmer, hoe soet gaet,
In sal niet sterven sonder were."
Minen here Waleweine den here
Halp die joncfrouwe dan
Dapperlike so soe best can.
Der Walewein vor allen dinghen
Claechde sijn swert metten tween ringhen,
Dat hijt daer niet en hevet.
Hi bidt der maghet dat soe beghevet

Hare wenen ende hare carmen.
Mettien bevinc hise in sinen armen:
Inhertelike, doe ic ju cont,
Custe hise an haren roden mont.
Hi seide: »Lief, set juwen troost
An onsen Here, ende ghelooft
Dat al ten besten comen sal."
Mettien maecten so groot ghescal
Des coninx liede jeghen die duere,
Dat sise met crachte in corter ure
Daden spliten ende frotsieren.
Si riepen inwart ende crayeren:
»Waer sidi, ribaud, pautenier?
Ghi hebt volgaen, ghi blives hier!"
Doe staecsi seere dan te voren.
Walewein en liet hem niet verdoren:
Vore die duere ghinc hi staen
Metten bloten swerde, ende sal ontfaen
Die gaste diere willen liden.
Daer hebben si ten selven tiden
Die duere ghesteken in clenen sticken.
Walewein en can niet ghemicken
Hoe hi sijn lijf sal ondraghen;
Met harde vruchteliken slaghen
Onthaelde hi die vorderste daer,
Die liden waenden sonder vaer.
Drie ridders starc ende fier
Heeft hi doot ghesleghen hier,
Elken met enen slaghe groot.
Duere die bitterheit van der doot
Crijsten si daer si gaven den gheest.
Al sulc ghescal, al sulc tempeest,
Als mijn her Walewein daer maecte
Ne horde nieman: dien hi gheraecte
Die moeste die bitter doot smaken.
Men horder menich spere craken
Up Waleweine, den rudder fijn.
Die coninc selve, Assentijn,
Riep up sijn volc: »Wat doedi, dieve!
(Noit en dadi mi noch lieve.)

Laetti ju enen rudder verwinnen?
Ghi moetes andersens beghinnen
Suldine vaen, versaghede ketive!
Jouwe blode herte, flau als wive,
Ne laet ju ghene prouaetse toghen;
Ghine cont die slaghe niet ghedogen."
Die coninc was fier ende sere fel,
Ghewapent utermaten wel.
Ten here Waleweine waert
Maecti hem, ende hevet sijn swaert
Ghetrect, dat scaerp was ende breet.
Hi haeste hem ende slouch ghereet
Up Waleweine met beden handen.
Wel waendine al toten tanden
Hebben ghesleghen; hi miste dies.
Der Walewein, die en gheen verlies
Nontsach, no ghene aventure,
Slouch daer weder ter selver ure
Up den coninc Assentine.
Die diere stene entie fine
Uten helme spronghen ghemene;
Ende van der druust mochte up sine bene
Die coninc langher niet ghestaen,
Dat hi viel ter aerden saen,
Verdovet van den slaghen so sere,
Dat hi was al uten kere:
Hine horde no en sprac ooc niet,
No en wiste wat hem was ghesciet.
Als dit siene liede versaghen
Begonsten sine sere claghen.
Si seiden: »Dits jammerlike dinc,
Es aldus doot die coninc."
Daer scoter harde vele toe,
Die den coninc droeghen doe
Uter porssen achterwaert.
Si waren om sijn lijf vervaert.
Si daden hem of den helm sniemen.
Hen soude ju ghesegghen niemen
Hoe dat sine alle ende even ghedichte
Weenden ende warpen hem int ansichte

Water; ende cort na dien
Begonste die coninc up hem sien.
Hi seide: »Ghi heren, sijt onvervaert,
In hebbe gheen aerch. Haelt mijn swaert,
Van nieuwes willic up hem striden.
Gawi toe van allen siden!
Hine sal niet langhe mogen gheduren,
Ende hi sal in den sconfelturen
Doot bliven ofte mat.
Niemen wese traghe no lat!"
Met desen so es upgheheven
Die coninc, ende hem es ghegeven
Sijn swaert, dat was van groter waerde.
Wel grammelike hi ghebaerde,
Ende trac met ghewillegher hant
Vor Waleweine den wigant
Wel met twee hondert ridders van prise.
Dese ghinghen in alre wise
Up den here Waleweine houwen.
Daer mochtmen felle bataelge scouwen,
Ende Waleweine, den deghen goet,
Ontstaen menich starc ghemoet,
Menechen slach, meneghen steke.
Noit vacht man so deghenleke:
Die vaste scilde, die helme starc
Dede hi spersen in dat parc,
Ende dorslouchse in dien stonden.
Tbloet liep uten verscen wonden
Ende goyde recht als ene beke.
Daer riep menich jammerleke:
»Dese, die ons hier dus scent,
Es van den duvel hier ghesent,
Anders so en ghedade hi niet
Die grote mort die hier ghesciet.
Hets Belsebuc of sijn gheselle,
Ende hi es comen uter helle
Om dat hi ons allen wille verderven.
Haddi moghen versterven
Hi ware overlanc versleghen."
Die coninc Assentijn, die deghen,

Wart gram om dese tale sere,
Ende seide: »Ketive, grote onnere
Moeti hebben! Ghi sijd versaghet.
Haddi ju stoutelikc ghewaghet
Wi hadden den rudder over lanc
Doot oft ghevaen an sinen danc.
Hi es mensce alse wel als ghi.
Ic mach wel tote jou segghen: spi!
Dat ic ju goet ende heerscapie
Gheve, ghi sijd so blode partie."
Mettien worden die baroene
Sere bescaemt van desen doene,
Ende algader dat conroot
Begonsten met bitterhede groot
Alle up Waleweine den here
Steken ende slaen, al even sere;
Ende harde dit so langhe stont,
Dat si den ridder namecont
Met crachte velleden ter erden,
Ende roofdene van sinen swerde,
Ende bondene ende mesvoerdene sere;
Ende brochte uut haren here,
Diene wredelike ontfinc,
Ende die stappans siere dochter vinc.
Hadsoe ghewilt, die goedertiere,
Soe ware wel ontfloen in die duwiere;
Maer sidemeer datsoe sach
Den gonen daer hare troost an lach
Onder sine vianden ghevaen
Wilde soe die doot mede ontfaen,
Ende niet langher leven meer.
Al sulc jammer, al sulc sulc seer,
Ne was noit ghehort in ghere stede.
In den karker dat mense dede,
Die onrein was ende cout;
Ende Waleweine den ridder stout
Dedemen in enen andren besiden.
Ic wane noit te ghenen tiden
So felle vanghenesse was ghevisiert.
Onsochte was hi daer in ghepiert,

Ende in boyen so sere besleghen,
Het hadde een ors cume ghedreghen.
Ontfarmelike, met groten rouwe,
Claghedi sijn lief die joncfrouwe,
Ende seide: »Lace! wel soete vriendinne,
Soete lief, en was noit minne
In aerderike so sere verraden
Alse die onse! Ay God, ghenade!
Dat men uwen sconen, soeten lechame,
Die so scone es ende bequame,
Sal jugieren ende verderven!
Ic wilde dat ic moeste sterven
Duer ju drie dode allene,
Ende men ju uten karkerstene
Dade, ende sculde u quite vort an.
Wie was die dief, die valsce man,
Die ons versceden ligghen dede?
Waerdi met mi te deser stede,
Wi souden bede in dit mesval
Te bet verdraghen onse ongheval."
Al hadde der Walewein groten rouwe,
Vele meeren hadde die joncfrouwe.
Soe wranc hare hande ende sleet haer haer,
Menichfout beweende soe daer
Den hovescen mijn her Waleweine.
Het was daer vul ende sere onreine
Daer soe sat, dat edel wijf.
Sere mesmaecte soe hare lijf.
Assentijn, die felle coninc wrede,
Hadse ghedreecht dat hise bede
Ontliven soude met groten tormente:
Hine liet om al sine rente.
Elc claghede sere van hem beden
Dat si also waren versceden,
Ende dat si mallinc andren niet
Vertroesten moeste in dat verdriet;
Ende andren meer dan hem selven.
Dene mict dat mense sal delven
Levende, oft bernen in een vier.
Dander mict: »Nu werdic hier

Verhangen of up een rat gheleit."
Met dusghedaenre sericheit
Daden si claghe, eert hem ontfacht,
Al tote over die middernacht.
Nu latic hier of die tale,
Ic salre weder toe keren wale.
Ghi hebt wel ghehort hier voren
Hoe Walewein die ridder uutvercoren
Jeghen den roden ridder vacht,
Die der joncfrouwen dede cracht,
Hoe hise slouch met hertenen riemen:
No verre no na was daer niemen
Die hare mochte helpen uten rouwe
Dan Walewein, die oit ghetrouwe
Troostre was in allen sere
Allen joncfrouwen. Met scilde, met spere
Volghede hi over ene riviere
Den wreden roden ridder sciere;
Hoe hine achterhaelde ende bat dies,
Dat hi niet en ware so ries
Dat hise sloughe vor sine oghen,
Want hine mochts niet ghedoghen.
Die rode was van groten danghiere,
Ende slouch die maghet goedertiere
Vele te meer ooc al in een.
Doe worden si vechtende onder hen tween,
So dat mijn her Walewein
Doot slouch den fellen vilein;
Maer hi biechtene ooc eer,
Ende muenechdene daerna, dats meer,
Metter aerde; ende daer naer
Nam hi den doden ende voer van daer,
Want hi belovet den doden man.
Ooc groefhine up een kerchof dan.
Om dese doghet die Walewein dede
Quam hem grote vrome mede,
So ic ju sal maken vroet.
Des doden gheest quam metter spoet
Tote Walcweine in den karker onrene,
Daer hine vant in groten wene.

Hi sprac tote hem: »Ridder, ne sijt
Niet vervaert te deser tijt.
Ic sal ju verlossen wel:
Ic bem die rode ridder fel,
Dien ghi versloughet om die ontrouwe
Die ic dede der joncfrouwen.
Omme dat ghi mi daedt ter aerde,
Ende mi moneghet also ic begaerde.
So salic jou verlossen van hier."
Waleweine den ridder fier
Wonderde sere van desen saken.
Hi seide: »Mijn God heeft wel ghewaken!
Ghi moet varen in Abrahams scoot
Dat ghi mijns ghedocht teser noot,
Ende in deser sware groter pine."
Mettien braken sine vingerline.
Der Walewein wart verloest thant.
Die dode namen bi der hant
Ende ledene uten karkerstene
Tote Ysabelen der joncfrouwen rene
In den karker, daer sise vonden,
Claghende sere in dien stonden.
Die dode verloste die goedertiere:
Hare vingherline braken sciere.
Ende Walewein sprac jeghen hare:
»Scone lief, sijt niet in vare,
Onse vernoy ende onse mesval
Sal ten besten comen al.
Wi sijn verloest, wi moghen gaen,
Wine bliven hier nemmee ghevaen."
Die dode leetde die joncfrouwe
Ende Waleweine uut al sonder rouwe.
Darne was in ghene stede
Slot so vast, het en ondede
So waer so die dode quam.
Doe leide hi Waleweine daer hi nam
Sine wapine, die hi daer brochte,
Want hi el ne ghene ne rochte
Sonder die sine; si waren so goet.
Doe leetdi Waleweine metter spoet

Int stal ende dede hem nemen thant
Tbeste ors dat hi daer vant.
Waleweine leide hi voren doe,
Tote ter uterster porten toe [1])
Quamen; ende doe sise leden
Hevet Walewein dat ors bescreden,
Ende sette vor hem int gherede
Die joncfrouwe. Dus reden si bede.
Si reden vaste ende sloeghen met sporen.
Die dode die was emmer voren.
Ende alsi quamen ter duwiere,
Die ghinc onder die riviere,
Moesti sceden van den paerde,
Ende liet lopen siere vaerde;
Want darne mochte gheen ors liden.
Die dode ghinc ten selven tiden
Voren in die haghedochte.
Walewein volghede als hi eerst mochte,
Ende leetde vor hem bi der hant
Sijn lief, die joncfrouwe achemant.

FERGUUT.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 151—184.

Prof. L. G. Visscher, Ferguut, Ridderroman uit den Fabelkring van de ronde Tafel.

Deze roman is uit het Fransch vertaald, en werd in het origineel door Guillaume li Clers, ook wel Guillaume de Normandie genoemd, een Anglonormandisch schrijver ten tijde van koning Jan van Engeland omstreeks 1226 gedicht. De tekst die wij bezitten is later omgewerkt, doch kunnen wij gerustelijk aannemen dat de eerste bewerking niet veel na 1250 zal vervaardigd zijn.

Ferguut en Galiene.

vs. 1141—1535

Ferguut, een boerenzoon, wordt op het zien van Arthurs

1) Zie over de uitlating van het pronomen *si* Dr. Jonckbloet, Mnd. Ep. Vsb. 93.

prachtigen jachtstoet zoo verrukt, dat hij besluit naar 's konings hof te gaan, en niettegenstaande de tegenkanting zijner ouders zich op reis begeeft. Onder weg overwint hij vier roovers, en komt met de koppen van twee aan zijnen zadelknop aan Arthurs hof, waar hij tot ridder wordt geslagen en ondanks Keye's bitteren spot onvervaard op avontuur uitgaat, om den zwarten reus te bevechten en den sluyer en horen te veroveren.

Ferguut ten coninc orlof nam
Ende ane alle sine man;
Te minen her Gawein es hi comen
Ende heft orlof ane hem genomen.
Mijn her Gawein in goeder trouwen
Bevalne sere onser Vrouwen.
Ferguut voer volleke daer of
Ende ruemde sconinx hof.
Ferguut reet met groter vaert,
(Van fierheden scheen hi liebaert)
Alden dach toter vespertijt;
Sere vernoide hem die tijt.
Een water dat hi liden soude,
Doe sach hi neven enen woude
Enen casteel vast ende groet,
Een groet water daer omme scoet.
Hi quam gereden aen dien casteel,
Die scone was, men hieten Ydel.
Ene lange brucge hi voer hem vant
Ende enen ridder, die op sine hant
Hilt enen edelen valke diere,
Ende meide hem op die rivire.
Met hem ginc ene joncfrouwe scone:
Hen was so scone onder den trone;
Volmaect hadse die nature;
Noit man sach sulke figure.
Hen sal u lieden niet vernoien,
Die niet wille horen lope met coyen.
Ic wille u seggen die waerheit
Vander joncfrouwen scoenheit:
Die joncfrouwe hiet Galiene.
Die voere al tlant dore van Aliene,
Hine vonde gene so wel gereit.

In hare was alle hovesscheit:
Si mochte te rechte sijn keyserinne.
Het ware wel recht dat haer die minne
Een deel in dat herte quame,
Ende si te minnen vername.
Waric Venus, die geeft die minne,
Ic ware al geel in haren sinne;
Sine mochte niet bet sijn dan in hare.
Si heeft grauwe ogen ende clare,
Brune wintbrauwen gheoget reine,
Niet te groet, te maten cleine,
Tforhoeft upheven ende slecht,
Haer ansichte lanc ende recht,
Wit alse een snee, te poente roet,
(Een mochter hem in besien ter noet)
Die lippen roet, den mont nauwe
Vele soeter dan enech dauwe,
Haer tande clene, wit, nagestaen;
Haer adem roec als galigaen,
Over die scouderen was si smal,
Ende wel gescepen overal;
Haer aerme lanc, cleine witte hande:
Scoenre wijf noit man bekande.
Hens nieman diese volprisen mochte,
Want natuer al haer gedochte
Dede ane hare, doe si was geboren,
Daer si hondert ane verloren.
Galiene ginc met haren oem,
Si nam sijns goeden goem.
Ferguut hi groete seere
Die joncfrouwe ende dien here,
Ende bat herberge dien nacht.
Die goede man was wel bedacht,
Ende seide: »Vrient, willecome motti sijn;
Ghi selt wel te ghemake sijn.
Men sal u wel doen u ghevoech;
U pert sal orscorens hebben gnoech."
Ferguut den here wel verstoet;
Doe beitte hi ende maecte hem te voet.
Galiene vollijc gegreep

Ende hilt heme sinen stegereep.
Ferguut waest leet in sijn gedochte,
Want nature noit en wrochte
Scoenre wijf dan Galienen.
Sijn wert wijsdem datti altenen
Vrouwen ende joncfrouwe ere dade,
Ende hi volchede sinen rade.
Die joncfrouwe nam hi bider hant,
Ende si heme weder; doe quam een seriant
Ende dede heme sine wapine uut.
In een bliaut bleef Ferguut
Al bloet staende van sindale:
Hi was gescepen herde wale.
Die joncfrouwe wel sere besach
Dien ridder, dien si wale mach:
Wel bequam hare sijn gelaet.
Die minne versiet wel ende verstaet,
Dat tijt ware datsi in hare quame,
Ende si te minnen vername.
Si sette een scicht in haren boge,
Ende scoet der joncfrouwen dore doge
In therte so diep, hem conste verdriven
Noit meester, het moeste met hare bliven.
In wil niet, dats mi yemen veronste,
Dat ic seide dat minne conste
Scichte schieten of quarele.
Al ware een man in drie castele,
Dorewapent met ysere ofte met stale,
Si dorescoten met haren strale.
Die minne es soe ghetrahijnt,
Hare scichte sijn soe ghefenijnt,
Wien si scietet, wijf of man,
Dat hijs genesen niet en can.
Dit scicht die scone binnen heft,
Si salt dragen den dach datsi left.
Galiene sere versucht,
Si decket sere, want si vrucht
Dats haer oem mach werden in inne;
Datsi ten riddere wert draget minne.
Enen bonten mantel ter vaert

Brochtmen hem; ende dede op sijn paert;
Men hevet gewreven ende geconreit,
Die crebbe vol evenen vore hem geleit:
Dors ginc eten sere ende vast.
Nu peinsde die wert omme sinen gast,
Ende Ferguut doet dat hi ghert,
Want sinen orsse niet en deert.
In die zale sijn si gegaen.
Galiene was ghevaen
Met minnen, die sere ontsiet
Haren oem, maer hine merkes niet.
Enen pellen gincmen daer spreden,
Daer si op saten onder hen beden,
Ferguut ende die joncfrouwe,
Diene minde met goeder trouwe.
Sine dorste hem gewagen niet,
Want si die onnere ontsiet;
Die riddere hare noit wort en seide:
Dus satense ende swegen beide,
Datmen ene grote mile
Mochte hebben gegaen die wile.
Si en dorste no hi en conste mede,
Daer omme die tale bleef tier stede.
Men hietse dwaen ende gaen eten,
Si dwoegen ende sijn geseten.
Men brochte hem spisen gnoech,
Ende van wine haer gevoech.
Si aten ende men hiet opdoen.
Doe quam gelopen een garsoen,
Ende dede op dat ammelaken.
Van wilden dieren ende van draken
So was die tafle gehouwen;
Ic wane men inder Dunouwen
Tafle en vonde so wel gewrocht:
Diese makede was wel bedocht.
Men deetse op ende die scragen.
Die wert ginc Ferguut vragen,
Wanen hi quame, wat hi sochte.
Ferguut seit heme, die niet en rochte
Te liegene, hoe hi te hove quam,

Ende hoe hi sine wapine nam,
Ende hoe hem her Keye liep oppe
Indie zale met sinen scoppe.
Daerna teldi hem te waren,
Hoe hi ter roken wilde varen
Den wimpel halen ende den horen.
»Comt mi die swarte ridder te voren,
Ic segt u wel al sonder faelgie:
Ic sal hem leveren battaelgie;
Magicken verwinnen ende matten,
Ic sal sijn hoeft diere scatten."
Die goede man wel verstoet,
Dat Ferguut hadde stouten moet.
Het was heme utermaten leet,
Dat hi die aventure anegeet,
Ende seide: »Lieve jongelinc,
Niet lief en hadde u die coninc,
Die u sende in dese avonture,
Die menegen man es worden sure.
Nieman en mach danen comen;
Die ridder heft menegen tlijf genomen.
So sal hi u, gi selter sterven,
Hi sal een hoeft meer moeten kerven.
Ic rade u wel dat gijs ontbert,
Ende ghi ter roken niet en vaert.
Laetse den duvel volen gaen!
Ghi hebt ene sotheit onderstaen.
Die swarte ridder es so fel,
Hi nemt u thoeft, dat wetic wel.
Si hebben hier gesocht den horen,
Diere haer leven omme verloren.
Hens ridder indie werelt gheen,
Die name heeft jegen hem twee sleen."
Ferguut verstont wel sinen wert,
Hi was blide ende onververt,
Ende sprac: »Lieve here, en segt nemmeer,
Ic en weter ghenen andren keer:
Groet wint gesit met clenen regene,
Die hem vervaert berge hem in devene.
Ic sal der liebardinnen simple

Den horen nemen ende den wimple.
Lieve her wert, en raet mi niet,
Dat ic minen scilt, die gi siet,
Al dus geel te hove drage;
Men maecte van mi ene sage,
Mijn her Key hilt met mi sijn spod.
Hi hadde recht, also help mi God!
Mijn lijf omme den horen verdwijnt."
Alse die wert hort, dat hi hem pijnt
Om niet, dat hi den ridder bat,
Hi sprac: »Vrient, ic en seit niet op dat,
Dat u soude wesen quaet.
Nu doet dat u in therte staet,
Ghi sijt in avonturen groet,
God moet u bringen uter noet."
Alsi dus saten ende spraken,
So gincmen die bedden maken.
Een knape quam ende hiet opstaen
Die heren ende slapen gaen.
Ferguut stont op, dien sere vaect;
Vollec hi hem te bedde maect.
Doe gingensi allegader slapen.
Die joncfrouwe lach in vroewaken,
Die te Ferragute hadde haer gepeins;
Si keerde hare hier ende gheins,
Sine wiste wat si secgen mochte,
Si verscoet dicke ende versochte:
»Owi Ferraguut, wel soete amijs,
Dat ic nu doge, hoe lettel wettijs!
Amijs, wat seggic, sottinne?
Ic en sagen noit dan heden hier inne.
Arger ben ic dan een dief,
Dat ic den genen wille hebben lief,
Die ic noit en sach meer dan heden,
Noch en sprac in eneger steden.
Morgen so sal hi orlof
Betide nemen ende rumen thof;
Dan sal hi nemmer van mi weten,
Saen sal hi mijns vergeten.
In weet hoes hem gedinken mochte;

Dade hi altenen in sijn gedochte;
Daer hi quame, alle joncfrouwen,
Het ware heme quaet te minen trouwen.
Hi vaert tielec wech metten dage,
Hoe sal hi geweten mine clage!
Hoe wel dat icken minnen mach,
Hi sal mi geven den doetslach.
Wisti dat ic in selken vare
In allen stonden dore hem ware,
Hine dade nemmer die dorperheide,
Dat hi mi sine minne ontseide.
Secgict hem niet, hine weet nommer,
Wi seggict hem, ic segge mi commer.
Waer soudic nemen die gedachte?
Ic soude onneren mijn geslachte,
Ic lage mi liever in die doetkiste,
Dan hijt van minen monde wiste.
Wat doe ic dan? Ic sal wech vlien,
Om enen andren salic spien;
In willen sien in al mijn leven.
Mijn vader wille mi emmer geven
Enen hogen prinche, enen coninc,
Vele scoenre dan desen jongelinc:
Ay scoenren, wat hebbic geseit?
So sconen ware mi onghereit,
Want niewer sijn genoet es.
Wiste hi doch hoet met mi es,
Ende icken lachterde so sere,
Hine minde mi nemmere,
Want hine mint mi groet no clene.
Gisteren so sat hi bi mi allene,
Hine sprac te mi wert noit en twint;
Dat haddi, haddi mi ghemint.
Ic wane hijs niet togen en can.
Wat soudic minnen selken man?
Morgen vroe, alst sal graken,
Sal hi hem betide wech maken.
Hier en blijft [hi] niet: sine scoenheit
Soe sal mi sijn onghereit.
Sine scoenheit, wat bestaetsi mi,

Waer omme spreke ic ende twi,
Sal icse heme nemen ende sine cracht?
Neen ic, bider goeder nacht,
Mi ware leet sine mesquame,
Ic gave heme eer dan ic hem name."
Dus leit die joncfrouwe in pinen,
Si versucht sere ende waent verdwinen,
Die minne dat spel haer leert.
Menechfout si hare op tbedde keert:
Dus gelt die minne achter lande
Den riddere haer saut menegerande;
Der joncfrouwen heft sijs oec gegeven,
Sine werdes quite in al haer leven.
Het was hare utermaten leet,
Datter Ferguut niet af en weet.
Si hadde sochter die pine gehouden,
Hadde die ridder geweest vergouden;
Bedi hadsijs te meerren pant.
In haren rade datsi vant,
Datsi vanden bedde wille opstaen
Ende tote Fergute gaen,
Die tote hare niet een twint
En peinst, no weet dat sine mint.
Si stac ane haer hemde sidijn,
Ende ene pelse hermerijn.
Stillekine es si gegaen
Toter cameren, ende heftse ondaen;
Al met ghemake ginc si vort,
Haer ware leet haddement gehort;
Toten bedde dat si quam,
Ferguut si slapende vernam.
Si stont al pensende een lanc stic:
»Wacharme," seitsi, »wat salic
Ten riddere secgen, alse hi ontwaect?"
Wel naer hadsi haer weder gemaect
Ten bedde, daer si lach te voren,
Maer die minne riet hare in doren,
Datsine wecte liselike,
Den ridder, ende seide hem hastelike
Algader hoet met haer stoet ende ware.

Galiene was in vare,
Dat sijt den ridder soude gewagen.
Die minne gincse weder jagen,
Ende riet hare datsi haren moet
Den riddere ondecte, ende hoet hare stoet.
Hen es dorper ne geen, so fine
Hem en soude ontfarmen haer pine, 1)
Die si dogede die joncfrouwe;
Sj wranc haer hande met groten rouwe,
Ende si versuchte ende weende sere,
Want het dochte hare grote onnere.
Op sine herte tintelde hare hant.
Ferguut ontwakede alte hant,
Ende vant knielen Galienen
Vore hem ende sere wenen.
Ferguut gegreepse herde saen
Ende seide: »Joncfrouwe, gi sijt gevaen,
Segt mi, wat soekedi hier nu?"
Galiene sprac: »Ic come hier tu,
Lief, u minne heft mi ghevaen;
Gine troest mi, si sal mi verslaen.
U minne doet mi groten toren,
Al mine herte hebbic verloren,
Die hier tote u quam gevaren,
Waer es soe, lief, wijstse mi, caren.
Geeft mi mijn herte soe doedi wel."
Ferguut sprac: »Houdi u spel,
Joncfrouwe? in sach u herte nie,
Sine quam hier niet; in segt, bedie
Haddicse, ic en gavese u niet,
Ic en sachse nie; joncfrouwe, vliet!"
— »Ay her ridder, en secges nemmeer,
Ghi hebt mijn herte, gi doet mi seér,
Ghi hebter qualijc omme gesien,
Dat gi mi wech hetet vlien;
Si es tuwen dienste lude ende stille,

1) Eene in de spreektaal nog zeer gewone, en in 't Mnd. zeer gebruikelijke constructie: „Er is geen dorper, of, zóó schoon een meisje, hij zou zich ontfermen over haar leed."

Ghi moget met mi doen uwen wille.
Ic en werde nemmer blide
Sonder u in enegen tide.
Om u ben ic in groter noet,
Ghi hebt mijn leven ende mijn doet."
Al lachende so sprac Ferguut:
»Joncfrouwe, omme ander dinc ben ic uut
Dan omme dusdane saken comen;
Ene battaelgie hebbic genomen,
Die ic emmer voldoen moet.
Joncfrouwe, gevalse mi goet,
Tote u salic weder keren;
Dan suldi mi te minnen leren.
Mine minne sal u sijn gereet
Ende al dat ic mach doen, God weet,
Maer ic bidde dat gi mi verste geft,
Tes mi die ridder gesproken heft,
Dien men heet van der roken zwert,
Hoe sere dat mi te pinen wert;
Want in weet ghene keyserinne,
Dier ic orlovede mine minne,
Vore dat ic hebbe verwonnen
Den ridder, wils mi God onnen."
Alse dit die joncfrouwe versiet,
Hastelike si danen sciet,
Op hare bedde es si saen gegaen.
Si was met groten sere bevaen,
Si scaemde hare utermaten sere,
Dat si op minne ten jonchere
Ginc, diese haer ontseit heft.
Hare rouwet sere datsi left.
Si hilt hare selven over quaet,
Datsi noit dede die overdaet.
Ene wile seitsoe, si soude haer herten,
Soe soude si comen uter smerten;
Ene ander waerf in haren sinne
Seitsoe, dat haer noit wijf om minne
In haer geslachte tleven nam,
Sine souts niet doen, al was si gram.
Doe seidsoe: »Morgen vroe alst daget,

Soe willic oec varen ter jaget
Te minen vader sonder orlof,
Ic wille der minnen comen of."
Binnen dien dat dus gemict
Die joncfrouwe, quam die dach gescrict
In die sale: het was claer daer uut.
Hastelike wart op Ferguut,
Hi wilde sine wapine anedoen,
Doe brochse voer hem een garsoen.
Hi was gewapint ghereet.
Men brochte sijn ors vor hem geleet,
Hi spranc vollijc in dat gesmide,
Sijn ors was utermaten blide.
Te sinen wert nam hi orlof
Ende seide hi wilde rumen thof,
Ende daer na ane die joncfrouwe,
Die stont bevaen met groten rouwe.
Doe ruemdi die jegenode.
Tors liep wech, en deet niet node.

Klassieke Sagenkring.

TROJAANSCHE OORLOG.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 380—398.

Jhr. Ph. Blommaert, Oudvlaemsche Gedichten, I. en II. Deel.

De gedichten uit den klassieken Sagenkring, die voornamelijk den Trojaanschen oorlog, de heldenfeiten van Jason en vooral het roemrijke leven van Alexander bezongen, zijn eerst in de dertiende eeuw in de volkstaal behandeld, en waren, hoezeer zij geheel den vorm der ridderpoëzie behielden, eerder eene direkte tegenstelling daartegen, dan de laatste en zwakste voortbrengselen uit den vervaltijd van het ridderepos. Zij zijn de eerste poging om de werkelijkheid te bezingen in helden als Hector en Alexander tegenover den fabelachtigen Arthur en Karel, en alzoo de overgang tot het zuiver didactische tijdperk onzer letterkunde. De Trojaansche Oorlog van Benoît de Sainte Maure werd door Maerlant in zijne jeugd vertaald, ongeveer omtrent

1240—1245, doch om de groote uitgebreidheid later, en wel vóór 1270, verkort door Segher Dieregodgaf die er als inleiding een zang, getiteld: *Dits tprieel van Troyen*, bijvoegde. Van Maerlants werk zijn nog een paar fragmenten tot ons gekomen.

Hectors gramschap.

vs. 2246—2630.

Dits hoe dat her Hector ute der stat voer die van Troyen te hulpen.

Och! wat jammer ende wat rouwen
Sal men hier saen mogen scouwen,
Ende hoe swaer een ongheval!
In weet hoe ict ghesegghen sal.
Mi wondert dat die van der stat
Nie alle daer om en bliven mat,
Om alsoe scadelike sake.
Droeve sere ende tonghemake
Waren si tallen tiden voert;
Noit en was daerna in die port
Bliscap, want hoe mochtet wesen?
Nu hoert hoet quam te desen,
Ende hoe die wijch daerna verghinc.
Nemmermeer en hoerdi dinc
Soe droeflec onder een ende ander.
Dat voersproken heeft Cassander,
Moet ghescien in corter tijt.
Men hielt den vrede sonder nijt;
De XXX daghe leden; binnen desen
Die ridders die sijn alle genesen.
Menech man hevet grote joye,
Dat hi ten vreseliken tornoye
Des anders daghes wesen sal,
Daert ghesciede dat ongheval:
Ter quader tijt was hi bestaen
Ende gheëndt ende voldaen.
Andromaca hiet her Hectors wijf,
Die scoenste die doe hadde lijf,
Soe edel was si ende wel gheboren,
Van hovescheiden hadde si te voren,

Haren man ghetrouwe, ende dat was recht.
Si hadde vore tgrote ghevecht
Twee scoene kindre bi her Hectore:
Landoniaca ic deen noemen hoére,
Te dien tide waest out vijf jaer.
Darijs segt over waer,
Dat edelijc was ghemaect,
Blont ende wit ende wel gheraect,
Ende van andren kindren bloeme.
Nu hoert hoe ic dat ander noeme,
Also ict in boeken vant:
Astionaca waest ghenant;
Het en was maer twee jaer out,
Doen hem die wile wert onhout.
Hoert wat daer doen was bracht
Recht op den selven nacht,
Doen die vrede inde nam.
Dleet, dat der vrouwen te voren quam,
Mochte haer des sinnes doen verwerren.
Die gode toeghdent haer van verren,
Beide bi tekene ende bi droeme;
Dies nam si herde goede goeme
Om hare scade, om haren rouwe.
Des nachts ghedoechde die vrouwe
Pine, jammer ende verdriet.
Maer dies en twifelde haer niet:
Vaert her Hector uut ter battailien,
Hi blijft doot sonder faillien,
Ende hi die plaetse niet en rumet,
Eer hi doot vanden orsse tumet.
Andromaca was seker das,
Want hare te voren comen was,
Dies was haer liden te meere
Verdroevet utermaten sere,
Ende dat en dochte mi gheen wonder;
Want si seit hem al besonder:
»Here," sprac si, »hoert herwaert:
Van ere dinc ben ic vervaert
Soe sere, daer ic ligghe bi u,
Dat mi te moede es al nu,

Als of mijn lijf soude vergaen;
De gode dedent mi verstaen.
De dinc, daer ic om ben onblide,
Dats dat ghi niet en vaert ten stride.
Sijt seker dies ende onghehoent,
Die gode hebbent mi vertoent:
Eest dat ghi heden comt dare,
Men bringt u doot op ene bare.
Der gode raet en wille dat niet,
Dat die dinc aldus gheschiet,
Ende ghi aldus verliest u leven.
Selc teken hebben si mi ghegheven,
Eest dat ghi ute ten wighe rijdt,
Dat ghi blivet doot inden strijt.
Na dien dat ic u segghe hier af,
En vaert niet sonder minen orlof,
Ende laet u hier af bevroeden.
Voer alle dinc seldi u hoeden
Te doene, gheloefdi mi,
Dat jeghen der gode wille si."
Her Hector wert erre op hare,
Want hare woerdt heeft hi ommare,
Ende dat si bringhet voert;
Heetelike hi haer antwoert:
» Nu meer soe wetic oec dat
Ende ghevroet soe lanc soe bat,
Dat gi clene no groet en vroet.
Grote stoutheit eest dat ghi doet,
Mi te radene dese sake.
Waerdi van droeme tonghemake?
Tellet mi al sonderlinghe:
Droeme dat sijn bedroghen dinghe,
Daer en houdic mi niet an.
Alsoe langhe als ic mach ende can
Willic mi tallen tiden weren
Jeghen die ghene, die mi willen deren
Ende doot hebben mijn gheslachte,
Daertoe belegghen mi met crachte.
Waert dat alsoe gheschiede,
Dat quame onder die felle liede,

Ocht onder die heren vander stede,
Dier ons wel C^{n} sijn mede,
Dat ic ware aldus versaeght
Omme enen droem, vrouwe, dien ghi saeght,
Dat ic niet uté en dorste varen,
Beter waric doot tewaren.
Nemmermeer en moghet God ghehingen,
Dat ic vervaert si van dien dinghen;
En sprekes mi niet, dats dat ic mene,
In doets doer u groet no clene."
Andromaca weende ende versuchte
Om die sake die si vruchte;
Dat rode blie, dat haer stont wale,
Wert swert, bleec ende vale;
Wel na wert si uten sinne.
Den coninc gaf si dat inne
Dat hi her Hector binnen houde,
Ochte hine levende hebben woude,
Ende hi boven alle dinc neme ware,
Dat hi ten stride niet en vare.
Priam was hovesch ende goedertieren;
Hier af wert hi in vare sciere,
Hi en troeste hem niemens dan her Hectors.
Dats altemale sijn sorcoers.
Blivet hi, dat weet hi te voren,
Si nemens scade ende toren;
Dus en der hi hem niet ontbieden
Te varen uut met andren lieden.
Hi kint de vrouwe van selken rade,
Dat men best haren wille dade,
Want sijt hem brachte doer doghet ane.
Parijs nam sine compane,
Ende Troylus ende Eneas,
Coninc Mennoen ende Pollidamas,
Ende van Lancolie coninc Eufenus,
Coninc Serpedoen ende Clautus,
Cupesus die groete ende die starke;
Jhaphes heeft sine marke,
Ende Remus ende Altuaus,
Ephisteephus ende Adrastus.

Coninc Efaus Forcaus,
Die here was vanden Philistine,
Hadde daer oec alle die sine.
Philemeus die scoene, die vroede,
Ende andre vele coninghe goede
Hevet Parijs al ghescaert,
Wel beset ende bewaert.
Die scaren waren lanc gherect,
Ende die orssen wel verdect,
Die banieren wel beset,
Die speren staerc, dyser wel ghewet:
Van wapenen waren si wel verwaert
Ende van herten onvervaert.
Doe gheboet die coninc Priam,
Want hi was een wel gheraect man,
Dat die heren ten selven tiden
Ghetoghelike uut souden riden,
Want die Grieken mochtens hem beroemen,
Dat si ten litsen [eerst] waren comen.
Tierst dat her Hector wist, die milde,
Dat sijn vader niet en wilde,
Dat hi voere ten tornoye,
Hi was in groten vernoye,
Dat hi die vrouwe Andromaca
Teblouwen [en] hadde daerna.
Hi swert si hadde sijn hulde verloren,
Dat sijt hem brachten te voren.
Sere dreyghedise utermaten,
Ende swert dat hise altoes sal haten;
Hets wonder, dat hise niet en slaet.
Sine wapen eeyste hi daer [hi] staet,
Die waren gheborghen over side;
Dies eyschens was die vrouwe onblide.
Si gaeft hem ende hi deedse ane.
Andromaca, na minen wane,
Was in onmacht ter selver stede,
Als hi die wapene anedede;
Si maecte groet hantgheslach,
Want si ontsach den wreeden dach.
Sere bat si hem dat hi ~~woude~~ bliven

Ende hem selven niet en ontlive.
Dicke bat si hem ghenade,
Als si siet dat hijs niet en dade,
Noch doer roepen, no doer bede,
Noch doer ghene sake mede,
Dat hi niet laten en woude die vaert,
Omdat si weent ende mesbaert.
Al sout haer al de werélt vromen
Dede si alle die vrouwen comen,
Ecuba ende sijn suster mede,
Die alle drie weenden gherede.
Alle drie hebben sine besworen,
Dat hi hare bede wilde horen,
Ende hi binnen soude bliven:
Hets al om niet, dat si bedriven,
Hi en acht screyden noch spel.
»Sone," sprac die moeder, »wet dat wel,
Dat ghi mi verget algader
Ende den coninc uwen vader.
Wi maken groet onghedout,
In weet om wiens ghijt horen wout.
Lieve kint, wildi ons begheven;
Hoe selen wi sonder u moghen leven?
Wat dode souden wi dan becoren,
Ochte wi u aldus verloren.
Hier en es vrouwe, die mocht ghedueren,
Haer en soude haer herte scueren.
Ai lieve kint, nu doet ende blijft,
Ende merket doch op dese wijf,
Si screyen alle groet ende clene."
Pollexima ende vrouwe Helene
Woudene bi den clede houden,
En diedde niet al dat si scouden.
Wat si baden, alle die vrouwen,
Dat was om niet, bi miere trouwen;
Hine wiste van moede wat doen mere,
Andromaca die dreyghdi sere.
Als si siet dat niet en diet,
Slaet si haer handen ende maect verdriet,
Groet gheween ende groet mesbaer;

Si sleet haer scone ghelu haer,
Als of si ware des sinnes ane.
Metter haest soe liep si dane.
In ene camere ghinc Andromaca
Om haren sone Astionaca;
Dien maecte si met tranen warm,
Si nammen sciere op haren arm;
In die sale liep si vermoit
Daer her Hector sijn cousen scoit;
Voer hem warpsi sijn kint ende seght:
»Here, om tkint dat vore u leght,
Dat cleine es, ende ghi selve wont,
Soe biddic u, dat ghi mi des ont,
Dat ghi mine woerd bekint.
Ontfarme u mijns! dit es u kint;
Ghine sieghet meer na desen tijt,
Eest dat ghi vaert inden strijt.
Ghi stervet in dezer reze;
Dat kint blijft van u wese.
Verwoet wolf, verdoemt ries,
En ontfarmt u niet dies,
Dat ghi soe sere haet u leven:
Twi seldi soe saen begheven
Beide mi ende uwer moeder,
Vader, kinder, suster, broeder?
Twi seldi ons laten verslaen?
Hoe selen wi sonder u ontgaen?
O wi, o wi deser aventuren!"
Mettien soe viel si ter selver uren
In onmacht in die sale neder.
Helene hiefse saen op weder,
Die grote rouwe int herte doeghde
Om hare, als si van buten toeghde.
Her Hector was die niet en dede,
Noch om kint, noch om bede,
Hi en es clene no groet vervaert,
Mettien bracht men hem sijn paert;
Hi wilt uutriden hoe soet gae.
Mettien spranc op Andromaca,
Si maecte soe groet gherochte,

Datment verre horen mochte;
Int paleis van Troyen binnen
Mocht elc hoeren ende bekinnen.
Si deder weenen vele tranen:
»O wi, o wi!" sprac si, »nu gaet ons ane
Die ure dat wi doot wouden wesen."
Andromaca ghinc wech met desen
Tot Priamus den coninc rike,
Slaende haer hande jammerlike;
Cume mach si ghespreken van moede,
Doch riep si alse die vroede:
»Seght mi, dul man, du dunct mi riesen,
Du saelt noch heden wel verliesen;
Vaert her Hector buten in den strijt,
Hi blijfter doot, des seker sijt.
Ic weet wel dat alsoe moet gaen,
Die gode dadent mi verstaen,
Ic hebt vorsien in dier ghebare:
Comt hi in die Griexsce scare,
Si slaene doot; wat doestu dan?
Nemmermeer siedi minen man;
Gaet, houtenne, here mijn.
Astionaca, mijn kint ende tzijn,
Leidic te sinen voeten heden;
Sine moeder heves hem ghebeden,
Pollexima ende vrouwe Helene,
Maer en diet groet no clene;
Hi en woude haers willen niet gheweten.
Recht nu was hi opgheseten,
Here, doe ic liep te di.
Ganc henen ende houten mi;
Hi heeft mi sere versproken weder."
Mettien worde viel si neder.
Doe rechtese op die here goet.
Priam was stout ende vroet
Ende sinen viant harde wreet,
Nadien dat men die waerheit weet;
Hi en was te licht niet in die tale,
Maer hovesch ende ghesedech wale.
Als hi van hare heeft ghehoert

Selc mesbaer ende selke woert,
Die woerde ghinghen hem ter herten naer.
Hi hadde vrese ende groten vaer;
Swaer versuchten ginc hem ane;
Mettien begonsten hem uut te gane
Die tranen uut sinen oghen bede,
Die droeghde hi met sinen clede.
Sijn herte dede hem dic messchien.
Op een paert sat hi mettien,
Uut der salen es hi ghereden,
Peysende met serecheden.
Her Hectore ontmoette hi in der straten,
Sere vererret utermaten;
Van moede hadden sine doen sweten,
Die hem baden omme beten.
Op die Grieken stont hem die moet;
Onder sinen stalinen hoet
Was sijn anschijn roet als een vier,
Sijn oghen waren hem soe fier
Ende soe vreselijc ontsteken.
Nu hoert hier wonder af spreken:
Ghelijc den brande waren si roet;
Lyoen noch beesten, clene no groet,
En es van sinne niet soe vreesam,
Vor waer gheseit als ict vernam;
Hine es soe stout, bi miere trouwen,
Diene in die oghen dorste anescouwen,
Ja! die honde van dier stede
Vloen als sine saghen mede.
Ghewapent sat hi op Galenteye,
Ane sine zide sine espeye,
Die wel helme sniden can.
Biden breidele namen Priam
Ende seide: »Ghi blivet hier twaren,
In late u heden buten varen.
Ic bid u, besiet u bet;
Biden goden van onser wet
Manic u te deser tijt,
En si mijn wille dat ghi niet uut en rijt.
Ic en wille oec niet dat gheschiede,

Dat ghi dadt ,dat ic u verbiede?
Hets recht dat ghi doet mijn ghebodt.
Ghine vaert niet ute, alsoe hulpe mi God,
Heden meer; — nu hoert ,wat wenen
Driven ,die vrouwen alle ghemene:
Hoert hoe sere si mesbaren.
Hem allen ontfermt uus te waren,
Lieve kint, nu beet gherede."
Her Hectore was te moede lede,
Sinen vader en dar hi niet vergramen,
Noch hi en dar niet bliven van scamen;
Onteert waent hi sijn emmermere.
»Ay here," sprac hi, »here, here!
Ghi en sijt hier op niet wel bepeinst,
Omdat een dul hevet gheveinst
Ende vertellet haren droem,
Ende ghi daeruut nemet goem.
En varic niet ute, wet over waer,
Men saelt mi lachteren verre ende naer,
Dat mi een wijf hier bliven doet.
Met rechte sout u duncken goet,
Dat ic den onsen stonde in staden,
Die noch heden werden verladen."
Deser woerden en acht Priam niet,
Soe vele bat hi hem ende hiet,
Dat hi keerde, al dede hijt niet lichte;
Maer soe vreselike was sijn ansichte,
Hi en es soe coene ,die op hem siet.
Ontwapennen en wilt hi heme niet,
Sonder van der ventalien allene.
Priam sende groet ende clene,
Al dat hi uutsenden mochte;
Wat manne die te wapenne dochte,
Trac al ute op den velde,
Opten pleine met ghewelde.

ALEXANDER.

GERVINUS, Gesch. der deutschen Dicht. I. 211—231.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 398—442.

Dit merkwaardig gedicht werd naar de Latijnsche Alexandreis van Gauthier de Chastillon in het jaar 1246 door Jacob van Maerlant vertaald, en aan eene jonkfrouwe Gotile opgedragen, wier liefde hij hoopte te verwerven. De didactische richting van Maerlant is reeds hier merkbaar, daar hij meer beoogt eene levensbeschrijving dan wel een epos te schrijven, en er naar streeft waarheid te leveren, en „wijsheit ende dachcortinghe" te vereenigen.

DE VAL VAN TYRUS.

f. 25*d*.—26*c*.

Die coninc sende boden vort
Tote Tyren in die goede port,
Daer Appollinis in was here
Gheweldich ende met groter ere.
Hi ontboot hem, ofte hi woude,
Dat hi hem beraden soude,
Weder hi hem woude ontfaen
So met stride wederstaen.
Onwert hadden si die boden;
Bedi daden sise doden.
Dat verhoort te hant Macedo;
Hi was der orlogen wael vro,
Maer sere rouwen hem die liede.
Hi pensde 1) dat si om ghene miede
Jeghen hem en mochten versoenen.
Hi liet die port van Cydonen
26 *a*. Ende voer 2) te Tyrenwart.
Die porters vant hi onvervart
Ende ghevest met enen mure,
Ghetornet ende begraven ter cure,
Ende meneghen man staende ten tinnen.
Blide was hi in sinen sinne,
Dat hi daer vechten soude seghe;

1) Hs. Si pensden.
2) Hs. vort.

Dies was hi seker alle wege.
Hi besach die porte van bi:
Daer stont menech degen vri,
Wael ghewapent na hare maniere,
Ende menich tor, starc ende diere:
Verhort waren die cantele
Jeghen tribuke ende magnele.
Daer stelde men meneghen pederiere.
Die van binnen behinghen sciere
Die mure met planken ende met scilden,
Die die worpe wael onthilden.
Met slingeren street men vele daer
Ende met boghen, dat ~~was~~ waer.
So langhe vachtmen vor die stede,
Dat men daer meneghen sterven dede;
Nochtan en mochtmense niet winnen,
So groot were was van binnen;
Want si daden die were so groot,
Dat si drie heren sloeghen doot.
Die stede stont bider see:
Daer dedemen den lieden wee
Met scepen, daer men mede vacht
Op die porte met groter cracht;
Ende te lande vachtmen mede
Te perde ende te voete op die stede;
Ende men brac den muur met crachte.
Beide bi daghe ende bi nachte.
Al dat volc sloech men ter doot,
~~26 b.~~ Jonc ende out, clene ende groot,
Ende gheenre ghenaden en woudemen pleghen,
Want si die boden hadden verslegen:
Hier om dede die coninc verslaen
Al dat men daer mochte begaen,
Sonder die [1] in kerken vloen
En woude hi gheen quaet doen.
Daer was harde groot ghecrac
Doemen die edel stede ontstac
Onder wint met griexen viere.

1) Hs. die die.

Die brant was groot ende ongehiere:
Die vrouwen riepen lude met wene;
»Het verbrant al, grote ende clene!
Maer Appollinis hi ontghinc
Doe dat volc al die doot ontfinc.
Daer was die doot mengherhande:
Som liepen si indien brande
Alsi [1]) wouden ontflien den slaghen;
Som si ooc dat vier ontsaghen
Ende lieten hem met swerden slaen.
Die dit ooc bede wilden ontgaen,
Si lieten hem vallen in die see.
Dus was daer meneghen vele wee.
Som bleven si onder der maisieren:
Dus waren die dode van manieren.
Ooc wasser veel, in waren dinghen,
Die hem ooc met stricken hinghen;
Selke waren ooc van dien,
Die niet altoos en wouden vlien,
Want het dochte hem wesen scande:
Si wouden dor die ere vanden lande
Werender hant haer lijf verliesen
Ende een eerlec inde kiesen;
Men sloechse doot ende si sloeghen,
Dit dochte hem alder beste ghevoeghen.
26 *c.* Het dochte mi sijn die scoonste doot,
Bedi si haddens ere groot.
Aldus was die edel poort
Tyren algader ghestoort.

De intocht in Babylon.

f. 50*d*.—51*d*.

Mochtic ghetellen al die feesten,
Die de hoochsten ende die meesten
Binnen Babilonien dreven,
Also alsict vant bescreven

---

1) Hs. Alse hi.

Van meester Woutere Castelion,
So soudict harde gherne doen.
Daer was van vreuden groot gheluut:
Men hinc daer die pellen uut
Ende die rijcheit, die hier te voren
Menich coninc uutvercoren
Hadde ghewonnen ende ghecocht,
Ende met crachte daer ghebrocht.
Met ghimmen ende met diere ware
Waren verciert die outare:
Vor die huse op die pleine
Stonden beelden, groot ende cleine,
Alse die liede allegader
Maecten na haren vader:
51 *a*. Som waren si selverijn,
Som van goude, som yserijn,
Som van houte, som van metale,
Ghescepen utermaten wale.
Elc nadien dat hi was rike
Haddi ghemaect sijns vader ghelike.
Daer waren dantse vele gheleit:
Die straten waren alle bespreit
Met pelne ende met singlatoene,
Bede scarlaken ende ooc groene;
Ende samijt met goude besleghen
Brachtmen aldaer ghedreghen.
In diere manieren van Babilone
Hinc meneghe guldine crone.
Die rike porteren vander stede
Ende die hoghe vrouwen mede
Hadden cleder uutghehanghen,
Daer draken in stonden ende slanghen,
Elkerlijc na sijnre maniere:
Die salamandre, die biden viere
Levet sonder ander spise,
Die stont daer na hare wise.
Daer stont ooc dorenture
Vanden lybart die aventure,
Die es wonderlike groot;
Want die lewinne werpet al doot

Hare jonghen alle drie te gader:
Dan comt daertoe die vader
Ende belecket alle sijn jonghen
Al omme ende om mettier tonghe,
Ende hi geet roepen ende gronieren
Eiselike na sijn manieren;
Mettien lude ontfaen si dleven.
Dit stont in die pelne bescreven.
Die nature stont daerna
51 *b.* Van enen serpent. hiet vipra:
Men vinter niewer mee
Van eenre nature dan twee.
Hare nature es dusghedaen, :
Alsi selen ghenoten gaen
Dan comt stappans dat wijf
Ende ontoet den mont wel rijf,
Ende die man stect sijn hoot daerinne,
Ende si bitet hem af van groter minne.
Aldus blijft daer die man doot:
Ende si blivet vanden tween jonghen doot
Want alsi gheneest, splijt si ontwe:
Aldus en blijfter maer twe.
Die pellicaen stont daer bescreven;:
Sine jonghe en moghen niet leven
Si en hebben thertebloet
Vander moeder, diese broet.
Daer stont hoe die moeder peckede
Ende haersselfs herte uuttreckede;
Dus werden si hare te sure.
Dit es eens voghels nature.
Fenix stont daer in dien viere:
Dat es ooc sijn maniere;
Alse hi te pulver es verbrant,
So wast een ander altehant
Vanden asscen diere bleven:
Dus en mach er maer een leven.
Ander beesten ende ander worme
Van so wonderlike vorme
Stonden ghinder angheweven:
Al en hadde ic el niet bescreven

Binnen acht daghen, na minen waen,
Dan haer nature ende haer ghedaen,
Nochtan en haddic volscreven niet:
Hierbi eest dat ict achterliet,
51 c. Ende secghe u vanden hoghen doen.
Die diernen ende die garsoen
Waren ghecleet met samite:
Daer was menech wimpel wite;
Ende menech dulle warmoes dierne
Die onghewoon was te vierne,
Vraech[de]mense.hoe si hiete,
Si seiden ver Ymme oft Margriete.
Die selve niet en was so rike,
Dat si hare mochte cleeden eerlike,
Die hadde gheleende cleder an,
Was hi wijf, was hi man.
Aldien wech dien Alexander
Quam ghereden ende menech ander,
Was gheciert met sconen bloemen,
Die ic niet wel en can ghenoemen.
Van boven waest met sconen risen
Al verdect in dierre wisen,
Dat hem vanden sonnenscine
En mochte comen eneghe pine.
Als hi was binnen der cierheit
Was daer menech cruut ghereit,
Timiane ende wirooc,
Dat utermate wale rooc,
Staken mure (*sic!*) ende sinamoma,
Gargana, casea, aroma:
Dat deden si dor siere ere
Ende harde vele mere.
Tygren, loncen ende luparde
Toonde men hem ende lybarde
Ende meneghe beeste.na minen wane,
Die ghevoet es in Yrcane.
Op die huse saten cnapen:
51 d. Vrouwen ghingen ten veensteren gapen
Om dien edelen man te siene,
Die nie wille en hadde te vliene.

Die menestrevèle quamen daer mede
Vor dien coninc in die stede
Ende loofdene met haren sanghe:
Vedelen, harpen ende symphonien,
Cytolen, orghelen ende stiven:
Men speelder met swerden ende met cniven.
Daer was menech astronomijn
Die in die sterne conste sien,
Wat ghescien soude daernaer
Over menech hondert jaer.
Noit en was in eertrike
Man ontfaen so eerlike:
Noit ontfinc dat volc van Rome
Met so eerliken gome
Haren keyser Octaviane,
Die ooc Augustus hiet, ic wane;
Noit en was so wael ontfaen
Julius, dat es mijn waen.

Het droomgezicht van Alexander.

f. 41*c*.—42*d*.

41 *c*. Macedo ghinc alse hi woude
Slapen op een bedde van goude:
41 *d*. Hine mochte niet gherusten
In sijn bedde met eengher lusten;
Alse nu pensdi dat hi wilde
Beide met spere ende met scilde
Varen jeghen die rechter scare;
Dan pensde hi dat beter ware
Aen die slinke side te jaghene
Om Daris her te versaghene.
Dus menechfout was sijn ghedochte,
Dat hi niet slapen en mochte.
Doen Alexander was in sorghen
Om dien wreden dach van morghen
Sach hi ene wonderlike dinc,
Die grote herc, die coninc.

Hi sach Tyberis die riviere staen,
Daer nu roem es,sonder waen (*sic*).
In een eylant sach hi ene sale,
Die Tyberis hadde alte male
Ommelopen met haren stroom.
Dit sachhi alse in enen droom:
Die sale was hoghe al toter mane:
Daer op sat, na minen wane,
Die godinne vanden seghe,
Die hi minde alle weghe;
Victoria was hare name;
Si dochte hem scone ende bequame.
Dat huus stoet op vier pylare,
Groot ende scone ende oppenbare:
Die eerste pylaer hiet wijsheit,
Die moet sijn den ghenen ghereit
Die seghe willen, sekerlike,
Ghewinnen in dit eertrike.
Gherechtecheit was dat ander:
42 *a.* Die hadde over hem Alexander,
Bedi so wan hi altoos seghe
So waer hi quam alleweghe.
Die derde dats ghedoochsaemhede:
Die hadde hi ooc in sinen sede;
Blidelike ghedoochde hi dat sure
Om die goede aventure.
Die vierde pylaer dat es cracht.
Wie hadde noit so grote macht
Dese here, dese man V voeten (*sic*)
Hine dorstene harde wael ghemoeten.
Drie doren waren an die sale
Met dieren stenen harde wale:
Welcijt datmen porrede die herre.
Mochtment horen harde verre.
Wat dat bediet moochdi kinnen:
Alse die liede seghe ghewinnen
Sprectmen verre van haren daden
Ende singt daeraf in menghe stade.
Op die sulle sit Gierechede,
Die es in der gheenre sede

Die strijt ende orloghe bestaen,
Ende die seghe willen ontfaen.
Op enen solre in dien paleise
Sit Victoria mit peise:
Haer sitten es [1] yvorien al.
Si ghevet mildelike overal
Met bliden handen als die milde:
Op haer hoot stoet alsijt wilde
Een hoedekijn van lauwer blomen.
Dus sach hijt al in sinen dromen.
Ende hare suster saten ooc daer
Ende songhen sere al oppenbaer
Lof ende prijs ende wereltere;
Ende sine sweghen nemmermere;
42 *b.* So wie dat hevet prijs ende seghe
Van hem sprect men alleweghe.
Naest haer sat die Mogenthede
Verweendelike op hare stede:
Noch heeft si in haer bedwanc
Alder werelt ommeganc.
Ontsienlichede sat daernaer
Die den [2] maten doet groten vaer;
Daerna die vrouwe van allen rechten:
Die de ghene wille lechten,
Sittet in die vierde [3] stede
Ende si hetet Narechdechede (*sic*).
Goedertierenheit es daer bi:
Si maect den conincrike vri
Ende si doet bliven ghestade
Ewelike met haren rade.
Rijcheit es daerbi gheseten,
Die luttel duechden leert weten:
Si es moeder van allen sonden
Ende maect werringhe tallen stonden.
Daer sit die vrouwe van reden
Die vrede maect in allen steden:

1) Hs. siden sijn.
2) Hs. die dier m.
3) Hs. derde.

Si sit op enen setel hoghe,
Ende si es dat ende van orloghe.
Bliscap sit vor der vrouwen voete
Die alleweghe singhet soete,
Ende Smekinghe ende Wale Onnen
Singhen scone na haer connen
Vor die vrouwe Victoria
Liedekine, die hierna
Nemmermeer en werden verleet
Also langhe als die werelt steet.
Dese ystorien die hier staen
Moete hi hebben, sonder waen,
In sijn herte alleweghe
So wie die wille winnen seghe.
Dese vrouwe Victoria
Sach ende sach, verre ende na.
Cortelijc si versach
Waer dat Alexander lach,
Ende sorghede om die ere.
Hare begonste ontfarmen sere:
Si dachte ooc mede dat si wilde,
Dat hi den seghe altoos behilde:
Bedi ontsach si dattie vrese
Vander vreesseliker rese
Den edelen vorste quetsen mochte,
Om dat hire vele [1] omme dochte.
Si rumede stappans hare sale,
Met enen gheswerke gedect wale,
Ende doe ghinc si altehant
Ten huse daer si den Slaep vant.
Aldus was hare tale algader:
»Stant op, hoorstuut, lieve vader,
Vaer daer Alexander leghet,
Dien die sorghe so verweghet,
Ende doe hem met dinen lusten
Al dat vergheten ende rusten."
Victoria sprac dese tale
Ende voer weder te haerre sale.

1) Hs. hire hem vele.

Cume mochte die slaep opstaen,
Hi vlooch enweghe, sonder waen.
So waer hi biden sterren vlooch,
(Ensi dat sake dat hi looch,
Die ghene diet screef in Latijn)
Si lieten haren ganc al sijn,
Ende bleven slapen vander cracht
Die hi hevet met hem bracht.
Traechlike quam hi ghevaren
In dat Griexe her te waren:
42 *d.* Op des conincs bedde hi seech
Tusscen hem ende der weech,
Mettien liet hi die sorghen varen
Ende sliep soetelijc te waren
Al tote die sonne opstont,
Dat hi niet en roerde dan den mont.

Vrouw Nature vaart ter hel om tegen Alexander samen te zweren.

B. X. vs. 1—306.

95 *a.* Alexander hevet ghesproken
Overdaet, die onghewroken
Altoos niet en mach wesen;
Want hi hem vermat van desen
Dat hi sal, eest dat hi levet,
Dattie nature verholen hevet,
Sinen boden oppenbaren.
Ooc so seide hi mede te waren,
95 *b.* Dat hem ware al eertrike
Te cleen tenen conincrike.
Hier om was die Nature gram,
Alsi die overdaet vernam.
Si liet alderhande werc
Ende nam op haer een gheswerc,
Si maecte haer ter hellen wart.

Waer si quam ant die vart,
Alle dinc waren haer onderdaen:
Die elemente hebbense ontfaen,
Elkerlijc, want sise sciep.
Die locht eerst jeghen haer liep
Ende groetese met soeten winde:
Tierst datse die erde kinde
Groete sise mettien bloemen.
Dat water es metten visscen comen,
Ende dat vier metten planeten.
Alderhande figuren beten
Ende eren hare sceppersse,
Ende bidden dat si niet en perse
Met hongher hare creaturen.
Dit was die tale vander Naturen:
»Danc hebt dat ghi mi doet ere:
Nu en soect min noch mere
Die dinc die ic hebbe verholen.
Nu vare enwech ter helscer scolen
Dor uwen wille ende dor den minen;
Dat sal Alexandre scinen,
Want het sal sijn hoot becopen."
Dit sprac si ende dede open
Die erde ende ghinc ter hellen.
Nu hort, ic sal u hieraf tellen.
Si sach verre dure
Recht onder die helsce mure
Seven vrouwen ende seven borghen,
c. Die elc man wael mach sorghen.
Die ene was moeder vanden sonden,
Vrecheit, die daer was tien stonden:
Si hadde dien groten scat;
Overwaer segghic u dat,
Dat ghesmoltens gouts so vele
Goot in der vrecker kele,
Dat sise daer hevet verladen,
Al en conde sise hier niet ghesaden.
Hoverdechede, die coninghinne

1) Hs. *Op* dat v.

Sat daerna met haren sinne
In een borch groot ende rike,
Ende bespotte hare ghelike.
Luxurie, dat es onsuverhede,
Sat daer op hare stede:
In bernender moder lach si versmort,
Want si suverheit testort.
Gulsecheit sat op hare stede
Ende verterde hare lede:
Si liet weder dor den hals gaen
Dat si te vele hadde in ghedaen.
Gramscap sat daer verbolghen:
Si doet dieghene die haer volghen
In allen tiden sijn verwoet,
Want si die liede maect onvroet.
Gierecheit sat daer allene
Beloken in haren stene,
Hare hande onder hare liere
Ende bernende in den swerten viere.
Nidecheit ende hare kinder
Hadden hare sale ghinder.
Verradenisse [1] ende Loosheit,
Al en moghen si niet ghereit
Bedecken der liede mesdade,
Si verkerense met haren rade.
d. Met desen seven hootvrouwen
Woonde mede ooc entrouwen,
Ypocrisie, die haer can maken
Buten goet in allen saken,
Ende Smekinghe waser ooc mede,
Die nu hevet hare stede
Met hoghen lieden in die sale;
Want si can met scoonre tale
Hoghen lieden doen verstaen
Saken die quaet sijn ghedaen:
So grote cracht hevet die miede
Ende smekinghe onder hoghe liede,
Datsi bejaghen haren wille.

1) Hs. Vorredenisse.

Waer si sijn, lude ende stille.
Dese sonden hevet besien
Die Nature, ende mettien
Ghinc si binnen dien helscen muren.
Daer sach si die sielen gheduren
Int vier dat bernet sonder lecht,
Elke siele na haer recht.
Ic secghe u die stat vander hellen
Nadien dat ons die boecke tellen.
Si steet in midden in die erde
Ende bernet altoos even herde,
Boven inghe ende binnen wijt.
Daer pijnt vier in elken tijt
Sielen die hebben mesdaen:
Al sijn si in één vier bevaen,
Nochtan hebsijt niet even groot
Die pine van der langher doot,
Want dat vier es so gherecht,
Datten here ende den cnecht
Also met pine hevet bevaen,
Nadien dat si hebben mesdaen,
Some meer, some min.
96 *a*. Daer sijn ooc vele sielen in
Welna al sonder mesquame,
Sonder dat si van Adame
Sijn besmet, ende anders niet.
Dese weten luttel van verdriet.
Bi redenen proevict u al.
Te somere als berch ende dal
Es versiert metter sonnen,
Men siet hen tween te gader ronnen:
Die een loopt met cleenre pine,
Die ander es van der sonnen scine
So verhit, dat hi versmacht
Ende verliest al sine cracht.
In die middelt vandér vlamme
So stoet die felle druut, die gram[me]
Lucifer Leviathan,
Die bedrooch den eersten man.
Tierst dat hi die Nature sach

Liet hi dat vier daer hi in lach
Ende ghinc te haerwart.
Omdat si niet en waer ~~1)~~ vervaert
Liet hi sine duvelike ghedane,
Ende snelde hem tontfane
Die grote scoonheit weder,
Die hi hadde eer hi neder
Vanden hemele was verscroven,
Doe hi inghel was hier boven;
Ende dor sine hoverdechede
Was hi gheworpen vander stede.
Doene die Nature sach
Begonste si haer gheclach:
»Vader ende wreker vanden sonden
Wilen indier ierster stonde
Waerstu claer als dèr sonnen scijn,
Maer dor die hoverde dijn
96 *b*. So verloorstu hemelrike.
Ic bidde di om hulpe droeflike!
Hets recht, du heves loon,
Want als du verloors dèn troon
Waerstu sonder stede bleven,
En hadde ic di niet ghegeven
Ene sonderlinghe stede
In dese grote demsterhede.
Ic bringhe ene niemare ghedraghen.
Alle creaturen claghen
Over Alexanders overmoet.
Hi dwanc enen coninc goet,
Coninc Clause van Atracervaen,
Tracien es hem onderdaen,
Hi sloech Pansamase doot,
Hi brac Teben al was si groot,
Hi dwanc Athenen ende Marone,
Hi droech ooc Roomsce crone,
Hi dwanc Luken ende Pise,
Hi sloech ridders van prise
Mennoen ènde die met hem waren;

1) Hs. was.

Hi dorreet ooc, te waren,
Daris lant, dies hi verstarf,
Ende verwan dien here drie warf.
Hi verdreef den here Apolonise
Ende brac Tyren die stat van prise,
Hi wan Egypten ende dorreet
Libien dat was so heet;
Babylonie heeftene ontfaen,
Die Siten sijn hem onderdaen,
Hi heeft die Israelsce roten
Binnen Caspi besloten.
Dus heeft hi Asien bevaen,
Ende Porus es hem onderdaen,
Subdraken hevet hi ghevelt,
96 c. Abisarj steet in siere ghewelt,
Taxillis es ooc sijn man,
Dat es meer, ende hem en can
Ghenoeghen al dese ere.
Hi sochte die eylande, dats mee,
Die sijn in die donker see;
Heeft hi gheluc goet vortmee,
Hi sal sien wanen Nilus comt,
Want hi hem al nu beroemt,
Dat hi sal winnen dat paradijs.
Du en wachstu in alre wijs
Hi sal di helle afwinnen;
Daertoe wilt hi ooc bekinnen
Die werelt die hier onder es,
Ende dwinghen die Antipedes;
Hi wilt die sonne sien west opgaen
Ende oost weder te hove staen.
Nu wrec ons over dit verlies!
Wat eren soutstu hebben dies,
Of wat lone, of wat prise,
Dattu uten paradise
Adame dreves int droeve dal,
Of di Alexander winnen sal!"
Si waende wechvaren na dese wort,
Lucifer sprac: »Vrouwe, hort,
Ic saels uwen wille doen sonder waen,

Nochtan sal hijs niet afstaen,
Eer icken hebbe inder hellen
Met anderen sinen ghesellen."
Stappans riep hi te rade
Inder hellen alle die quade;
Op enen plein quamen die keytive
Daerom lopen rivieren vive.
Die rievieren heten aldus:
Liete ende Avernus,
96 *d.* Cochitus ende Flegiton
Ende die wrede Acheron.
Dese bernen ende stinken.
En mach niemene ghedinken,
Dat hiere nie sonne sach
Ofte eneghe dinc die helpen mach.
Daer ligghen die droeve sielen
Mettien duvelen die vielen,
Ende doghen hare doot,
Want dat es haer meeste noot
Dat si sterven sonder blijf,
Die hier leiden sondech lijf
Ende altoos om sonden werven
Die moeten altoos ghinder sterven.
Si moghen die deemsterhede tasten,
Die droeve sielen, die altoos vasten.
Nu hebsijt heet ende nu cout;
Daer es rouwe menechfout,
Ende hi moet sonder ende sterven
Dien die helle doet bederven.
Doe dat helsce volc versament was
Die oude viant Sathanas
Wispelde driewerf, ende al die wene
Wart ghestilt: daerne was ghene
Die roepen dorste doe hijt horde.
Doe sprac hi der Naturen worde,
Ende hi seide meer daertoe:
» Segt mine ghesellen, hoe
Selen wi ghedoghen dese overdaet
Van desen man diet al verslaet,
Ende dien alle dinc ontsien?

Laet men sinen wille ghescien
Hi sal al die werelt breken:
Dats ons al niet; maer hi sal steken
Dor die dicke erde een gat,
97 *a*. Ende maken tote ons een pat.
Daertoe sal hi onse sielen vaen,
Dus moeten wi hem sijn onderdaen.
Ooc segghen die propheten,
Dat Got der werelt heeft verheten [1])
Menech jaer hier te voren,
Dat een man soude sijn gheboren,
Met miraclen ende in weet wi:
Met sinen houte so sal hi
Breken onse vaste prisoen,
Ende onse sielen daer ute doen.
Nu siet, ghi heren vander doot,
Helpt ons gheraden terre noot.
Die wile datmen ons mach helpen
Laet ons dies mans daet stelpen,
Dat hi niet dieghene en si
Die die helle sal hebben vri."
Cume hadde hi dit gheseit
Dat Verradenesse sprac ghereit,
Die was der Nidecheden dochter:
»Lucifer, laet wesen sochter
Vorwert meer dine maniere;
Ic sal di volbringhen sciere,
Want hets mi ene clene pine.
Ic hebbe een cracht van venine,
Men vint gheen van derre naturen:
En mach in gheen vat gheduren
Noch in yser, noch in stale,
Noch in goude, noch in metale,
Dan in enen coeclauwe allene.
Dat salmen hem gheven ghemene
Mettien claren wine ghemanc:
Hi sal sterven eer iet lanc;
Want Antipater mijn vrient,

1) Hs. vergeten.

Die Alexander heeft ghedient,
97 *b*. Ende over Grieken es baliu,
Dien hebbic, dat segghic u,
Vander wieghen op gheleert,
Dat hi van buten enen eert,
Ende int herte draghet hi die mort.
Nu es hi ghedaghet vort;
Omdat hi hevet gerepgniert dat lant
Willen die coninc altehant
Met hem hebben in sijn here,
Dat hi sine oude vertere.
Bi des man hulpen sal ic saen
Alexandre verslaen."
Verradenesse sprac dese tale;
Dat droeve volc priset wale,
Dat die so sciere hadde vonden
Goeden raet in corten stonden.
Stappans voer si uter hellen
Tote Antipater haer gheselle,
Die een quact verradere was
Ende harde sere in sorghen das,
Hoe hi behouden sal sine ere
Jeghen dien coninc sinen here.
Doe riet si der herten sijn
Te makene dat starc fenijn,
Ende doe hijs wael was gheleert
Was si saen ter hellen ghekeert,
Ende si comt dicke ute
Om te radene dusdane salute.

FLORIS ENDE BLANCEFLOER.

GERVINUS, Gesch. der deutschen Dicht. I. 461—465.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 214—249.

ALBERDINGH THIJM, Karolingische Verhalen, 321—356.

» » Dietsche Warande, I. 493—512.

HOFFMAN VON FALLERSLEBEN, Horae Belgicae, Pars III.

EDÉLESTAND DU MÉRIL, Floire et Blanceflor (Bibl. Elzevirienne).

Onder de gedichten, welke tot geenen bepaalden Sagenkring gebracht kunnen worden, behoort ook de roerende liefdesgeschiedenis van Floris en Blancefloer, het werk van Diederic van Assenede, in 1273 *clerc* van gravin Margaretha van Vlaanderen, die het omstreeks 1240 uit het Fransch vertaalde. Wijd en zijd in Europa bekend en geliefd en in bijna alle talen overgezet was dit gedicht ongetwijfeld van Byzantijnschen oorsprong, zooals uitstekend door du Méril in zijne Introduction (LXXXIX—CCV) bewezen is.

FLORIS VINDT BLANCEFLOER WEDER.

VS. 2789—3384.

Een heidensch koning uit Spanje maakt op een zijner strooptochten eene Christenvrouw buit, welke hij aan zijne gemalin schenkt, die weldra voor haar eene innige genegenheid opvat. Op den zelfden Palmzondag worden beide vrouwen moeder: de koningin baart eenen zoon, die Floris wordt genoemd; de gevangen vrouw eene dochter, die den naam Blancefloer ontvangt. Beide kinderen groeyen samen op, en hoe ouder ze worden des te sterker wordt hun beider liefde. De koning, ongerust over de steeds klimmende liefde der beide kinderen, zendt Floris ter schole, waar deze om het gemis zijner liefste wegkwijnt, en verkoopt eindelijk, vast besloten een einde aan hunnen hartstocht te maken, Blancefloer aan babylonische kooplieden, die haar weder aan den emir verkoopen, en laat een prachtig grafgesteente voor haar oprichten, om Floris alzoo te bedriegen. Floris komt weder aan het hof, en wordt op het hooren der treurmare zoo wanhopig, dat hij zich dooden wil, en niet dan met veel moeite door zijne moeder wordt teruggehouden. Ziende dat niets baat om Floris van zijne liefde te genezen, ontdekken de ouders hem het geheim, waarop Floris als een koopman uitgedoscht zich op reis begeeft, en na vele wederwaardigheden te Babylon komt, waar hij den wachter van den burcht, waarin Blancefloer was opgesloten, door eene schaakpartij verschalkt en door geschenken omkoopt.

Die portwerder ontfinghen blidelike
Ende swoer ende seide ghetrouwelike,
Wat hi hem hiete ende wilde gherenst,
Hi souder an legghen sinen erenst.
Met leide hine in sinen boghaert
Ende boot hem sine hande ende wart
Verholenlike al daer sijn man,
Des hi berouwenesse daer na ghewan.
Floris ontfingne ende dede als de vroede;
Hi hoepte dat hem comen soude te goede:
»Vrient," seit hi, »mijn man sidi nu;
Nu betrouwe ic ende ghelove u
Als enen minen man, dat ghi mi
Ghehulpich selt sijn waer het si.
Ic sel mi ghetroosten vanden rade
Ende setten mijn lijf in uwe ghenade;
Het doet mi die noot dat ics u lie.
Hier boven in den tor es mine amie,
Daer es die scone Blancefloer,
Die mi sident dat ic van haer voer
In groten sere heeft ghelaten;
Die mindic so utermaten,
Dat vernoyde minen vader ende docht hem quaet
Ende mire moeder, ende daden den raet,
Dat si mi daer omme wart verstolen.
Nu hebbic so langhe varen dolen
Van Spaengen ende daer om gheeisschet,
Dat icse inden tor hebbe ghevreisschet.
In can gheseggen hoe gherne icse saghe:
Ic sel doot bliven in derden daghe,
Of ic selse hebben, hoement ghedoe.
Soete vrient, nu troost ende raet daer toe."
Doe die portwerder sine reden verstoet:
»Here," seit hi, »mi hevet verleidet u goet,
Des ben ic te spade worden gheware;
Ghi hebt ghedaen als die voghellare
Die scone pipet ende blaset,
Daer hi die voghelkine mede verdwaset.
Met liste hebdi mi ghevaen,
Datic met eren u niet mach ontgaen.

Comet te scaden of te vromen,
Nadien dat het daer es comen,
Salic u gheleisten trouwe.
Ic weet wel dat ghi entie joncfrouwe
Ende ic daer omme selen sterven,
Ende emmer willic pensen ende werven
Om helpe ende raet te gheven u.
Ghi selt ter herberghen varen nu,
Dat wanic dat best si;
In derden daghe comt hier weder tot mi,
Dat sal dierste dach van Meie wesen,
Ic sal mi bewissen ende doen lesen
Dierste bloemen die men mach vinden,
Ende salse onser joncfrouwen senden;
Dan sel ic soeken selke behendichede,
Alsic sende blomen, dat icker u mede
Der joncfrouwen Blancefloer senden sel:
Hiertoe behoeft ons goet gheval."
Doe weende Floris ende seide,
Dat hem de termt entie beide
Soude dinken utermaten lanc;
Maer dander die sonder bedwanc
Daer om waent vallen in groten noot,
Het docht hem cort te sire doot.
Deen hadde bliscap, dander rouwe;
Te dien dat Floris die joncfrouwe
Te sinen wille hebbe ghesien,
Hem en roect wat hem daer na sel ghescien.
Floris voer te siere herberghen waert,
Dander bleef in rouwen ende sere vervaert.
Hi sende boden ende dede soeken
In bogherde, in woude ende in broeken
Rosen ende bloemen menigherhande.
En bleef nerghen in alden lande
Bloeme negheen diere toe dochte,
Hi en bewarf dat mense hem brochte,
No acoleie, no lelie, no rose, no viole.
Corven dedi vollen een grote scole,
Ende seide dat hise senden soude
Den joncfrouwen, te verdienen haer houde.

Nu es comen die Meye dach,
Daer Floris sin al ane lach,
Dien hi node soude hebben verseten.
Hi quam ghecleet als hem was gheheten
Van een roden bliaude, als hem wel sat.
Dat was hem gheraden omme dat
Dattie bliaut ghelijc was den rosen
Entie nature minst soude nosen.
Die portwerder, als hi hadde gheacht,
Een corf, die scone was ende best ghewracht,
Dede hi draghen in sine camere binnen
Ende seide: »Floris, seldi ghewinnen
Die joncfrouwe ende bi liste bejaghen,
Men souden metten corve opdraghen."
Doe gincter Floris ligghen inne.
Dier es vele die ic kinne,
Die nie so starker minnen plaghen,
Dat si hem hadden laten draghen.
Die portwerder sette hem een hoet
Opt hooft van rosen, die hem wel stoet,
Ende decten met rosen daer hi lach
Inden corf, datten niement en sach.
Twee knapen riep hi te hem doe,
Die duchtich waren ende goet daertoe:
»Nemet," seit hi, »dese rosen ende gaet
Ten torre ende clemt den hoechsten graet,
Tes ghi comt ten hoechsten vloere,
Ende segt mire joncfrouwen Blancefloere,
Dat iese haer sende; si selre uut lesen
Selke die haer bequame sal wesen,
Ende segt haer ghetrouwelike mijn saluut,
Ende keert te handen te [mi] weder uut,
Ende comt haestelike weder te mi."
Doe hijt hem hiet doe namen si
Den corf metten rosen ende begonsten
Te cliven so si ghevoechlicst consten,
Van grade te grade, wel bi stade.
So herde waren si gheladen,
Dat si vloecten diese loet.
Si seiden ende peinsden in haren moet,

Dat si bloemen nie en saghen
No droeghen die herde waghen:
Dat seiden si ende seiden waer.
Daer clommen si neven den pilaer,
Tes si quamen opten hoechsten vloer
Ende misten [1]) der cameren daer Blancefloer
In woende ende lietense staen
Ter rechter hant, ende quamen ghegaen
Ter ander camer, daer woende inne
Ene joncfrouwe met ghestaden sinne.
Si haesten ende wilden niet beide[n],
Ende spraken ter ghere ende seiden:
»Joncfrouwe Blancefloer, dit prosent
Hevet u onse here de portwerder ghesent."
Die joncfrouwe niet en ghewoech
Dat sijt waer, maer si loech,
Omdat si Blancefloer hoerde nomen
Ende ere ander gave die bloemen.
Si dankes ende setten neder
Den corf metten rosen ende keerden weder.
Doe ghinc si ten corve ende nam
Ene rose die haer best bequam.
Floris waende dat Blancefloer ware
Ende sprac uten rosen jeghen hare.
Die joncfrouwe scrac [2]) ende wart,
Daer sine sach, so sere vervaert,
Dat si vloe ende van hem liep,
Ende »helpe, helpe!" al vliende riep:
»Wat bloemen sijn dit, wat comter uut?"
Si creesch ende maecte een gheluut,
Dat alle die joncfrouwen warden vervaert
Ende quamen ghelopen thare waert.
Si vraechden ende vreyscheden om mare,
Wat haer mesquame ende haer ware.
Als hi dat hoerde viel hi neder
Ende decte hem metten bloemen weder.
Die joncfrouwe was bepeinst sciere,

1) Hs. trijsten
2) Hs. sprac.

Want si was hovesch ende goedertiere.
Haer quam ghelopen in haren sinne
Van Blanceflоer haer ghesellinne,
Dat si haer dicken claechde ende ghewoech
Eens joncheren, des minne si droech,
Ende van Spaengen was gheboren.
Si hadde haer ooc gheseit te voren,
Dat hi haer herde ghelijc ware.
Als sine sach so dochts hare
Ende pensede dat onder dat prosent
Met liste haer waer Floris ghesent.
Si antwerde den joncfrouwen die tot haer quamen
Ende dat helpgheroep vernamen.
Si pensede een list ende loech,
Dat een viveltre uten bloemen vloech
Int ansichte met haren monde,
Dat si haer niet onthouden conde,
Dat si an haer huut quam ghevaren,
Si en moeste crijschen ende also ghebaren.
Doe keerden si weder al te samen,
Dat si ter cameren niet in quamen.
Nu moeghdi weten dat herde groot
Die anxt was ende die noot,
Die Floris hadde, tkint van Spaengen.
Die joncfrouwe was van Aelmaengen,
Eens hertoghen dochter ende hiet Claris,
Ende hadde naest Blanceflоer den meesten prijs
Boven alle dander vander zele.
Si was ooc so wel haer ghespele,
Dat dene der ander niet en hal
Si en seide haer dat si wiste al.
Si dienden te gader den ammirale:
Dene droech twater, dander de dwale
Elcs daechs in zire kemenade,
Smerghens vroe ende tsavents spade.
Haer cameren waren niet verre ghesceden:
Een dore hadden si onder hem beden,
Daer dene bi totter ander ghinc,
Als si hadden te spreken enighe dinc.
Si ghinc wech ende loec haer dore,

Bedi of iement lede daer vore,
Dat hi des joncheren niet en verneme.
Een woort en sprac si niet te heme.
Si gaet te Blancefloer daer sise vint,
Die vele peinst om dien si mint,
Ende dicke versuchte harde onsochte
Met swaren ghepeinse ende ghedochte,
Met groter claghen ende met droeven sinne:
»Blancefloer," seit si, »soete minne,
Wildi ghaen met mi, ic sel u toghen
Selke bloemen, dat ghi met uwen oghen
Ne saghet bloeme no rose nie,
Die ghi eer sout sien dan die."
— »Claris," seit si," soete ghespele,
Mijns onwillen heb ic so vele,
Dat mi der bloemen wel staet tonberne;
Dat ghi te [mi] comt met uwen scherne,
Daer seldi mede sonde ghewinnen.
Die in goeden hopen sijn van minne,
Hem staet wel te pleghen der blomekine
Om te vergheten der pine;
Maer mi naect droefheit ende niet el.
Soete vriendinne, nu weti wel
Dat ic minen lieve verre bem,
Hi verret van mi, ic verre van hem.
Nu es hier dammirael die ooc waent,
Dat hi mi binnen derre maent
Sekerlike sal nemen te wive.
Neen ic, beghavic binnen minen live
Floris dat waer grote mesdaet;
Ic selre toe soeken selken raet,
Dat ic mi cortelinge sel verslaen,
En magic hem anders niet ontgaen.
Wat magic doen, ellendich wijf?
Ic heb liever te verliesen mijn lijf,
Dan ic Floris levende verliesen soude;
Die minne quam van mi bi mire scoude."
— »Blancefloer," seit si, »soete ghesellinne,
Nu manic u dor Floris minne
Ende dor sinen willen, dat ghi met mi

Die bloeme comt sien hoe scone si si."
Ierst dat sise bi hem beswoer
Stont op die scone Blancefloer
Ende ginc met hare die bloeme scouwen.
Floris hevet der joncfrouwen
Tale ghehoort ende es seker des,
Dat Blancefloer binnen der cameren es.
Hi rechte hem op ende spranc uut.
Dat scoenste haer entie witste huut
So hadde hi dat ie man ghewan;
Hi hadde een roden bliaut an;
So edel was al sine ghedane,
Dat goet was an hem te verstane,
Ende ment wel an hem mochte kinnen.
Amoreus waren sijn oghen binnen;
Die hoet die hem was gheset
Opt hoeft hi stont hem vele bet
Dan ic u gheseggen mach.
Blancefloer kendene alsine sach,
Si kinde hem ende hi kinde hare.
Beide verloren si haer ghebare,
Dat si een woort spreken en mochten.
Daerna als si hem bedochten,
Al swighende liepen si te samen,
Daer si hem metten armen ondernamen:
Haergelijc andren an hem dwanc.
Dat cussen ende dat helsen was so lanc,
Datmen mochte inde selve wile
Hebben gheghaen een grote mile.
Als si hem vanden cussen droeghen
Al swighende si hem onderloeghen,
Ende harde minliké si hem ondersaghen.
Doe sprac Claris ende begonde hem vraghen
Ghesondelike ende wel bi sinne:
»Blancefloer," seit si, »soete ghesellinne,
Kindi de bloeme daer ic om poghede [1],
Vele eer icse u toghede;
Mi dinct dat ghise an u draghet.

1) Hs. poghede u.

Sint ghise alre eerst saghet,
So dinct mi dat ghi sijt verhoghet.
Ic wane dat daer an leghet grote doghet
An die bloeme, die ene joncfrouwe
So sciere hevet verlost van haren rouwe.
Een luttel eer wildise niet sien:
Nu duncti mi bevaen in dien,
Dat ghi der ghere sout sijn hout
Daer ghise jeghen deilen sout."
— »Deilen," seit si, »en es dit Florijs,
Mijn soete lief, mijn soete amijs,
Als ic u dicken hebbe gheseghet,
Daer mijn lijf ende mijn doot an leghet?
Dit es mijn troost, mijn toeverlaet:
An heme leghet al mijn raet."
Doe baden si Clarise beide,
Dat si haer minne niet brachte te leide,
Ende sise decte ende hale:
Wort gheseit den ammirale,
Si wisten wel si souden sterven
Entie bliscap van harre minnen derven.
»Nu weest," sprac Claris, »al onvervaert,
Ende hebt ghene hoede te mi waert.
In ben niet so dul van seden ende van sinne,
Dat ic mine gherechte ghesellinne
Met enigher valscheit bedrieghen soude.
Ic sel u doen alsic selve woude,
Of ics hadde te doen, datmen mi dade.
Beide met hulpen ende met rade
Salic u emmer ghehulpich sijn:
Onser beider eten ende onsen wijn
Dat selen wi eten onder ons drien.
Ghi selt mi ghetrouwe vinden in dien
Altoes te vorderne uwen wille,
Beide openbare ende stille."
Als dit was gheseit te hant
Nam Blancefloer Floris bider hant,
Vrolike ende met bliden sinne,
Ende leidene ter cameren daer si woenden inne
Een rijclijc culct op haer bedde lach,

Daer si op te slapen plach:
Daer op ghingen si sitten beide,
Ende begonsten te spreken vanden leide
Dat hem ghesciet was, ende hoe si hadden ghevaren,
Sint dat si ierst ghesceiden waren.
»Floris," sprac Blancefloer, »nu heb ic u vonden.
Mine bliscap es nu te desen stonden
So groot, dat ict gheseggen niet en mach.
Sint quam die leede dach,
Datmen maecte tusschen ons een ghesceet,
Hebbe ic ghedoghet menich leet:
Nu es mi mine pine wel verghanghen.
In groten sere ende in langhen
Hebbic gheweest ende in groter noot
Dor uwen wille ende wel na doot.
Floris," seit si, »sidi dan dit
Die weder mi spreect ende neven mi sit?
Ic sie wel ende kinne dat ghijt sijt,
Die van mi nam u vader dor nijt
Ende ter Montorie sende ter scole.
Ic soude u houden harde in dole
Ende over herde onvroet,
Gheloofdi dat iet was in minen moet
Dan rouwe ende seer, nacht ende dach,
Sint dat ic u niet en sach.
Mi wondert herde in minen sinne,
Bi welker list ghi sijt comen hier inne:
Ic waent al bi gokelien es.
Nu vruchtic ende bem in twifele des,
Dat Floris niet es die bi mi sit.
Wat seg ic? ic kenne wel hi es dit.
Soete vrient, keert u hare te mi."
So wie sore hadde gheweest bi
Ende hadde ghesien de bliscap, die de kinder
Met cussen ende helsen hadden ghinder,
Die bliscap ende dat grote spel,
Hi waer te rechte sculdich wel
Te gheloven an den sone Veneris,
Die rechter ende God vander minne is.
Doe toghede hi hare sijn vingherlijn;

Die doghet [die] lach ant steenekijn,
Hoe nuttelic ende hoe goet het ware:
Dat seide hi ende vertellet hare.
Doe begonste si tellen wat haer was ghesciet
Van dien dat hise liet
Ende hi haer ter scolen ontvoer,
Tote diere wilen dat hise bevoer
Inde stat te Babilonien, ende si te samen
Boven inden hoechsten tor quamen.
Claris was wijs ende van sinne,
Ende decte harre twier minne,
Ende was emmer begrepen in dien,
Datsi gherne hadde ghesien,
Dat verholen ware bleven
Die minne die de kinder dreven
Alse van haer selven ware.
Si ghinc dicke te hem ende hi te hare,
Ende aten ende dronken al te samen,
Dats dander joncfrouwen niet vernamen,
Ende hadden te gader haer dachcortinge.
Die twee ghelieven leden onderlinge
Die beste werlt ende dat scoenste lijf,
Dat noit hadde man of wijf.
Sine gherden te hebben niewet el,
No meerre bliscap, no meerre spel.
Hadt hem moghen also duren!
Neent! die goddinne vander aventuren
Mijn vrouwe Fortune, benijdse des,
Ende speelde, alsi ghewone es,
Haer spel al de werelt bekent.
Haer wiel loopt al ontrent;
Dat nu es boven es sciere onder.
Van haer moechdi horen wonder,
Van harre naturen, van harre seden.
Als si wel gheweest heeft mede
Den man, ende heeften ghebracht so hoghe
Bi haren wille, bi haren ghedoghe,
Dat hi hem niet ontsiet van vallen,
Eer hijt weet, hi es neder met allen,
Onder die voete gheworpen neder.

Datsi gheeft den man dat nemet si weder,
Dat hine weet hoe hijs ghedervet.
Menighen prince heeft si ontervet,
Menighen dwaes maect si here
Ende gheeft hem bliscap ende groot ere,
Tellende perde met dieren ghesmiden,
Ende cleeten met bonten ende met siden;
Ende maecten here ende rechter int lant.
Enen biscop maect si enen truwant,
Enen brootbidder maect si van enen clerc:
Des pleghet si, dusghedaen es haer werc.
Haer ghichten sijn harde onghestade,
Harde onghestade sijn al haer dade.
Si es wandel ende menichfout:
Hi blijft ghehoont diere hem an hout.
Nu hadde si dese twee so verheven,
Datsi vro waren ende hem luste leven
Ende also te bliven emmermeer.
Doe werp sise in rouwen ende in zeer
Uter bliscap, daer sise brachte toe.
Het gheviel dat Claris een smerghens vroe
Ontspranc ende wart gheware,
Dat hoech dach was, ende vervaerde hare;
Want sijs toren waende gewinnen.
Te Blancefloer liep si haer ghesellinne,
Ende seide haer, dat hoghe waer opten dach.
Blancefloer harde vaerech sach
Ende andwoorde, als sise roepen hoorde:
»Ic come," seit si; metten woorde
Bleef si liggende ende sliep.
Claris haestelic ten condute liep,
In haer becken si twater ontfinc,
Ende vaerdelic [1] si neder ghinc
Voer haren heren den ammirale.
Doe waende si vinden metter dwale
Blancefloer, die in haer camere lach.
Alse dammirael niet en sach,
So wonderde hem ende hi vraechde hare;

1) Hs. vervaerdelic.

Waer Blancefloer merde ende bleven ware:
Si soude te sinen dienste wesen,
Sprac Claris, »si heeft ghelesen
Al desen nacht haer boekelkijn,
Om u langhe lijf, dat ghi moet sijn
Met eren inde werelt vortwert meer,
Ende si bleef slapende een lettel eer."
— »Eist waer?" seit hi. — »Here," seit si, »jaet."
— »Te waren," seit hi, »dats een edele daet.
Wel na rechte mach si sijn mijn wijf,
Die bit om mijn ere ende langhe lijf."
Dit liet hi also ghewerden doe.
Het gheviel eens anders merghens vroe,
Dat Claris ontspranc ende sach,
Dat hoghe was op den dach,
Ende riep Blancefloer ende hietse opstaen.
Blancefloer hietse om twater ghaen,
Si soude voren ghaen metter dwale
Ende wesen daer eer, ende binnen der tale
Floris Blancefloer te hem dwanc,
Ende si hem weder; daer waest so lanc
Dat cussen ende dat helsen ghedreven,
Dat si beide in slapen bleven,
Mont an mont, kin an kinne.
Binnen dien was Claris haer ghesellinne
Verdelike ten pilore gheghaen,
Ende hadde dat water ontfaen
In een becken van goude,
Ende als si wederkeren soude
Ende liden der doren, lude si riep:
»Joncfrouwe, haest u." Blancefloer sliep
So vaste dat sijs niet en hoorde,
Ende gaf haer weder ghene antwoorde.
Claris waende dat voor haer ghinge,
Ende vruchte haer lange merringhe,
Ende haeste te meer, dat si quam
Voer den ammirael, ende [doe] hi vernam,
Dat Blancefloer niet quam met hare,
Vraechde hi, waer si bleven ware.
Joncfrouwe Claris ontvruchte seere:

»Ghenade," seit si, »soete here,
Een lettel eer, doe ic was opghestaen
Ende ic om water soude gaen,
Riep icse, eer ic hare cameren leet.
Si antwerde ende seide, si waer ghereet,
Si soude hier eer sijn dan ic."
Doe bepeinsde hem damirael een stic,
Het docht hem wonderlike dinc.
Hi riep te hem sinen camerlinc;
Hi sat verbolghen ende sere vererret:
»Ghanc," seit hi, »sie waer merret
Blancefloer ende doetse haestelike comen."
Die ghene en hadde niet vernomen,
Dat hi Claris voor sinen here liet staen.
In Blancefloer camer quam hi gheghaen:
Daer vant hi so grote claerheit binnen
Van dieren stenen in allen sinnen;
Een rijclijc bedde hi versach,
Daer Blancefloer bi Florisę op lach.
Als hi haerre twier wert gheware
Te gader ligghen, hi waende dat ware
Blancefloer ende Claris hare ghespele;
Bedi hi en merkets niet vele,
Dat hi des jonghelincs in inne waert.
Floris en hadde graen no baert.
Daer ne was inden tor neghene
So scone als hi was sonder Blancefloer allene.
Doe hise sach slapen so soetelike
Ende hebben behelst so vriendelike,
Jammerde hem dat hise soude wecken,
Ende beghan te hant achter trecken.
Hi keerde weder te sinen here.
Die niemare mesquam hem sere.
»Here," seit hi, »ghi en saghet nie so grote minne,
Als Blancefloer ende haer ghesellinne
Claris hevet, want si slapen te samen.
Dat dochte mi, here, so wel ghetamen,
Daer ic voor hem stoet ende sach,
Hoe haerghelijc in anders arme lach,
Die vrientscap ende die grote minne,

Mont an mont, kin an kinne,
In dorstse wecken no inne woude,
Des ic vruchte dat icse pinen soude."
Claris bevede daer si hoorde dat.
Dammirael versciet hem ende versat,
Hi wert bleec ende root daer naer.
Hi ontsach ende hadde groten vaer,
Dat iement bi Blancefloer laghe
Ende verholentlike harre minnen plaghe.
»Reet," seit hi, »mijn swert; ic sal gaen scouwen
Die sameninge vanden tween joncfrouwen.
Du heves gheloghen: hier staet Clarijs,
Daer du ave seits hoe ghedane wijs
Si in Blancefloer armen leghet."
Noch seit hi, wat iement seghet,
Dat iement so coene si, dat hi dorre
Enigher joncfrouwen ghenaken inden torre.
Met hem dede hi ghaen sinen camerlinc.
Hi clam den graet op ende ghinc
Daer hi die kinder slapende vant.
Dat swert hilt hi al baer in sijn hant,
Ende ghinc ten bedde ende bleef staen daer vore.
Men ontsloot die venstren, daer sceen dore
Die sonne ende maket so licht daer binnen.
Doe sach hi die kinder met groter minnen
Ligghen ghehelst, als hem was geseit.
Nie en ghesciede hem meere leit.
Blancefloer kinde hi als hise sach,
Maer Florise, die bi haer lach,
Ne hadde hi nie te voren ghesien.
Nu moghen wi alle . . . . . .
Alse dammirael . . . . . .
»Here God," seit hi . . . . . 1)
Te hem riep hi sinen camerlinc:
»Ondect," seit hi, »haer bedde." Die gene ginc
Ten bedde ende beghanse ontdecken
Liselike, dat hise niet soude wecken.
Doe wert hi gheware dat deen was een man.

1) In het Hs. onleesbaar geworden.

So groten [toren] hi des ghewan,
Dat hi een woort niet mochte spreken.
Van torne docht hem therte breken.
Dat swert verdroech hi ende wilde slaen.
Mettien ontsprongen si ende saghen staen
Voer hem den vruchteliken here,
Met enen baren swerde, verbolghen sere.
Van vruchten waenden si bederven,
Si en twifelden niet si en souden sterven.
Doe sach Floris op Blancefloer,
Een suchten hem vander herten voer;
Hi begonde te wenen ende soe.
Dammirael stoet erre ende sacht toe.
Si laghen hem te ghereit te slane beide.
Hi sette Florise in talen ende seide:
»Wie bestu, ellendich keytijf!
Ja en seltu nu verliesen dijn lijf!
Hoe waerstu ie so dul ende soe coene
Dus groten lachter mi te doene,
Ende te slapen bi minen lieve?
Du best comen ghelijc enen dieve,
Dat saltu met dinen live copen sere.
Bi alden goden die ic eere
Ic sel di verslaen ende dine pute.
Heden sel ghaen u minne ute,
Die ghi nu hebt ghedreven ende echt.
Waer dat mijn eere ende mijn recht,
Dat ic u liete leven? — neent!
Sint dat ghi minen tor dus hebt ontreent,
So moeti sterven, dat weet wale."
Doe antworde Floris den ammirale
Herde oetmoedelike ende weende sere:
»Genaden," seit hi, »edel here![1]
Dit es ene die mi minnet
Vor alle die gone die soe kinnet,
Ende ic hare vor alle die ic kinne.

1) Aldus in de fragmenten door Alberdingh Thijm in de Warande medegedeeld. Het Leidsche Hs. heeft:

Wi en doen bi onser beiden edel here.

Nie wart so ghestadighe minne,
No so gherechte, no so gheware,
Als si te mi draghet ende ic te hare."
Als hi niet langher spreken dorste,
Bat hi dat hi hem ghave vorste,
Des si moesten comen voor sine man,
Ende mense bi vongnesse verdade dan.
Hi gaf hem vorste ende hietse neder bringen
Tween serianten, daer hi soude dinghen;
Maer si moesten hem teersten cleden
Ende ten vreseliken ordeele ghereden.

Parthonopeus en Melior. [P. in het toovenkasteel van M. / vs 536-703

P. verdwaalt op de jacht en komt na een dag dwalen aan den oever der zee, waar hij een schip vindt. Hij betreedt het met zijn paard, vindt er geen levende ziel op en legt zich te slapen. Het schip gaat onder zeil, en P. vindt zich bij zijn ontwaken midden in zee. Na een voorspoedige reis op het kostbare schip landt hij en komt in een kostbare toovenstad, die vol schitterende pracht, maar geheel verlaten was. Van de 1000 prachtvolle kastelen liest hij het voornaamste uit, en

Daerwaert reet hi sinen draf
Voor den palayse bietti af,
Den rikeliken graet hi opelam;
Ende als hi bin den palayse quam,
In allen siden vant hi ghehecht
Menich rikelije stallecht.
Scone vier vant hier ooc.
Van droghen houte sonder looc
Hooghe tafelen ende breede,
fol 183.
Ende van etene grote ghereede,
Ende ten tafelen niemen gheseten.
Gherne hadde hi een lettel gheten,
Ende ghine hoofscelike hande dwaen
Ten beckinen, daer hise vant staen,
Die ghegoten beede waren
Van finen goude ende van claren.
Deken goot water, dander ontfinct.
Van argher coppe men dicke drinct
Beede van clareite ende van wine,
Dan uten arghesten beckine.
Als hi sine hande hadde gedweghen,
Brochte men hem die dwalle ghedreghen,
Maer hine sach niet diese droech.
Teerst dat hi hadde ghedrocht ghenoech,
Dedi als een edel jongheline:

BLOEMLEZING

UIT

MIDDELNEDERLANDSCHE DICHTERS,

BIJEENVERZAMELD

DOOR

DR. E. VERWIJS,

Leeraar in de Nieuwe Talen en Geschiedenis aan het Gymnasium te Franeker.

TWEEDE DEEL.

GEESTELIJKE EN BURGERLIJKE POËZIE.

ZUTPHEN,
WILLEM THIEME.

859.

I N H O U D.

blz.

GEESTELIJKE POËZIE. 1

Legenden. . . . . . „

REIS VAN SINTE BRANDAEN. . . . . „

De Breideldief, vs. 725—1114. . . . . „

THEOPHILUS. 12

Theophilus verzoeking en verbond met den Duivel, vs. 347—750. . . . . „

VAN DEN LEVENE ONS HEREN. 23

De hel, vs. 3931—4160. . . . . „

BURGERLIJKE POËZIE. 29

Jakob van Maerlant. . . . . . „

DER NATUREN BLOEME. . . . . „

De hond, B. II. vs. 628—775. . . . . „

Het paard, B. II. vs. 1568—1683. 33

Geneesmiddelen voor vogels, B. III. vs. 1493—1732. . 36

De bij. 42

LEVEN VAN SINT FRANCISCUS. 48

Sinte Franciscus boetedoening, vs. 2185—2520. . . . „

SPIEGEL HISTORIAEL. 57

Der Vriesen privilegie, III. P. VIII B. c. 93. . . . . „

Roelants dood, IV. P. I B. c. 25—27. 63

Tscelden jegens die borderers, IV. P. I B. c. 29. . . 68

HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN. 70

Leefregelen voor de vier jaargetijden, vs. 1053—1196 „

Keus van raadslieden, vs. 1680—1914. 74

RIJMBIJBEL. 80

De schepping, vs. 1—452. 81

DER KERKEN CLAGHE. 93

VAN DEN LANDE VAN OVER-SEE. 100

Blz.

MAERLANTS SCHOOL. 107

Kronijkschrijvers. . . . . . „

DE GRIMBERGSCHE OORLOG. . . . . „

De bestorming van Nettelaere, l. vs. 3041—3852. . . „

Jan van Heelu. 128

DE SLAG VAN WOERONC. . . . . „

De gevangenneming van Zivaert, B. II. vs. 5917—6232. 129

Melis Stoke. 137

RIJMKRONIJK. . . . . „

De moord van Floris V, B. IV. vs. 1323—1525, B. V. vs. 1—179. . . . . „

De pastoor van Velthem. 147

SPIEGEL HISTORIAEL. . . . . „

Huwelijksfeesten van Eduard I. van Engeland, B. II. c. 15—20. 148

LEERDICHTERS. 163

Jan van Boendale. . . . . . „

JANS TEESTEYE. . . . . „

De Vrouwen, vs. 2631—2928. 164

De Priesterschap, vs. 3139—3502. 172

LEKENSPIEGEL. 181

Des schrijvers plichten, B. III. c. 15. . . . . „

Jan de Weert. 190

NIEUWE DOCTRINALE. . . . . „

De Gierigheid, vs. 290—732. 191

MELLIBEUS. 203

Lessen voor studie, c. 11—12. . . . . „

GEESTELIJKE POËZIE.

Legenden.

REIS VAN SINTE BRANDAEN.

D^r. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 400—414.

Jhr. Ph. Blommaert, Oudvlaemsche Gedichten, I. en II D.

Dit gedicht, eene rechte „monniks-Odyssee", waaraan eene zeer oude latijnsche legende, hoewel merkelijk vervormd en gewijzigd, ten grond ligt, kan als een verward mengelmoes van oudheidensch bijgeloof, eene herinnering aan de vroegere godenleer en een ziekelijk kloostermysticisme beschouwd worden. De persoon van Brandaen is historisch: hij leefde in het laatst der zesde eeuw als abt van een klooster in Ierland, en heeft waarschijnlijk eene reis gedaan, waarvan hij de beschrijving heeft gegeven in een boek *De Fortunatis insulis*, dat hem wordt toegeschreven. De mnl. vertaling is zoowel naar den inhoud en geest als naar den vorm te oordeelen, zeer oud, ja misschien een der alleroudste voortbrengselen onzer poëzie, en kan gerekend worden nog in de XIIe eeuw te zijn ontstaan. Welk het origineel is, waarnaar het is bewerkt, is onzeker; doch de onnaauwkeurige rijmen schijnen een middenhoogduitsch voorbeeld te verraden.

De breideldief.

vs. 725—1114.

In Ierland leefde een heilig man, Brandaen genoemd, wien bij zijne studiën een boek in handen kwam, waarin zoovele wonderen der schepping vermeld stonden, dat hij niet kunnende gelooven alles dat het bevatte, en in toorn ontstoken over den schrijver dier leugens, het boek verbrandde. Hierop verscheen hem een engel, die hem beveelt eene zeereis te ondernemen, om zich met eigen oogen van het wonderdadige in de schepping te overtuigen, en hem oplegt die wonderen te beschrijven. Brandaen gaat van een tal monniken vergezeld scheep en heeft op zijne reis de vreemdste ontmoetingen.

Doe voeren si in een eylant,
Daer die Gods wygant
Liet sinen kyel staen,
Also wy vernomen haen.
Daer ghinghen si up te hant,
Ende doe si quamen up dat sant,
Waren si blyde ende vroe.
Met sente Brandaen ghinghen si doe
Neven een water te dale
Tote eene der scoenster zale;
Die nye kerstin man sach,
Als ic u mach doen ghewach,
Die zale was buten guldijn;
Dat die style souden sijn,
Dat was al karbonbel;
Daer en was gheen so doncker,
Hi en lichte alset sonnescijn.
Voer die zale spranc een water fijn,
Daer was so vele goets in,
Dat vulprysen mochte gheen zin;
Balseme ende cyroop
Dies was daer goeden coop;
Olyve, honich ende zeem
Dat vloyde daer over een;
In IIII aderen het vloot:
Dat dochte hem wonder groot.
Om dien selven borne scone
Daer was meneghe wone;
Daer stonden vele bome scone
Alomme als eene crone,
Daer stonden menich cedrus,
Ende menich platanus;
Ende furijn ende wijngaerde,
Ende bome van meneghen aerde.
Specien stonden daer so vele,
Dat dar ic u segghen wele,
Haddict ghescreven alte male,
Dat daer stont voer die zale,
Het soude eer lyden een jaer,
Eer ict ghescreve overwaer,

In hoe menegher manieren
Daer bome stonden ende crude diere
Ende meneghe wonderlike dinc.
Ay! hoe in twifele ghinc
Alle dier moonken moet.
Dwesen dochte hem daer so goet,
Dat si noede keerden wedere.
Het scenen scone paues vederen
Vander zalen boven dat dac.
Daer was alle dat ghemac.
Dat een keyser hebben soude,
Of hi feeste houden woude.
Den moonken quam in haren zin,
Dat si alle gaen daer in
Om te siene die scone zale.
Een der moonken stal daer tien male
Eenen breydel wel ghedaen,
Dat sal hi becoepen saen
Wel zeere sonder twifel.
Daer stont bi een duvel,
Diet hem riet met liste.
Ic wane hijs niet en wiste.
Waeromme dat hine hem boet;:
Dies leet hi pine groot.
Hi riet hem dat hine name,
Want hi hem wel ware betame
Met te rydene in zinen lande;:
Dies leet hi grote scande.
Hi roerdene dat hi waghede:
Hoe wel dien moonc behaghede,
Dat hine claer sach scinen;
Dies waren sine pinen.
Ter hellen vele groet,
Want der duvele conroet
Pijndene, doe hi daer quam,
Om datti daer den breidel nam
In die zale metter hant,
Ende baerchden onder zijn ghewant.
Doe sijt besien hadden wale,
Te hant ruumden si die zale,

Ende ghinghen wech te zamen.
Doe si een lettel bet voert quamen,
Doe so sach sente Brandaen
Al te scone eene borch daer staen,
Dic scoenre was dan die zale al,
Daer die moonc den breydel stal.
Doe saghen si tien tyden
Alomme verre ende wyde
Dat lant in allen zyden claer.
Negheenen nacht en was daer,
Daer en was rijm no snee,
Daer en dede hem de wint niet wee.
Van reghene en waest daer niet nat.
Een oud man al daer zat
Voer die poorte vrome,
Hi was harde scone
Ende wel ghebaert,
Graeu was hem zijn baert.
Enter selver borch voren
Ghinghen jonghelinghen dore,
Harde vele ende ghenoech,
Also vertellet die bouc,
Ende seit al openbaren
Dat het inghele waren.
In die poerte stont een jonghelinc,
Die maecte eenen wyden rinc
Met eenen zwerde vierijn,
Dat mochte wel die inghel zijn,
Diemen hiet Cherubin,
Die daer niemen liet commen in,
No stille no openbare,
Dan der inghele scare.
Doe quam sente Michaël,
Die moet ons geleeden wel
Metten anderen jonghelinghen;
Aldaer die moonken ghinghen,
Nam hi eenen biden rocke,
Bi den arme, ende bi den coppe,
Ende leeddene in die borch dore,
Daer doe die inghel stont vore

Met sinen zwerde vierijn.
» Hier mochten wi wel te langhe sijn,
Sprac sente Brandaen doe
Tote sinen ghesellen toe:
»Hier hebben wi ghenomen
Meer scaden dan vromen;
God heeft ons wonderlike
Ghemindert in sijn rike;
Onsen monc moeten wi hier laten,
Weder dat ons mach scaden of baten.
Dese muere sijn so hoghe,
Onser negheen canse verhoghen,
No die lanchede verkiesen.
Hier en willic niet meer verliesen,"
Sprac die heleghe Brandaen,
» Ic wille weder te scepe gaen."
Als ons die bouc maect wijs,
So was dit deertsche paradijs.
Doe si te scepe quamen
Ende orlof ghenamen
Van dier doncker zee ende lande,
Een der moonke doe verkande
Dat die gront goudin was.
Ay, hoe blide waren si das!
Doe ghinghen si ute met spele,
Ende droughens in den scepe vele,
Elkerlijc in sine hande,
Daer si zint mede in haren lande
Eerden menich godshuus.
Mettien so hoerden si een geruusch
Metten windes vlaken,
Ende een weder also craken,
Ende een vier also blecken,
Dat die goede Gods recken
Ontsaghen des hemels vallen.
Doe quamen die duvele met allen,
Ende heescheden met rechte
Den breydeldief, die si zochten,
Omdat hi den breydel stal,
Voerden sine in den afgront al;

Daer moeste hi in der pinen quellen
Met anderen, sinen ghesellen.
Doene begreep die viant,
Metten breydele hine bant;
Diefs recht maecte hi hem cont;
Hi voerdene wers dan een hont,
Hi sleepten met vleesch ende met beene
Over strunc ende over steene
Te zijns heeren aensichte.
Daer was een groet gheruchte,
Daer hine voerde te zijnre scolen.
Die sintmeer hebben verstolen
Willent al voer niet slaen;
Maer en sal also niet gaen,
En si dat zijs afstaen
Ende daer af penitencie ontfaen;
Anders sullen si moeten quellen
Metten duvelen in der hellen.
Sente Brandaen hads toren,
Dat hi so scandelike verloren
Sinen moønc aldus heeft;
Met tranen hi aldus claghende zeecht:
»Waric niet een droghenare,
God en hadde mi niet so zware
Ghegheven dese meswende
Hier in deser allende.
Dat God des ghehinghet,
So es mine vaert ghelinghet.
Ic en sceede henen nemmermeer,
Mi en doe hebben onse Heere
Minen moonc wedere.
Eer willic hier nedere
Soucken ons Heeren oemoet,
Tote mi die duvel doet
Minen moonc weder zenden
Ute der zwaerre allenden."
Si weenden vele tranen,
Gode riepen si ane,
Met herten vele zeere
Dor zijnre moeder eere,

Doe sagen si eenen schijn
Met II hornen vierijn,
Dat so lichte daer inne.
Daer sprac een stemme ute van binnen:
»Wat wijtstu mi, Brandaen?
Des en hebbic niet ghedaen.
Die duvel voerdene te zijnre scolen,
Omme dat hi heeft ghestolen.
Waer omme belghestu op mi?
Onschuldich bem ic jeghen di.
Du wetes wel dat Adaem,
Om eenen appel dien hi nam,
Was in die helle vorwaer
Daer omme V^{M}. jaer;
Also eist uwen moonc vergaen,
Met diefs rechte es hi ghevaen,
Ende es der hellen ghegheven."
— »Ne scende, Heere, niet zijn leven,"
Sprac weder sente Brandaen,
»Heeft mijn moonc iet mesdaen,
Dies wiltene wederbringhen,
Ic wilne altoes verdinghen."
In cruce si hem strecten,
Biddende met tranen si wecten:
Gode, onsen sceppare.
Ter herten wart hem zware,
Haer bede wilden si niet begheven,
Altoes si daer an bleven,
Tote die almachteghe God
Den duvele gaf een ghebod,
Dat hi Brandane tsinen ghenoughe
Sinen moonc wederdroughe
Toten kiele in der vloeden.
Onlanghe si daer mede stoeden,
Hi en ghincker omme loepen.
Den breydel moesti becoepen.
Dat hi up sulc een ors zat,
Quam om dat hi Gode vergat,
Daer hi dien breydel tien male
Hier voren stal in die zale.

Der heetter hellen heere
Torende vele zeere,
Dat hi dien moenc moeste draghen
Toten kiele up sine craghen.
Doe hine brochte up dat boort,
Doe sprac hi lude, sere ghescoort:
»Weetstu niet," sprac hi, »Brandaen,
Dattu mi leede hebs ghedaen?
Du en laets mi niet behouden
Dat wi met rechte hebben souden;
Du mesdoet jeghen ons, dats waer."
Die moonc dochte hem harde zwaer,
Ende die wech harde lanc,
Daer hi die letanie zanc,
Sittende up sinen halsbeene,
Over stoc ende over steene.
Daer hi den moenc drouch,
Drouchine ten kiele ende louch,
Ende warpene in de stevene weder;
Onsachte sette hine neder.
Daer was hem sine varwe van eere
Verwandelt also seere,
Dat sine cume vercanden.
Pec hadden hem die helsche vianden
Ghewreven an lijf ende an baert;
Die huut was hem ter vaert
Swart bemasschert ende berompen;
Van stocken ende van tsompen
Haddi ghehadt meneghen stoot.
Die duvel scree daer hi wech scoot
Ende vloe van den goeden lieden saer
Ende die goede sente Brandaen
Weende van groete lieve,
Ende sprac toten breydeldieve:
»Haddi des breydels vermeden,
Ende met eere haelteren ghereden,
So en ware u crune met uwen baerde
Ende u hals niet soe haerde
Swart bepeket no bezinghet;
Nu hebdi harde zeere ghelinghet

Up die zee mine vaert."
— »Mi es leet dat hi ye ghesmeet wart,
Sprac die bezijnchde capelaen;.
Doe louch zeere sente Brandaen.
Doe aldus sente Brandaen
Weder sinen capelaen
Ghewan van der hellen,
So mach ic u voert tellen,
Dat hi voer langhe wyle
Up die zee ende meneghe mile.
Doe vernam sente Brandaen,
Die goede, vele saen
Een dier, dat hiet Cyrene,
Die slapen doet die ghene,
Diet horen zinghen ofte sien;
Van zijnre bliscap moet gescien
Ter zee groet ongheweder̄,
Doe viel sciere neder
Sente Brandaen op sine knien,
Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien
~~Dien~~ diere, so hi best can.
In slape wart die stierman;
Haer selves si ~~al~~ vergaten,
Dat si en wisten waer si saten;
Elc moonc wel vaste sliep.
~~Die kiel~~ sonder stierman liep
Tote eenen bernenden berghe dan,
Daer ute quam een lanc zwert man,
Hi riep tote den stierman vele
Uut siere groter kele,
So hi luutst mochte,
Ende wecketse harde onsochte;
Hi hietse tote hem keeren.
Hi seide: hi soude hem leeren
Den meester stierman voude,
Waer hi best henen soude.
Doe hiet sente Brandaen
Sinen kiel wel saen
Toten berghe keeren,
Omme dat hi hem soude leeren,

Maer des duvels cose
Die was harde bose,
Ende doe si soe na quamen,
Dat si sijn were vernamen,
Ende si verstonden duvels tale,
Docht hem allen quaet te male.
Doe seide des duvels bode:
»Dorstic wel doer Gode.
Dinen kiel, heere Brandaen,
Die soude eene quade vaert angaen,
Du soudes ontghelden metter spoet
Dattu ons so leede doet.
In can jeghen u niet ghehebben;
God en wille u niet ontsegghen,
So wat dat dijn wille es,
Want dine bede so moghende es.
Du souts dat wel ghenieten,
Lietstu di dat verdrieten,
Dat u mijn vernoy niet ware lief;
Du naems mi den breydeldief,
Die achter di sit aldaer;
Hi zweet van anxte, dat es waer,
Ende van zorghen, die hi heeft ontfaen."
Doe sprac sente Brandaen:
»Dat es sine boete;
Dat hi hem wasschen moete."
Mine dinct niet so goet,
Hier es so scone eene vloet,
Dat hi hem wel ghewasschen mach.
Die moonc scamelike lach;
Met vele groter zorghen
So haddi hem gheborghen
Onder eene scipbanc:
Die tijt dochte hem harde lanc.
Ay! hoe loech die duvel das,
Dat hi so zeere vervaert was.
Doe hi sijn spot hadde ghedreven,
Bat hi hem dat hi hem wilde gheven
Weder sinen capelaen,
Hi soudene harde scone dwaen;

Hi roke up hem te zeere.
Doe seide die milde heere,
Die goede sente Brandaen:
»In gheve u niet den capelaen,
Mi dincke dine cozen
Onnutte ende ghebozen;
Dijns sprekens bem ic zat."
Den stierman hi doe bat;
Dat hi weder keerde upt meere.
Doe quam des duvels heere
Uten berghe, ende daden hem wee
Ende volchden up die zee,
Ende droughen in haer hande
Groete gloyende brande,
Ende groete gloyende schichten,
Als of si wilden vechten.
Si worpen neder ende scooten
Up die in den kiel vlooten
Met groten tornen moede;
Maer God, onse Heere, die goede,
Behoedese jeghen al mesweghen.
Ic wane van boven die reghen
So dicke nye en viel,
Alse daer omtrent den kiel
Die brandere entie schichte vloghen.
Die moonken met riemers toghen
Omme saen te sine uter noot,
Dus jaghetse thelsche conroot;
Si zeylden wat si mochten.
Die duvele worpen onsochte
Na den vluchteghen kiel;
Den heeren saen gheviel,
Datsi bi Gods hulp waren
Der vreesen al ontvaren.

THEOPHILUS.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 259—265. 446—447.

Jhr. Ph. Blommaert, Theophilus, Gedicht der XIVe Eeuw (Gent 1858).

(Dr.) Verwijs, De Theophilus- en Faust-sage, (Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren, 1855).

Onder de in alle landen verbreide en geliefde legenden ter eere der H. Maagd, bekleedt de Theophilus zeker eene eerste plaats. Het oudste verhaal van den val en de bekeering van Theophilus is in het Grieksch en door zekeren Eutychianus geschreven, die beweert een tijdgenoot en vriend van Theophilus geweest te zijn, hoogstwaarschijnlijk een verdicht persoon, die zijn verhaal slechts wat meer klem wenschte bij te zetten. Spoedig werd de legende in het westen overgebracbt en het eerst door Paulus Diaconus in het Latijn vertaald, en ging van daar in de verschillende talen van westelijk Europa over. De mnl. vertaling, hier en daar door lange moralisatiën gerekt en langdradig, munt overigens uit door „den gloed en de naïveteit, die er over verspreid ligt; alsmede door den lyrischen toon, waarop het gestemd is". Het zoude ons niet vreemd voorkomen, dat de tekst die wij thans bezitten eene omwerking is van een ouder gedicht, dat reeds uit de XIIIe eeuw dagteekent.

Theophilus verzoeking en verbond met den duivel.

vs. 347—750.

Theophilus, een vroom en godvreezend man, leefde omtrent 540 te Adana in Cilicië als archidiaconus, en werd na den dood van den bisschop in diens plaats benoemd, doch sloeg die eervolle onderscheiding van de hand uit nederigheid en ten volle van zijne onwaardigheid bewust. Een ander werd gekozen, en Theophilus bij dezen door laaghartige vleyers belasterd en van zijnen post ontzet. Diep hierdoor gekrenkt vervalt hij tot ongeloof en rust niet voor hij in zijne eer wordt hersteld.

Hierop sluit hij een verbond met den duivel, en wordt ten gevolge daarvan in zijne waardigheid herkozen. Doch eindelijk krijgt hij berouw en wordt na vurig bidden door Maria verlost, waarop hij sterft.

Alse Theophilus was verscroven,
Die te voren was te boven,
Ende begonste tsine te teerne,
Doe begonste hem therte te sweerne,

Ende die viant begonsten te spaenne,
Ende begonstem te vermaenne,
Hoe groten here hi hadde ghewesen,
Ende hi ghevelt was van desen;
Wat eren hi hadde menechsins,
Ende hoe luttel men nu achte sijns;
Ende hoe luttel dat sine nu eerden,
Die hem te voren neghen toter erden;
Diene te voren scone groetten,
Sine wouden cume, als sine ghemoetten,
Op hem sien of jeghen hem spreken.
Dusdaneghen dinc dedem therte breken.
Diene te voren hieten wijs,
Si gaven hem [nu] crancken prijs.
Dusdaneghe dinc dedem sijn herte
Vallen in quaden begherte,
Soe dat hi tgoet van eertrike
Begherde voer dat hemelrike,
Ende peinsde, hine rochte hoet geviele
Nemmermeer met siere ziele,
Indien dat menne hadde vercoren,
Daer hi gheweest hadde te voren.
Dus leefdi een stuc onsochte,
Ende peinsde wat hi doen mochte,
Dat hi weder ware te hove.
Doen viel hi in onghelove,
Ende peinsde, men soude hem weder kiesen,
Al soude hi die ziele verliesen.
Doe peinsde hi weder ende voert,
Ende ondervant stille in die poert,
Of daer iemen van toverien
Wiste ofte van duvelien.
Ten leste hi ondervant,
Dat een jode was int lant,
Die was des duvels eyghijn,
Ende meneghen hadde brocht daer in,
Dat hi den duvel hadde opghegheven
Sine ziele ende sijn leven,
Tien dat hi hem holpe om die sake
Daer hi was omme tonghemake.

Als hi dit hadde ondervonden
Die viant hadde hem soe bedwonghen,
Dat hi Gods al vergat,
Ende hi prijsde vele bat
Een stucke hier in eren te sine,
Ende euwelike in die helsche pine.
Dus hadde hem quade ghierechede
Bracht uut sinen goeden sede;
Dus hadde hem die viant ghevaen,
Die langhe wel hadde ghedaen;
Dus vollecc was hi verwonnen,
Die een goet leven hadde begonnen;
Aldus es die ghierechede,
Ende der ghierecheden sede
Te hebbene soe wat hi begheert,
Hem en roket wat der zielen deert.
Hi peinsde hoe hi quame in dien,
Dat hi den jode mochte sien,
Mochte sien ende spreken;
Hi peinsde daer na ende met wat treken
Dat hi stille daertoe quame,
Dat oec niement en vername.
Ten lesten hi hem bedachte,
Dat hi allene ter middernachte
Stont op stille, behendelike,
Ende ginc ten huse haestelike,
Daer die jode lach ende sliep
Ghemackelike, dat hi riep:
»Ontdoe, vrient! ontoe,
Ende gheeft mi raet of du wets hoe;
Ontdoe, vrient, ontoe die dore,
Ende hore na mine avonture;
Ontoe, vrient, ontoe mi."
Die jode seide: »Wie sidi?
Ic sal weten wie ghi sijt,
Eer ic ontoe op desen tijt."
Dander seide: »Ic en soeke gheen quaet;
Soete vrient, ic soeke raet;
Ontoe, vrient! ontoe, ontoe!
Ic segghe u wat ic hier doe.

Ontoe, vrient! ic segt di stille
Cortelike minen wille.
Ontoe, vrient! ic ben hier comen
Te miere noet ende te diere vromen."
Alse dat die jode hadde verstaen,
Ontede hi die dore saen.
Hi seide: »Vrient, dies biddic u,
Segghet wat ghi soeket nu.
Wat avonture hevet u hier bracht
Te desen tide van deser nacht?
Segghet uwen wille cortelike,
Ende laet mi slapen haestelike.
Met eren moetti hier sijn comen;
Ghi hebt mi minen slaep benomen,
Minen slaep ende mine raste."
Die ander seide: »Ic hebbe berste
Van selken rade, als men mi seghet
Die aen u allene leghet,
Aen u allene ende an el niemen;
Wel soete vrient, beraet mi sniemen."
Doen telde hi sine avonture
Vanden iersten al duerenture,
Ende hoe gherne dat hi dade
Alle dinc na sinen rade,
Mochte hi hem ghehulpen dies,
Dat hi verhaelde sijn verlies;
Ende mochte hi verhalen sine scade,
Hem en rochte wat hi dade.
Alse die jode ghehoert sine tale:
»Vrient, ic sal u hulpen wale,
Wildi na minen wille werken,
Ende afgaen uwer kerken,
Der kerken ende der kerken raet,
Ende tghelove datter anestaet,
Ende u God ende sine ghelove,
Ic bringhe u noch van al te boven.
Laet uwen Here ende houdt u anden minen
Soe mach u sine hulpe schinen.
Sine hulpe ende sine cracht
Hevet meneghen ter eren bracht."

Die ander seide dat hijt dade
Mochte hi verhalen sine scade.
Die jode seide: »Vrient, nu siet,
Dat ghi dies en laet niet,
Ghi comt morghen nacht te deser tijt
Indien dat ghi beraden sijt.
Nu sijt ghesont ende gaet."
Doen ginc hi metter vaert.
Theophilus was blide das,
Dat hi dus ghetroest was,
Ende hi ginc met haesten thuus
Ende bleef in dien wille aldus.
Dien duvel haddene soe verblint
Dat hi en achte en twint,
Hoet na den live comen mochte,
Tien dat hi hadde dat hi sochte.
Doen ginc hi thuus met grooter haesten,
Ende sach uut ten naesten
Daghe ende toter naester nacht:
Daer toe haddene die duvel bracht
Met siere cracht, mids joden rade,
Daer hi bi viel in groter mesdade
Dan hi te voren hadde wel ghedaen,
Doen hi in doeghden was bevaen.
Nochtan en wondert mi niet dies:
Dicke begheert ene sijn verlies
Vele meer ende sine scade,
Dan dinghen daer hi wel ane dade.
Dit es een dinc dat men mach
Sien ende merken al den dach:
Dien tijt hadde hi onweert
Dies dinc dat hi nu begheert.
Hier omme soe en radic niemen
Noch en troeste dat hi sniemen
Hem en verboude op sine doghet,
Na dat ghi hier horen moghet,
Op sine doghet meer dan mate,
Ende dat hi alle quaetheide late,
Maer houde hem altoes in dien,
Dat hi der doghet wille plien;

Al hadde hi penitencie ghedaen
Van der tijt dat hi verstaen
Conste ghesien in sinen moet,
Dat quaet ghedaen ware ende goet.
Die tijt was dat desen man,
Eerne die viant soe verwan,
Hem hadde onweert ende dochte quaet
Daer hem sijn herte nu toe staet.
Bedi es hi ries die hem verbout
In dien, dat hi hem [ter] doeghden hout,
Hine si emmer toe vervaert,
Die hem hier te levene waert.
Die nu es goet mach wesen quaet;
Die nu in penitencie staet
Mach al te gader noch verkeren,
Alse ghi an desen man mocht leren.
Of iement oec in sonden ware
Men hebbe oec niet soe ommare,
Dat men die hope van hem verliese;
Bedi het sijn vele riesen,
Al leven si een stuc in sonden,
Die in doghden lest werden vonden,
Ende meer penitencie doen
Dan daerse die viant noit toe spoen;
Bedi en sal hem niement verwanen
Noch anders sonden in quade vermanen.
Die nu es quaet mach werden goet,
Ende werden quaet die nu goet doet.
Nochtan radic dat die gone,
Die der doeghden es ghewoene,
Dat hi hem in doeghden hout;
Ende die der sonden hebben scout
Peinsen dat die sondeghe sijn
Des viants al eyghijn.
Alse Theophilus heeft vernomen,
Dat die selve tijt es comen,
Die hem die jode hadde gheseit,
Doen ghinc hi wech vele ghereit
Tote des joden huus al stille,
Om te vorderne sinen wille.

Die jode was ghereet te hant,
Ende namene metter hant,
Ende seide: »Vrient, nu comt met mi;
Doet minen wille, dat radic di."
Hi leidene op ene dwerse strate,
Daer si beide te gader saten.
Hi seide: »Vrient, soe wat du sies,
En vervare di niet te meer dies;
Soe wat dat du sies ofte hoers,
Sie dat du niet en verstoers;
Soe wat dat anders di gheschiet,
En sechent u metten cruce niet."
Die ander seide dat hi dade
Alle dinc na sinen rade.
Als si dus te samen sitten[de waren]
Toghde hem die jode ~~swerte~~ [scaren],
~~[Die]~~ herde wele ghecleedt waren,
Die alle droeghen candelaren,
Die alle songhen ende waren vroe;
Ende daer na soe sach [hi] hoe
[Si] tere scaren voer hem leden
Dien si alle anebeden;
Dat was die here van algader,
Dien si eerden als haren vader,
Als haren vader, ja vele meer.
Dat was haer heere Lucifeer,
Die met siere overmoede
Was dierste die verwrochte Gode.
Die jode nam dien kerstijn
Ende leide hem vore den here sijn.
Die viant seide: »Wat wiltu, vrient?
Wat doet hier man die Gode dient,
Beide Gode ende siere moeder?
Her jode, en sidi niet vroeder,
Dat ghi hier selken man hebt brocht?
Her jode, ghi sijt evel bedocht."
Die jode antworde sinen here:
»Here, en belghet u niet te sere;
Dese man die wilt laten Gode
Ende siere moeder ende sine ghebode;

Wildi hem hulpen ende gheven raet
Van sulker dinc als hem bestaet."
Doe seide hi hem wat hem mesquame,
Ende hoe gherne hi hulpe name.
Doen sprac die viant: »Vrient kerstijn,
Wildi laten den here dijn,
Dinen here ende dinen God,
Ende houden di voert an mijn ghebod;
Wiltu van dinen God scheden
Ende van siere moeder ende vlien hen beden,
Ende algader die heileghe kerke
Ende haer ghebod ende hare ghewerke,
Ic sal di te rade staen
Ende hulpen di weder saen
Te hove, daer du best soe verscroven,
Ende hulpen di weder te boven
Metten bisscop ende met alle die ghone
Die te sinen rade sijn ghewone;
Maer ic en houde mi niet en twint
Aen dine worden dan an den wint;
Want ghi kerstine, ghi pleghet,
Als ghi hebt een dinc daer u therte an leget,
Dat ghi begheert herde sere,
Ende niet en moghet bidden uwen Here,
Ende niet en moghet uwen wille gewinnen,
Dan soe wendi u herte binnen,
Ende comt tot mi om raet ghegaen
Ende wilt van uwen Here staen,
Ende doet mi dan een groot belof;
Daer na stadijs varinghe of,
Als ic u hebbe uwen wille
Ghedaen, beide lude ende stille.
Dan soe drivedi mi te scherne,
Ende dan beghindi u weder te werne
Ende gaet tot uwen Here, die goedertieren
Es ende ontfaet u sciere.
Aldus hevet mi menech bedroghen,
Al magict qualike ghedoghen;
Maer wiltu hebben minen raet,
Ic sal di segghen hoe het staet:

Doetstu gherne ende eest u lief,
Ghi selt mi scriven enen brief,
Ende ghi selt daer inne scriven,
Dat ghi wilt mijn eyghen bliven,
Ende dattet vaster sal moghen sijn
Seldire an doen den zeghel dijn."
Theophilus die viel mettien
Ter eerden over sine knien,
Ende custe des viants voet,
Ende sochte sinen oetmoet
Ende seide: »Ic halme mi Gods
Ende siere moeder ende haers ghebods,
Ende ic wille mede sijn
Euwelijc u vri eyghijn;
Ende sider dat u es lief
Nemt hier zeghel ende brief."
Doen custe hine als men es ghewone
Te manscape, alst es te doene.
Hi nam orlof ende hi was vroe,
Dat hi sciet van hem alsoe,
Ende ginc weder thuuswaert
Metten jode al onvervaert.
Des anders daghes began te berouwen
Den bisscop, dat hi den ghetrouwen
Theophilus hadde ghedaen
Van sinen hove ende hadde ontfaen
Enen ander, die niewer naer
Soe nutte en was, als hi was daer.
Hi begonde oec mede te claghen,
Dat hine tonrechte hadde bedraghen;
Quade orworme die daer waren
Die pleghen der valscher niemaren.
Hi claghede dat hi oec selc was,
Dat hi soude gheloven das
Dat hem die quade tonghen seiden,
Dat sine van [danen] deden scheiden,
Den goeden man, soe lachterlike.
Des claghedi ende dies ghelike,
Soe dat hi riep enen seriant,
Ende hiet hem varen alte hant

Omme Theophilus, dat hi quame
Ende sijn ambacht wedername.
Die seriant en liet des niet,
Hine dede dat hem die bisscop riet.
Theophilus voer te hove waert,
Dies hi langhe hadde begaert;
Hi was vele meer willecomen
Den bisscop ende oec hem somen.
Die bisscop die was sijns herde blide,
Hi settene neven sine side,
Ende bat dat hijt hem woude vergeven,
Dat hine also hadde verdreven
Van sinen hove ende van sinen rade,
Ende hi seide, het hadden quade
Tonghen ghedaen met valscher spraken,
Die goede liede onweert maken.
Daer mense wilt gheloven.
»Van Gode moeten si sijn verscroven,
Die mi dat daden verstaen,
Dat ghi jeghen mi hadt mesdaen!
Vrient, ic segghe u wat ghi doet,
Vergheeft mi uwen evelen moet,
Ende sijt here over dit lant,
Dat ic hebbe in mine hant.
Beide over lant ende over goet
Willic dat ghi uwen wille doet;
Al dat ghi wilt, dat si ghedaen.
An uwen wille saelt al gaen
Beide mijn doen ende mijn laten;
Ic betrouwe u utermaten,
Wel sijt ghetrouwe te minen rade."
Theophilus seide dat hijt gerne dade.
Ic hope dat noit God en liet
Dat dese dinc aldus ghesciet,
Hi en liet dit exempel gheschien,
Dat wi ons allen daer bi souden castien,
Dor ons ende doer de sine mede.
Al waendi dat die viant dede,
En was bi den viant niet,
Al waendi dat bi hem gheschict.

Ic hope dat God aldus wilde,
Dat men an hem vaste hilde
Met goeder herten ende met vasten ghelove:
Al ware een onder ofte boven,
Dat wi ons castiden bi desen man
Ende nemen exempel hier an,
Dat ons ghenoeghe dat hi ons gave,
Waert armoede, waert grote have;
Want si nemmer stille en staet
Die avonture, die sere gaet,
Somwile op, somwile neder;
Dus soe gaet si voert ende weder.
Dus was Theophilus willecome,
Ende hi was weder ghenomen,
Beide ghenomen ende ghecoren
Daer hi gheweest hadde te voren,
Ende was vele meerder here,
Ende ginc bat na sinen kere
Van al dat te hove was te doene,
Dant te voren was ghewoene;
Ende es oec vele bat ghehoert,
Ende sinen wille gaet bat voert,
Dant oec dede te voren eer.
Hi es oec selve sonder keer,
Want hi doet al dat sijn vleesch begheert,
Ende es worden soe verweert,
Ende oec van hem selven soe ontbonden,
Dat hi en acht op ghene sonden.
Dicke quam in sinen moet
Die jode [ende] vraghede hem of niet goet
Sinen here en dochte, dien dus saen
Sinen wille hadde ghedaen,
Diene dus saen hadde beraden
Ende van sinen rouwe ontladen.
Hi dancte oec den jode sere,
Beide den jode ende sinen here,
Bi wies rade dat hi al stille
Waende wesen te sinen wille,
Te siere wille ende te siere ghenoechten,
Ende hadde al sine ghevoechte.

VAN DEN LEVENE ONS HEREN.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 249—259.

Dr. Vermeulen, Vanden levene ons Heren.

Onder de gedichten, die verdienen eene eerste plaats in het bloeitijdperk der mnl. poëzie in te nemen, behoort ook het hier boven gemelde werk, dat een verhaal van het leven, den dood en de opstanding des Verlossers bevat, en waarvan vooral de nederdaling ter helle het beste gedeelte uitmaakt. Het is uit het Latijn vertaald en wordt door den Hoogleeraar Jonckbloet beschouwd in de eerste helft der XIIIe eeuw vervaardigd te zijn, ja zelfs „wegens de zuiverheid van taal, de strenge, drooge toon van het geheel, de vele assonnancen in het rijm, de verouderde uitdrukkingen, de voorliefde waarmeê sombere tafreelen zijn gemaald, de uitvoerige beschrijving van hel en doemsdag" niet onwaarschijnlijk geacht, dadelijk na den Brandaan te zijn ontstaan. Alleen de invloed van den afschrijver is zoo groot geweest, dat daaromtrent niets zekers is te bepalen.

De Hel.

vs. 3931—4160.

Die hille staet in een dal
In derre wijs als ic u seggen sal:
David die prophete ons orconde gheeft,
Dat die hille twe stade heeft;
Dene stat boven, dandere onder steet,
Beide sijnse stinckende ende leet.
Die onderste stat es jammerlike,
Alsoe sal sie wesen ewelike:
Daer es suchtinghe, rouwe ende bitter seer,
Daer weent men ende crit emmermeer,
Daer es carminghe emmer ende hantgeslach,
Daer eist vroech ende spade altoes nacht.
Elc kaitijf roept al dat hi mach:
»Twi werdic ie, eylaes, o wach!"
Daer es onder vlamme ende vier, so heet,
Dat elken kaitijf es ghereet,
Waer hi in enen iseren berch gedaen,
Hi gloeide ende smolte saen.
Bi dien viere staet ene beke,

So cout, so swert, so grueleke,
Half die zee, waer sier in gedaen,
Sie vervorse te yse saen.
In dat vier, dat daer es so heet,
Hanghen ketelen wel ghereet,
Daer sonder inde kaitivighe zielen
In barren, wallen ende wielen;
Ende in die coude swerte beke
Tormenten zielen eweleke.
Die beke es bitter als venijn;
Hoe wee es hem dier inne sijn!
Nu sijn sie int hete vier,
Dan worpt mense in die beke onghier.
Dit torment, dit bitter seer
Doeghen daer die kaitive emmermeer;
Nu wallense in dat pec ewelike,
Dan badense in die coude beke;
In dit vier, in dese beke
Sijn si sonder inde eweleke.
Daer bi es vele onghiers,
So groet stanc, so vele ondiers,
Padden, slanghen, sarpente, draken;
Die sielen te verslindene si haken,
Die tote nu in dat pec wielen
Ende daer tormenten sere hare zielen.
Die kaitive, die daer sijn verloren,
Roepen: »Twi worden wi ye gheboren,
Sondeghe, onsaleghe, vermesamt lijf!"
Dat crit vele lude elc caytijf.
Die slanghen ende die sarpenten
Hebben in de helle dese renten,
Dat si den kaitiven al in een
Sughen dmarch uut haren been.
Daer bi es soe groten stanc,
So vuul, so better, so stinkende cranc,
Dat tonghe vertellen niet en mach.
Die daer sijn criten nacht ende dach.
Daer woent in dat vuul ondier
Als die vissche int water hier.
Die zielen die daer in sijn,

In desen stanc, in dit venijn,
Sie criten, sie suchten al in een:
Dit lijf hebbense ende el negeen,
Niet lijf, maer die bitter doet,
Die daer es sonder inde groet:
Dats emmer doet al sonder blijf;
Daer en levet gheen caitijf.
Voert so sijnse vele onghedwelte
Ve. hamere op aenbelte,
Die daer sonder inde slaen;
Dit horen si allen sonder waen,
Vroech ende spade, nacht ende dach.
Daer crit men: »Aylase, o wach!"
Voert eyst so donker ende so swart,
So stinkende, gruelijc ende so hart,
Dat men donkerheit tasten mach;
Soe groet torment nie man en sach.
In die dicke donkerhede,
In die swarte caitivichede,
So crit elke siele: »Ay lase, caitijf,
Twi wardic ye, vele sondich lijf!"
Maer voert so ligghen drake fel,
Die sonder inde en doen niet el
Maer laten ute hare kelen gaen
Vlammen ende vier vele ongedaen;
Die vlamme es donker, swert ende heet,
Sie es den sielen emmer gereet;
In der felre draken kelen
Sijn die caitive ende emmer selen.
Daer sijn fornaeyse, gloeyende heet,
Langhe, diepe, wijt ende breet;
Daer staen die duvele emmer gereet
Ende worpen die zielen in dat heet,
Daer haer die siele pijnt tonsculene.
Dan beghennen die duvele tulene
Ende hebben cravelen vele gereet,
Vaste, sware, gloeiende heet,
Ende houden die caitivighe sielen;
Hen waer beter dat sie wielen:
Beter? arme! daer en es nemmer raste,

No vroech no spade, no dach no nachte;
Daer es torment ende bitter seer
Sonder inde ende emmermeer.
Daer berret die moeder metten kinde
Serichlike sonder inde;
Daer en claecht die moeder niet haer kint,
Elc te claghene genoech daer vint;
No de vader sinen sone,
Elc heeft daer genoech te doene.
Daer en swijcht men nemmer stille,
Daer sien die duvele haren wille,
Daer crit men, daer sleet men die hande,
Daer sucht men, daer criselen de tande;
Daer sijn de duvele alle stout,
Gierich, wreet, fel ende bout;
Daer en helpt have no gout;
Die daer sijn sijn emmer out;
Daer es emmer hongher ende dorst,
Den kinde en hulpt niet der moeder borst;
Daer es die doet ewelike sonder blijf,
Daer crit men: »Aylase, caitijf!"
Die daer sijn sijn emmer cranc,
Hare beste werelt es vule stanc;
Wat magic segghen der hellen sede?
Daer es sonder inde caitivichede!
Dat orcont die ewangeliste,
Diet vernam ende wel wiste,
Dat elke siele, die daer sijn sal,
Sal hebben ewelec ongheval.
Dit seit ons sinte Gregorijs,
Diere ave condich was ende wijs,
Dat daer elke siele sal ontfaen
Loen, daer jeghen si heeft gedaen.
Dit seit die boec, oec eist waer,
Dat elker sielen lichame daer
Sal met haer sijn in dit seer
Sonder inde ende emmermeer.
Dat orcont ons sinte Augustijn,
Dat dien caitiven, die daer sijn,
Langher duncket een halve wile dael,

Dan ons hier V^{c} jaer.
Dit torment ende al dit seer
Sal daer wesen emmermeer.
Dit sal al doghen sonder inde
Elc die Gode niet en minde,
Die jeghen wet hebben gedaen
Ende te rade niet hebben gegaen.
So wie tachterst wert verwonnen
In mesdaet als in hoeftsonden,
Ende dies berouwenesse niet en heeft
Al die wile dat hi leeft:
Al dit seer sal hi hebben swaer.
Ic wilt wel segghen over waer,
Dat en sal sijn coninc no grave,
Dat hem mach helpen sine have,
Maer verdinct hijs in dit lijf,
Hi en sal sijn ewelijc caitijf;
No jonc no out, no arm no rike,
Verdinct hijs, hi en sal daer ewelike;
Man ende wijf, leec ende clerke,
Elc sal daer hebben na sine werke.
Diet in sine herte venden can,
Hier mach hi nemen boken an,
Dat ene halve wile daer
Es langher dan hier V^{c} jaer;
Hier omme souden wi alle waken,
Hoe wi dat mochten gheraken
Te doene, dat ons die felle draken
In hare kele niet en saken;
Wi souden pensen in dit lijf hier
Om dit gloeyende vier,
Hoe daer die moeder metten kinde
Berrent ewelike sonder inde;
Elc soude dinken, jonc ende out,
Om die beke die es so cout,
Die swert es, dicke als venijn;
Hoe wee es hem die daer in sijn!
Om die fornayse souden wi dinken,
Ende om die daer in sinken;
Om die ketele die daer in wallen,

Om die caitive die daer in vallen.
Wi souden pensen om dien stanc,
Die so vuul es ende so cranc;
Wi souden vleien manlike
Onsen Here van hemelrike;
Als wi verscieden, dat onse siele
In dat hete pec niet en wiele,
Ende wi moesten sijn so wijs,
Dat wi verdienden dat paradijs!
Dies moeten wi verdienen een ieghelike.
Dies onne ons God van hemelrike!
Die onderste stat hebdi gehoert
Van der hillen, nu hort voert!
Die onderste stat es sonder gront:
Maer dat doet ons sinte Pouwels cont,
Dat die stat die boven staet
Es ganser, nochtan essie quaet.
Binnen dier stat ende daer ane
En sceen nie sonne no mane;
Al en es sie niet so jammerlike
Als donderste, si es gruelike.
Daer eist donker ende swert,
Daer eist fel ende hert,
Daer en es bliscap, no spel, no sanc,
Daer es onghewormte ende vule stanc;
Wat mochtic segghen hier af meer!
Daer es vernoey, torment ende seer.
Alle die ghene die daer sijn
Verdrinken daer in dat venijn.
Hem dunct dat si nemmermeer
En mochten comen in meerder seer.
Nochtan so eyst men dan niet
Jeghen dat seer dat onder geschiet.
Boven in desen menderen sere
Waren die dienden onsen Here,
Patriarken, ons Heren vrient,
Propheten die hem hadden gedient;
In dese stat waren si alle gader,
Dochter, moeder, sone ende vader,
Alle die waren gheboren

Die moesten wesen hier verloren,
Propheten menic, Jhesus vrient,
Die hem hier hadden ghedient.
Dandere die oec onwettich waren
Si voeren onder meneghe scaren,
Die doe daer bleven ende noch sijn
Alse onse Here loeste de vriende sijn.
Ghehoert hebdi der hellen stade,
Die beide sijn vuul ende quade;
Hort voert hoe Jhesus daer toe quam
Datti sine vrient loeste ende nam.

BURGERLIJKE POËZIE.

Jacob van Maerlant.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 3—33.

DER NATUREN BLOEME.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 33—55.

J. H. Bormans, Der Naturen Bloeme, Ie D.

Onder de oudste werken van Maerlant, die geheel op didactisch terrein behooren, kan *der Naturen Bloeme* in de eerste plaats genoemd worden, waarin een kort begrip der natuurlijke historie wordt gegeven, niet alleen bestemd om wetenschappelijke kennis bij den poorter te bevorderen, maar tevens om aan de moraal dienstbaar gemaakt te worden. Reeds vroeger had Willem van Utenhove, een priester van Aardenburg, eene beschrijving der dieren of eenen zoogenaamden Bestiaris geschreven; doch daar deze uit een „Walsche" bron putte, waarin allerlei onwaarheden voorkwamen, besloot Maerlant een geloofwaardiger voorbeeld te volgen en vertaalde het werk: *de Naturis Rerum*, (verkeerdelijk aan Albertus Magnus van Keulen toegeschreven) dat tusschen 1230—1244 door Thomas van Cantimpré werd vervaardigd. Waarschijnlijk is het dat Maerlant kort na het voltooyen van den Alexander in 1246 dit werk ondernam, dat hij aan Heer Nicolaas Cats opdroeg.

De Hond.

B. II. vs. 628—775.

Canis dats in Dietsche een hont.
Jacob van Vitri maect ons cont,

Dat beesten sijn, die men mach wel
Leeren menichrande spel.
Ende al slapen si gherne mede,
Nochtan so ist hare sede,
Dat si thuus wachten vor den dief.
Hare heren hebben si so lief,
Dat si dicke doot sijn bleven
Om te bescermene haers heren leven,
Ende dies toghen si noch vele
Nachts, ende al met haren ghebele.
Oec es dicken dat ghesproken,
Dat honde hare here wroken,
Ende synte Ambrosius scrivet mede
Selve over een waerhede.
Plinius ende Solinus leeren,
Doe Alexandre hem soude keeren
Tlant van India te bestane,
Dat hem die coninc van Albane
Enen hont sende so groot,
Dat iement noit vant sijn genoot.
Alexandre wonderets seere,
Ende dede evere ende beere
Vor ghonen hont ghinder toghen.
Cume keerdi omme sijn ogen,
Ende bleef liggende al stille,
Als die sulke proie niene wille.
Doe gheboot hine te verslane.
Dit hort die coninc van Albane,
Ende sende noch enen van dien doene;
Ende omboot dat hine an lyoene
Proevede wies hi ware waert.
Alexandre hiet gaen om ł liebaert,
Ende die hont scuerdene te hant,
Daer naer eenen olifant.
Jacob spreickt van Vitri,
Dat someghe maniere van honden si,
Die morders ruken ende dieve;
Maer, als ons seggen some brieve,
Sijn si met vrouwen melc ghevoet,
Ende ghetraijnt in mans bloet,

Drie maniere sijn van honden,
Also als ons boeke orconden:
Die edelste fijn, hoech ende lanc,
Ende snel in lopene ende in ganc;
Ende dese sijn goet ter jacht.
Te bassene hebben si gheene macht.
Owi! die honden die niet ne bassen,
Hoe si alle daghe wassen,
Dese edele honde vander jacht!
Edelinghe hebben nu die macht
Over dat kerkelike goet,
Daer Jhesus omme storte sijn bloet.
Dit souden hebben ons Heren lede,
Nu hevet al die edelhede;
Ende dese honde ne bassen niet
(Bassen prediken bediet);
Want edelinghe niene leeren
Daer si volc mede bekeeren;
Maer si neeren hem metter proie.
Een edelinc die hevets yoie,
Als hi vrouwen bedriegen mach:
Dits sine proie ende sijn bejach.
Andre manieren heten bracken,
Met langhen oren, entie backen
Na die diere, ende rieken wel,
Ende alne sijn si niet so snel,
Si maeken die beesten moede.
Ooc vint men riekende so vroede,
Die al dore in den wouden
Emmer haer eerste spoer behouden.
Huushonde dats die darde maniere:
Ende al ne rekent mense niet so diere,
Nochtan sijn si inder wachte
Nuttelijc bi daghe ende bi nachte.
Plinius bescrijft ons dit:
Als een man ter erden sit,
Dat hem dan die honde sparen.
Hets recht, die hem oetmoedicht te waeren
Vor die hem fellike vermeten,
Dat hi ontgaet hare beten.

Die hont wort gheworpen blent.
Ende XL daghe, so ist bekent,
So draghet die teve. Als men waent
Die hont rijt te sire achtende maent,
Ende die teve als soere hevet sevene.
XV jaer pleghet si te levene;
Sulc mach oec XX jaer leven.
Dat si bachten te samene cleven,
Comt hem van heeter luxuren.
Dat welp heet men best bi naturen,
Datter spaetst sien beghinnet,
Jof welc die moeder meest minnet.
XII daghe sijn si blent,
Ende sulc drie weken omtrent.
Men sal gheven verwoeden honden
In haer eten tallen stonden
Capoens drec, dats hem goet;
Maer bijt di een hont verwoet,
Die wortel van der wilder rosen
Sal di ghenesen van der nosen.
Als een gequest hont beginnet gellen
Lopen op hem sine gesellen,
Ende bitene al ghemeene.
Pissende heffen si op die beene,
Sulc tijt so si jarich sijn.
Want si hebben die roke fijn,
Ende int riecken ghenoechte groot,
Riect elc den andren bachten bloot.
Een jachthont en levet waer X jaer,
Ende die teve twee jaer daer naer.
In al dat levet, sonder in desen,
Leven langher, als wi lesen,
Die hye dan die si ghemeene,
Sonder in jachthonden allene.
Aristotiles dit seghet:
Als den hont siecheit an leghet,
So eet hi gras of ander cruut
Ende spuwet dat evel uut.
Sulke seggen oec hier an,
Gheen hont mach leven sonder man.

Des honts tonghe es goet ter wonden;
Es hi ghewont oec tenigher stonden,
Ende hijt gelecken niet en mach bloot,
So lect hy sijn selfs poot,
Ende salfter sine wonde mede:
Nature leert hem dese sede.
Douder philosophien boec
Seghet enen vremden ondersoec:
Neemt een welpin dat men soget,
Ende enen sieken, die ghedoghet
Oranica, dat evel groot;
Legghet hem op die borst al bloot,
Dicken hets des siecs mans helpe,
Ende hets die doot van den welpe.
Honden diene biten niet die teven,
Sine sijnre toe bedreven.
Dus eist welnaer in allen dieren.
Scaemdi man {van} felre manieren!
Hine wes dies mans name niet waert,
Die man, die vrouwen niene spaert.
Het es meest alre honden sede,
Datsi ontreinen die reine stede.
Hondine scoen sijn sekerlike
Goet jeghen die arthritike;
Maer riectse een hont draghen den man,
Hi heft up sijn been ende pister an.

Het Paard.

B. II. vs. 1568—1683.

Equus heet in Latijn dat paert,
Ende es ene beeste waert,
Dat men in menich lantscap vint;
Maer die beste die men kint
Die sijn in Capadocia
Ende int lant van Scycia.
Die thovet diepst int water steken
Hout men over best, dat horic spreken.
Den wilden paerden, wil men wanen,
Ist dat men ofsnijt die manen,
Dat hem die luxurie ontfaert,

Om datse dat haer verhovaert.
Dit selve vint men an die wijf,
Die hem verheffen in haer lijf
Om haer haer scoen ende lanc.
Int lant van Siten ende oec ghemanc
In Capadocia sonder waen
Spreect men dat die merien ontfaen
Van den winde; maer over waer
Sone leven si maer drie jaer.
Alst tpaert es out drie jaer of twee
So notet; maer nemmermee
Ne dyet dat si tilike winnen.
Tote XX jaren, wil men kinnen,
Es haer noten wel in die tijt.
Dat paert noot ende rijt
Al tote sinen XXX jaren,
Ende die merie tot XX te waren.
XXXV jaer is des paerts lijf,
Ende XL jaer so levet haer wijf.
Maer men seecht dat in Cycilen
Een paert levede LXX jaer wilen.
Noch seghet men, dat die paerde daer
Leven also menich jaer,
Up dat dat paert van dane si.
Dat selve seghet men van Persi.
Die Spaensche paerde entie van Gallen
Leven onlanghe met allen.
In paerden meest, boven allen dieren,
Machmen marken hare manieren,
Hoe dane wijs si sijn ghesinnet;
Ende dats an doren dat ment kinnet
Hoet hem van moede mach staen:
Sijn si vermoeit si laetse gaen;
Sijn si gram si leggense an thovet;
Ende hebben si vaer, dies ghelovet
So rechtsise vorwaert weder;
Ende sijn si siec si legse neder.
Ysidorius seit dat dat paert
Vier pointe moet hebben, salt sijn waert:
Sceppenesse, dueghet ende sconede,

Die varuwe van den hare mede.
Dits die sceppenesse, nu maerc,
Dat sijn lijf si hart ende staerc,
Wel ghesonken langhe siden,
Hoech gherigghet, recht int riden,
Ront ende ghecloven over den stiet,
Te vet an die voete niet,
Hol ende vast ende droghe die hoeven;
Over al sijn lijf sal hem behoeven,
Dat ront scinende si sijn vel.
Sine doghet hort also wel:
Dat snel ende stout si ende niene sneve,
Ende metten leden beve:
Dat es een tekijn van crachte;
Ende alst staet stille ende sachte,
Dat het si te porne goet;
Ende als hem iet verhit die moet,
Dat het goet te houdene si,
Ende saen sijn moet ghesocht daerbi.
Die sconeit prijst men int ghemeene,
Dat hem si dat hovet clene,
Droghe tvel an die beene,
Doren cort, scarp ende clene,
Grote ogen, nosegate wijt,
Den hals opwaert talre tijt,
Dicke manen ende staert,
Die voete ter rontheden waert.
Sine varwe van den hare
Swart, dat seit men dat best ware,
Root of appelgraeu of wit;
Anders varwe dan dit
Nes niet van der bester waerde.
Men vint drierande paerde:
Een dat es torlogen goet;
Een ander dat men riden moet
Elxs daghes na ghevouch;
Een ander dat nutte es ter plouch.
Men vant paerde in ouden tyden,
Die hem niemene en lieten riden,
Dan die eerst haer here waert.

Aldus was Julius Cesars paert,
Ende des conincs paert van Citen;
Ende in Alexanders viten
Was sulc Busifal sijn paert;
Doet starf doe haddijt so waert,
Dat hijt eerliken graven dede,
Ende maecte in sijn ere ene stede.
Oec waren sulke paerde hir voren,
Alsi haren here verloren,
Dat si nemmerme ne aten;
Ende oec wenende utermaten
Hevet men gheweten dat paert,
Daer die here verslegen waert.
Ysidorius spreect ende meent,
Dat sonder die mensche el niet ne weent.
Oec sijn paerde daer liede aen sien
Wat in wighe sal ghescien:
Sijn si droeve ofte vro,
Dat daerna die dinc comt also;
Dit vint men an sonderlangen paerde.
Merien hebben sulke waerde
Deene ter andere, stervetter eene
In al hare scare ghemeene,
Dat dandere ophouden hare vole:
So ghelieve es hare scole.

Geneesmiddelen voor vogels.

B. III. vs. 1493—1732.

Tholomeus, dit nes gheen ghilen,
Hieten alle die coninghen wilen,
Die in Egipten droughen crone;
Ende Tholomeus regneerde scone
In dien tiden, wi lesen dus,
Dat Aquila ende Simachus
Ende Theodocion meesters waren
In die warelt van groter maren.
Dese drie, bi sinen vorsoeke,
Die screven in enen boeke
Der edelre vogle medicine.
Also als het in Latine

Van broeder Aelbrecht is bescreven,
Saltu Jacob in Dietsche vort geven.
Die namen van cruden diere in sijn
Sal ic u scriven in Latijn;
Die kennesse, also alst waer is,
Sal kennen elc apoticaris.
An den hovede, na dat wijt connen,
Sullen wi leeren dit begonnen:
Wort een voghel siec in doghen,
Men salne te ghenesene poghen
Met fijnre olie van oliven,
Die mer in sal sochte wriven,
Ende men sal doen dicken ditte.
Wast hem oec int oghe twitte,
Nem pulver van venkelsade
Ende vrouwen melc, dats dat ic rade;
Warem, daer of comt hem bate.
Hevet hi bestopt de nosegate,
Stafisagria ende peper daer toe
Mac {te} pulvere ende te gader doe,
Ende blaest hem in, wiltune genesen,
Met ere pipen in der nesen,
Ende wrijf hem sijn roest daerna
Met pulver van stafisagria.
Hevet reume int hovet mede,
Doe hem, dats die bendichede,
Rute omtrent die nesegate;
Sijn aes nette mede, dats sine bate,
In ruten sapen, dat hi sal eten.
Noch ene bate sultu weten:
Neemt oec looc gestampt met wine,
Doet in die nesegate sine,
Ende settene daert es sonder lecht,
Ende latene enen dach vasten echt.
Heeft hi pupeide, hort hir na,
Nem pulver van stafisagria,
[Ende] dat met honighe wel gemanc;
Ende wrijf sine tonghe, dits die ganc,
Ende ghef hem botre eten dan;
Ende gheneset hi niet daer an,

Witte colen sal men droghen:
Dat pulver sal sine macht toghen.
Roept hi oec te vele int huus,
So nem ene vledermus
Ende ghestampt peper daer inne,
Dan aset: hi swighet ten beghinne.
Vint men die vledermus oec niet,
So ist best dat men dan siet
Om els eneghen voghel dan;
Ten minsten daer nes gheen verlies an;
Ende men[re] ghemalen peper in doe,
Het sal lichte helpen daertoe.
Die vele roept, men wille dat kinnen,
Dat hi eyer hevet binnen.
Gheneest hi qualike, du sout het geven
Tetene muse die leven,
Jof eens honts welpkin, eer het siet.
Jof hi sijn aes te werpene pliet
Dicken, so seghet dit ghedichte:
Neemt een vierendel allincs gewichte
Scamonia ende daer toe comijn:
Moet oec also vele sijn;
Dat sal men pulveren ende mingen,
Ende daer mede sijn aes bespringen.
Sijn aes moet sijn vet swinin vleisch.
Maecstu van allinc wichte den eesch,
Apotecarise sullen di wel
Dat rechte wisen sonder fel.
Ne mach hi oec niet eten ditte,
Nem van enen eye dat witte;
Werp hem dat pulver daer ter stede
Dan in sinen bec daer mede.
Noch wes ere saken vroet,
Die ter selver dinc es goet:
Mac hem eyer met melke van gheete,
Ghefse hem eten, doe dat ic heete,
Alsi op tvier geronnen zijn:
Hi wort gesont dan ende fijn.
Den havic ende sinen geslachte
Helpet dit herde wel met machte.

Beghinnet hem oec muten lusten,
Doene van alre pinen rusten,
Ende ghef hem aes ghenouch
Alle weghe na sijn ghevouch;
Also dicken als hi hevet breke,
Alse dicken sekerleke
Faelgiert hi in die vedren mede:
Dits der naturen heimelichede.
Groene soden onder voete
Sijn hem nutte tsire boete;
Ende daer die sonne scinet heet,
Ist best dat hem te stane steet.
Hevet hi den rede, so hoer hier na,
Int sap van artimesia,
Dat wanic dat bivoet si,
Ghef hem sijn aes, ende noch daerbi
Moeter hennin aes wesen toe:
IV warf of vive dit doe;
Jof doe dit over een:
Bint hem vaste dat rechter been;
In die middle dat been sultu sien
Ene adre, ende mettien
Die sultu wiselike laten,
Ende dat sal hem comen te baten.
Hier bi machtu kennen mede,
Jof den voghel heeft den rede:
So wiltijt so hanghen dien vogle
Sijn hooft ende sijn vlogle,
Ende hi bevet ende hy dan toghet
In plumen of hi cout ghedoghet,
Ende hi welna aset niet,
Jof ghierlike der ane sciet,
Ende hijt qualike in mach bringen:
Bi al dustanighen dinghen
Mach men sien, diere waer toe ghevet,
Dat hi enen rede hevet.
Dan helpt hem also, als die raet
Hier boven gescreven staet.
Jof hem sere dorst, so doe dus:
Nem pulvere van colen levisticus,

Dats sijn toename in Latyn;
Anijs stelen sulre toe sijn
Ende venckel stele; siet dit in wine.
Oec esser nutte mede te sine,
Alst es ghesoden recht ghenouch,
Een lepel honichs int gevouch:
Dit sal men over een coelen dan.
Ghef hem dit drinken; of hi ne can,
So sal ment in den becke ghieten,
Of doe hem eens daghes ghenieten
Aes met honighe bestreken.
Des naests daghes daer na in der weken
Bestrijc sijn aes, hoe so het gaet,
Met ere olie, hetet rosaet.
Es hi oec siec van der galle,
So bespaers sijn aes met alle
Met pulvere van wilge bloemen.
Als hem die vlogle hangen hem somen,
So nem danne ganse bloet,
Ende smout van gansen esser toe goet,
Ende salve sine vlogle saen,
Ende latene ter sonnen staen,
Ende ghef hem vleesch van gansen vet.
Hoor noch meer een ander ende bet:
Nem olie, die hetet laurijn,
Dwa teerst die vlogle sijn,
Ende onder die vlogle sultu mede
Sine asselen salven wel ter stede;
Echt nem galle vanden zwine,
Ende salver mede die vlogle sine,
Ende ghef hem sijn aes mede ghemeene
Ghenet in sape van verbeene,
Jof in sape van salegen crude.
Hevet hi an die vlogle rude,
Nem cruut, dat gheheten is
In Latijn hedera terrestris;
Sijn Dietsch daer of, als ict weet,
Es datment goudrave of dresene heet.
Siet dat in watre, entie blade
Omtrent sine vlogle begade,

Daer si der siden ghenaken.
Sijn aes so soutu nat maken
In dat water, daert cruut in soot.
Dit selve es oec den voeten noot.
Eten sine vlogle de sieren,
So houten in deser manieren:
Ghef hen buxs vleesch nat in asine,
Ende bestrijc die vedren sine
Met warmen aisine, dies gome,
Ende met olie van lauers bome:
Ende dit soe doe menichwerf.
Breict hem vedre, ende dat bederf,
Dattu sochte uutdoen wilt datte,
Nem dat bloet van ere ratte,
Ende bestrijc der vedren staet:
Sonder pine so dan uutgaet;
Ende siet honich, dat radicke,
[Ende] alse dat wort sere dicke,
Nem dan een roedekijn van sulke mate,
Na die grote van den gate,
Daer die vedre in was gestaen,
Ende doere in honich mede saen:
Daer sal cortelike wedere
Wassen een nieuwe vedre.
Es hem scinkel of vlogel ontwee,
So nem warem aloë,
Ende binter op, dat bliven mach
Enen nacht ende enen dach.
Echt hanen drec in edec ghesoden
Es daer op goet in noden.
Es een voghel ongeroe
Upt rec of op die hant, daer toe
Siede merre in water, ende daer mede
So bestrijcse sine lede,
Ende uut dien watre IX werf
Aessene, als hijs bedarf.
Hevet hi tevel, dat heet rampe,
Ic waent in Duutsche es de crampe,
In artimesia, dat bivoet heet,
Sultu sijn aes netten ghereet.

In lamsbloet warm wrijf sine voete,
Dit es oec een ander boete;
Jof du sout nemen warmen wijn,
Daer netelen in ghesoden sijn,
Ende daermede sijn voete dwaen,
Ende uten watre sijn aes ontfaen,
Eist dat hi smelten niet ne can,
Eens hanen galle ghef hem dan,
Jof witte slecken ghesoden teten.
Smelt hi te sere so sultu weten,
Hoe dat hi te stoppene si:
Luttel saeps van iusquiami
Ghef hem drinken, ende natter al
Sijn aes [in] dat hi eten sal.
Hevet hi luse, so nem dan
Van alsene sap, jof nochtan
Water daer men in siet dit;
Ende als hi ter sonnen sit,
Bespoeiene ende makene nat:
Over waer hem sal helpen dat.
Dits der voglen medicine
Jeghen messelike pine,
Den Latine ghedicht wel na,
Also alst wilen Aquila,
Simachus ende Theodocion
Screven den coninc Thelomon.
Jacob diene vants nemmee:
Hort vort voglen namen in G.

De Bij.

Apis dat es in Dietsche de bie.
Sente Ambrosis seghet dus mie
Ende Basilius die grote,
Dat dit sijn worme sonder genote.
Sine noten noch sine riden
Ende wonen te samen tallen tiden;
Hare vrome legsi tere stede,
Ende eten alle te samen mede;
Cost ende ghewin, groot ende cleene,
Dat es talre stont ghemeene.

Hare maghedom, hare reinichede;
Es al ghemeene hen allen mede.
Si winnen vrucht ende bringen
Sonder noten ende minghen.
An hen pleghet gheene luxurie tsine:
Dies winnen si vrucht sonder pine;
Nochtan wort gheslachte groot.
Si nemen coninghe in haer ghenoot,
Ende alle gader so sijn si
Onder haren coninc vri;
Want si eerne ende minnen,
Als dien si haren heere kinnen,
Ende bi haren wille gheset;
Op hem ne doen si gheene onwet,
Ende dit nes te wonderen niet een twint,
Wantse die coninc weder mint,
Ende es hem sochte sonder waen,
Ende si bliven hem onderdaen.
Hier omme sones sonder lieghen
Onder alle worme die vlieghen
Meer te wonderne dan an bien.
Men mach hem honech gaderen sien,
Dat boven allen soeten es soete,
Ende te menigher mescame boete;
Si maken was ende raten
Menighen mensche te baten.
Si hebben raet, voghet ende hertoghen,
Daer si hem beraden moghen,
Ende sine sijn niewer fel
Van manieren noch sochte wel;
Ende dats een wonderlic engien:
Winters en mach mer gheen sien,
Ende des somers, als men winnen mach,
Ne lijt daer gheen ledich den dach.
Hets worem dat ghere vrucht ne deert,
Ende alst bi hem hevet vertheert
Die bloemen, doen si dan spien
Bet of, waer hem goet mach gescien.
Sijn si in vremder stede bi nachte,
So sijn si in groter wachte,

Hoe hare vederen niet ne werden nat,
Ende rusten opwaert den buuc dor dat.
Hare covent deelt hem in drien:
Men macher coninghe ende heren sien,
Ende middele die de jonge berechten,
Ende andre ghelijc rechte dienstknechten.
In elken buuc es emmer een here,
Ende die es scoenre emmer mere,
Ende also groot als II bien.
Die vederen sijn cort an dien,
Een deel hogher op die been,
Vor sijn hovet al in een
Ghelijc alst ware crone,
Boven den andren seere scone;
Ende oec segghen meesters wale,
Dat hi es al sonder strale:
Sine hoecheit dats sine were,
Nature ontseghet hem den spere,
Om dat prensen van erdrike
Exemple nemen an dese gelike.
Dits deerste ordine van den bien.
Dandre die men daer mach sien,
Die sijn tangher, scarp ende snel,
Ende berechten die bedarve wel,
Maer sine doen lude no stillen
Anders dan die meesters willen.
Onder dese sijn andre bien,
Die scalkelike te diene plien,
Ende winnent scalkelike ende halen,
Daer si den andren mede betalen.
Dese ne hebben strael negheen,
Ende sijn dienende al in een
Den rechten bien enten heren.
Dese steect men uut met onneren;
Des morghens slaepsi te lange;
Merren si te vele inden uutgange,
Si bijtse doot sonder ghenaden;
Ist dat si bi hem te vele scaden,
Alst honich ripe es ende goet,
Si bitense doot metter spoet.

Ende als die jonghe sijn starc genouch,
So doen si hare gevouch,
Ende steken vor die middelscare,
Om dat si vlieghen harentare
Om hare ruste ende hare stede,
Ende somich meester volghet mede
Diese berecht; dus volgen si an
Haren meester, haren coninc dan.
Palladius seghet dus mie:
II dage te voren ofte drie,
Eer si willen vlieghen ute,
Singhense mit groten gerute;
So vaert die coninc voren uut daer,
Ende die ander volghen naer,
So waer dat si te swaermene vangen.
Ist dat si tenen hope hangen,
So nessere in al tgheloop
Waer een coninc in den hoop;
Ist dat si meer oec hopen maken,
So weet men in waren saken,
Datter alse menich coninc es
Als menich hoop, sijt seker des.
Dat edel werc van haren raten
Mach elc wonderen utermaten.
Si rusten in die morghen stont,
Tote dien dat een ondoet den mont
Ende trumpt twee werf ofte drie.
Oec leert weder kennen die bie:
Ist dat die dach scone sal wesen,
So vlieghen si alle ute met desen;
Ende sal tweder sijn onreene,
So vlieghen die scalke uut allene.
Elc hevet besceden ambacht:
Als deen hevet haren last gebracht,
So sijn daer III of IV gestaen,
Diese ontladen sonder waen;
Deene brinct honich van der blomen,
Water sietmen bringen somen,
Ende sulke maken die woninghen;
So dienre some van sulken dingen,

Dat si anders niet ne wachten
Dan den intganc met crachten;
Sulke scouwen an die sterren,
Of hem tweder iet sal vererren;
Ende al eten si te male
Te samen ende in ene sale.
Alst avont es ruten si daer in,
Ende emmer so lanc so min
Ruter te samen tere somme;
So datter ene vlieghet alomme.
Ende trompt in der manieren mede
Also als soese waken dede
Teerst maken si waer wonen sal
Ende rusten die ghemeente al:
So scone dats elken mach lusten
So maecsi der heeren rusten.
Als die jonghe dan up comen,
So hebsi te hant vernomen
Wien si sijn, ist meente of heren.
Die hem sullen ter werringhe keren,
Die doen si te hant van den live,
Omdat dandre in paise bliven.
Als haer coninc ter weide vaert,
Hi es met sinen here bewaert,
Die bi hem vlieghen ende sijns beide
Ende alsi alle pinen ter weiden,
So es hi dan ledich allene,
Ende merct hoe si pinen ghemeene.
Om hem sijn in sine scare
Sine seriante ende nemen ware,
Jof hem iemene doet leet,
Ende die sijn fel ende dorwreet
Ende ne latene niet gherne vlien.
Ende dit ne mach niet dicken gescien
Sonder alst weder es ghestade,
Ende dan es niemen so stout van rade
Die men op sal vlieghen horen,
Hare coninc en vlieghe voren.
Waert dat iemene so coene ware,

Hi moeste dat onghelden seere.
Verliesen si oec haren heeren,
So es gheselscap ondaen
Ende volghet enen andren coninc saen.
Somwile strijt een buuc op den andren
Om die bloemen daer si in wandren,
Of om honech, des ghelovet,
Dat elc andren ofrovet.
Oec so vint men dorpers bien,
Die felre te wesene plien,
Ende die sijn vromelic ende wreet,
Ende altoes te winne ghereet.
Welc tijt so die bie so steict,
Dat haer dien strael utebreict,
Volgheter enich daermkijn naer,
So moet soe besterven daer.
Si scuwen sere die quade lucht,
Vogle van ganse in die vlucht;
Sietmer crabben bi of braet
Si sterven van der roke quaet.
Die lucht van der doder bie
Doot die andren, seit men mie.
In couden tyden bliven si binnen
Ende leven bi dat si winnen.
Si minnen seere soete gheclanc,
Daer mede vergadert mense ghemanc.
Tien jaer ten lancsten of sevene
Set hem nature te levene.
Nem buffels daerme metten drecke,
Ende dat onder daerde decke:
Daer of sullen wassen bien.
Ovidius boeke seggen van dien:
Delf enen stier of osse of coe,
Nature doet haer cracht daer toe,
Dat mer of siet wassen bien;
Maer si noten als vlieghen plien;
Doch sijn si harde naer
Den edelen bien, wetet over waer.
Honech es heet int beghin,
Ende droghe als het comt bet in.

Honech suvert ende hout
Medicine in hare ghewout,
Ende men tempert oec daer mede
Der medicinen bitterhede.
Jeghen die coude maghe dat:
Neemt honech ende tempert dat
Met waermen watre ende laet ingaen,
Het sal die maghe suveren saen.
Het maket oec dat anschijn claer,
Dwaetstu di daer mede daer.
In een scerf soutu honich braden,
Ende daer toe sout met staden,
Ende mac een suppositoris daer mede:
Het es goet jeghen den rede.

LEVEN VAN SINT FRANCISCUS.

D^r. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III^l. 72—82.

J. Tideman, Leven van Sint Franciscus.

Dit werk werd door Maerlant naar het Latijn van Bonaventura, die het in 1261 schreef, vertaald, op verzoek en ten behoeve der Minderbroeders te Utrecht, en is waarschijnlijk na den Rijmbijbel (dus na 1270) gedicht, misschien wel om door de vertaling van dit hyperorthodoxe werk zich van den blaam van onrechtzinnigheid te zuiveren, dien hij door de vertaling van den Rijmbijbel op zich had geladen. Anders moet het onze verwondering ten hoogste opwekken, dat een verlicht en vrijzinnig man als Maerlant de dolzinnige, walgelijke en belachelijke wonderen van een heilige heeft kunnen behandelen, voor wien hij, hoe getrouw zoon der kerk ook, geen de minste sympathie kon gevoelen.

Sinte Franciscus Boetedoening.

vs. 2185—2520.

Hoe hi hem sette ten suren
Ende hoene solaesten de creaturen.

Als Fransoys hevet vernomen,
Dat bi sire exemplen comen
Vele lieden, die hem bekeren
Om te dragene tcruce ons Heren
Gewilleke met bernende moede

So verstoutte hem de goede,
Als vaendragere van Gods here,
Om te comene metter ere
Toter hoocheit van den zege,
Ende dat met duechden alle wege.
Hi verstont nauwe dat woort,
Dat de apostel brochte voort,
Die spreict: »Die horen te Cristus name,
Si hebben gecruust haren lechame
Met begaerten ende met zonden,
Want sise scuwen tallen stonden."
Met so staerker discipline
Bant hi die begherten zine,
Dat hi cume tenegher ure
Nutte de voorderste sire nature.
Hi seide: »Hets swaer te vulbringene
Den lechame te gehingene,
Te hebbene dat hem bedaerf,
Men moeten bugen enichwaerf
Den sinnen ende sijn onderdaen
Die ter vleescelikeit bestaen."
Hier omme, als hi was gesont,
Nutte hi selden teniger stont
Gesoden spise, dor enige dinc;
Waest ooc dat hise ontfinc,
So mingdire asschen mede
Of waters so vele hire toe dede,
Datti met dustanigher zake
Die spise benam de smake.
Wat soudic maken tale lanc
Vanden wine, dien hi dranc?
Want hi waters sijn gevouch
Cume dranc, ende niet genouch,
Als hem die hitte entie dorst
Onsteken hadde sine borst.
Maniere vant hi, sijt zeker das,
Van abstinencien die meerre was;
Altoos dyedi ende wies
In volchne ende in pleichne dies.
Ende al was datti was comen mede

Ter hoocheit vander vulmaecthede,
Altoos vernieude yet sijn sin
Als of hi eerst ware int begin;
Want hi met sulker pine mede
Purgierde des vleeschs oncuusscede.
Nochtan als hi ginc weder ende vort
Om te predekene ons Heren woort,
Gevouchdi hem in vele dingen
Metten gonen, diene ontfingen,
Als om tontfane de spise;
Maer cam hi thuus, in alre wise
So hilti vaste ende zere
Sine abstinencie in allen kere.
Dus so heefti hem gegeven
Hem zelven scaerp wreet in sijn leven,
Ende zinen evenkerstinen mede
Gevouch in die menscelijchede,
In allen dingen sonder waen
Der ewangelien onderdaen.
Hi was exemple talre stede,
Niet vastende, maer etende mede.
Als hi was in moetheden groot,
Was dicken die aerde bloot
Bedde, daer zijn lechame up lach;
Ende dicken hi slapens plach
Sittende, thooft an enen steen,
Of an een hout, els bedde negeen,
Een armen roc, ende el niet, an.
Aldus diende de goede man
Onsen Herc menichfoude
In naecteden ende in coude.
Som wile was hem gevraget,
Welker wijs hi hem bedraget
Vanden couden wintre wreet,
Ende hi so dinne was gekleet?
Met heten wille hi dit andwort,
Alst hem de helege geest gaf vort:
»Waert so dat wi waren van binnen
Yet geporret in onse zinnen
Met begherten vanden viere

Van hier boven in eneger maniere,
Tcoude van buten souden wi dragen
Lichtelike sonder clagen."
Hi scuwede dat sochte cleet,
Ende minnet, waest scarp ende wreet;
Want hi seide, datti wel wiste,
Dat bedi Johan Baptiste
Van Gode was geprijst hier af.
Als men hem een roc gaf,
Daer hi zochteit gevoelde an,
Riedde hine met pesen van binnen dan.
Want hi seide, alst staet in bouken,
Datmen niet ne soude zouken
Sochte cleder ende goede
In husekine der aermoede,
Maer in groter heren zalen
Alst God spreect in zire talen.
Sekerlike haddi vonden,
Dat de vianden tallen stonden
Van scaerpen cleden waren in vare,
Ende daer si sochter warden geware
Entie precieus ende diere,
Daer ghinc si tvolc in coren sciere.
Dies gevel in ere nacht,
Als hi dor der ziecheden cracht,
Bede van hoofde ende van ogen,
Die hi dicken moeste dogen,
Een cussin, jegen zine costumen,
Hadde onder zijn hooft, van plumen,
Dat die duvel daer in ghinc,
Dat hine moeide vander dinc
Tote mattintijt, ende dede
Hem verdriet in zine gebede,
Tote datti riep zinen geselle,
Ende hijt dede uter celle
Dat cussin enten duvel mede
Verre dragen tere stede;
Daer die gone uter celle ghinc,
Om te doene gone dinc,
Verloos hi al daer ter steden

Alde macht van zinen leden;
Onthier ent Fransoys heeft verheest
Alle biden helegen geest,
Die hem van herten ende van lechamen
Die cracht gaf weder al te zamen,
Die hi hadde eer dat gevel,
Met sinen woorden ende met niet el.
In disciplinen hart van moede
Hi stont altoos in sire hoede;
Grote zorghe drouchi tsamen
Sire zielen ende sijns lechamen,
Hoe hise reine houde met eren;
Want in beghinne in sijn bekeren
Baeddi hem zelven in winter tijd
In yse, in watere, diep ende wijd,
Om datti zinen huus viant
Binden wilde in enen bant,
Ende hi dat witte cleet, dat clare,
Dat der zuverheden ware,
Van den vleesceliken brande
Houden soude sonder scande.
Ooc seidi al openbare,
Dat vele gedoochdeliker ware
Enen geesteliken man groot coude
Te gedogene menichfoude
In sinen vleessce, dan hi binnen
Gevoelen soude in sine zinnen
Een lettel hitten teniger steden
Van vleesceliker onderseeden.
In de woestine van Sarthane,
Daer hi som wile plach te gane,
Lachi eens in zine gebede
In sine celle tere stede;
Daer riepene de viant te zamen
Drie waerf bi zire namen.
»Wat wiltu?" heefti geandwoort.
Valscelike sprac hi dit woort
Die viant, ende seide openbare:
»En es ter werelt zondare,
Bekeert hi hem, God ne vergevet

Al dat hi oyt mesdaen hevet;
Maer so wie hem zelven doot
Met penitencien te groot,
Hine gewint nemmermere
Genaden an onsen Here."
Die goede man hevet verstaen
Biden helegen geeste zaen
Die boosheit vanden viant,
Hoe dat hi hem dies bewant,
Hoe hine ter laweit dade keren;
Dat toocht dit, datic hier sal leren:
Want al te hant, zijt seker dies,
Dat de viant up hem blies,
Die met sinen ademe doet
Colen bernen metter spoet,
Cam te hant den helegen man
Sijns vleeschs sware coringe an.
Als de minre der reinichede
Dat gevoelde daer ter stede,
Heefti den roc ofgedaen
Ende ghinc hem metter corde slaen.
»Broeder ezel!" spreecti, »ha! ha!
Dus betaemt di datmen ga:
Dits die gesele tinen doene,
Die roc dient ten religioene,
Die thelege tekin draecht vor ogen.
Men sal dat niet gedogen
Dattene doncuusche stele te waren.
Waer so du wilt mogestu varen."
Hier toe met wonder heten moede
So wart al ontsteken de goede,
Ende heeft sine celle upgedaen
Ende es ute int hof gegaen,
Daer hi hem zelven moeder naect
In der snee warpt ende mesmaect.
Seven hoopkine te handen
Maecti daer of metten handen,
Die hi voor hem zelven lede;
Sinen vleesche hi daer toe sede:
»Dijn wijf so es de meeste ginder;

Dese vier andre dine vier kinder,
Twe sonen ende twe maechdekine;
Gone andre twe achtic te sine
Knechte ende dierne, die di sijn
Orbare ten dienste dijn.
Nu cleet dese alle; si hebbens noot,
Want si bliven van coude doot.
Beghint dat volc te vervaerne,
So diene enen here gaerne."
Alder so wort de viant
Verwonnen, ende voer wech te hant.
Die helege man, daer wijt of tellen
Keerde metten zege in sire cellen.
Want als hi zere ende genouch
Buten tvleesch pijnde ende slouch,
Bluscht hi den brant der oncuuscede
Van binnen altemale daer mede,
So dat hi clene no groot daer naer
Daer of niet gevoelde een haer.
Een sijn broeder, die daer mede
Al doe lach in zine gebede,
Die zach dese dinc al ane
Bider scoonre claere mane;
So dat Fransoys wart geware,
Ende ondeckede hem openbare
Vander coringe den proces,
Ende geboot hem vaste des
Dat hi niemene die levet,
Als lange als hi den geest in hevet,
Die dinc ondecke, up genen dach,
Die hi van hem ghinder zach.
Hine leerde niet te doodden allene
De zonden vanden vleesche gemene
Ente breken de breckelichede,
Maer hi leerde daer toe mede
Te hoedene de uterste zinne,
Daer die doot bi comt inne
Toter zielen, datmen de wachte
Met nereste ende met alre crachte.
Hemelichede vanden vrouwen,

Hare spreken ende haer upscouwen,
Die de menige verduwen,
Hiet hi nerenstelike scuwen;
Want hi sprac: »De cranke breken
Dicken bi al zulken treken,
Ende ooc hevetmen verheest
Dicken cranken den staerken geest;
Hen ware te wel geproevet man
Hi nes die met hem wandren can
Niet mogeliker zonder smitte,
Dan sonder smerte ende zonder hitte
Mogelijc es ooc te gane,
Als ons scrifture doet te verstane,
Int vier ende in dat hete gloet
Enen mensce al baervoet."
Die hadde sine ogen so geleert
Van sulker ydelheit ende gekeert,
Datti daer waert niet ne sach,
Ende hi sinen geselle plach
Te seggene, daer hi ghinc allene,
Dat hire int anscijn cume kende ene.
Want zeker dochten niet wesen,
Dat yemen zoude int herte lesen
Hare gedane ende hare gelike,
Die dat vierkijn haestelike
Weder levende maken connen
Van den vleesche, dat es verwonnen,
Entie clareit smetten mede
Van der reinre zuverhede.
Hi zeide, dat met wive spreken
Niet dan gedwas ware of treken,
Sonder in biechten allene
Ende in leringe, cort ende clene,
Na dien dat ere ende zalichede
Eesschet, ende tijt ende stede.
»Wat bederven of wat doene,"
Sprac hi, »zal van religioene
Man met talen doen met vrouwen,
Sonder alsi souken met trouwen
Van haren mesdaden raet

Iof van haren levene betren staet?
Daer te grote sekerheit es in,
Scuwet men den viant te min,
Ende vonde de viant tſ sijns een haer
Anden mensche, weet over waer,
Hi zout doen dyen herde zaen
Tere balken sonder waen."
Ledichede, die wortel ende zaet
Es, daer al quaet gepens uut gaet,
Hiet hi scuwen meer dan yet el;
Hi proevet bi exemplen wel,
Dat wederstromige vleesch, dat trage,
Salmen temmen onder de slage,
Ende met nutteliker pine.
Hier bi het hi den lechame zine
Broeder ezel, want hine vaste
Dwanc te bordine ende te laste,
Ende gheseldene met risen
Ende voeddene met cranker spisen.
Waest ooc, datti yemene zach
Ongestadich, ledich, entie plach
Tetene, dat een ander wan,
Dien hieti broeder vliege dan,
Om datti geen goet ne dede
Ende hi tgoet besmette mede,
Ende hi onwaert ende leet
Met elken goeden mensche heet.
Bedi seit hi te somiger ure:
» Ic wille mijn covent labure,
Dat si niet bider ledichede
Met herten of met tongen mede
No wederpensen, no spreken,
Daer si den orlof mede breken."
Hi hietten broeders talre wile
Silencie houden van dewangile,
Dat si souden tallen steden
Van allen woorden van ydelheden
Hem wachten herde nerenstelike,
Als die daer of zekerlike
Moeste geven sonder zage

Redene ten jonxten daghe.
Waest dat hi enigen broeder zach,
Die edele woort te vele plach,
Die scalt hi utermaten zere,
Ende dan zeide de goede here:
» Gevoegen zwigen met reinen moede
Es der zuvere herten hoede,
Ende ene doget herde groot,
Want dat leven entie doot
Es vele ande tonge belanc
In woorden ende in smaken gemanc."

SPIEGEL HISTORIAEL.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 86—100.

Dr. Verwijs, Jacob van Maerlant's Spiegel Historiael. IIIe D.

Onder de mannen, die de encyclopaedische kennis van alle takken van menschelijke wetenschap in de XIIIe eeuw hielpen bevorderen, verdient Vincentius Bellovacensis eene eerste plaats. Zoo ondernam hij op last van Lodewijk IX een Speculum Historiale te schrijven, dat hij stellig vóór 1264 voltooide, en door Maerlant onder bescherming van Floris V werd vertaald, doch niet volledig tot ons is gekomen. Hoewel de tijd der vervaardiging niet met juistheid is te bepalen, is het toch zeker dat Maerlant zijn werk vóór 1283 reeds had begonnen en het vóór 1294 moet hebben voltooid.

III. P. VIII. B. C. XCIII.

Der Vriesen privilegie.

Tien tiden dat die eerlike Pippijn,
Alst God wilde ende soude sijn,
Coninc [was] van al Vrankerike,
Alle die lieden ghemeenlike,
Die lancs der zee saten hene,
Tusscen der Wesere enten Zwene,
Dat tien tiden hiet Sincval,
Wart ane Gode bekeert al,
Bi Willebordc, bi Willade,

Ende bi Bonefacis predicade
Willebort wart in Utrecht
Aerdsch bisscop gemaect recht;
Bonefacis wart bisscop mede
Te Magensen indie stede,
Ende Wilhaet die moeste anenemen
Dat erdsch bisscopdoem van Bremen.
Dit lant, dat wi noemen al,
Tusscen der Weseren ende Sincval,
Dat was al, breet ende lanc,
Onder coninc Puppijns bedwanc,
Wantse die edele prince verloeste,
Ende quijtte ende vertroeste
Vanden bedwange der Normanne,
Diese slougen ende roveden nochtanne,
Ende vanden hertoghe Rabbout mede,
Die doe hilt stoel ende stede
Te Wiltenburch, dat nu na recht
Heet die stat tUtrecht;
Want coninc Puppijn ende sine manne
Die verwonnen dese tyranne.
Puppijn, die dit dede ghinder,
Die wan ane sijn wijf vier kinder,
Die heilech ende salich bleven,
Hier ende int euwelike leven:
Den groten Leuwe, die paues sat
Tote Rome binnen der stat;
Den groten Kaerle, die mogendelike
Coninc was in Vrancrike;
Enter heileger maget Geertruden,
Die noch besouken vele luden;
Ende vrouwe Begge, die na dat
Lange in wedudoeme sat,
Daer soe te lone nu hevet of
Den hogen loen, der lieder lof.
Alse coninc Pippijn versciet,
Kaerle sinen sone hi liet
Coninc; — die vinc ane sijn doen
Rechts alse een onvervaert lyoen,
Ende dwanc onder sine hande

Der heileger kerken viande:
Deenen, Sassen, Beyeren, Swaven,
Alle die princen ende die graven,
Vander Elven toten Rine;
Al neecht den swerde sine
Vanden berghe toter Nort zee,
Ende was patricius, dats noch mee.
Van Rome gemaect, alse die cronike
Seghet noch van Vrankerike.
Daer naer es hi te keysere vercoren:
Dus es hi te tween cronen comen.
Hier bi quam deerste crone danne,
Dat die Duutsche, die Alemanne,
Den Roemscen keyser coes bi wette,
Datmen tAken inden stoel sette;
Want die paues Leo cuerde dat,
Ende sette tAken indie stat
Upten stoel sinen broeder daer,
Ende conformeerde ende maecte claer,
Ende wijede daer die capittle in desen
Alsemen daer al noch mach lesen.
Leo die paues sciet van Aken,
Van sinen broeder, na dit maken,
Ende alse hi te Rome quam,
Worden hem die Romeine gram,
Ende bejageden, eer sine ontfingen,
Datmens niet en soude gehingen,
Ende leiden hem up enen Kerstdage
Teere processie eene laghe,
Ende hebbene daer gheblent,
Ende up enen ezel woch gesent,
Ende seiden: »Vare uut desen lande,
Drach dinen broeder dese scande,
Ende sech hem, wine willen niet
Dat hi over ons ghebiet;
Ende of hijs macht heeft, doe wrake
Van aldus gedaenre sake,
Want hi onse eere ende onse macht
In Almaengen hevet bracht."
Dus quam die paues bi desen saken

Upten ezel ghevaren tAken;
Daer Karel met groten payse
Woende in sinen pallayse;
Ende alse hi niemare horde das,
Dat sijn broeder comen was,
Die paues, in so groter scande,
Wart hi bedroevet, ende al de lande
Daertoe al gemeenlike,
Almaengen ende Vrankerike;
Ende hi vergaderde groot here.
An hem vielen met groten ghere
Die Deenen entie Normanne,
Die Sassen, ende daertoe nochtanne
Tfolc dat upter zee woent al,
Tusscen der Wesere ende Sincval,
Dat wi Vrieselant heten bi namen.
Duutsche, Beyeren, Swaven tsamen,
Lottrikers, Vlaminge, Bertoene,
Ende ander menech ridder coene,
Al eist up Rome ghetogen,
Om te wrekene des paues ogen.
Die stat hebben si ommelegen:
Elc lants volc bi hem moeste plegen
Te houdene sine porte daer
Jegen der Romeinen vaer.
Teenen tiden quam sulc geval
Den volke, dat tusscen Sincval
Enter Wesere sat alleene,
Dat daer was ene scare gemene,
Ende altemale Vriesen hieten,
Dat die Romeine up dat volc lieten
Haer ridderscap uteriden
Teere porten, daer si lagen tien tiden,
Want sise wers gewapent sagen.
Daer lieten hem die Romeine jagen
Vanden Vriesen met gewelt,
Want sine consten behouden tfelt,
Entie Vriesen omme tgewin
Quamen mettem ter porten in,
Ende wonnen hem af die stat,

Want die Romeine waenden dat,
Dat incomen ware alt here:
Dus wonnen sijt met cleenre were.
Te hant die Vriesen die porten sluten
Ende lieten den coninc Karel buten,
Ende bejageden, eer sine ontfingen,
Datmens niet en soude gehingen,
Dat si van danen vort emmermere
Wesen souden onder here,
Sonder onder des keysers macht,
Ende hem helpen met alre cracht
Jegen die viande der kerstijnhede,
Den paues tsine onderdanich mede,
Ende hare tienden haren kerken
Gheven ende haren clerken.
Die paues Leo bescreef hem dat,
Die aldaer was tier stat,
Ende God daer weder sine ogen gaf,
Karel, die vro was daer af,
Ende andre princen mede tfulle.
Leo gaf hem hier af bulle,
Ende leidere oec up sinen ban,
Dat geen prince quame daer an
Dat hi die Vriesen meer bedwonge,
Hine verwietene met sire tonge.
Karel conformeerde mede
Dese vriheit aldaer ter stede,
Entie Romeine baden ghenaden
Den paues van haren mesdaden,
Omme die miracle, diere gevel.
Leo vergaeft hem also wel.
Dit seggen die Vriesen dat gesciede.
Nu en vintmen ne ghene liede,
Die ie ystorien bescreven,
Dat oint Karel, die hadde leven,
Van Rome die stede besat;
Ende noint ne gesciede dat,
Noch noit gewouges coronike,
Dat noit coninc van Vrancrike
Paues te broedere gewan;

Ende Puppijn, die sente Geertruden wan,
Was doot, ende Pippijn, groet Karles vader,
Alsement hier voren vint algader,
C ende XXI jaer; (vaer,
Ende Puppijn, die Vrieselant dede den
Ende dat lantscap onderdede,
Ende Rabboude verwan mede,
Was sente Geertruden suster sone,
Ende oec oudervader de gone
Puppijns, die groeten Karle wan.
(Wat meenen die Vriesen dan?)
Ende des paues Leuwen vader,
Dien sine ogen beede gader
Uutgesteken waren, was een Romein,
Ende hiet Arnout, vintmen al plein.
Die dese rude boerde vant,
Was emmer ute Vrieselant,
Een rudaris, ende was bedroghen.
Hi waende, dat niet wesen moghen
Meer Pippine inde werelt dan een:
Hier inne dooldi, alst wel sceen!
Hem was oncont die coronike
Van Rome ende van Vrankerike,
Ende wilde visieren, dat metten rechte
Elc Vriese omme sine vriheit vechte.
Ende wi niewer en vinden bescreven,
Dat noit so goet volc ontfinc leven,
En moeste meester ende here
Over hem hebben, sout staen in deere.
Dus saelt staen toten doemesdage,
Wien soot leet si, ofte wiet clage.
Ja, der IX ingelen chore,
Naer dat ic bescreven hore,
Sijn deen boven, dander onder.
Die quade gheeste, dits meerre wonder
Hebben macht deen boven den anderen,
Die omme ons te hoenne wanderen.
Naer doemesdach sal tkint Marien
Breken alle heerscapien.
Ja en spreect in dewangelie God,

Ende sijn raet ende sijn gebot,
Datmen den keyser tsine gheve,
Ende God tsine, die wile men leve?
Die dan genen here es onderdaen,
Hijs jegen Gode, willement verstaen!
Nu, ghi Vriesen, laet u genoeghen
Leert u onder die heren voeghen!
U privilegie es spot ende sceren,
Voer alle princen, vor allen heren.
Ic wane ghire in sijn verdullet:
Soe was met botren ghebullet,
Soene conste ghene zonne gedogen,
Anders haddise moghen toghen!

IV. P. I. B. C. XXV—XXVII.

Roelants achterste wijch.

Doe die kerstine dus doot bleven,
God onse Here en wilde niet geven
Den heidinen daer met die ere,
Want donse vochten also sere,
Ende vercochten hem so diere,
Dat die heidine in ghere maniere
Ne consten behouden tfelt,
Ende traken henen met gewelt
Met menegen ontbondenen vane.
Roelant die vermoyt was van slane
Ende sine vrient hadde verloren,
Die liep verwoet, in groten toren,
Te soukene of iemene ware
Achter woude harentare,
Daer hi an wrake sinen moet,
Alse eene leuwinne verwoet,
Die hare jonge sijn ontdragen.
In dit souken, in dit jaghen,
Vant hi eenen Sarrasijn,
Swarter dan een besinget swijn,
Die gheschuult was na der plaghe
In dat wout in eene haghe.

An eenen boem so bant hi dien,
Dat hi hem niet en mochte ontflien,
Ende es up enen berch ghetoghen
Omme te scouwene van hoghen,
Waer die heidine henen waren.
Hi sach vele grotre scaren,
Ongetellet, dochtem wale.
Neder so quam hi te dale
Van Roncevale, ende nam den horen,
Van yvore, scone, uutvercoren,
Ende blies met grotre pine.
Die kerstine horden die busine,
Die in haghen waren geslopen,
Ende quamen alle them gelopen,
Want si kenden den horen wel,
So datter hem anevel
Omtrent C ende meer.
Mettien dedi eenen keer
Toten Sarrasijn tien stonden,
Dien hi anden boem hadde gebonden,
Ende dregedem te nemene tlijf,
Hine wise hem den keytijf
Maercerise, diet al hevet beraden.
Die Sarrasijn die bat ghenaden,
Ende swert, up dat hi moet leven,
Hi wilre hem lijctekijn af gheven.
Doe leeddene Roelant up dat velt,
Daer dat heidijn here helt,
Ende hij wijsdem indie porsse
Maercerise up enen roden orsse,
Met eenen schilde die was ront.
Roelant sciet van hem ter stont,
Ende hem wies herte ende moet,
Ende hem verstoremde sijn bloet,
Alse hi Gods viant sach,
Die hem hadde updien dach
Also grote scade gedaen.
Met groter druust so viel hi saen
Indie vianden mettien;
Eenen heefti daer versien;

Die de meeste was vander scare:
Daer so trac hi hem bet nare.
Gode riep hi ane, den hoghen,
Ende hevet sijn goede swert getogen,
Ende slouch genen ruese mettien
Vanden hovede tusscen tween dien,
Ende dat ors oec mids ontwee.
Die ruese viel, no min no mee,
Met half den paerde, de luchter zide
Vander rechter versceden wide.
So coene en was updien dach
Sarrasijn, die sach den slach,
Dat hi des swerts ontbeiden woude.
Maercerise lietsi upter moude
Met cleenre menechte ende vloen.
Maercerijs wilde al tselve doen,
Maer Roelant was hem te naer.
Hi moeste tgelach betalen daer,
Ende bleef mede ghinder doot.
Aldaer was echt de wijch so groet,
Dat Roelands C gesellen goet
Daer bleven doot in haer bloet,
Ende Roelant wart met vier speren
Duerreden daer inder weren,
Ende met steenen geworpen so,
Dat hi cume danen ontflo.
Maercerijs broeder Belygant
Die vloe danen ende rumde tlant.
Diederic ende oec Boudene
Vloen int wout om tlijf te houdene.

Des stouts Roelants doot.

Karel en wiste no clene no groet
Van desen stride, van derre noot,
So dat hi Porchesers den pas
Met sinen volke leden was.
Roelant, die sere was ghewont,
Ende sere moede daer ter stont,
Dreef rouwe ende jammer groot
Omder heilegher ridderen doot.

Ten voete van Porchesers hi quam;
Sine ruste dat hi nam
Onder eenen boem, bi enen stene,
Die up stont gherecht allene,
In eene mersch bi Roncevale,
Die scone was gegroyet wale.
Aldaer so begaf hi tpaert.
Nochtoe haddi sijn goede zwaert,
Durenden, dat was so scone
Gelijc der claerheit vanden trone,
Dat en mochte scaerden no breken,
Want emmer eer die handen weken.
Sijn hilte was van yvore,
Die appel beril, alsict hore;
Inden appel stont also
Ons Heren name Alpha ende O;
Indie lempele stoet van goude
Een cruce, sulc als hi hebben woude.
Alse hi dat uut hevet getogen,
Sach hijt an met droeven ogen,
Ende dedere up een zwaer geclach,
Want hi hem dies sere ontsach,
Dat comen mochte in heidijnre hant,
Die den kerstinen waren viant.
Up eenen harden maerbersteen
Wille hi tgeent breken in tween;
Dric slagen slouch hi ongheduert,
Dat die steen in sticken scuert,
Maer het bleef al onghescaet.
Doe vant hi enen anderen raet,
Ende sette den horen te monde,
Ende blies eene cuerte stonde,
So dat die horen spleet ontwee,
Ende sine aderen, dats wonder mee,
An sinen halse scuerden mede
Van grotre cracht, die hi dede.
Gheent luut, also alst dingel drouch,
Karele indie oren slouch,
Die VIII milen verre was dane.
Die keyser hadde wille te bestane

Weder te keerne omme dit doen,
Maer het ontriet hem Gauloen
Ende seide: »Hi jaget inden foreeste;
Dies blaset hi omme sine feeste."
Roelant verloos al sijn gewelt,
Ende lach int gras daer upt velt.
Daer quam sijn broeder Boudene toe;
Ende alse hine sach so vroe,
Wijsdi dat hi hem drinken brochte,
Want die dorst dedem onsochte,
Ende hem was die tale ontgaen.
Boudene liep omme water saen,
Ende hine hevet gheen versien.
Roelants paert vant hi mettien;
Want hi den broeder sach bider doot,
Reet hi naer met haesten groot,
Omden keyser te bringene mare.
Mettien so quam Diederic dare.
Ende alse hine sach so na der doot,
Dreef hi rouwe ende jammer groot.
Hi bat hem, vor dat hertebreken,
Dat hi bijechte wilde spreken.
Nu hadde Roelant updien dach
Bijechte gesproken, want hijs plach,
Ende Gode ontfangen mede;
Want Tulpijn seget, het was de zede
Vanden ridderen, eer si vochten,
Dat si hem aldies bedochten.
Roelant sprac somech wort,
Met pinen brochti tleste vort;
Boven siere herten hi geprant
Sijn vleesch aldaer metter hant,
Ende hi seide aldus mettien:
»Ic sal in desen vleesche sien
Minen behoudere, den hogen."
Doe leidi die hant up de ogen,
Ende hi seide drie waerf mettien:
»Met desen ogen salickene sien."
Ende daer hi sciet des lives ave,
Seidi: »Ic zie bider Gods gave

Die bliscap die noit oge sach,
Noch ore gehoren mach,
Noch menschen herte bekinnen,
Dat God ghereet heeft diene minnen."
Oec bat hi ter selver tijt
Voer alle die bleven inden strijt,
Ende hi dede sinen ende
In Julius up die XVIde kalende.

IV. P. I. B. C. XXIX.

Tscelden jegen die borderers.

Hier moetic den borderes antworden,
Die vraye ystorien vermorden
Met sconen rime, met scoenre tale.
Omdat die worde luden wale,
Entie materie es scone ende claer,
So doen sise verstaen vor waer.
Desen groten Karle, van live reine,
Dien heten si in Walsch Charlemeine.
Men lese in Walsch die coronike
Van algader Vranckerike,
Van Rome, daer hi keyser sat;
Men gha tAken indie stat,
Daer hi selve in fiertren leget;
Men lese Eynaerde, die van hem seget
Sine viten altemale;
Men lese Segebrechte also wale
Van Gembloys, die van hem screef;
Men lese Tulpine, die van hem dreef
Den raet vele van alden meesten,
Ende vele screef van sinen jeesten,
Ende alle vraye ystorien gemeine:
Sine weten niet van Charlemeine.
Eenen broeder haddi, hiet Karleman,
Die met hem regneren began,
Die staerf; ic en weet ofsi over een
Die name mingen van desen tween.
Die scone Walsche valsche poeten,
Die meer rimen dan si weten,

Beliegen groten Karle vele,
In sconen worden, in bispele,
Van Fierabrase, van Alisandre,
Van Pont Mautriple een andre,
Dat algader niet en was;
Van vier Heimskindre dat ic las,
Daer ic af in groet Karles dagen
Noint ystorie horde gewagen,
Van bere Wisslau die saghe:
Dit es al erande ȳsage,
Datmen aldus goeden man
Met loghene prijs leget an.
Oec sijn some Walsche boeke,
Die werdich sijn grotere vloeke,
Die van Willemme van Oringen
Grote sterke ystorien singen,
Ende wilne beter dan Karel maken.
Willem, dat sijn ware saken,
Was een Duutsch, een ridder goet,
Maer niet so vorbare, datmen moet
Karle iet geliken alleene,
Maer minder noemen ende noch als clene
Alse Roelant was of Olivier,
Of [van] Denemaerken Ogier.
Karel, dat sijn ware dinghe,
Was best onder die Kaerlinghe.
Artur was in sinen stonden
Die beste vander tafelronden,
Hoe si van Lancelote zinghen
Ende van Willemme van Oringen.
Si wanen die t Arleblanke comen,
Alsi daer hebben vernomen
Die grave liggende harentare,
Dat van Willems orloghe ware;
Neent! het sijn die hoghe heren,
Die te Roncevale bleven met eeren.
Willem was een rudder goet,
Ende storte menech waerf sijn bloet
Duer Gode; sijnt wart hi hermite.
Die lesen wille sine vite.

Te sente Willems, inde wostine,
Daer hi dogede meneghe pine,
Ende daer hi heilech es verheven,
Vint hise al van hem bescreven.
Die Walsche bouke lieghen van hem,
Die uten Walschen van Haerlem
Clays, Ver Brechten sone, dichte,
Daer scone worde in sijn ende lichte.
Van Karele hebbic geseit al waer
Cortelike ende claer.
Hier latict, want het es te vele,
Dat scelden updie menestrele,
Ende ghae te miere ystorien weder
Van Kaerle, die ic leide neder.

HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 100—107.

Clarisse, De Heimelijkheid der Heimelijkheden. (N. W. d. M. v. N. L. IV. D.)

Kausler, Altniederländische Denkmäler. II. B.

Het aan Aristoteles toegeschreven werk, dat deze voor zijnen leerling Alexander van Macedonië zou vervaardigd hebben, en waarin vooral lessen over de regeerkunde worden medegedeeld, was in de Middeleeuwen algemeen gevierd in de latijnsche bewerking, onder den naam van *Secreta Secretorum*. Behalve het politiek onderricht vinden wij er ook eene gezondheidsleer in. Dit werk werd hoogstwaarschijnlijk door den onvermoeiden Maerlant ook in het Mnl. vertaald; wanneer is onbekend.

Leefregelen voor de vier Jaargetijden.

vs. 1053—1196.

Viere tiden sijn binden jare.
Die lentijn beghinnet dare,
Daer in Maerte der sonnen ganc
Dach ende nacht maect even lanc.
Dan vernuwet lijf ende lucht,
Die winde vlieghen hare vlucht,
Die snee verdoyet al te male,
Beken lopen in den dale,

Die fonteinen werden ghier.
Men siet upwaert clemmen hier
Dat sap in die bome droghe;
Tcoren dat wert groene int oghe,
Die merschen die werden vro,
Bloemen toghen hem also;
Beesten bringhen hare vrucht.
Voghelen singhen in die lucht.
Lewerken ende nachtegale
Singhen dan scone ende wale.
Die erde verchiert hare al,
Alse die bruut die comen sal
Te manne ende hare pareert,
Ende dat huwelijc beghert.
Die lentin es warem ende nat,
Enter lucht gheliket dat:
In den mensche wast dat bloet,
Ende loept also eene vloet
In die leden harentare.
Ghetidich es dan ende mare
Quackelen, kiekine van hinnen,
Eyeren, die men goet mach ghewinnen,
Nemeer dan VI ten male;
Gheets melc es ghetidich wale,
Ende van crude wilde latuwe.
Laten es dan ghetidich ende nuwe,
Ende ne gheenen tiden int jaer so goet.
Baden men oec danne moet,
Ende zweeten ende pinen;
Dan sal men nemen medicinen
Die den lachame verdich maken,
Want alle crude dan waken.
Die rechte somere comet in,
Alse die sonne neemt beghin
Inden lancsten dach van den jare.
Alle vaerwe vertoghet hare;
Die winde metter hitten ontsteken,
Die zee laet hare hoghe breken,
Serpente wassen ende venijn,
Die lucht wert claer, heet ende fijn.

Tcoren wert wit ende vaert
Henen tsiere rijpheit waert;
Ende wert die weerelt alse die bruut,
Die hare vulwassen toghet al uut,
Ende met vruchte al vulladen,
Alse diet al wille versaden.
Die somer es heet ende droghe,
Ende dan betaemt dat elc poghe
Te scuwene, waer so hi gheet,
Wat so droghe es ende heet;
Scuwe overdranc ende overate,
Ete dan tsire bate
Wat so cout es ende nat,
Want het es ghetidich bat:
Alse calf vleesch met aysine,
Cauworden, coude crudekine,
Witte kiekine, cout van naturen.
Mac polument te somegre uren
Van gherstinen mele, ete saken
Ende vruut van suerre smaken,
Al sulke alse sijn pumeghernaten.
Scuwe vrouwen boven maten.
Menne sal baden dan no laten,
Hen doe noot groot utermaten,
Ende hets quaet dan elken man
Vele pinen sinen lichame dan.
Herfst comt, als der zonnen ghanc
Vor winter maect even lanc
Beide dach ende nacht:
Daer beghinnet sine cracht.
Die nacht gaet dan boven den daghe,
Die lucht vercout alle slaghe,
Die winde sijn danne zwaer,
Rivieren minderen verre ende naer,
Fonteinen droghen, groenheit vergaet;
Die scoenheit vander erden slaet.
Wilde diere soeken holen,
Voghelen met menegre scole
Vlieghen om warme lande vinden;
Serpenten crupen ende winden,

Daer si den winter onthouden tlijf.
Die weerelt es dan alse twijf,
Die hare joghet hevet leden,
Ende nu meer tijt ter outheden.
Herfst es droghe ende cout:
So eist tijt dat men an spise hout
Warem ende vucht, als tkiekin of tlam.
Out wijn es dan wel betam,
Wijnbesien sijn dan goet in dien tiden;
Hets beter dan pinen ende riden,
Baden sijn dan goet ende pusoene,
Up dats een mensche hevet te doene.
Hets goet dan keeren uter maghe,
Te maten, int heetste van den daghe;
Den lachame eist goet zuveren dan,
Up dats noot hebbe die man.
Dan beghint des winters cracht,
Also alre lancst es de nacht,
Entie daghe beghinnen dyen;
Tcoude gaet ons ane castien,
Winde, vorst, rijm ende snee.
In holen, berghen sijn dan mee
Beede, voghelen ende beesten,
Dan het sijn in den foreesten;
Ende es die weerelt in der ghebare
Alse oft eene oude quene ware,
Arem ende in crancheit groot,
Ende welnaer bi der doot.
Die winter es cout ende nat:
Ghenouch es dan tetene dat,
Dat warem es bi naturen,
Hoenre sijn dan goet ter cuere,
Wederin vleesch, harste ghebraden,
Heet ende droghe, mach dan niet scaden.
Heete spise, mach mense ghecrighen,
Noten sijn dan goet ende vighen,
Roet wijn, den besten die men vint,
Es van der naturen meest ghemint.
Dan es den live zeere onbequame
Laten ende verdich lechame,

Het en doe dan groten noet.
Men sal dan scuwen maeltiden groet,
Dat men nature niet en verlade.
Ghetidich sijn dan ghetemperde bade:
Wandelen, pinen scaet dan niet,
Noch dat men vrouwe minne pliet.
Tuterste coude den lechame bint,
So dat men binnen meer hitten vint,
Ende dies verduwet men vele te bet.
Alexander, hout dese wet,
Ende sette di hier na alse de vroede,
Ende blijf in ons Heeren hoede.
Vor waerheit so wet wel ditte:
Also langhe alstu behouts de hitte
Ende vuchtheit ghetempert in di,
So langhe moghestu leven vri.

Keus van Raadsliedeu.

vs. 1680—1914.

Een out philosophe, een vroet,
Was die ons te verstane doet,
Dat eens vroeds landsheeren wijshede
Altoes wast ende dyet mede,
Hevet hi goeden, gansen raet,
Alse eene riviere wast ende gaet
Bi den beken diere in rennen.
Ende een heere mach meer wennen
Dicke wile met goeden rade,
Dan hi met ghewelde dade.
Dies hebbe elc here in elke tiden
Goeden raet bi sire siden,
Ende wese in hoeden vor sinen viant:
Ende mach hine hebben in de hant,
Sone latene altoes niet risen:
Dits de raed van den wisen.
Gheen heere en si so stout,
Dat hi hem alleene hout
An den raet dien hi selve vant,
Maer eenen anderen vraghe te hant.
Raet hi bet, hi maghes volghen,

Ende laten tsine, al onverbolghen;
Raet hi wers, hout hem an tsine.
Ende elc poghe ende pine,
Dat hi niet min hebbe dan hem drien
Te rade, oft hem mach ghescien.
Liever waerre mi nochtan vive,
Maer boven VII niet en clive.
Ende hebbere VII oft hi moghe,
Daer sijn toe redene groot ende hoghe.
So radic dan, oft also staet,
Dat een dus proeve sinen raet:
Een heere segghe: »Hets dus ghescepen;
Siet, ic bem in node begrepen,
Mi ghebreect goet ende scat;
Raet, waer sal ic betren dat?"
Raet hi sinen heere dan,
Dat hi sijns selves goet taste an
Ende sine rente versette,
So eist een raet dan van onwette,
Entie lettel emmermeere
Achtet up sijns selves eere.
Raet hi dat hi reimere sijn lant,
So eist sijns heeren doot viant,
Want hijs niet en acht no rouct,
Dattene sine ghemeente vlouct.
Ende dats al gader heeren plaghe:
Want wedewen ende weesen claghe
Ende hare tranen clemmen vor Gode,
Ende hine wreecse oec niet harde node.
Maer vindstu al sulken raet,
Die tote di seghet: »Heere, verstaet:
Ic hebbe onder u ghewonnen
Goet, dies ic u wille jonnen,
Dat willic vor u utelegghen,
Ende dies en suldi mi niet ontsegghen.
Behoudi u eere ende u lijf,
Sone maghic niet sijn keytijf.
Mijn goet dochte mi cleene sake,
Wart dat u goet of lijf ghebrake."
Heere die vonde sulken raet,

Hi hadde sconen toeverlaet,
Want hi sijn goet, sijn lijf, sijn eere
Te wets al set vor sinen here.
Echt machtu dinen raet dus proeven:
Wie dat meer dan sijn behoeven
Te samen jaghet met ghierichede,
Dats raet van mordadicheden:
Die soude di selven omme ghelt
Vercopen, haddi die ghewelt.
Ghierighe herte, proef ende scouwe,
Mach nemmermeer sijn ghetrouwe.
Aldus so waert noet bedi
Dat altoes dijn raet bi di si,
Ende hi niet rune met anderen heeren,
Die staende waren na dire eeren.
Ende daer du saghes den ghierighen sin,
Oft in wies huus, uut ende in,
Boden quamen van dinen viant,
Hout dien in eenen zekeren bant;
Ende meest of si brieve bringhen,
Ende di niet seiden van dien dinghen,
Dien soutu doen uut dinen rade,
Of di magre af comen scade.
Ende dats dijn alre getrouste raet,
Die daer na poghet ende staet
Met alre macht, met allen zinne,
Dat di dijn volc met herten minne,
Ende dien al sulke dogheden versieren,
Alsic u hier sal visieren.
Teerste es, dat hi al te samen
Vulmaect man si van lachamen;
Ende hem niet ghebreect een wort
Van dat eenen man toehort,
Wel ghehaert ende wel ghebaert,
Ende wel ghescepen neder waert.
Tander es, dat hi verstandel zij,
Ende wille vast hebbe daer bi
Te verstane wat men hem seghet,
Ende wat men hem te voren leghet.
Terde es, dat hi wel ghedinke

Ende dats hem niet een wort ontwinke
Van dat hi hort ende verstaet,
Hine hout in sire herten raet.
Dat vierde, dat hi neerenstelike
Die noot bekenne van den rike,
Hoe men die dinghen sal verlegghen,
Of wat men hier of daer sal segghen.
Dat vijfte, dat hi hovesch si,
Ghesprakich, goedertiere daer bi,
Ende sine herte ende sine worde
Beede sijn van eenen acorde.
Dat seste, dat hi gheleert si wale
Van menegher sciencie, van menegher tale,
Ende hi van naturliken sinne
Vroet si, ende men dat bekinne.
Dat sevende, datmen warachtich kinne,
Ende hi trouwe ende waerheit minne,
Loghene scuwe, ende van zede
Si van wisere ontfarmichede,
Ghenoughelic mede omme te gane,
Ghevouchsame, ghenoughelijc te scouwen ane.
Tachtende willic, dat hi
Noch te guls, noch te lecker si,
Noch drinckere, noch gherne tuussche,
Noch met wive si oncuussche.
Dat neghende, dat hi van herten
Groot sij, ende onwert hebbe smerte,
Daer men eere mede bejaghet,
Ende hi altoes om eere vraghet.
Dat tiende, dat hi sinen moet
Niet en sette om twandel erdsche goet,
Maer om des riken orbare,
Ende elken man hebbe mare,
Beede vremde ende ghebuere,
Na die doghet van der natuere.
Tellefste, dat hi minne mede
Gherecht volc ende gherechtichede,
Ende hi tonrecht scuwe dan,
Ende hi gheve elken man
Wat so sijn es metten rechte,

Wedert heeren sijn of knechte,
Ende sta den ghenen in staden
Die met onrechte sijn verladen,
Ende niemene en spare int recht
Wedert si heere ofte knecht;
Want God maecte vander erden
Al die menscheit van eere werde.
Dat twalefste, dat hi blive ghestade
In sine achtinghe, in sinen rade,
In dinghen die hem gheeft sijn moet
Dat si orbore sijn ende goet,
Ende scuwe wiveliken sin,
Ende blive onvervaert daerin.
Dat dertiende, dat hem si becant
Al dien cost die loept int lant,
Ende hi wete harentare
Al des riken orbare,
Ende niet en cronen die ondersaten
Vorden heere van hare onmaten,
Hen si of si om claghen comen,
Die teeren comen of te vromen.
Dat vertiende, dat hi ne wort
Niet te vele en bringhe vort;
Si ghesprakich ende mate
Ende spreke niet, en ware om bate;
Ende wese in lachene niet tonghevoughe
Dat hi den volke te wers ghenoeghe,
Dat XVde, dat hi die ghene si
Die den wine node es bi,
Ende sine herberghe ende sine zale
Ondaen ende open si tallen male
Hem allen die varen ende keeren,
Ende bodschepe bringhen van heeren,
Ende hi conne dan ondersoeken
Wat elc brinct uut sinen hoeken,
Ende conne ghevreeschen over waer,
Wat niemaren loept hier ende daer,
Ende hi daer bi die ondersaten
Troesten conne ende maten,
Ende ghedoghen hare simpelhede

Ende hare wonderlike seden.
Vijf waerf drie, ende drie waerf vive,
Sijn hier pointen, die ic scrive,
Die wel staen moghen in staden
Hem die heeren wille beraden.
An den mensche prouf ende merc,
Dat noit so cranc, no so sterc
En was ghemaect in erderike,
Men ne vant an iemene sine ghelike;
Ende noit en was creature
Wisere dan menschen natuere.
Wat so men vint dat levet of es,
Men vint yet ghelike des,
Of in ghenen, of in desen,
Ende dit moet met ghewelde wesen.
Men vantene stout alse die lyoen,
Ende blode na des hasen doen;
Milde alse die hane mach men kinnen,
Die sijn coren ghevet der hinnen;
Vrec vintmen als die hont nochtan,
Dies niet en mach ende niemen en jan;
Hard, onghetempert na des herts zede,
Die dolende gaet van steden te steden;
Alse die huusduve tam ende sochte,
Die men belghen niet doen en mochte;
Fel naer des leeuwen maniere,
Alse die tortelduve goedertiere;
Simpel naer des lams aert,
Scalc, recht na den vos Reinaert.
Ghelijc der ree vindmenne snel,
Traech alse die bere vindmen wel;
Reene na den elpendiere,
Luxurieus na des esels maniere;
Overhorich alse die naen,
Ende alse die kemel onderdaen;
Scadelijc ghelijc der muus,
Sot ghelijc den voghel struus,
Wijs alse dinghel die dwaesde nie,
Nutte ende vromelijc alse die bie;
Onsuverlijc als een swijn,

Reene ende cleenlijc alse een conijn.
Ende wat helpt? men vint nemmermee
Noch dier upt lant, noch up de zee,
Noch voghel, no sterre an den trone,
Noch gheene dinc, leelijc no scone,
Noch keselkijn, noch sant, noch steen,
Noch oec ander dinc negheen,
Dat onder Gode wesen can,
Men ne vint tghelike an den man.
Hier omme heet hi de werelt cleene,
In Griex, de mensche al ghemeene.
Dus sal men merken elken man,
Wat dese weet, wat dese can,
Ende met elken ommegaen,
Naer dat sine dinghen staen.

RIJMBIJBEL †)

Dr. Joncebloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 55—72.
Prof. David, Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, 1e. D.

Als een middel om
dat testament,
Dat menich kersten cume kent.

onder het volk bekend te maken, als bron van alle godsdienstige kennis en zedekunde, vertaalde Maerlant de *Biblia Scolastica*, door Petrus Comestor omtrent 1150 geschreven, en bewerkte, daar deze enkel het O. T. bevatte, het Nieuwe oorspronkelijk bij wijze van harmonie, en voegde er naar Josephus de geschiedenis bij van het Joodsche volk tot de verwoesting van Jeruzalem, welk vervolg de Wrake wordt genoemd. Hij volbracht zijn werk den 25sten Maart 1270, zooals uit het naschrift, dat in alle hss.

†) Het stuk hier uit den Rijmbijbel medegedeeld had eigenlijk dadelijk na der Naturen Bloeme moeten volgen, doch werd toen achterwege gelaten, daar den schrijver geene hulpbronnen ten dienste stonden. Ondertusschen heeft de uitgave van het eerste deel van dit werk van Maerlant door Prof. David op last der koninklijk Belgische Academie eene leemte aangevuld, die hier nog het invoegen mogelijk heeft gemaakt.

voorkomt, blijkt. Dat dergelijke pogingen om het volk te verlichten vooral bij de geestelijkheid heftigen tegenstand ondervonden is natuurlijk, en het gevolg was dan ook, dat deze over den moedigen voorrechter voor vrijheid en kennis wraak namen en hem scherp berispten. Of evenwel eene vervolging het gevolg van de uitgave van den Rijmbijbel is geweest, is niet met zekerheid te zeggen.

vs. 1—452.

Prologhe.

Vader, Sone, helich Gheest,
Enich God sonder beghin,
Gheeft mi hulpe ende vulleest,
Ende gratie in minen zin,
Dat ic vinden moete wort
Scone, ende rime goet,
Daer ic bi bringhen moghe vort
Dat vaste leghet in minen moet.
Maria, moeder der ghenaden,
Moeder der ontfarmicheit,
Ghi hebt den menighen beraden
Ende ghetroest van zericheit.
Helpt mi, Vrouwe, met uwer bede;
Dat ic ghewinne den helighen Gheest,
Die mi cracht ende mogentheide
Verleene ende sijn vulleest.
So bem ic dan al onververt
Vraye rime te bringene vort
Van eere jeesten, die ic beghert
Hebbe tonbindene in dietsche wort.
Scolastica willic ontbinden
In dietsche wort uten latine.
Vrouwe, nu moetgi u bewinden
Troest te sine in mire pine.
Nu merct, ghi die hier in zult lesen;
Wat nutscap hier an zal wesen.
Hier inne vindi favle no boerde,
No ghene truffe, no faloerde,
Maer vraye rijm ende ware wort;
Hoe die tijt es comen vort,

Sint dat die werelt eerst begonde,
Toter wilen dat quam ter stonde
Dat Jhesus Christus themele clam,
Ende onse menscheit an hem nam.
Hier vindi reyne dachcortinge,
Ende daer toe ware leringe.
Der noten gelijct dese hystorie
(Dat merct wel in u memorie),
Die bitter hevet buten de slume,
Die scale so hard, dat mense cume
Metten tanden can ghewinnen;
Maer al die soetheit esser binnen.
Want die bitterheit vander jeeste
Dats, dat de vroetste ente meeste
Van lancheit can ghegronden cume:
Dats de bitterheit vander slume.
Die hartheit leghet andie schale,
Dats dat niemen al te male
Verstaen mach wat die worden bedieden.
Die soetheit der of es dat die lieden,
Die recht verstaen ende minnen,
Ende warheit ende goed bekinnen,
Dat sise gherne horen ende lesen,
Daer ne mach verlies geen an wesen.
Hoort hoe God die werelt stichte,
Enten troen metten sterren verlichte,
Die lucht metten voglen visierde
Entie erde metten dieren verchierde,
Entie vissche int water maecte,
Ende alle goede dinc gheraecte:
Ende hoe hi lest maecte den mensche,
Doe hi alle dinc te wensche
Hadde ghemaect, die hem bedursten.
Maer nu suldi zonder vursten
Gode met mi bidden mede,
Dat hi mi, dur dese waerdigheide,
Die ic dichte van siere wet,
Vergheve, dat ic mi besmet
Hebbe in logenliken saken,
Die mi de lichtheit dede maken

Vander herten ende vanden zinne;
Ende vander wereliker minne;
Ende hi die nideghe verduwe,
Die altoes versch ende nuwe
Talre stont zijn daer toe gerust,
Dat hem emmer begripens lust
Mijn gedichte ende mine wort.
Ghi nideghe, merct ende hort;
Ghi ne zult mi niet gedeeren connen;
Ghi hebbets alte spade begonnen;
Hets dompheit dat ghi u verteert;
U nijt dinct mi dat niemen ne dert
Dan u zelven in uwen zin;
Ghi hebter meerre swaerheiden in,
Ghi sijts te magher ende te bleker.
Twi sidi vor mine ogen smeker,
Ende achter valsch als de verrader?
Met Judase moetijs al gader.
Hebt u den nijt; ic wille dichten,
Ende mi daer mede oec verlichten.
Dur mijn seggen, dur mijn kastien
Sone zuldijs u niet vertyen:
Dies willic gaen an mijn beghin:
Nu, God, verclare minen zin.

Hoe God die Werelt began.

I.

Merct, ic wille ghijs seker zijt,
Dits beghin van alre tijt.
God die maecte int beghin
Den hemel, ende oec der in
Alle de ingle edele nature.
Desen hemel heet de Scrifture
Empyrus bi rechter namen,
Daer dingle haer beghin in namen.
Ende hi maecte die erde mede,
Ende wi verstaen al hier ter stede;
Daer die lettre die eerde noemt,
Dat met tharre materien coemt
Al dat bider erden leeft

Ende al die dinc die zoe nutgheeft,
Dat soe weder in hare keert.
Des sijt seker ende ghelcert,
Die materie van allen dieren,
Van allen crude de manieren,
Van bomen, van Adams vlesche mede
Brochte soe vort al daer ter stede.
Maer niet maketse God nochtoe;
Hierna maket hise: nu hort hoe.
Die viere elemente, water, vier,
Eerde ende lucht, de waren hier
Ghemaect, daer men die erde noemt.
Nu merct hoe die redene coemt:
Werelt ende tijt sijn even oud,
Dus spreekt de waerheit onse behout:
Van niete maecte God int beghin
Den hemel, ende oec dingle daer in,
Entie andre elemente oec mede.
Die erde was van harre sconede
Nochtoe deelloes nader nature
(Dies heette ydel de Scrifture),
Ende met demsterheden verdect.
Die Scrifture die vertrect
Dat die helighe gheest ons Heren
(Dat Gods wille, dus salment leren)
Die ward upt water gedragen.
Dies words mach ons wel behagen:
Daer wart betekent ende bediet
Dat doepsel, dies men nu pliet.

Hoe God maecte dat Licht upten eersten dach.

II.

Doe maecte God met zinen worde
Dat licht, als ict bescreven horde.
Twort Gods, dat es die Sone
Die ons verloeste, dats die gone
Die vlesch in Marien ontfinc.
Tlecht, eer die sonne upghinc,
Was een sverc claer ende scone,
Ghelijc der dagheraet an den trone;

Der sonnen ongelijc van lechte,
Dus bescriven ons Gods knechte.
Doe versach God dat licht was goet,
Ende hi verschiet daer metter spoet
Dat licht vander demsterhede,
Ende wi verstaen dat al hier ter stede
Lucifer ende sine schare
Verscheden worden al openbare,
Om haer hoverdighe sonden,
Vanden inglen die vulstonden.
Diere staende bleven, hieten tlecht,
Entiere neder vielen, na al recht
Moghen wel heeten demsterhede.
Doe noemde God, dus leest men mede,
Dat lecht bi name, ende hiet dach;
Die tijt, daer demsterhede an lach,
Die hiet ons Here nacht bi namen:
Ende dit was, als wijt vernamen,
Een sondach, ende dat reerste dach
Die ter werelt ie ghelach.

Hoe God maecte dat Firmament upten anderen dach.

III.

Des anders dages, dus eist bekent,
Maecte God dat Firmament
Int water ter midderwerden recht;
Ende van watre maecdijt echt
Hart, ende vast gelijc kerstale,
Klaer geschepen als die eyschale.
Die sterren, dats wel bekent,
Die staen an dat firmament.
Firmament hetet bi namen,
Omdat hem hout so vaste tsamen,
Ende het de watre so vaste hout,
Die boven ons sijn, met gewout,
Datsi niet comen hier neder.
Wat si daer doen, antwort hi weder,
Dat ne weet niemen dan onse Here,
Sonder dat sulc met siere lere
Scit dat de dau danen coemt.

Dit firmament heeft hi genoemt,
Spreect de boec, Hemel bi namen,
Omdat hi bedect alte samen
Ende verhemelt die warelt al,
Water, vier, berch ende dal.

Hoe God dat Water versaemde upten derden dach.

IV.

Des derds dages, lesen wi van Gode,
Dat hi met sinen ghebode
Twater versamede in een covent;
Dat was onder tfirmament,
Dat hare die droecheit openbaerde.
Die droecheit noemde God die erde,
Ende dies waters versamenyngen,
Daer si alle te ghader ghingen.
Dat hiet hi bi namen zee.
Daer na so maecti noch mee.
God besach dat het was goet,
Ende seide doe metter spoet:
» Ic wille der eerden geven cruut,
Ende haer groenheit doen comen uut,
Daer ute mogen comen zaet,
Ende daer geboemte up staet,
Dat appel draget na siere maniere,
Ende vrucht oec wel menegertiere."
Al dat hi seide dat was vuldaen,
Want sijn wille moeste al vulgaen.

Hoe God Sonne ende Mane maecte upten vierden dach.

V.

Des vierds daghes maecte daer ane
Onse Here Sonne ende Mane,
Ende die sterren, die hi ghesent
Ende gheset hevet int firmament.
Verre beneden den sterren staen
Sonne ende mane, sonder waen,
Ende alle de planeten mede.
Derde hevet die nederste stede
Van al den sterren, als ic wane,

Ende als men leest; dat die mane
Es die minste vanden sterren,
Die ons lichten noch van verren.
Die vroede liede seggen al bloet,
Die sonne es achtendalf werve als groet
Als dit erderike al gheheel,
Ente mane es meerre I deel
Dan de erde, dus eist bescreven.
Mane ende sterren zijn gegeven
Dat si den nacht maken clare,
Want hi anders te lelic ware;
Ende omdat die nachts in water pinen,
Ende die oec wandelen in woestinen,
Daer bi souden getroest wesen:
Ende alre meest, als wi lesen,
Om van Libien tgrote zant,
Daer een clene wint al te hant
Die weghe verwayt, so datse man
Altoes ne geen bekinnen ne kan,
Ne ware de sterren, menne vonde
Niemen dier in gegaen conde,
Nomen vonde nemmermee
Niemen, die voere in de zee.
Oec leesmen dat men vogle vint
Die vander sonnen niet en tvint,
Die claerheit gedogen connen;
Nachts moetsi lopen ende ronnen,
Ende hem biden sterren voeden.
Dus sullen wi mede wel gevroeden.
Dat niet alleene dur de scoenheide,
No alleene duer tlicht oec mede
Sonne, sterre ende mede mane
Sijn geset; maer omte verstane
Scone weder ende quaet daer bi,
Ende omme dat de mensche vroet si,
Dat si sceeden dach ende nacht,
Weke, maent, ende jaers cracht,
Lentijn, zomer, herfst ende winter.
Die van doempteit geenen splinter
Stekende hevet in sinen zin,

Hi magher vele leren in.
Versta wel, wie so merken conne.
Dat ghemaket was die zonne
Int Oeste, tilike tharen upgange;
Savons daerna, dans niet lange,
Dat soe was tharen onderghane,
Maecte God risende die mane,
Ende soe was vol van haren lechte:
Dus proevent meesters al bi rechte.

Hoe God maecte upten vijfden dach Voghel ende Vissche.

VI.

Des vijfds daghes verchierde onse Here
Water ende lucht met groter ere.
Der lucht gaf hi dat vliegen conde,
Ende dat zwemmende ghinc te gronde:
Vissche ende vogle, dats waer,
Maecthi beide van watre daer.
God maecte alle dinc die roert,
Cleene ende groet, dat water voert,
Ende wat so ghaet ende vlieghet.
Bedi mesdoet hi ende lieghet
Die seit, dat hi iet maken conde
Die quade gheest, sonder die zonde.
Doe seindijt al ende benedyede,
Omdat hi wilde dat sijn werc dyede.

Hoe God die aerde vercierde met beesten ende met anderen dieren upten sesten dach.

VII.

Ten sesten dage verchierde God
Die eerde, ende hiet na sijn gebot,
Dat soe beesten brochte vort.
Hi wiste wel, merct ende hort,
Dat die mensche vallen soude;
Maer dur zine doget so woude
Hi den mensce beesten geven,
Omte verlichtene der mede zijn leven.
Beesten, merct dit wordekijn zaen,
Heetsi, omdat si ons bistaen.

Nu vraechtmen of die goedertiere
God maecte de felle diere,
Entie venijnde vor Adams zonden.
Dese redene hebbic aldus vonden,
Dat alle die diere sonder waen
Ghemaect waren onderdaen
Den mensche te sine emmermere,
Haddi ghehort na onsen Here;
Maer nader mesdaet, alst wel schijnt,
Worden si fel ende gevenijnt,
Ende staende na siere schade.
Oec mede om sine mesdade,
Seggen ons die helighe lude,
Dat die bome entie crude,
Die nu wassen vruchteloes,
Moettent ontgelden altoes
Vander mesdaet van Adame.
Sonne ende mane, van groter scame,
Sterre, ende oec diere steene,
Ne behilden niet alleene
Van haerre cracht dat vijften deel;
Te voren hadden sijt al geheel.

Hoe God Adame Maecte.

VIII.

Doe seide God: »Maken wi den man."
Nu merct ende verstaet hier an,
Tote wien seide hi: Maken wie?
Der personen so sijn drie;
Die Drievoudicheit spreect gemeene.
Dits den mensce ene ere niet cleene,
Dattene God maecte met vorrade.
Al maecti met siere genade
Alle de andre creaturen,
Hine sprac niet thare naturen
Alse God toten mensche dede.
Nochtan was hi gemaect mede
Nader zielen na Gods gebeelde.
Dit was den mensce grote weelde.
Naden lichame, wildijt horen,

Dies so heeft hi vele te voren;
Want hi es vander meester werden:
Den beesten staet thoeft ter eerden,
Enten mensce ten hemele waert.
In drien saken so openbaert
God des menscen werdichede:
Dat hi niet allene oec mede
Ghemaect was om erdsche weelde;
Tander was, alsic oec telde,
Doe hi maecte de menschede,
Datter God sinen raet toe dede,
Ende seide: »Maken wi den man."
Die derde werdicheit der an
Dats, dat hi gemaect was here
Van allen dieren met groter ere,
Dat sine voeden, naden zonden,
Ende cleden souden tallen stonden,
Ende helpen sinen arbeit dragen.
Vor die mesdaet, horic gewagen,
Gaf God den mensche enten dieren
Vrucht tetene van manieren;
Want die erde brochte niet dan goet.
Mensche, merct oftu best vroet,
Du heves verloren anden meesten,
Dine bliscap an sconen beesten,
An draken ende an liebarden,
An tygren ende an luparden:
Dit was grote werdichede.
Andie mynste hevestu mede
Ghewelt verloren om dijn liegen,
Dats an mesien ende an vliegen.
Ande middelste hevestu gewout,
Omdat du te bet merken zout
Dat du here altoes was bleven
Der beesten, hadstu niet begeven
Tgebod dat di God geboed:
Dus vielstu neder in groter noet.

Hoe God den man benedyede.

IX.

God benedyede den man,
Ende seide dese woert deran:
» Wast ende wert menichfout."
Dit wort, dat men bescreven hout,
Ghaet jegen den buggren, de spreken
Valschelike in haren treken,
Dat huwelic te ghere stonde
Ne mach wesen sonder zonde.
Dies waent, hem wert swaer perdoen.
God ne hiet noyt zonde doen.
Hi sach dat hi hadde gemaect;
Al waest goed ende wel geraect.
Vulmaect es nu hemel ende erde,
Ende hare cierheit met groter werde.
Des selfs dages vervolde hi mede
Alt werc daer hi hem toe dede,
Ende rustem upten zevenden dach,
Niet dat hem die pine verwach;
Maer dat hi zijn maken liet.
In zulken ne merkets oec niet,
Hine maect noch alle dage
Vele dincs, dans gheene sage;
Maer hine maecte niet hier naer,
Sine materie ne was al daer
Ghemaect, ofte haer gelike.
An Adame was sekerlike
Die materie van alden lieden:
Dit willic an zijn vlesch bedieden.
Van zinen vlesche so eist al
Dat es, ende was, ende wesen zal,
Ende menscelike vorme hevet ontfaen.
Vander zielen zuldi verstaen
Dat, so wie so vlesch gewan
Van Adame, den ersten man,
God ghaf hem ziele gelijc Adame.
Die zevende dach hevet de name,
Daer God up ruste, Zaterdach;

Ende in Ebreusch, alsict zach,
Daerne de Jueden heten Sabaet,
Dats ruste Gods, daert al an staet.
Ende hi benedidene, dats waer.
Sint vierde menne menich jaer.

Dus, als ghi hebt vernomen,
So eist ons van Moysese comen,
Dat God maecte hemel ende erde,
Ende al dat horde te haere werde.
Al benedide hijt ende zeinde.
Dat was eert oyt iet reinde;
Want eene fonteine van groten prise
Quam uten erdschen paradyse,
Die ghaf natheit in geerre tijt
Al om ende omme der warelt wijt.
Die fonteine bediet Marien,
Die droech Jhesum, den vrien,
Diet al met doechden maecte nat.
Hier na zalic verclaren bat
Wat rivieren daer ute quamen,
Ende hoe dat si hieten bi namen.
Hort van Adam dat besceet:
God maectene, alst hier voren steet,
Vander erden, vanden lime;
Na den vleesche eist dat ic rime.
Die ziele maecte hi van niete.
Weet wel dat hi achterliete
Die waerheit, de niet geloefde dies.
Die lettere seght dat hi in blies
Hem den levendeliken geest.
Dat bediet recht alre meest
Dat hi die ziele zende int vat.
Plato doolde in deser stat,
Die edele clerc van hoger name,
Die seide dat smenscen lichame
Die Ingle maecten, ende God den geest.
Dat bediet recht alre meest
Dat die ziele ware oec mede
Ghemaect vander Godlichede.

Ware dat waer, sone mochte dan
Gheene sonde doen de man,
Noch te meer dan ons Here,
Noch oec sterven nemmermere.
Die man was gemaect vander moude:
Dat merct wel, in manliker oude,
Vulcomen van crachte, in volre joget,
Vulmaect van leden, in alre doget,
Wildi tghebod Gods niet begeven,
Dat hi wel ewelike mochte leven.
Verbrake hijt oec, in enigher noet,
Dat hiere om zoude smaken de doet:
Dus was hem vri wille gegeven
Weder hi sterven wilde of leven.

DER KERKEN CLAGHE.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III$_{I}$. 150—152.

Willems, Mengelingen van historisch-vaderlandschen inhoud, I. 45—58.

Onder de uitstekendste strophische gedichten van Maerlant behoort voorzeker *der Kerken Claghe*, eene doorloopende klacht over de verdorvenheid der wereld, vooral van de geestelijkheid, en geheel in den trant van den Wapene Martijn, door den dichter in zijnen ouderdom geschreven, zooals uit het stuk zelf blijkt. Hoogst waarschijnlijk was Maerlant bekend met de geschriften van den Franschen trouvère Rutebeuf die even als hij de gebreken zijner eeuw scherp geeselde, en eenige gedichten schreef, als: *de Sainte Eglise* en twee *Complaintes d'Outre-Mer*, welke met dit en het hierna medegedeelde stuk veel overeenkomst hebben. Doch moge al Maerlant door de werken van den Franschen dichter op het denkbeeld zijn gekomen iets dergelijks voor zijne landgenooten te schrijven, zijne bewerking is geheel vrij en zoo afwijkend, dat aan geene navolging te denken valt.

1.

In dit gedichte settic voren:
Wie dat doget heeft vercoren,
Van hem en comt negeene blame,
Al eest dat hem de quade storen,
Si hebben daer af haer toebehoren.

Daer bi swigic haren name.
Die int gemeene sayt sijn coren
Op den steen ende onder den doren,
Hi wilde datter goede vrochte af quame:
Wat mach die sayere dan verboren?
Bi quaden herden bliven die scape verloren;
Die bie treet honech uter brame,
Dats der coppen onbequame.

2.

Daer wijngaert wies ende edel coren,
Sal seker staen distelen ende doren,
Alst ter werelt endde gaet.
Ocht Antkerst nu es geboren,
Ende sine jongren loepen voren,
Dorstict seggen, ic wane jaet.
Es een dorper scalc versworen,
Mach hi geven, men salne horen
Spreken in der heren raet.
Al heeft een sot op thoeft gescoren
Ene breede crune, toten oeren,
Hines te vroeder niet een saet:
Hi es vroet die wel verstaet.

3.

Almechtech God! staet ons in staden,
Ende hulpt mi, bi uwer genaden!
Ic soude gerne doen gewach
Hoe dierste crune was versmaden,
Die sente Petre was geladen,
TAnthiochen, daer hi lach
Ghevaen sonder alle mesdaden,
Omme dat hi tfolc wilde geraden
Ten wege, dat hi verdoelt sach.
Nu gaen si op die crune bladen
Die gierege, die niemen en mochte versaden!
Ic wane noyt man en sach
Volc so gierech omme bejach.

4.

Si doen hen alse meesters horen:
Si craken ons die note voren,
Selve sueken si tcarnel:

Aldus doen si tfolc verdoren,
Dien si souden leven voren,
Ende bewisen goet bispel [1]).
Hoe vele saets dat blijft verloren
Op den steen ende onder den doren,
Dat seit die ewangeliste wel.
Om dat die herden nu sijn doren,
Ende met weelden hen versmoren,
Soe sijn die wolve nu rebel,
Nidech, gierech ende fel.

5.

Hoe menech wolf es nu herde
Onder die scaep van groter werde,
Daer Cristus omme storte sijn heilige bloet.
Die de waerheit niet en sparde
Ende sprake als die onvervarde,
Hem quame menech fel gemoet!
Corte rocke, breede swarde
Sijn nu nuwe, ende lange baerde,
(Trouwe es getrocken onder voet;)
Ghierecheit ende hovarde,
Dierre cleedre, hoege parde.
Opter heileger kerken goet
Toent nu menech fieren moet.

6.

Ic peise dicwile, alsic wake,
Dat Lucifer, die helsche drake,
Heeft gestort dit quade venijn.
Elc es nu gierech omme wrake,
Besmet met menegerande sake,
Ende niemen en wilt sculdech sijn:
Doch roepen si met luder sprake
Om diere spise van goeden smake,
Ende waermen coept den besten wijn;
Jhesus hinc an des crucen stake,
Dorstech, met groten ongemake;
Hem scinctemen galle ende aysijn
Omme te makene onsen fijn!

1) Hs. *exempel.*

7.

Hi es onvroet die metten boghe
Tstrael schietet van goeden vloghe,
Daer hi hem selven met geraect.
Wat helpt, dat ic waerheit toge,
Ende ic selve na vordeel poge,
Mijn recke gecleedt, ende Jhesus naect?
Sich, hoe Jhesus clam in thoge,
Hangende an dat cruce droge,
Die onsen pays heeft gemaect.
Al eest dat ic met herten doge,
Welde verblent menege oge;
Lettel yemen es die smaect
Dlicht, daer mijn oge op waect.

8.

Noch haddic liever ruumdic dlant,
Dan ic seide wie dat pant
Der heilegher kerken hevet gedaen;
Maer dus sprect hi, die dware bevant:
Dat niemen en mach met vuelre hant
Eens anders anscijn scone dwaen.
Ocht dan een gierech tierant
Anedraget sijn diere gewant,
Salic hem te rade gaen?
Jae ic, willic sijn gescant,
Gheworpen in der hellen brant,
Ende daer ewelec binnen staen,
Ende sijn bedrogen in dommen waen.

9.

Wat sagic in den spiegel claer:
Mijn oude leven, mijn graeu haer,
Hoe sterven es met mi geboren!
Het es nu menech logenaer
Die smeeken ende decken dwaer,
Als hen die heren souden horen.
Tfordeel sueken si oppenbaer,
Sine willen niet sterven maertelaer;
Leefden doch alse confessoren,
Dat ware hen te doene swaer;
Si willen volgen den heren naer;

Sitten in die tafele voren;
Heefse God aldus vercoren?

10.

Es dese redene waer, so gies
Die bescoren draget sijn vlies:
Een dorper, daer die heren saten
Ter tafelen, heeft hi sijn verkies
Gheset in tfordeel, even ries,
Hine sal hem selven niet gematen.
Alse hem avonture opblies
Ende hem tgeluc toe wies,
Hine volchde niet ter rechter straten:
Ic hadde onrecht, stoerdic mi dies;
Ic hore hen clagen hare verlies,
Als si tfordeel moeten laten,
Die in weelden redenen haten.

11.

Redene es nu sere versmaden,
Hare es so swaren last geladen,
Daer si onder leit verplet;
Woudic met redenen mi beraden
Het soude tallen steden scaden:
Daer es soe menech op geset!
Die noede clemmen ocht diepe waden;
Die gaen in Gods wijngaert bladen,
Ende sniden af die druve vet:
Dat sijn si ende hare gegaden,
Die tfolc leeren van goeden daden,
Ende en becommeren hen daer met
Wie es der heilegher Kerken let.

12.

Die selden van couden verwarmen,
Ende oec van hongere carmen,
Daer men hen cleene genade doet,
Dat es dat roepen van den armen:
»Ay here! en saels u niet ontfarmen,
So dat mijn lichame werde gevoedt?"
Dus roepen si met ijdelen darmen,
Met sieken leden, met naecte armen:
Ghi sit in welden bider gloet;

Ghi en laetse niet bi u geharmen,
Ghi jaechse, die ghi soudt bescarmen,
Ende hebt der heileger Kerken goet,
Dat u te rechte noyt en bestoet.

13.

Nu wacht uwes rechts, gi wert gedaget!
U recke der armen cleedre draget;
U poegen es te gaderne scat.
Wie es soe coene, die u vraget,
Wanent u comt, dat gi bejaget?
U hant es altoes sonder gat.
Menech arm mensche hem beclaget,
Dat gi hen niet en gaeft, daer ghise saget;
Ghi woudet volgen der heren pat.
U hoecheit sal noch sijn gelaget:
Hoe was die rike man geplaget,
Doen hi den armen Lazaruse bat
Te makene sine tonge nat?

14.

Siet, hoe es dit rechte verkeert!
Die te voren was geëert
Leit nu gevallen in die scande;
Hadde hi ontfermecheit geleert,
So ware hi bleven onverseert;
Nu moet hi inden helschen brande.
Wie heeft den dorper daer gemeert
Int dal, daer die duvel reert?
Wat doen nu sijn lecker tande?
Oft gi in weelden sijt verweert,
So dat u al die werelt eert,
Hoedt u vore des viants bande!
Hi jaecht altoes in sine warande.

15.

Hine derf nochtan niet vele jagen,
Noch oec leggen te nauwe lagen,
Het staeds so vele in siere hoede!
Al woude God die werelt plagen,
Svolcs es so vele verslagen,
Ende versmoert in den bloede,
Sine sijns te beter niet diet sagen:

Elc es gierech om bejagen;
Ende onvervart van Gods roede.
Ic dart wel seggen sonder vragen,
Si doen sware bordenen dragen:
Van dragene werdic lichte moede,
Al waert dat men mi saechte loede.

16.

Die sueken om te sittene boven,
De quade in hare secte loven,
Si hebben nu die cokene vet,
Alsi metten heren hoven,
Diepe drinken, dat si stoven,
Sine slapens maer te bet.
Sine scelden die heren niet om roven;
Si connen hemelrike geloven,
Die selve met sonden sijn besmet!
Dus maken si tfolc verscoven,
Als si singen gaen den doven,
Ende men den dooden kersen set,
Die daer onder leit geplet.

17.

Dits der heileger Kerken clagen
Van den jammerliken slagen,
Die de menege op hare slaet!
Eest dat gi sijt van haren magen,
So moetti nuwe wapene dragen,
Keeren ende wreken dese overdaet:
Des en laet u niet versagen
Ghine set u in der wagen;
God sal sijn u toeverlaet.
Die dit quade noch sal verjagen,
Hem sal een salech dach bedagen,
Doet hi der heileger Kerken raet,
Als die in getrouwen dienste staet.

18.

Nu siet of hi niet val ende minde
Die Gods scape [1] noyt en kinde:
Hi wilt dat ickene herde scrive!
Dus gaen si vore, alse die blinde,

1) Hs. Godscape.

Ende leiden die scape in grote alende.
Alse hen volgen die keytive. 1)
Hier met makic mijns dichtens inde.
Wi bidden hem die dware bekinde,
Dat hi die quade noch verdrive
Ende ons sinen heilegen Geest toesinde,
Die ons troeste in dit ellinde,
Dor sijn heilege wonden vive,
Soe dat de heilege Kerke in eeren blive!
AMEN.

VAN DEN LANDE VAN OVER-SEE.

D'. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III'. 152—155.
Van Wijn, Huiszittend Leven, II. 306 vlgg.

Ook dit meesterstuk vol gloed en leven, waarin ons in sombere kleuren de treurige toestand van het Heilige Land wordt geschetst, en eene krachtige aanmaning wordt bijgevoegd om het uit de handen der ongeloovigen te verlossen, is een werk van Maerlants ouderdom, blijkens de melding van den val van Akers (12 Mei 1291), waarna het waarschijnlijk kort geleden is opgesteld, toen de dichter dus ongeveer op zeventigjarigen ouderdom moet geweest zijn.

1.

Kerstenman, wats di ghesciet,
Slaepstu, hoe ne dienstu niet
Jhesum Cristum, dinen Here?
Peins, doghede hi dor di enich verdriet,
Doe hi hem vanghen ende crucen liet,
Int herte steken metten spere?
Tlant, daer hi zijn bloet in sciet,
Gaet al te quiste, alsmen siet;
Lacy, daer en is ghene were!
Daer houdt dat Sarracijnsche diet
Die keirke onder zinen spiet
Daer neder, ende doet haer groet onnere;
Ende di en dunkets min no mere!

2.

Die keirke is van haren lene

1) Hs. leytive.

Ontervet; dijn herte is van stene;
Kerstijn, gaet het di na?
Zi is dijn moeder, die ic mene,
Die di zuver maect ende rene,
Als men di in die vonte dwa.
Satanas kynder alghemene
Hebben die Mammorie allene
Beset, op dat di toe besta.
Nu roept die keirke met groten wene:
Jhesus, kynt van Nazarene,
Men rovet dat erve, dat di toega:
Pugna pro Patria!

3.

Om scat zo gaepstu wide;
Elc is op andren vol van nide,
Ende dinen God heefstu vergheten,
Die doer di ontdede zine zide,
Roept help op di te desen tide,
Ende claghet; des wiltu niet weten.
Hoe moghestuut laten dus ter lide,
Dat dat volc vermaledide
Zo verre ghepaelt heeft ende gheneten?
God proevet di in desen stride:
Hi doghet dat menne te halse ride
Voer di, ende du bist vast geseten,
Zughende an der weelde reten.

4.

In weelden zitstu hier versmoert,
Zo dat met di is onghehoert
Gods lachter ende zine scande;
Dune peins niet om die moert,
Die tot Akers in die poert
Wrochten die Gods viande:
Daer is Gods dienste ghescoert,
Cloestre ende huse zijn testoert,
Tvolc verbeten van wreden tanden.
Kerstijn man, twi en trecstu voert,
Waerom zitstu hier verdoert?
Du zout hemelrike panden
Up Gode, wiltu dien lachter anden.

5.

Jhesus Cristus van Nazarene
Gaf van Akers der porten ene
Name, die was vermaledijt.
Daer voersprac hi vanden wene,
Die opt kerstine volc ghemene
Ghevallen is in corter tijt.
Te diere porte, alse ic mene,
Waren ierst uutgetrect die stene
Ende een inganc ghemaect zo wijt,
Dat die Sarracine onrene
Alle ingoten groet ende clene;
Ende daer becochten zi den strijt,
Die op Gode hadden ghelijt.

6.

Men ghinc daer houwen ende slaen;
Die kerstine worden zeer ondaen,
Hem mochte gheen weren ghewepen;
Zi moesten alle die doot ontfaen,
(Daer teghen mochte niet ontstaen,)
Die niet ontspronghen in scepen;
Men zach daer laten meneghen traen;
Kerstijnheit wart zonder waen
Zo jamerlijc int vel ghenepen.
Men mach jammer hier in verstaen:
Die Predicare dede men vaen,
Ende alsijt crucifix ghegrepen,
Zi dadent achter straten slepen.

7.

Joncfrouwen van religioene,
Zuver ende van heilighen doene,
Onzuverden die Sarracine.
Wie men hoerde die was zoe coene
Die Jhesus noemde, Marien zoene,
Men dede hem torment ende pine.
Men briet zulken ghelijc den hoene,
Zulc wart onthalst bi den caproene,
Zulc ghescout ghelijc den swine.
Ghi heren, ghi princen, ghi baroene,
Hoe coemt het dat hem elc niet vermoene

Met live, met goede ghereet te sine,
Te suveren tlant van dien venine?

8.

Kerke van Rome, trec dijn swaert,
Dat di van Gode ghelaten waert,
Kerstijnheit hevet te doene heden!
Besie oft vlegghe hevet of scaert
Ant einde of daer midden waert,
Ende oftuut overwaer vynds versneden;
Zo spoet di danne metter vaert,
Ende doe al ongespaert
Een van betren snede smeden.
Qualike is het geachterweert;
Diere cardinale aert
Die is van al zulken zeden:
Hi strect na scat met allen leden.

9.

Alse thoeft gulselike ontfaet
Den wijn, die zine kele doergaet,
Het onkeert alle die lede.
Die monc hi roept, hi slaet, hi vaet,
Hi verzet dat wale staet,
Bene faelieren ende voete mede.
Die kerke van Romen is dusdaen vraet,
Zi is dronken ende al zonder raet,
Die hoeft is van kerstijnhede.
Zine heeft geen lit dat haer bestaet,
Keiser, coninc, noch prelaet,
Het en is mids der ghirichede
Ontkeert van goeden zeden.

10.

Hoert, ghi heren, ghi baroene,
Wes die kerke u vermoene:
Zi zeit, zi hevet tiende ghegheven,
Daer zi noyt af te haren doene
Profijt ghecreech van enen boetoene,
Dat zijt weet oft heeft beseven.
Wat dadi in Tunes, in Arrogoene,
Jeghen wien waerdi daer coene,
Wat eren hebdi daer beweven?

Waert dat u die duvel niet en spoene,
Ghi naemt met u te uwen verdoene
Van uwen rechten goede beneven,
Ende hulpt der kerken, daer si moet beven.

11.

Wat scatte hiesch Jhesus die,
Doe hi liet met naglen drie
Aent cruce naeghelen zine lede?
Hen doghede man die anxte nie
Die hi doghede, ghelovets mie,
Om di te brenghene ter hoechede.
Wie is hi nu, wie is hi, wie,
Die hem volghet na, daer hie
Ghinc om onze zalichede?
Mi dunct, dat elc omme zie,
Wat hi begrijpt, offer af plie
Ghemac te comen ende weeldichede:
Is niet, hi blivet mat op die stede.

12.

Alse vallen prelatien
In kerken ende in canosien,
Daerwaer spoedet metter vaert!
Deen gaet smeken, dander vrien;
Daer ziet men der symonien
Zere toghen haren aert.
Wie zijn si die daer tvette afzyen?
Die therte hebben met reinardien
Van binnen bewist ende wel bewaert.
Men hevet wat doen van clergien:
Met loesheiden, met scalkernien
Machmen comen in Gods wijngaert:
Dus blivet fruut al onbewaert!

13.

Daer men Gods leden mede zoude voeden
Ende queken in hare aermoeden,
Dat hebben al gebloet die ghiere.
In zal niet scamen doen die goeden,
Mer hem mochte therte bloeden
Die houden die amyen fiere!
Ay mi of zy te hope stoeden

Ende ze alle die duvele loeden,
Ic waenre niet ontghinghen viere;
Zine zouden alle ter helscer gloeden
Wel neder onder der duvele roeden;
Ic zie den hoep zo putertiere
Ende die doeghet in hem zo diere.

14.

Scalcheit heeft die provende groet,
Diviniteit gaet om haer broet:
Dit ziet men nu alle daghe.
Kerke clach, du heves noet,
Dune vynds in desen wederstoet
Niewer ghenen vrient noch maghe.
Elc ondoet wel sinen scoet
Jeghen dijn rente, mer zy zijn bloet
Te wederstaen die slaghe.
Al storte Jhesus zijn bloet roet
Noch ene werf, daer hijt wilen goet,
Die doeghet is overal zo traghe,
Men vonde cume die daerwaert zaghe.

15.

Coninghen, graeven ende hertoghen,
Die op andren orloghen
Ende om een clene dinc verraden,
Peinst wat Jhesus wilde doghen,
Om u te brenghen ten hoghen
Rike, daer altoes is ghenaden.
Zijn huus, zijn lant staet doervloghen
Ende verwoest, als men mach toghen,
Ende u en dunct niet siere scaden?
Ghi hebt hem zijn bloet ontsoghen,
Twi ontkeerdi hem in oghen?
Ghi hebt enen andren last gheladen,
Ende laet uwen God versmaden.

16.

Nu weert tijt datmen zoude
Den scilt van sabel ende van goude
Toghen ende van lasuren.
Die niet voerttreedt alse die boude
Ende wreect zire moeder, daer hi af houde

Zine kerstijnheyt, hi zalt verburen.
Twi wil elc leven met groter vroude,
Zonder hitte ende zonder coude,
Recht na zijn ghevoech ter curen?
Het moet al sterven, jonc ende oude:
Peinst wat Jhesus ghedoghen woude
Dor uwen wille ende besuren;
Waer over gaen u tijt ende uren?

17.

Neemt den scilt vermelioene,
Die Jhesus droech omtrent noene
Op den goeden Vridach,
Doe hi den camp vocht alse die coene,
Daer hi verding maecte ende soene
Ons jeghen hem, diet al vermach.
Vondemen prencen ende baroene,
Als men hier voermaels plach te doene,
Die kerke en dade niet zulc gheclach;
Want zi was des onghewoene
Bi Godefroits tiden van Bulgoene,
Ende bi Carle, die node sach
Dat zi stoet ontfinc of slach!

18.

Wat vaerdi in desen daghen
Met valken bersen ende jaghen,
Ghi lantheren, ghi civeteine!
Hoerdi niet die kerke claghen?
Of ghi zijt van haren maghen
Openbaer lyets int pleine!
Dordi uwes kerstijnheids ghewaghen,
Zo moeti den scilt draghen,
Die God veruwede met roder greine.
Hine liet hem niet versaghen,
Ons te loessene uter plaghen,
Die vloyet uter hellen fonteine
Ghemanc met torment ende met weine.

19.

Ghi heren, dit is Jacobs vont;
Houdt dit kimmijn in den mont,
Vanc an desen breidel kuwen,

Later u mede zijn ghewont
Binnen in uwer herten gront;
Vanc die weelde hier verspuwen.
Het is ene redene bont:
Hier massere so menich pont,
Ende dat aerme volc verdullen.
God make ons allen zo ghesont,
Met rechten ghelove ter lester stont,
Dat der zielen te min mach gruwen
Van Sathanase, den fellen ruwen!

MAERLANTS SCHOOL.

Kronijkschrijvers.

DE GRIMBERGSCHE OORLOG.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 163—171.

De Grimbergsche Oorlog. Ridderdicht uit de XIVe Eeuw (Maetschappy der Vlaemsche Bibliophilen) 2 dln.

Het gedicht dat bovengenoemden titel voert heeft tot onderwerp den strijd tusschen Godevaart met den Baard, hertog van Brabant, en den machtigen Arnold van Grimbergen, die weigerde den hertog als leenheer te erkennen. Na Godevaarts dood werd de strijd met hevigheid voortgezet, tot eindelijk de Grimbergers overwonnen worden en hun geslacht uitsterft. Niettegenstaande na 's hertogen dood Grimbergens tegenpartij een kind van vier jaren is, dat in den slag in zijne wieg aan een boom hangt te schommelen, heeft de dichter alle belangstelling voor de Grimbergers weten te winnen, en vooral den grijzen Arnout met groote voorliefde geschilderd. Wie de dichter van dit werk is geweest, dat in sommige opzichten het midden houdt tusschen eene kronijk en een episch verhaal, is niet bekend; alleen is zeker dat het in het begin der veertiende eeuw algemeen bekend was.

De bestorming van Nettelaere.

I. vs. 3041—3852.

Godevaert, verbolgen dat de Grimbergers hem niet als leenheer willen erkennen, zoekt een voorwendsel tot den strijd en laat eenige kooplieden gevangen zetten, die Arnout doet opeischen. Na

de honende weigering van Godevaart vallen Arnouts zonen, Wouter Berthout en Gerart Drakenbaard, in 's hertogen land, en voeren met zooveel heftigheid den oorlog, dat de streek tusschen Brussel en Grimbergen eene kale woestenij wordt. Na jaren lang oorlog voeren, gedurende welke Godevaart en diens zoon sterven, komt eindelijk de regering aan het kleine zoontjen van den tweeden Godevaart, op de tijding van wiens dood de Grimbergers dadelijk naar de wapenen grijpen.

Hierna gevielt sint
Dat van Grimberghen heer Arnout,
Ende beide syne sonen stout
Vernamen van shertogen doet,
Ende hadden nijt herde groet,
End in haer herte groten toren,
Datse die hertoghe te voren
In haer lant hadde versocht,
Ende so vele volcx hadde brocht
Op hem, die hem daden scade,
Ende werden des staphans in rade,
Dat si die wouden wreken seere;
Om dies dat doot was haer heere,
Dochten dat si niet ene twint
En gaven om dat jonge kint.
Dies ontboot heer Arnout
Sijn vrienden jonc ende out
Tenen nameliken daghe,
Ende oic alle sijn maighen.
Leenknechten ende man
Quamen te Grimbergen an,
Gewapent herde wel ter cuere.
Doen sprac mijn heer Arnout vuere:
» Ghi heren, die hertoge van Brabant,
Die op ons gesticht heeft brant,
Ende ons geerne hadde verdreven,
Es doot, ende na hem es bleven
Een kint van jongen jaren.
Radijt nu, wy sullen varen
Ons wreken daer int lant
Op die ons wilen hebben gescant?"
Die here van Breda sprac doe:

» Goeden raet sal ic geven hiertoe;
Laet ons opsitten sonder vaer,
Wy sellen varen te Nettelaer,
Dat niet verre en es van hier;
Wy hebben ridderen stout ende fier,
En wy sellen in allen sinnen
Die borch beleggen. Eest dat wise winnen,
So laetse ons in corter stont
Slechten tot in den gront,
Ende tdorp verberren sonder sparen;
Ende van daer laet ons varen
Te Vilvoorden al te male,
Ende afbreken borch ende sale,
Ende verberren tdorp gereet,
Dat ons nu al te na steet,
Ende in de oogen al te seere,
Hierna sonder letten meere
Willen wy ons beraden saen
Wat wy dan voirt willen bestaen."
Heer Arnout sprac: » Dese raet es goet,
Also wil ic dat men doet."
Hi dede gebieden met staden
Dat men wagene dede laden
Met brode ende oic met wine;
Ende si loeden hoer wapine,
Tente ende paveljoene,
Dies men mochte te doene
Hebben, ende dair toe gescutte,
Dat oirberlec ware ende nutte.
Doen die van Grimbergen waren
Al gereet, sonder sparen
Togen si al onverveert
Ghereet te Nettelaer weert,
Ende voerden met hem in de vaert
Menich starc springende paert,
Menich ors, menich rosside;
Oec voerden si met hem tien tide
Menigen scilt ende baniere,
Die rikelijk waren ende diere.
Men blies dair hoirnen ende trompen;

Ende lieten die orssen henen trompen
Des si te Nettelaer quamen,
Daer si belagen te samen
Die vaste borch alomme ende omme,
Beide in rechte ende in cromme.
Sy gingen slaen in dat groene
Tenten ende paveljoene,
Daer si in souden rusten daghen:
Ende als die van binnen saghen
There dat daer was gelogiert,
Werden si seere gescoffiert,
Ende verveert in allen sinnen.
Sine wisten wes beginnen;
Want sy waren onversien.
Doch sloten sy vaste na dien
Haer vaste poorten, dat wet,
Ende verhameiden met
Haer wikette met groter spoet,
Met ketene vaste ende goet,
Ende met grote bomen sterc.
Daer na droegense hoer werc
Ende grooten steenen totten mueren,
Daer si mede souden rueren,
Woude mense in enigen sinnen
Stormen; sy droegen ten thinnen
Stercke bogen ende gescutte,
Ende dat te stormen was nutte,
Om hem te waerne met eren.
Ende van Grimbergen die heren,
Doe si gelogeert waren,
Ginghen si sonder sparen
Eten, drincken, slapen doe;
Maer si bewaerden hen alsoe
Dat si daden in der nachte
Doen al te sconen sciltwachte
Goeden lieden, diese in haer laghe
Wel behoeden totten daghe.
Smorgens dede met gewout
Gebieden mijn heer Arnout
Dat hem elkerlijc bereide;

Hy woude die borch sonder beide
Stormen of asselgeren gaen,
Ende als men dit heeft verstaen
Wort int here groot gescal.
Tvolc ginc hem wapenen al;
Sy daden aen halsberge of platen,
Ende wapenrôc, die hem wel saten,
Elc na dat hy begheerde.
Sy gorden goede snydende sweerde,
Ende namen helmen ende scilde.
Daer na daden de heren milde
Knapen nemen ende serjanden
Vaste tergien in hare handen,
Ende hoekawelen in haer hant,
Daer si mede, si u becant,
Den muer met souden breken,
Ende houwen ende afpeken.
Ende doen si waren bereet
Togen si derwert wel gereet
Ter borch toe met groter spoet,
Somme tors, somme te voet.
Sy bliesen trompe ende hoorne
Dien van binnen ten toorne,
Die hem vaste setten ter weere.
Die van buten quamen met ghere
Al ter borcht toe gereet,
Wel gewapent ende bereet,
Ende gingen die borch sonder vieren
Sterkelic asselgieren;
Hout ende stroe dat si brachten,
Ende vulden die diepe grachten
Ondancs die van binnen,
Die uytworpen in alle sinnen
Menighen herden, swaren steen.
Oec scoten si al in een
Scerpe stralen ende pilen
Uit haren boge dicwile.
Maer dander hadden targien vast,
Dat hem niet en scade een bast,
Ende volden die grachten daer,

Dat men cortelic daer naer
Aen den muer ginc te voet.
Doen haelden sy met groter spoet
Groote leederen ende stercke,
Die men maict te selken wercke,
Ende rechtense ane die mueren.
Der wert groot ende stuere
Dat assaut, ende vermede
Wel begonnen te XX steden.
Sy daden comen sonder sparen
Alle haer scutten, die daer waren,
Die opwert in dat rueel
Scoten menich scarp quareel,
Die daer vlogen min noch mee
Gelijc hagel ende snee;
Ende van buten ende binnen
Elc pijnden om winnen,
Ende scoot sinen vianden jeghen.
Daer wert gequetst menich degen,
Beide van buten ende van binnen;
Men stormde daer in allen sinnen,
Ende die van buten sonder scop
Clommen daer die lederen op,
Ende droegen met gewelde
Boven haer die vaste schelde,
Waer op men menigen steen
Worp ende stac in een
Met grote glavien lanc.
Si daden an haren danc
Die lederen tumelen neder,
Die nochtan verquamen weder,
Ende togen emmer ter lederen toe;
Want dier van buten was doe
Vele meer dan dier van binnen,
Dies sijn si in allen sinnen
Ten mure clommen boven.
Men mochtse prisen ende loven
Dierste, die ten muere bestreden
Die vianden met vromicheden.
Dier was een voirwaer

Mijnheer Geraert van Herlaer,
Ende van Oyenbrugge mijnheer Henric;
Ende heer Willem sekerlijc,
Die borchgrave van der Thomen;
Dese waren opgecomen
Ten muere aldaer yerstwerf;
Nochtan waren si menichwerf
Geworpen op hare scilde,
Die sy hielden, die ridders milde,
Dat si bina waren gevallen;
Doch quamen si mit allen
Al stridende hantgemene
Jeghen de vianden groot ende cleene,
Ende sloegen grote slaghe.
So vele deden si in dien daghe,
Dat men hare dade scone, goet,
Met rechte prisen moet.
Wat si geraecten metten sweerde,
Dat velden si al tegen deerde.
Si daden tumelen van den muere
Met tween, met drien, ter selver ure.
Die van binnen weerden hem vast;
Maer si werden te seere verlast
Ende vermant in allen syden;
Ende doen si hare gesellen stryden
Sagen, die daer waren beneden,
Ende si al sulken anxt leden
Op den muer daer si waren,
Clommen si op sonder sparen
Met X, met XII te malen,
Ondancs den anderen, wet wale,
So dat si quamen ten muere
Boven; ende dair tier ure
Wert menige man te dale gevelt
Van den muere met gewelt.
Dandere lietens hieromme twint,
Sine clommens boven met genint,
Soe dat si ten muer quamen,
Ende begonsten alle te samen
Te stridene op den viande,

Die hem weerde metten brande,
Ende somme, dat wale wet,
Worpen si met stenen net;
Maer dire van buten was so velc,
Dat si moesten in den nijtspele
Wiken die van binnen waren;
Want daer wasser in dit toevaren
Doot ende gequetst enc partie.
Van den muere vloen sie
In de borch, ende slotense toe;
Maer die ander volgden doe
Na die andren ter borch waert,
Ende daden die poerten op ter vaert,
Dat haer geselscap quam binnen;
Daer begonst men in allen sinnen
Die borch te bestriden nu.
Hier f wil ic swigen nu,
Ende tellen u die jeste voort,
Gelijc alser toe behoort.
Tesen tiden, dat was waer,
Dat die van Grimbergen Nettelaer
Asselgieren wouden ende breken mede;
Quam die niemare in die stede
Te Bruessele, dat van menigen degen
Die borch al nu ware beleghen.
Die mare quam also voren,
Datse die van Grimbergen storen
Willen ende slechten in den grond;
Ende als elc here dat verstont,
Van dien dat tkynt bevolen was,
Ende tlantscap met, sijt seker das,
Vermomboert hadden ende tgoet,
Wordense erre in den moet,
Ende ontboden ridderen, knapen;
Wel te harnassche in die wapen,
Die daer geseten waren naest.
Dese quamen met groter haest
Gewapent, ende dese scare
Was bevolen oec voerware
Tachterwaren, ic seker ben;

Den goeden here van Craynhem,
Dat si met hem voer sonder letten
Nettelaer die borch ontsetten;
Hi seide, hi dade geerne doe
Cracht ende macht daertoe.
Dien nacht so bleef hi
Te Bruessel, gelovet mi,
Ende dat volc algader toe
Tote des anderen morgens vroe,
~~Dat~~ die dach wert verclaert,
Gereiden si hem ter vaert,
Ende sijn gevaren van daer;
Soe dat si sijn by Nettelaer
Ter borch wel gewapent comen,
Daer si cort hebben vernomen,
Dat die van Grimbergen, die gaste,
Hebben gewonnen die borch vaste
Op die van binnen tien tiden,
Beide met stormen ende met striden,
Ende afgebroken tot in den gront.
Si hadden oec lieden gewont,
Somme doot, een deel gevaen;
Ende groten roof gedaen;
Vele goets hadden si gewonnen:
Dat selen si, opdat si connen,
Voeren te Grimbergen waert.
Sy loeden hare carren ter vaert;
Want si wouden algader doe
Trecken te Vilvoorden toe.
Wat sijs in haren wegen vonden,
Dat roofden sy te dien stonden;
Maer cort daer na si vernamen
Dat daer veel liede gewapent quamen,
Die hem dair wilden letten,
Ende Nettelaer ontsetten.
Alse die van Grimbergen verstaen
Dit hebben, voeren si saen
Den vianden in haer ghemoet
Met enen hope stout ende goet.
Bi Nettelaer op een schoon velt

Vergaderden si met gewelt;
Ende elc vergorde sijn peert wale.
Doen sprac heer Seger van den Male:
» Ghi heren, hoert my voert an;
Hier compt gewapent menich man.
Daer by soudic wel raden,
Dat wy een deel onser lieden daden
Met haeste na voren varen
Jegen den vianden sonder sparen,
End si op hem begonnen den strijt;
Wy souden hem volgen sonder verspijt,
Ende van achter comen op hem;
Want sine selen meer noch min
Van ons weten; dus mochten wise deren,
Ende ons selven best verweren."
Sy riepen alle: » Men doe alsoe!"
Doen werter daer gecosen toe
Wel XX hondert ridderen goede,
Stout ende van hogen moede,
Wel ghewapent ende gereden.
Hi geleidese tien steden
Selve, heer Wouter Berthout;
Sijn vader was heer Arnout,
Van Grimberghen die here,
Die weert was grooter ere.
Dus reet heer Wouter fierlike
Met sconen volke vromelike,
Ende blicken utermaten claer
Van sconen wapenen, die men daer
Sach op bergen ende in valeyen.
Daer hoerde men menich ors neyen,
Dat bronken ginc te dier tijt.
Neven heer Wouteren, seker sijt,
Reden noch ridderen vive,
Vrome ende stout van live:
Deen was heer Segher van der Male,
Die den raet gaf, wet wale,
Dat dese voren souden riden
Die vianden daer bestriden,
Ende dandre souden comen na.

Bi hem voer, als ic versta,
Mijn heer Simon, die sone sijn,
Ende die borchgrave fijn
Van der Tommen, mijn heer Willem.
Oec streden met hem
Heer Geraert ende heer Jan Screyhane:
Twee bruederen: na minen wane
Waren si coene ende vroet.
Dat waren vijf ridderen goet,
Die met heer Wouteren reden,
Met groote behagelheden,
Daer si sagen die vianden
Voer hem comen in den sande
Met groter haest gevaren
Wel gewapent sonder sparen;
Ende als heer Wouter vernam,
Dat hy by den anderen quam,
So dat hem wale dochte
Dat mense beschieten mochte
Met enen boge, horte hi vore
Op een sterc ors ter core,
Wel ghewapent als een lanthere.
Een scilt droech hi min no mere
Ghelijc dat was sijn baniere,
Die was van gout ende diere,
Met ere vaesche van lasuere,
Met drie coken goet ter cuere
Van sabele: twee boven, een beneden;
Schacht in hant van behagelheden,
Een pinceel daer ane van siden.
Jegen hem horte tien tyden
Een vrome man, maer ic en weet niet
Ter waerheit hoe hy hiet.
Hy droech enen gekeperden scilt;
Sijn spere wel te poente hilt,
Ende sloech Wouteren op de side,
Beneden den scilt, dat tien tide
Sijn spere al in splinteren brac;
Maer hoert hoe hi weder stac:
Hi geraccten bat ter cuere,

Ende staken op die borste vuere,
Op sijn plate, dat hi dede waden
Sijn spereyser ende baden
In sijn lijf enen grooten voet.
Heer Wouter was vrome ende goet,
Trac tspere van hem, dander viel neder:
Nien wetic of hi opstont weder;
Want die strijt began daer tier steden,
Daer dapperlijc toe quam gereden
Heer Willem die borchgrave coene
Op een ors van goeden doene,
Met sinen wapenen overtoghen,
Die van goude scoon, ongelogen,
Ende van kelen waren ondersneden
Met drie keperen vol schierheden
Van selvere ende van lasuere.
Dors liet hi lopen te dier ure
Rechte te stride waert in,
Ende stac een meer no min
Dat hi nederviel ter erden;
Soe dede hi den anderen ende den derden.
Hi trac tsweert doen tspere brac;
Doen wert daer een groot gecrac,
Beide van slagen ende van steken:
Menige glavie sag men breken.
Men ginc daer in beide siden
Sere vechten ende striden.
Een jongelinc quam in den stride
Ghereden wale op een rosside,
Gewapent, ende stac voert ane
Mijn heer Janne Screyhane,
Dat hi ter erden wel naer
Oec was gevallen dair;
Doch onthielt hi hem in tghereide,
Ende sloech den ghenen sonder beide,
Dattet hoift ter aerden vel.
Doen wert die strijt groot ende fel;
Van Grimbergen die gasten
Worden doen bestreden vaste
Van den Brabantschen heren;

Maer si weerden hem met eren,
Ende slogen menighen ter eerden;
Wat si geraecten metten sweerden,
Dat begaf sine slage voirt ane.
Doen quam heer Geraert Screyhane,
Die vrome was ende coene,
Op een ors van Arragoene,
Dat sprongen groot springende quam;
Sijn scilt, als ic vernam,
Was al te male van kelen root,
Met een hoede van silvere groot,
Drie rode meerlen, meer no min,
Met enen rande, meer no min,
Van lasuere al geheel.
Sijn wapenroc, sijn tornekeel,
Sijn coevertoere, wet wale,
Was van den selven al te male.
Hi riep: Grimbergen! sinen cri.
Aldus quam die ridder vri
Geslegen voer metten sporen.
Hi sach enen die hem te voren
Sere dede te dien stride;
Want hi hadde ten selven tide
Enen knape nedergesteken,
Dat heer Gerart woude wreken,
Ende liet dors lopen te hem waert;
Den ghenen geraecte hi ter vaert
Op den scilt dien hi stac voere;
Dyser leet de plate doere,
Ende raecte hem in het herte,
Dat hi doot ter erden sterte.
Dat spere brac; ten sweerde hi vinc,
Dat hem bi der side hinc,
Ende sloech dair enen anderen mede,
Dat hi doot viel op de stede.
Den derden geraecti also warm,
Ende sloech hem af den arm.
Daerna sloech hi in de scare,
Ende voer striden hare ende dare.
Ten stride quam een ridder stout,

Van Craynem mijn heer Arnout,
Ende menich man quam ten stryde,
Gewapent nevens sijn syde.
Selve was hi gewapent wel,
Ende sat op een ors harde snel,
Gewapent tote in dogen sijn.
Sijn tornekeel was goet ende fijn,
Ende was eens met siere baniere,
Die abelic was ende diere,
Van claren goude, ende daerin
Een cruce van kelen, meer no min,
Van sable een craye fier
Staende int overste quartier.
Sijn ors was overdect wale
Van den selvere al te male.
In sijn hant hilt hi een spere,
Ende quam gereden int here
Op sijn ors sterc ende goet,
Ende stac enen int gemoet
Op den scilt dat hi cloef,
Oft hadde geweest een loef.
Dat spere voer voert, ende sneet
Die plate alse een siden cleet,
Beide vleesch ende huyt;
Doot werp hine den selven uit.
Dat spere trac hi na hem weder,
Daer hi den anderen met stac ter neder,
Ende den derden; doe brac dat spere.
Ten sweerde vinc hi doe met gheere
Ende ginc doe striden vreselike.
Daer werden gemaict vele like,
Ende menich wert daer gewont
Dat hi meer en wert gesont.
Mijn heer Arnout sloech in de tas,
Die der Brabanters leytsman was.
Nu es daer comen, wet wale,
Mijn heer Segerman van den Male,
Die van Grimbergen, sijt seker das,
Van aver tavere geboren was.
Sijn wapenroc, die hy hat ane,

Was van rikeliken gedane,
Al van sinopre, dat wet,
Met een hode van silvere met,
Gecasseleert harde wel.
Sijn ors was dapper ende snel,
Ghedect met eenen groenen samite;
In sijn hant hilt hi met vlite
Een spere sterc ende stijf,
Ende liet lopen sonder blijf
Sijn ors dapper ende goet,
Ende stac enen in sijn gemoet
Op die plate in de slincke syde,
Dat hi nederviel tien tyde,
Ende bleef onder die peerde versmacht.
Daerna stac hi met groter cracht
Enen ridder ter erden neder;
Maer hi wert gemonteert weder.
Tspere brac, maer dat tronsoen
Sloechi op thooft een Brabantsoen,
Dat hi van dors viel op de eerde.
Daerna vinc hi te sinen sweerde,
Dat hi greep in sijn handen;
Daerna sloechi op de vianden,
Diere hi quetste herde vele
Ende vermincte in den nijtspele.
Daer wert herde seere gestreden,
Ende menich man overreden,
Die vertreden bleef op deerde.
Daer braken schachten ende sweerde,
Die daer geslagen wierden ontwee;
Daer wert gecrijt ende gecree,
Ende menich peert doorsteken;
Daer wert gevochten ridderleken.
Mijn heer Simon van den Male
Proefde hem in den stride wale,
Ende sijn vader, mijn heer Segerman:
Menighen viant reden si an.
Die sone nu, sijt seker das,
Gelijc den vader gewapent was;
Maer een sterne, seldi geloven,

Van sable stont int hooft boven.
Hy sloech sijn ors met sporen
Van goude roet, ende heeft vercoren
Enen, dien hi stac voere
Den scilt ende den rugge doere,
Ende viel ter eerden neder.
Doen riep hi: Grimbergen! weder,
Lude ende met groter kele.
Doen ginchi in den nijtspele
Striden utermaten wale;
Maer die van Brabant, sonder fale,
Hadden hem te vele liede
Ende te groten maiseniede.
Her Wouter Berthout, die here,
Hadde gestreden herde seere
Gelijc enen vromen man.
Sine liede sachi voert an
Verladen utermaten sere,
Dies hadde die stoute here
Verdriet ende groten toren,
Ende sloech sijn ors met sporen.
Hi schudde den arm metten schachte,
Ende stac met al sulken crachte
Enen cnape, hiet Godeskijn,
Diet in den strijt, alst was in schijn,
Seer wel hadde gedaen,
Dat sijn spereyser saen
Sijn lijf dore moest waden,
Ende hem twint stont in staden
Van sinen wapenen clein no groot,
Ende viel ter eerden doot.
Doen trac hi tspeer na hem weder,
Daer hi menighen man seder
In den strijt quetste mede.
Doen quam gereden ter stede
Heer Willem die borchgrave,
Ende stac enen knape ave,
Die van walscher Brabant was,
Dat hi doot viel int gras.
Ende heer Seger van den Male

Stac enen dat hi tale
Tumelde van sinen peerde,
Ende bleef vertreden op deerde,
Daer si hondert sagen an;
Dese hiet van Lovene Jan.
Daer quam cort gereden doen
Heer Segermans sone, mijn heer Simoen
Van den Male, een ridder stout,
Ende stac heer Lambrecht met gewout,
Die van den geslechte wale
Geboren was van Wesemale,
Dat hi doot met alle
Voor sijn voeten quam gevallen;
Want hine dore sijn herte reet.
Doen reet hi voort ende street
Met sinen sweerde dat hi trac,
Ende dede menighen ongemac,
Ende velde neder in dat gras,
Dies crune nemmermeer genas;
Voerts sloechi in den strijt.
Daer quam ghereden tiere tijt
Mijn heer Gerart Screyhane;
Mijn heer Jan volgde hem ane,
Die in stride tiere uren
Beiden wel mochten dueren;
Van ere wapenen waren si.
Heer Gerart die ridder vri
Stac enen die Gosewijn hiet:
Door den buc horte hi den spriet
Met al met den gonfanone;
Ende heer Jan die ridder scone
Stac enen dore sijn wapen snel,
Dat hi neder ter eerden vel:
Onder die peerden wert hi versmacht.
Doen wert daer met groote cracht
Ghestreden ende met grimmigen moede;
Daer lach menich in den bloede
Ghetorden ende tongereke.
Daer quam verstormelike
Mijn heer Wouter Berthout.

Ende stac een ysere ende hout
In den buic ene elle lanc;
Dat spere brac in dat bedranc,
Ende vinc ten scerpen sweerde,
Daer hi hem wel mede weerde,
Ende sloech enen boven
Op tbeckeneel, dat hijt gecloven
Heeft tot sijn ogen.
Die stercke doot deet hi hem doghen,
Daert mijn heer Arnout toesach;
Dies hadde hi quaet verdrach.
Van Craynhem, sijt seker das,
Die der Brabanters leytsman was;
Want die doot bleef was sijn maech.
Dies en was hy lat noch traech:
Met sporen sloech hi ongespaert
Te mijn heer Wouter Berthout waert,
Ende stacken so onsochte,
Eer hijs hem gehoeden mochte,
Dat hi nederviel op deerde;
Maer hi spranc op als donverveerde,
Ende trac voor hem sinen scilt.
Sijn sweert nam hi met gewilt
Ende ginc striden daer te voet,
Als een ridder vrome ende goet.
Sijn volc quam daer toegereden
Met wel grooter haesticheden,
Ende si wouden hem monteren.
Daer wert gestreden met eren
Boven heer Wouter, sonder waen,
Ende menich schoon pongijs ghedaen
Van den heren in elke side.
Daer quam in den stride
Mijn heer Wouter de Beere,
Die gestreden hadde met ghere
Op die van Grimbergen fellike.
Daer wert gestreden ridderlike.
Hi was tors, gewapent wale
Ende met ysere ende met stale.
Sijn wapen hem van prise wel saten.

Hi hadde boven sire platen
Een tornekeel, dat hem wel stoet,
Van keelen root als een bloet,
Van selvere vijf ruten rene
Daer in met enen palestene
Staende, sijnde van lasuere.
Starc, groot ende goet ter cuere
Was sijn ors ende oic snel.
Dair hi op was geseten wel.
Nu es hi comen in dat here
Gereden met gerechte spere,
Ende stac mijn heer Janne Screyhane,
Dat hi viel in der bane
Op die doden, die daer lagen;
Dat hi swaerlic mochte verdragen;
Maer hi lach harde onlanghe,
Hine spranc op in den bedwange
Ende ginc staen met gewoude
Neven heer Wouteren Berthoude
Te voet in den herden stride,
Ende trac van ane sine side
Sijn goede sweert ute sinen scoe,
Daer hi hem met ginc weren doe
Ende vaste slaen in beiden siden;
Oic riep hi tien selven tiden:
Grimbergen! wat hi mochte.
Daer was van slagen groot gerochte
Ende menich man overreden,
Ende gequetst daer si streden;
Doch daden so vele, si u cont,
Die van Grimbergen tiere stont,
Dat si met pinen, met groter cracht,
Te peerde hebben wederbracht
Die heren beide, die te voet
Streden als ridderen goet;
Ende als heer Wouter, doe ic u weten
Ende heer Jan waren opgeseten,
Togen si haer sweerde uter sceide,
Ende lieten dorse lopen beide
In die vianden te hande,

Ende ginghen striden metten brande
Vreselyke op die andre doe,
Die hem seere ronnen toe
Tallen siden, segge ic u.
Her Wouter gaf enen hu,
Ende sloech enen datti hem cloofde
Die meeste helft van den hoofde,
Ende hi op deerde nederviel doot;
Ende heer Jan sloech in den noot
Enen andren thooft af sonder merre.
Doe worden die van Brabant erre
Als si tsaghen, ende ronnen
Den anderen op; daer wert gewonnen
Ere ende prijs in beiden siden;
Men sach noyt so sere striden.
Die van Brabant hebben verladen
Dander, die si achter daden,
Met grooten slaghen ende met fellen;
Heur sweerden clonken als bellen.
Tegen der Brabanters gemene
Was der anderen macht wel clene,
Het waer hem van spel gegaen;
Maer daer toe quamen saen
Gereden in der selver bane
Selke die riepen: Viane!
Oec riep daer: Grimbergen! met
Ene partie, die ongelet
Dorssen sloghen metten sporen.
Elc heeft den anderen vercoren;
Selc vinc ter spere, selc trac tsweert.
Doen worden die Brabanters verveert;
Hem dachte verloren tspel,
Dies erselden sy, dat wet wel,
Vorder dan si waren comen.
Als mijn heer Arnout dat heeft vernomen
Van Craynhem, heuren leytsman,
Wert hi erre, ende sloech voert an
Sijn sterke ors metter sporen,
Ende stac enen rechte voren:
Beide man ende peert

Keerden die voeten op weert.
Dat spere trac hi na hem weder,
Ende stac enen anderen neder.
Doen trac hi tsweert voert sere,
Ende voer striden als een here:
Al sijn volc vertrooste hi;
Sijn sweert als een ridder vri
Voer hi proeven in den stride.
Dus vercoeverden tien tide
Die van Brabant overwaer.
Menich slach groot ende swaer
Wert daer geslegen in der noot.
Oic bleef dair menich doot
Die smorgens was al gesont.
Die van Grimbergen, si u cont,
Mochten in der scoffelturen
Langer niet een twint geduren;
Sy moesten keeren door de noot
Ende vlien uter persen groot,
Des si met grooter pine daden,
Want si waren te sere verladen:
Si hadden scade genomen swaer.
Oec volgden hem dander naer.
Een deel sloeghen sire ende vinghen;
Ende met deser samenlinghen
Vercoeverden weder met eren.
Van Grimbergen die heren
Leerden die van Brabant sterken strijt,
Ende dadense algader tiere tijt
Deisen met slaghen groot na dat
Tote Bruessele der stat.
Die van Grimbergen keerden doe
Vaste met hare proyen toe;
Sy hadden den strijt verwonnen.
Na dat si gemerken connen,
Soe hebben si, dat wet te voren,
Omtrent LX man verloren.
Een deel wasser oec gewont.
Haer gevangen daden si tiere stont
In eenen torre spannen vaste,

Daer si in hadden cleine raste.
Hier na dede heer Arnout
Van Grimbergen, die here stout,
Die ghene halen sonder begheven,
Die op tvelt doot bleven,
Beide vriende ende vianden,
Ende deetse begraven te hande
Op een kerchof, des sijt vroet,
Dat daer by den cloestere stoet.
Daer na gingen hem ontwapen
Ridderen, heren ende knapen,
Ende ginghen hem daerna rusten,
Dies hem [wel] mochte lusten.
Die gewonde, in waren saken,
Deden hem binden ende vermaken;
Eten, drincken ginghen si mede.
Van hem swigic nu ter stede,
Ende sal u van den anderen tellen,
Die henen reden met haren gesellen
Te Bruessel waert hare straten.

JAN VAN HEELU.

De slag van Woeronc.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 172—176.

Willems, Rijmkronijk van Jan van Heelu betreffende den slag van Woeringen.

Een zeer levendige, met gloed en warmte geschrevene kronijk, welke den slag van Woeronc behandelt, waarin ten jare 1288 de Brabantsche hertog Jan I de overwinning behaalde op den keulschen aartsbisschop Zivaert en de graven van Luxemburg en Gelder, werd tusschen de jaren 1291—1294 vervaardigd door zekeren Jan van Heelu of Broeder Jan van Leeuwen, waarschijnlijk genoemd naar een buurtschap Heelen, een kwartier uurs van het stadjen Leeuwen in Brabant gelegen. Hij droeg dit werk op aan Margaretha van Engeland, de verloofde van 's hertogen zoon, opdat zij uit het verhaal van de roemrijke heldenfeiten van haren schoonvader, dien hij met geestdrift en in stoute trekken schildert, dietsch zoude leeren.

De gevangenneming van Zivaert.

B. II. vs. 5917—6232.

O wie hoege was dat crieren,
Daer men wapene soude anteren,
Beide ten stride ende ten tornoye,
Van Limborch ie ende Monyoye,
Daer dat geruchte moeste onder bliven!
Daer sachmen hoge dade driven,
Ende met wapenen werken wonder.
Owi! doen si gingen onder,
Die vrome ridderen ende die wigante,
Van Luthsenborch die coene gigante,
Doen worden daer ontladen,
Beide van persen ende van scaden,
Die Brabantre alle seere.
Men mach tellen groote eere
Van diere Brabantre ghewere;
Want, daer al hare viande here
Den strijt allene aen haer began,
Waren bi hen cume XL man
Sine waren Brabantre van aerde:
Dese droegen den strijt int haerde.
Doen dat herde ontmoet was leden
Quam dander scare toe ghereden,
Die proefst van Aken ende sijn gesellen,
Daer ic af hier na sal tellen.
Maer hoort tierst hoe die dinc
Den grooten heeren daer verginc,
Die den hertoge liepen op.
Van Coelne die ertsbisscop,
Die gheweldege vorste Zivert,
Coenlike ende onververt
Quam hi ten hertoge wert ghetogen;
Hi waende wel dat hine soude mogen
Vercrighen, doot oft gevaen;
Maer dat wert soe wederstaen,
Dat selve die bisscop op dien dach
Den hertoge nie en gaf slach;
Nochtan hilt die hertoge daer

Bi sine baniere openbaer
Jeghen die Limborcheren, ende street
Vore sijn bataelge alsoe bereet,
Datten elc man mochte vinden.
Maer tallen staden ende tallen inden
Vant die bisscop ende sijn conroet
Alsoe swaren wederstoot,
Daer si die Brabantre bestonden,
Dat overliden niet en conden
Die eertsbisscop ende die sine
Die groote scade ende die pine,
Die si daer ontfingen af.
Dat die bisscop nie en gaf
Selve den hertoge slach noch stoot
Te dien stride, clene noch groot,
Dat wert hem daer bi benomen:
Metten bisscop waren comen
Maseleren ende Ruire,
Die te wine ende te biere
Dobbelden in die taverne
Om Brabantre, te haren scerne,
Ende vermaten hen, datsi sporen
Ghecocht hadden te voren
Jeghen dire Brabantre peert,
Daer si met haren weert
Souden gelden ende betalen.
Doen quamen si vore Woeronc halen,
Ende wouden se haren weert bringen:
Sonder coep ende sonder dingen
Waenden sise hebben gegrepen;
Maer doen si weder nepen
Diere Brabantre swerde,
Doen lieten si manne ende peerde
Op die plaetse, daer sise vonden,
Sonder taenverdene enege pronden,
Want men lovese hen te diere.
Daer bi keerden si hen wech sciere,
Ende lieten den bisscop daer.
Hier was Vrancke van Cosselaer
Leidsman ende hoeft ave.

Die te diere tijt borchgrave
Te Wassenberge was geset.
Die heere van Heimsberge hadde gelet
Den hertoge gherne met sinen lieden:
Die dede hi gaderen ende gebieden,
Ende sindese ten stride waert
Metten bisscop; maer in die vaert
En dorste hi selve nochtan niet comen;
Maer hi sinde met enen vromen
Seriante daer sine baniere.
Dese twee lande keerden sciere,
Heimsberge ende Wassenberge, al geheel,
Ende met hen daer een groot deel
Van diere gebuerten ende vanden lande,
Die met hen bleven in die scande;
Want si moesten achterlaten
Met lachtere dies si hen vermaten.
Dus siet men beroemelike tale
Selden vergaen met eeren wale.
Soe en dede haer roem ende haer viseren
Maselendre ende die Ruiren,
Die aldus vanden stride reden.
Sint datsi vlouwen nochtan, deden
Beide die bisscop entie sine,
Ute Overlant ende van den Rine,
Soe sterke weringe ende soe groot,
Dat daer vrome riddere doot
Bleven, ende menich stout seriant,
Eer si wouden gaen in hant,
Ochte door noot enich vloe.
Selve die bisscop deedt alsoe.
Dat es die ghelove mijn,
Dat na den bisscop Tulpijn
Nye coenre pape en gorde swert,
Dan die bisscop Zivert;
Want, daer hi voer den strijt beginnen,
Dine anders niet en hadde mogen kinnen,
Hine hadde aen hem niet mogen merken,
Dat hi crune hadde, ochte kerken,
Ochte eneghe papelike wise;

Want hi sceen ridder goet van prise,
Beide in suekene ende in ghewere.
Maer diere Brabantre heere
Vant hi jeghen hen soe strac,
Dat weder dorebrac
Des bisscop scare met ghewout.
Doen gaf men voer selver ende gout
Den bisscop daer af sinen loen,
Dat hi hadde na sijn sermoen
Ghegeven valsch pardoen ende loes.
Daer bi riep al in fransoes
Van Simpoel her Ghi,
Doen hi quam den bisscop bi:
» *Tuwe, tuwe li faus prester!*"
In ben des fransoys niet wel meester,
Maer ic wane, alsoe bediet dit walsch:
» Doodet den pape, hi es valsch!"
Daer bi woude hine hebben doot.
Dit was heeren Godevaerts conroot
Van Brabant ende sire neven
Van Simpoel, die onderdreven
Den bisscop, daer hi bleef gevaen.
Doen dus vreesselike bestaen
Die bisscop ende die sine waren,
Quam die grave toe ghevaren
Vanden Berge ende die Coelneren,
Ende ghemeenlike al die heeren,
Diere te voren was gewach.
Doen die bisscop dat sach,
Dat die vanden Berge quamen,
Riep hi ontfermelike met namen:
» Her Godevaert van Brabant,
Edel riddere! ic ga in hant.
Voert my gevaen met u te lande,
Ende hoet my voor mine viande;
Want, waer datsi mi over vueren,
Dese duvelike ghebueren
Vanden Berge, ic bleve verslagen."
Doene her Godevaert hoorde clagen,
Ontfinc hine te ghenaden,

Ende en lieten vanden live niet scaden.
Maer daer op die plaetse lagen
Doot gesteken ende geslagen
Soe vele liede ende peerde
Tusschen heeren Godeveerde
Van Brabant ende den bisscop,
Al gaf hi hen gevaen op,
Dat her Godevaert niet en mochte comen
Soe verre, datti hadde genomen
Den bisscop metten breidele doe.
Hier en binnen soe quamen toe
Die vanden Berge op die stat,
Ende vonden den bisscop mat,
Soe dat hi was in hant gegaen;
Daer bi en wouden sine niet slaen;
Maer vanden Berge die grave bat
Heeren Godevaerde van Brabant dat
Beide hi ende sine neven
Van Simpoel hem wouden geven
Den eertsbisscop ghevaen;
Want hi woudene sonder waen
Int ghevancnesse houden stille,
Tot dat na des hertogen wille
Die bisscop quame te genaden
Van alle sine mesdaden.
Heeren Godevaerde dochte,
Dat hi den bisscop niet en mochte
(Die wile dat soude die strijt dueren)
Daer houden noch henen vueren;
Want hine woude van daer niet riden,
Noch stille houden sonder striden:
Daer bi gehoorde hi die bede,
Die de grave Adolf dede,
Ende sprac: »Vanden Berge, heere!
Op u ridderlike eere,
Ende op trouwe, die onderlingen
Goede ridders altoes volbringen,
Soe willen wi u den bisscop laten,
Bider vorwaerden dat hi saten
Jeghen u nie en sal mogen,

En si bi wille des hertogen
Mijns broeders ende mijns heeren,
Ende oec alle diere Coelneren,
Ende daer toe alle die heeren mede
Die met hem swoeren lantvrede.
Op dese vorwaerde gheven wine u:
Nemtene ende voertene thant met u,
Ende laet u volc hier ten stride."
Die grave vanden Berge was blide,
Dat hi met soe grooten pande
Wederkeeren soude te lande,
Ende greep den bisscop ane ter vaert,
Doen hi hem ghelevert waert,
Ende deden thant over Rijn
Te Monben, daer dat lant was sijn,
Met hem in die kerke vueren.
Aldus en vielen die aventueren
Den bisscop daer niet wale.
Doen menne spien sprac hi dese tale:
»Domine God! mij wondert seere,
Wat ons van Valkenborch die heere
Metten stride hier heeft gheweten:
Hine liet die Brabantre niet heten
Liede die ye van stride consten;
Maer, sint dat wi den strijt begonsten,
Hebben si ons wel doen bekinnen,
Dat die werelt niet en heeft binnen
Soe vromege liede noch soe coene,
Alse si sijn, die Brabantsoene!"
Aldus hebdi wel verstaen
Hoe dat die bisscop wert gevaen,
Ende hoe datti street met eeren,
Eer hi van den velde woude keeren;
Maer noch en es hier niet getelt,
Hoe dat sijn standaert wert ghevelt.
Die standaert stont op enen wagen,
Daer op gheset was ende beslagen
Van sterken planken een casteel,
Daer liede binnen waren een deel;
Want dat casteel hadde tinnen

Daer men stont te storme binnen,
Met ghescutte ende met ghewere,
Alse men pleget jeghen een here;
Starke orsse, die men daer aen spien,
Dede men den wagen vorwaert tien,
Daer men den standaert hebben woude.
Ende waer die standaert bliven soude,
Grooten boeme, die boven hingen
Aen die tinnen met sterken ringen,
Dede men worpen dan daer buten,
Ende neder vaste in deerde sluten,
Om dat te rechte noch te cromme
Den standaert nieman en mochte omme
Worpen noch vorwaert minnen.
Dat casteel, dat dus binnen
Was ghemant ende bewaert,
Om te houdene dien standaert,
Dat wert al van bloten knechten,
Die daer niet en waren bracht om vechten,
Ane gestormt ende bestaen.
Die ghene, daer dat af was gedaen,
Al waren si blote knechte,
Si volgeden na haren aert te rechte;
Want si waren van den gronde
Van Brabant, dat nie vlien en conde.
Daer bi liepen si met trouwen
Den standaert coenlike nederhouwen,
Omdat bi des standaerts valle
Hare viande souden alle
Hen versagen ende vlien,
Dit wert bestaen oec van hen drien.
Maer thant meerde haer conroot
Van knechten, die oec waren bloot,
Ende liever wouden kiesen die doot,
Dan si weken door enegen noot,
Soe wouden si die doot kiesen;
Eer Brabant soude sijn eere verliesen
Soe woudense liever alle sterven.
Doen gingense houwen ende kerven
Beide met haecsen ende met swerden

Den standaert dapperlike ter erden.
Al hadden si gheweest die beste,
Die nie met storme sochten veste,
Si haddent eerlike genoech aengaen.
Die ghene diet wouden wederstaen
Bleven daer al met verslagen.
Het dede daer seere versagen
Menegen man ints bisscops side,
Dat die Brabanters met nide
Des bisscops standaert ondersloegen,
Daer dandere niet seere om en loegen.
Dit machmen tellen langen tijt
Dat daer op dien selven tijt
Die blote knechte bedreven,
Diere was vele biden tinten bleven;
Die worden daer hen afghewonnen:
Doen quamen si ten stride gheronnen,
Selc met spieten, selc met swerden,
Na dien dat elken mochte werden.
Ende doen si in den strijt quamen,
Wat si sagen ofte vernamen
Dat haren wille ye was weder,
Dat stakensi vaste ter neder,
Beide orsse ende liede.
Ic wane dat nie en gesciede,
Dat men sach van bloten knechten
Soe coenlike ende soe zeere vechten.
Diere quam daer luttel alsoe bloet
Sine scenen wel te dire noot
Seriante van prise in haren werken.
Ane die knechte mochtmen merken,
Soe bloet, soe coenlike metter hant
Haren heere holpen, dat Brabant
Natuerlike es die coenste aert,
Ende die ghetrouste die ye waert:
Dat toenden si openbare
Met haren coenen werken dare:
Des swigic nu ende overlide.
Nu hoort voort vanden stride.

MELIS STOKE.

Rijmkronijk.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 176—188.
Huydecoper, Rijmkronijk van Melis Stoke, 3 Dn.

Even als Maerlant zijnen Spiegel Historiael aan Floris V opdroeg, zoo ook Melis Stoke eene rijmkronijk van Holland, waarvan het eerste gedeelte eene vrij getrouwe vertaling van het Chronicon Egmundanum is, het laatste en belangrijkste een uitvoerig verhaal van gebeurtenissen uit zijnen tijd tot 1305 bevat. Hij noemt zich zelven „*sgraven arme clerc*", en was dus hoogst waarschijnlijk een monnik uit het Egmonder klooster, en secretaris van den Graaf, en als zoodanig geheel vreemd aan de democratische begrippen, welke Maerlant en zijne school kenschetsen. Het eerste gedeelte der Rijmkronijk werd waarschijnlijk omstreeks 1283—1287 geschreven, en later na Floris dood het werk nog weder opgevat en tot 1305 vervolgd, welk tweede deel Stoke denkelijk niet veel na 1305 voltooide. Aan het slot komt eene tweede opdracht aan den jongen graaf Willem III, dien de schrijver aanmaant:

Wacht dat niet verloren blive
De name de ghi hebt nu.

Hoe hooge waarde deze kronijk als geschiedkundig gedenkteeken hebbe, als kunstproduct bezit zij eene zeer geringe, daar de toon meest dor en gerekt is.

De moord van Floris V.

B. IV. vs. 1323—1525, B. V. vs. 1—179.

De grave Florens hadde begonnen,
Also als wi merken konnen,
Soene te maken onder de heren
Vanden Ghestichte. Doe wilde hi keren
Hem daer an, dat hijt voldade.
Oec so wort hi des te rade,
Dat hi doe versoenen liet
Heren Wolfaerde, dat die hem niet
Met sinen live soude begheven;
Want si waren na gheneven.
Dus ghetrouwede hi hem te bet.
De grave Florens hem daer toe set,

Hoe hi de dinghen te zoenen brochte.
Nu hoort, wes hi hem bedochte.
Hi voer tUtrecht inde stat,
Ende ontboot daer ende bat
De heren, dat si te hem quamen
Ende omboot si oec bi namen,
So dat si quamen, alle ghemene,
Van beiden siden, groot ende clene,
Ende blevens op sijn segghen daer.
Doe beriet hi hem daer naer,
Dat hi daer so langhe lach,
Dat hi recht op enen dach
Sijn segghen seide vander zoene.
Nu hoert wat hi achte te doene.
Om dat hem dochte op de stont
Tghelt te groot, vijf hondert pont,
Gaf hi der toe van sinen goede,
Dats hem te bet soude sijn te moede,
Ende te min soude bescelden
Die de penninghe soude gelden.
Doet was gheseghet ende ghedaen,
Hiet hi te hants eten gaen.
Hi deedse alle mit hem eten.
Bi siere side waren gheseten
Herman van Woerden ende Ghisebrecht
Van Amestelle, de over recht
Altoos te siere taefle saten,
Ende met hem dronken ende aten.
Dandre waren gheseten daer,
Dene voren, dandre naer,
Als daer betaemde haer ghelike.
Men at ende dranc blidelike
Over al daer inden hove.
De herberghe was van goeden love.
Want een hoghe avont was,
Was men vele te blider das.
Maer dat hof moeste sceiden,
Eer avont quam, met droefheiden:
Dat pensde van Woerden de verrader,
Ende sine ghesellen allegader,

Mocht na haren wille gaen.
Alst gheten was ende opghedaen,
Ghinc de grave in siere rusten,
Want hem begonste slapens lusten.
Elc ander ghinc daer hi woude.
Doe ghevielt, alst wesen zoude.
De verraders treckeden te samen,
So dat si buter stat doe quamen,
Ende reden voren over de weide,
Ende hadden liede in haer gheleide,
De alle tharnassche met hem reden,
De si met behendicheden
Hadden brocht met hem aldaer;
De sider wilden al der naer,
Dat si te Rome hadden ghesijn:
Dat seghet mi tghelove mijn.
Si soudent hem node hebben gheseget.
Ic waens, elc verrader pleghet,
Dat hi heelt sine daet
Den ghenen, de sinen raet
Niet en weet; al wil hi dat si
Bi hem sijn; dat is daer bi,
So hi meer volcs bringhet int stric,
So hi meer helpen hevet int pic,
De mede besmit sijn inde daet,
Al ne gaven si niet den raet.
Hoort hier grote jamerhede,
De de here van Amestelle dede
Op deen nameliken dach.
Hi ghinc daer de grave lach,
Ende wectene ute sinen slape,
(Dat en dorste doen gheen cnape)
Ende seide: »Ghi slaept al te lanc."
Also dat de grave opspranc
Ende sprac: »Wies daer?" — »Ic bent," seit hi,
»Ghisebrecht. Also scone weder alst si,
So slaepti te langhe vele:
Ghi sout utevaren met vederspele,
Want tweder es also scone."
Als de grave hoerde tgone,

Sprac hi: »Ic hebbe te langhe gheslapen,
Roept mi enich van minen cnapen."
— »Ic salt doen," sprac hi doe,
Ende seide den camerlinghe toe:
»Gaet tuwen here, ende sect hem dat,
Ic ride voren uter stat;
Latene comen als hi wille."
De grave ne bleef niet stille.
Hi seide: »Heer Ghisebrecht, hier inne
Sal ic u sinte Gherden minne
Geven, eer wi hene riden."
Men brochte wijn ten selven tiden.
De grave hiet scinken den wijn,
Ende seide: »Drinct vander hant mijn
Sinte Gherden minne ende vaert wel."
Doe nam de verrader fel
Den wijn van des graven hant,
Ende keerde hem omme te hant,
Ende seide: »God hoed u! ic ga varen."
De grave de hiet sonder sparen,
Dat men sadelde al de paert,
Zonder beiden, metter vaert.
Sijn neve Jan, sgraven zone
Van Henegouwen, vernam tgone,
Ende hiet sine perden sadelen alle.
Hi pensde lettel vanden ghevalle,
Dat hem in de vaert ghesciede.
Gheraert van Vorne ende lettel liede
Reden metten Grave doe.
Hi sprac sinen cnapen toe:
»Volghet mi, als ghi sijt ghereet,
Ic vare voren." Ende hi leet
De straten mitten tween kinden,
Diene bede gader minden.
Hi reet voren ter poorten uut
Blidelike sonder gheluut.
Doe hi op de weide quam,
Sach hi voer hem ende vernam
Den heer van Woerden houden daer.
Als hi sijns wort ghewaer,

Reet hi tot hem, omdat hi woude
Vraghen, waer hi riden zoude.
Doe hi aldus quam ghevaren,
Voeren teghen hem tere scaren
De van Woerden entie van Amestelle,
Gheraert van Velsen de morder felle;
Daer quam Aernt van Benscop,
Ende Gheraert van Craienhorst inden hoop;
Willem van Teilinghen quam der mede,
Ende Willem van Zaenden daer ter stede;
Daer quam oec mede menich man,
De ic ghenoemen niet en can.
Als si hem quamen dus te ghemoet,
Hevet hise alre eerst ghegroet.
Herman van Woerden reet hem ane,
Als dene wille hadde te vane,
Ende grepen biden breidel zaen.
»Uwe hoghe spronghe sijn ghedaen,
Ghine sult niet meer der voeren driven,"
Sprac hi, »Heer meester! ghi moet bliven
Onse ghevanghen, wien lief of leet."
Ic seg u, dat ic seker weet,
Dat de grave hilt over spel,
Want hi loech, dat wetic wel,
Ende andworde den fellen man:
»Help," seit hi, »in ben nochtan."
Arnout sprac: »Bi Gode, ghi sijt!
Ic moet nu op dese tijt
Uwen sconen sperwaer draghen,
U te lachtere ende uwen maghen."
Den sperwaer hi doe gheprant,
Ende namen hem vander hant.
De grave sloech de hant ten swerde,
Als de ghene de begheerde
Hem te werne, mocht hem ghescien.
Gheraert van Velsen trac mettien
Sijn zweert ende swoer. »Bi Gode!
Ghi moghet dat ghemaken ode;
Ic sla u tsweert tote inden tanden!"
Dit mochte den grave seer anden,

Datten Gheraert wilde ontliven.
Daer most hi ghevanghen bliven,
Wast hem lief ofte leet.
Een cnape daer tusschen reet,
De met Janne daer was comen,
Ende hadt hem gheerne benomen.
De knape wort daer ghewont sere,
Ende sijn paert ten selven kere
Wort ghesleghen inden hals.
Dese knape, als ende als,
Pijnde hem te weerne ende niement el.
In can gheweten hoet ghevel,
Dat si de kinder lieten riden.
Hadsise ghevaen ten selven tiden,
Si waren al te boven bleven.
Ic wane wel, dat si beneven
Deen den anderen ter stat waert reden.
Si hadden goede paerde bescreden,
Ende reden sere ter stat waert,
Wat ghelopen mochte de paert.
Als si quamen in de stat,
Ende men daer ghevreeschede dat,
Waren de vreende tonghemake,
Alst billic was, om sulke zake.
Die viende waren an dander zide
Van deser vanghenessen blide.
Si voeren te Muden metten grave,
Ten huse, dat hi met siere have
Hadde ghecocht ende doen maken.
Hem dochte doe in allen zaken,
Dat si wel hadden ghevaren.
. . . . . .
Dat volc wert al in roere
Ende verwoet om dese voere.
De Kenemaren entie Vriesen mede,
Ende Waterlanders voeren ter stede,
Daer men hem dede verstaen,
Dat haer here lach ghevaen:
Dat was te Muden. Doe siere quamen
Mochten si doen ghene vramen,

Want dat volc was sonder hovet,
Ende lettel of niet, des ghelovet.
Si voeren dolen op de zee,
Daer IV, hier V, daer III, hier twe,
Recht als volc dat wilde ontsinnen.
Doe dit vernamen de van binnen,
Seidsi ten grave: »Doet u liede
Keren. Waert dat ons messciede,
Ghi souter selve om sterven mede."
De grave sende staphans ter stede
Enen brief, ende ontboot
Sinen lieden clene ende groot,
Dat si thuus al stille zaten:
Hi hopede cortelike der baten,
Dat hi met minnen soude comen uut.
Dat volc wart doe so luut,
Dat wel na al was verdovet.
»Gods hat hebbe dies ghelovet!"
Spraken douden metten jonghen:
»Sine hebben hiertoe bedwonghen.
Dus ne sulsi niet ontgaen."
Als de verraders dit verstaen,
Waren si te blivene niet bout,
Ende wildene voeren in haer behout
Verre in een ander lant.
Die van Naerden vreeschdent te hant,
Ende leiden hem ene laghe.
Recht opden vijften daghe
Souden sine voeren haerre vaerde,
Ende settene op enen paerde,
Ende bonden hem sine voete
Ondert paert wel onsoete,
Ende enen hantscoe in den mont.
Dat seide mi deent was cont,
Ende diene dus ghebonden vant.
Doe voerden sine altehant,
Tote dat si bi Naerden quamen.
Doe saghen si ende vernamen
De liede ligghen in dat coren.
Gheraert van Velsen de reet voren

Ende vraghede hem, wat si sochten.
Dandre seiden: Dat si brochten,
Dat wildsi hebben, dat waer de grave;
Dan wildsi laten doer gheen have.
» Dan sal niet wesen!" sprac Gheraert,
Ende warp omme metter vaert.
Hi trecte tsweert ende wilde slaen
Den grave, de hem pijnde tontgaen.
Hi waende tpaerdekijn springhen soude
Over den vliet, ende also houde
Viel dat paert metten grave
Inden sloot. Gheraert sat ave.
Ghetrects sweerts, ende ghinkene slaen.
De grave mochte niet ontgaen,
Want hi ant paert was ghebonden.
Daer stac hine ten selven stonden
Metten sweerde door den live,
Ende gaf hem wonden meer dan vive.
Oec stac hine int herte, dats waer,
Dat ment vant al openbaer.
Si gaven hem ten selven stonden
So diepe ende so vele wonden,
Dat hi daer den gheest opgaf,
Eer de van Naerden wisten der af.
Doe sijt vernamen liepen si toe;
Ende Gheraerde van Velsen was doe
Sijn paert so verre van hem ghegaen,
Dat hijs niet en mochte vaen.
Een sijn knape gaf hem sijn paert,
Daer hi mede ontreet ter vaert:
So deden de op paerde waren.
Ente knape wert bevaren
Van dien van Naerden, de niet en beiden,
Dan sine op enen rade leiden,
Ende hebben hem sine lede tebroken.
Dus wart de grave eerst ghewroken.
Doe si den grave vonden doot,
Hadden si alle rouwe groot,
Ende namen den doden met zericheden;
Si droegene van deer stede

Tere ander stat, daer sine ontcleden,
Ende balsemden ende bereden,
Ende leidene in een scrine,
Daer menich mede doghede pine;
Ende scepeden kortelike daer naer,
Ende voerdene tote Alcmaer;
Daer settemen inden chore.
De wonder horen wil, de hore.
Twe winde waren hem ghegheven
Van siere nichten, de bi hem bleven,
Waer hi ghinc of waer hi stont.
Oec was mi ghemaect cont,
Dat si liepen mede ande vaert,
Daer de grave ghevangen waert,
Ende oec mede al tote Muden,
(Dit merkeden ende zaghen vele luden)
Ende bleven daer tote op deen dach,
Datmen hem gaf den dootslach.
Doe sine voerden, liepen si mede
Recht aldaer ter selver stede;
Doe menne moorde, si saghen toe.
Als hi doot was, si ghinghen doe
Bi hem ligghen bede gader,
Alst kijnt doet biden vader.
De van Naerden vondense daer,
Als men mi seide over waer.
Doe men den grave voeren soude,
Si quamen ten scepe also houde,
Ende spronghen in ende voeren mede
Al tote Alcmaer in de stede.
Doe si quamen tot Alkemare,
Ghinghen si sitten bider bare
Ten voeten voer den outaer;
Ic sachse beide sitten daer.
Oec seide mi een garsoen,
Dese verwaerde in dit doen,
Dat si ghevast hadden so langhe,
Dat hi hem beiden bi bedwanghe
Moste gheven zoete melc.
Oec so seide hi mi, dat elc

Gheen vanden tween eten wouden;
In weet hoet quam ende bi wat scouden;
Binnen langher tijt daer naer.
Dus bleven si beide aldaer
Toter wilen enten daghe,
Dat menne groef met groter claghe.
Doe dedemense beide wech leden,
De node van danen wilden sceden.
Hadden si ghemoeten, si waren bleven
Ligghende, wanic, al haer leven.
Kerstijn menschen, hoer dit wonder,
Dat de hondekijn bisonder
Minden haren heren alsoe,
Dat si bi hem bleven doe,
Daer menne vinc ende sloech,
Daer togheden si hem ghenoech,
Dat sine minden van rechter scout;
Maer de morders waren so bout,
Dat si morden haren rechten here,
Die hem ghedaen hadde menich ere,
Te menigher tijt, te menigher stonde:
Hier waren si quader dan de honde.
Al hadde hi te voren misdaen,
Jane hadden si de zoene ontfaen
Ende was vergheven alte male,
Ende scenen vreende also wale,
Als enighe liede mochten wesen.
Dus so dinket mi bi desen,
Dat honde niet èn sijn so quaet;
Es hem ghedaen enighe misdaet
Van sinen here, hoe groot het si,
Hi coemt tot hèm, op dat hi
Hem anespreket vriendelike,
Ende verghevet hem ewelike,
Al hadde hi hem ofgeslegen den voet.
Maer dese moerderen verwoet
Hebben haren here verbeten:
Hem niet allene, suldi weten;
Maer hem selven ende menighen man,
Als ic een deel segghen can;

Ende onbinden sal hier naer,
Daert stede hevet al openbaer.
Kindre, maghe sijn onteert,
De an haer doen hem hebben ghekeert;
De noch an haren doene hem houden,
Sullen verraders sijn ghescouden
Alle daghe de si leven,
Ende met hem sijn verdreven
Uut haren lande, uut haren goede:
Des mach hem wesen wee te moede,
De der moert onsculdich sijn.

DE PASTOOR VAN VELTHEM.

Spiegel Historiael.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 188—210.
Le Long, Spiegel Historiaal van Lodewijk van Velthem.

Deze wereldkronijk, welke een uitvoerig verhaal van de gebeurtenissen van 1248—1316 bevat, en als een vervolg van Maerlants Spiegel Historiael kan beschouwd worden, werd vervaardigd door eenen geboren Brabanter, in 1304 kapelaan te Sichem en in 1313 pastoor te Velthem, wiens naam ons geheel en van wiens levensgeschiedenis ons weinig bekend is. In het jaar 1293 was hij te Parijs wellicht als student, wellicht aan 's konings hof, daar hij reeds toen en ook later in de gelegenheid was met invloedrijke edelen over staatsaangelegenheden te spreken. Ook reisde hij veel, om welke reden is ons onbekend, daar hij over het doel dier tochten voorbedachtelijk schijnt te zwijgen. De zes eerste boeken voltooide hij den 14den Augustus 1316, en schijnt de twee overigen kort daarop geëindigd te hebben.

Hij vervaardigde zijn werk op verzoek van zekeren Jan Visier, voor een heer van Voorne, in het land van Daalhem, onder het bisdom Luik, bij wien hij als huiskapelaan hoopte geplaatst te worden.

Hoogst waarschijnlijk is Dr. Jonckbloets gissing, dat de pastoor van Velthem het onafgewerkte of niet uitgegeven gedeelte van Maerlants Spiegel letterlijk in zijn werk heeft opgenomen, en wel bepaaldelijk de drie eerste boeken van deze vijfde partie uit Maerlants slot zijn samengesteld, aangevuld met groote stuk-

ken uit Heelu en andere onbekende bronnen, en dat het eigen werk van den schrijver zich tot de gebeurtenissen van 1300—1316 bepaalt.

Huwelijksfeesten van koning Eduard I. van Engeland.

B. II. c. 15—20.

Hoe die coninc Edewerd een wijf nam, ende vander feesten die men daer dreef. I.

In desen tide dat dit gesciede,
Daer ic nu af hier bediede,
So was een sake sonderlinge
Alse van huwelike dinge;
Want hier vore had gesant
Edewerd in Spaengenlant
Ane den coninc deser gelike,
Of hi hem in huwelike
Siere dochter geven wille nu.
Dese liede quamen, secgic u,
Recht doemen dese stat
Gewonnen hadde, ende brachten dat
Die coninc van Spaengen gaerne soude
Siere dochter geven, opdat hi woude.
Om dit so was geverst aldaer
Van dien gevangenen overwaer,
Datmer niet en over rechte;
Maer die coninc beval bedechte,
Datmense vaste hoeden soude;
Ende werd oec, dat bi yemens scoude
Enich van hem ontginge daer,
Ic soude den genen rechten so naer,
Dat diet sagen [nem]meer vordan
Hem lieten ontgaen gevangen man.
Die stat heeft hi oec bewaerd,
Ende daer in geset mede ter vard
Met siere hand alle gerechte,
Die die stat selen berechten,
Ende hueden vort van caesualle.
Dus trac die coninc daen met alle
Jegen sine bruut, God weet,

Die men hem brinct jegen gereet.
Dus quam dese huwelyc toe,
Daer menich om blide was ende vroe:
Feeste was daer in allen sinne.
Te Lonnen was si vort binnen,
Daer was hi sekerst na sijn verstaen,
Want hi was daer eerst ontfaen,
Doen hi ongeweldich was
Synes lants, alsict hier voren las.
Dansen, reyen, singen, springen,
Hets niemen diet mochte vortbringen
Die feeste die de stede dreef.
Die gene, diet dLatijn bescreef,
Seide so vele van deser saken,
Dat ongelovelyc waer in spraken:
Want so grote behagelhede
Alse men daer dede in die stede,
Dadict u also verstaen,
Gine gelovets niet sonder waen.
Alle dagen, al VIII dage uut,
Was in die stat dmeeste geluut
Van trompen, vedelen ende tambusen,
Sitolen, harpen; in allen husen
Van der stat was sonderlinge spel.
Hoe soude men dit toebringen wel,
Dat ment al mocht gescriven
Die feeste, die si onderlinc driven.
Die van der Stat? — Ens lichte niet.
Ic late bliven alsoet gesciet,
Ende scrive vanden coninc vord,
Van dingen die te hem behord.
Des coninos feeste was dusgedaen:
Daer mochte uut ende in gaen
Wie dat wille ende ongeheten;
Ende spelen, dansen, drinken, eten,
Dit was niemen daer wederseit.
Binnen der feeste werd daer geleit
Ene tafelronde van ridderen ende cnapen;
Dat wie so wille mochten der wapen
Dragen ende joesteren mede.

Daer was gemaect na den sede
Een spel, na art van den coninc,
Ende geordineert also die dinc,
Ende uutgescoren die beste saen,
Ende genoemt daer sonder waen
Na die heren van ouden stonden,
Diemen hiet vander Tafelronden.
Oec hadde die coninc geheten te voren
Cnapen, die daer souden doen horen
Neuwe boetscape ute alle lande,
Van stride, van orloge altehande;
Ende hoemen vermane van desen
Elken ridder, die uutgelesen
Ware na siere werdichede,
Dat hi bescudden vare die stede,
Oft dien casteel ofte dat lant,
Daer hem die bode af dade becant.
Dit hadde die coninc met vorrade
Gemaect so vast ende so gestade,
Dat elc sijn recht houden sal,
Na dat men daer ordinieren sal;
Ende swoerent daer opter stede,
Te houden na coninc Arturs sede
Dat spel ende die tafelronde.
Maer sine wisten niet ter stonden,
Noch en horden hem oec niet
Van dat die coninc sinen cnapen hiet,
Dat men int spel soude vortbringen
Van allen steden die werringen,
Die hem letten ende die hem deren;
Ende dat si om dit verweren
Selen sijn gemanet daertoe,
Dat sijt daer moeten geloven alsoe,
Oft si selen met scanden groet
Ontwijst sijn daer al bloet
Van haren gesellen. Dus waest daer
Geordineert daer al vorwaer.

Hoe die tavelronde began, ende van den heren vander tavelronde. II.

Die coninc es uutvertoghen voren,
Ende die ter tavelronde behoren
Trocken uut al met gewelde,
Ende alle dese heren quamen ten velde,
Daer dat spel was op geleit.
Alse hier vore es af geseit,
So vercoes daer elc den sinen:
Haer vromicheit sal daer nu scinen.
Daer was Lanceloet ende Walewein,
Ende Perchevael ende Eggrawein,
Ende Bohort ende Gariet,
Ende Lyoneel ende Mordret,
Ende een Keye was daer gemaect.
Dese ende andere, (wat holpt ontsaect?)
Die hiertoe waren gecoren,
Waren verre best geboren,
Ende die meeste vanden rike.
Dit was een mergens tidelike
Dat dit was begonnen:
Recht int opgaen van der sonnen
Began die tafelronde aldaer.
Het was scone weder ende claer,
Ende daer waren vrouwen ende joncfrouwen,
Die dat spel souden anescouwen.
Daer was oec geboden in al Ingelant:
Die daer comen wilde opt sant
Te brulocht ende tesen spele,
Dat hire comen mochte wele,
Sonder toren ende verdriet;
Al ware enige dinc gesciet
Hier vormaels, dat soude men laten staen,
Tote dat die feeste waer gedaen.
Om dit so quam daer menich man
Dat grote spel te siene an:
Hets een wonder te verstaene
Wat daer volcs was comen ane.
Nu sijn die dinge toecomen;

So dat elc daer heeft genomen
Spere in haut, ende reden daer
Starke joeste openbaer.
Die heren vander tavelronden
Hilden hem te dien stonden
Te gader, dat verstaet nu wel;
Al waest dat den enen mesvel,
Die ander wraect daer optie stat.
Om dit maecten si daer mat
Menigen man in corter stont.
Key ward daer een luttel gewont,
En dat ward daer al willens gedaen,
Want welsi XX sonder waen
Jonger liede hadden hem beraden,
Dat sy Keyen souden scaden
Ende scande doen ende al te spele,
Om datmer secgen soude vele
Van outs ende borde maken:
»Hier scinen noch wel Keys saken!"
Dit werd ginder soe toebrocht,
Dat Keye welna had becocht;
Want eer hi hem verwinnen liet,
Om dat men Keye daer hiet,
Ward hem geslegen een wondekijn;
Ende hem waren oec die daremgerden sijn
Ontwee gesneden ende van sinen gereide;
Doen werd hi daer al sonder beide
Van sinen orsse so gesteken,
Dat hem dochte die hals breken.
Om dit werd ginder gerochte groet
Met roepen: »Der Keye heeft noet,
Hi leit ende tumelt op dat sant:
Mi donct, hier werd wel becant
Van sinen daden die hi pleget!"
Dit werd ginder dicke geseget.
Daer ward om gedreven feeste,
Daer loegen omme al die meeste,
Doen si geware worden das,
Dat hi niet sere gequetst en was.
Die coninc ende die coninginne

Warens blide in haren sinne,
Dat dit also was gevallen.
Die coninc geboet doen hem allen,
Dat genoech ware. »Laet ons eten
Varen te hove. Dit spel vermeten
Es recht na Arturs wesen comen.
Nu laet ons dit vort begomen,
Dies gelike dat hi plach.
Elc doet tsine oft hi mach!"
Dus geloefdense noch alle daer
Dit te volbringen openbaer.

Vanden etene ende vanden genen die daer boetscap bringen. III.

Dus sijn die heren te hove gevaren,
Daer men genen cost sal sparen
Van dat men drinken mach ende eten.
Die coninc es tere tafel geseten,
Entie heren van der tavelronde
Dede die coninc ter selver stonden
In sittenen sitten oec daer mede.
Gelijc dat coninc Artus dede,
Alse hi feeste hilt, dat wi gelesen
Dicke hebben. Gelijc oec desen
So dede Edeward nu, God weet;
Die ridders sitten daer gereet.
Menich minsce volgede daer naer
Om die feeste te siene daer,
Ende al die wilden mochten mede
Eten ende drinken daer ter stede;
Maer daer was menich die niet en at,
Om die feeste te siene bat.
Dus als die ridders waren geseten,
Ende men vortbrachte teten,
Ende teerste gerechte was gedaen,
Dede die coninc ane enen venster slaen
Met ere roede een der cnapen,
Om een gestille daer doen maken:
Doe sweech al dat ginder was.
Die coninc sprac doen na das:

»Bi mire cronen sweric dit word,
Eer hier heden gerecht comt vord,
So moet ic niemare hebben vernomen!"
—»God geve datse ons moete vromen!"
Spraken die heren die daer saten.
Niet lange daerna quam utermaten
Sere gereden een wonderlijc cnecht,
Ende met bloede bespringet echt
Al versch, ende reet ter taflen alsoe,
Endé sprac den coninc irstwerf toe:
»Versaect coninc ende oec blode,
Ende die hier sitten bi u! Hoe node
Souden si comen daer men soude striden;
Ic sie wel, coninc, nu ten tiden,
Dat si sitten al versaect;
Siet, hoe die gene sit ende traect
Onverwect met sinen hode,
Ic wane hi vechten soude wel node
Enen camp teghen hem tween!
Her coninc, gi sit hier al in een
Met uwer feest, ende u lant
Es den Waloysen bat becant
Dant u es cont! Waer toe eest goet,
Dat gi coninc heten doet?
Ic moet u secgen nu ter stont:
Siet hoe ic bem gewont
Ende bebloet om uwe sake!
En doedi hieraf gene wrake,
Ic secge, dat gi geen coninc sijt.
Ende die hier sitten nu ter tijt
Bi uwer siden eten ende drinken,
God hi moetse alle scrinken,
Of si mi niet helpen wreken
Over die Waloyse!" Na dit spreken
Antwerde die coninc: »Bode, God weet,
Datti mesdaen es dats mi leet;
Ende bi mire crone besweric di toe,
Dat ic dat sal wreken soe,
Dat mens nimmermere sal gewagen,
Oft ic bliver selve verslagen!"

Doe spraken die vander tavelronden
Alle gader ute enen monde:
»Here coninc, wi willen mede varen
Met al onser macht ende hulpen twaren;
Ende die u hier toe oec gebrect,
Wi willen datmen hem dogen uutstect."
Dus hadde die coninc daer een belof
Van den genen, die hem of
Daer voren dicke ware gegaen.
Die coninc heefse nu bevaen
Ende noch sal bestriken meer,
Eer die maeltijt doet sinen keer.

Van den selven meer. IV.

Doen gesproken waren dese word,
Bracht men dander gerechte vord
Met groter feeste, want overwaer
Om dese botsscap was lettel daer
Gesorget; maer daer was gedient,
Gelijc dat een man doet sinen vrient.
Doen derde rechte werd gedregen,
Heeft die coninc echt geslegen
Met ere roede an die want,
Ende sprac daerna al te hant:
»Noch soudic gerne niemare horen,
Wilse ons yeman bringen voren,
Eer wi mere vorwerd aten."
Gene ridders die ginder saten
Toefdent alle daer ter steden.
Niet lange daerna so quam gereden
Een knape op enen somer ter stonden,
Dien hande ende voete waren gebonden,
Ende den breidel in sinen arm;
Dese maecte groet gecarm,
Ende quam aldus in dien zale
Vore die tafle, daer altemale
Die vander tavelronden sijn geseten:
»Deus! hoe gerne soudic weten,"
Sprac die gene, »wat heren dit waren,
Die hier sitten in deser scaren,

Ende berechten een der dinc,
[Daer mi therte meest toe hinc."]
[Doe sach hi omme al den rinc,]
Ende began daer op ten coninc,
Ende so vort tote Lancelote:
»Ja!" seit hi, »sint dat dese genote
[Mi niet en connen helpen wale,]
[Ende niet en achten mire tale,]
So willic Lancelote clagen dan
Mijn verdriet, ende els genen man.
Hi sal mi wreken, wetic wale!
Nu maecs den coninc nember tale,
Want hine can hem selven berechten,
Wat soudi dan over mi vechten?"
Doen sprac die gene Lancelote an:
»Lancelot van Lac, edel man,
Ic groete u vor den besten een,
Dien die sonne nie besceen;
Ende oec vor alle die hier sijn
So groet u die herte mijn.
Lancelot, here, verstaet dit word:
Ghi moet hier selve comen vord,
Ende mi van derre noet ontbinden.
Van allen sheren coincs gesinden
Sone heeft niement macht gemene
Dit te doene dan gi allene;
An u staet mijn toeverlaet!"
Mettien Lanceloet opstaet,
Ende ontbant den genen daer.
Als hi ontbonden was, daernaer
Gaf hi Lanceloet metter spoet
Ene lettere, daer in gescreven stoet:
»Die desen cnape heeft ontbonden,
Hem ontbiet ten selven stonden
Die coninc van Irlant, dat hi es
Een valsch ridder, des sijt gewes,
Ende een verrader ende een quaet;
Ende dar hi oec wreken dese daet,
Die dien gedaen es dien hi ontbant;
Comme optie zide van Ingelant,

Optie side te Gales werd,
Daer vint hi den coninc onvervard
Van Irlant met sinen lieden opt lant,
Tontbeidene sgeens diene ontbant.
Wie hi oec es onder die sonne,
Van wat geslachte, van wat connen,
Hoe vrome, hoe starc, hoe rike hi es,
Hi vint mi daer, sijt seker des!"
Doen dese lettre was gelesen,
Werd Lancelot hier af in vresen
Ende versaect. Doe sprac Walewein
»Lancelot, wi selen comen int plein,
Met u te wederstane dese dinc;
Ons sel oec helpen die coninc
Met siere macht te deser verd."
Die coninc sprac: »Sijt onvervard,
Dat ic hier yemen sal gebreken;
Ic sal elken hulpen wreken
Sinen ween ende sinen scande.
Gelijc dat Artur in allen lande
Voer om die vander tavelronde,
Al diergelijc wil ic ter stonde
Met elken riddere oec nu varen;
Van allen sticken die si selen baren
In dit spel al sonder vresen,
Daer willic een geselle af wesen.
Oec willic dat gi dat oec mi
Geloeft, ende doet als ridderen vri."
Dit geloefdense alle daer.
Doe sprac die coninc ten bode daernaer:
»Vrient, welc tijt dat Lancelot heeft vernomen,
Dat die coninc van Irlant es comen
Ter stat, daer du af seges teken,
Lancelot sal di comen wreken."
Die bode bedancten sere van desen.
Dit latewi nu aldus wesen,
Ende scriven van der feesten vord,
Dier gi genoech niet hebt gehord.

Van den derden bode die wonderlijc gemaect was. V.

Nu was ginder bliscap groet
Onder alle die genoet;
Men brachte die gerechten vord,
Also alse ter feesten hord.
Twee gerechten brachtmen daer,
Dene vore ende dandere naer,
Eer die coninc spreken wille;
Doe riep hi sere: »Hout al stille!
Ic wil eer niemare hebben gehort,
Eer men enich gerechte brinct vort."
Si loefdent alle die saten daer.
Niet lanc was dit geseit, daer naer
En quam ene lelike creature,
Die nie was na wives figure
Gemaect, want die nese van hare
Was eens voets lanc openbare,
Ende meer dan ere palme breet;
Die oren waren haer, God weet,
Gelijc van den esel die oren;
Vlechten hadsi achter ende voren,
So dat si toten gordele gingen;
Si scenen so grof daer si hingen
Als peerts vlechten of grover vele
Enen crop hadse onder die kele
Alse een gansey es groet;
Den hals lanc ende herde roet
Den mont wijt ende ongescepen
In dene side haddi begrepen
Die kinnebacken toten oren toe;
Hi ginc op in weet hoe,
Ende stont slem opwerd wide ontdaen;
Die tande, die men daer in sach staen
Waren som swerd ende som wit,
Ende vingerlanc, dat qualijc sit,
Rageden heruut twee tande groet.
Op een perdekijn dat was roet
Quam si gereden, dat mager was;
Ende dat houte oec, sijt seker das,

Achter ende vore herde sere.
Dese joncfer met enen corten kere
Es comen vor die tafel gereden,
Daer mense ansach te selsenheden;
Want wonderliker vorme vort an
Sone hadde gesien geen man.
Die joncfer die men in Perchevael vint
En geleec derre niet een twint,
Soe selsen so was dese gescepen.
Nu hort watse heeft begrepen
Te secgene onder die genote:
»Wetti," seit si, »wien ic groette
Vor alle die sijn in dien zale:
Dat es den here Perchevale;
Hem so groetic vor u allen!
Ic weet alle dinge die gevallen,
Ende alle u meninge sonder waen
Soudic u hier wel doen verstaen;
Ende wie dat elc es geheten
Na der tavelronde vermeten:
Lanceloet, Perchevael, Walewein,
Mordret, Keye ende Ecgrawein,
Ende Gariet ende dander mede,
Die hier sitten in die stede;
Dits mi al cont op dese ure.
Nu hort hier vort mine avonture,
Die ic u allen bringe te voren
Die ter tavelronde behoren:
Perchevale sprekic irst ane,
Ende doe hem hier nu te verstane,
Dat hi te Licestere vare saen,
Daer mach hi prijs ende lof ontfaen
Vor dien casteel, ic secge twi;
Want hi wilt dwingen die hem bi
Sijn geseten ende asselgieren;
Seldi in eniger manieren
Prijs bejagen, dat sal daer wesen.
Ende trecti achter oec van desen,
Ic sal u lachteren in allen hove,
War ic come, van uwen love!

Walewein, ic groete u mede.
Ende seg u, dat te Cornuaelge in stede
Ompays es, dat moetti keren,
Tusscen die gemeente entie heren,
Om die liede dier liggen gevaen,
Die den coninc hebben mesdaen;
Want uut dadense die heren gaerne,
Entie gemeente staet te werne,
Ende Ridsard die coninc heeft daer gesint
Om die gevangen, si u bekint.
Here Walewein, nu vart daer saen,
Ende helpt der gemeente dit wederstaen;
Ende doedijs niet, so secgic twaren,
Dat gire niet en dorret varen
Van bloetheden, dat si u cont!"
Walewein die doe opstont
Seide: »Bi trouwen, dit sal ic wreken,
Oft mi sal mijn scilt gebreken,
Ende mijn goede swerd, God weet!"
Perchevael stont op oec gereet,
Ende seide: Licestre soudi winnen
Optie gene van daer binnen,
Oft hi souder sterven voren.
Doe mocht men in die sale horen
Groet geruchte ende groet geclanc;
Het stont al op eer yet lanc
Om dit wonder dat daer was.
Die joncfer maecte haer na das
Uter zale, dat si u cont,
Die wile dat gerucht stont,
Ende es hem dus van daer ontgaen
Dat niemen en weet sonder waen.

Van der joncfer noch ende hoe dat hof sciet. VI.

Alse dese joncfer was uter zale,
Const si daer die pade wale;
Si was ontslopen saen,
Ende heeft die paruren afgedaen,
Daer si mede ontlicsent was.

Dese joncfer, daer ic af las,
Was een van des conincs cnapen;
Entie coninc had dese wapen
Ende dit ansicht ende dit hoeft
Heymelike doen maken, des geloeft,
So dat na een joncfer sceen.
Ende alle dese worde overeen,
Die dese boden brochten vort,
Hadden si van den coninc gehort,
Ende gevest oec herde wale.
Doent geruechte in den zale
Leden was, vraechden men daer nare,
Waer die lelike joncfer ware.
Daer liep so menich soeken gaen,
Maer si was hem allen ontgaen.
Om dit werd noch geruchte groet;
Men wilde daer seggen nu al bloet,
Dattie quade geest had gewesen.
Die coninc, die wel wiste van desen,
Ontgaeft hem allen ende seide daer:
Ic secg u, heren, dit overwaer,
Dese aventure, die gi saecht hier,
Die quam bi onser feesten fier:
Dat wetic wel ende bens wijs,
Wildewi noch staen in den prijs
Der heren van der tavelronden,
Ons soude comen te enigen stonden
Boetscap die nu blivet achter.
Wildewi wreken elkes lachter,
Ende men dat gevreist int lant,
Ons soude comen genoech te hant
Selsenhede van dien, van desen."
Doen seidense alle: »Het mach wel wesen!"
Dus brachten daer die coninc toe,
Dat si moesten, sine weten hoe,
Hem hulpe doen van allen saken,
Die hem in sijn lant gebraken,
Ende som oec jegen haers selfs mage.
Die coninc ne was hier toe niet trage
Dit te vervorderne, dat verstaet:

»Gi heren," sciti, »geeft mi raet!
Gi wet wel, ic heb geloeft diere
Jegen Gales te vechten sciere;
Help mi diergelike hier nu,
Alse gi wilt dat ic helpe u.
Hulpti mi wel, ic segt u bloet,
In ga u of in gere noet.
Van al dat gi hebt geloeft,
Daer willic vore setten mijn hoeft,
Indien dat gi getrouwe wilt wesen."
Si antwerden hem: »Van allen desen,
Daer gi ende wi beroepen af sijn,
Set ons daer af een termijn,
Wi wilden dan sijn gereet
Met u te volbringen onsen eet
Met al onser macht, dat verstaet;
Ende die ons hier toe afgaet,
Dien selwi houden over viant."
Des gaven si haer trouwe te hant.
Ende hi geloefden daer met
Bi siere kerstenliker wet,
Dat hise van der uren sal
Houden over sine gesellen al.
Dit geloefdense weder daer.
Doen werd die dach geset daer naer,
Binnen XIIII nachten in termine
Te Cornuaelge vor die stat te sine,
Ende van daer te Gales ward,
Ende Irlant mede in die vard;
Ende dat si warneert comen,
Datsijt mogen begomen,
Eer si weder omme keren,
Dit geloefden daer die heren.
Dus es dif hof gesceden,
Ende elc voer thuswerd hem gereden,
Dat hem gebrac daer sonderlingen.
Nu hort een lettel van andren dingen.

LEERDICHTERS.

Jan van Boendale.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 215—268.
Dr. De Vries, Inleiding op den Lekenspiegel, CIII—CXXVI.
P. Génard, Over Jan Boendale.
Het Sterfjaar van Jan van Boendale. Dietsche Warande, IV. 303—321.

Jan van Boendale, de waardige geestverwant van Maerlant, aldus genoemd naar een gehucht in de nabijheid van Brussel, waarschijnlijk de geboorteplaats zijns vaders of zijner voorouders, werd zelf vermoedelijk tusschen 1285 en 1290 te Tervueren bij Leuven geboren en tot geestelijke opgeleid. Te Antwerpen gekomen werd hij daar sedert 1310 onder de klerken der schepenbank opgenomen, en zijn geslachtsnaam maakte daardoor allengskens plaats voor dien van Jan de Clerc. Dat hij in zijne betrekking zeer geacht en gezien was, blijkt ten duidelijkste uit de verschillende zendingen die hij ondernam. Reeds in 1312 vergezelde hij een der schepenen naar de Staten-vergadering te Tervueren; in 1324 deed hij in stads dienst verschillende reizen, als naar Brussel, Gent, Male, Aardenburg, St. Nicolaas en Brugge; in 1332 was hij tegenwoordig bij de monstering der troepen van hertog Jan III in het kamp van Helleshem, en een jaar later bij het gevecht van ten Helleken; in 1336 was hij vertegenwoordiger der stad in een geschil tusschen den magistraat en het kapittel van O.-L.-V.; en eindelijk kwam hij in 1338 in kennis met den Engelschen koning Eduard III en den beroemden Vlaming Artevelde. In 1358 was hij nog in zijne betrekking als *clerc van der stat* te St. Wynoxbergen, waar hij gedwongen was zijn zegel te hechten aan eene gewelddadige beslissing des Graven, waarbij Antwerpens privilegiën werden te kort gedaan. Wanneer hij zijne betrekking heeft neergelegd en waar hij de laatste jaren zijns levens heeft doorgebracht, of te Antwerpen of te Tervueren, is geheel en al onzeker. Hij stierf in 1365.

JANS TEESTEYE.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 219—239 en 253—257.
Dr. De Vries, Inleiding op den Lekenspiegel, LXXXIX—XCVII.

De *Teesteye*, dat is 's dichters *Overtuiging*, is eene hevige kastijding van den maatschappelijken toestand dier dagen, vooral

van adel en geestelijkheid, en tevens eene verheffing van de twee standen, waaronder enkel zedelijkheid en deugd waren blijven bestaan, die alleen de steun der maatschappij waren: burgerij en boerenstand. Hij droeg dit werk even als den Lekenspiegel aan zijnen beschermer den Heer Rogier van Leefdale op, die in 1333 overleed. Wanneer de dichter het vervaardigde is nog onzeker, of tusschen 1315—1325, of tusschen 1330—1333; het eerste is evenwel het waarschijnlijkst.

De Vrouwen.

vs. 2631—2928.

Vander wive selsenheyt ende dat si sijn onder den man. XXXII.

Jan, ic hebbe menech woert
Vander wive selsenheyt ghehoert:
Ic bidde u, op dats u niet en verdriet,
Dat ghi mi daer af wilt segghen yet,
Want vele meesters scriven seden
Van hare groter selsenheden.
Wouter, daer af willic u dan
Segghen een luttel, so ic best can.
Dwijf es van naturen loes,
Vrecke ende ghierech altoes,
Onvreedsam ende onghestadech,
Wrakelech ende onghenadech
Over den ghenen dien si haet.
Haer hoverde es ongemaet,
Ende die can si qualike so besluten,
Men wertere gheware van buten;
Ende meneghen wive dunct des,
Dat hare ghelike niet en es,
Ende wilt gheëert sijn vroech ende spade;
Ende als men haer des niet en dade,
Dat soude haer duncken grote smade.
Van sinne sijn si onghestade,
Ende haer lachen ende haer gheween
Dat leghet beyde bi een.
Kijnsch sijn si ende ongheleert,
Ende met haren worden saen ghekeert,
Ende saen gheloven si datmen hen seyt;
Daer om es den wiven ontseyt

Te comene tot vroeden rade,
Beyde in hoven ende in stade;
Hare ghetughe en heeft macht enghene,
Ende si en mach oec niet allene
Nieman vermomboren, also die wet
Ende dlantrecht heeft gheset.
Ende prelatye oec mede,
Om hare onghewarechede;
Ridderscap ende priesterscap met,
Dese sijn hen beyde ontset.
Gherne vernemen si vele,
Eest in ernste of in spele,
Weder het si quaet of goet;
Ende onlanghe, des sijt vroet,
Helen sijt, si en segghent voert,
Al waert een diefte of een moert.
Daerom en sal hem nieman bevelen
Dinghen diemen wille helen,
Want daer af groet verdriet
Menech werven es gheschiet,
Om datmen wiven gaf te verstane
Heymelijcheyt, daer macht lach ane.
Dwijf begheert oec sonderlinghe
Scoenheyt boven alle dinghe,
Ende daer toe grote sierhede,
Beyde om thoeft ende om die lede,
Ende daer op verheft si haer sere,
Ende wilt beter sijn vele mere,
Als si die sierheyt heeft an,
Dan doe si thuus sat ende span.
Dat wijf boven al scoenheyt begheert:
Dat moghedi merken, want si smeert
Haer aenschijn ende hare ghedane
Anders dan God maecte daer ane,
Ende maken hoerne twee,
Ghelijc enen stommen vee,
Ende enen sleyp na haren ganc,
Oft waer een steert twee ellen lanc.
Dits wonder boven alle saken,
Dat aenschijn aldus maken

Beestelike vorme aen haren lichame;
Menscheliker naturen te blame.
Dwijf heeft oec te meneghen stonden
Harde scalke rade vonden,
Maer sine weet niet wel al
Hoe dat sise vervolghen sal,
Want si en blijft niet in enen gedachte
Tfierendeel van eenre nachte;
Ende sonderlinghe es si blide dan,
Als si bedrieghen mach den man;
Ende hoe si hogher es in state ghekeert,
Soe si meer daer in glorieert,
Ende daer na set si sere hare,
Alsoet wel scijnt hier ende dare;
Want die wijste die ye hadden leven
Daden si swaerlike sneven
In scennessen ende in swaren sonden,
Alsi noch doen in onsen stonden.
Maer dats jammer sonder verdrach,
Dat enech bose wijf mach
Eneghen goeden man also verleyden
Ute sire beschedenheyden,
Dat hi lijf, ziele, ere ende goet
Van haren wille verliesen moet.

Noch vanden wiven. ~~XXX~~III.

Alle die meesters te waren,
Die vore onsen tiden waren,
Die scrifturen in boeken legghen,
Si scriven alle ende segghen
Vander wive onghestadechede
Ende van hare onghetruwecheyt mede;
Ende oec seget een meester van hem dat:
Si es allene reyne die ~~nye~~ en had lat [1].
Menech man oec, dat verstaet,
Spreect van eens anders wive quaet,
Die swighen soude ende en spreken niet,
Wiste hi wat hi thuys liet;

1) Lees *lac?*

Want menech man wilt seker sijn;
Dat sijn wijf es reyne ende fijn,
Die luttel weet vander mare,
Die heymelike loept van hare.
Daer om en sal nemmermere
Man sijn wijf prisen te sere,
Want men harde nauwe heelt
Sulke spele die men speelt.
Dat es wel een gheluckech man,
Die een wijf wel dwinghen can,
Dat si vreedsam, vroet si ende reyne.
Van honderden esser cume eyne,
Die dese drie poenten heeft wel!
Het dunct meneghen man spel
Een wijf te nemene metter wet:
Hi es meer in davonture gheset
Dan die over zee vaert striden.
Dien arbeyt mach hi gheliden,
Ende mach daer ere hebben ave;
Maer valt sijn wijf ongave,
So valt hi in vernoye groet,
Tote datse sceedt de doet.
Wilt hise oec met allen laten,
So willene die papen verwaten,
Ende segghen: sijn ziele es verloren.
Neemt hise weder, so heeft hi toren,
Ende verliest sijn siele ende sijn lijf,
Ende blijft daer toe een keytijf
Al sijn leven, hoe dat gaet,
Ende en weet sijns ghenen raet.
Maer ic segghe dat sekerlike,
Wie dat es in huwelike,
Ende verduldechlike goed ende quaet
Nemt dat hem overgaet,
Dat hi loens bejaget mere
Dan een monc of een clusenere;
Want des nachts so sijn si
Doch van castimente vrij,
Maer die man werdt ghecastijt
Nacht ende dach, in alre tijt;

Sine penitencie duert vaste
Nacht ende dach, sonder raste!
Nochtan soude dwijf altoes staen
Tote smans dienste, sonder waen,
Ende hem onderdanech zijn met trouwen,
(Dat es trecht van goeden vrouwen)
Ende met haren live sijn ghereet,
Alse men tijt ende stede weet:
Dan es hare ghene onnere,
Want hijs hare voeght ende hare here.
Ende daer bi so moet die man
Altoes vore wesen dan,
Als men dat werke werken sal,
Daer bi steet die werelt al,
Dat behoert ten huwelike,
Dien God maecte van hemelrike,
Daermen die werelt meerret mede
Nader menscheliker naturen sede;.
Ende wie so dat anders dade,
Wrachte jeghen der naturen rade,
Dies hem God belghet sonder wanc,
Want hire twee stede om verdranc.
Dat die vrouwe tsmans dienstwijf es,
Moghedi daer ane oec sijn ghewes,
Dat si draghende blijft dat kint,
Dat de man selve wint,
Ende beydt haers tijts met vresen groet
In avonturen vander doet;
Ende alst ter werelt heeft sijn leven,
Moet si hem sijn voetsel gheven,
Ende blijft in hare hoeden mede
Met sorghen ende met arbede,
Tote dat hem ghehelpen can.
Alles des so es die man
Van rechte quite ende ontladen,
Ende dat wijf si moet draghen
Die sorghe ende den last allene
Vanden kinde, groet ende clene.
Die man hi es sekerlike
Here ende voeght van ertrike,

Ende heeft al in sijn bedwanc
Deser werelt ommeganc,
Ende datter in es, quaet ende goet,
Es al onder des mans voet,
Ende alle creaturen vlien
Den man, want sine alle ontsien.
Van sinen aensichte hem ververen
Wolve, leewe, serpente, beren.
God heeft den man ghegheven
Grote gracie in dit leven,
Wijsheyt, coenheyt ende starchede,
Daer si die werelt houden mede.
Dese drie te samen en heeft
Ghene creature die leeft;
Dan die man, sijt seker des,
Die allene voeght der werelt es,
Ende edel boven alle dinghen,
Die ter werelt ye lijf ontvinghen.
Dat toende God harde wale,
Doe hi in Marien zale
Mans vorme nam an,
Daer hi den viant mede verwan.

Een exempel vanden wiven. XXXIIII.

Wouter, ic hebbe segghen horen,
Dat een coninc hier te voren
Maercolve ontboet, dat hi quame
Te sinen hove, ende met hem name
Sinen vrient ende sinen viant,
Ende hi met hem die brachte te hant.
Maercolf nam tier selver stont
Sijn wijf ende sinen hont,
Ende ghinc ties coninx hove waert.
Te sinen wive sprac hi op die vaert:
»Hertelike lieve vriendinne,
Ghi wet wel dat ic u minne
Boven al dat ye lijf ontfinc;
Ic moetu een heymelike dinc
Segghen, die mi es ghesciet,
Maer ghine moghes verseggen niet,

Om ghene sake, om ghene noet,
Want wist die coninc — ic waer doet!"
Dwijf zwoer bi groten eeden,
Dat si haer liever bleve ghesceden
Uut hemelrike teweghen daghen,
Dan sijs een woert soude gewagen.
»Lieve minne," sprac hi, »ic segt u dan:
Ic vermoerde enen man
In dese weke op ene stont,
Daer ic aen wan CCC pont,
Ende ic barchene met haesten doe
Onder onse bedde int bedstroe:
Aldus hebben wi tgoede ghelt.
Nu siet dat ghi ons niet en melt
Aen mijn lijf no aen mijn ere."
— »Maercolf, mi verwondert zere,
Dat ghi so luttel betrout mi:
Ic storve mi liever dan ghi,
Dat wetti selve harde wale!"
Hier mede lieten si die tale,
Ende quamen in sconinx hof mettien,
Ende alsene die coninc heeft versien,
Hiet hise willecome saen,
Ende vraghede hem, of hi hadde gedaen
Also als hi hem beval.
»Here," sprac hi, »ja ic, al.
Hier es mijn vrient ende mijn viant mede."
— »Hier af moetic die waerhede
Weten," sprac die coninc.
»Here," sprac Marcolf, »dese dinc
Willic u tonen nu ter stat,"
Ende gaf sinen wive enen plat
In haer aenschijn, also wel
Dat si bina ter erden vel.
Doen riep si lude: »Ay mi, ay mi!
Dese mordenare hoe slaet hi mi!
Here coninc," sprac si, »sekerleke,
Hi vermoerde in dese weke
Enen man om sijn ghelt,
Dien ghi noch vinden selt

Thuys onder sijn bedstroe:
Hi lies mi seker selve also.
Die galgaert heeft verdient dat
Ghine settet op een rat,
Hi heves langhe verdient wale."
Doen die coninc hoerde dese tale,
Loech hi ende sweech nochtan,
Ende Marcolf, die wise man,
Riep sinen hont, daer hi stoet,
Ende sloech hem af enen voet.
Doen riep hine weder saen,
Ende hi quam te hem ghegaen
Oetmoedeliker vele mere,
Dan hi gheploghen hadde ere.
»Here coninc," sprac Marcolf mettien,
»Nu hebdi ghehoert ende ghesien
Minen vrient en minen viant.
Nu mercti wel al te hant,
Dat mijn viant es mijn wijf,
Die mi woude doen nemen tlijf
Om enen slach, dien ic haer gaf;
Ende minen hont sloeghic af
Van sinen live een let,
Nochtan es hi mijn vrient bet,
Dan hi ye was te voren,
Also ghi sien moghet ende horen."
Die coninc seyde: »Marcolf, ghi
Hebbet wel betoent mi
Metten werken al bloet
Die dinghen, daer ic u om ontboet.
Ic sie wel dat nieman en sal
Sinen wive ontdecken al
Sine heymelijcheyt, daer macht an leyt:
Dit houdic wel over waerheyt."
Dus toende Marcolf den coninc daer,
Dat sijn wijf sijn viant waer.

vs. 3139—3502.

Vander papen state ende gebreken. XXXVII.

Jan, nu hebdi mi gheseyt
Van vele dinghen die waerheyt,
Dies ic noyt en hebbe geweten;
Maer bina haddic vergheten
Te vraghene vanden heren
Die de kerken regeren:
Paeuse, bisscope ende ander prelate.
Hoe dunct u van haren state,
Ende dander paepscap also mede,
Dat behoert ten kerstenhede?
Want vele liede segghen sekerlike,
Dat si hem bewaren cranckelike.
Wouter, soudic die waerheyt spreken
Al uut vander papen ghebreken,
Si souden mi vermaledien;
Want si souden mi betyen,
Dat ic onghelove brachte voert,
Ende souden verkeren mine woert,
Want si hebben de wet bescreven,
Die si den volke uutgheven,
Ende si tonen statuten ende ander saken
Hem selven alder houdst te maken,
Ende al meest den volke jeghen.
Al eest dat sijs selve niet en pleghen,
Sine mesdoen daer niet an,
Maer tfolc doen si daer om inden ban.
Si houden nijt ende ghierechede,
Ende die volght hem altoes mede,
Want inder prelaten hove
En es nieman van love,
Noch oec weert, noch willecome,
Hine brenghe ghewin ende vrome.
Men derf te haren hove niet keren
Om dinghen of om impetreren,
Men brenghe mede die florine:
Anders eest al verloren pine;

Want trecht moet daer sneven.
Eest datmen niet en mach gheven,
Ende onrecht dat ghelt bringht,
Heeft sinen wille saen ghedinght.
Haer provenden vercopen si toe,
Oft waer een peert of een coe;
Maer om doeght ende om goet leven
Sie ic selden provenden gheven.
Symonie es nochtan
Een ghebot daer de ban
Swaerre op leget, sijts ghewes,
Dan op enech ghebot dat es.
Si leren tfolc ende castien
Van sonden ende van heresien,
Maer si en doens selve twint;
Nochtan datmen ghescreven vint,
Dat al haer leven ende al haer kere
Volghen soude haerre lere,
So dat haer leven soude sijn
Een raye ende een sonneschijn,
Die dleke volc soude leyden
Toter ewigher salicheyden.
Maer nu can men aen hem gemerken
Luttel dogheden in haren werken,
Want dat paepscap heeft verloren
Die seden, die toe behoren
Der gherechter gheestelijchede.
Proeft of dit es waerhede:
In gane, in stane, in oefeninghen
Ende allen wandelinghen,
In cledren ende in haren abyte,
So dunct mi al hare vyte
Den leken volke al ghelijc,
Sonder in dien namelijc,
Dat tpaepscap noch gheen strijpt en droech.
Nochtan ghebrekes luttel genoech,
Ic siese persemen ende voercopen,
Van tavernen te tavernen lopen,
Dansen, reyen in rivelen,
Ende alle ydele spele spelen,

Dobblen, wedden ende sweren;
Ende met scalcheden hem gheneren;
Ghelijc den leken lieden,
Dien sijt souden verbieden.
Traghe sijn si, alsict merke,
Ten ghetiden in die kerke,
En si datmen daer deylt ghelt:
Dan gaen si derwaert alden telt;
Maer si bliven onlanghe daer,
Sine maken hem saen elwaer,
Daer men drinct ende hoveert,
Vrouwen spreect ende bagineert.
In die kerke sijn si node langhe
Ten ghelese ende ten ghesanghe;
Ja si, wildijt verstaen,
Die de meeste renten ontfaen,
Sitten daer ende sien omme
Ende swighen stille alse stomme,
Ende staen vanden boeke bat achter.
Songhen si, het dochte hem lachter,
Maer si sitten daer ende bronken,
Luttel ghebrekes si en ronken.
Maer die vicarise allene
Ende die capellane, die clene
Gheprovent sijn ende cranc,
Die moeten der kerken sanc
Ende die pine algader dragen,
Beyde bi nachte ende bi daghe,
Ofte men soudse corrigeren
Ende uter kerken keren;
Maer die met voglen ende met honden
Jaghen ende beeten tallen stonden,
Ende haer kerke selden houden,
Die bliven al onbescouden.
Dits niet ghelijc, sijts ghewes:
Meest heeft, meest sculdech es.

Vanden state ende ghebreke der abden ende der abdissen. XXXVIII.

Die cloestre ende die prelate mede;

Die in alle verweenthede;
Die der werelt toebehoert,
So vervult sijn ende versmoert,
Dat si niet en connen gheweten
Wat si drincken moghen of eten,
Ende hebben haer cameren sonderlinge;
Daer si in houden haer wandelinghe,
Ende des convents goet verteren,
Ende hoechelike daer met hoveren,
Met haren vrienden ende met maghen:
Dan sittet convent ende knaghen
Een ey of enen vulen harinc:
Dan en es niet ghelike dinc!
Cranc wermoes, case een luttelkijn,
Cranc bier hebben si ende haer wijn
Die sal sijn vander crancster foren.
Den abt en dunckes niet mere verloren;
Dan dat tconvent mach verteren;
Maer selve hebben si haer kelneren
Wel bewaert met goeden wine,
Den besten die comt vanden Rine:
Dies drincken si vol haer butseel.
Aldus doen si cranc ghedeel
Haren convent, des sijt ghewes,
Dies tgoet altemale es;
Ende dat convent verdient bat
Die provende, wet wel dat,
Dat alle den laste moet draghen;
Beyde bi nachte ende bi daghe,
In lesene, in singhene, in vroech opstaen;
Alse die der reglen sijn onderdaen,
Daer dat goet om es ghegheven,
Daer si alle gader bi leven.
En es sabds niet allene,
Maer het es al tsconvents ghemene.
Die abt die soude altoes sijn
In sijnre moncke aenschijn
Ten dormtre, ten reeftre ende ten chore;
So dat si sien mochten ende horen
Haers abds volmaecte seden

Van dogheden ende van oetmoedecheden.
Ende na dan volghen sinen state:
Aldus souden doen prelate!
Doen God onse here waerlike
Met sinen jongheren ginc op ertrike,
En hadde hi camer no spise allene,
Maer het was al ghemene,
Dat si hadden vroech ende spade;
Ende sijn lere ende sijn predicade
Was ghereet met sueten woerden
Van dinghen, die ter zielen hoerden.
Hine scheen niet der andre here,
Maer haer knecht scheen hi mere,
Ende te dienene was hi ghereyt,
Also hi in deewangelie seyt;
Maer des selfs si nu missen
Beyde die abde ende die abdissen,
Die verteren nacht ende dach
So watmen den convente of breken mach.
Ic vruchte dat hem God harde swaer
Ten ordele sal verwiten, daer
Hi elken loen sal gheven
Van dat hi hier heeft bedreven.

Van der biddender ordenen. XXXIX.

Wouter, van desen mendicanten
Moetic u een luttel ranten,
Alse Minderbrueder ende Jacopine,
Witte brueder ende Augustine,
Die lopen weder ende voert
Prediken ons Heren woert
Den leeken volke openbare,
Ic vruchte dat si dware
Niet en segghen ende leren,
Daer sise biechten ende absolveren;
Want si vleyende ende volghende sijn
Hem, die hem gheeft broet ende wijn;
Bedi si moeten leven
Van datmen hen sal gheven,
Daer groet perijl in leghet,

Als ons een wijs man seget.
Wie arm es ende niet en heeft,
Ende met goeder spisen gheerne leeft,
Ende aen bidden leghet sijn lijfnere,
Die moet sijn een smeker sere;
Ende wie smeect, also wi lesen,
En mach niet gherecht wesen;
Ende den ongherechten moetmen scuwen,
Ende den smeker niet betruwen,
Also alse die wise segghen,
Die scrifturen in boeken legghen.
Hoverde, ghierecheit ende nijt
Vindic in gheestelijc abijt
Vele meer, sijts ghewes,
Dan in enech volc dat es,
Ende oec luxurie bedect,
Daer der vele mede es bevlect.

Hier berespt Wouter Janne van sinen worden. XL.

Jan, dits wonder dat ic hore:
Ghi seydt int beghin hier vore,
Dat dat volc nu beter ware
Dant ye was: dits contrare;
Want van wat state wi spreken,
Ghi vinter in grote ghebreken,
Ende aldus en volghedi niet wale
Uwer redenen ende uwer tale.
Wouter, een peert of een rent
Die en sijn niet so blent
Van sinne, alse ghi sijt.
Men moet u in alre tijt
Al dat knuwen, dat men u seyt;
Alse den kinde dat in de wieghe leyt.
Ic seyde vore ende ic lye noch des,
Dat tfolc nu also goet es
Of beter, dat ic nu sye,
Dant hier vormaels was ye;
Maer niet en makic u vroet,
Dat tfolc es altemale goet.
Men heeft in allen stonden

Beyde goede ende quade vonden,
Also men doet noch heden dages;
Maer die meyninghe mijn ghewages,
Dat dat volc van ertrike
Also goet es ghemeynlike,
Ja! dleeke volc, alst ye ghewas.
Oec vermetic mi wel das,
Datmen nu meest trouwen siet
Int ghemeyne weerlike diet,
Dat sinen arbeyt dagelijx verteert,
Ende met sinen acker hem gheneert,
Ofte van lande te lande rent,
Ende met comenscape went,
Des die meneghe te bat heeft.
Ja! al dies die werelt leeft
Steet naest Gode bi desen,
Dat willic wel ter waerheyt lesen;
Ja! sal trouwe staende bliven,
Dat sal bi desen tween becliven.
En es paeus, bisscop no pape,
Lantshere, riddere no knape,
Selen si haer leven hier ontdragen,
Dese twee en moetent bejagen.
Oec behoren si ghemeynlike
Ten edelen goeden huwelike,
Dien God, die voersieneghe, wise;
Yerst maecte inden paradise.
Dits doerdene daert al aen steet;
Dat der werelt anegheet,
Ende daermen trouwen meest aen vent.
Belghe hem die wille: — in achts twent!
Dat sijn lantsheren ende prelate,
Daer ic mi minst trouwen toe verlate;
Ende volc van gheesteliken abite,
Want si houden verkeert haer vite;
Dat doet al nijt ende ghierechede,
Also ic u hier vore seyde.
Du leec man, en ontsie di niet:
Dat paepscap en es sekerre niet
Hemelrijx dan du best;

Die best leeft, best es.
Al predect tpæepscap Gods woert,
Ende haer theologie bringht voert,
Ende du sits daer voer hare voete,
Du best lichte also soete,
Ende also weert voer danscijn ons Heren,
Als si sijn die di leren;
Want clergye sonder goet leven
En can ghene salecheyt gheven.
Hets beter een doghet allene
Dan alle phylosophye ghemene.
Al eest oec dat si di biechten
Ende dine ziele verlichten,
Ende van dinen sonden ontladen daer,
Du best lichte also claer,
Oft claerre voer Gode dan hi
Die daer absolveert di.
Al bestu in scrifturen blent;
Daerom en twivele di niet een twent:
Dijn simpel ghelove clare
Es voer Gode also mare,
Alse eens clercs, des benic wijs,
Die XXX. jaer lach te Parijs.
Cristus sprac liefliker mee
Jeghen dwijfken van Cananee:
»U ghelove becomt mi bat
Dan der papen, gheloeft mi dat;"
Want al sijn scelden ende sijn horeest
Hadde hi op die papen meest,
Ende die berespte hi met harder tale;
Maer dat wijfken bequam hem wale,
Die hi opten putte vant,
Ende si gheloefde aen hem te hant.
Maer wat miraculen Cristus dede
Die papen bleven in hare quaethede.
Hore mi nu, dorpman,
Ende legt hier dinen sin an:
Du die leves op dinen acker,
Ende te dinen labore best wacker;
Du best also seker, sijts ghewes,

Alse paeus ofte bisscop es;
Lantsheren ofte ander papen,
Die altoes plucken ende rapen
Dine pine ende dinen arbeyt,
Daer du om storts dijn sweyt,
So spreken si aldus:
»*Iste est rusticus*,
Men neme hem dat hij heeft,
Het es scade dat hi leeft."
So tijdt men hem tferwoede an;
Ende so moet die onsculdeghe man
Verliesen daer sijn goet,
Weder hijt verboert of en doet.
So duncket hem ghewonnen al,
Maer om datter na volghen sal
En peynsen si twint no dele;
Si houden hen aen dierste morsele,
Daer si haer siele mede verworghen,
Want nieman en heeft ghenen morghen.
Du volre, wever, coepman,
Scoemaker, cledermaker, stierman,
Ende alle die arbeyds pleghen,
Die hier vanden minsten sijn gheweghen,
Ende met pinen wint u brodekijn,
Ghi selt ghinder vanden meesten sijn,
Ende vele meerre, dat wetic wale,
Dan deken, prelate ofte officiale,
Die u versmaden ofte verdrucken,
Ende u goedeken hier af plucken,
Ende dat uwe verteren in welden,
Ende in hoverden, daer si in helden.
Sijt verduldech, u en sal niet ghebreken;
God sal u harde wel wreken
Ghinder in deewelike vier,
Ende wet dat u vernoye hier
Cort es ende verganckelijc,
Ende ghinder u vroude ewelijc,
Die nemmermeer inde en heeft,
Op dat ghi wel hebt gheleeft.
Sijt alle verduldech ende doet wale:

Hemelrijc es u altemale.
Ghi leeke liede ghemeynlike,
Die sit in den edelen huwelike,
Ende u met redenen gheneert,
Of uwes selfs renten verteert,
Ghi sijt met Gode lief ende weert,
Want al ertrike, hoe dat veert,
Moet bi u staen sonderlinghe,
Of die werelt si verghinghe.
Ende oec machmen in u scouwen
Meer dogheden ende trouwen,
Ende Gode vruchten ende eren,
Dan in prelaten of in lantsheren;
Ende sal trouwe staende bliven
Dat suldi meest toedriven!

LEKENSPIEGEL.

D^r. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III^l. 239—257.

D^r. De Vries, Der Leken Spiegel, Leerdicht van den jare 1330, door Jan Boendale, gezegd Jan de Clerc, Schepenklerk te Antwerpen. 4 D^n.

Boendales hoofdwerk, waarin als in een spiegel datgene den leeken wordt voorgehouden en geleerd, wat op hunne zedelijke en wetenschappelijke ontwikkeling betrekking heeft, werd mede opgedragen aan den Heer Rogier van Leefdale en diens echtgenoot, en vervaardigd tusschen de jaren 1325—30. Het geheel is met veel minder heftigheid en overdrevenheid geschreven dan de Teestye, ook daar waar het een opmerkenswaardige overeenkomst met dit werk bezit, en pleit er daarom sterk voor dat het later uit 's dichters pen is gevloeid.

Des schrijvers plichten.

B. III. c. 15.

Hoe dichters dichten sullen ende wat si hantieren sullen.

Om dat die leeke van allen zaken
Rime ende dichte willen maken

Ghelijc clerken, dat wonder es,
So hebbic mi bewonden des
Dat ic nu wil bringhen voort
Wat enen dichter toebehoort,
Die te rechte sal dichten wel;
Want dichten en is gheen spel.
Drie pointen horen toe
Elken dichtre, ende segghe u hoe:
Hi moet sijn een gramarijn,
Warachtich moet hi ooc sijn,
Eersaem van levene mede:
So mach hi houden dichters stede.
Gramarie is deerste sake;
Want si leert ons scone sprake,
Te rechte voeghen die woorde
Elc na sinen scoonsten accoorde,
Te rechte scriven ende spellen
Ende dat pointelijc voort vertellen.
Men sal ooc voren versinnen,
Hoemen dat dicht zal beghinnen,
Middelen ende daer toe enden,
Ende uter materien niet wenden.
Dat prohemium int beghin
Sal verstandenisse hebben in
Van datter volghet na;
Auctoriteite, alsic versta,
Ende exemple daer toe mede
Sullen hebben propre stede,
Daer hem behoort te stane
Na datter materien hoort ane;
Dat einde vanden dichte sal
Dat voorste besluten al,
Ende daer toe setten proper woort
Also tier materien hoort.
Aldus moet die dichtre sijn
Van rechte een gramarijn;
Want die niet en versinnet des
Wat consten gramarie es,
Alse leecke liede, die en moghen
Te goeden dichters niet doghen;

Want sine hebben gheen fundament
Daer men recht dichten in kent.
Wat helpter vele of ghelesen?
Hi moet een gramarijn wesen
Ende te minsten connen sine parten:
Dat is tbeghin van allen arten:
Die des niet en weet, sijts ghewes
Dat hi gheen goet dichter en es,
Noch dichter ooc en mach sijn,
Is hi Walsch, Dietsch of Latijn.
Tander point dat ic seide,
Dat is warachticheide.
Met rechte sullen dichters plien,
Datsi loghene sullen vlien;
Want een dichtere dats een poëte,
Die wel wil datmen wete
Sine lere ende sine scrifture,
Ende dattie ooc ewelike dure.
Vintmen sine scrifture valsch dan,
So en sal nemmermeer man
Hem van rechte gheloven voort;
Want hi heeft dichten verboort
Ende verloren dichters name,
Ende sal hebben des ewelike blame.
Twee dinghen sijn onder dandre al
Daer men niet in lieghen en sal.
Hystorien dat sijn deene;
Want om saken en ghene
En salmen daer in lieghen een haer;
Want wilen in doude jaer
En moeste dichten nieman
Dan hi diese scouwede an,
Alse Darijs Troyen dede:
Hi sach selve die waerhede
Vanden orloghe altemale,
Dat hi screef scone ende wale,
Also hijt sach mitten oghen;
Want en hadde niement moghen
Bescriven dan hi diet sach;
Wantmens doe ghemeenlijc plach;

Ende noch met rechte soude,
Waert datmen trecht doen woude.
Daer omme heet ment hystoria:
Hystoria, alsic versta,
Coomt van *hysteron*, ic hout in dien:
Dats Griecsch ende luudt also vele als *zien*,
Om datmens niemene betrouwe
Dan den ghenen diet aenscouwe.
Hier bi zullen die dichtens plien
Harde nauwe voor hem zien,
Als si van hystorien maken.
So nauwe vallen die zaken,
Datmen uut der waerheit keert,
Als ons een wijs man leert,
Ende tyen sulken ere an
Dies noit scout en ghewan,
Ende sulken werpen si in donnere
Die wel waert is alre ere.
Dit doet een deel onwetenthede,
Ende nijt wercter dicke mede
Ende ooc onste van gronde,
Die de waerheit slaet van monde.
Hier bi blijft, voorwaer gheseit,
Verholen menighe vromicheit,
Menighe duecht ende scone daet,
Die nidicheit van monde slaet,
Dat jammer is sonder verdrach,
Dat elc niet ghenieten en mach
Sijnre doghet ende sijnre archeit met:
Dit ware nochtan gherechte wet.
Die heilighe scrifture seit albloot,
Dat loghenen die ziele slaen te doot,
Ende dat wi zullen antwoorden
Van allen ydelen woorden,
Daer die rechte rechtre sal
Doemen dese werelt al.
Jacob van Maerlant, die vader
Is der Dietsche[r] dichtren algader,
Schelt zere die loghenieren,
Die valsche materien visieren,

Die si subtijllijc connen cleden
Ende met sconen woorden leden:
Alse Kaerlen ende Octaviane,
Den welken si draghen ane
(Ende ooc andren goeden lieden)
Dinc die hem noit en gheschieden.
En betaemt haerre eren niet,
Datmen dese belieghe yet,
Want men machse ghenoech prisen
Metter waerheit in vele wisen.
Men leest dat Kaerle voer stelen:
Ic segt u, al zonder helen,
Dat Kaerl noit en stal.
Sulke maken ooc ghescal,
Dathi Kaerle hiet die man,
Om datten sijn vader wan
Op enen waghen, aen een dienst wijf.
God die gheve hem onlanghe lijf,
Die dese loghene dachte
Ende eerst in plaetsen brachte!
Want Puppijn, sijn vader, was
Een heilich man, sijt zeker das,
Ende wan Kaerle aen sijn vrouwe,
Die hi ghegheven hadde trouwe
Mids der heiligher kerken raet.
Sijn moeder hiet ver Baertraet,
Ende was dochter, wi lesent dus,
Eens keisers, hiet Eraclius.
Sijn ouder vader, wildijt weten,
Was Kaerl Marteel gheheten,
Ende was in overspele ghewonnen;
Maer niet wi gheweten en connen
Weder op karre ofte op waghen:
Ic en hoords noit boec ghewaghen.
Si doen ons ooc verstaen,
Dat keyser Octaviaen
Bi Lueven wart gheboren
In een stede, die wi horen
Noemen Ten Zeven Tommen.
Mi dunct datsi zere dommen

Die dese loghene maken cont,
Daer si mede verliesen haren stout.
Octavianus moeder was
Julius zuster, alsic las,
Gheboren uut Romen der stat.
Wat node hadde dese vrouwe dat
Si vier hondert milen van daer,
Op een velt woeste ende blaer,
In couden ende in winde,
Ligghen soude van kinde?
Ondanc hebben si diet peinsen
Ende dusdane loghene veinsen!
Want si daer moort werken an,
Die belieghen dus goeden man:
Men soude hem dichten verbieden.
Hets waer, si willen den lieden
Yet nuwes bringhen te voren,
Om dat sijt gherne horen,
Ende dat sire lichte aen winnen
Ofte haren name doen kinnen.
Hets waer, Ysopus ende Aviaen
Dichten ende doen verstaen
Ghedichten van vele zaken,
Van dieren alse datsi spraken:
Dats om leringhe diere uutgaet,
Daer men des volcs wesen bi verstaet;
Ende menighe ander rime,
Als van Reynaerde ende Ysegrime,
Brunen den bere ende den das.
Dat dese dinc vonden was,
Was al om lere ende wijsheit,
Als ic u voren hebbe gheseit;
Want een sin, die is zwaer,
Die maken exemple claer;
Want in parabolen God selve sprac
Sine sermoene die hi vertrac.
Men mach ooc, dat ghi dat wet,
Een boerdekijn vertrecken met,
Al ist dat nie en gheschiede,
Daer omme lachen die liede.

Op dat en is niemens lachter.
Nochtan so bleeft beter achter;
Want wi van allen ydelen woorden
Ten oordele sullen antwoorden.
Dus en salmen lieghen niet
In hystorien, wats gheschiet.
Dander willic u ruren:
Dat sijn heilighe scrifturen,
Alse viten van heilighen lieden.
Van dingen die hem ghescieden
Ende van wat ter heiligher kerken hoort,
En salmen lieghen niet een oort;
Want die heilighe kerke is ghesticht
Op Jhesum Cristum, themelsche licht,
Die allene is die waerhede,
Daer ghene loghene en wil mede.
Dat derde point vanden drien
Dies die dichters sullen plien,
Dat is eerachtiche[i]de,
Alsic u hier voren seide;
Want dichters die in haer dichten
Al aertrike willen berichten,
Papen, riddren ende ander heren
Duecht ende wijsheit willen leren,
Ende hem dicke spreken na,
Dese sullen, alsic versta,
Hem ten duechden keren mere.
Hets den lerare leellijc zere,
Dathi selve niet en hanteert
Doghet die hi enen andren leert,
Alse Cathoen, die wise man,
In sinen boec wel spreken can.
Nu merct dan wie dichtren waren
Wilen inden ouden jaren:
Moyses, onse heilighe vader,
Die wilen maecte algader
Die vijf boeke scone ende fijn,
Die dat beghin vander biblen zijn.
Josephus, die wel gheraecte,
Die der Joden hystorien maecte

Ende menich boec, als een clerc,
Was eersaem in al sijn werc.
Aristoteles ende Catho,
Seneca ende Plato,
Oracius ende Ovidius,
Boëcius ende Orosius,
Die dichtren waren al haer leven,
Ende some van hystorien screven,
Ende eersaemlijc altoos hanteerden,
Ende selve hilden dat si leerden.
Jheronimus, die heilighe verlichtere
Ende die edele waerde dichtere,
Trac die bible met zire pine
Uten Ebreeusche in Latine,
Ende den zouter mede alsoe
Ende menich groot werc daer toe.
Hi hilt altoos waerhede,
Waer hi quam telker stede;
Want dat Latijn, waerlijc,
Den Ebreeuschen is so ghelijc,
Datmen niet en wert gheware des
Dat teen yet dan tander es.
Aldus sullen dichters mecken,
Die scrifturen uuttrecken
Van eenre spraken in dander sprake;
Datsi om ghene zake
Te scrivene en onderwinden
Anders dan sijt daer vinden;
Want uut des auctoors woort
En salmen niet gaen een oort,
Ende uter materien winden twint;
Alsic u voren dede bekint.
Seghebrecht ooc van Gembloos
Screef die waerheit altoos;
Want hi was een coroniste,
Een die beste die men wiste.
Vincent ooc die Jacoppijn,
Die vier partien in Latijn
Vanden Spieghel Hystoriale
Scone toebrochte ende wale,

Was goet gramarijn, dat ghijt wet,
Warachtich ende eersaem met.
Dit waren die clerke,
Die wilen die goede werke
Toeleiden in ghescrifte,
Niet om onste noch om ghifte,
Maer om ghemeen oorbaer daar toe,
Datse nature vermaende doe.
Noit men ooc en ondervant,
Dat Jacob van Maerlant
Loghene dichte of voortbrochte,
Hoe nauwe dat ment ondersochte;
Want sijn leven was eersaem,
Als enen dichter wel betaem.
Wie recht dichter wesen sal,
Dat moet hem meest ofte al
Van naturen in sijn gheboren
Met dinghen die daer toe horen.
Dient nature niet en hadde ghegheven,
Alle die ghene die nu leven
En soudent hem niet leren wel;
Want dichten dat en is gheen spel:
Het moet comen uut reynen zinne,
Daer gheen commer en is inne,
Ghiericheit noch felheit met,
Daer de menighe mede is besmet.
Rechte dichters, hoe dat vaert,
Sijn groots loons wel waert,
Die doghet houden ende waerhede
Ende eersaem leven daer toe mede.
Men mochter ontberen twint;
Want dat nuwe ende toude testamint,
Alle rechte ende onse wet
Ende onse ghelove daer toe met,
Hantvesten ende hystorien,
Daer goet of sijn die memorien,
Waren te niete al ghegaen,
En hadde die dichter ghedaen,
Bi wien si behouden bliven
Mids sijn dichten ende sijn scriven.

Nu willic u segghen ter vaerde,
Welke dichters sijn van aerde.
Sulc is die dicht van minnen,
Om dat hi sijn lief wil ghewinnen;
Sulc dicht openbare,
Om dat hi gherne namecont ware;
Sulc dicht ooc om gheniet;
Maer dat dichten en is niet
Van naturen gheboren in;
Want si dichten om ghewin,
Sonder der naturen beheet.
Een rechte dichtere, God weet,
Al waer hi in enen woude,
Dathi nemmermeer en soude
Van dichtene hebben danc,
Nochtan soude hi herde onlanc
Sonder dichten daer gheduren,
Want het hoort te sire naturen:
Hi en mochts niet laten, al woude hi.
Dichten moet uut herten vri
Comen ende uut claren zinne,
Daer God behoude inne
Elken dichter die waerheit mint!
Hier mede is dit dicht gheïnt.

JAN DE WEERT.

Nieuwe Doctrinale.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 273—284.
Jhr. Blommaert, Oudvlaemsche Gedichten. III.e D.

Onder de leeken, die het ingeslagen voetspoor van Maerlant en Boendale volgden, en heftig de bestaande gebreken gispten, behoort ook Jan de Weert van Yperen, alwaar hij „clerc in surgien" was, zooals blijkt uit eene navolging van Maerlants Wapene Martijn, den Wapene Rogier, eene „disputacie van Rogiere ende van Janne", welke hij na de Nieuwe Doctrinale of Spieghel der Sonden dichtte. Dit laatstgenoemde werk geeft ons een zeer duidelijk tafereel der maatschappelijke denkbeelden van de veertiende eeuw en van de gebreken van geestelijkheid, adel en burgerij.

De Gierigheid.

vs. 290—732.

Ghirecheit es een tempeest van moede,
Om hope van ghelde oft van goede
Te crighen, die altoes doet gapen
Die herte hoe hi tgelt mach rapen,
Weder met rechte so qualike;
Dits een sonde, die op ertrike
Sere regneert nu ten tiden.
Ic salt verclaren int overliden,
Hoe vele graden hier uut comen,
Ende die int Latijn noemen.
Ambicio so heet die eerste graet;
Symonia hier na staet;
Die derde graet hiet Usura;
Die vierde Latrocinia;
Die vijfte hiet Periuria;
Die VI Rapina;
Die VII Injusta Iudicia;
Dit sijn die grade, als ic versta,
Der ghiericheden int Latijn.
Negheen vreseliker venijn
Was nie ter zielen behoef ghevonden;
Want van allen anderen sonden
Moghen die papen wel onbinden
Die zielen, sonder daer si vinden
Onrecht goet te gader ghedreven:
Dat moet men emmer wedergheven,
Oft spapen hant gheleecht op thoeft
Helpt der zielen niet, des gheloeft;
Ende dese sonde es soe ghemeyne,
Al en ware sonde el engheyne,
Dan allene ghierichede,
Daer bleve menich verloren mede,
Soe ic hier na sal ontladen
Int bediet van desen graden.
Ambicio is die ierste graet,
Die uter ghiericheiden gaet:
Dit es als een te ghevene pliet
Om dat hi enen andren gheven siet,

Ende na der ghiften es hem leet,
Dat hem die pennich so saen ontgheet:
Hij gheeft den pennich om der werelt ere,
Ende ghenen danc weets hem onse Here;
Al doet hijt in caritaten,
Hi scaemt hem dat hijt soude laten;
Die ghifte en comt niet uter herten,
Mer om der werelt ere begherten,
Den andren graet, als ic versta,
Dien so noemic Symonia.
Desen graet mach men wel merken
In gheleerden, papen ende clerken;
Waer dat woent een gheestelijc prelaet,
Daer mochdi vinden desen staet;
Want als beneficien worden gestelt in kerken,
Men gheefse dan gheenen armen clercken,
Maer om eere, om bede oft om ghelt,
So zijn die beneficien nu alle ghestelt:
Al dusdanighe sonden noemt men Simonien.
Wij sien oec mede in canesien,
In abdien, meer oft minder,
Dat sijn al riker lude kinder,
Diet gheestelike goet besitten;
Si en connen dammen, graven no spitten,
Noch doen enighe hantgewerken:
Men gheeft hen crune, so sijn si clerken.
Diese proeft doet hem segghen niet mee
Dan in den souter een vers of twee,
Also men leert in leeken scolen.
Die leeke die clergie siet dolen
In desen, si meenen in haren zin,
Datter gheen mesdoen es in,
Ende segghent oec int openbare:
Waert dat so grote sonde ware,
Als die papen segghen int sermoen,
Si en soudens selve niet doen,
Soe vele als si ghemeynlijc pleghen.
Dus gaen die blinde die cromme weghen,
Ende leyden elc andren in den vliet;
Mer dit en salse ontsculdighen niet

Als God ten ordele comen sal:
Haer werken sullen hen volghen al,
Also wel den leeken als den clerken.
Dat mach men in Jobs boec merken,
Dit scrivet tot elken ende niemant los:
»*Opera enim illorum sequuntur illos.*"
Die leeke sullen volghen ende merken
Der papen woorde in der kerken;
Mer haer ghebreke sullen si vlien,
Ende op haer ydele werke niet sien.
Dat meeste deel der predicaren,
Wanneer si staen ende openbaren,
Hoe men sal scouwen alle quaethede,
Soe swigen si van der ghierichede;
Want spreken si van hare te vele
Si nepen hem selven bi der kelen.
Ic hebbe prochipapen ghekent,
Die selve maecten dat testament,
Daer haer prochiane ziec laghen;
Haer ondanx ende oec der maghen
Waest beseghelt ende bescreven,
Eer si tsacrament wilden gheven.
Men vint noch wel sulken cappellaen,
Als hi tot enen zieken sal gaen,
Ende hem niet en wille gheven
In sijn testament bescreven,
Soe gaet hi bidden ende claghen sere:
»Ic en soude niet dorren voer minen Here
Comen met desen testamente!"
Dus crighen die prochipapen renten,
Ende maken Gode om vercoopen.
Daer sijn noch Judase bi hopen,
Die Cristuse, ghinghe hi noch op derde,
Verraden ende doen souden onwerde,
Op datter hem testament af quame.
Owy der jamerliker blame!
Al heeten si gheestelike prelaten,
In haer werken sijn tmeest Pilaten.
Desen selven graet es oec ghestelt
Den ghenen die prediken om ghelt,

Ende hueren twoert Gods om voert te vercopen,
Als dese questeerts, die omme lopen
Ende loven aflaet, ende scelden quite
Al tsmenschen sonden om een mite.
Wee hem! ende tot hoerre scanden
Ende oec der gheenre diese uutsanden,
Dat si tfolc aldus bedrieghen,
Haer ghelt aftuyschen ende ontliegen!
Die derde graet hiet Usura,
Dats woeker, als ict int Latijn versta,
Dats als men meer ontfaet oft gheeft
Van ghelde dat men gheleent heeft.
Daer es sulc die ghelt te nemen ontsiet,
Maer bidmen ten eten hine weyghers niet,
Of wilt men hem andere hoefscheit doen:
Eest causen, rocken, oft hemden, oft scoen,
Dat neemt hi, maer hine wille niet woekeren;
Maer desen telle ic vore den cloeckeren;
Want wat men hem ghevet hi wille meer,
Ende sulke weten enen anderen keer:
Men set hen voer haer ghelt in hant
Coren, beesten, huys, erve oft lant,
Dat deerdendeel beter es oft bet:
Dit heet in coop tot jaren gheset;
Want dieghene die tghelt ontfaet
Maecht lossen binner der tijt, daert op staet;
Staet langher soe es sijn recht verloren,
Ende die tghelt leent bruuct tgoet daer voren,
Alle die bate ende tghenot
Des goeds vore dat overscot
Van der baten van sinen ghelde.
My duncke diet wel te rechte spelde
Dat woeker es oft also quaet.
Nu es daer noch een ander graet
Van ouden luden of jonghe kinderen;
Of ledighe menschen, die node minderen
Haer goet, maer gheen ambacht connen;
Dese sal men quanchuys gonnen,
Dat si haer ghelt redelijc leenen:
Dat si X penninghe om eenen,

Ja, sulc van achte, sulc van viven,
Ende dit sal men voer renten scriven,
Omdat si hen des woekers scamen;
Al waert dat si van M eenen namen,
Soe salt voer Gode woeker heten.
Wee allen den ghenen diet wel weten,
Ende daertoe raden ende consenteren,
Si sijn sculdich der wraken ons Heren.
Men saelt goed winnen met goede,
Met avonturen ende met voorspoede,
Als God der op verscinen laet;
Maer die een naelde wert goets ontfaet,
Dat men eenen andren leent,
Hets woeker; — siet wel wat ghi meent;
Ghi richters, die hier over sit,
Hoe swaerlijc ghi u ziele besmit:
Ghi lijt ende bringhet in eenre zeden,
Daer tfolc hem selven verdoemt mede,
Ende daer God om plach te plaghen
Lant ende steden in ouden daghen,
Ende noch, al beidt hi, wat sal doen,
Want ghy sijtter al af occusoen.
Nu es des woekers broeder voorcoep,
Die nu sere heeft allen loep
Daer men comenscape doet;
Want nu men quans niet woekeren moet
Voor die boete die daer op staet,
Soe vinden si enen anderen raet:
Si doen huse ende kelnaers vollen
Met yser, met vlasse, coren oft wollen,
Ende vorderen coopwijf oft coopman.
Ghemate lude comen dan,
Die des goets hadden wel een deel,
Ende niet verghelden moghen gheheel,
Soe moeten sijt coopen jeghen desen,
Of si moeten daer sonder wesen.
Siet hi dat si sijn in sorghen,
Hi troestse ende seit: »Ic sal u borghen!"
Daer vercoopt hi ende gheeft
Dat hi selve niet en heeft:

Dats dach ende tijt, also diere als tgoet;
Want men den derden penninc moet
Diere coopen dant es wert,
Om dat men des dages beghert;
Ja sulc, dat noch quader si,
Vercoopt sijn goet op daghe, ende hi
Coopet weder om ghereet ghelt,
Den derden penninc min oft die helft;
Of heeft hijs selve te doene scame,
So doet een ander in sinen name,
Maer der sonden en acht hi niet:
Dits al woeker, wie soos pliet.
Al maken si Gode eenen vlassen baert,
Si varen allen ter hellen waert.
Die vierde graet volcht hierna,
Die heet Latrocinia,
Dats diefte, als goet te nemen met vare,
Daer mens niet en wort gheware,
Te stelene in heimelike steden,
Of valsch ghelt op ketel smeden,
Borsen sniden om dat ghelt,
Of van den riemen tselver smelt,
Of beesten bi daghe of bi nachte
Stelen, ende villense om smeer oft om vachte;
Want dit moeten al met vare doen,
Ende decke crigen si haren loen.
Die oec beleit hebben van steden,
Ende dan met machte by ghierichede
Nuwe assisen ende scalke ocketten
Op tfolc visiren ende insetten,
Op dat sire af ghenieten moghen;
Of ander beleyders, die daer na poghen,
Dat si der ghemeenten goet van der poort,
Dat totten ghemeynen orbaer hoert,
An haer selves bate legghen:
Dats quader dan diefte, mochment segghen;
Want si stelent al den armen,
Diet met pinen besweten ende becarmen.
God haetse allen die des pleghen,
Ende al tgemeene bet es hen jegen,

Elc haetse of vloexe lude oft stille.
Oec valtet dicke, wacts hem die wille,
Dat si in haer sonden smoren
Sonder biechte, soe blijft verloren
Die ziele, dats te duchten zere.
Dat goet en sal oec nemmermere
Op haer oer ten derden erven:
Dus laet God die quade verderven;
Want men mach met lichten dinghen
Die quade ghewoente niet weder af bringhen.
Soe wort die ghemeente dan verwoet
Om dat onrecht dat men hem doet,
Ende maken ghevecht ende discort,
Daer dicke af comt ghewelt ende moert;
Ende van al datter in messciet
So is hy oersake die teerst beriet.
Die oec om gonst oft om scat
Die ghemene vriheit van der stadt
Ontrichten ende breken laten,
Sijn ghierich, valsch, voer Gode verwaten.
Die corn, oft wijn, oft ander goet
Valscht anders dan God wassen doet,
Olie, botere, wolle of vlas,
Dats grote sonde: elc hoede hem das.
Die wijn bereiden of maken claer
Die droeve is, lanc ende swaer,
Si dooden die lude ende maken cranc;
Als si mesvallen in den dranc,
Daer sijn si allen af occusoen.
Alle diet raden of diet doen
Sijn van der gracien Gods versteken;
Ende al eest dat sire biechte af spreken,
Elc pape hem te absolveren wacht,
Want den busscope toehoert of sijn macht.
Die vunsch coren minghet met niewen,
Of dat droghe met water bescryewen,
Soe dijnt het ende waert te mere vele;
Of backers, die semel doen in haer mele
Meer dan die scoef opt felt uutgaf,
Of hoer broet bachten te laf

Van water, opdat hi te meer sal weghen:
Dats al valsch; — wachts hem des pleghen.
Die den andren sijn erve ontmet,
Of palen uuttrecht oft verset,
Of wie anders ghevet quade mate,
Of goet ontweghet om sijn bate,
Ic segt hem, es hi Duutsche of Walsch,
Dats ghiericheyt in Dietsche valsch.
Een joncman die een huwelijc doet
Aen een out wijf om haer goet,
Daer hi gheen kindre an mach winnen,
Dats ghierige sonde ende luttel minnen;
Ten ware kenlijc openbare,
Dat orbarlike noetsaken ware.
Die hoopt of wacht om anders doot,
Om sijn goet, dats sonde groot.
Comans ofte wisselaren,
Die hen metten ghelde ghenaren,
Ende den swaren goeden penninc uutwieden,
Ende den lichten quaden widerbieden,
Ende brenghen dat goede ghelt van weghe,
Dats een quade, ghierighe pleghe.
Wisselhouden dats woekers quader,
Want hi es des goeden penninc verrader,
Hi weet altoes wat hem baet,
Eer hine wisselt oft ontfaet.
Diet gelt scroden ofte besniden,
Moghen oec aen desen graet wel riden;
Het sijn die sondichste dieften die men doet,
Want si stelen alder lude goet,
Eest rijc oft aerm, leec oft clerc:
Dit is al ghiericheit ende sduvels werc.
Die vijfte sonde die hier uyt gaet,
Die ic hete den vijften graet,
Die der dieften volghet na,
Die noemic Perjuria,
Dats in Duutschen gheseyt Versweren:
Hier mede hen vele lude gheneren.
Dese diefte es argher in velen
Dan daer men met anxste moete stelen;

Want si roepen totter stonden
Gode te hare valscher orconden,
Also ic sal verclaren hier na,
Als ic ten X gheboden ga.
Die VI graet hiet Rapina,
Ende es een sonde die verre ende na
Onder die edele lude wel es bekint:
In Dietschen heet men Transament.
Dit sijn ontscamel edelinghe of heeren,
Die haer volc roven ende transeneren.
Als edelinghe hebben arme maghen,
Diese in hare quaetheit draghen,
Soe worden si volghende desen graet.
Soe wie nu hevet enighe staet,
Die en scamet hem niet een blat,
Dat hi sine gheburen bescat:
Het dunct hem eere dat hijt doet.
Een simpel man hi en heeft lijf no goet,
Die enen onscamelen here heeft;
Eest dat hi hem niet en gheeft
Dat hi hem heischet van sinen goede,
Hi slaten metter langher roeden,
Of raet op hem valsche loeghen;
Dander en can soe vele niet toeghen
Daer jeghen, dat hem iet mach baten,
Hi en moet daer van den sinen laten
Also vele als den heren ghenoecht;
Hi wort bedraghen ende ghewroecht
Van soe vele quader saken,
Hy en can tot gheender onscout gheraken,
Nochtan dat hy daer noyt om en dochte.
Ander heeren sijn van selken ambachte,
Dat sy riden ghewapender hant,
Ende halen die rike liden opt lant
Verradelijc uut haren huze,
Ende slaense in stocken met groter confuse
Op haer casteelen oft op haer borghen,
Daer sy dan sitten ende leden in sorghen.
Sy pijnse dan met tormenten so groet,
Dat sy dicwile bicant sijn doet,

Om van hem goet te hebben oft scat,
Anders en weten sy hem witen wat.
Dit selde doen sy oec den coepman:
In bosschen, in velde sy comen daer an,
Daer hi wandelen waent met vreden;
Daer comen sy dan op hem ghereden,
Sy slaen, sy steken, sy nemen hem tsijn;
Dat willen dan luden van wapen sijn,
Ende selen goede liede heeten.
So waer dat sy oerloghe weten
Daer verhueren sy haer lijf,
Om te doden, te roven man ende wijf,
Om de steden te bernen ende te verraden,
Die hem noyt niet en misdaden.
Och dier neringhe ender pleghen,
Dat sy haer aldus Gode ontweghen;
Ja, sy versmaden oec ende blameren
Den ghenen die har broet winnen met eeren:
Sy hetense carels ende vyleyne.
Haer ontfermen ende haer doechts is cleine,
Sy sijn in die quaetheit so verhart,
Datter nimmermeer doghet an en wert;
Hare ambacht dat is roef ende moert,
Dat leeren sy haren kinderen voert.
Hoe wee so mach hem sijn te moede
Dien sy ghecrighen onder haer roede;
Nochtan hoe vele quaets dat sy pleghen,
Sy hebben heeren die so dreghen
Ende mededeylen an haer roven,
Ende loven hem huyze, daer sy boven
Ter noet op riden ende hebben onthout:
Deser heeren tellic menichfout
Argher dan die dese ondaet doen,
Ende sy sijn der al af occusoen;
Maer dit sijn so ghemein saken,
Dat sire gheen consiencie of en maken;
Si nemen, na haren werken dunct mi,
Dat God noch hemel noch helle en si,
Noch na dit leven gheen lijf hier boven;
Want elc levet gherne na sijn gheloven.

Den sevenden van desen graden
Wille ic u in Dietschen ontladen,
Wat hi es, wat men daer in mesdoet.
Menich richter, waer hijs vroet,
Diet vele liever mochten laten,
Die onrecht wijst om enigher baten,
Die volghet desen graet na:
Dits Injusta Judicia;
Hier af es die verstannesse
In Dietschen Onrecht Vonnisse.
Leid een scepen of raet in scouden
Jeghen enen, dien hijt wille onthouden,
Sijn gheselle, die by hem sit,
En weet gheen vonnisse op dit.
Al heeft hi goede brieve, nochtan
Men seit: »Wildus bliven, jan
Aen ons segghen, hets u goet,
Ende wi raden u dat ghijt doet."
Blijft hijs, soe moet hi gheven dach,
Ende of hijt dan ghecrighen mach,
Dats scoene; ende eest dat hijs niet en doet,
So heeft hi ondanc ende evelen moet.
Wil hi dan metten rechte voert
Soe es sijn reden qualic ghehoert;
Die rechter nemet hem uter hant
Dat beraet ende settet uut so lanc
In vorsten, dat hem des lopens verdriet,
Ende heeft liever half recht dan niet;
Soe gaet men plaesteren ende maken.
Aldus eest met velen zaken,
Datten riken anegaet,
Oft den ghenen daert recht aen staet:
Den enen biet men trecht, dander moetet zoeken.
Si versuptilen ende vercloeken
Trecht in soe menigher manieren
Met niewer consten, die si versieren,
Ende maken tonrecht soe ghemeen,
Dat men recht ende onrecht gheen
Vaerinc onderkinnen sal,
Het dunct mi, nu overal.

Wijst mi den man, ic wise u trecht.
Die taelmanne hebben hier oec of plecht,
Die haer tonghe om ghelt verhueren.
Moghen hier in wel verboeren,
Want si die richters dicke verblinden
Met losen vonden die si vinden,
Dat si sitten als dwase of doeren,
Die niet ghevroeden wat si hoeren,
Of dincken dat si sweren den eet,
Recht te doene om lief, om leet,
Dat niet te laten spade noch vroe,
Dat God hen hulpen moet alsoe;
Ende God sal hem also dan
Helpen, daer nes geen twivel an.
Verstaen sijs niet, als menichen doet,
Soe leerent dan so vele dat sijs sijn vroet,
Eer dat si ten rechte comen;
Want wien si met onrechte doemen,
Dat sal God op hem wreken houde;
Want haer onwijsheit es gheen onscouden.
Daer es oec sulc die swighet ende hoert,
Ende latet onrecht driven voert,
Ende meynt dat hijs en hevet ghene scout;
Maer alsoe sculdich es hi die hout
Die coe, als hi es diese vilt.
Swighet, ghi richters, oft ghi wilt,
Elc sit voer hem selven daer:
Laet ghi tonrecht maken claer,
Ende swighet sonder spreken,
God en salt niet min an u wreken,
Dan oft ghijt selve wiset of daet;
Siet ghi anders hoe ghi ten rechte gaet.
Och sijn somighe rike lieden,
Die ter doot restoor ghebieden,
Als quans ic wil weder gheven
Dat ic onthiel in mijn leven.
Als dan die arme luden comen,
Wye men tierst heeft afgenomen,
Dan gaet men daer jeghen visieren ende dinghen;
Om dat men iet daer uut mocht wringhen;

Soe gheeft men hem dan van viven twee,
Ende sulc tijt eer min dan mee.
Die armen, die niet waenden hebben gehad,
Sijn blide dat si ghecrighen wat;
Met dat si hebben si henen trecken.
Dan comt die doot ende stect den vrecken,
Die testament dus heeft besneden,
Ende stierten ter langher droefheden.
Andere stichten voer haer doot
Met quaden goede missen ende sanghe groot,
Of capelrien, of outaren:
Dat sal ic hierna verclaren,
Wien dat daer af comt profijt:
Hoert van Invidia, dats Nijt.

MELLIBEUS.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III1, 284—295.

Dit leerdicht, dat met Boendales wijze van voorstelling en uitdrukking eene groote overeenkomst verraadt, en misschien van zijne hand kan zijn, werd vertaald uit het Latijn naar Albertanus van Brescia, die van 1235—1246 verschillende stukken schreef. Het is opgedragen aan „den hertoghe van Brabant," denkelijk Jan III, en schijnt in 1345 nog niet het licht gezien te hebben, daar men in de Dietsce Doctrinale, B. II. vs. 3461 leest:

Also alst meester Albertaen
In sinen boeke doet verstaen,
Alsoe ict las in dat *Latijn*.

Het tijdperk van het ontstaan der vertaling schijnt dus bepaald te moeten worden tusschen 1345—1355, toen Jan III stierf.

Lessen voor Studie.

Wat noet is den studere. XI.

Die studeren wil ende leeren
Sal den sin algader keeren
Totter dinc, lude ende stille,
Daer hi in studeeren wille,

Met neerste groet, gheloves mi;
Jal in dinghen die nuttelic si,
Ende die den man moghen bringen
Te goeden state ende dinghen.
Men sal eerst leeren dat verkoert,
Ende neerstelike leren vort.
Niemen soude, alse wi lesen,
Te vrouch meester willen wesen;
Want men moet pinen menighen dach,
Eer men ten hoochten comen mach;
Ende oec ter eeren van eerdrike
Ne mach men niet comen haestelike,
Men moet die tijt lang leeden
In sorghen ende in arbeiden.
Men sal eerst dat cleene leeren,
Ende dan ten meesten keeren.
Hets beter, alsic versta,
Dat men neder op den pleine ga
Dan men boven op toghe liepe,
Ende viele in den dale diepe.
Een wijs man seit dese dinc:
»Deen wech die een nie en ghinc
Sal hi alleene niet bestaen,
Hine sal eenen voren doen gaen.
Die vlieghen wil eer hi vloeghel heeft
Dicken ghevalt dat hi sneeft."
Een jongher die wil leren,
Hi sal sinen meester eeren,
Ende oec sijn onderdaen,
Ende met hem gherne gaen,
Ende wat hi seit wel verstaen.
Ende met ghenoechten anevaen.
Alse die meester hevet voren
Jongher die gheerne horen,
So glorifiert hi in dat,
Ende leset vele te bat.
Niemen utet gherne sijn wort,
Daer ment niet gherne hort.
Die jongher en mach niet wesen
Boven sinen meester, alse wijt lesen.

Dat hi in die scole hort
Sal hi thuus vertellen vort,
Ende dicken in herte bevaen,
So ne mach hem niet ontgaen·,
So en slacht hi niet, weet wel dat,
Den sacke die heeft een gat,
Die onder en houdet niet
Wat mer van boven inghiet.
Men moet pinen ende arbeiden,
Ende die tijt met neereste beleiden;
Want roekelooshede, dats waer,
Es ene stiefmoeder harde zwaer,
Ende neerstichede, als ic bevroede,
Die es moeder van allen goede;.
Met arbeiden mach men comen
Te groter eeren ende vromen;
Ende der ledichede
Can volghen alle onsalichede.
Die studeren wil, dat hi siet
Ne sal hi haestelike liden niet,
Maer met staden sal hi
Grondeeren wat gescrifte si,
Ende na der waerheit dat verstaen.
Die scrifture heeft bevaen
In woerden die ewangelie al;
Mer weet wel dat men niet sal
Op die woerde niet studeren,
Mer sal wijsheit gronderen;
Dat morch vander redenen leit
In die verstannisse, dats waerheit.
Also die ziele, dat ghi weet dat,
In den lichame es ghesat,
Also es die sin van der scrifturen,
Mer die worde sijnt diene rueren.
Paulus doet ons verstaen,
»Die lettere can doot slaen,
Ende die gheest can levende maken."
Nu hort tbediet van deser saken:
Grote clerke, weet dat wale,
Die hem funderen alte male

Op die lettere ende op die wort,
Om scone te vertreckene woert,
Verheffen hem in haren sin,
Ende doden haer siele daer in;
Mer die haer ziele menghen
Met der heiligher leeringhen,
Die de lettre uutgheven,
Dat maect in hem een leven.
Dan wercter die heilige geest in[ne]
Ende vulmaect die Gods minne.
Die Joden, wildijt weten,
Hebben bibelen ende propheten,
Ende si verstaen die lettere bloet:
Daer om slaen si hare siele doot.
Die lettere ne zoude doghen niet,
Ne dade die sin die mer ute tiet:
Aldus sullen si hem bekeeren,
Studente die willen leeren.

Wat scolieren toebehoert. XII.

Scolieren sullen stille wesen
Ende gherne studeeren ende lesen,
Ende haren sin bedwinghen
Van onnutter wandelinghen;
Want die den sin, lude ende stille
Tallen dingen gheven wille,
Moet van al te min ontfaen.
Een scolier, al sonder waen,
Die sal hem altoes bekeren
Ter nutteliker leeren,
Ende hebben sulke boeke,
Daer hi wijsheit in soeke,
Ende int cleene eerst beghinnen,
Ende emmer vort mee ghewinnen.
Die een huus wel maken sal,
Hi leget tfundament vor al;
So dat fundament starker is,
So men daer op, des sijt ghewes;
Maken mach zwaer last,
So es dat huus dan vast:

Also moeten die kindere
Eerst leeren dat mindre,
Ende daer naer hem te meere gheven
Daer wert hare conste verheven,
Ende ute eenen wortele ghegroyet,
Daer hem niemen vroeders en moeyt.
Men gaet rechter, dats waereit,
Den wech op tlichte lant geleit,
Dan men op dat hoghe trede,
Ende dan van boven neder glede:
Dit staet ghescreven in Decreten.
Paulus doet ons oec weten:
»Sonder leedre ne gaet te geen stont
Den wech die u niet es cont."
Oec spreect dit een wijs here,
Dat hi vallet al te zeere
Die hem selven te vliegen geeft,
Eer hi vlogel of plumen heeft.
Vor uwen meester telker stede
Weest sober ende stille mede,
Ende uwen sin saltu altoes keren
Om sijn spreken ende leeren,
Ende neven hem en wilt niet gaen,
Maer weest hem altoes onderdaen;
Ende hem en saltu begripen niet,
Wat ghi an hem hort of siet;
Want gheen jongher mach wesen
Boven zinen meester, alse wi lesen.
Die jonger sal den meester minnen,
So sal hi vele te [bat] versinnen
Die leeringhe ende verstaen,
Die ute sijns meesters monde gaen;
Maer heeft hi den meester leet,
Te min het hem in therte gheet.
Alse die meester lesen wille,
Sal die jongher zwighen stille,
Ende sine herte setten vort
Te onthoudene dat hi daer hort;
Want van zwighene ende spreken is tijt;
Elc te sinen ponte, des seker sijt,

Also ons Salemoen seit:
»Men sal eerst leeren die waereit
Swighent ende daer naer
Die wort prediken openbaer."
Men sal zwighen ende horen,
Ende daer toe leveren die oren;
Want die leerer seit node sine wort,
Daer mense niet gherne ne hort;
Maer alsi siet dat die scolieren
Sine wort merken ende begheren,
So leest hi te bet, alsic eer seide;
Dits scolieren eere ende bate mede.
Scolier die ter scolen gaet
Ende niet onthout dat hi verstaet,
Slacht den sacke die heeft een gat,
Ende die ne onthout dit no dat.
Men sal neerstelike studeeren,
Ende met staden dat gronderen,
Ende den sin der waerheit verstaen,
Eer men vort in den text sal gaen.
Ghene ghenouchte suldi ontfaen
In die scone worde sonder waen,
Verchiert alset bloumen waren,
[Maer ghi sult merken sonder sparen] [1])
Den sin ende sine virtuut,
Ende daer morch sughen uut;
Alse die siele, des sijt ghewes,
Boven den lichame es,
Also men daer vint gescreven:
»Die lettre doot, die gheest doet leven."
Die alle die loye die moghen wesen
Buten boeke conste lesen,
Ende wisti niet den sin daer af,
Het en doochde hem niet een caf.
Alse ghi twifelt vraghet dan,
So doedi alse die wise man;
En rouke u hoe cleene hi si,

1) Waarschijnlijk ontbreekt hier een regel in het Hs., welke ongeveer aldus zal geluid hebben.

Of hoe jonc of so mate daer bi:
Emmer vraghet, nacht ende dach,
Hem die u berechten mach.
Ghine sult den man anesien twint,
Maer dat hi u leert dat mint.
Alse ghi vor den meester hort,
Suldi sijn al onghestort,
Ende al ute uwer herten setten,
Dat u ant verstaen mach letten;
Ende bedinken u te voren,
Dat ghi niet ne sult horen
Van uwer lessen int ghevouch
Meer dan ghijs hebt ghenouch.
Ghi sult vraghen altoes met
Die dinc, die ghi niet en wet,
Den genen die de waerheit weten,
Ende dat onthouden zonder vergheten,
Ende dat altoes leren vort
Den genen diet gherne hort.
Dese die doen zonder waen
Den scolier boven den meester gaen.
Van uwer conste, wats ghesciet,
Ne suldi u selven prisen niet;
Want lof ende prijs in dinen mont
Wert onsuver talre stont.
Die hem selven vroet seggen
Sal men metten sotten legghen.
Die een meester wil wesen,
Hi wachte hem wel van desen,
Ende sie dat hi hebbe spade ende vroe
Dat enen meester behort toe,
Ende hem niet anneme die name,
Daer hi af ontfaet blame,
Ende en soeke eere no stede,
Daer hi valt in blamen mede.
Hets menich goed clerc diet besochte,
Die tenen meester niet ne dochte.
Sulke goede moncke men oec vint,
Die teenen abt ne doghen twint.
Een meester sal sijn betame,

Besceden ende oec eersame,
Ende wel sijn ghefondert
In die dinc dies hi instrueert,
Erachtich in allen saken,
Ende van eenre scoonre spraken.
Men sal studeeren al met staden
Ende den sin niet te zere verladen:
Wat men sonder mate doet
Dat valt gherne ondervoet;
Ende dat men met maten past
Es ghestade ende vast;
Want oeffeninghe, weet al bloet,
Die men doet met neerste groet,
Doet sin ende nature verteren,
Ende sonderlinghe dat studeren;
Want een wijs man ons dat seit,
Dat in middel leit die salicheit.
Een ander wijs man dat segghet,
Dat die cracht in middel leget.
Dat derde punt, dat ghi dat weet,
Daer men den sin mach rusten met,
Ende in punte bringhen weder,
Men sal den boec leggen neder,
Ende yet anders gaen werken,
Daer die sin in mach sterken,
Of erghent gaen spacieren, [1])
Dat die sinne mogen sijn te vreden.
Onder andre dinghe sijn II saken
Die den meester maken,
Hine mochte anders niet fijn
Van siere conste meester sijn:
Deen is wille, sijt des vroet,
Ende conste es dander dat men hebben moet.
Ist so dat ghi dan u leeren
Ter clergien wilt bekeeren,
So moghedi met IIII saken

1) Hoogst waarschijnlijk is hier een paar regels uitgevallen, welke men misschien aldus zou kunnen aanvullen:

Ende den sin dus aysieren,
Ofte ander dinc doen mede,

Uwen sin ghedueriche maken,
Ende scerp te al sulken dinghen:
Deerste is met neerster meeningen;
Dander dat is, sonder waen,
Neerstelike lesen ende verstaen;
Terde is dat ment sal
Int herte wel vesten al;
Tvierde is, alse seit die lesse,
Dat men in die ghedinkenisse
Die dinc dicken sal verstaen,
Sone maen soe lichte niet ontgaen.
Die in scolen wil lesen
Sullen sachte ende eersam wesen,
Ende oetmoet [hebben] daer toe met,
Van quaden wille ombesmet,
Ende haten des vleeschs welichede,
Ende scuwen alle dorperhede;
Ende dat hi hem daer toe keert,
Dat hi van al gherne leert,
Ende hem te verheffen niet
Van siere conste, wats ghesciet.
Die aldus is gheordineert,
Dat hi andere instrueert
Ende berecht van allen vragen,
En salt siere wijsheit niet andragen,
Maer Gode danken diet hem gaf,
Daer alle wijsheit coemt af;
Daer na den genen oec alsoe
Van wien dat het quam toe.
Drierande oetmoedicheit
Sal hi hebben die ten studien leit:
Deerste is, hoet vert,
Dat hi ghene sciencie verwonert
Noch scrifture hebben sal;
Want die scrifture sijn al
Ghemaect om onse leere.
Seneca seit, die wise heere:
»Dune souds niemens onwijsheit
Versmaden noch hebben dat leit;
Want an beede mach men leren.

Diet te rechte wil keren.
Arech connen hort toe den vroeden,
Om dat siere hem voren moghen hoeden,
Ende sullense scuwen ende vlien,
Ende altoes na die doghet tien."
Dander es dat scolieren
An wien si leren hem niet sconfieren,
Weder hi si sot of vroet;
Want Seneca die maect ons vroet:
»Hets beter cleene dinc studeren
Dan niet in ghere wijs leeren."
Die derde wijsheit, sijt des vroet,
Alse een is worden clerc goet,
Dat hi dan vro ende spade
Ander clerke niet versmade;
Want Seneca seit dit wort [1]:
»Dat ghi cont dat leert vort
Omoedelike, dat radic u,
Den ghenen diet beghert an u."
Men sal den sin daer toe keren,
Dat men altoes gherne sal leren;
Nochtan is niement dan
Die alle dinc gheleren can.
Oec en mach die memorie niet
Al onthouden dat men siet.
Floy [1]) seit: »Alle dinc ghedinken
Ende onthouden sonder winken,
Is bet godlijc dan menschelijc."
Oude recht seit oec desghelijc:
»Die vele wil weten
Ende des niet te myn vergheten,
Sal altoes leeren, des sijt gewes,
Alst point ende tijt is;
Ende soe wie des niet en doet,
Is meer dwaes dan vroet.
Gheen sin sal ledich staen,
Maer in ledicheden vortgaen."
Seneca seit, die vroede man:

1) Hs. *vrot.* 2) Lees: *Eloy?*

»Die niet leert vergheet dat hi can,"
Ende hi seit oec, dat men sal
An elken leren overal;
Mach hijt onthouden dat geval;
Want dien ~~luden~~ alle gheven
Wert in rijcheden ~~seer~~ verheven.
Wie dat te leerne niet verstaet,
Ende onwerdelike dat versmaet,
Weet dat hi ~~duals~~ kint bet si
Dan ons heren Jhesu Christi.
Een wijs man sprect daer hier ave:
»Had ic enen voet inden grave,
Nochtan soudic willen [1]) leren,
Daer coemt af soe vele eeren."
Hets vele beter gheleert min,
Ende dat onthouden in den sin,
Dan dat men vele leeren wilde,
Ende dies luttel of niet onthilde.
Ledichede brecht die sinne
Ende brinct ydelheit daer inne,
Ende nerectichede sonder letten
Cannen weder te punte setten.
Tullius seit oec daer toe:
»Dat ic sdaghes hore of doe,
Dies ghedinket des avonts al,
Eer mi die slaep comen sal."
Die wise Seneca die seit:
»Mine leet nie dach in ydelheit;
Want oeffeninghe des arbeids can
Goeden sin maken in den man."
Goede scolieren sullen sijn
Nerstich alse een zwijn,
Dat des morghens utegaet
Ende al den dach soect sijn aes,
Sonder ruste, dats waer;
Ende altoes leeren hier ende daer:
Dus sullen clerke sijn die leren,
Die hem ter wijsheit willen keren.

1) Hs. *willic*.

BLOEMLEZING

UIT

MIDDELNEDERLANDSCHE DICHTERS,

BIJEENVERZAMELD

DOOR

Dr. E E L C O V E R W I J S.

TWEEDE UITGAVE.

Derde Deel.

MENGELPOËZIE.

ZUTFEN,
W. J. THIEME & CIE.
1884.

VOORBERICHT.

In deze nieuwe uitgave van het derde deel van Verwijs' Bloemlezing heb ik gemeend, de volgende wijzigingen te moeten aanbrengen. Het op bl. 124 der eerste uitgave voorkomende gedichtje „Zoet gedenken," is in dezen druk niet weder opgenomen, daar het niet uit de Middeleeuwen is, maar door den verzamelaar der „bloemen" vertaald naar het gedicht van Walther von der Vogelweide (ed. Pfeiffer, bl. 23), getiteld „Unter der Linde." Evenmin is in deze uitgave opgenomen het op bl 141—144 voorkomende gedicht „de Jonge Coenraet," dat evenmin een echt gedicht is uit de Middeleeuwen. Ik kan evenwel niet zeggen, hoe Verwijs er aan gekomen is of waar hij de stof heeft gevonden. In de plaats van deze beide verzen heb ik enkele andere gedichten ingevoegd, nl. die welke voorkomen op bl. 141—144, en een op bl. 150 (Aan Maria). Ook heb ik aan eene andere bewerking van het bekende »Stabat mater" de voorkeur gegeven. Behalve omdat de verzen mij voorkwamen in eene bloemlezing geen slecht figuur te maken, is deze invoeging geschied om het glossarium met de bladzijden van den nieuwen

druk in overeenstemming te houden. Hetzelfde glossarium heeft mij aan den anderen kant van ingrijpender veranderingen teruggehouden: ik zou anders gaarne sommige stukken door andere hebben vervangen, en met name ook de platte klucht, waarmede het boek besluit, tegen eene andere hebben verwisseld.

Even als in den herdruk van het tweede deel voeg ik ook aan het derde deel aanteekeningen toe, die, naar ik vertrouw, de bruikbaarheid van het boek zullen verhoogen.

J. VERDAM.

Amsterdam, Juni 1884.

INHOUD.

blz.

MENGELPOËZIE 1

Sproken . . . . . „

PYRAMUS EN THISBE . . . . . „

VRIENDENTROUW 9

DE DRIE DIEVEN 17

Pieter van Iersele 23

VROUWENLIST . . . . . „

DE VERZOENING 29

Hein van Aken 30

ROMAN VAN DE ROSE . . . . . „

GOEDE RAAD AAN MINNAARS 31

ROMAN VAN LIMBORCH 46

ECHITES' STRIJD 47

Willem van Hildegaersberch 62

OVERAL EEN MAAR! . . . . . „

HOOGMOED KOMT VOOR DEN VAL 67

LOF DES HUWELIJKS 70

PLICHTEN VAN DEN PRIESTER, DEN RIDDER EN DEN HUISMAN 76

Dirc Potter 86

DER MINNEN LOEP . . . . . „

LIEFDE VAN VROUWEN TOT DWAZEN . . . „

HERO EN LEANDER 94

OPWEKKING TOT BEMINNEN 101

LEGENDEN 105

Gilles de Wevele . . . . . „

LEVEN VAN ST. AMAND . . . . . „

ST. AMAND TE ROME 106

Broeder Geraert 110

LEVEN VAN SINTE KRISTINA . . . . „

KRISTINA'S WONDEREN . . . . . „

LYRISCHE POEZIE. 115

WERELDSCHE LIEDEREN. . . . . „

MINNEZANGEN VAN JAN I, HERTOG VAN BRABANT „

blz.
MINNEPIJN 118
ZOETE SLAVERNIJ 120
DRINKLIED 121
SCHEIDEN 122
VERLANGEN . . . . . „
AAN HAAR 123
DE LEEUWERIK 124
NIMMER RUST 125
VERLAAT MIJ NIET . . . . . „
HEIL DEN GASTHEER . . . . . „
OCH, GEDENK MIJNER 126
LIED VAN DEN HOED 128
DE KERELS 129
OCHTENDAFSCHEID 131
NAAR OOSTLAND . . . . . „
ZANGERLOON 132
STEEDS DE UWE 133
DE GESTORVENE GELIEFDE 134
DE KONINGSKINDEREN 136
HEER DANIEL 138
IN WIL NIET DOEN, EN SI MET HERTEN. . . 141
HART EN OOGEN . . . . . „
WISPELTURIGHEID DER MIN 142
DE TROOST DER LIEFDE . . . . . „
VAN MINNEN 143
HILDEBRANT 144
GEESTELIJKE LIEDEREN 149
STABAT MATER . . . . . „
AAN MARIA 150
DIES EST LAETITIAE . . . . . „
KERSTLIED 152
MARIALIED 153
HET HEMELSCH VADERLAND 155
DRAMATISCHE POËZIE. 156
EEN ABEL SPEL VAN ESMOREIT . . . 157
DIE SOTTERNIE VAN LIPPIJN 188

MENGELPOËZIE.

Sproken.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnl. Dichtk., III, 301—321.

Hoe meer de riddergeest op den achtergrond trad, en voor den meer praktischen geest der burgermaatschappij moest wijken, des te minder groote oorspronkelijke gedichten zag men in het licht verschijnen, doch des te meer omwerkingen van oude romans, welke, ook wat de taal aangaat, moesten gemoderniseerd worden; vooral kleinere verhalen, sprokens (fabels), waarvan eene groote menigte tot ons is gekomen, kwamen in zwang, welke, deels van verhalenden, deels van allegorischen inhoud, nu eens met een inmengsel van satyre, dan van moralisatie, hier meer episch, daar weder meer lyrisch, door de rondreizende sprekers den gretigen burgers en ridders werden voorgedragen.

PYRAMUS EN THISBE.

Belgisch Museum, X, 89—98; Taalkundige Bijdragen, I, 244—254.

Van tween kinderen die droeghen ene starcke minne, een ontfarmelijc dinc.

Wilen een stuc hier te voren
Waren twee kinder geboren
Ter stat die Babilonien hiet,
Also als men ghescreven siet:
Deen hiet Tisbe, dander Piramus.
Een muer sciet haer beider huus.
Die kinder waren wel gheboren;
Haer scoenheit ginc verre te voren
Vore alle, die men tier stonde
In den rike vinden conde.
De kindere waren salech, vroe,
Daer holpen alle die gode toe:
Apollon makese beide wijs;
Maer een (?) gaf hen der minnen prijs;
Venus die vrouwe makese scoene,
Datse daer af droeghen croene;

Juno gaf hen goet ende scat,
Ende Cupido holpen bat:
Hi dedese oefenen goede werke,
Ende onderminnen even sterke.
Nauwe men die kindre wachte
Met herten ende met ghedachte;
Maer die kindre minneden stille
Verholenlike met enen wille:
Si daden al der minnen raet
Sonder dorperliker daet;
Maer dongheval dat comen moet,
Dat den minnare onsachte doet,
Quam hem beiden al te saen.
Men liet den maghen verstaen,
Dat Tysbe ende Piramus
Ghelieve souden sijn aldus.
Doen benam men hen dat spreken,
Sien, wincken ende ander treken,
Dat antwerden ende dat vraghen,
Ende oec boetscapen draghen,
Dat deen den andren niet spreken en mach,
Noch van minnen doen ghewach.
Wat moghen doen die twee ghelieve,
Die met minnen no met brieve
En moghen onderspreken niet?
Des doeghden si beide swaer verdriet.
Ghemeerdert es nu haren noet:
Si baden beide om die doot,
Si peinsden vele ende sweghen stille;
Maer selden hadden si haren wille.
Dit herdense meneghen dach,
Dat elc anderen niet en sach.
Eenwerf was Tysbe opghestaen,
Als die der minnen niet en conde ontgaen,
Eens morghens in die dagheraet;
Haer selfs en wiste si ghenen raet;
Si ginc vort ende weder,
Si sach opwert ende neder.
Daer si ginc aldus allene,
Versach si in den muer een kene,

Neven der kokenen, ende leeter vore:
Daer sach si banderside dore.
Soe langhe ginc si al daer staen,
Ende Piramus quam daer ghegaen
Bi avontuere met gherake.
Nu moghdi horen hare sprake,
Daer hem na langde over een jaer.
Hi seide: »Tysbe, sidi daer?"
Blide haddense den moet.
Daer elc vore die clove stoet,
Waende elc anderen cussen saen,
Ghelijc si voren hadden ghedaen;
Maer die muer, dire tusschen stoet,
Benam haer beiden haren spoet.
Doen custen si al sonder beide
Den muer, daer [hi] stont an een side.
Daer na claghdense haren noet
Ende hare pine even groet,
Waken, suchten ende beven,
Ende daer na haer droeve leven.
Doen begonde dus haer tale
Tysbe, die overscoene smale:
»Ay Piramus, ghine mint mi niet!"
— »Ic doe, lief, wat mijns gesciet;
Merket bi u selven dan!
Mach u verhoghen enech man,
Welctijt dat ghi mi niet en siet?
Neent! alsoe es mi ghesciet.
Al waric alsoe riken man
Van haven, als men vinden can
Ende alsoe scoene als Absaloen,
Ende alsoe wijs als Salomoen,
Dat en mochte mi hulpen twint,
In moeste u scouwen, lieve kint."
Dus claghden si haren aerbeit,
Haren rouwe ende haer grote leit,
Dat si hadden nacht ende dach,
Ende hem ghebreken niet en mach.
Nu moghdi Tysbe horen spreken,
Die metter minnen was ontsteken:

»O leider muer, onsalech deel!
Waeromme bestu dus gheheel?
Hoe dicke hebdi ons benomen,
Dat wi te gader souden comen,
Ende der minnen gherne plaghen:
Die duvel moeti henen draghen!"
Doen sprac die scone Piramus:
»Tysbe lief, hoe comet dus?
Wi en sijn doot no en leven,
Maer mi dunct, wi sijn begheven
Alse eneghe clusenaren.
Laet ons sien hoe wi ghevaren.
Wine moghen desen ganc
Niet bedecken herde lanc;
Want worde mens iet gheware
Der leider niemare,
Die ons langhe heeft begheven,
[Ende] wartsi weder opgheheven,
Dan [1]) soe soude onse scande
Sere lopen achter lande.
Nu hulpter toe gheraden dan,
Want wijfs sijn vroeder dan de man
Dicwile van nauwen rade."
— »Ay lief, hoe gherne ic dat dade,
Wistic wat ons ware goet!
Maer ic hebbe menegherande moet
Met peinsene in mijn ghedachte:
Ontgingic met u bi nachte,
Als ghi uwen wille hadt ghedaen,
Masscien ghi liet mi dan gaen.
Hier omme benic in twifele groet,
Ende in sorghen ende in noet."
— »Tysbe, mestroudi mijnre tale?
En hebdi mi niet gheproeft soe wale,
Dat ic u minne sonder wanc?
Wanen comt desen ommeganc
Ende desen twifel, daer ghi in sijt?
Al mochtic hebben groet jolijt

1) Hs. 114. Worde w. o., 115. Ende s. s.

Met ere hogher coninghinnen,
Nochtan soudicse node minnen
Ende u laten, scoene kint.
Bi lode, ic en lieghe u twint!"
— »Piramus, in mestrouwe u niet;
Maer dicke eest alsoe ghesciet,
Dat men vrouwen loesheit doet;
Maer ic sette lijf ende goet
In u, ende wil met u gaen,
Ende latent ane u trouwe staen."
Het leghet een plein, slecht ende scoene,
Buten der stat van Babilone
Tusschen den woude enter rivieren:
Daer stonden boeme menegertieren;
In den overscoenen pleine
Spranc herde meneghe scoene fonteine.
Daer gheloofden dese twee,
Piramus ende Tysbee,
Emmer te comene bi nachte,
Ende des hadden si ghedachte.
Ende alst quam ter middernacht,
Stont Tysbe op, die lach ende wacht.
Herde scoene scheen die mane.
Si peinsde haren wech te gane;
Die dore liet si open staen,
Ende es dus van huus ghegaen:
De minne makese soe bout.
Tusschen der rivieren ende dwout
Gincse ten bome wert van huus,
Ende was daer eer, eer Piramus.
Si sat neder onder den boem,
Ende nam al omme goem,
Ochte si Piramus iet saghe.
Doen sach si ute eenre haghen
Ene vreselike liebaerdinne
Met enen herde grammen zinne
Ghelopen comen, daer si sat.
Tysbe vervaerde haer om dat,
Ende vloe aldaer besiden,
Ende liet de liebaerdinne liden

Midden over ghenen pleine,
Ende liep toter fonteinen
Drincken ende keerde weder.
Doen sach si voer haer ligghen neder
Den scoenen mantel in dat gras,
Dien Tysbee ontfallen was:
Si setter op haren voet,
Ende maecten allen bloet
Ende scorden menechfout:
Doen keerdese weder in dat wout.
Hier binnen was opghestaen
Piramus ende quam ghegaen;
Die mane scheen claer als den dach.
Daer hi voren neder sach,
Verkendi die voetstappen int sant,
Ende haesten doen al te hant,
Ende quam ghegaen onder den boem,
Ende nam al omme entomme goem.
Hi sach den mantel al bebloet.
Doen verwandeldem sijn moet;
Hi verloes al sine cracht,
Ende viel neder in onmacht.
Maer als hi te hem selven quam,
Ende sijn ghedachte weder nam,
Weder hi woude oft en woude,
Daer hise doen roepen soude,
Sijn suete lief Tysbee,
Versuchti sevenwerf ende mee.
»Ay mi," seiti, »scoene wijf,
Dore mi hebdi verloren dlijf!
Wats mi elendech man ghesciet,
In mach des vergheten niet.
Ghi daet dat ic u gheboet;
Suete lief, ic hebbe u doot.
Daeromme salic mi nu hier
Dooden. Ic woude tselve dier,
Dat u tlijf hevet ghenomen,
Hier voer mi nu moeste comen,
Ende mi oec mijn leven name;
U doot es mi soe onbequame!"

Doen trac hi sijn sweert onvervaert,
Ende hilt den appel nederwaert:
Met siere herten viel hi daer inne:
Dat dede al die sterke minne.
Ay aerme, wat mach men des,
Dat minne soe ontbeidech es,
Daer men met minnen es bevaen!
Wat hevet u Piramus mesdaen?
Waer omme en haddi niet tgheluc
Noch te beiden een clein stuc?
Soe hadde hi behouden dlijf;
Ende Tysbee, die als een serech wijf
Van der beesten was gevlouwen,
Haer herte was in groten rouwen;
Si duchte haer voer ongheval,
Ochte si weder keren sal;
Doch verwan der minnen cracht.
Alse haer Tysbee hevet bedacht,
Dat Piramus mach wesen comen,
Es haer den twifel al benomen.
Weder gincse ten boeme wert,
Blodelike ende sere ververt,
Te siene ofti comen si;
Ende als si hem naecte bi,
Sach si tsweert allen bloet,
Dat hem ter herten dorewoet.
Doen bleef si staende in groten vare,
Ende hadde wonder wat dat ware;
Doch ginc si vort daer hi lach,
Ende als sine alsoe ligghen sach
Dorsteken metten sweerde,
Viel si neder op die eerde.
Saen wert si in onmacht,
Ende alst haer weder was ghesacht,
Stont si op crankelike,
Ende sprac te hem ontfarmelike:
»Ay mi, scoene Piramus,
Suete lief, hoe ligdi dus?
Wacharme, hoe stille zwijchdi!
Ic ben Tysbe, sprect jeghen mi!"

Doen sloech hi doeghen op te hare,
Ende sach in haer anschijn clare:
Hi waende haer antwerde gheven,
Ende mettien es hi doot bleven.
Doen viel in onmacht dat edel wijf
Plattelinghe neder op sijn lijf:
Lanc waest eer si ghenas.
Ende als si becomen was,
Seide si: »Och, leider ongheval,
Wat hebdi ons gheweten al!
Maer daer dongheval beghint te gane,
Daer blivet gherne hangende ane.
Och, en waren wi onghevallech niet,
Dit en ware ons niet ghesciet!"
Si dreef de jammerlijcste claghe,
Die noit wijf dreef in enen daghe.
Noch sprac Tysbe in deser wijs
Toter zielen haers amijs:
»Ontbeidt, lief, ontbeidt na mi,
Ende laet mijn ziele varen met di!
Hebben wi bliscap ofte zeer,
Wi bliven te gader emmermeer."
Doen viel int sweert die joncfrouwe.
Dus endde hare beider rouwe.
Die zielen voeren ewelike
Te gadere in der minnen rike,
Daer vondense joncfrouwen ende man,
Meer dan ic ghesegghen can:
Hondert scaren ende mee
Saten te samen twee ende twee,
Die ter bliscap sijn ghevaren
Met der minnen maertelaren:
Daer moeten si alle comen binnen,
Die leven in gherechter minnen!

VRIENDENTROUW.

Van tween ghesellen die elc voer andren sterven wilden.

KAUSLER, *Denkmäler*, III, 165—176; 491—506.

Van al dat in de weerelt es
Ne gaet niet, geloeft mi des,
Voer rechte jonstelike trauwe,
Die in bliscepen ende in rauwe
Blijft ende niet en es wisselbaer;
Ende hier af willic doen verclaer
Van tween coeplieden, die jonstelike
Andren minden ende hertelike,
Ende noint andren ne hadden ghesien
Maer onderscreven, gheloeves myen,
Ende vele coepmanscepen ondersant.
Deen woende te Brugghe, si u becant
Ende dander te Baldac in de stede.
Up eenen tijt, al voer waerhede,
Quam den coeman van Baldac in,
Dat hi peinsde in zinen zin,
Hi wilde zinen gheselle zien,
Ende bleef begrepen vaste in dien,
Ende bereedde zine vaert;
Ende over lanc, si u verclaert,
Quam hi te Brugghe in de stede.
Als zijn gheselle die waerhede
Van ziere comsten waert becant,
Was hi de blijtste die men vant,
Ende ontfinckene jonstelike zeere.
Hine spaerde gout no selver ter eere
Jeghen zinen lieven compaen,
Ende heeftene so uterlike ontfaen,
Beede met vrienden ende met maghen,
Dat nye man in zinen daghen
So groete vriendelichede en zach,
Waer hi nye quam up eenen dach.
Ende binnen dat dese coepman rike
Te Brugghe was sekerlike,
So was besproken een huwelijc

Van eere scoenre maghet rijc,
Edele ende wel gheboren,
Ende dese maecht utevercoren
Sekerde van Brugghe die coepman,
Die zinen lieven gheselle nam,
Ende leeddene toter scoenre maecht,
Den welken dien soe so behaecht,
Dat hi van haerre minnen saen
Met groeten ghepeinse waert bevaen,
Ende so ontsteken in zinen moet,
Dat hem dinckt dat hi verwoet,
Ende trac ter herberghen sonder waen
Met zwaren zinne ende al ondaen,
Dat hi no eten no drincken en mochte:
Die minne dede hem so onsochte
Van deser lieveliker jonfrauwe.
Sijn gheselle hadde zwaren rauwe,
Ende lach hem vriendelike an,
Als een goet ghetrauwe man,
Om te wetene zinen staet:
»Lieve gheselle, niet en laet,
Ontdect u rondelic jeghen mi;
Mach ic u helpen, gheloevets mi,
Ic sal mi ghetrauwelic in u quiten."
Doe so gaf hi een versiken
Met zwaren ghepeinse scamelike,
Ende sprac zeere bloedelike:
„Lieve gheselle, het ware om niet:
Niement en mach betren mijn verdriet,
Ende biddu dat ghijs mi doet verdrach."
— »Lieve gheselle, ic en mach,
Ic moet weten uwen staet;
Ende mach icker toe ghevinden raet,
Dien sal ic u werden laten te goede
Getrauwelike met goeden moede,
Ende daer en twifele u niet an."
Doe sprac de coepman: »Och, lieve man,
In dars u ghewaghen niet,
Want die scaemte mi verbiet
Entie groete jonste mede,

Die ghi mi in deser stede
So minlike hebt ghetoecht nu;
Want ic mochter met verwerken u,
Dat mi noch ware een ander doot:
Dus blivic liever in der noot,
Dan ic mi brochte in meere quale."
— »Lieve gheselle, laet varen dese tale,
Ende secht mi uwer herten gront;
Getrauwelike te deser stont
Salic u helpen na mijn vermoghen,
Al soudicker omme lijden doghen,
Ende segghet mi rondelic al claer."
Doe seide de coepman over waer:
»Gheselle, ic bem van minnen tonder
So zeere, dat meer es dan wonder,
Ende ic sal alup ontsinnen,
Ende nochtan van deser minnen
Ne mach mi nemmermeer goet ghescien."
— »Och lieve gheselle, secht mi van wien,
Ic sal u getrauwelic werden te goede
Neerenstelike met goeden moede,
Up dat ghi mi secht wie u doet quelen."
— »Nu ne willics u niet langher helen,"
Sprac de coepman, zeere vervaert,
»Het moet u van mi zijn verclaert:
Het es die scone jonghe maecht,
Die mi aldus heeft verbaecht,
Die ghi ghesekert hebt te wive."
Al haddemen met eenen knive
Den anderen int herte ghesteken,
Men hadder cume bloet uut zien leken,
So wonderlike was hem te moede;
Nochtan sprac hi metter spoede:
»Gheselle, ghetroest u, hebt goet verdrach,
Ic salre in doen al dat ic mach.
Om de groete minne van u
So sal ic ter tijt van nu
Getrouwelic letten up u sake."
Aldaer scietsi met curter sprake,
Ende die goede coepman van Brugghe

Die so ghinc met leden vlugghe
Toter jonfrauwen moeder ende vader,
Ende verteldem al te gader
Die woerde van sinen lieven gheselle.
Nu hoert wat ic u vertelle,
Hoe hi bezorghede zinen veynoet,
Ende zeide van zinen state groet,
Van ziere gheborten ende rijchede,
Dat hi haestelike dede
Bi consente jonstelikė,
Dat van den eersten huwelike
Van hem niet en soude ghescien;
Ende vader ende moeder worden in dien,
Bi rade van vrienden ende maghen,
Dat si den andren coepman ghaven
Harer dochter in huwelike,
Ende bi den rade sekerlike
Van den coepman, diere voeren sprac:
Dit was trouwe sonder lac!
Doe ghinc dese goede coepman
Tote sinen gheselle, die lach ende stan
In suchtene ende in groeten zeere:
»Wel up, gheselle, ne truert nemmeere,
Uwen wille die sal ghescien."
Ende hi vertrac hem mettien,
Dat ic voeren hebbe verclaert,
Ende dat hi die jonfrauwe ter vaert
Hebben sal in huwelike.
Doe was hi blide sekerlike
Ende dancte zinen gheselle zeere
Der trauwen ende der groeter eere,
Die hi hem hier in hadde ghedaen;
Ende hier naer ginc men verstaen
Ten huwelike ende ter feeste,
Die men hilt met bliden gheeste
Heerlic ende rikelic mede
Binnen Brugghe, der goeder stede.
Ende als den tijt was overleden,
So wilde de coepman van steden
Varen to zinen lande waert

Met zinen wive onghespaert.
Den tijt quam dat hi woude sceiden.
Doe woudene die coepman gheleiden,
Ende vrienden ende maghen van der jonfrauwe.
Daer was droufheit ende rauwe
Ten sceedene van der compaengye,
Ende boven al, gheloeves mye,
Van den tween weerden ghesellen
Boven al, hoerdic vertellen.
Den tijt verghinc, tversceet verleet,
De coepman zeilde wech ghereet
Met zinen wive te lande waert,
Daer hi quam al onghespaert,
Daer hi rikelic was ontfaen,
Ende der jonfrauwen groet eere ghedaen
Ende jonstelike visentacie.
Hier naer gheviel in curter spacie,
Dat scoepmans maghe te Brugghe int stede
Eenen dootslach daden, voer waerhede,
An eenen heere van groeter macht,
Ende met hare lieder cracht
Mochten si de veete ghehouden niet,
Sine moesten bliven int verdriet,
Goedeloes ende slants verdreven.
Dese coepman quam hier bi in sneven,
Dat hi zijns goets te male waert quite.
Doe moesti bliven in crancker vite,
Arem, allendich ende onverduldich;
In despiracien menichfuldich
Wart hi ende in ghepeinse groet;
Dicwile weinschti om die doot.
Ende daer hi was in desen dole,
Quam hem up een tijt in de mole,
Dat hi te zinen gheselle wilde varen.
Hi trac ter Sluus al sonder sparen
Sonder hallinc ende penninc,
Ende beleede so die dinc,
Dat hi int scip quam sekerlike,
Ende barch hem daer heymelike,
Tes si van den lande waren in de zee.

Doe openbaerdi hem (wat souts mee?)
Ende quam onder die scipheeren,
Die hem daden lettel eeren.
Som woudsine waerpen over boort,
Som vielsi daer af in discoort,
Ende daden hem om Gods wille gracie.
Als overleden was die spacie,
Datsi te Baldac quamen an tlant,
Si settene haestelic up tsant:
An hem te houdene was cranc profijt.
Dus so landi sonder jolijt,
Ende was in meneghen ghedochte,
Wat hi voert an best doen mochte.
Hi dachte te sinen gheselle te ghane,
Maer hi viel in sulker scame,
Dat hi den wille onthilt weder,
Ende ghinc de straten up ende neder
Bi nachte, dat hi zach ende vernam,
Waer een uut een huus gheloepen quam,
Dat hem een ander volchde naer,
Ende brochtene ter doot al daer.
Die tfeyt dede, ruumde ziere straten,
Ende heeft den dooden daer ghelaten,
Ende die coepman bleffer bi.
Hier af quam een groet ghecry,
Ende daer vergaderden vele lieden.
Die rechter quam, hoerdic bedieden,
Ende vraechde den coepman zaen,
Wie die moort hadde ghedaen.
Die coepman lijde up de stede,
Dat hi selve tfayt dede.
Hastelic waert hi ghevaen
Ende ghejugiert, sonder waen,
Ter doot, sonder eenich verdrach;
Ende curt daer naer waert de dach,
Dat men soude justicieren.
Men leeddene udewaert sonder vieren.
Ende daer hi ter justicien was,
Quammer zijn gheselle ras
Met andren, om de justicie te ziene,

Ende met eenen scerpen anziene
Wart hi bekennende te dier ueren
Sinen gheselle bi avontueren.
Haestelic riep hi: »Her rechter, hoert,
Laet gaen desen man; ic dede de moort."
Alle diet hoerden worden uten keere,
Mids dat hi was ghemint so zeere,
Rike ende machtich, van groeten maghen.
Die liede ghinghen weenen ende claghen
Om die jonste van den man.
Die rechter sprac den andren an,
Waer omme dat hi lijde de moort,
Ende dat hi selve heeft ghehoort,
Dat dese ander heeft ghedaen.
»Her rechter," seit hi, »laet dit staen
En dede niemen tfayt dan ic."
Dus so streden si een lanc stic,
Ende elc zeide te dier stede,
Dat hijt fayt alleene dede.
Die rechter, die dit wonder hoorde,
Deedse met eenen curten woorde
Weder leeden in die stede,
Ghevanghen ende versceeden beede.
Also laghen si die nacht
In groeter zorghe, want elc acht
Te stervene up den andren dach.
Elc dreef in hem selven gheclach
Van der zwaere avontueren.
Up den andren dach, ter ueren
Dat dinghens tijt was, onghelet
Worden si brocht voer de wet,
Ende daer lijde elc, al sonder waen,
Dat hi te voeren hadde ghedaen;
Ende binnen datmen stont in deser onleden,
Quam die man ter selver steden,
Die ghedaen hadde de moort,
Ende hi hoerde dit discoort
Van desen tween onsculdeghen lieden,
Ende met compassien, hoerdic bedieden,
Quam hem groete berauwenesse,

Ende up Gods ontfaermenesse
Heeft hi hem selven gheopenbaert,
Ende naectelic de moert verclaert,
Ende de waeromme dat hijt dede,
Ende ontlastese beede ter stede.
Dit verwonderde den juge noch meere,
Ende met eenen curten keere
Leedden si de twee over zijde,
Ende vraechden hem tien tijde,
Waer omme si hem sonder noot
Alsoe leveren wilden ter doot,
Ende elken si alleene spraken.
Daer ondervonden si de saken,
Dat deen dede uut onverduldicheden,
Ende dander uut goeder ghetrauwicheden,
Ende verclaerden de vrientscap groet,
Die elc andren dede ter noot,
Ghelijc dat ghi voeren hebt verstaen.
Beede worden si ontsleghen saen,
Ende de juge sprac metter wet,
Ende daer wart in teermen gheset,
Watmen metten derden soude doen:
Ende mits datmen vant occusoen,
Dat de doode hadde brocht ter doot
Smans broeder, ende noch stont bloot
Onversoent in veeten claer;
Ende dat hi alsoe openbaer
Lijde uut groeter ontfaermenesse,
Ghesciede' hem gracie, zijts ghewesse,
Dat hi daer behilt zijn leven;
Maer sommen van goede moesti gheven
Over den dooden, seker zijt,
Ende daer met was hi ghevrijt.
Die coepman van Baldac, seker zijt,
Nam zinen gheselle in curter tijt
Ende leeddene thuus, al sonder waen,
Daer hi eerlike was ontfaen
Van der jonfrauwen, scoepmans wijf,
Ende bleef wonende al zijn lijf
Metten lieven gheselle zijn.

Oec gaf hi hem, dats waerheit fijn,
Siere suster ende dheelt van zinen goede
Om te blusschene zine aermoede;
Dus was trauwe gheloent met trauwen.
Ic bidde Marien, onser vrauwen,
Dat soe ons verbidden moete,
Dat wi van onser zonden boete
Vercrighen in onsen laetsten stonden,
Dat wi in trauwen werden vonden
Voer die glorieuse majesteit
Der helegher Drievoudicheit.
Amen!

DE DRIE DIEVEN.

Belgisch Museum, X, 69—76.

Van drien ghesellen die den bake stalen.

Ghi goede liede, hoort na mie!
Selke boerde en hoerdi nie,
Als ic u hier sal vertellen.
Wilen waren drie ghesellen:
Scakers, dieve ende mordenaren
Waren si wel twintich jaren,
Ende teenre tijt, gheloves mi,
Namen si, al sonder si,
Enen man wel hondert scilde.
Die ene sprac, hine wilde
Hem met dier dinc nemmeer generen,
Hi wouts avestaen ende ontberen;
Want die selc waren in haer doen,
Storven gherne in haer scoen,
Ofte vor den hancdief si stupen;
Men sietse van der galgen drupen:
Des woudi sijn broet winnen gaen.
Van den tween sciet hi saen;
Met enen dorper dienst hi vant.
Die knape conste wel int lant
Erien, diken, coren saien,

Derschen, wannen, sniden, maien.
Alsoe wel diendi dare,
Dat hem die dorper tenden jare
Sine dochter gaf tenen wive
Ende al sijn goet na sinen live.
Tenen tide dese knape
Ghemiste van enen scape,
Dat hi liep soeken tot hijt vant.
Doen sach hi comen int lant
Sine twee ghesellen bloet,
In netten, om der lieden broet.
De knape liep te sinen wive
Ende sprac: „Hier comen twee keitive,
Minne, dien seldi teten setten;
Siet waer si comen in netten."
Mettien die knape uter duere
Ginc, ende sloet hem in die scuere.
Saen die twee ter dore in spronghen.
Watse lasen ofte songhen,
Dat hebbic te male vergheten;
Maer te voren si wel weten,
Dat haer gheselle es de weert.
Si liepen sitten bi den heert.
De ghone sach op, waer hinc een bake:
Hi began te wriven sine kake,
Ende sprac: „Gheselle, bi sent Bave,
Eer morghen vroech sal hi ave!"
Die vrouwe, dies gheware waert,
Si waende datti sinen baert
Van der caken sal doen sceren.
»Ja!" sprac si met groter eren,
»Hi es soe swert ende soe ru,
Daer toe gevic twee penningen u."
Na den eten die twee van danen gaen;
Grooten raet datse slaen,
Datse selen stelen in der nacht
Den bake, ho wel dat men wacht
Die man quam sinen wive vraghen,
Hoe haer de twee behaghen.
Si sprac: „Deen sach sere opwaert

Altoes wreef hi sinen baert,
Ende sprac: men moesten avedoen.
Ic gaf den selven gaertsoen
Twee penninghe ter hulpe tier saken."
— »Ay minne, si meinen onsen bake:
Te nacht selen sine halen;
Ter vaert laetten ons nederdalen!
Ten voeten van den bedde wine legghen
Diepe int stroe; wijt niemen en segghen."
Die twee dieve hen bespraken
Datse tsnachts int huus braken.
Die een om den bake quam:
Hine vanten niet, des was hi gram.
Die neder bleef, sprac: »Hebdine, sech?"
Die ander sprac: »Die bake es wech."
— »Ja," sprac hi, »es dat waer?"
Die dief liep sonder vaer
Daer die vrouwe lach in slape
Bi haren man, den goeden knape.
Dwijf hi uten slape trac,
Die dief, die an haer sprac:
»Segt mi," seitti, »lieve minne,
Brochti den bake hier inne?
Waer hebdine ghedaen?"
Dwijf den dief antworde saen
Vakrecht, binnen haren mont:
»Ghi brochten ghister navont
Tonsen voeten hier int stroe."
Die dief sprac: »Dat si alsoe."
Dwijf te slape wert ghereet;
Die dief den bake ten halse smeet:
Siere verde hiere mede liep
Die knape langer niet en sliep,
Uten slape hi ontbrac.
Sijn wijf dit an hem sprac:
»Daer ghi den bake hadt gheleit,
Moest u te nacht sijn verseit:
U vroetscap en es niet weert een ey!'
Die knape sprac: »Mijn bake es wey
Si hebben wech hare straten

Die twee die hier gisteren aten!
Maer in die helle moeten si quelen:
Ic salne hen leeren stelen!"
Die knape cleedem; na hi ran;
Sciere achterhaeldi den man,
Die daer sinen bake droech:
Van laste maecti groet ghesoech.
Dander dief stilde die honde.
Die knape sprac met stillen monde,
Also ofti sine gheselle ware:
»Die bake wecht u al te sware:
Gheeft mi den bake, gheselle mijn!
Ic salne draghen een lettelkijn."
— „Nemten hier!" die dief sede,
„Want hi brect mi al mine lede,"
Den knape begans wel behaghen;
Den bake ginc hi thuus draghen.
Die dief, die den bake ontloet,
Liep vore: in sijn ontmoet
Vant hi sciere den anderen dief.
De dief sprac: »God gheve u grief!
Waer hebdi den bake gedaen?"
De dief die antworde saen:
»Wat! en gavic u den bake niet?"
— »Ghi daet dat u groet [1]) verdriet
Gheve entie goede sente Jan!
Ic weet wel dat die goede man
Sinen bake onverholen
Van uwen halse hevet ghestolen."
— »Ic gheloefs wel," dander sprac:
„Hi hevet ghestolen menech pac;
Maer ontbeit mijn, ic halen weder."
Die dief stac met haesten neder
De broec van sinen live.
Alsoe pleghen de dorpwive
Op thoeft te draghen enen doec
Also wimpeldi sijn broec.
Over droeghe ende over diep

1) Lees: *des u God.*

Tes knapen huse waert hi liep,
Ende bleef staende vore den dam.
Die knape metten bake quam:
Sijn wijf waendi daer wel sien.
Hi sprac: »Minne, hulpt mien!"
Stillekine sprac die dief:
»Gheeft mi den bake, suete lief;
Die twee dieve moet men raden."
Die knape ginc den bake laden
Den dief van sinen live:
Wel waendi laden sinen wive.
Die dief siere verde liep.
Die knape ginc int huus ende riep
Met ere luder sprake:
»Ende hebbic emmer minen bake!"
Dwijf lach boven ende riep weder:
»Lief, hebben wi den bake weder?"
Die man sprac: »Sidi daer boven?
Nu en was ic noit soe verscoven!
Den bake waendic u hebben bevolen;
Maer si hebbene mi ghestolen
Van den halse, die twee keitive;
Nochtan laticken hen niet bliven."
Die man liep na: saen hise vant
In ene scuere, die int lant
Woeste ende die allene stoet.
Ay, hoort wat die knape doet!
Boven de want, onder tac,
Tenen gate sijn eers hi in stac,
Te male bloet sonder broec.
Die dief saecht; hi sprac: »Loec!
Gheselle, mijn moeder vore haer doot;
Si was uter maten groot
Te male in haer anschijn gheswollen:
Haer kinnebacken soe groet als bollen,
Thaer haer over doeghen stont,
Den nese hinc lanc onder den mont;
Sie, gheselle, waer si staet;
Vlien es ons de beste raet!"
Die twee dieve liepen dan.

Sinen bake greep de man,
Ende lieper mede tsinen huus.
Die twee dieve sere confuus,
Ter scueren weder si in traken;
Maer doen si ghemesten sbaken,
Wisten si wel ter waerhede,
Dat de man om sinen bake dede.
Si selen weder stelen ganghen,
Al souden siere omme hanghen.
Si keerden weder in der nachten
Ende braken in den dore brachten
Een groet gat onder die sille:
Die knape saecht, die emmer wille
Sinen bake houden te rechte.
Daer sach hi waer een der knechte
Tenen gate sinen aerm in stac.
De knape sijn swert utetrac:
Den dief hi den aerm afsloech;
Maer hine maecte gheen ghesoech,
Maer hi seide: »Gheselle, comt naer!
Die bake es mi al te swaer:
In machen niet vorder sleepen;
Maer ic hebben wel begrepen.
Stect oec u hant hier binnen,
Den bake selen wi wel ghewinnen."
Die dief dede sanders raet.
Die knape anderwerven slaet
Den dief af sijn aerme,
Ende riep hi: „Wacharme,
Minen aerme hebbic verloren!"
Die ander sprac: „Nu te voren
Verloesic hier oec den minen.
Penninghen, hellinghe, potevinen
Moeten wi bidden gaen int lant.
Worde oec ons weerc becant,
Ane de galghe moesten wi waien.
Swighen best: lopen wi draien!"
Die twee dieve liepen vlien.
An dit bispel mach men sien
Alse een doet bederve quaet,

Sie dat hijs te tide avestaet,
Eer hem scade of verdriet
Oppenbaer daer af ghesciet:
Dies en doet, hets sijn scade.
God huede ons van allen quade!

Pieter van Iersele.

VROUWENLIST.

Belgisch Museum, III, 108–114.

Wisen raet van vrouwen.

Ghi hebt ghehoert te meneger stonden,
Dat vrouwen wisen raet vonden
Te Haerlem oft in anderen steden:
Nu hoert wat een joncfrouwe dede.
Si was een ertsche creatuere;
Op een huys, dat hoghe muere
Hadde, daer was si besloten in.
Haer vader peinsde in sinen sin,
Dat hi verwaren woude haer ere,
Des quam een ridder of een jonchere,
Diese aen hem te wive sochte,
Ende hise teren bringhen mochte.
Daerom dede hise sijn allene,
Dat si met man neghene
Gheselschap en mochte hantieren,
Dan met hovesschen camerieren
Plach si te leiden haren tijt.
Vrienscap ende minne sonder nijt
Droech si tot enen jonghen man.
Wiselike dat sijt began
Hem doen te wetene, bi wat saken
Dat manlijc anderen quame te spraken.
Si ontboet enen predecare,
Ende si deden comen tot hare;
Si seide, si woude hare biechte spreken:
»Want niemen en es sonder ghebreken,"
Sprac si, „weder man no vrouwe.
Here, want ic u wel betrouwe,

Doer God, soe hulpt mi gheraden!
Met eenre dinc benic beladen:
Een jonghelinc, die hier niet verre
En woent, heeft mi ghemaect erre.
Ic soude u sinen name noemen:
Hi es wel driewerven comen,
Ende ghinc hier wandelen bi den muere.
Ic duchte begrijp van onsen ghebuere.
Here, ic soude u bidden gherne,
Segt hem, dat hijs hem set tonberne,
Ende mi sijnre minnen verdraghe,
Eer ict minen vrienden claghe,
Daer mochte of comen paerlement;
Te vele soe wandelt hi hier omtrent."
Die broeder seide als een goet man:
Hi soudts hem gherne spreken an,
Ende bidden hem dat hijs ontbare,
Ende hoe dat si een goet kint ware.
Die goede broeder ghinc al te hant,
Daer hi den jonghen knapen vant,
Die die joncfrou hem te spreken bat.
Tusschen hem tween in ere stat
Ghinghen si hemelike staen.
Die broeder seide: »Ghi hebt mesdaen,
Al daer ghi waert in deser weken,
Ter joncfrouwen, die ghi wilt spreken:
Si es die uwes niet en gaert,
Ende doet u bidden dat ghijs ontbaert."
Die knape swoer: „Bi onsen Here,
Daer af en wistec min no mere."
Die broeder seide in corter woert:
»Ic bidder u omme, hoedes u voert."
Hier mede lieten si die tale.
Ic salt u segghen, verstaet mi wale,
Wat de hovessche joncfrou dede,
Daer si was in hare stede;
Dat salic u vertellen hier.
Een gordel ende enen aelmoesnier
Makede si van goeder houde,
Ende deder penninghen in van goude;

Dat en wist haer vader noch haer moeder.
Si sende weder om den broeder,
Ende hi quam tot haer ghegaen.
»Ay here, ic dede u verstaen
Te biddene desen jonghen man,
Dies ic niet quijt werden en can:
Siedijt hem niet, lieve here?"
Die broeder seide: »Ic baets hem sere;
Hi seide, en souder u nemmeer af spreken."
— „Hy, here, hi was inder weken
Nevens die muere comen hier.
Dit gordel ende dit aelmoesnier
Werp hi mi ten veinster in,
Des ic mi scame in minen sin:
Deen was in dander ghewonden.
Oec riep hi ten selven stonden,
Daer waren penninghen in van goude,
Dat icker mede copen soude
Cleder, cousen ende scoen.
Gheloeft si God, en hebs gheen doen,
Want ic hebbe enen riken vader,
Die mi wel copen mach algader,
Wat sijn wille es dat is draghe.
Here, ic segt u in desen daghe:
Nemt ende draghet hem sijn scoenheit,
Ende segt hem alsoe als ic hebbe gheseit,
Dat ic sijns goets niet en ghere,
Ende dat hi hem selven daer mede pallere!"
Die broeder nam van der joncfrouwen
Dat scoenheit, ende staect in sijn mouwen,
Taelmoesnier ende tgordel mede,
Ende ghinc al te hant op die stede,
Daer hi vant den jonghen man.
Heymelike sprac hi hem an
Ende seide: »Knape, ghi mesdoet,
Dat ghi deser joncfrou goet
Met wandelinghen smaelt haer ere,
Daer aen mesdoedi al te sere."
Die knape seide in hogher spraken,
Des soudi sekerlike missaken,

Wiet hem aentide tot enegher stede,
Dat hi noit op haer en mesdede.
Die broeder sprac: »Oec wats ghesciet,
Des en willic gheloven niet!
Siet hier tgordel, dat ghi haer brocht,
Ende taelmoesnier van siden ghewrocht,
Gulden ghelt daer in ghedaen.
Si en wilt gheen goet van u ontfaen:
Neemt hier u gordel ende u ghelt
Int aelmoesnier al onghetelt;
Si en wilt uwes goets meer no min."
Die knape peinsde in sinen sin,
Datten die joncfrouwe minnen woude.
Taelmoesnier goet ende tghelt van goude,
Ende tgordel van ziden mede
Gaf hem die broeder daer ter stede,
Ende seide dat hem die joncfrou sende,
Die ghene vrienscap aen hem en kende,
Ende si sijns goets niet en gherde.
Die knape naemt als donwerde,
Ende seide: »Here! ic saels mi hoeden;
Ghi en dorst u nemmermeer vermoeden,
Det icse aenspreke tenegher tijt,
Die joncfrou: ic scelse quijt."
Nu heeft die broeder wel ghedaen
Sine boetscap ende es thuus ghegaen.
Die knape was een scoen jonc man:
Hi treckede dierbaer cleder an,
Ende hielt hem selven suverlike.
Die joncfrou, diene maecte rike,
Als ic gheseit hebbe, dit verstaet,
Si peinsde herde wisen raet;
Si ontboet met enen bode
Den broeder, dat hi om Gode
Comen soude daer si was.
Die broeder sat ende las,
Ende leide sine boeke neder,
Ende ghinc ter joncfrouwen weder:
Si hieten willecome sijn.
»Ay here," seit si, »die herte mijn

Es al te sere in onvreden!
Te nacht quam hier al onghebeden
Dese man, daer ic u over claghede:
Hi nam dat hijs mi niet en vraghede;
Ic saelt u in biechten segghen.
Aldaer mijns vader torve legghen,
Pliet altoes een leder te stane;
Te nacht hadde hise gheset daer ane
Die camer, daer[1]) die venster staet.
Nu en wetic mijns ghenen raet,
Ic moeter seker vore sterven.
Here, woudi hem noch ene werven
Bidden, dat hijs mi verlate,
Ic wouds u vriendscap ende bate
Doen, dats u te bat soude wesen."
Die broeder seide: »Haddic ghelesen
Mijn ghetide, ic souder gaen,
Ende doens hem sekerlike afstaen."
Die broeder ghinc ende sprac hem ane.
Aldaer men speelde op ene bane
Was hi met jonghen ghesellen.
Ic sal die waerheit hier vertellen.
Die broeder wenkeden dat hi quam.
Alder ierst dat hine vernam,
Vraghedi: »Here, wildi iet?"
— »Mi es leet, dat u goet ghesciet!"
Sprac die broeder ende seide:
»Ghi werct te sere bi onbesceide!
Ic hebbe u anderwerf ghebeden,
Ende noch soe salic u bidden heden,
Dat ghi nemmermeer en gaert
Te comene daer ghi te nacht waert."
Die knape vraghede: »Waer was dat?
Ay, of ghi alsoe waerlike hadt
Uwen onwille, dat waer mi leet."
— »Waendi dat ic niet en weet,
Hoe ghi comen waert te nacht,
Ende hadt ene leder ghebracht?

1) Hs. *jeghen*.

Die joncfrou hevet mi gheseit:
Aldaer haers vaders berghinghe leit
Pliet altoes een leder te stane:
Te nacht haddise gheset daer ane
Die camer, daer die veinster staet.
Die wech es broesch ende quaet,
Ende van den watere sere verreghent.
Ghi waert bede wel gheseghent,
Dat die wech niet en brac,
Of dat si u niet af en stac."
Die knape seide in hogher talen,
Hi souds hem hoeden herde wale,
Ende het soude nemmeer ghescien.
Die broeder ghinc thuuswert mettien,
Ende en sprac den knape nemmeer an.
Des avonts ghinc die jonghe man,
Ende nam die leder daer si stoet,
Als hem die broeder maecte vroet,
Ende hem die joncfrou hadde ghebeden.
Achter aent huus ter selver steden
Sette hi die leder ende clam
Ten veinster in. Die joncfrou vernam
Dat hi daer was, die jonghelinc,
Dien si vriendelike ontfinc,
Ende haelp hem dat hi quam binnen.
Al te hant si doen beghinnen
Mont aen mondekijn te legghen.
Niet meer en willicker af segghen,
Maer Peter van Iersele die sede,
Dat hise op een bedde lede,
Ende leerde haer een minnen leven,
Dat si goede ghevriende bleven;
Ende niet meer en begherde men daer ter stede
Den broeder, die die boetscap dede.
Amen.

DE VERZOENING.

KAUSLER, *Denkmäler*, III, 118—120.

Hoe een keyser twee princhen dede versoenen.

Een keyser te Roeme was,
Die payselic, gheloeft mi das,
Sijn lant regierde ende wiselike,
Ende hilt justicie so vromelike,
Dat niewer was orloghe no strijt;
Ende in desen selven tijt
Gheviel, dat twee de meeste baroene
Bi diveerssen occusoene
In ghescille resen met groeter hatye.
Elc andren ontseide, ghelovets mye,
Deen was hertoghe, dander grave.... [1])
Leiden vermennesse (*aldus*), ende teenen daghe
Woude elc strijden up den velde.
Die keyser ontboet beede die helde
Voer hem binnen den vornoemden tijden.
Hi zeide: »Ghi heeren, ghi wilt strijden,
Ende mijn volc te nieute doen;
Ic wille weten toccusoen,
Ende u daernaer te payse setten."
Si vertrocken hem sonder letten
Haer lieder beclachte an beede zijden.
Doe wildi aflegghen dat strijden,
Ende maken tusschen hem beeden zoene.
Dat en was in gheere manieren te doene
Met beden noch met scoenen woorden,
Dat hise bringhen mochte in acorden.
Doe vant de keyser andren raet
Ende seide: »Hier moet zijn verlaet
Der bloetsturttinghen an beeden zijden;
Maer in wil niet beletten u strijden."
Doe dedise toter brouc ontcleeden,
Ende in eene scoene camere leeden,
Ende elken eenen knijf in de hant.
Doe so zeide de keyser vaeliant

1) Hier ontbreken twee regels.

Tote den heeren an beede zijden:
»Nu moochdi vechten ende strijden
Elc up andren met vromen moede;
Ende nemmermeer wert u te goede
Spijse of dranc in gheere zijden,
Voer dat ghehent es u strijden,
Ende deen van beeden doot es bleven,
Of dat die veete zij verdreven,
Ende dat ghi onderlinghe maect zoene."
Doe zij hoorden van desen doene,
Si vielen stappans van acorde.
Dus souden de moghende met eenen woorde,
Coninghen, keyseren, des seker zijt,
Vellen meneghen fellen strijt,
Ende sparen menich onnoesel bloet,
Dat si bi groeter overmoet
Destruweren ende bederven,
Ende jammerlic in zijn zonden doen sterven.
Dies sulsi zwaren loen ontfaen,
Ende alle diere te rade gaen,
Daer si andwoerde sullen gheven
Van dat si hier hebben bedreven
Voer hem, die alle herten kent:
Dat es die Juge omnipotent!

Hein van Aken.

ROMAN VAN DE ROSE.

Jonckbloet, Gesch. der Mnl. Dichtk. III, 322—355.

Verwijs, Die Rose van Hein van Aken, met de fragmenten eener tweede vertaling.

Kausler, Denkmäler Altniederländischer Sprache und Literatur, II, 1—484, en III, 227—288.

Deze in Frankrijk hoogst geliefde en zeer populaire allegorische Roman, door Guillaume de Lorris begonnen en veertig jaar later omstreeks 1280 door Jean de Meung voltooid, moet ook in Nederland zeer gezocht zijn geweest, daar er behalve den volledigen

tekst, ons in twee handschriften bewaard, nog fragmenten eener tweede vertaling overig zijn. De Mnl. bewerking is op sommige plaatsen veel korter dan het origineel; vooral vele der onzedelijkste passages zijn uitgelaten. De schrijver er van is Hein van Aken van Brussel, gelijk èn uit het werk zelf blijkt, èn door het getuigenis van Boendale in den Lekenspiegel bevestigd wordt. De vertaling moet vóor 1330 zijn gedicht, daar Boendale, waar hij zijnen naam noemt, er bij voegt: „God hebbe die siele sine". Het verhaal is in den vorm van een droom, waarin de minnaar verhaalt, hoe hij door het gezicht eener schoone rozenstruik (allegorie van het beminde voorwerp) ontvlamd, een prachtigen rozeknop begeerde te plukken en daarin na vele tegenheden eindelijk slaagt en is doorspekt met vele didactische beschouwingen en hekelingen op de toen bestaande maatschappelijke ondeugden en gebreken.

Goede raad aan minnaars.

Verwijs, vs. 1997—2594; Kausler, vs. 1987—2554.

De minnaar, na in den boomgaard te zijn gekomen, was daar door de pijlen van den god der Minne getroffen, die hem gevangen neemt, waarop de minnaar dezen vrijwillig als leenheer erkent en hem manschap doet. Hierop onderwijst de Minnegod zijn leenman n de hoofschheid, schildert hem zijne gevoelens als hij verliefd is en geeft hem eenige nuttige wenken om te slagen.

Die God van minnen hi vertelle
Mi altemale ende verspelle
Sijn gebod van inde torde al,
Gelijc dat ict u seggen sal
In dit boec. Diet horen wille,
Hi hore ende swige al stille;
Hi mach horen dat goet si
Ende genoech leren, gelovets mi,
Want die materie es nuwe ende goet.
Ende die daertoe leget sinen moet,
Dat hi van den drome hort dinden,
Hi mager die naturen in vinden
Ende oec al den art van minnen,
Dien ic u hier sal na mijn kinnen
Ontbinden al in dietsche worden,
Want alle die saken, die horden
Ten drome, waren al ware dinge
Ende oec grote betekeninge.

Die God van minnen sprac ende seide:
»Ic verbiede u dorperheide,
Ende die verwerpet altemale,
Opdat gi mi wilt dienen wale,
Want ic verbanne in allen sinnen
Alle die dorperheiden minnen.
Die dorper hi doet dorpernie:
Sinen dienst en gerdic nie,
Want hi es fel ende sonder genaden
Ende altoes in quaden raden;
Te niemene sone draget hi minne,
So quaderande es hi van sinne.
Hoet u, dat gi niene vertrect
Dinc, die wesen wille bedect,
Ende al dat te heelne staet:
Hens gene meesterie te seggene quaet.
Besiet ane Keyen den drossate,
Die fel was ende harde ongemate;
Bi sinen scerne, dies hi plach,
Lachterdenne so wie dattene sach,
Ende was geheten quaet vilain.
Alse vele alse her Walewain
Prijs hadde om sine hovesheide,
Alse veler quaets men seide
Van Keyen om sine dorperheit,
Die hem altoes was gereit;
Met sire tongen maecte hi gescal
Vor dandre riddren overal.
Sijt hovesch mede, dat radic wale,
Ende hebt altoes gereet u tale
Beide ten riken ende ten gematen;
Ende alse gi gaet achter straten,
So hebt van seden, wien gi ontmoedt,
Dat gine emmer irstwaerf groedt.
Geviele oec dat u een man
Tirsten groette ende sprake an,
Wart een oude, wart een jonge,
En hout niet danne stom u tonge,
Gine gruettene weder haestelinge,
Ende ontpluct oec sonderlinge

Uwen mont engene wile,
Om te seggene loddre gile,
Noch loddre worde, die sere mestaen,
Dien laet uten monde niet gaen;
Want hovesch sone hilt ickene nie,
Die gerne noemde dorpernie.
Eert altoes vrouwen ende joncfrouwen,
Ende pijnt te dienne hem met trouwen;
Ende hordi van hem seggen tale
Iemene, die nine steet wale,
Segt hem dat hi swige al stille.
Doet gherne al vrouwen wille,
Ende emmer seldi doen den raet,
Dat gode niemare van u gaet.
Hoet u mede van hovarden,
Want si es moeder der onwarden;
Hovarde es sotheit ende sonde,
Hovarde en can in gere stonde
Genedren hare hovardichede
Te dienne of te biddene mede;
Want hovarde es altoes tsegen
Dies gerechte minnaren plegen.
Maer diegene, die hem wilt pinen
Te minne, hi sal hem metten sinen
Cuscelike houden na sire werde:
Cuscheit en es gene hovarde.
Hets menich cusch in sine maniere,
Hovarde es hem harde diere.
Hout u wale ende cuschelike
Van cledren, na dat gi sijt rike,
Want scone cledren temen sere
Ende trecken vorwaert haren here.
Eist dat gi hebt nuwe laken,
So seldi doen uwe cledre maken
Den genen diese wel can sniden,
Ende voren ploien ende besiden,
Ende die mouwen cnoppen wale:
Dit siert den mensce altemale.
Scone gescoite ende goet
Radic dat gi dickent anedoet:

Het staet al nuwes wel anegedaen.
Ende hoet u, dat si niet en staen
Wijt, alsi den dorpre doen,
Hare hoge, wide gecnoppede scoen.
Draget fraie gordele ende alminiere,
Maer dat si niet en sijn te diere.
Hout u emmer na u goet,
Ende hoedt u, dat gi onder voet
Niet en valt, maer altoes blijft,
So dat gi tuwe niet over en drijft;
Maer hout u altoes cuschelike,
Na dien dat gi u weet rike,
Ende dat gedragen mach u goet.
Van blomen so draget enen hoet,
Want hi en es van coste niet groet,
Ochte te Meye van rosen roet;
Dien mach elc vercrigen sciere,
Want hine es van coste niet diere.
Wasschet uwe hande ende scuert u tande,
An u en laet vuelheit gereande;
Cort u nagle wel met sinne,
Ende en later gene swartheit inne
Knopt u mouwen ende kimt u haer:
Gi sels te sienre scinen, dats waer.
Ic rade u ende gebiede u dat,
Dat gi u pijnt in elke stat
Te sine in hogen ende in bliden,
Want minne en wilt in genen tiden,
Dat enichge droefheit bi hare si;
Want tevel es hovesch, geloves mi,
Dat gerne es blide ende speelt mede.
Nochtanne gevalt ter meneger stede,
Dat den minnare wert bekent
Na bliscap harde groet torment:
Bi wilen joie, bi wilen rouwe.
Opdat sijn herte es getrouwe,
So moet hi menich wonder smaken,
Die minnen dient met allen saken.
Waerachtich sere es die minne;
Sone staet niet stille in den sinne:

Si doet wenen den minnare,
Alse nu so doet si singens garen.
Condi maken enich spel,
Datten lieden behaget wel,
Alsment u bidt, so doet sciere,
Ende en makes u niet te diere;
Siter af milde in alre wijs,
So salt sere hogen uwen prijs;
Ende sidi dapper ende oec snel,
Ende licht op dors ende ridet wel,
So seldi riden op entale,
Die orse al springende, dat sit wale;
Want die orse wel doen springen,
Dats behagelheit van jongelingen.
Condi oec wel breken speren,
Dat seldi altoes begeren,
Ochte van wapenen dat bestaet,
Want u prijs daer verre mede gaet.
Hebdi die stemme goet ende claer,
So seldi singen sonder vaer
Die noten scone ende faitise,
Want het bringet in groten prise.
Oec steet wel elken jongen man,
Dat hi op snaerspel spelen can,
Ende oec op die timbre mede,
Ende reyen ende dansen, alst heft stede.
En sijt niet vrec, dats mijn raet,
Want die minnen, dat verstaet,
Moetens vele te mildere sijn;
Want die minne es so fijn,
Dat si alle vrecheit haet:
Daer omme scuwetse ende laet
Ende vliet, want het es lachter,
Ende si set den minnare tachter.
Hen nes niet recht, geloves mi,
Dat minnare also nodich sij
Alse een dorper fel ende sot,
Die noit en wiste der minnen gebot.
Het es recht dat si geven
Haer goet, die in minnen leven

Want si die om een sien allene
Al haer herte geven alrene,
Hoe soudense dan hare goet gesparen,
Sine gavent mildelike tuwaren?
Nu willic u tellen cortelike,
Wat gi doen selt sekerlike;
Want die worde vernoyen min,
Alsmen cortelike seit dien sin,
Want vermoylec es lange tale.
Nu hort ende verstaet mi wale:
So wie dat dienen wilt der minnen,
Hine mach hovarde niet hebben binnen,
Mar moet sijn hovesch ende goedertiere,
Ende soete ende sachte van maniere,
Ende mede milde, dat seggic u.
Ende vore u sonden settic u nu,
Dat gi der minnen selt met trouwen
Dienen u leven sonder berouwen,
Die u die herte maecte in rure,
Ende pensen om die suete ure,
Daer af coemt joie ende delijt.
Om dies ic wille dat gi sijt
Met fijnre herten een minnere,
Sone willic dat gi harentere
U herte legt, maer tere stat
Willic dat si, vor waer wet dat,
An enen mensche sonderlinge.
Ic hate alle helecht wenninge;
Want icse en mach minnen niet,
Diemen hare herte deilen siet
Ende hare minne in vele staden.
Ic wille dat gi sijt beraden,
Dat gise in ene stat bestaet,
Ende emmer siet dat gi versmaet
U herte te leenne teneger stede,
Want het es kaitivichede.
Gefse altemale sonder wanc,
So mogedijs hebben groten danc.
Want doget, die van geleenden dingen
Coemt, vergaet haestelingen;

Maer die dinc diemen gevet,
Hets recht datmer danc af hevet;
Want stucken, diemen willechlike
Geeft, ontfaet een dankelike;
Maer gifte en es wart eens poitevins,
Diemen gevet behouden tsins.
Alse gi dus hebt uwe herte geleget
Ende gegeven, alse ict geseget
U hebbe, ende daer in wilt duren,
So selen u die avonturen
Der minnen comen openbaer,
Die dickent sijn hart ende swaer;
Want u sal vallen ter meneger tijt,
Alse gi metten lieden sijt,
Ende u gedinct van uwer minnen,
Die gi draget int herte binnen,
So seldi sceden daer van hen
Ende gaen allene, dat si uwen sen
Niet ne merken no en verstaen;
Ende alse gi sijt van hem gegaen,
Alse nu so sal u suetheit
Die minne tonen, daer na arbeit,
Ende gi selt pensen dat ende ditte.
Nu sal u coude, nu sal u hitte
Comen ende nu pine groet;
Alse nu bleec ende alse nu roet
Seldi wesen ende daerna beven.
Noit en sagedi in u leven
Rede, die u dochte wesen
So swaer, dat hi gelike desen,
No van coude, no van hitten.
Bi uren seldi moeten sitten
Stom alse een beelde van stene,
Dat levende sin en heeft negene,
Dat hant no voete can geruren:
Dus saldi sijn ter meneger uren;
Ende alse gi danne tuselven weder
Coemt, sal u uter herten neder
Suchten comen diepe ende swaer,
Ende selt seggen dan daer naer:

»Ay God! nu ben ic harde quaet,
Dat ic niet en doe den raet,
Dat ic die scone sage van na,
Noch oec daer waert niet en ga;
Wat sendic mine herte daer,
Mijn ogen en gingen mede naer?
Opdat mijn ogen niet en geleiden
Mijn herte daer al sonder beiden,
Daert te wesene so begeert,
Ine prise ere not niet wert
Wat dat moegen sien mijn ogen;
Si en souden niet gedogen,
Dat si hier lagen stille,
Mijn herte en ware daert wesen wille,
Ende en sagese al openbaer,
Daer mi soe sere langet naer.
Bi Lode! te rechte bem ic musart,
Ende blode ende sere vervart,
Dat ic so lange tijt mach sijn
Sonder mijn lief, mijn minnekijn,
Ende ict met ogen niet en sie.
In hadt met ogen gesien nie,
Alsict nu soude anesien."
Dan maecti u op die vart mettien,
Ende waent sien dat gi begaert,
Maer het gaet u achterwart:
Gine selse sien no spreken mogen.
Dan moetti keren in wanhogen,
Drove pensende ende wel erre;
U troest hi sal wesen verre.
Gi selt suchten met dieper herten,
So dat u sal u leven smerten;
Dit sal u comen sonder gewere.
Dit kint elc gerecht minnere,
Dat dit es seker ende waer.
Dan en sal u herte daer naer
Hem niet custen in sijn droven,
Maer selt anderwaerf gaen proven,
Ochte gise iet selt mogen sien;
Ende mach u dat geluc gescien,

Dat gise saget, al daedt u pine,
Gi sout verbliden daer te sine,
Ende oec soude herte, dat claget
Joie hebben, dat gi saget
Hare scoenheit, die u sal dunken groet.
Ende dat verstaet nu wel al bloet,
Dat bi siene u herte sal
Ontfuncken ende ontsteken al,
Ende alse dicke alse u gescien
Mach, dat gise moeget anesien,
Sal u tfier ontsteken meer
Dant noit dede te voren eer.
So een meer siet sijn minnekijn,
So meer bernt die herte sijn,
Want dicwile die minne goet
Stect int herte der minnen gloet.
Want elc minnere heeft gereet
Tfier der minnen, dat es heet.
Alse een dan siet sine vriendinne,
Die es tfier van sinen sinne,
Ende diene altemale ontsteect,
So hi meer jegen hare spreect,
So hi seerre bernt, dats waer;
Want die meest den viere es naer,
Hi bernt meest van tfiers gloede:
Dat orcontscapen ons die vroede.
Die wile gi sijt int anesien,
Sal u duncken, mocht gescien,
Gine porret nemmer van daer voet,
Maer alse gi keert ent wesen moet,
So sal u dinken alden dach
Die vroude die uwe herte anesach;
Maer alse gi sijt enwech van hare
Gesceden, so saldi openbare
U selve scelden ende sere beclagen,
Dat gi hare en dorst gewagen
Dat u so sere op therte lach.
Des seldi droven alden dach,
Dat gi noit so coene en wart,
Dat gi spreken dorst een wart,

Maer saet stom alse ene beeste
Neven hare; dit sal u tmeeste
Sijn ende oec tswaerste mede,
Want u sal duncken dat gi tier stede
Met lachtere sijt van hare gesceden,
Ende met groter dorperheden,
Dat gi dus sijt van hare gegaen.
Dan sal u duncken sonder waen,
Dat gi van hare te verre sijt;
Maer mochte vallen noch die tijt,
Dat gi hare saluut mocht gèven,
Het soude u helpen al u leven.
Noch sal u vallen int herte mede,
Dat gi gerne ginct tier stede,
Daer gi saget die scone doe.
Dan saldi pensen wie ende hoe
Gi gegaen moecht in der straten,
Daer gi die scone in hebt gelaten,
Die gi met talen en dorst bestaen.
Te haren huus soudi gerne gaen,
Consti vinden ockisoen,
Dat gijt met redenen wel mocht doen;
Want hets recht, daer gi mint sere,
Si al u wandelen ende u kere.
Mar jegen tfolc so helet wale
Ende soect dan andre tale,
Die u aldaer comen doet;
Ende quame daer in uwen moet
Die scone, die gi alsoe mint,
Gine sout macht een twint
Hebben te anegroetene hare,
Maere gi selt al openbare
U varuwe verwandelen menichfout;
U herte sal warden heet ende cout,
Ende u sal begeven oec u tale;
Ende alse gise waent beginnen wale,
Seldijs qualec hebben die macht.
Gevielt oec dat gi hadt die cracht,
Dat gi te sprekene beginnen sout,
Al ware dat sake dat gi wout

Met ernste seggen wel drie saken,
Gine sout die twee niet mogen geraken,
So sere soudi sijn in vare,
Dat gi spraket jegen hare.
En es so wel gesent man,
Noch die so wale spreken can,
Hine soude daer in sine tale
Genoech vergeten, dat wetic wale,
En sijn die gene die loselec minnen,
Die el seggen dan si binnen
Pensen ochte dinken mede,
Ende dat es ene grote valschede.
Dan alse gi tusscen uwen beden
Dan hebt gesproken ende sijt gesceden
Met hovesscer tale onderlinge,
Ende gi dan penst om enege dinge,
Die ure herten quetst ende weget,
Ende die gi hare sout hebben geseget,
Dan saldi dogen grote pine,
Daer u lange in staet te sine,
Ende selt tu selven seggen dan:
„Wat vergaetti, onsalich man,
Die wile dat ics hadde die stade!"
Dese pine, dese ongenade
Moeten hebben die minnaren,
Ende hen selven sere vertaren.
Altoes soe moet hem gebreken,
Tes icker wille die hant toesteken.
Maer navons, alse gi slapen sijt
Op u bedde ende u donct tijt,
So gaet u over dan gereet
Meer dan dusentichsterande leet.
Cleine delijt seldi vercrigen,
Ende oec onlange seldi swigen
Sonder suchten ende beven,
Ende in groten lede leven,
Ende keren ende wenden tallen uren,
Ende qualec seldi mogen duren;
Gi selt liggen in groten stride
Nu over den rugge, nu over die side;

Gine selt geduren te gere stede,
Daer gi moecht hebben pais ende vrede,
Gelijc alse die den tantswere heeft,
Ende die in groten dogene leeft.
Danne so seldi daer gedinken
Hare scone ogen, die haer vlinken,
Ende hare welgedane figure,
Diere engene creature,
Die nu leeft, en mach geliken.
Dit sal u int herte striken
Ende geven groet delijt
U sal oec dincken selke tijt,
Dat gi die scone, die es volmaect,
Bi u hebt al moedernaect
In uwen arme, in die gebare
Alse ocht uwe getrouwet wijf ware,
Ochte uwe amië van allen saken.
Dan saldi borge in Spaengen maken,
Ende grote joie van niewete driven,
Daer gi onlange in selt bliven.
Alse u die joie es ontgaen,
Dan seldi wenen menichgen traen
Ende dicke seggen: » Deus, God here!
Waest een droem, dat mi dus sere
Verblijdde ende maecte in vrouden?
Wilde hi mi altoes hier in houden,
So waer ic vol van avonturen;
Maer dat mi onlange mochte geduren,
Dat was sekerlec mine doet.
God here! mochtic die joie groet
Noch ene waerf met mine ogen sien,
Ende mi mochte vor mine doet gescien,
Ic wout op een covent vorwaer,
Dat ic stappans storve aldaer;
En dade mi pine cleine no groet,
Dat ic in lieves arme bleve doet.
Sere torment mi die minne,
Ende dorepijnt al mine vif sinne,
Mar quame mi alselke salichge stonde,
Dat ic ane hare selke joie vonde,

So ware mijn seer vergaen te spele.
Wacharme, nu biddic te vele!
Ic en houde mi selven niet
Over vroet, dat mi gesciet;
Es dat ic selke overdaet
Iesch, ic hadde dullen raet,
Want die gene die eescht sotheit,
Hets wel recht dat men ontseit.
Ine weet niet wane mi quam
Die herte, daer ic dit uut nam;
Want menech scoonre ende wiser,
Menich hoger ende faitiser,
Soude hem met min genogen laten
Dan ic dede met mire onmaten.
Mar mochtic hebben teneger stont
Een cussen ane mijns lieves mont,
So haddic een rike begeren
Vor al mijn leet ende vor al mijn deren,
Mar dat es swaer te comene an.
Ic dede wel als een dom man,
Dat ic daer mijn herte leide,
Daer ic meer af onsticheide
En crige no goelec wart.
Nu seggic wale alse musart,
Want allene een vriendelic sien,
Dat mi van hare mochte gescien,
Ware mi beter op ene tijt
Dan van ere andre al delijt.
Deus, hoe gerne dat icse sage!
En salt naken niet ten dage,
Dat ic van minen bedde mochte staen.
Ende ic die scone mochte sien gaen?
Dese nacht es utermaten lanc;
Mi dunct, hine heft engenen ganc.
Wat beliggic langer hier?
Mijn herte bernt mi alse een vier
Liggen es te swaren sake
Die niet en slaept met gemake.
Mi verwast sere ende pijnt,
Dattie sonne nu nine scijnt,

Ende die nacht nine wilt tegaen;
Waert dach, ic soude op dan staen.
Ay sonne, twine haesti uwen opganc,
Ende jaget enwech dien nacht lanc,
Ende wilt versnellen ende bat ruren:
Ine can hier langer niet geduren."
Aldus seldi jegen den nacht
Striden met wel groter cracht,
Sonder slapen ende oec rusten,
Want u sals wel lettel lusten,
Opdat gi noit kindet die minne.
Ende alse u danne vernoit van sinne,
Dat gi moet liggen ende waken,
So seldi u ter vart opmaken,
Eer die dach nemmeer opgeet:
Dat liggen sal u sijn so leet.
Gi selt u scoien ende cleden,
Gi selt u alop gereden;
Eist in hagle, eist in snee,
Dan sal u pinen no geven wee,
Dat gi laten selt u vart,
Gine selt haesten vaste daer wart,
Aldaer u lief wonende si,
Op avonture, ochte gi
Van hare mocht vernemen iet,
Die lettel acht op u verdriet;
Want si sal liggen slapen vaste
Ende pensen lettel om u onraste
Noch om u diere buten staet.
Gi selt hebben menichgen raet,
Wat gi moegen selt bestaen.
Vor dachterste dore seldi gaen
Besien, ochte die scone si
Daer buten iet, gelovets mi;
Daer seldi een stuc liggen vore.
Condi vinden enichge score
Ane enichge venstre tenichger stat,
Ocht in die want maken een gat,
Daer seldi u oren leggen ane,
Om te horne ende te verstane,

Ochtemen slapen si daer binnen,
Ende ocht die scone in enichgen sinne
Mochte noch wesen iet in wake.
Danne so radic u die sake,
Dat gi sucht ende claeget uwen rouwe,
Dat horen moege die joncfrouwe,
Dat gi dore die minne van hare
En cont geduren hare noch dare,
Want wive ontfarmich sijn van herten.
Eest dat si clagen hort u smerten
Ende u pine ende u verdriet,
Haer sels ontfarmen emmer iet,
Dat si u wart so sere te sure,
Sine si te hart jegen nature.
Gevalt dat gise nine siet,
So cust die porte, en lates niet,
Daer dat helichdoem woent binnen,
Daer gi omme waent ontsinnen.
Dit gaen, dit keren ende dit waken
Doet den minnare mager maken,
Ende afnemen sijn anscijn:
Dies seldi noch wel seker sijn
Ende met u selven wel orconden,
Dat minne en laet te genen stonden,
Ende oec noch te genen male
Haren vrient geverut wale.
Mare die valsche losengiere
Hebben ene andre maniere;
Want si doen verstaen den vrouwen,
Dat sise minnen so met trouwen,
Dat si eten no drinken en mogen,
Dat sere ende qualec es gelogen;
Want vetter sietmen al hare lede
Dan abte ochte prioren mede.
Noch so willic dat gi sijt
Hovesch ende milde talre tijt
Jegen die maget, die met hare woent
Die en laet niet ongeloent,
Gi en geft hare selc clenode,
Dat si niet en neme node,

Maer gerne ende willeke ontfa;
So seit si altoes verre ende na
Van u, waer datment begeert,
Dat gi sijt prijs ende ere wert,
Ende sal u loven die helecht bat.
Ic rade u dat gi ute ure stat
Alte lange en mert niet.
Ende es dat sake dat gesciet,
Dat u verre te verne steet
Om orbare die u anegeet,
Hoet u dat gi niet en mert,
Ende coemt besien, daer ligt bespert
Al u herte ende in bedwange,
Ende en daegt niet buten lange;
Want van lieve lange merren
Stoert die minne ende doetse verren.
Nu hebbic u al mijn begeren
Geseit hoe die minneren
Moeten dienen, selense gewinnen
Troest ende loen van hare minnen."

ROMAN VAN LIMBORCH.

Jonckbloet, Gesch. der Mnl. Dichtk. III, 355—375.
L. Ph. C. van den Bergh, Roman van Heinric ende Margriete van Limborch. Nieuwe Reeks van Werken der Maatsch. van Ned. Letterk., II en III.

Deze ridderroman, waarmede gewis reactie tegen de steeds meer toenemende burgerlijke letterkunde werd bedoeld, doch welke daarom niet vrij is van de heerschende burgerlijke denkbeelden, wordt door Jonckbloet met veel scherpzinnigheid aan den dichter der Rose toegekend, welke ze in 1291 zoude begonnen hebben en in 1317 voleindigde. De wonderlijke mengeling van allerlei sagen, de opeenstapeling van allerlei avonturen zonder eenigen band, en het invlechten van eene menigte episoden wijzen ons reeds op verval in de kunst.

ECHITES' STRIJD.

B. IV, vs. 1258—1849.

Echites, zoon des graven van Athenen, in liefde ontbrand voor Mergriete van Limborch, welke door een toeval aan 's graven hof en in den dienst van Echites' moeder was gekomen, moet het hof ontruimen, toen zijne liefde wordt ontdekt voor de schoone, welke zich voor eene koopmansdochter uitgeeft. Mergriete, die eerst zoude verbrand worden, wordt naar het hof van Constantinopel gebracht, wint daar de gunst der keizerin en verhaalt eindelijk aan Echites, die radeloos van liefde tot haar komt, hare edele geboorte, en zegt hem haar hart toe, zoo hij ridder wilde worden en zich eer en roem verwerven. Echites gaat daarop als een echt dolend ridder uit om avonturen te zoeken.

Smergens doe die dach was claer,
Stont op Echites blidelike,
Ende nam orlof hovesscelike
Ane alle diere waren,
Ende voer wech sonder sparen
Vaste in ten woude waert
Blideliic ende onvervaert,
Peinsende om die scone smale,
Die sine herte heeft te male.
Diene hilt van herten blide...
. . . . . .
Ende reet berch ende dal;
Gode hi hem altoes beval.
Soe langhe reet die ridder coene,
Dat hi eens marghens vore noene
Quam in enen sconen vergier;
In midden stont enen eglentier
Boven ene scone fonteine;
Soudic al die sconeit reyne
Prisen, het ware mi te swaer;
Die fonteyne was oec soe claer,
Dat wonder te seggen ware.
Die ridder peinsde: » Eer ic vort vare,
Willic mi hier een luttel rusten;
Het mochts elken mensce lusten

Te rustene in alsoe sconer stede."
Hi beete neder ende dede
Siin ors peistren gaen int gras;
Hi ghinc liggen, als ict las,
Slapen onder ghenen eglentier.
In gheen overscone vergier
Lach ende sliep hi toten middaghe.
Doe quamen daer met groten geclage
Drie meerwiif; doen sine saghen,
Lieten si staen haer claghen;
Deen seide ter ander ghesellinne:
» Die vroemste ridder dien ic kinne
Leit ende slaept in dit vergïer."
Dandre seide: » Wanen quam hi hier?
Hets Echites van Athenen."
Die derde seide: » Hi vaert henen
Om tornoye in Vranckerike
Dat riet hem die suverlike
Mergriete, des edels hertoghen kint
Van Limborch, die hi soe mint,
Ende die hi te wive hadde gecregen,
Maer siin moeder was daer jegen,
Daer sine mede verwrachte;
Hadsi nochtan hare gheslachte
Ghekint alsoe wel als ic doe,
Sine hadder niet geseit toe."
Dierste seide: »Nu segt mi,
Ende wanen quam die maget vri
Van Limborch tote Athenen;
En es Limborch niet verre henen?"
— »Jaet en trouwen, dat es waer;
Met ongevalle quam si daer,
Ende heeft daer menich leet ontfaen
Dore desen ridder welgedaen."
Echites, die daer lach int gras,
Soe vast hi in slape niet en was,
Hi en hoerde hare tale,
Ende verstoetse herde wale;
Doe hief hi thoet op ter vaert.
Die meerwiif worden vervaert,

Ende wouden vlien; doch seide hi:
»Ghi vrouwen, en vliet niet van mi,
Maer segt mi, dat God u lone,
Es die welgheraecte scone,
Daer ghi af spraect te voren,
Van hoghen gheslachte geboren?'
Doen seide dat een meerwiif:
»Dat nemic,' seitse, »op miin liif,
Dat van Limborch die goede hertoge,
Die es van gheslachte hoghe,
Es hare vader, siin wiif haer moeder.
Her Heinriic, hare goede broeder,
Vaertse soeken achter lande,
Ende doget pine menegherande,
Ende ic seggu licteken goet,
Dat ghi mi te bat geloeven moet:
Ghi vaert te Vranckerike waert,
Omdat ghi tornierens ghaert;
Onder weghen seldi ontmoeten
Enen knecht, die sal u groeten
Ende sal u vraghen of ghi iet vernaemt,
In den weghe danen ghi quaemt,
Van enen ridder die van Limborch ware,
Ende her Heinriic hiete oppenbare.
Dan sal hi u vort doen verstaen,
Hoe die jonfrouwe van Meylaen
Heeft enen sone van heme,
Die tusscen siin scoudren bracht een screme
Van goude. Nu es si ghehuwet,
Dies hare herde sere beruwet;
Want hare man wilt tkint doeden.
Soe sal hi, want niemen canne verbloeden
In campe, ende daerbi
Doeten souken die vrouwe vri:
Heinriic siin vader, der maget broeder,
Die soe sere haet u moeder,
Entie ghi mint vor al dat leeft.
Eist dat u God gratie gheeft,
Soe modi keren metten ghersoen,
Ente Meylaen den camp doen

Vore tkint, dies moye gi mint,
Ende segt dat uwen vrienden tkint
Bestont, soe hebdi wel verdient,
Dat Margriete si u vrient.
Nu bliift te Gode, wi moeten sceden,
Onse here God moet u gheleden."
Dus voeren die meerwiif wege.
Echites, dien God gheve seghe,
Sat op siin ors ende voer sier straten,
Peinsende sere utermaten
Van dat hem dat merwiif seide.
Meneghen bosch ende menege heide
Voer hi ende menich lant.
Tenen tide voer hi daer hi vant
Ene scone wide valeye,
Scone groyende alse in Meye;
Dweder was scone ende claer.
Mettien soe versach hi daer
Ene scone fonteyne springhen,
Hogher dan hi mochte verlinghen;
Daer stont hi op ende sach.
Mettien hoerdi groet hantgeslach
Boven opten berch comen;
Den stouten riddre enten vromen
Wonderde dit herde sere;
Te hem selven seidi: »God here!
Wat mach dit wesen?"
Doen verhoerdi binnen desen,
Dat twee gewapende ridders quamen,
Ende ene maget, dies si hem scamen
Mochten, sloughen utermaten sere.
Echites, dien jonghen here,
Ontfarmde, daer hiit toesach,
Soe menegen swaren slach
Gaven si hare alle beide.
Die maget, die in desen leide
Was, riep ontfarmelike:
»God here van hemelrike,
Wat hebbic mesdaen jegen u,
Dat ghi mi hebt gelevert nu

Den quaetsten tyrannen die leven!
Si hebben minen broeder verdreven
Ende minen vader geslegen doet."
Echites hads jammer groet,
Hi seide: »Ghi heren, doer wat saken
Wildi dus dese maget mesmaken?
Twaren ghi doet dorperheide."
Die een ridder hi seide:
»Dies vragen wi u, here,
Dunct u, dat wi hare doen onnere,
Soe comt ende nemes recht;
Niettemeer dan dor enen knecht
En lieten wiis; nu vaert uwer straten."
— »Soe mochte mi wel die maget haten,
Die in miin herte es coninginne,"
Peinsde Echites in sinen sinne,
»Soudense van mi dus sceden.
Hout, ghi heren, ghi moet beden,
Twaren ghine ontfoertse mi niet."
Alse dit deen ridder siet,
Seidi: »Geselle, laetse hem hebben."
— »Ic slougen eer toten rebben,"
Sprac dander, eer icse hem liete.
Wel eist recht dat hiis mesniete
Siere groter sotternie;
Waendi dat icken ontsie?
Nenic, ene quade not."
Echites seide: »Gi siit sot,
Dat ghi u smiins onderwint;
Waendi dat ic ben een kint?
Ghi moet hier die jonfrouwe laten."
— »Soe mochten wi ons sere haten,
Lieten wise dore ene bede."
— »Soe hoet u dan!" Echites seide.
Dat si doen quamen te samen,
Een en darf hem niet scamen,
Soe sere heeft hine ontmoet,
Ende soe anxtelike ghegroet.
Den iersten stac hi, datti op derde
Met allen viel met sinen perde,

Soe sere dat hem siin arm brac,
Ende Echites, diene sach liggen, sprac:
»Mi dunct, ghi seltse mi laten."
— »Dat sal ic te minen onbaten."
Dander seide: »Dan sal ic niet."
Mettien hi toeloepen liet
Dors, ende liep Echites ane,
Ende begonste sere te slane
Opten scilt metten swerde.
DWalsch seit, dat hi geberde
Soe vromelike dat wonder es.
Doen seide miin her Echites:
»Twaren ridder, hens gheen spel,
Dunct mi herde wel;
Ghi dunct mi een fel ghebuer,
Ghi maect mi vele die jonfrouwe suer;
Nu eist tiit dat ic mi were
Ende tuwert andersins ghebere."
Doe hief hi tswert met beiden handen,
Ende slouchen dore toten tanden:
Doen viel hi ter erden doet.
Doe hadde die ander anxt groet,
Ende riep: »Here, dore God genade!
Ende en doet mi nemmeer te quade,
Ic wille doen al u gebot."
— »Ghi en sprect niet alse een sot,"
Sprac Echites, »ghi segt wale."
Te voeten viel hem die scone smale;
Ontfermelike seitse: »Here,
God loens u, ghi hebt mi groet ere
Ghedaen ende sere vertroest,
Ende uut pinen sere verloest."
Echites hief op die maget vrie
Ende seide: »Scone, wanen quaemdi
An dese ridders, an dit wout?
Segt, waest sonder uwe scout
Tferdriet dat si u daden?"
— »Here, soe moet mi God beraden,
Alsi hebben langhen tiit,
Here, ghestaen na miin despiit;

Miin vader was een ridder, here,
Die mi minde herde sere,
Ende voerde met hem daer hi voer.
Dese ridder, die ons achtervoer,
Ende siin gheselle slougen doet
Minen vader ende daden mi noet,
Omdat ic siins niet en gherde.
Noch waric mi liever onder derde
Begraven vele, dan si
Haren wille hadden van mi;
God lonu, ghi hebt den enen doet."
Dander, die sine hande boet,
Seide: »Dore God, here, sent mi,
Wildi, verre of bi,
Ende laet mi quite daer met."
Echites seide: »Ic wille ghiit wet:
Ghi entie jonfrouwe moet varen
TAthenen sonder sparen,
Ende segt minen vader den grave,
Hoe ghi van mi sciet ave;
Ende van daer moeti vort
Te Constantinople in de port:
Daer vindi ene jonfrouwe,
Dier ic van herte ben ghetrouwe,
Metter jonger keyserinnen:
Die groet mi in allen sinnen;
Scone, dan sprect selve mine wort,
Ende waer ghi wilt, riidt dan vort."
Die ridder entie scone smale
Seiden, si soudent doen wale.
Echites nam orlof an hen,
Ten woude waert, daer siin sen
Drouch, voer hi met bliden moede:
Nu gheleiden God die goede;
Ende dander twee voeren ongespaert,
Soe si rechts mochten tAthenen waert.
Die nuwe ridder van Athenen
Voer bosch ende heide henen,
Soe langhe dat hi quam gereden
In Roemenien; tere steden

Ontmoeti comende enen garsoen.
Tierst datti sach dien baroen
Soe gewapent comende gevaren,
Groetene die knecht twaren,
Ende seide: »Her ridder, dore onsen Here,
Berecht mi dore u ere,
Of ghi ieweren vernaemt,
In den weghe danen ghi quaemt,
Van enen ridder iewer iet,
Die her Heinriic van Limborch hiet?
Ic hebben gesocht menege mile,
Ende pine gehadt dicwile;
Want mi jagen uut noetsaken,
Die ic u wille cont maken.
Van Meylaen die rike vrouwe,
Die God quite van allen rouwe,
Heeft van den ridder fiin
Een scone knapeliin.
Nu es si nuwelinghe ghehuwet
Ende heeft enen vylein getruwet,
Nochtan es hi die vroemste man,
Dien men in al dlant vinden can.
Nu wilt hi tkint doeden doen,
Dies droeve es menech baroen;
Want tusscen sine scoudre een tekiin
Bracht, van goude een cruce fiin;
Dies minnent alle die liede sere.
Nu weet wel die felle here,
Dat hem siin sine mage verre,
Ende wilt daer omme dat ment verberre,
Ende wilt oec iemen verweren,
Dat moet siin tenden siin spere:
Dies en dart niemen wederstaen.
Dus doet miin vrouwe soeken gaen
Sinen vader, of ic can,
Om te bestridene haren man."
Doe miin her Echites dit verstoet,
Peinsdi in sinen moet:
»Nu eist al waerheide,
Dat mi tfroede meerwiif seide.

Ic wille tkint verlossen varen
Sonder enich langer sparen,
Want ic soude tkint gherne sien."
Dien knecht seidi mettien:
»Ic wille varen met u te lande
Ende loesen tkint uten bande;
Want lief hebbic des kints mage:
En leeft man, dien ic eer saghe,
Dan ic tskints vader dade."
Die knecht seide: »Here, dor God genade,
Wildi om tkint u aventuren?
Dat moet siin ter goeder uren,"
Sprac die knecht, »nu kerewi."
Die ridder seide: »Dat si!"
Si keerden beide te Meylaen wert,
Entie ridder onververt
Seide ten knecht, doe sier quamen:
»Segt mi", seiti, »in Gods namen,
Waer willen wi varen inne?"
Die knecht seide: »Here, die gravinne
Willic gaen spreken, ende ghi selt twaren
In ene herberghe hierbuten varen,
Die ic u hier wisen sal,
Ende ic sal vernemen al
Ane miere vrouwen haren raet,
Ende wat ons te doene staet."
Doe voer hi in ene herberge goet,
Entie ridder hi doet
Hem te gemake ente peyse,
Ende was utermaten eyse.
Nu liep die knecht tsiere vrouwen,
Die sere was bevaen met rouwen,
Want des anders dages woude die grave
Hem des kints doen ave.
Doe die gravinne den knecht sach,
Vragesi hem, soe si eerst mach,
Ofti den ridder vonden heeft.
Die cnape hare antwerde gheeft,
Ende seide: »Vrouwe, nenic niet,
Maer anders soe es hier gesciet:

Een ridder comt hier met mi,
Die seit dat hi maech si
Des kints ende wilt wreken."
Doen Europa hoerde spreken,
Soe wert si een deel blide,
Ende ontboet tien tide
Dien ridder dat hi tote haer quame,
Dient was herde gename,
Ende quam daer heymelike.
Doene die gravinne rike
Sach soe over welgedaen,
Seide si thaer selven saen:
»Of God wilt, ic werde vertroest
Bi den ridder ende tkint verloest."
Si ontfincken herde wale,
Ende hare jonfrouwen altemale,
Ende seide: »Willecome moeti siin,
Bi Gode, her ridder fiin,
Want helpen hebbic te doene sere,
Alse u geseit es, her ridder here.
Men wille mergen verdoen miin kint,
Dat miin herte sere mint;
Want ic hebt sekerlike
Van den vroemsten van erdrike
Riddere, dat wetic wel:
Hi street hier jegen enen ridder fel
Enen camp dore mine lieve,
Ende brachte mi weder in gerieve
Miin lant, dat miin oem te voeren
Mi hadde genomen, ende ware verloren
Bleven, en haddiit ghedaen.
Daerna soe wert soe vergaen
Tusscen ons, dat wi sint
Vergaderden, ende ic hem een kint
Drouch, dat hem geliket sere.
Ay wildiit sien, lieve here,
Soe en sagedi nie creature
Hebben soe overscone figure,
Dorst ict seggen openbare,
Opdat ic siin moeder ware."

Die riddre antwerde te dier talen:
»Goede vrouwe, soe doet dan halen."
Die gravinne seide: »Dat si!"
Echites seide: »Vrouwe, nu segt mi,
Doe die vader van hier sciet,
Waer hi voer. vernaemdiis iet?"
— »Nenic, anders niet, here,
Dan hi mi seide, dat hi sere
Tongemake ware dore dat hi
Siere suster, ene maget vri,
Verloren hadde, ende hadde vernomen,
Dat si ware in Grieken comen
In die stad van Athenen;
Derwaert voer hise zoeken henen:
Inne weter af te seggen anders niet."
Mettien si hare bringen hiet
Hare kint, dat men dede saen.
Doe weende die vrouwe menegen traen,
Tierst dat siit sach ane.
Europa die welgedane
Seide doen ontfarmelike:
»O God, here van hemelrike,
Dat dese cleine creature,
Die heeft soe scone figure,
Moet jammerliic verdorven siin!"
Doet anesach die ridder fiin
Erensteliic soe hi best mach,
Doe dochtem, dat hi anesach
Mergrieten siere vriendinnen.
Doe wart hi in allen sinnen
Soe verbliit, dat hi seide:
»Vrouwe, laet staen u jammerheyde;
Dat kinne God, eer ict liete,
Dit kint, vallen in verdriete,
Ic streder omme in campe eer
Jegen hem seven ende meer;
Want bi Gode onsen here,
Des kints mage minnic sere."
Tkint drouch men wech tien tide,
Entie vrouwe was herde blide.

Miin her Echites seide: »Vrouwe vri,
Hoe selen wi doen, dat segt mi."
— »Here, ic mach u seggen dat,
Morgen alse men uter stad
Tkint brinct daer ment doeden sal,
Soe salre met loepen tfolc al,
Ende miin here salre bi riden
Ghewapent in allen siden.
Dan siter ghereet bi,
Ende ic sal beraden mi
Met minen magen, met minen lieden,
Wilt u iemen els mesbieden,
Dat si u selen ten staden staen.
Nu vaert ter herbergen, hets best gedaen,
Dat miin man niet verneme,
Hie souts sere belghen heme."
Doe voer die ridder ter herbergen waert.
Tote smergens dat die dach verclaert
Sliep hi; doe stont hi op ter vaert
Ende wapendem ongespaert,
Ende reet in een bosscelkiin,
Daer hem geseit was dat hi siin
Soude, daer hi comen scude;
Daer woudi tote dies maels houden,
Dat si quamen metten kinde,
Dien si souden doen sinen inde.
Scone ontspranc die dach ende claer.
Die grave dede gebieden daer,
Dat niemen en quame, clene no groet,
Mede dan die hi ontboet.
Doe nam hi tkint der moeder siin.
In een gulden bandekiin
Dediit dragen tsiere doet wert
Die moeder, die hare sere ververt,
Viel in onmacht seven warf:
Hets wonder datsiis niet bestarf
Van groten bitterliken rouwe.
»O wi arme," sprac die vrouwe,
»Dat mine arme cleine poppe
Moet sterven, alder werelt te scoppe!

Groete here sente Ambrosiis,
Ic sal u gheven, gheloefdiis.
Een kint van zilvere alsoe groet,
Loest miin kint uter noet!"
Alle die liede ghemeenlike
Weenden alle ontfarmelike,
Dats enen stene mochte ontfermen.
Die grave, die clene acht op haer kermen
No en mict, reet ter vaert
Metten sinen uutwaert,
Ende alse hi quam op der heyden
Bi den bossche, dedi ghereiden
Een groet vier van droegen houte:
Hi woude dat saen versmoute.
Sine gesellen, die met hem waren
Comen, hoerde men mesbaren,
Nochtan ontfarmes hem niet,
Wat rouwen hi daer siet,
Maer seide: »Ic sal den bastaerd
Nu doen varen hinderwaert."
Van Athenen die vrome deghen,
Doe hine sach, quam hi geslegen
Uten bossche gruwelike,
Ende riep lude: »Grave rike,
Hout, ic calengiere dit kint;
Ic hebben ende sine mage gemint:
Hoet u hier jegen mi."
Die grave seide: »Wat meindi,
Eist u in ernste of in scerne?
Weder het es, ic hoede mi gherne."
Echites seide: »Jaet en trouwen!
Ic sal u doen leven met rouwen,
Of ic sterve in den wille."
Die grave seide: »Beit al stille,
Ghine wet niet, goet man, wat gi jaget;
Waendi dat ic ben versaget?
Nenic niet, geloeves mi!"
Doe rechte siin spere die ridder vri,
Op Echites quam hi ghevaren.
Daer menich toesach twaren,

Reet hi ontwee siin spere.
Echites die meren ghere
Des graven hadde, geraecten weder
Opten scilt, dat hi ter neder
Viel van den orsse ter erden.
Echites die vinc ter swerde,
Alsem die grave oprechten soude,
Ende slouchene alsoe houde
Op thoeft, dat hi rumede beide
Stegereep ende ghereide,
Ende viel op derde al plat.
Sine vriende die sagen dat,
Voeren alle Echites toe;
Al was hi in anxte doe,
Dat was wonder clene;
Doch en ghemoeti ghenen
Sine wedersaken der ghederingen,
Hine slouchene met Mimminge
Soe diep int hoet, datter in loec.
Die grave stoet op oec,
Ende gaf Echites enen slach,
Dat hi op tpert in onmacht lach.
Daer ware hi bleven doet,
Maer datten drouch uter noet
Ferrant dat wel dragende part,
Soe datti becomen waert;
Ende doe die ridder was becomen,
Ende hi hem heeft vernomen
Soe verre uten stride ontdragen,
Begonsti herde sere clagen,
Ende seide: »God geweldich here,
Hoe ben ic gonneert dus sere!'
Mettien slouch hi weder in,
Droevende in sinen sin,
Dat hi ontfloen was soe verre.
Den grave ontmoeti alsoe erre,
Ende hief Mimminge alsoe heet,
Dat te dien slaghe sneet,
Ende geraecten op dassel ter cure,
Ende slouchen in bellunc dure,

Dat beneden den gordel uutquam.
Doe seide die ridder lofsam:
»Tkint haddi bat quite gelaten."
Alle die daer gewapent saten,
Voeren hem altemale toe.
Miin her Echites ghinc doe
Van ierst striden op die heren:
Niemen en constem ontkeren;
Want soe wien hi gheraect,
Heefti ene doetwonde gemaect.
Diere jonfrouwen vriende ende mage
Quamen toe met groten gedrage,
Ende gingen den andren toe;
Wie soe ierst mochte hi vloe,
Ende lieten tkint in den wege.
Her Echites, dien God geve sege,
Nam tkint ende cusset an den mont,
Ende voer ter selver stont
Ter moeder die blide wes.
Doe nam miin her Echites
Orlof ende voer wech daer naer,
Hine woude niet langher bliven daer,
Dies si alle droeve waren,
Ende reet wech sonder sparen
Te Vranckerike soe hi best conde,
Daer hi menege tafelronde
Ende meneghen tornoy verwan,
Soe dat men van den edelen man
Sprac aldie werelt dore.
Hi wert soe overvrome ter core,
Soe welgeraect, soe goedertieren
Van seden ende van manieren,
Dat men in des coninx sale
Van hem sprac altemale.
Die coninc orlogede in Normandien,
Maer boven allen partien
Soe deedt soe wel her Echites,
Dat hi meer gepriist es
Dan die andre altemale.

WILLEM VAN HILDEGAERSBERCH.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnl. Dichtk. III, 403—453.

Gedichten van WILLEM VAN HILDEGAERSBERCH, uitgeg. door W. BISSCHOP en E. VERWIJS, 1870.

Deze dichter, welke in de hollandsche grafelijkheids-rekeningen van 1384—1407 herhaaldelijk voorkomt, had zijn naam naar zijne geboorteplaats, een dorp nabij Rotterdam, en verkeerde aan het hof des graven, waar hij den post van spreker of dichter had. De invloed van het hof der Beiersche graven is duidelijk merkbaar aan den half-hoogduitschen tint, welken zijne taal heeft. Zijne gedichten, meest kleine stukken van allerlei inhoud, nu eens in den vorm van fabels, dan van allegoriën gekleed, dan weder uitboezemingen en zedegispingen van politieken en godsdienstigen aard, mogen al grootendeels als gedichten weinig innerlijke waarde bezitten, en slechts hier en daar gloed en warmte vertoonen, voor de kennis zijner eeuw zijn ze uiterst belangrijk.

OVERAL EEN MAAR

Van mer.

VERWIJS, bl. 40—42.

Waerom souden wy trueren yet?
Sint God die werlt werden liet,
Sone was sy nye soe wel te vreden.
Die paeus die leeft by goeden reden
Om te dienen onsen Heer;
Exempel ende gherechte leer
Doetet volck in duechden leven:
Omdat sy goede exempel gheven,
Die mitten paeus gaen te rade,
Soe en tretter nyemant buten pade.
Wy en meenen al gherechticheit,
Heb ic meer niet gheseit,
Soe is een woert daer an vergheten.
Die byden paeus syn gheseten,
Cardinael ende legaet,

Si leven al in goeder staet
Sonder nijt ende ghierichede;
Bisscopen ende prelaten mede
Sijn gherechtich, waermen coomt:
Mer is woort dat luttel vroemt!
Die heilighe kerck heeft ander kinder,
Beyde meerder ende minder,
Als abten ende rijcke monicken,
Prochypapen ende canonicken,
Die alle schinen gheestelijck;
Want daer en isser gheen soe rijck,
Si en hadden liever meer dan min;
Doch si en gheren gheen ghewin
Vorder dan hem toe behoert.
Isser mer niet in twoert,
Soe doele ic seker in mijn dichten.
Die den luden nu verlichten
Mit absolucien tontbinden,
Nader waerheit die wy vinden,
Sy sijn op reden al ghestelt:
Sy en absolveren niet om tghelt,
Noch oeck deken, noch provisoer,
Si segghen elck man te voer,
Si en willen gheen onrechte miede.
Nader waerheit die ic bediede
Soe moghen si gherechtich sijn ghenoemt:
Mer is woert dat luttel vroemt!
Die keyser ende sijn hoghe man
Die hebben oec ghenomen an
Tswaert der gherechticheit te voeren,
Ende in doechden soe te roeren,
Dats die werlt si verhoecht.
Nu die keyser mint die doecht,
Nu doen die coninghen oec alzoe.
Hy mach mit rechte wesen vroe,
Die hem mitten goede verzelt:
Mer is woert, dat mi versnelt.
Als ic die zulke prisen waen,
Constmen meerre wel verstaen,
Ick soude noch dichten ende vinden,

Hoe sy hem te gader bynden,
Keyser, coninghen in eendracht,
Om te crighen sulke macht,
Dat sy die straten maken vry.
Eendrachteliken sonder twy,
Menen si pays entaertoe vrede,
Als ghi wel siet in kerstenhede,
Hoe deen den anderen nu spaert.
Ghiericheit is onwaert
Ende versmaet in allen dinghen,
Omdat keyser ende coninghen
Sterken trecht al dair si moghen;
Des gheliken doen hertoghen
Entie graven in hoer lant,
Soe dat si alle werden bekant
Gherechtich, schamel ende milde.
Ic waen een yghelijc wel wilde,
Dat die ghierighe waer verdoempt:
Mer is woort dat luttel vroemt!
Onder alle dese hoghe heren
Leeft oock ridderscap in eren
Elkerlijc na sijnre macht.
Si sijn in doechden soe bedacht,
Dat sy gherechtichede minnen.
Al mochtmer noch soe veel an winnen,
Mit ghelde en canmense ghemieden;
Si sijn ghenadich horen lieden,
Soe dat wy nyemant horen claghen.
Tmach den volke wel behaghen,
Dat reden is dus zere vercoren
Onder theerscap wel gheboren,
Dat elck sijn recht by reden hout.
Oeck vintmen theerscap menichfout
Tot ridders oerden oeck ghewijt,
Die jongheers heten inder tijt:
Si gaen oec mede den selven ganc.
An horen raet, in horen banc
Is ghiericheit ghedreven off.
Wy moghen Gode wel gheven loff,
Die ons dese gracie heeft ghesent

Waerre m e r niet soe wel bekent!
Ic soudse noch veel hogher prisen,
Die trecht regieren ende wisen:
Baeliuwen, schouten ende scepen
Die sijn in doechden soe begrepen,
Dat sij niet dan recht en doen.
Men biet den armen sulke soen
Voer misdaet, dié hem is gheschiet,
Dat hi hem wel ghenoeghen lyet,
Al had hi min van sijnre blaem.
Onrecht heeft soe wreden naem,
Waermen comt ter werlt wijt,
Datmen mit ghelde gheen respijt
In onrecht can ghecrighen.
Nu moeten al die schalken zwighen,
Die hem dickent hebben beroemt:
M e r is w o e r t, d a t l u t t e l v r o e m t!
Die huusman staet oeck op sijn hoede,
Om wel te leven als die vroede,
Min noch meer in sinen daghen
Als sijn overouders plaghen;
Hine wil bailiu noch scepen wesen,
Daer menich man by is gheresen;
Hy wilt den heren laten wouden,
Dat sy trecht by reden houden,
Ende gheen onrecht en laten doghen,
Dair hem twair off comt voer oghen.
Die coopman die is oeck gheneghen
In sinen comanscap te dreghen
Rechte mate ende anders niet;
Ja ende neen is hoer bediet,
Die hem mit comanscap gheneren.
Sonder hoghen ofte meerren
Wort nu comanscap bescheiden;
M e e r r e volcht mi sonder beiden,
Om te straffen dat ic make;
Off m e e r r e mient dus felle wrake,
Ic moet mi hoeden veel te meer.
Een zeeman die nu vaert ter zee
Om visch off om ander neer,

Gherechticheit is al hoer gheer;
Sy en nemen niet in hoer partie
Boeven offte schalkernye.
Die zeeman leeft der avonturen,
Hy en dede niet om gheen besuren,
Anders dan hi selve gaert.
Off elkerlijc hem wel bewaert,
Als ic u hier te voren telle,
Soe en dienter nyemant om die helle,
Daer Lucifer in is verdoemt:
M e r i s w o e r t, d a t l u t t e l v r o e m t!
Goede heren, goede papen,
Goede ridderen ende knapen,
Die sijn ghenoechlijc mede te hoven,
Mer vrouwen gaen hem al te boven
Te prisen in gherechter doecht.
Als die heren sijn onthoecht
Op horen landen, fel ende wreet,
Die vrouwen sijn altoes bereet
Horen volck te staen in staden,
Ende heymelic den heer te raden
Off openbaer der meenten best.
Gaetmen oest off gaetmen west,
Men vint die vrouwen goedertieren,
Want si en willen niet regieren,
Datten heren is bevolen.
Hoe mach Kerstenheit dan dolen,
Oft wel te punten is beheert?
Heb ic m e r niet gheleert,
Soe is mijn dichten luttel waert;
Ende die die waerheit niet en spaert,
Die sel altoes vrouwen prisen,
Ende ymmer doecht ende eer bewisen,
Want si sijn van hogher waerde.
Men vint in vrouwen gheen hovaerde,
Daer ondoecht uut can gheleken;
Vrouwen souden node spreken
Dat horen manne waer contraer;
Si leven al in rechten vaer,
Openbaer ende stille,
Om te doen hoers mans wille,

Dair sy moghen dach ende nacht.
Al hadden die vrouwen wel die macht,
Sy en willen gheen onminne maken;
Eer si onpunteliken spraken,
Si zweghen liever seven daghe:
Aldus en comter ghene plaghe,
Diemen witen mach den vrouwen.
Sy leven, die die werlt bouwen
Mit ghenoechten alte male,
Als een die wandert inden dale,
Daer die Meye staet ghebloemt:
M e r i s w o o r t, d a t l u t t e l v r o o m t!
Hoe comt m e e r r e dus te werke
Onder pape ende clercke,
Ende onder grote heren machtich?
Is daer yemant soe voerdachtich,
Die my ontbint ende overspelt,
Hoe m e e r r e crijcht dus groet ghewelt,
Dat mense dicht bi goeden luden?
Hoert, ic sel u twaer beduden:
M e e r r e maect een weynich d a t,
Waer m e r an is, hem brect al wat;
Doch die goede is sonder m e e r r e.
Wijsten mi, hi woent noch verre,
Die m e r en heeft noch d a t engheen;
Mar God is sonder d a t alleen;
Wil hi ons helpen ende raden,
So en can ons m e r noch d a t ghescaden.

Hoogmoed komt voor den val.

Van den Meerblade.

Verwijs, bl. 81 vlg.

Nadat ic merck in minen sin,
Twisken verlies ende groet ghewin
Is een kenlic onderscheit:
Hoveerde ende oetmoedicheit
Sijn seer onghelijc te pleghen:
Oetmoedicheit is gheneghen
Tot elker doecht diemen beghint;
Die hoveerde is soe ghesint,

Datse die doghet heel benijt,
Ende tieghen reden altoes strijt.
Hoe mach ic dan hoveerde prisen,
Off erghent by ghelyke wisen
In figuren off in reden;
Want sy wil tot elken steden
Die hoochste sijn in hoir begheren,
Off sy benyden diet hoer weren.
Hoe soude ic dan figuren neemen,
Die enighen mensche mochte betemen,
Te liken gyeghen rechte hoveerde?
Mar kinder crijcht sy opter eerde:
Daer vindick wel ghelyke by
In figuren, hoe dat sy.
Dat sijn die gheen die smeken connen,
Enten hoff hebben ghewonnen
Byder clesy, byden heren.
Figuren die ons doechde leren,
Die machmen gherne bringhen voert:
Ic heb allesins ghehoirt
Figuren ende goede exempel.
Men seit ons van vrou Eren tempel,
Wye soe mach dair in regneren:
Die smeken connen ende flatteren,
Dien waer hi seker onbetame.
Die edel goede vrou ver Scame
Die soude den tempel doen bewaren
Ende regieren mitten haren,
Die den heren dede kinnen,
Hoe dat si ere mochten ghewinnen,
Als plach te sijn by ouden tyden,
Doe schaemte niet en woude lyden,
Dat die heren schande creghen;
Ten wort verstoppet noch versweghen,
Men laecte den heren hoer misdoen.
Nu en isser nyemant alsoe coen,
Die die heren dar castien;
Elck wil mitten brode lyen
Ende leren smeken dair hi mach.
Al lijt die Schaemte groot gheclach,

Dair en wilmen langher niet off horen:
Sy sijn al doeff mit beyden oren,
Die leren souden ende verstaen
Der rechter eren pat te gaen:
Des heeft die Schaemte groten toren.
Node ghift sijt al verloren,
Dorst hoir yemant helpen keren,
Die machtich waer al byden heren.
Trouwe, Milthede ende Oetmoet
Die en hebben langher lijff noch goet:
Dat is yammer an te sien.
Dair comen smekers int ghemien
Ende byden heren also veel,
Dattet gaet ten anderen speel.
Vrou Eren tempel wart ghescoort.
Elckman wil ant hogher boort,
Ende an tnaeste lant, can hijt vinden;
Die smeker seylt mit allen winden:
Hoe hi vaert, tis hem alleens,
Mitten heren crijcht hi meens
Soe veel datmen daer ontfaet.
Ic waen hi tscrift oec wel verstaet,
Want die clesy houten an
Die smeken ende flatteren can.
Wat node doet hem den hoff te rumen?
Hij strijct den heren van den plumen,
Mitten schalken gaet hi runen:
Al saydement coern buten dunen,
Hij soudt al prisen watmen dede,
Om te crighen moghenthede.
Dat heeft hi langhe tijt gheploghen,
Ende hem selven opghetoghen,
Dat hi boven is an trat,
Ghelyken dattet meerblat
Altoes boven is an tvlot.
Gherechtich man scheltmen zot;
Die tieghen onrecht wil kiven,
Selden mach hi boven driven,
Gheliken dat dat meerblat doet:
Gaet ter ebbe off comt ter vloet,

Tmeerblat is altoes boven.
Die smeker die cant oec wel loven
Wattic heren nu beghinnen,
Opdat hi hulde mach ghewinnen,
Entaerin bliven voort gestade,
Gheliken als die meerblade
Altoes boven sijn int rysen.
Wye soude hem tspel verloren wisen,
Die tselve ghewinnen niet en can?
Men ghift der eren nu den ban,
Schaemte en is niet veel gheacht;
Mar Hi, die alles dincs hevet macht,
Die selt int leste wel bescheiden,
Al denct Hi ons wat lang te beyden,
Tis hier doch een corte tijt.
Die dan van thoghe nederglijt,
Ende ymmer daelt soe lang soe meer,
Die mach sijn clymmen rouwen zeer;
Wanttet doet hem een ende al:
Van bovenen comt die hoochste val;
Die neder opter eerden leyt,
Die is te vallen onbereyt,
Want hi en mach niet lagher comen.
Van hoghen wort die val ghenomen:
Hierom selmen tclymmen schuwen,
Soe en darff ons niet voer tvallen gruwen.
Die daelt daermen niet en rijst,
Dat is den meesten val ghewijst,
Want hi slacht nae Lucifeer,
Die om hoveerde viel soe seer.
Hier by is oetmoedichede
Wortel alre goeder zeede.

Lof des huwelijks.

Een onderscheit van hilic ende van gheesteliken luden.

Verwijs, bl. 153 vlg.

Die wil is een al daermen telt,
Ende waerment Duutsch te rechte spelt,

Daer staet die wil alleens ghenoemt,
Daer wonders veel ter werlt uut comt;
Want elck heeft sonderlinghe wil,
Ende nymmermeer en staet hi stil,
Hi en weret in desen off in dien;
Ende wat hi biet dat moet gheschien,
Of men salt mit crachte wederstaen.
Die wille blijft wel onghedaen,
Daer die wise hem laet gheraden;
Mar war dat domheit is gheladen,
Daer gaet die wille sinen ganck.
Staet hi vry sonder bedwanck,
Om dat die wille is menichsens
In woerden, wercken ende in ghepens,
Soe wort ter werlt opgheheven
Menigherhande staet van leven;
Want elcman denctet tsine goet,
Dair die wil in leven doet.
Dus crighen wy Lollaerts ende Baghinen,
Nonnen die oeck heilich schinen,
Tsaertroysers, Zweesteren ende Bagaerden,
Ende ander gheestelyke harden,
Die ons leren ende wisen,
Soe dat se ons billics staen te prysen:
Want wat sy leren int sermoen
Ons, dat ghaen si selve doen:
Dus gheven si goet exempel mede.
Si sijn ghewyet op die bede,
Karmeliten ende Augustinen,
Minrebroeders end Jacopinen,
Ende oec om salicheit gheset;
Want leven si wel, si leren bet:
Dat is int oechschijn openbaer.
Lieghe ic niet, soe seg ic waer;
Brecter yet, dat volle God:
Daer wort sulc wijs ghescouden sod.
Al dese heilighe goede lyede,
Die ic roer in mijn bediede,
Leven sy wel in horen saken,
Wye machse dan mit rechte laken?

Mar sy die heymelyc gaen leren,
Dat man ende wijf van ander keren
Hoir ghenoecht ende horen wil,
Die mochten liever zwighen stil;
Want wederwil ende onghenoecht
En wercken salicheit noch doecht.
Hilic is een salicheit,
Daer veel meerre bate an leit
Dan an die langhe cappe wijt,
Off an hoer gheestelic abijt,
Dat si draghen off visieren.
Dit proeftmen waer in veel manieren;
Want si sijn self van hilic comen.
Hoe heilich dat wire enich nomen,
Waer was ter werlt ye heer soe groot,
Of paeus soe heilich sijn genoot,
Hi en hadde moeder ende vader,
Die vleysscheliken beyde gader
Malc by anderen mosten wesen,
Eer sy ye ter werlt resen?
Wat sal dan runen ofte raden,
Dat wittachtich hilic doet versmaden?
Willen si goede exempelen gheven,
Dat donct mi talre beste leven,
Tfolc tot doechden mede te trecken.
Hoe soudmen beter leer ondecken
Maechden, knapen, mannen, vrouwen,
Dan si tgoede leven schouwen,
Dattie wise voer hem gaen?
Ghenoechtet hem, si nement aen,
Wanttie wille staet an hem.
Wat ist anders dan een schem,
Dat ons voerden oghen schijnt,
Schoen ghelaet, alst herte grijnt,
Of van binnen is gheveynst?
Die wise ruuct wel of hi peynst,
Weder men siet of datmen braet,
Daer hi voerby den coken gaet.
Nu moecht ghi vorder vraghen mi,
Wyen ic myen, of oeck waer by

Dat ic spreke sulke woerde:
Ic heb gheweest al daer ic hoerde
Begheven luden, monicken, nonnen,
Die nuwen staet hebben begonnen,
Die niet en was by ouden tyden,
Daer sy hem selven in verblyden,
Ende menen dat si heilich sijn,
Oeck hoop ic inder herten mijn,
Dattet ymmer is alsoe;
Want twifel maect den mensch onvroe,
Wil hy hem ter hoop ontyen.
Si prysen desen, si prysen dien,
Hoer eyghen leven alre meest,
Mar wittachtich hilic ende alsulc feest
Laken si diewijl ongheprijst,
Daer veel meerre baet uut rijst
Dant van allen desen doet,
Die die werlt ende taerdsche goet
Voerden oghen sere versmaden,
Oeck wat sy heymelijc laden.
Alle dese oorden, die wy tellen,
Cloosteren, clusen ofte cellen,
Die sijn soe nuttelijc niet versiert
Als hilic, daerment wel hantiert.
Man ende wijf dat is een oerde,
Die mitten godlyken woorde
Was ghemaect al hier te voren,
Eer Jhesus Cristus wert gheboren,
Vijf dusent jaer of daer by;
Mar doe die soen ons maecte vry
Uut die sonden van Adaem,
Doe sette hi voert in sinen naem
Priesters oerde ende tsacrament.
Hi is wijs die wel bekent
Wat hem God gheboden heeft,
Opdat hijt hout entaernae leeft.
Wise priesters wel gheleert
Die en sijn ter domheit niet ghekeert,
Dat si sulke dinc yet laken,
Dat nyemant beter can ghemaken,

Oeck hoe veel wijsheit dat hi conde.
Wy willen tarchste slaen van monde,
Ende prisen dat ons wel behaecht:
Bleven al die vrouwen maecht,
Die mannen priesters ende oec knapeu,
Souden dan nonnen ende papen
Die werlt wel staende moghen houden
Onghestraft by horen scouden,
Soe woudic noch ter scolen gaen,
Entie oerden laten staen,
Die alre oerden moeder es.
Ghi moecht mi wel gheloven des,
Dat ic tarchste myen te laken,
Opdat ic dbeste can gheraken.
Optie goede en spreke ic niet,
Die doen als hem scriftuer ghebiet,
Of der heiligher kercken ghebode;
Want sy veryenen hem mit Gode:
Ende wye mit Gode hem veryenen,
Die moghen hoghen loon verdienen:
Dien willic laken noch ooc straffen;
Mar man ende wijf, die moghen scaffen
Goeden oirbair nae costume,
Ende nochtan pade vinden rume
Op te gaen in hemelrijcke,
Men loont den menschen niet al ghelike
Inder aerden hier beneden;
God kennet oeck wel reden:
Wye wel doet die sal wel vinden;
Naerre en willics niet ontbinden.
Daer sijn veel woninghen bereyt
Int rijck sijns vaders, heeft hi geseit;
Die int middel wert ghevoecht,
Tis reden dat hem wel ghenoecht,
Of int alre laetste mede;
Want elkerlijc is wel te stede,
Wye van Gode wert gheloont,
Al is een keyser hoghe ghecroont,
Hi besit eens keysers stat;
Die huusman et oec mede sat,

Al en is hi niet soe hoghe gheseten.
Hoe God sijn hemelrijc wil meten,
Of wyen hi hoochste wisen sal,
Dat heeft hi ons verborghen al:
Si sijn oeck sot die daer na lesen.
Hilijck mach wel salich wesen,
Op datment hout na rechten reden;
Want waert een vijftich jair gheleden,
Dat nyemant hilic hadde ghedaen,
Hoe soudt dan inder werlt gaen?
Berecht mi des, wel arme domme,
Die heymelic wilt leyden omme
Den sulken, dat si hoer hilic laten,
Man ende wijf, dat si hem saten
Horen bant te schoren weder.
Ghi selt van hoghen dalen neder,
En doet dat ghi u bet voersiet.
By goeden hilic datter gheschiet
Soe mach die werlt in eren bliven,
By hilic letmen menich kiven,
Tfelt ooc nijt van groten heren;
Mar hoe ghi selt te hilic keren,
In wat maten of an wyen,
Dat seldi vraghen of besien.
Die wise man die denct te voren,
Wye hi is of waen gheboren,
Of hoe sy hoer goet hebben ghecreghen,
Daer hi dat sijn sel menghen teghen.
Dickent vaertet hindervaert,
Datmen onnuttelyken bespaert,
Of dat qualyck is ghewonnen;
Hier om soe sijn si wel versonnen,
Die te voren ondervynden,
Eer si in hilic hem verbynden;
Want man ende wijf is quaet te scheiden,
Noot en doetse daer toe leyden,
Of nutscap by hoers priesters rade;
Anders sellen si vro ende spade
Rechtvaerdelyck in reyn ghedacht
Te samen wesen dach ende nacht.

Die in hilic hem verzellen,
Ende tot gheenre sotheit stellen,
Daer si schoren horen ghespan,
Sijn si vrouwen, sijn si man,
Elc sal draghen sinen bant
Die die stool mit spriesters bant,
Ghebonden heeft in waerdicheit,
Soe datmen doeghet van hem seit;
Mar die hoer echtscap qualic houden,
Die worden sot ter werlt gheschouden,
Of mit sonden zeer besmet;
Want God heeft selve hoir oirde gheset,
Tusschen tmiddel ende tbeghinnen,
Dat si malcander sellen minnen,
Ende voert ten eynde van horen daghen,
Ende ghene vreemde minne draghen,
Daer sonde of scande uut can ghespruten:
Hier mede willic dit dicht besluten.

Plichten van den priester, den ridder en den huisman.

Vander drierehande staet der werlt.

Verwijs, bl. 207–211.

Als dat nyeuwe jaer beghint,
Die hem te rechte wel versint,
Die mach den hoochsten dancken seer,
Van sulker gave, van sulker eer,
Als hi ons doet in alre tijt;
Wanttie werlt wert seer verblijt,
Als dat nuwe jair instaet:
Van vroechden drijftmen groet beraet
Inder werlt, dat ghift natuer:
Wanttie coude winter zuer
Daelt dan vast van daghe te daghe.
Al brenct hi menighe felle vlaghe
Int nieuwe, diemen wel siet blijcken,
Dat vergheetmen lichteliken;

Want die hoop verdrijftet al.
Dattie zomer comen sal,
Die die werlt zeer verhoghet.
Tnyeuwe jaer mit sijnre doghet
Doet die cleyne voghel singhen;
Men siet die sonne hogher dringhen
Dan si daer te voren dade;
An beiden zyden vanden pade
Sprutet gras in corten tyden;
Mit recht moghen si hem verbliden
Voghelkijn ende ander dier.
Hier om peynse ic ende visier,
Dat wy Gode wel dancken moghen,
Ende sijn doecht hebben voer oghen,
Die hi in minnen ons bewijst,
Wanttet nyeuwe jaer daelt ende rijst;
Nochtan brencgtet sulke vrucht
Mit soeten douwe, mit ander vucht,
Aldaer die werlt by wert ghevoet.
Die ons aldus veel eren doet,
Hoe soudwy hem ymmermeer volloven?
Nu is die mensche soe verscoven
Ende versteent int herte binnen,
Dat hijs niet en can versinnen
Overmits des duvels zaet,
Dat onder drierehande staet
Is ghesaeyt hier in aertrijcke;
Des willic u toghen een ghelijcke,
Ende segghen ons van elken wat.
Wijlneer was Roem die stat
Boven al der werlt heer,
Ende si stonden in sulker eer,
Men wiste nerghent hoers ghenoet;
Want wat die stat van Rome gheboot,
Daer en dorste nyemant over doen.
Doe ghevielt in een sisoen,
Dat die wijsheit sprac te samen,
Ende ordineerden tonser vrame,
Dat si drie beelden deden maken,
Daer elkerlijc van sinen zaken

Goede exempelen mocht an leren :
Beyde papen ende heven,
Entie huusman daer byneven ;
Ende elc die wort sijn staet bescreven,
Hoe hi leiden soude sijn tijt :
Daerna vormdmen hoer abijt.
Dat eerste beelde lietmen houwen
Nae enen priester ; daer mochtmen schouwen
Ghevormt in priesterlijc ghewade ,
Als die wijsheit wert te rade,
Dat enen priester toebehoerde,
Ende men screef van woerde te woerde
Boven hem al sonder beyden,
Hoe hi sijn leven soude leyden.
Als dit beelde was volreit,
Doe wort dat ander toegheleit
Als een ridder mit sijn ghesmide,
Ende een zwaert op sijnre zyde.
Boven hem soe screefmen daer,
Wat dat rechte ridderscap waer,
Ende hoe hi wapen soud hantieren.
Daer na ghincmen voert visieren
Tderde beelde, in dier ghevoech
Alse een huusman mitter ploech,
Ende oec soe screefmen boven desen,
Wat sijn leven soude wesen.
Als dese drie beelden waren volwracht,
Die wijsheit was doe soe bedacht,
Dat si senden wilden schier
An elke stat een messagier,
Dat sy te hove souden comen,
Ende verstaen tot horen vromen,
Elkerlijc in sinen moet,
Wat binnen Roem bescreven stoet
Boven den beelden, daer ic of seide,
Op dat si alle mit bescheide
Horen staet hantieren souden,
Also als die van Romen wouden.
Aldus so schicten si horen raet,
Ende senden bode an elker staet,

Dat si mit vlijt hem souden reyden,
Ende comen te hove sonder beyden;
Dit sprac die bode aldaer hi quam.
Als elkerlijc die waerheit vernam,
Doe versamenden si tenen stonden
Die alre wijste die si vonden
Van elken staet uut allen landen,
Die si te Rome mochten sanden,
Beyde heren ende papen,
Daertoe anders wise knapen,
Die voorden huusman souden spreken.
Aldus sijnsi te Romen binnen ghestreken.
Om te vernemen trechte waer,
Wat bedude dese nyeuwe maer;
Ende als si Romen dus hebben versocht,
Worden si inden tempel ghebrocht,
Daer dese drie beelden ghehouwen stoeden;
Doe ghincmen elc tsijn bevroden,
Die gheen die priesters souden sijn
Die lazen daer die letteren fijn,
Die si daer saghen ghescreven staen,
Die beduden sonder waen,
Dat si souden alle gader
Bidden anden hemelschen vader
Voer den staet der werlt al.
Oec waen ic datmen hem beval,
Dat sy gheestelyc souden leven,
Opdat si exempel mochten gheven
Van hoerre woorden mitten wercken,
Om tghelove voort te stercken
Onder tfolc, cleyn ende groot.
Oeck beval men hem al bloot
Gheen hoecheit totter werlt te gheren;
Mar wyen, dopen, absolveren,
Daer souden si horen sin toe zaten,
Tfolc te houden in caritaten
Mit hoerre leringhe, die si wisten
Vanden vier ewangelisten,
Bescreven uten monde ons Heren:
Die souden si predicken ende leren,

Ende selve beleven dat si seiden;
Soe mochten si tfolc ten hemel leiden,
Waer si quamen tallen steden.
Al vonden si tfolc van crancken reden,
Die souden si mit exempel dwinghen,
Dat si daer mede tot doechden ghinghen;
Want als si gheen ondoecht en saghen,
Si souden veel te noder waghen
Sonde te doen in horen tyden:
Dns mochtet volc an allen zyden
Comen totter hoger zael,
Aldaer die menighe blijft in dwael,
By quaden exempele, die si sien
Totter werlt nu gheschien.
Alst dus den priesters was beduut
Int ghemeen al overluut,
Wat horen leven toebehoert,
Doe riepmen daer die ridders voert.
Entie bedudemen onghespaert
Hoe si voeren souden tzwaert,
Dat den keyser toe onverholen
Van Goedes weghen wert bevolen,
Entien van Romen by ouden tyden.
Tzwaert is scarp an beyden zyden,
Daer om machment mit rechte vresen;
Dit sal voer weduwen ende wesen
Scharpe snyden sonderlinghen;
Tzwaert sel oec den bosen dwinghen,
Die ter doecht is ongheraect:
Hier om soe wortet zwaert ghemaect,
Ende om ander zaken mede.
Tzwaert sel voer gherechtichede
Striden waer dat is te doen.
Een ridder die sel wesen coen
Opten bosen tallen stonden;
Want ridderscap wart eerst ghevonden
By groter coenheit die si deden,
By doechden ende by edelheden,
Alsmen van sinte Jorijs scrijft,
Die buten schulden wert ontlijft.

Ende ghepijnt hier in sijn leven;
Nochtan en wildijt niet begheven,
Hi en hiltet zwaert altoes in eren.
Oec ghinemen den ridders leren,
Dat si die paden souden vryen,
Daer rovers waren ende quadien;
Soe dat die goede mochten wanderen
Sonder vrese tot malcanderen.
Die ridderscap rechte bekennen,
Men cant volscriven mit ghenen pennen,
Hoe edel dat hoer wesen es.
Sonder dwanc, sijt seker des,
Hebben si mit vryen wille ghestreden
Voer skeysers zwaert al onvermeden,
Soe datten keyser wert bekent,
Ende dede hem gheven sulc present,
Dat si souden hebben ridders naem,
Ende altoes houden sonder blaem.
Hier by soe mach een ridder weten,
Ende mitter waerheit daer na meten,
Wat sijn eyghen naem bediet.
Die en can ic proeven anders niet
Dan als een kemp, na mijn verstaen,
Die voer sijn heer wil te crite gaen
Om sijns heren recht te houden.
Soe waen ic dat noch ridders souden
Voer die gherechtichede kiven,
Soe mochten si altoes in eren bliven,
Elc ridder waer hi henen wende;
Ende als hoer leven quaem ten ende,
Soe soudse God hier boven cronen
Ende mit sijn hemelrijcke lonen.
Als dus den heren was berecht
Nader scrift die waerheit slecht,
Hoe sijt mochten hier beghinnen
Mitten zwaerde lof te winnen,
Ende nader tijt die hoghe stat,
Soe wert den huusman sinen pat
Nader letter oec bediet,
Hoe hi en treden soude of niet:

Dus setmen elc na sijnre waerde.
Den huusman hietmen opter aerde
Mitter ploech den acker bouwen,
Ende sijn God daertoe betrouwen,
Dat hijt wel al vervollen mach.
Die huusman die sel sijn beyach
Soecken in dit aertsche dal,
Alsoe als God Adaem beval,
Doe hi viel bi Yeven rade.
Mitter ploech ende mitter spade
Sel hi die werlt al gheneren;
Hi sel spitten, hi sel eren,
Om sijn zaet ter aerden te bringhen.
Die huusman sel in allen dinghen
Rechtveerdeliken emmer bliven,
Ende in hoveerde niet hogher cliven
Dan sinen staet behoerlic es.
Oec soe las men hem een les,
Dat hi soude oetmoedich wesen,
Ende onderdanich allen desen,
Die priesterscap hadden ontfaen:
Den heren ooc te dienst te staen,
Want si moghen hier op eerden
Voer hem striden mitten zweerde,
Ende hem staen alsoe in staden,
Dat sise beschermen voerden quaden.
Aldus bewijsde men elc mit reden,
Hoemen wilde dat si deden.
Nu priesters, ridders, ackerman,
Hier moechdi exempel nemen an,
Of elkerlijc weel heeft ghehouden
Tromsche bot, also si souden.
Van desen ghebreke mochtmen maken
Noch veel ander nyeuwe zaken,
Mer Willem en derfs niet wel beghinnen
Van Hildegaersberch; men wout versinnen
In doechden of hijt brochte voert:
Soe node heeft hi sijn tael ghestoert.
Ghebrec is eerst int fondament;
Datmen te luttel reden kent,

Dat doen die priesters, dat is thoeft,
Daer onse ghelove bi wert verdooft
Ende verblint, dats yammerhede!
Wat gheboot die Roemsche stede,
Dat hebdi ghehoert nu wel een deel;
Nu willen si leven mit riveel,
Dat is waer, ic hebt vernomen;
Waermen weet die clesi comen,
Daer wilt al in feesten leven;
Oec heb ic die waerheit beseven,
Datse duerbair cleder draghen,
Daer toe ryden hoghe paghen
In hoveerde, die God verboot.
Sel ict waer ontbinden bloot,
Soe willen si skeysers recht bewaren,
Dat siedi dicwijl openbaren;
Want si sijn der heren raet,
Dat hoort wel tot horen staet.
Wiilen si den heren tscrift ondecken,
Ende nader waerheit te doechden trecken,
Alsoot behoorde thoren leren,
Soe souden si duecht voerwert keren,
Ende buten banen niet te rollen.
Regieren si wissel ofte tollen,
Dat hout die scrift voer onrecht goet;
Want God die maectet selve vroet
Sinte Matheeus, dien hi sach
Tollen bewaren om sijn beyach.
Nu moechdi antwoerden optie stede,
Dat ic roerde die heerlichede:
Dan doe ic niet, condijt ghegronden,
Ic heb die rechte waerheit ontbonden.
Waer die huusman niet verladen,
Dat hi sijn goet mochte gheraden,
Soe worde alder werlt ghenoech;
Wat sal meer dan int ghevoech?
Ende most die coopman onbelet
Varen daermen tollen set,
Soe worden al die heren rijc
Ende die landen des ghelijc;

Want wat die huusman trect te samen,
Dats oec den heer tot sinen vramen,
Hoeneer hi wil, tis wel recht,
Want si sijn alder heren knecht.
Nu heeft der ghiericheit ghewelt
Die clesi alder eerst bedwelt,
Die sel int eynde luttel vromen;
Nu is si onder die heren comen,
Want si wil al die werlt verdoven.
Een havic, die hem gheneert mit roven,
Voeren die heren op hoer hant;
Des ghelijc wordsy becant,
Dat si den havic slachten som;
Want sijn bec is voren crom,
Hi mach schoren ende breken.
Oec willen die heren tsamen reken
Groten schat, alsmen ons seit,
Bij concent der ghiericheit,
Dat ymmer is die selve sake,
Daermen bi comt ter helscher wrake;
Want si is voer Gode onmaer.
Die huusman claecht al openbaer,
Dat hem die heren luttel comen
Tenigher bate ofte vromen,
Diese van rechte souden beschermen:
Oeck wat si claghen ofte kermen,
Die huusman moetet lach betalen.
Nu die heren dus verdwalen
Entie cleysie buten pade,
Nu glijt die huusman vanden grade
Menichwerf mit onbescheide,
Ende hi dwaelt meer dan dander beide.
Waer die huusman also vroet,
Dat hi regierde sijn eyghen goet,
Die mit reden waer te custen,
Die heren lieten wel gherusten.
Nu is die huusman alsoe dol:
Gheen en doet den anderen vol
In reden noch in voerwaerden:
Mar si climmen mit hovaerden,

Ende elc wil anders beter sijn:
Dat is den huusman al die pijn,
Dat hi hem selven dus verghet.
Tsoude int eynde hem lonen bet,
Dat elc den anderen reden dede:
Die heren soudents hem onnen mede.
Nu wil deen den anderen schaden,
Ende voerden heren helpen verraden,
Opdat hi en brenct in laste zwaer.
Die huusman volcht den heren naer
Om schout te wesen ofte baeliu:
Deen ist echt, dander nu,
Ende elc doet onrecht ende ghewelt:
Dus comt die heer an shuusmans ghelt.
Wouden die huusman tsamen spreken,
Daer en waer paep nochte deken,
Diese tonrecht soude beschatten;
Nu is die huusman goet te matten,
Want hi selve versiet den scaeck.
Wat baet dat ic die here laec?
Die huusman heeft die meeste schout,
Want hi selve troeder hout
Ende dat schip laet ommeseilen.
Soe wye die rechte waerheit wil deilen,
Die sel den rechten sin verstaen:
Wye mach hier tfat bet ommeslaen,
Dan diet selve heeft in die hant?
Tis den huusman wel becant,
Dats die clesy hout op yen;
Al valtet dat die heren twien,
Si en houden ewich gheen contract;
Want si zoenen wel daer naer,
Ende doen malcander doecht ende eer:
Dit en acht die huusman min noch meer;
Die een die slaet den anderen doot,
Ende sulc wil boven sijn ghenoot
Clymmen in sijn overmoet,
Ende brengt hem selven onder voet:
Dit weet hi wel, al en laet hijs niet.
Dit ghebrec ende dit verdriet

Heeft hi in die werlt ghespraeyt;
Die nymmermeer gheen doecht en zaeyt,
Dat is die vyant vander helle.
Wat baet dat ic u langhe telle?
Tis best dat elcman wederstaet
Dit ghebrec, dat is mijn raet.

DIRC POTTER

Der Minnen Loep.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III, 453—467.

P. LEENDERTZWz. Der Minnen Loep (Werken der Vereeniging ter bevordering der oude Nederl. Letterkunde).

Dirc Potter, de Middeleeuwsche Cats, uit een adellijk geslacht en een der meest gegoede edelen van Holland, komt sinds 1406 als 's graven geheimschrijver voor, welk ambt hij niet alleen onder Willem VI, maar ook bij Vrouwe Jacoba en haar gemaal Jan van Brabant, later bij Jan van Beieren, en eindelijk bij Philips van Bourgondiè bekleedde. Hij schijnt het vertrouwen al zijner meesters in hooge mate genoten te hebben, daar hij telkens weer voor allerlei kommissiën en gezantschappen werd gebruikt. Onder deze was zelfs eene zending naar Rome, waar hij tusschen de jaren 1410 en 1412 moet vertoefd hebben. Zijn werk, eene soort van Ars Amandi en waarschijnlijk een tegenhanger der Rose, handelt over vierderhande liefde: de „ghecke minne"; „van der goeder reynre minne"; „van de ongeoirlofde minne", en „van der gheoerlofder minne", en is doorweven met allerlei met zorg bewerkte verhalen, waarmede hij zijne lessen verduidelijkt of illustreert. Hij voltooide het na zijn verblijf in Italië in 1417, en misschien is Boccaccio's Decamerone niet zonder invloed er op geweest. Hij stierf den 30 April 1428.

LIEFDE VAN VROUWEN TOT DWAZEN.

B. I. vs. 723—1022.

Groet ghebrec daer dicke of coemt,
Dat den menschen luttel vroomt,

Ende worter alinghe mede gheschent,
Als daventuir ten quaetsten went,
Dats een haestich anevanc
Ter minnen. Ach! wat quader ganc
Gaet die menighe mit sienden oghen,
Dat hi him brinct in scharpen doghen,
Ende meynt te bouwen enen sconen gaert,
Daer dicke een netelbusch of waert.
Mit oirloff spreke ic tot den vrouwen,
Want ic doet in goeden trouwen,
Om die te waernen van onghelimpe.
Menich vroukijn spreect in schimpe
Tot enen jonghen geckelijn:
»Vrient! du moets mijn boelkijn sijn
Desen Mey ende langher niet."
Soe is der liever wael gheschiet.
Wanneer si heeft enen somer gheck,
So gaet zijn lijff al queck, al queck,
Ende bringhet hoer dan een meyen rijs,
Recht off hi seide: »Wildijs? wildijs?"
So gaet hi, als die jonghen plien.
Ende wil sijn nuwe vrienden sien.
Hem is tot sinen nuwen heemde
So lieve, ende him is so vreemde,
Dat hi den boel ghecreech so wel.
So heeft hi dan een heelghesel,
Die van Sottighem is gheboren
(Want ic heb dicke segghen horen,
Dat ghelike mint ghelike),
Den seit hi dan al heymelike,
Hoe dat hi een boelkijn heeft,
Die al na sinen wille leeft.
So wil hi darwaert hene gaen,
Off hise erghent mach sien staen,
Die harde weynich na him waeckt.
Siet hise dan, soe ist wael ghemaect,
Dan isser alte wael ghepepen.
So sal hi dan sijn gheselle gaen slepen
Inden wijn; daer ghaen si sitten.
Die wile hi zweeft in deser hitten,

So werpt hi sijn arm in die lucht
Ende maect een heerlic gherucht:
»Wy hou! ic heb minen boel ghesien!
Huden en mach mi niet misschien!"
Vrolic is hi mit ghesanghe.
So vraghen die ander also langhe,
Dattet die heelghesel al seit,
Wair dat Hannen sin op steit.
Des wondert den ghesellen dan
Ende segghen: »Is Hannen alsulken man?"
Ende dat hoert Hannen alte geerne,
Dat die ghesellen der taveerne
Weten van sijnre minnen staet,
Dat hi so schonen boelkijn haet.
Dit gaet dan voert doer alle die stadt.
Hoe luttel weet die joncfrou dat,
Die mit boerteliken woerden
Ghecomen is in sulker oerden,
Dat si int gherucht moet staen.
Nu moet sijt ymmer hebben ghedaen;
Weder si schulde heeft ofte gheen.
Dus wortet na ghekeert in ween,
Dat sij lachende heeft ghesproken,
Ende wort an hoer te recht ghewroken,
Dat si mit doren ommegaet.
O eerbaer wiven! dat verstaet:
Wye him neder werpt inden slijck,
Hi wart vul slikich by ghelijck;
Wye mit zwinen wil ommegaen,
Daer leert hi wael gnorren aen;
Wye mit ghecken leven wil,
Die moet hantieren ghecken spil;
Wye mit kynder levens pliet,
Kintscheit brinct hem int verdriet.
Slaet die doren van uwer hant,
Wildi behouden der eren pant:
Die gheck en wil niet sijn ghedoret.
Loefdi him wat ende hi dat horet,
Dat suldi moeten houden vast,
Of hi brinct u daer om in last.

Versiet u wel ende volcht mijn scriven.
Ic hebt ghehoert van goeden wiven,
Die daer sorchlic over claechden,
Ende mi oick om raet vraechden,
Hoe sij der ghecken worden quijt;
Want si volchden talre tijt
Ende en lieten nymmermeer af,
Om een goet woert datmen him gaf,
Dat sy him billicx niet en souden
Aentrecken noch aen houden.
Die ghecken sijn lichtelic aen te vaerden;
Mer quijt machmense qualic waerden.
Daer om so wilt die ghecken scuwen
Ende den wisen u eer betruwen.
Watmen mit ghecken wil bestaen,
Moet ymmer gheckelic vergaen
Dat scheen wael an die schone Perne,
Die alte zonderlinghe gherne
Mit enen gheck te boerden plach,
Daer ic u aff sal doen verslach.
Men spreect ghemeenlic onverholen:
Mit stercken sotten is quaet folen.
Dat suldi weten ende niet wanen;
Want wijlneer was in Tuskanen
Een schone maghet, seer bequaem,
Perna was horen rechten naem,
Van edeler aert ende rijck van guede,
Lustelich ende frisch van moede.
Een gheck, gheheten Thirobinus,
Verkeerde veel tot horen huus
Ende plach die joncfrou boel te heten.
In schimpe deedsi him oec weten,
Dat hi alleen hoer boelkijn waer
(Des si doch niet en meynde een haer).
Dus hadde Perna hoer solaes
Mitten groten jonghen dwaes.
Het viel, dat Perna was ghegaen
Afterwaert om hoir hoeft te dwaen.
Die gheck quam daer ende vantse alleyne.
Tehant sprac die goede reyne,

Die gheen arch noch quaet en dacht:
»Wane, boel? wye heeft u hier ghebracht?
Wye seyde u dat ic was alhier?
Sit hier neder bijden vier
Ende dient my thent ic hebbe ghedaen."
Mittien is hi hoer toeghegaen
Ende dructse vast in sinen arm.
Die goede joncfrou dacht: »Wacharm!
Hoe vaer ic nu mit desen sotte?"
Trouwen het ghinc daer uten spotte.
Mit crachte swanch hise totter aerden:
Dair is die maghet wijf ghewaerden.
Si riep ende dreeff groot gheluut;
Ten bate niet, die boert ghinc uut.
Die joncfrou heeft een kint ontfanghen
Ende die doer is wech gheganghen.
Daer bleeff si sitten in groten leyde.
Ten lesten ghinc si in Goeds gheleyde
Ende streeck wech mit droevigher list,
Dat niemant vanden huse en wist,
Wairwaert datsi nam een eynde.
Langhe doelde si in ellende,
So si in vreemde lande was,
Ter tijt toe dat si skinds ghenas.
In enen woude si ghelach,
Dairt nyemant en wiste noch en sach;
Ende als si denckende wart omtrent,
Hoe si hoer selven hadde gheschent
Ende so lastelic was voirdoert,
So heeftsi eersten tkint versmoert
Ende hoir selven na verhanghen:
Dus ist hoir mitten dwaes verganghen.
Hadsi den gheck niet anghelocket,
So en waer dat speelkijn niet gherockent.
O salighe wive! denct daer an,
Ende ghi, magheden sonder man,
Ende wacht u wel voer Thirobuus,
Dat ghi niet en wart confuus!
Laet die stompe doren lopen,
Dat ghi niet en derft wanhopen;

Als die guede Perna dede,
Die starff in onverduldichede,
Wanneer dat ghi ten danse gaet,
So siet wail om, wye bi u staet,
Ende neemt den ghenen bijder hant,
Die u in doechden is bekant
Ende u mach leren off ghi dwaelt.
Van him so wordi wael betaelt
Ende crijchter eer ende vreude bi.
Seg ic u recht, so volghes my.
Men mach mercken ende versinnen,
Wat van ghecker lude minnen
Ghecomen is ende hoe menich leit
Ghesciet is bijder haesticheit.
Hadde Paris, die jonghe man,
Enen wisen rock ghetoghen an,
Doe hi sijn ghecke sporen spien
Ende ymmer Helena woude sien,
Soe waer Troeyen, die edele stadt,
Onverderft ende onghemat;
Sijn vader ende oick sijn moeder,
Hector ende alle sijn broeder
Ende ander menich vorste guet,
Die daer om hebben ghestort hoer bloet,
Die waren alle te live ghebleven.
Het was him doch te voren ghescreven,
Voer hi tot Menelaus an
Ende naem Helena van horen man,
Dat Troyen daer om soude vergaen;
Mer sinen ghecken dommen waen
Woude hi daer om niet laten aff,
Ende en achte nyemants raet een caff.
Alsoe en willen die dwase jonghe,
Die sijn in horen eersten sprongue,
Om nyemants wille laten bliven,
Si en willen horen wille driven.
Si en sorghen niet daer voren,
Ofs die vrouwen ghecrighen toirn
Of dat si in onvrede leven:
Dat coomt him al ghelijck ende even.

Weder si schanden hebben off eer,
Des en ruecken si min noch meer,
Op datsi werven dat si jaghen,
Salmen die rechte waerheit saghen,
Het valt dicke bider vrouwen schulde.
Dat si leven in onghedulde;
Want ic kenne, die wijflijck list
Soect alle weghe dat spillic ist,
Jonck ende schoen van aenghescouwe.
Weder si guet sijn off ontrouwe,
Doren ofte wijs van sinne,
Huefsch off van loser minne,
Dorper ofte schamel man,
Dat en siet die wijflicheit niet an.
Sint dat sijt, leyder, niet an en sien.
Soe moet bij wilen daer gheschien,
Dat beter after waer ghebleven.
Wes daer by tijden wert gheweven,
En weten die van Delf niet al.
God gheve him heyl ende goet gheval,
Die heymelic, huefsch ende schamel sijn,
Wanneer him boert der minnen schijn.
Niemant en straffe mine sprake,
Dat ic die jonghe doren lake,
Om dat ic van daghen sy.
Ic bin doch aller minnen vry:
Wes ye gheleefde, dat is doch doot
In mi; mer doe die tijt gheboot,
Dat ic mede ter heyden ghinc,
Doe dede ic als een jongheling.
Mi docht, ic maectet alte wale;
Mer had ic gheconnen dese tale,
Die ic mit jaren hebbe gheleert,
Ic woudet wel bet hebben ghekeert.
Dus weet icket by naturen,
Hoe die jonghen den tuyn bemuren;
Want die twee weghen heeft bestaen,
Die weet wail, welc best is gheghaen.
Daer om en verstatet niet in toorn.
Ic hebbe ghelaect den jonghen doren,

Op dat hoer elc guet salich wijff
Daer voren hoede ende houde stijff.
Die jonghe wise en lakic niet;
Want het is dicke ghesien ende gheschiet,
Dat een guet eerbaer jonghe
Meer wijsheit hadde in sin ende in tonghe
Dan sulc die ouder was van daghen.
So moghen dan die vroukijn vraghen,
Hoe sy die jonghen sullen kennen,
Die guet sijn ende out van sinnen.
Trouwen, daer om is voer ghesproken
Dat haesticheit heeft dicke ghebroken,
Dat wael gheheel hadde ghebleven,
Haddet sinnicheit bedreven
Mit goeden sinnen ende sacht.
Mit heymeliken vrienden wael bedacht
Salmen wijslic zoecken raet
Ende vernemen eens mannes staet.
Niet verre van huus en salmen riden;
So machmen weten tallen tijden
Ende vernemen van sinen ghevaerde,
Van sijnre coomst, van sinen aerde,
Weder hi goet si ofte boes,
Weder hi truwe si ofte loes,
Weder hi listich is off ront,
Ende off hi heeft enen hoefschen mont,
Of hi enen gueden adem heeft,
Of hi in lieften heeft gheleeft,
Of hi die vrouwen gaerne eert,
Ende wes dat hi meest heeft gheleert.
In gheselscap ende in spele
Salmen horen sinen kele,
Of si hevet goet gheclanc,
Ende off hi lijden mach bedwanck,
Of hi milde ende eerbair si
Ende off hi helen can daer bi.
Niet lichtelic salmen anegaen,
Voir datmen claerlic heeft verstaen,
Of hi wetende is off geck
Of dat hi hevet enich ghebreck.

Wairmen dan tghestant sulck vint,
Dat hi billic sal sijn ghemint
Van vrouwen ende van goeden man,
Dan salmen vriendelic nemen an
Ende herberghen den waerden gast
Ende sluten inder herten vast,
Ten ware of hi worde onstedich,
So suldi u des maken ledich
Ende gheven hem vrilic sinen sack:
Soe doedi u selven groot ghemack;
Want soudi quelen ende leven onsacht
Om enen die uwer niet en acht,
Als vele der vrouwen hebben ghedaen,
Dat soude u te leyde vergaen,
Als ghi van Fillis hebt ghehoert
Ende van anderen sult horen voert,
Die him lijfs ende goeds verdorven
Ende in wantroiste storven.

Hero en Leander.

B. II, vs. 119–402.

Voirmaels, inder ouder stont,
Upter zee van Ellespont,
Soe woende een coninc van Abiden.
Over die zee, ter ander zijden,
Woende die coninc van Sestoen.
Die van Abyden had enen zoen,
Scoon, starck ende wael gheraect,
In doechden zedich ende volmaect:
Leander was hi gheheten.
Die ander coninc, suldi weten,
Had een dochter suverlijck,
Doerluchtich, schoon ende doechdentlijck.
Dese twee waren so ghesint,
Dat elc anderen heeft ghemint
Mit ziele ende mitter ganser doecht:
Elck was van anderen zeer verhoecht.

Sy branden beyde van groter minne,
Die sy droeghen in haren sinne.
Die liefte en mocht niet beter sijn,
Alsoe sy deden wael aenschijn.
Die zee was diep ende niet te wijt,
Ende Leander. des zeker sijt,
Was so machtich inden leden,
Dat hy die zee tot sulken steden,
Mit sinen armen overzwam,
So dattet nyemant en vernam,
Dat die liefte in beyden was.
Want twas een ghemeen repas,
Vandaen mit schepen over te varen:
Tvolck plach daer mit groten scharen
Te vergaderen op dat zant,
Ende voeren over in Zesten lant.
Leander en wort daer nye ghesien,
Dat hi overvoer mittien
Of mit desen teniger ure.
Die schone wijflike creature,
Die van veel doechden hadde prijs,
Hadde enen knecht, gheleert ende wijs.
Als hoir die minne maecte banghe,
Ende die ridder merrede langhe,
Dat hy niet en quam tot haer,
Sende si den bode aldair
Mit eenre bootscap die sy maecte
(Dat konde wael die waelgheraecte).
Ende als hy den bode vernam,
Des nachts hi dan overzwam
Tot sijnre minnentliker vrouwe,
Die hi minde in ganser trouwe,
Sonder enigherhande fael.
Des zo ghetruwede sy hem wael
Ende dede hem alles des ghelijck;
Wes hi oick gheerde op eerdenrijck,
Na dat sy vermocht in eren
Deed sy him guetlic sonder weren;
Want hoir meninghe ende die sijn
Die stonden in gheliken schijn,

Ende aller hoer zaken waren goet
Ende onverscheyden inden moet.
Nu ghevielt eens, dat dat meer
Van stormen was verbolghen zeer
Ende wayde een onverdrachlic wynt,
Soe dat hi niet en was ghesint
Over te waden in dier noot,
Want hi beyaghen mocht die doot.
Doch duyerde die storm so langhe,
Dat him sijn herte wert so banghe,
Dat hi szwemmens woude bestaen;
Want sijn herte docht him ontgaen,
So zeer beghonde him te verlanghen
Sijn armen liet hi int water hanghen:
Al naect spranck hi in die baren bloot.
Die storm was zwaer, die stroem liep groot.
Haddet gheweest ghevuechlic weder,
Hi haddet ghezwommen ghins ende weder;
Mer nu en condijs niet ghelengen:
Die stroom en woudes niet ghehenghen.
Die waghen sloeghen hem inden mont,
Ende hy verdranck in corter stont.
Hier binnen wert dat water linde
Ende tweder stillede vanden winde.
Die maecht mit hoerre zoeter hant
Screeff een brieff ende heeft ghesant
Horen trouwen bode over tmeer
Tot Leander den groten heer
Den brieff, dien sy hem oversende,
Also Ovidius hoer legende
In epistolen heeft bescreven,
Die hout aldus ghelijck ende even.
Die sin daer off is recht aldus:
„Den minnentliken Abydeus
Sende ic, Adonis van Zesten rijck,
Dusent grueten guetelijck.
Du alre liefste salich man,
Hoe moechstu wesen nu daer an,
Dattu so langhe hebs ghebeyt
Te comen, daer dijn herte leyt,

Daer du dijn ruste plaghes te zoecken?
Als du comes uut dinen hoecken,
Als alle dijn leden sijn moede ende mat,
Ende du van twater bist worden nat,
Ghedenck hoe ic dan plach te comen.
Als ic dijns zwemmens hebbe vernomen,
Dattu biste comen ant lant,
So come ic lieflic alte hant
Bereyt mit drueghen blancken laken,
Dijn zuete leden druuch te maken;
Ic druck di vriendelic in minen armen,
Dijn schone lichaem te verwarmen;
Goede cleyder, te maten heit.
Heb ic di alle weghe bereyt.
Soe gaen wy op die camer schoon,
Ghechiert als een coninex troen.
Twe lieve minnentlike monde
Versamenen him wel menighe stonde.
Al die ghenuechte, gunst ende vrede,
Die ye wijff enen goeden man dede,
Doe ic mit zueter lusten di,
So deetstu lieflic weder my:
Die ene borst verwarmt den ander.
Waer blivestu, mijn trute Leander,
Dattu nu dus langhe marres
Ende my dijn waerde lijff ontverres,
Daer alle mijn troost ende toeverlaet
Ende alle mijn salicheit an staet?
Ach, wat mach die sake sijn,
Dattu verghetes die havene mijn,
Die du tot so menighen sommen
Manlic over hebs ghezwommen?
Off di dijn vader aldaer lettet
Om enighe sake, die hem ansettet?
Off toern, off siecte, off enich verdriet?
Off nuwe minne? des en ghelove ic niet.
Die stede ongheveynsde truwe
Ende vast ghelove, die ic buwe
In dy. ende du oick in my,
Die blive ghedurich sonder sy,

Sonder ymmermeer te breken.
Nu en weet ic meer wat spreken.
O Leander, liefste man,
Du macht wel wesen bet daer an
Dan ic arm onsalich wijff;
Ghi, mannen, hebt doch tijtverdrijff:
Ghi rijdet mitten honden jaghen,
End mitten voghelen tallen daghen;
Nu sidi inder oefeningh der wapen;
Isset mit leyen ofte papen,
Ghi stichtet ymmer een ghelach,
Daer ghi mede verdrijft den dach:
Ende ick, scamel jonghe deerne,
Soude by wilen lachen gheerne;
Mer sint my niet ghebueren en mach,
Dan stille te sitten alle den dach,
Soe en weet ic niet beters op eerden,
Dan minne te draghen, macht mi weerden,
Als ic hope dattet zal;
Want mijn ghetruwen settic al
In di, Leander, zonder wanc,
End oick en gheer gheen wisselganc.
So en doestu oick, dat weetic wael.
Des nachts sit ic in onser zael
Mit onser moeder Romadis,
Die onser minnen heelster is.
Si helpt mi waken alden nacht,
Als ic dijnre coomste wacht;
Si troest my, als ic mismoedich bin.
By wilen coomt my inden sin,
Dat my donckt dat ic wat hore:
So lopic gherade totter dore;
Ende meyne dattu bist ghecomen.
Als ic dan niet en hebbe vernomen,
So valt mijn hert in drucke zwaer,
Ende alle weghe heb ic vaer,
Dat di leyde mach gheschien;
Ende om dattu teyken moghes sien,
Soe doe ic altoes sonder letten
Opten toerne een kaerse setten,

Alsoe ic hebbe van ghewoent,
Op dattu blives onghehoont.
Als my die vake dan bestaet
Ende twater an die mure slaet,
Soe waen ic alle weghe dan,
Dattu daer biste, mijn liefste man.
Wat ic lope, en vinde niet.
O wy! wat is my gheschiet!
Ic wachte, ic wake, twort my zuyer;
Ic sitte dromende bijden vuyer:
My donct dan dattu by mi bist,
Dat alle gader niet en ist.
Als ic dan weder wakende werde,
So sitte ic noch bijden haerde
Ende droghe die schone sachte doecken.
O wy! ic mach dat water vloeken,
Dat so onstuyer heeft gheweest
Van groten storme ende tempeest.
Du, soete lieve waerde ridder,
Al soud my vallen noch so bitter
Ende so hert dat langhe beyden,
Soe en wil doch vanden lande niet scheyden,
Eer die zee saftmoedich wert;
Want al valt my tbeyden hart,
Ic beyde liever noch een jaer,
Dan di misschiede van een haer.
Mijn lijden waer een lijdelic noot;
Mer dattu werven souds den doôt,
Daer waer ic ymmer by bederft.
My donct alrede, mijn herte sterft
Van anxte, dat ic des ghewaghe.
O mensche liefst! verwacht die daghe
Thent die waghen sijn ghezoetet.
Mijn herte di dusent stonde gruetet.
Ic bidde dijnre waerder manheit,
Sint du my gheves cout ende heyt,
Dat goede antwoerde worde my,
Ende dat Leander die bode sy."
Dit was die sin van horen brieve,
Die si sende horen lieve.

Daer mede toech die bode vandaen;
Mer nyemant en heeft den brief ontfaen.
Doe die bode overquam,
Van Leander hi niet en vernam.
Tot Abyden ghinc die maer,
Dat Leander verloren waer.
Si meynden, dat ene godinne
Aen hoer hem ghetoghen had by minne,
Om dat hi soe goedelijck was.
Elck man truerde int pallas.
Die vader dreef oic groten rouwe.
Hier en binnen is die joncfrouwe
After uuten hove ghegaen
Wanderen op des meres baen,
Ende Roemadis hoir voedster mede.
Daer quamen sy op ene stede,
Daer hi doot was anghecomen.
Als dat die juffrou heeft vernomen,
Die yammerscrey, die sy daer teelde,
Dat zuete lieflike beelde,
Ende dien rou dien sy daer dreeff,
Die wanic dat nye clerck en screeff.
Die leyde claghentlike woerde,
Die sy sprak eer therte schoerde,
Dat onverduldich hande wriven,
Dat waer veel te lanc te scriven.
Tgheclach was groot ende overgroot.
Si sprac: »O wy! du hebs den doot
Om mijnre liefden wil beyaecht,
Dat allen goden si gheclaecht;
Hoe soude mijn herte nu ghedoghen,
Dat ic voert soude leven moghen
Sonder di in deser tijt!
O wy, o wy! mijn herte splijt!"
Sprak die roede suete mont.
Si custen meer dan dusent stont,
Den doden lichaem, daer hi lach.
Dicke riep sy: »O wy! o wach!
Wat sal ic doen? off waer? off hoe?"
Der moeder sprac si truerlic toe,

Om dat sise quyt woude wesen
(Want mit sterven woud sy ghenesen),
Ende beval hoer op te gaen,
Ende den luden te doen verstaen,
Dat si quamen sonder falen
Om den lichaem in te halen.
Die moeder volchde hoir gheboden.
Te hant nam sy den doden
Ende droechen, als een rasende wijff,
Daer die stroom was diep ende stijff.
Daer spranc sy mit hem in dat meer
Ende loonde hem mit gheliker weer.
Also si hadden ghelijc ghemint,
Ende altoes waren ghelijc ghesint,
So woudsy ghelijc hem sterven
Ende nymmermeer nuwe minne werven.
Die rouwe, die daer wert ghedreven,
Die en is hier niet bescreven;
Want elk mach dencken wel,
Wat rouwe in dat lant ghevel.
O edel vrouwe ende goede man,
Hier salmen truwelic deyncken an:
Hier liet truwe truwe bliken;
Der truwen en woude sy niet bezwiken.
Die wile si leefden waren sy
Onverscheiden ende wandels vry:
Dus sijn sy inder lesten noot
Onghescheiden ghebleven doot.

OPWEKKING TOT BEMINNEN.

B. II. vs. 4125 – 4268.

O edel reyne wijfflick aert,
Louter bloeyende, schone gaert,
Daer alle lusten comen uut,
Daer vreuchde menichfoldich spruut!
O lieve, suete, waerde vrouwen,
Laet die minlike oghen schouwen.
O salighe wonnentlike beelden,

Die alle die werlt hout in weelden,
Al sijdi alre eren weerdich,
Weest op tvoerdeel niet hoveerdich.
Ic bidde u voir dese jonghe,
Die leven inder yuechden spronghe
(Want mijn tijt is veel gheleden),
Dat ghise setten wilt in vreden,
Die ghi weerdich vind der wonnen.
Daer op weest altoes versonnen
Mit list, mit wijsheide ende mit rade,
Also ic u hier mit gueder stade
Van punte te punte heb bescreven.
Helpt die tijtlike luden leven,
Die wile ghi staet inder tijt.
Weest vriendelic, guetelic ende zonder nijt;
Ondect die lieflike aenghesichten,
Ende wiltse niet te duen bezwichten,
Datmen die zoete wangskijns root
Schouwen mach in liefden noot.
Laet die luchtende carbonkel
Schieten vuerighe langhe vonkel,
Dat dat ganse lant ontsteke,
Ende een yghelic hert in vroechden queke:
Daer willic vrilic raden toe,
Op datmen der eren niet misdoe.
Een meester van groter leren konstich,
Die van rechter herten is so wangonstich,
Dat hi nyemant voert en leret,
Wat is hi van sijnre const vermeerret?
Hi sal sijn kunst breyden ende widen,
Soe wort hi vermeert in allen sijden.
Jonghe rosen inden knoppen,
Frissche maechden, die hem bestoppen
Ende bewimpelen mit een cleyt,
Wyen gheven si vruechde off lusticheit?
Och, laet die zoete luchteren queynken,
Ende wilt trouwen vrienden ghedencken;
Gheeft troest die wijl ghijs machtich sijt,
Ende verdrivet mitten tijden den tijt;
Weest ontfarmich ende ghenadich,

Weest troestsamich ende gheradich;
Laet u niet so langhe volghen,
Dat dat zuete werde verzwolghen.
Wildi lieven, so gaet aen,
Off latet mit allen staen.
Blijft op u woert ende hout ghestede,
Bannet wanckel uuter stede.
Mochtet na minen wille ganghen,
Wanckel die waer langhe ghehanghen.
Laet goede mannen u gunste werven,
Dat sy van leyde niet en sterven,
Ende ghy oic u leven hout.
Deynct al omme hoe menichfout
Dat sy bescreven staen hier inne,
Die sijn ghestorven doer die minne.
Weest tru ende guetelic enen vriende,
Also die zoete Amelye diende
Den edelen Willem van Brabant,
Stout, vroem ende wail bekant,
Die stom was ende wordt ghesteken.
Sy dede hem meesterlike spreken,
Ende tyser, dat vanden spere brac,
Dat him langhe int herte stack,
Toech si uut bijden enden
Mit horen lieven witten henden.
Daer hi ganselic off wort ghenesen.
Dus suldi alle meysters wesen
Ende gheven rijcke medecijn
Tegben alle wantroestes pijn,
Die menich hert ten dode jaecht.
Sigonne, die duerluchtighe maecht,
Die beter was dan sommich ander,
Troeste den Symiatulander
Mit allen gunsten die si mucht.
Wat dede Ysalde, die edel vrucht,
Die Tristram trooste in alre noot,
Ende bleeff selve mit hem doot?
Zybelye van Zweden zuverlijck
Troeste Aetsert minnentlijck
Ende ghinc der rechter minnen pat.

Wat bate Anazartes dat,
Dat Ysus hem selven verhinck?
Het was een onghenadich dinck.
Sint si hem tlijff had moghen behouden,
Dat sy des niet en woude ghewouden.
Wat baet is an een stueren sin,
Daer heil, salicheit noch ghewin
Noch gheenre leye goet off en comt,
Ende gheen hoirre beyden en vroemt?
Het valt by wilen ende duck,
Datter veel vallen op een stuck.
Veel goeder mannen ringhen rîve
Nader minnen van enen wive,
Si salt hem allen wederseghghen;
Ten lesten sal si liefte legghen
Anden snootsten van hem allen,
Ende sal daer mede inder asschen vallen:
Dit sien wy daghelicx gheschien.
Sulken onwille moet ghi vlyen,
Ende houden u altoes ant beste.
Een yghelijc mijn lessen veste,
Die ic hier voren hebbe ghescreven,
So suldi altoes in vroechden leven,
Die wijl ghi u ter minnen keert.
Wael ghevest is wael gheleert.
Nyemant en uppe dat voir onneer,
Dat ic den luden van minnen leer,
Die ter minnen sijn ghestelt.
Een schaepharder leit op tfelt,
Ende leert fleuyten ende pypen maken;
Een smit spreect van sinen saken;
Een paep leert sijn ghetide lesen;
Mer een minre is ducke in vresen,
Die hem der dinghen niet en verstaet.
Datmense lere, donct my goet raet;
Want vrouwen minne is altoes durich,
Si heeft altoes gheweset vuerich
Seder der werlt eerste beghinnen,
Ende altois salmen draghen minne,
Ende sal staen in hogher weerden

Also langhe als menschen sijn op eerden.
Ic blive daer by, als dat vergaet,
Dat dan die werlt niet langher en staet
Noch in eren noch in doechden,
Noch in schaemten noch in vroechden;
Ende manheit, wil ic vrilic segghen,
Moet dan emmer neder legghen.
Sal minne vergaen, dat waer wonder,
So laghen alle die wise tonder;
Want si segghen sonderlinghe,
Dat minne verwinnet alle dinghe.
Sal sijt dan al verwinnen even,
Soe moet sijt emmer alle verleven.
Daer om seg ic u, wael versint,
Dat minne alle dinc verwint,
Wes is off ye was off wesen sal;
Mar Goeds minne gaet boven al.

LEGENDEN.

Gillis de Wevele.

LEVEN VAN ST. AMAND.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 467—473.

BLOMMAERT, Leven van Sinte Amand. Dichtstuk der XIVde eeuw, 2 Dln.

Het diepe verval der kunst blykt duidelyk uit de ascetische rymelary en legendenbewerking, welke ook voor de geschiedenis hoegenaamd geen belang oplevert, en enkel een treurig tafereel ophangt van de schromelykste mystiekery, die in de platste en vaak belachelykste wonderhistorien zich uit.

Een duidelyk voorbeeld geeft ons hiervan het leven van Sinte Amand, Patroon der Nederlanden, in 1366 door Gillis de Wevele te Brugge voltooid, die om het „loon der mogenthede Gods van hemelryke" te verkrygen, in een dor, langwylig verhaal eene levensbeschryving des heiligen heeft gedicht, waarvan de eenige verdiensten zijn duidelykheid van stijl en gemoedelyke eenvoud.

ST. AMAND TE ROME.

I. vs. 1904—2073.

Hoe Amand sine bedinghe dede in Sente Pieters kerke ende hoene die costre meshandelde.

Het es een teeken der wijsheden,
Dat een si van sulker sede,
Dat sine gheweerke ende sine woorde
Altoos sijn van eenen acoorde:
Dit doen ons die vroede verstaen.
Nu laet ons up Amande gaen,
Ende merken wel ende besien
Oft hi yewers falt in dien,
Dat sine woorde ende sine daden
Niet en sijn even ghestade.
Seker ja sy, in allen keere;
Dies es hi te prisene seere,
Want hine predicte noynt dat woort,
Hine settet in ghewerke voort,
Als men van hem heeft vernomen.
Nu es hi te hoghen Roome comen,
Omme penitencie te doene claer,
Ende in peelgrimagyen vorwaer.
Hi es rechtevoort ghegaen
Te Sente Pieters, hebbic verstaen,
In de kerke met devoticheden;
Daer viel hi in sine ghebede
Met neerensticheden also groot,
Dat hi hem vergadt al bloot,
Ende mids ghedochten in sinen sinnen,
Want hi wert ontsteken van minnen
Van Gode, onsen lieven Heere,
So dat hi recht in allen keere
Alle eerdsche dinc daer bi vergadt.
Hoort een deel hoe ende wat
Desen helighe vader ghesciede.
Die kerke rumeden alle die lieden;
Ende de costre die es comen,
Ende hevet sine slotele ghenomen,

Om de kerke te slutene vaste,
Als die en begheerde gheene gaste,
Ende clopte lude ende riep mede:
»Esser yement in, ga uut met vreden.
Daer ne heeft hi niemende ghesien,
Ende hi sloot die duere met dien
Vaste toe, ende daer naer
Ghinc hi al omme souken voorwaer
In allen houcken, ende hevet vonden
Sente Amande, die noch ten stonden
Van hemselven niet ne weet;
Want hi lach in sine bedinghe so heet,
Als ic u seide hier te voren,
Dat hi sine sinne hadde verloren.
Die costre wert verwoet van sinne,
Ende seide: »Dief, waendy hier inne
Hebben ghebleven desen nacht,
Ende uwen tijt te stelene ghewacht,
Dies moetti hebben quaden dach."
Amand, die in bedinghen lach,
Die en verporrede een let niet,
Dies de costre hadde zwaer verdriet,
Ende peinsde quaet in sinen moet,
Ende wert slaende den man goed
So seere over al sinen lichame,
Dat hi hem dede groote mesquame,
Ende emmer riep: »Dief, truwant!
Het was gracie dat ic u vand,
Maer ghi sullet ontghelden seere."
Ootmoedelike sprac die heere,
Ende boot sine onsculden groot;
Maer die costre, door dat hi bloot
Van cleederen stont ende naect,
Heeft hi hem pijnlic ghemaect,
Ende slouchene langhe ende onsochte,
Dat hine bi der duere brochte,
Ende stackene daer ute onwaerde,
So dat hi viel up daerde
Ende quetste hem sonderlinghe;
Maer danckende Gode alle dinghen

Es hi ghereet upghestaen,
Ende sinen wech och ghegaen,
Ende die costre riep na hem altoos:
»Hoordijt, truwant, dief ende loos,
Valsch curliaen, hoe gheerne souddi
Dieftelic hebben bedroghen mi!"
Menighe groote onweerdichede
Dat hi tote den helighen man seide,
Ende daernaer keerdi in de duere,
Ende wildese sluten, maer up die uere
Ghemoette hi Sente Pieteren saen,
Die hem vraghede, twi hi ghedaen
Hadde sulke overdaet ende last,
Die Gods vrient was vercoren vast.
Voort so seidi hem al bloot,
Dat die maledictie groot
Up hem soude vallen schiere,
Of hine vonde den goedertieren
Man ende bade hem ghenade,
Ende hijt ooc wilde ghestaden
Te verghevene met ootmoede.
Die costre seide: »Ay, heere goede,
Waer soude ickene moghen vinden,
Of ickene te soukene wilde bewinden?"
Sente Pieter seide met dien:
»Ic ga toot hem, volghet mien,
Ende wes dies wel becant,
Dat es die helighe Amand,
Die met Gode meer es ghemint
Dan yement die men nu levende kint."
Aldus sprekende, hebbic vernomen,
Sijn si tote Amande comen,
Daer sprac Sente Pieter dus:
»Amand, broeder, die soete Jhesus
Moet u ghestarken in die duecht.
Met rechte ben ic zeere verhuecht,
Dat ghi mi doet so groote eere,
Ende u ghemoyt hebt so seere,
Om te visenteerne mine kerke.
God, die loon es van goeden ghewerken,

Sal u wel ghelden daert u bedaerf.
Nu biddic u, broeder, dese waerf,
Dat ghi wilt hooren mine bede,
Ende desen costere, die u mesdede,
Wilt vergheven sine mesdaet,
Want hine kende niet uwen staet."
Amand, diene saen bekende,
Also hem de Helighe Gheest insende,
Viel neder over sine knien,
Ende hi seide aldus mettien:
»O Prince der apostelen allen,
Hoe mach dese sake ghevallen,
Dat ghi u vernedert so seere
Mi te biddene, lieve heere?
Beveelt ende ghebiet over mi,
Ende wat uwen wille sy,
Dat ne moet in mi niet bliven."
Vele woorden mochtic scriven,
Beede van talen ende wedertalen,
Maer hoort dien slotele altemale.
Gracie ende ootmoedicheit vulcomen
Mochte men in hem beeden nomen;
Want die costre badt ghenade
Amande van allen sinen mesdaden,
Dat hi hem vergaf vriendelike
Door den Heere van hemelryke,
Ende door Sente Pieters bede,
Diene bider hand nam te diere stede,
Ende leedene in die kerke weder,
Ende bleef met hem hier neder,
Troostende vriendelike toten daghe;
Ende onse Heere, al sonder saghe,
Sende hem manna, hemelsch broot,
Mede te blusschene sinen noot,
Ende vele inghelen quamen daer,
Ende brochten licht scone ende claer,
Ende songhen ende dreven melodie:
Dus daden sy solaes ende vye,
Tote dat die dach upquam.
Mettien Sente Pieter orlof nam,

Ende ooc alle de inghelen mede
Voeren met hem ter heiliger stede,
Daer boven int soete hemelryke;
Maer eerst bevolen sine hoghelike...
In deser manieren es Amand bleven
In Roome, ende heeft hem ghegheven
Te behalene alle die pardoene
Entie aflate, om rechte soene
Te ghecrighene van moeder ende vader;
Ende hi, die vul minnen was al gader,
Ende van alder duecht fondament,
Wart bi den costre daer bekend,
Want hijt uut jonsten dede al,
Hi sach die maeltiden smal,
Ende die groote aermoede mede,
Die hi ghedoghede in de stede.

BROEDER GERAERT.

LEVEN VAN SINTE KRISTINA.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III. 477—483.

J. H. BORMANS, Leven van Sinte Christina.

Een uitnemend staaltje van hyperromantischen waanzin is het leven der Heilige Kristina de Wonderbare, wier mirakelen ons aan eene krankzinnige doen denken, en wel verre van kunstgenot te schenken, hier „eene komische werking" hebben, daar „weerzin en walging" verwekken. Dit werk is geschreven door zekeren Broeder Geraert, een minderbroeder, op verzoek van Femine van Hoye, waarschijnlijk priorin van het klooster van Mielen, bij St. Truien, hoogstwaarschijnlijk in de eerste helft der XVde eeuw. Het is vooral daarom van waarde, omdat het Hs., zooals door Prof. Bormans bewezen is, het eigenhandige werk van den schrijver is

KRISTINA'S WONDEREN.

vs. 495—660.

Wie suptijl dat haer heileghe lichame was.

Haer lichame was oec so sunderlinghe
Suptijl ende licht, dat hi op dinghe,

Die hoghe ende nauwe waren, ginc:
Dat si oec als een musche hinc
Aen den suptilen riseren van bomen:
Dies heeft men selden meer vernomen.
Als si woude beden, de maghet vrome,
So vlau si op die hoghe bome,
Ocht op torene ocht ander dinghe,
Die hoghe waren sonderlinghe,
Om dat si haer van den lieden woud verren,
Daer mense nien moght stoeren noch erren,
Ende daerse raste vonde aen den geeste;
Dat was haer boven al dat meeste.
Als si noch woud beden weder,
Ende in haer de gracie sturte neder,
Ya de godleke, spreec ic, gracie,
Ende de suete contemplacie,
So worden haer lede al, cleine ende groet,
Te gader gedruct in eren cloet;
Als geheit was, dat loept in een;
So dat haer lichame niet anders en sceen,
Noch dat men niet els en wart geware,
Dan enen ronden lichame aen hare.
Maer als die geestelec dronkenscap
Verteert was, ende dat suete sap
Dat haer scincte de godleke fonteine,
Die suete, suver es ende reine,
Ende als haer lede weder quamen,
Ende haer ierste vorme namen,
Die als een igel waren in een
Gecluntert, alst aen haer wel sceen,
So worden haer lede utegerect,
Die te voren waren bedect
Ende onder een onvormlec materie besloten
Ende temale te gader gevloten,
Ende haer lichame quam weder saen
Tsier vormen. Dat had al God gedaen!
Maer na dat dit sus was vergaen,
So ginc si menechwerf, al sonder waen,
Opte tuunstaken al rechte staen,
Daer si met groter devocien haer

Psalme sanc; want weetd dat voer waer,
Datd haer was pijnlec ende swaer.
Dat si der erden soude geneken,
Als si haer gebed soude spreken;
Want sien sochte engeen gemac
Als si haer gebedeken sprac.

Wiederwijs dat haer scene was gebroken.

Om dese dinghe ende deser gelike,
So scaemden hen haer vriende arm ende rike,
Ende oec haer sustre scaemdens hen sere;
Want het dochte hen groet onere.
Dat de liede hielden van hare,
Dat si vol van vianden ware.
Doen huerdense enen starken man,
Die alte quaet was ende starc, die ran
Ende liep haer na, ocht hise mocht vaen
Ende binden met isere banden saen.
Als hise dus jaeght, dese quade man,
Ende hise niet gevaen en can,
Gevielt te lesten, dat hise gereen
Ende brac haer met eer colven haer been.
Doen droechmense tehueswert ter selver uren.
Haer sustre ginghen enen meester huren,
Die haer scene soude achterwaren.
Also deedmense te Ludeke wert varen
Op enen wagen. Maer als di
Ersetere wart geware, dat si
So starc was in den geeste, deed hise
In enen kelder legghen van prise,
Wel gemuert in allen sinnen,
Ende daer besloot hise vaste binnen,
Ende bantse met iseren banden aen ene
Columme vaste, de maghet rene.
Ende als hi haerre scenen toe ginc,
Ende daer op leide alrehande dinc,
Dat sienre meestrien behoerde toe,
Ende hi ewech ginc, — nu hoert hoe
Dat si toet haerre scenen sach —
Si tract al af. dat daer op lach,

Ende dat hi daer op had gebonden;
Want haer had onwert, dat haer wonden
Soud achterwaren anders ieman,
Dan die den sieken genesen kan,
Ende die met enen woerde gesont
Maect die sijn toter doet gewond.
Daer om die Here, die als heeft macht,
Die en bedroeghse niet; maer op enen nacht,
Als in haer viel de geest ons Heren,
Wart si verloest met groten eren
Van banden, daer si met was gebonden,
Ende gegenst van allen wonden.
Als si der bande was los ende quite,
So steet daer gescreven in haer vite,
Dat si ginc wandelen daer tuschen die moere,
In den kelder over den vloere,
Vroleke, ende loefde van herten sere
Ende gebenedide dien Here,
Dien si bevolen had sterven ende leven,
Ende die haer dleven had gegeven.
Als si sus van den banden was vri,
Ende dan haer geest gevoelde, dat hi
Noch was besloten binnen den moere,
Gegreep si enen steen uten vloere
Van den keldere, ende warp den moer
Met sturen geeste, dat hi voer
Van een, so dat men daerdoer mocht gaen.
Nu moeghdi dit bi gelikenes verstaen:
Men neme gescut in enen boghe
Ende spanne, so men alder stijfst moghe:
So menne stiver spant ende dwinct,
So hi starcleker sciet ende swinct.
Also waest met haren geeste slecht:
Hi was bedwonghen boven recht,
Daer omme moest hi so stuerlec ut springhen,
Want Gods geest en mach nieman dwinghen.
Daer Gods geest es, daer es vriheit:
Daer om so vloegh si sonder arbeit
Met haren lichame doer de locht,
Rechs als een vogel die niet en docht.

Wiedwijs dat olie vloyde van haren borsten.

Nochtan dat dit al was ghescied,
So en lieten noch sustre noch vriende af niet;
Maer als si quam weder, ginghen sise vaen
Ende in een hulteren bloc vaste slaen,
Ende ginghense met banden vaste binden,
Om dat si de cracht haers geestes kinden,
Ende gaven haer tetene, als meneghen was cont,
Broet ende water als enen hont.
Ende om dat God woud tonen sijn macht,
Ende inder miraclen de groetheit sier cracht,
Ende dat mens vermanen soud verre ende wide,
So liet hise doghen tenen tide,
Als hi al sinen vrienden doet.
Alst hem dunct tijt end hen es goet.
Want het geviel also daer mede,
Dat scoudren, linden ende ander haer lede
Verweerden ende verherden als een hout,
Verrotten ende hadden leet menechvout;
So dat si daer af leet wee so groet,
Dat si nien conste geëten haer broet.
Als haers sus nieman en woud ontfarmen,
Ontfarmde de gene haers, die den armen
Es ter noet een toeverlaet.
Hi dede aen hoere een lijflic daed,
Ende toende aen hoere dat teken ende die
Miracle, dies gelijcs dat nie
Op ertrike en was vernomen te voren,
Sint dat Cristus was geboren:
Haer maeghdelec boiste, die droeghe waren,
Begonsten te vloeyene van alte claren
Olien, daer si met doer de noet
Cundde ende weicde haer droghe broet.
Dat was haer salve, daer si mede
Bestreec haer wonden ende haer lede,
Die verrotden; ende oec was dat
Pulment ende spise, die si at.
Als dit saghen beid sustre ende vriende,
Dat hare hoer God so wonderlec diende,

Begonstense te wenene ende maecten groet seer,
Ende en wouden Gods wille niet meer
In haren miraclen wederstaen;
Maer loestense van den banden saen,
Ende vielen neder op haer knien,
Ende baden haer genade van dien,
Dat si haer pijlecheit hadden gedaen,
Ende lietense vri ende ledech gaen.

LYRISCHE POËZIE.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnl. Dichtk. III. 491—505.
KALFF, Het lied in de Middeleeuwen, 1883.
WILLEMS, Oude Vlaemsche Liederen.
HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, Horae Belgicae II, X, XI.
Liederen van Zuster HADEWIJCH (uitg. der Vlaemsche Bibliophilen).
Oud-Vlaemsche liederen en andere Gedichten der XIVde en XVde eeuwen (uitg. der Vlaemsche Bibliophilen).

De liederen, hetzij zuiver lyrisch, hetzij meer episch, zijn de uitdrukking van den frisschen volksgeest, en als zoodanig zeer belangrijk. Oude liederen bezitten wij slechts weinig; de meeste, hoe oud ook de stof moge zijn, zijn slechts in latere omwerkingen uit de XIVde, XVde en XVIde eeuw tot ons zijn gekomen. De uitsluitend didactische richting der letterkunde in de XIIIde en XIVde eeuw is zeker eene der oorzaken, dat zuiver lyrische kunstvoortbrengselen betrekkelijk zoo schaarsch zijn.

MINNEZANGEN VAN JAN I, HERTOG VAN BRABANT († 1294).
HEREMANS, de liederen van Jan I (Nederl. Museum, 1880).

Deze liederen, negen in getal, zijn slechts in den Zwabischen tekst naar eene vertaling uit het Vlaamsch bekend, en door Willems (*OVl. Lied.*, bl. 11—25), alsook door Hoffmann von Fallersleben (Heremans, t. a. p.), zoo goed mogelijk in hunne oorspronkelijke gedaante teruggebracht.

I.

Minlike ende goet,
Hovesc ende rein van sinne
Essi ende wel gemoet,
Die ic met trouwen minne.

Si es coninghinne
In miere herten gront,
Daer si es vaste inne,
Nu ende ooc taller stont.
Vriendelike bevangen
Heeft mi een rode mont,
Ende twee blosende wanghe
Daerbi een kele ront

Noch so wordic gesont,
Trooste mi die minnelike,
Die mi heeft verwont.
Ay, genade, doghederike!
Ic moet sekerlike
Sterven in corter stont,
Mine werde genadelike
Dan uwe goetheit cont.
Vriendelike bevangen
Heeft mi een rode mont,
Ende twee blosende wanghe,
Daerbi een kele ront.

Lichtende oghen claer,
Minlike (?) een lieflike kinne
Doen mi sorgen baer.
Ay, genade, coninghinne!
In swinender noet ic brinne
Na u in aller stont,
Helpt mi, dat ic ghewinne
Troest, miere saelden vont.
Vriendelike bevangen
Heeft mi een rode mont,
Ende twee blosende wanghe,
Daerbi een kele ront.

II (IV).

Joncfrouwe edel goedertieren,
Wel gheraket van manieren,
Als ghijt ghebiet, so sal ic vieren
Tfernoy, daer ic bem inne.

Dat ic dus moet quelen,
Dat doet mi lieve minne;
In caens mi niet ghehelen:
Ghewaerlike ic ontsinne.

U eighen willic wesen.
Wet vorwaer, in caens ghenesen,
Het en si, dat ic in desen
Troest mogne an u ghewinnen.
Dat ic dus moete quelen,
Dat doet mi lieve minne;
In caens mi niet ghehelen:
Ghewaerlike ic ontsinne.

III (II).

Eens Meienmorgens vroe
Was ic upghestaen;
In een scoen boemgaerdekijn
Soudic spelen gaen.
Daer vant ic drie jonefrouwen staen
[Si waren so wale ghedaen],
Dene sanc voren, dander sanc na:
Harba lori fa, harba harba lori fa, harba lori fa!

Doe ic versach dat scone cruut
In den boemgardekijn,
Ende ic verhoorde dat suete luut
Vanden magheden fijn,
Doe verblide dat herte mijn,
Dat ic moeste singhen na
Harba lori fa, harba harba lori fa, harba lori fa!

Doe groettic dalrescoenste,
Die daer onder stont.
Ic deetse minen arm al ombevaen
Doe ter selver stont;
Ic woudese cussen an haren mont;
Si sprac: »Laet staen, laet staen, laet staen;
Harba lori fa, harba harba lori fa, harba lori fa!«

IV (III).

Ongelijc staet ons die moet,
Mi enten cleinen woutvogelkinen,
Als si verhogen dor den bloet,
Die si ten telgen sien ute scinen,
Daeronder si willen rasten in desen coelen Mei,
Ende verniewen haer ghesanc ende haer ghescrei.
Emmer dienen sonder loen, dats jamerlic.
Wetti wie dat dede? siet, dat bem ic!

Ic wil emmer bliven ghestade,
Ende en wille haer niet ontwinken,
Lonet si mi mit onghenade,
Owi, wes sal ic dan ghedinken?
Neen, ver Venus, laet erbarmen di,
Ende bid die lieve, dat si troeste mi.
Emmer dienen sonder loon, dats jamerlic.
Wetti wie dat dede? siet, dat bem ic!

Ic moet emmer draghen quale,
Nacht ende dach ende tallen stonden:
Dat doen mi haerre minnen strale,
Die vernuwen mine wonden:
Si staen onverbonden, dats al te haert,
Nu alreerst so jaghic up die wedervaert.
Emmer dienen sonder loon, dats jamerlic.
Wetti wie dat dede? siet, dat bem ic!

MINNEPIJN.

(Zuster HADEWIJCH, bl. 146).

Alse ons de linte wert gheboren,
Soe es men scoenre tijt in waen,
Dat bloyen sal gars ende coren,
Daer de meneghe op mach vervaen;
Selc hevet op toeverlaet ghedaen,
Dies hem bleef int herte toren;
Maer die minnen met minnen wilt bestaen,
Hi comt te sinen best te voren.

Oec bloyen in den somer bloemen
Vele, daer cleine aen es belanc:
Wi willen ons ter minnen noemen,
Die nie gherechte minne en dwanc.
Selc maket van minnen nuwen sanc,
Ende wilt hem gelucs van hare beroemen:
Dien minne doet goet, hi weets haer danc;
Van hare hebbic el cleine dan doemen.

Ay nadien dat die minne ghehinget,
Dat ic clage doemen ende herten noet,
Sone hebbic voer haer gheen ghedinghe:
Mijn recht es cleine, haer recht es groot.
Men zeget, de zwane, alse hi de doot
Ghesmaken sal, dat hi dan singhet;
Want soe ye minne van mi ghebood,
Dat willic dat si al volbringhet.

Ay minne, al houddi mi dus swaer,
Dat mi de tijt verswaret al,
Ghi gevet uwen caren openbaer
Uwe clare wondere al.
Ay dicke en wetic wat ic sal,
Alse ghi mi houdet soe wee in vare.
Wie met u clemt, ic blive int dal:
Mi gruwelt dicke hoe icke vare.

Ay minnen, die doch mochte vergheten
Dat grote leet dat ghi ons doet,
Ende wat ghi den meneghen hebt geweten,
Den enen wreet, den anderen goet:
De zelke besitti in uwe woet,
Dat hi van binnen al wert gheten;
Die selke sijn saechte van u ghevoedt,
Ende sijn van u doch onbeseten.

Van minnen machmen wonder spreken,
Haers wonders werken wat dat si;
Si toent met liste den selken hare treken,
Alse ic al di ende du al mi;

Si comt den zelken zaen soe bi,
Dat sine gherijnt op therte breken,
Ende selken laetse haer al vri:
Dus canse ontweghen ende weder reken.

Te nieute werden al in minne:
Dat es dat beste, dattic weet,
Van al den werken die ic kinne,
Al wetict mi wel onghereet;
Ende die de minne met niede dan besteet,
Al sonder herte ende sonder sinne,
Ende minnen dan niet met nieden versleet,
Dats cracht daer men bi minnen ghewinne.

Voertanemeer, wien lief, wien leet,
Die de minne met niede can ontghinnen,
Sine can verweren die storme heet,
Sine wone ghelijc met haer daer binnen.

Zoete Slavernij.

(*OVl. Lied en Ged.*, bl. 98).

Trouwe, ere, goet, zin, herte ende moet,
Reine vrauwe, es eighin dijn.
Ic weinsche u eere vor enich goet;
Contrarie, hem die wroughers sijn.
Eighin dijn
Es therte mijn,
Wat ghi mi doet.

Troost van u vrouwe, dats mijn behoet,
Troost mi alleyn uut zorgen pijn;
In u so rust mijns herten bloet
Claerre dan der zonnen scijn,
Eighin dijn
Es therte mijn,
Wat ghi mi doet.

Toocht mir ghenaden, beilde zoet,
Recht blivic stede in trouwen fijn.
Ic meene al goet, des wilt zijn vroet;
Comt mi in hulpen, vrouwe mijn.
Eighin dijn

Es therte mijn,
Wat ghi mi doet.

Drinklied.

(t. a. p, bl 172).

Scinc her den wijn;
Gheselle mijn,
Wi willen vroilic leven:
Het mach sulc sijn
Noch up den Rijn,
Die ons gheluc mach geven,
Al moeten wi nu sneven.

Wat saelt ghetruert?
De sulc bezuert,
Een ander moet bezoeten;
Wat nu ghebuert,
Ic willecuert.
God saelt noch tjaren boeten,
Dat wi nu trueren moeten.

In vruechden vro
Sine wi also,
Wi willens ons verbliden.
Wine achtens jo
Een averstroo;
Die ons daer om beniden,
God geve hem al ons liden.

God geve hem heil
Met vruechden geil,
Wie metten vrauwen hoven;
Al heift een veil
Den wint int zeil,
Hi mach hem wel beloven,
Es hi des nijts te boven.

Wel op, wel aen,
Laet niden staen,

Ende leven wi metter eere;
Met niders gaen,
Onnere ontfaen;
Van haren bozen kere
Elc man hem hoeden lere.

Scheiden.

(t. a. p., bl. 139).

So wie bi lieve in rusten leit,
Van niders clappen onbedwonghen,
Hi mach wel zinghen vroilicheit,
Tote dat de wachter heift ghesonghen:
»Stant up, hets dach!" Owi, owach!
Dats hier gheclach,
Met handen vast ghewronghen!
Menich hertze doet dan ghesceit,
Die also minlijc sijn ontspronghen;
Sceiden es hem tzaen bereit.

So wie bi lieve in rusten leit,
Van niders clappen onbedwonghen,
Hi mach wel zinghen vroilicheit.

Ic weinsche hem, die daer aerch of zeit,
Ghebrec van oghen ende van tongen;
Want gheen solaes daer voren gheit,
Maer dat de wachters niet ne clonghen:
»Stant up, hets dach!' Owi, owach!
Dats quaet verdrach,
Met ouden ende met jonghen!

Verlangen.

(t. a. p., bl. 171).

Egidius, waer bestu bleven?
Mi lanct na di, gheselle mijn;
Du coors die doot, du licts mi tleven.
Dat was gheselschap goet ende fijn,
Het sceen, teen moeste ghestorven sijn.

Nu bestu in den troon verheven
Claerre dan der zonnen scijn;
Alle vruecht es di ghegheven.

Egidius, waer bestu bleven?
Mi lanct na di, gheselle mijn,
Du coors de doot, du liets mi tleven.

Nu bidt vor mi, ic moet noch sneven,
Ende in de weerelt liden pijn:
Verware mijn stede di beneven,
Ic moet noch zinghen een liedekijn;
Nochtan moet emmer ghestorven sijn.
Egidius, waer bestu bleven?
Mi lanct na di, gheselle mijn,
Du coors die doot, du liets mi tleven.

Aan haar.

(t. a. p., bl. 181).

Neemt das vor goet,
Lief beilde zoet,
Das ich dir gheve
Sin, hertze ende moet,
In dijn behoet,
De wile ic leve.

In dijn bedwanc
(Mine rouc wiens danc),
So moetic bliven
Mijn leven lanc,
Mijn hoochste aenvanc
Vor alle wiven.

Een troostelic mein
Van dir allein
Maect mi verhueghet;
Dinc anders ghein,
No groot, no clein,
Mich els ghenueghet.

Trout vrauwe mijn,
Doet mir anscijn
Din gonst met trauwen.
Vor alle pijn
Es medicijn
Dijn lieflic scauwen.

El gheen ghedacht,
No dach, no nacht,
Dan di alleine.
Met ganser macht
Mijn liden zacht,
Troutzaerte reine.

De leeuwerik.

(t. a. p., bl. 205).

Aloeette, voghel clein,
Dijn nature es zoet ende rein,
So es dijn edel zanc.
Daer dienstu met den Here allein
Te love om sinen danc.

Daer omme bem ic met di ghemein;
Ander voghel willic ghein
Dan di, mijn leven lanc,
Aloeette, voghel clein,
Dijn nature es zoete ende rein,
So es dijn edel zanc.

Nider boos, onreine, vilein,
De rouc die es wel dijn compein
Neimt dien in u bedwanc.
Laet minlic hertzen sijn bi eyn
Sonder loos bevanc.

Aloeette, voghel clein,
Dijn name es zoete ende rein,
So es dijn edel zanc
Daer dienstu met den Here allein
Te love om sinen danc.

Nimmer rust.

(*Hor. Belg.* II, N. 97).

Ghequetst ben ic van binnen,
Doorwont mijn hert so seer,
Van uwer ganscher minnen
Ghequetst so lanc so meer.
Waer ic mi wend, waer ic mi keer,
In can gherusten dach noch nachte;
Waer ic mi wend, waer ic mi keer,
Ghi sijt alleen in mijn ghedachte.

Verlaat mij niet.

(t. a. p., N 96).

Mijn hert altijt heeft verlanghen
Naer u, die alderliefste mijn,
Uw liefde heeft mi omvanghen,
Uw eighen wil ic sijn.
Voor al die werelt ghemene,
So wie dat hoort oft siet,
Hebdi mijn herte allene:
Daerom, lief, en begheeft mi niet!

Heil den Gastheer.

(*OVl. Lied en Ged.*, bl. 230).

God gheve ons eenen bliden wert,
So sijn de gasten vroilic jo!
Die altoos blidelic ghebert,
So moochwi gansijch wesen vro;
Ach, lieve her wert, nu doe also!

Waer dranc nye man so goet ghelach?
Updat die wert es zorghen quijt,
So wilwi comen alden dach
Van nuchtens toter vespertijt.
Dese wert moet sijn ghebenedijt,
Hine acht des truerens niet een stroe.

Wael op, laet ons dan vroilic sijn;
Want ons die wert veil vruechden gan.
Wi drinken hier so goeden wijn,
Wat souden wi noch besceiden dan?
God gheve hem heil, diet ons vorwan,
Sijn leven lanc, met vruechden ho.

Scinc in, scinc in den duitschen traen,
Die luden doet so suetzen clanc.
Wi willen truerens avelaen;
Ach vruechden, nemmermeer verganc!
Die ons benijdt, hi hebbe ondanc;
Ic wilde hi zate in Jerico.

God gheve ons eenen bliden wert,
So sijn de gasten vroilic jo!
Die altoos blidelic ghebert,
So moochwi ganslijch wesen vro;
Ach, lieve her wert, nu doe also!

Och, gedenk mijner!

(*Hor. Belg.* II, N. 98).

Hi sprac: »Lief, wiltu mijns ghedincken.
Dinen orlof willic ontfaen;
Mijn hertebloet willic u scincken,
Dijn goetlicheit willic di laen.
Och, ghedinck mijns!"

Si sprac: »Hebbic dat wel verstaen?
Ach leider! moetwi ghesceiden sijn?
Dijn hertebloet willic ontfaen,
Ende leggent nevens dat herte mijn.
Och, ghedinck mijns!"

Hi sprac: »In mach niet langher beien,
Van dies ic in mijn herte doghen."
Wel droefelic ghinc si doe screien,
Die tranen spronghen haer uten oghen:
»Och, ghedinck mijns!"

Doen hise so droefelic sach screyen,
Doen droefde hem sijn herte binnen;
Doen en wilde hi niet langher beien,
Hi en sprac met enen droeven sinne:
»Och, ghedinck mijns!"

Hi nam een mesken in sijn hant,
Hi sprac: »Hout van den bloede mijn!
Soe waer ghi comt in enech lant,
Dat u ghedincke waeraf dat si.
Och, ghedinck mijns!"

Doen si dat mes ghetoghen sach,
Si sprac: »Saltu di selven steken?
Wat salic doen, o wi, o wach!
Mi dunct mijn herte sal mi breken.
Och, ghedinck mijns!"

Die joncfrouwe bleef in groten sorghe:
Dat was in also corter stont.
Hi nam aen hare sint Janne te borghe:
Die tranen vielen haer in den mont.
»Och, ghedinck mijns!"

Si stac hem een vingherlijn aen der hant,
Dat was al van finen goude,
So waer hi quame in enech lant,
Dat hi haers ghedincken soude.
»Och, ghedinck mijns!"

Die joncfrouwe was van hem ghescheiden,
Ende si bleef in groten rouwe.
Si sprac: »Onse Here moet u gheleiden,
Ende u beschermen onse soete Vrouwe!
Och ghedinck mijns!'

Die joncfrouwe ghinc op hare camer saen,
Haer selven ghinc si daer ontcleiden,

Een suver cleet heeft si aneghedaen,
Een heilech leven ghinc si doe leiden.
»Och, ghedinck mijns!"

Lied van den hoed.

(*O Vl. Lied.*, bl. 327).

»In een prieel quam ic ghegaen,
Aldaer ic bloemkine scone vant staen.
Daer pluctic minen lieve saen
Van violetten desen hoet.
Steet hi mi wale,
Draghicken wale,
Dunct hi u goet?"

»Joncfrouwe, dien hoet
Die staet u wale.
Wel overcuusche. scone smale,
Gheeft mi den hoet,
Soe doedi wale:
Gheeft mi den hoet!"

»Ic en wille, hi es soe fijn,
Dien hoet sal draghen mijn minnekijn.
Dat ghi mi bidt, gheeft mi onmare;
Te biddene sone hebdi ghenen spoet.
Steet hi mi wale,
Draghicken wale,
Dunct hi u goet?"

»Gherechte minne es een scarp sweert,
Dat God den jongelinge gheeft ghebaert.
Dat ic u bidde heeft u onmare?
Te biddene sone hebbic ghenen spoet?
Wel overcuusche, scone smale,
Gheeft mi den hoet,
Soe doedi wale,
Gheeft mi den hoet!"

„Jonchere, u woerde sijn onghetrouwe."
— „Si en sijn niet, wel scone joncfrouwe!"
— „Jonchere, soe doet minen raet,

Ende noempt u lief sonder baraet."
— „Ghenade, joncfrouwe, hoet mi vergaet,
Ghi sijt mijn troest, mijn toeverlaet,
Ghenade, lief, al doer oetmoet!
Ic blive hier doet,
Ine hebbe den hoet."

»Seker soe dadic sonde groet,
Sloeghic mijn lief aldus te doot!
Nu staet op, wi selen gaen
Blidelike al sonder waen."
— »God gheve ons tonser minnen spoet!
Nemmermeer en moet
Quaet dorper weten,
Wat die minne
Ons beiden doet."

De kerels.

(*OVl. Lied en Ged.*, bl. 154).

Wi willen van den kerels zinghen,
Si sijn van quader aert;
Si willen de ruters dwinghen,
Si draghen enen langhen baert.
Haer cleedren die zijn al ontnait,
Een hoedekin up haer hooft ghecapt,
Tcaproen staet al verdrayt;
Haer cousen ende haer scoen ghelapt.
Wronglen, wey, broot ende caes
Dat heit hi al den dach;
Daer omme es de kerel so daes,
Hi etes meer dan hijs mach.

Enen groten rucghinen cant
Es harde wel sijn ghevouch,
Dien neimt hi in sijn hant,
Als hi wil gaen ter plouch.
Dan comt tot hem sijn wijf, de vule,
Spinnende met enen rocke,
Een sleter omtrent haer mule,
Ende gaet sijn scuetle brocken.
Wronghele ende wey, broot ende caes

Dat heit hi al den dach;
Daer omme es de kerel so daes,
Hi etes meer dan hijs mach.

Ter kermesse wille hi gaen,
Hem dinct datti es een grave;
Daer wilhijt al ommeslaen
Met sinen verroesten stave.
Dan gaet hi drincken van den wine,
Stappans es hi versmoort;
Dan es al de werelt zine,
Stede, lant ende poort.
Wronghele ende wey, broot ende caes, enz.

Met eenen zeeuschen knive
So gaet hi duer sijn tassche;
Hi comt tote zinen wive,
Al vul brinct hi sine flassche.
Dan gheift soe hem vele quader vlouke,
Als haer de kerel ghenaect;
Dan gheift hi haer een stic van den lijscouke,
Dan es de pays ghemaect.
Wronghele ende wey, broot ende caes, enz.

Dan comt de grote cornemuse,
Ende pijpt hem turelureleruut;
Ay, hoor van desen abuze,
Dan maecsi groot gheluut.
Dan sprincsi alle al over hoop,
Dan waecht haer langhe baert.
Si maken groot gheloop,
God gheve hem quade vaert.
Wronghele ende wey, broot ende caes, enz.

Wi willen de kerels doen greinsen,
Al dravende over tvelt,
Hets al quaet dat zi peinzen,
Ic weetze wel bestelt.
Men salze slepen ende hanghen,
Haer baert es al te lanc;
Sine connens niet ontganghen,
Sine dochten niet sonder bedwanc.

Wronghele ende wey, broot ende caes
Dat heit hi al den dach;
Daer omme es de kerel so daes,
Hi etes meer dan hijs mach.

Ochtendafscheid.

(*Hor. Belg.* II, No. 64).

»Den dach en wil niet verborghen sijn,
Het is schoon dach, dat dunket mi.
Mer wie verborghen heeft sijn lief,
Hoe node ist dat si scheiden!"

»Wachter, nu laet uw schimpen sijn,
Laet slapen die allerliefste mijn!
Een vingherlinc root sal ic u schinken,
Wildi den dach niet melden."

»Och meldic hem niet, rampsalich wijf,
Het gaet den jonghelinc aen sijn lijf,
Hebdi den schilt, ic hebbe die speer:
Daer mede maket u van hier!"

Die jonghelinc sliep ende hi ontspranc,
Die liefste hi in sijn armen nam:
»En latet u niet so nae ter herten gaen,
Ic come noch tavont weder."

Die jonghelinc op sijn vale ros trat,
Die vrouwe op hogher tinnen lach,
Si sach so verre noortwaert inne
Den dach door die wolken op dringhen.

»Haddic den slotel van den daghe,
Ic weerpen in gheender wilder Masen,
Oft vander Masen tot inden Rijn,
Al en soude hi nemmer vonden sijn."

Naar oostland.

(*OVl. Lied.*, bl. 35; *Hor. Belg.* II, No. 105).

Naer Oostland willen wy ryden,
Naer Oostland willen wy mee,
Al over die groene heiden,

Frisch over die heiden,
Daer isser een betere stee.

Als wy binnen Oostland komen
Al onder dat hooge huis,
Daer worden wy binnen gelaten
Frisch over die heiden,
Zy heeten ons willekom zijn.

Ja willekom moeten wy wezen,
Zeer willekom moeten wy zijn,
Daer zullen wy avont en morgen,
Frisch over die heiden,
Noch drinken den koelen wijn.

Wy drinken den wijn er uit schalen,
En tbier ook zoo veel ons belieft;
Daer is het soo vrolijc te leven,
Frisch over die heiden,
Daer woent er mijn zoete lief.

Zangerloon.

(t. a. p., bl. 173; *Hor. Belg.* II, No. 58).

»Ic sie die morghensterre,
Mijns lievekens claer aenschijn,
Men salse wecken met sanghe
Die alderliefste mijn."

»Wie isset die daer singhet
Ende mi niet slapen en laet?
Hi sal sijn singhen laten,
Voorwaer segghe ic hem dat."

»Dat ben ic, ridder coene,
Een ridder wel ghemeit.
Wanneer suldijs mi lonen
Alle mijn sanghes arbeit?"

»Coomt noch tavond spade
Al voor mijns vaders hof;
Aldaer sal ics u lonen,
En secht daer niemant of!"

Den dagh die nam een einde,
Die jonghelinc quam aldaer,
Met sinen blanken armen
Woude hise ombevaen.

»Nu staet, joncheer, stille,
En rijdt mi niet te nae!
Ic moet noch eerste weten
Wat loon ic soude ontfaen."

»Berghen ende lant, schoon joncfrouwe,
Sal u vri eighen sijn,
Ende boven alle die daer leven
Suldi die alderliefste sijn."

»Sal ic boven alle joncfrouwen
Dijn alderliefste sijn,
So suldi, ridder coene,
Mijns lijfs gheweldich sijn."

Si namen daer malcander,
Si ghinghen enen ganc
Al onder een lindeken groene,
Die nachtegael daer op sanc.

Hi liet sijn mantel glijden
Beneden in dat gras,
Om dat sijn sporen vanden douwe
Niet en souden werden nat.

Daer laghen si twee verborghen
Die lieve langhe nacht,
Vanden avont totten morghen,
Tot dat scheen den lichten dach.

Steeds de uwe.

(t. a. p., bl. 366; *Hor. Belg.* II, No. 99, 100).

Ic sech adieu, wi twee wi moeten scheiden,
Bi u laet ic dat herte mijn;
Al waer ghi sijt, daer salt oec sijn,
Tsi vroud of pijn,
Altoos sult ghi die liefste sijn.

Adieu, adieu, adieu, tmoet immer wesen,
Adieu, adieu, alst wesen moet.
Ic ben ghewont, ic secht u bloot,
Mijn hert lijdt noot,
Ghi sijt mijn medicijn.

Cost ic u eer of doocht bewisen,
Dat sal ic doen nae mijn vermach,
Bi u te bliven nacht ende dach
Sonder verdrach,
Sonder besweert te sijn.

Och weerde boel, ic moet u altijt eren
Ende dienen u in al mijn tijt,
So worde ic alles trurens quijt,
Ende lief, in jolijt
Uw eighen dienre wil ic sijn.

Belieft u wat, soet lief, dat laet mi weten,
Ghi sult mi vinden altoos bereet,
Met u te liden goet ende leet,
Als ghi wel weet,
Gi sult die liefste bliven.
Ewich uw eighen,
Stadich sonder scheiden.

De gestorven geliefde.

(t. a. p., bl. 111; *Hor. Belg.* II, No. 16; Kalff, t. a. p. bl. 148—155; Breederoo, *Het daget uyt den Oosten*; Ten Brink, *Breederoo*, bl. 228—240; Beets, *Dichtwerken* II, bl. 75—79),

»Het daghet in den oosten,
Het lichtet overal;
Hoe luttel weet mijn liefken
Och, waer ic henen sal,
Hoe luttel weet mijn liefken!

Och warent al mijn vrienden
Dat mijn vianden sijn,
Ic voerdi uten lande,
Mijn lief, mijn minnekijn!

Ic voerdi uten lande."

»Dats waer soudi mi voeren,
Stout ridder wel ghemeit?
Ic ligghe in mijns liefs armkens
Met groter waerdicheit,
Ic ligghe in mijns liefs armkens."

»Lichdi in uws liefs armen?
Bilo! ghi en secht niet waer:
Gaet henen ter linden groene,
Versleghen so leit hi daer;
Gaet henen ter linden groene!"

Tmeisken nam haren mantel,
Ende si ghinc enen ganc
Al totter linde groene,
Daer si den doden vant,
Al totter linde groene.

»Och lichdi hier verslaghen,
Versmoort al in uw bloet!
Dat heeft ghedaen u roemen
Ende uwen hoghen moet,
Dat heeft ghedaen uw roemen.

Och lichdi hier verslaghen,
Die mi te troosten plach!
Wat hebdi mi ghelaten
So menighen droeven dach!
Wat hebdi mi ghelaten!"

Tmeisken nam haren mantel,
Ende si ghinc enen ganc
Al voor haers vaders poorte,
Die si ontsloten vant,
Al voor haers vaders poorte.

»Och is hier enich here
Oft enich edel man,
Die mi nu minen doden
Begraven helpen can?
Die mi nu minen doden —"

Die heren sweghen stille,

Si en maecten gheen gheluut;
Dat meisken keerde haer omme,
Si ghinc al wenende uut,
Ende si ghinc wederomme.

Si nam hem in haren armen,
Si custe hem voor den mont
In eender corter wilen
Tot also menegher stont,
In eender corter wilen.

Met sinen blanken swaerde
Dat si die aerde op groef,
Met haer sneewitten armen
Ten grave dat si hem droech,
Met haer sneewitten armen.

»Nu wil ic mi gaen begheven
In een clein cloosterkijn,
Ende draghen swarte wilen
Ende worden een nonnekijn,
Ende draghen swarte wilen."

Met hare claerder stemme
Die misse dat si sanc,
Met haer sneewitten handen
Dat si dat belleken clanc,
Met haer sneewitten handen.

De Koningskinderen.

(*OVl. Lied*, bl. 142; *Hor. Belg.* II, No. 27; Kalff, t. a. p., bl. 227 vlgg.).

Het waren twee coninckskinderen,
Si hadden malcander so lief,
Si conden bi malcander niet comen,
Het water was veel te diep.

Wat deed si? Sy stak op drie keersen,
Als 'savons het dagelicht sonc:
»Och liefste, comt, swemter over!"
Dat deed sconincs sone, was jonc.

Dit sach daer een oude quene,
Een also vileinich vel;
Sy ghinker dat licht uutblasen,
Daer verdronker dien jonghen helt.

»Och moeder," seidese, „moeder!
Mijn hoofjen doet mijnder so wee,
Mocht icker een cort half uertje
Spanceren al langhes de see?"

»Och dochter," seidese, »dochter!
Alleen en meucht ghi niet gaen;
Wect op u joncste suster,
Ende later die met u gaen."

»Mijn alderjoncste suster
Dat is also cleinen kint,
Si pluct maer al de roosjens,
Die si in haer weghen vint.

Si pluct maer al die roosjens,
En die bladertjens laet si staen:
Dan segghen maer alle de lieden:
Dat hebben conincs kindren ghedaen."

»Och dochter," seidese, »dochter!
Alleen en meucht ghi daer niet gaen:
Wect op u joncsten broeder,
Ende later die met u gaen."

»Och moeder, mijn joncste broeder
Dat is also cleinen kint,
Hy loopter naer al de voghels,
Die hy in sijn weghen vint."

De moeder ghinc nae de kerke,
De dochter ghinc haren ganc,
Tot sy er by twater een visscher,
Haers vaders visscher vant.

»Och visscher," seidese, »visscher,
Mijn vaders visscherkijn!
Woudt ghi een weinich visschen,
Tsoud u wel ghelonet sijn."

Hi smeet sijn net int water,
De lootjens die ghingen te gront.
Hoe haest was daer ghevisschet
Sconincs sone, van jaren was jonc.

Wat troc si van haer hande?
Een vingherlinc root van gout:
»Hout daer, mijns vaders visscher!
Dees vingherlinc root van gout."

Si nam hem in haer armen,
Si custen hem voor sijn mont:
»Och mondeken, cost ghi spreken,
Och hertjen, waert ghijder ghesont!"

Si nam hem in haer armen,
Si spronker mee in de see:
»Adieu, mijn vader en moeder!
Ghi siet mi nemmermee.

Adieu, mijn vader en moeder,
Mijn vriendekens alle ghelijc,
Adieu, mijn suster en broeder!
Ic vaerder nae themelrijc."

Heer Daniel.

(*OVl. Lied.*, bl. 126; *Hor. Belg.* II, No. 4).

Wildi horen een goet nieu liet?
Ende dat sal ic ons singhen,
Wat heer Danielken is gheschiet
Al met vrou Venus minne.

»Oorlof," sprac hi, »vrouwe waert!
Ende ic wil van u scheiden,
Ic wil gaen trecken te Romen waert
Al om des paus gheleiden."

»Heer Daniel, wilt ghi oorlof ontfaen,
Ic en wil u niet begheven:
Laet ons in die camer gaen
Die hoochste minne pleghen."

»Dat en doe ic niet, vrouwe fier!

Mi dunct in alle minen sinne,
Uw oghen bernen, al waert een vier,
Mi dunct ghi sijt een duvelinne."

»Heer Daniel, wat ist dat ghi secht?
Ghi en dort u niet vermeten,
Coomt ghi noch weder in den berch,
Dat woort en sal ic niet vergheten."

»Trouwen neen ic, joncfrou stout!
Nu noch te ghenen stonden
En peise ic om dinen roden mont,
Die en achte ic niet tot allen stonden."

»Daniel, wilt gi oorlof ontfaen,
Neemt oorlof aen die grisen;
Werwaert dat ghi henen keert,
Onsen lof sult ghi altijt prisen."

Hi nam een staf al in sijn hant,
Ende hi streec te Romen binnen:
»Nu biddic Maria, die moeder Gods,
Dat ic den paus mach vinden."

Doen hi quam voor den paus ghegaen,
Voor onsen eertschen vader:
»Here, ic soude mi biechten gaern,
Ende roepe op God ghenade.

Ic soude mi biechten seer bevreest
Met alle minnen sinne,
Ic heb seven jaer in den berch gheweest
Met vrou Venus die duvelinne."

»Hebdi seven jaer in den berch gheweest
Met vrou Venus die duvelinne,
So sult ghi bernen ewelijc
Al in die helsche pine."

Die paus nam enen droghen stoc,
Ende stac hem in die aerde beneven:
»Wanneer dosen stoc rosen draecht,
Dan sijn uw sonden vergheven."

Vermaledijt moeten die pausen sijn,

Die ons ter hellen driven!
Si hebben Gode so menighe siele ghenomen,
Die wel behouden mochten bliven.

Hi tooch te Ronsen op thoghe huus
Om drie sijnder suster kinder,
Die nam hi al metter hant.
Ende leidese bi Venus sijnder vriendinne.

Al doen den derden dach ommequam,
Dien droghen stoc droech rosen;
Men sant bode ende wederbode
Om heer Daniel te soeken.

Doen hi voor den berch quam,
Vrou Venus die quam hem teghen:
»Secht mi, secht mi, Daniel fijn!
Hoe is die reise gheleghen?"

»Hoe nu die reise is gheleghen,
Daer toe is mi so leide:
Die paus heeft mi sulken troost ghegheven,
Ewelic van God te sijn ghescheiden."

Si sette hem enen stoel,
Daer in so ghinc hi sitten,
Si haelden hem enen vergulden nap,
Ende wilde Danielken schinken.

Hi en wilde eten noch drinken,
Si wilde enen raet visieren,
Hoe si in die camer soude comen
Met seven camenieren.

Mer doen si uter camer quam
Al lachende ende al spelende,
Al hadde si ewelic ghespeelt,
Heer Daniel die hadde ghesweghen.

Mer die dit liedeken eerstwerf sanc,
Sijn harte lach hem in dolen,
Hi was liever in Venus bedwanc
Dan in helsche scholen.

In wil niet doen, en si met herten!

(*OVl. Lied en Ged.*, bl. 112).

Wat dinge men met herten doet,
Dan dar men niet verwerken,
Ende anders hevet cranken spoet,
Dits openbare int merken.
Wat sal een voghel sonder vlerken,
Die bliven moet bin zinen sperten?
In wil niet doen, en si met herten.

Met herten willic werc bestaen,
So ne sal mi niet verlangen:
Verlangen comt hem dickent aen,
Die anders werc bevanghen.
Met herten mach men dies ontgangen;
Verlanghen brinct al werc te smerten:
In wil niet doen, eu si met herten.

So waer hem binden herten twee
Eendrachtich sonder sceiden,
Daer deen den andren niet ontgee,
Die moghen vroylic beiden.
Met herten wil ic mi bereiden
Daer toe, ondanc der niders perten:
In wil niet doen, en si met herteu.

Here God, wilt hem ghehingen das,
Die hem met herten bindet,
Dat elc wel houde zinen pas,
Ende sceidens niet bewindet.
Hout stede ende trauwe, die trauwe vindet;
Trouwe ne sal mi niet ontverten:
In wil niet doen, en si met herten.

Hart en Oogen.

(*Borchgravinne van Vergi*, vs. 566 vlgg.).

Altoes moeten mijn oghen sien,
Waer si mijn lief vereeschen moghen,
Want hi heeft al die herte mijn,
Des moeti hebben met die oghen.

Wispelturigheid der min.

(Hadewijch, bl. 299).

Ic late haer gerne afslaen mijn hovet,
Indien datse doch mire noot gelovet,
Si die mi van den tenne rovet
Metter treckender ciere, die si mi toeghet.

Waeromme toendi mit dat ghelaet,
Daer ghi mi namaels met verslaet?
Want alst met mi ter noot wert gaet,
So drijfdi met mi uwe baraet.

Ay minne! u treken sijn te snel:
Alse ghi toent een, soe meindi een el;
Nu staphans zoete, nu staphans fel:
Bleefdi op een, soe dadi wel.

Uwe baraet dat es te sterc
Hen, die dienen in uwe perc,
Ende al toesetten hare ghemerc,
Om te voldoene uwes willen werc.

Ghi verlost wise ende vroede
Ende setse in menechfuldegen moede;
Als si meest scinen buten spoede,
Gheefdi hen uwe gichten sonder hoede.

Ghi sijt scalc ende goedertieren,
Sachte als een lam ende ongehiere,
Alse onghetimde wilde diere
In de wustine sonder maniere.

De troost der liefde.

(*Vaderl. Museum*, Dl. I, bl. 74).

Solaes, God gheve u goeden dach,
Daer men di eert met rechter trouwen!
Ic dijns niet ontberen en mach,
Dies willic di in rime bouwen.
Hets jammer, dat si di anscouwen,
Die draghen enen loesen moet.

Mochtic vergheten allen rouwen!
Solaes prisic voer alle goet!

Hoe mochtic solaes ontberen,
Als ic sie ene beelde fijn!
In cans der liever niet gheweren,
In moet dan haer eyghen sijn:
Si heeft soe vriendelijc anschijn,
Hoer vlamme dat mi berren doet
Recht midden in die herte mijn!
Solaes prisic voer alle goet!

Solaes verlene mi God die Here,
Die wile dat ic solaes begere!

Van minnen.

(t. a. p., bl. 389).

Ane u, reyne creature
Die alderliefste boven allen wiven,
Scrivic saluut te deser ueren
Ende wille tuwen dienste bliven
Met ziele, met live, nacht ende dach,
Tallen tide, vroech ende spade,
Met al dat ic verleisten mach;
Wel suete lief, hebt mijns ghenade!
Miere herten troest, miere herten speghel!
Soe sidi in mi gheprent,
In mijn herte, als een seghel!
Ic moet liden groet torment,
Dat ic u niet en mach comen te spraken
Ende u claghen minen noet.
Wel scone lief, dit sijn die saken,
Daer ic om quele toter doot.
Mochtic u dicke comen bi
Sonder begrijp van niders fel,
Soe waric alder sorghen vri,
Ende hadde in mijn herte spel.
O wi, ach lasen! nenic niet!
Ic moet u scuwen ende vlien
Doer quade tonghen, diemen ontsiet!

Al onghelue moet hem ghescien!
Dit doet mi doghen grote pine
Ende groet torment int herte binnén,
Dat ic van groter smerte verdwine
Sonder troest; dat wilt bekinnen!
Op hope eest dat ic gheduere,
Dat noch beter werden sal.
Al eest, dat ic nu drinke tsuere
Ic hebbe hope op goet gheval.
Wildi bekinnen mine quale,
Ende daeromme in u herte dincken,
Dat wetic wel, overcuusche smale,
Ic soude te blideliker drinken
Mijn rouwe ende mijn bitter zeer,
Dat ic om uwen wille moet doghen.
Scone joncfrou, in bidde u nemmeer
Dan ghi mijn pine hebt voer oghen.

Hildebrant.

(*OVl. Ged.*, bl. 129; *Hor. Belg.* II, No. 1; XI, bl. 122; Kalff, t. a. p., bl. 77 vlgg.).

»Ic wil te lande riden,"
Sprac meester Hillebrant,
»Die mi den wech wil wisen
Te Barnen in dat lant!
Si sijn mi onbekent gheweest
So menighen langhen dach,
In driendertich jaren
Vrou Goedele ic niet en sach."

»Wildi te lande riden,"
Sprac hertoch Abelaen,
»Ghi vinter op der merken
Den jonghen helt, is coen,
Ghi vinter op der merken
Den jonghen Hillebrant:
Al quaemdi onder twaelven,
Van hem wordi aengherant."

»Soude hi mi daer aenranden
Met enen evelen moet,
Ic doorhouwe hem sinen schilt,
Ten doet hem nemmermeer goet.
Ic doorslae hem sinen schilt
Met enen schermenslach,
Dat hijt siner vrou moeder
Een jaer wel claghen mach."

»Dat en suldi niet doene,"
Sprac joncheer Diederic,
»Ic heb den jonghen Hillebrant
Met goeder herten lief.
Ghi sult hem sere groeten
Al door den wille mijn,
Ende dat hi u laet riden,
So lief als ic hem mach sijn."

Al metten selven woorden
Hi die groene gaerde opran
Tot in des merken pleine,
Hillebrant, die oude man,
Tot in des merken pleine,
Daer hi den jonghen vant.
»Wat doet desen ouden grise
Hier in mijns vaders lant?

Ghi voert een harnas louter,
Al waerdi eens conincs kint,
Ghi maecter mijn jonghe herte
Met sienden oghen blint;
Ghi sout tsoheime bliven
Ende houden uw ghemac."
Met enen hupschen ghelude
Die oude loech ende sprac:

»Soude ic tsoheime bliven
Ende houden mijn ghemac?
Van striden ende van vechten
Daer is mi af ghesacht,
Van striden ende van vechten
Al op mijn henenvaert;

Dat segghic u wel, jonghen helt,
Daer wert af grijs mijn baert."

»Den baert sal ic u afrucken
Ende daertoe sere slaen,
So dat u dat rode bloet
Over uw wanghen sal gaen;
Uw harnas ende uwen schilt
Moet ghi mi ghevende sijn,
Ende bliven mijn ghevanghen,
Behoet God dat leven mijn."

»Mijn harnas ende schilt
Daer heb ic mi met gheneert,
Ic en was noit mijn daghen
Van enen man verveert."
Si lieten daer haer woorden,
Si ghinghen met swaerden slaen,
Ende wat si daer bedreven,
Dat suldi wel verstaen.

Die jonghe brocht den ouden
Een also swaren slach,
Mer dat hi van al sijn daghen
Nie so seer vervaert en was;
Sijn paert dat spranc te rugghe
Wel twintich vademen wijt:
»Den slach, die ghi daer sloeghet,
Heeft u gheleert een wijf!"

»Soude ic van vrouwen leren,
Dat waer mi grote schande:
Ic heb noch ridders ende heren
Binnen mijns vaders lande,
Ic heb noch ridders ende cnechten
Al in mijns vaders hof;
Wes ic niet gheleert en hebbe,
Daer over lere ic noch."

Het quam so dat den ouden
Liet sinken sinen schilt,
So dat hi den jonghen Hillebrant

Sijn swaert al onderghinc;
Hi nam hem in sijn middele,
Al daer hi smaelste was,
Hi worp hem neder te rugghe
Al in dat groene gras.

»So wie hem selven aen den ketel wrijft,
Hi heeft gaerne van den roet:
So hebt ghi ghedaen, ghi jonghe helt!
Hier teghen uwen wederspoet.
Spreect nu uw biechte,
Uw biechtvader wil ic sijn,
Dats, sidi van den wolven,
Ghenesen moocht ghi sijn."

»Wolven dat sijn wolven,
Si lopen door dat wout:
Ic ben een jonghen deghen
Gheboren uut Grieken stout:
Mijn moeder hiet vrou Goedele,
Een hertoghinne fijn,
Ende den ouden Hillebrant
Dat is die vader mijn."

»Hiet uw moeder vrou Goedele,
Een hertoghinne fijn,
Was Hillebrant dijn vader,
So bistu die sone mijn."
Hi schoot op sinen helme,
Hi custe hem aen sinen mont:
»Nu danc ic God den here,
Dat ic u sie ghesont."

»Och vader, lieve vader!
Die wonden, die ic heb gheslaghen,
Wil ic al mijn leven lanc
In mijnder herten draghen."
— »Nu swighet, sone, stille!
Der wonden weet ic wel raet;
Wi willen van hier scheiden:
God sterc ons op die vaert!

Nu nemet mi ghevanghen

Als men enen ghevanghen doet;
Vraghen u dan die lieden,
Wat man dat ghi daer voert,
So suldi hen dan segghen:
Tis een die quaetste man,
Die oit op deser werelt
Van moeder lijf ghewan."

Het viel op enen Saterdach
Omtrent der vespertijt,
Dat die jonghe Hillebrant
Die groene gaerde op reet.
Hi voerde op sinen helme
Van goude een cranselijn.
Ende neven siner siden
Den liefsten vader sijn.

Hi voerde hem ghevanghen
Al sonder arghelist,
Hi sette hem bi sijnder moeder
Boven haer aen haren disch.
»Sone, wel lieve sone!
Dat gheeft mi al te vri,
Waer om ghi desen ghevanghen
Hier settet boven mi?"

»Moeder," seide hi, »moeder!
Die waerheit sal ic u saghen:
Aen gheender groender heiden
Had hi mi bi nae verslaghen;
Het is Hillebrant die oude,
Die liefste vader mijn:
Nu neemt hem in uwen armen,
Ende heet hem willecom sijn!"

Si nam hem in haren armen,
Si custe hem aen sinen mont:
»Nu danke ic God den here,
Dat ic u sie ghesont.
Wi willen van hier scheiden
Ende varen in ons lant;

Te Barnen binnen der steden
Daer sijn wi wel becant."

GEESTELIJKE LIEDEREN.

Stabat Mater.

(*Belg. Mus.* III, 441—463; vooral 447).

Maria stont met groten rouwe,
Scere beweent met goeder trauwe,
Biden cruce, daer Jhesus an hinc.
Met drouver herten moest soene scouwen,
Haer lieve kint, dorsteken, dorhouwen;
Tswert des rouwen haer herte dorghinc.

Hoe droeve ende hoe onblide
Was die moeder ghebenedide
Om haer kint, den waerden zone,
Doe zoe hem zach die pine liden,
Al dorsteken up eene zide,
Ghecroont met eenre felre crone.

Wie es die niet wenen en mach
Met Marien, ende dit gheclach
Helpen draghen, ende dit torment,
Dat zoe scauwede zonder verdrach,
Als upten goeden vrindach,
Daer Jhesus leet zijn zware ellent.

Soe sachene vor smenschen zonden,
Haer lieve kint, den fellen honden
Televeren ter pine ant hout;
Soe sachene daer zo zere wonden
Dor handen, dor voeten, ter herten gronde,
So dat zijn lechame wert al cout.

Hier omme, moeder alre minnen,
Doet ons verdrouven onse zinnen,
Dat wi bekennen dat grote wee,
Dat onze herte ontsteke van binnen
Met Gods minne, dat wi bekinnen
Gods rike ende begheren emmeer.

Nu, helighe moeder, doet als ghi (?),
Dat Jhesus minne met ons zi,
Dat oerboerlijc es onzer zielen,
Ende doet wenen zo metti,
Dat Jhesus wonden planten in mi,
Ende zi mi gansen ende heelen.

Die hi om onzen wille leet,
An zijn cruce, naect ontcleet,
Daer hi staerf na smenschen gelike,
Dat hi ons gheve sulc beleet,
Als onze ziele doet ghesceet
Van onzen lechame, zijn hemelrike.

Aan Maria.

(Maerlant, *Sp. Hist.* I[7], 47, 1 vlgg.).

Vrouwe, moeder alre vroude!
Fonteine van onsen behoude!
Precieus boven allen goude!
Dierst alre steenen menechfoude!
Mi bedinken mine scoude,
Die ic wrochte in ongedoude,
Nu waert tijt dat ic mi scoude,
Ende ic bade omme uwe houde,
Dies so biddic een deel boude,
Welken tijt so mijn herte spoude,
Dats alse dende coemt van mire oude,
Hoet mi van den helschen coude,
Dat mi dat vier niet en bescoude!
Laet tfleesch hem mingen metter moude!

Dies est Laetitiae.

(*Hor. Belg.* X; No. 22, vgl. 21).

Het is een dach van vrolicheden
In des conincs hove,
Want daer heeft gewonnen heden
Een maecht van groten love
Een kynt, gemaect al wonderlijc
Ende altemael geruchtelijc
Nae zijnre menschelicheden.

Dat dair is onuutsprekelijc
Ende dair toe onbegripelijc
Na zijnre godlicheden.

Die moeder is dochter wonderlijc
Dies zoens, hij is hoor vader.
Waer hoord yeman des ghelijcs?
Hy is God ende mensch to gader;
Hy is knecht ende daertoe heer,
Hy is overal, dats meer,
Onbegripelic te vynden;
Hy is teghenwoordich ende veer,
Tis groot wonder ende meer,
Ten can gheen mensch verzinnen.

Doe voortquam die Godes zoen
Vander maget pure,
Ghelijc der lelyen bloeme schoon,
Verwondert der natuere,
Dat die jonghe maghet wan,
Dat was, eer ye dinc began,
Mensch na zijn behagen;
Dat die borsten der reynicheit
Gaven melck der kyntslijcheit
Den ouden van daghen.

Ghelijc dat niet en quetst dat glas,
Daer die sonne schiint dore,
Ghelovet dat sy maghet was
Na der dracht als vore.
Die moeder is gebenedijt,
Door wies besloten lichaem lijt
Die Gods zone geboren;
Die borsten oec wel heylich waren,
Die God in sine jonghe jaren
Te zugen hadde vercoren.

In den duuster wan die maecht
Der zonnen verlichter;
Die prins wert inden stal gelaecht,
Alder werelt stichter;

Men bant hem mit een wieghebant,
Die de sterren maecte mitter hant,
Doe hy den hemel wrachte;
Hy weende als een kindekijn mede,
Die donren inden wolken dede,
Doe hy opvoer mit crachte.

God den harderkiin ontboot
Des nachts al by hooren beesten
By den engel blyscap groot
Al vandes conincx feesten,
Dat gewonnen had een maecht;
In eenre krebbe was hy gelaecht,
In doekelkijn gewonden;
Hy is alder werelt heer,
Van gedaente scoenre meer
Dan ye mensche was vonden.

Doe men al die werelt bescreef,
Doe ghinc die maecht met kynde,
Te Bethleem dat sy doe bleef
Ende wan dat kynt dair ynne,
Die ons moet scriven in dat hof,
Dair die enghelen singhen lof
Van zijnre waerdicheden:
Heer God van hemelrijc,
Gheeft ons allen op aertrijc
Van goeden willen vrede!
Amen.

Kerstlied.

(*Hor. Belg.* X, No. 14).

Ons ghenaket die avontstar,
Die ons verlichtet also claer:
Wel was haer doe.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Dat huus dat hadde so menich gat,
Daer Cristus in gheboren was:

Wel was haer doe.
Susa nina susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Si sette dat kint op haren schoot,
Si cussedet voor sijn mondekijn root;
Het was so soet.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Si sette dat kint op hare cnien,
Si sprac: »Groot eer moet u gheschien!"
Wel was haer doe.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Si sette dat kint op haren aerm,
Mit groter vrouden sach sijt aen;
Het was so soet.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Die moeder makede den kinde een bat,
Hoe lieflic dattet daer inne sat!
Wel was haer doe.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Dat kindekijn pleterde mitter hant,
Dattet water uten beckin spranc:
Wel was haer doe.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

Die os ende ooc dat eselkijn
Die aenbeden dat soete kindekijn:
Wel was haer doe.
Susa ninna susa noe,
Jesus minne sprac Marien toe.

MARIALIED.

(t. a. p., No. 28).

God groet u coninghinne,
Maria soet gheluit,

Ghi sijt een vat vol minnen,
Altoos ghebenedijt!
O weerde bruut der weelden,
U lof is ewich lanc,
Fonteine des ewighen levens,
Schenket ons der minnen dranc!

God groet u, alreclaerste,
Die ic aenschouwen mach!
Maria onse bewaerster,
Si is een ewich dach
Vol schoonheit sonder verdrieten,
Vol alre doochden groot:
Och mocht ic haer ghenieten,
Die edele rose root!

God groet u, merghensterre,
O spieghel sonder smit,
Schoonheit sonder meren,
O lelie onbesmit,
Maria edele sonne,
Ic mach u gheven prijs,
Ghi sijt een suver bloeme,
Een rose des paradijs!

God groet u, suver maghet,
O peerle der joncfrouwen schoon
Ghi schijnt ghelijc der sonnen
Al in des hemels troon;
Daer is si uutvercoren
Een spieghel al volmaect,
Als een vercierde rose,
Och moeder ende maecht!

God groet u, suver maghet,
O soete medecijn,
Och dach die ewich daghet,
Hoe gheerne waer ic dijn!
En wilt mi niet vergheten,
Wel edel honichroot,
Als mi mijn herte sal breken
In der uren mijnre doot.

Het hemelsch vaderland.

(t. a. p., No. 43).

Och waer ic in mijns vader lant,
So en durfte ic niet meer truren!
Den enghen wech heb ic bestaen,
Hi wort mi dicwijl sure.

Den enghen wech den moet ic gaen
Ende ic moet immer sterven.
Ghenoechte, solaes ende alle vroude
Die moet ic leren derven

Ic heb so langhe ghenoechte ghesocht
In minnen der creaturen:
Dat heb ic also duur becocht,
Haer vroude en mach niet duren.

Si moeten al ghelaten sijn
Mit herten ende ooc mit sinnen,
So blivestu vri ende onghevaen
Van hare valscher minnen.

O lieflic lief, een heimelic troost,
Ic wil mi tot u voeghen
Ende minnen onbecant te sijn:
In di is mijn vernoeghen.

Och enich een ende anders gheen,
Wanneer wildi mi troosten?
Ic doghe so menich hertenwee,
Och woudi mi verloosten!

Och edele siele, verweende bruut,
Laet staen u weenlike truren!
Den ewighen troost is u belooft,
Hi comt in corter uren.

Och herte vri, hoe wel is di!
Condijt te rechte besinnen,
Lief ende leit ghetroost te sijn
Ende God alleen te minnen.

Der minnen quael is wee ende wael:
Och mocht ic hem beschouwen,
Ic worde ghesont in corter stont,
In hem is mijn vertrouwen.

Jerusalem, mijns vader lant,
Nae di verlanghet mi sere!
Hier is so menighe bitterheit;
Dat doet mi dijns begheren.

Dijn borghers sijn so seer verblijt
Van buten ende ooc van binnen:
Si drinken uter minnen vloet,
Si moghen wel vrolic singhen.

Si loven alle Gode soetelic,
Ten is niet uut te spreken;
Haer bliscap is so menichfout;
Den rouwe is al vergheten.

DRAMATISCHE POËZIE.

JONCKBLOET, Gesch. der Mnl. Dichtk. III. 506—569.
HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, Horae Belgicae. P. VI.
MOLTZER, Middelnederlandsche Dramatische Poëzie (in Mnl. Bibliotheek), 1875.

De middeneeuwsche letterkunde is over het algemeen arm aan dramatische voortbrengselen, doch de Middelnederlandsche maakt hierop eene gunstige uitzondering. Het geestelijk drama (vgl. Gallée, Bijdrage tot de Gesch. der Dramatische vertooningen in de middeleeuwen, 1873), is ten onzent wel is waar slechts door een enkel mysteriespel vertegenwoordigd, doch van de wereldsche zijn er tien tot ons gekomen, en wel drie *abele spelen* of ernstige stukken, een *zinnespel*, in den trant der latere rederijkers: *Van den winter ende van den somer*; en zes *sotterniën*, die na de ernstige stukken werden opgevoerd.

De drie abele spelen zijn kennelijk van denzelfden dichter en in het begin der XIVde eeuw geschreven; zij hebben in vergelijking met de zwakke tooneelstukken, in Frankrijk gedurende dat tijdperk geschreven, vrij groote kunstwaarde, en de sotterniën tintelen van levendigen volkshumor, de kleuren, waarmede tooneelen uit de lagere volksklasse ons worden geschetst, zijn frisch, doch hard. Fijne scherts of zelfs gekuischte taal moet men in deze voorloopers onzer 17de-eeuwsche kluchten niet zoeken.

EEN ABEL SPEL VAN ESMOREIT.

Moltzer, t. a. p., bl. 1 vlgg.

(*Horae Belgicae*, P. VI, bl. 3—39).

God die van der maghet was geboren,
Omdat hi niet en woude laten verloren,
Dat hi met sinen handen hadde ghemaect,
So woude hi al moedernaect
Die doot sterven in rechter trouwen.
Nu biddic u, heren ende vrouwen,
Dat ghi wilt swighen ende horen.
Het was een coninc hier te voren,
In Cecilien was hi gheseten
(Verstaet, so moeghdi wonder weten),
Ende ghecreech een kint bi sijn wijf;
Maer bi hem hielt hi enen keitijf,
Sijns broeder sone, hiet Robbrecht,
Die dat coninerike na recht
Altemale soude hebben verworven,
Haddie coninc sonder oor ghestorven.
Maer nu wert daer een cnecht gheboren,
Dies Robbrecht hadde groten toren
Ende int herte groten nijt.
Nu seldi hier sien in corter tijt,
Wat dat den jongheling gheschiet,
Ende hoe hi ghebracht was in swaer verdriet,
Ende enen Sarrasijn es vercocht,
Ende in groten ellende brocht,
Ende ooc die moeder, diene droech,
Dat si daer na noit en loech
In twintich jaren, daer si lach
Ende noit sonne noch mane en sach:
Dat beriet her Robbrecht al.
Nu swijcht ende merct hoet beghinnen sal.

Robbrecht

Ay mi! ay mi, der leider gheboort,
Die hier nu es comen voort,
Van Esmoreit den neve mijn.
Ic waende wel coninc hebben ghesijn,

Als mijn oem hadde ghelaten tlijf.
Nu heeft hi al bi sijn wijf
Een kint ghecreghen, die oude viliaert.
O Cecilien, edel bogaert,
Edel foreest, edel rijc!
Ic moet bliven ewelijc,
Edel foreest, van di bastaert:
Dies mijn herte also beswaert,
Dat mi inbringhen sal de doet;
Maer bi den Here die mi gheboet,
Ic sal daer omme pinen nacht ende dach,
Hoe ic dat wecht verderven mach;
Ic saelt versmoren oft verdrincken:
Daer sal ic nacht ende dach om dincken,
Al soudic daer omme liden pijn.
Ic sal noch selve de coninc sijn
Van Cecilien, den hoghen lande.
Ic sal ooc pinen om haer scande,
Der coninghinne, mijns oems wijf,
Dat hi nemmermeer sijn lijf
Met haer en sal delen, die wigant.
Aldus so sal mi bliven tlant,
Machic volbringhen dese dinc.

—

Meester.

Waer sidi, hoghe gheboren coninc
Van Damast, gheweldich heer?
Mijn herte es mi van rouwen seer,
Van saken, die ic hebbe ghesien.

De coninc.

Platus meester, wat sal gheschien,
Daer ghi aldus om tachter sijt?

Meester.

Her koninc, te nacht te mettentijd
Was ic daer buten op dat velt.
Daer sach ic die lucht also ghestelt

Ende die planeten ant firmament,
Dat in kerstenrijc een kint
Gheboren es van hogher weerde,
Dat u sal doden metten sweerde,
Her coninc here, ende nemen tlijf,
Ende u dochter sal sijn sijn wijf,
Ende kerstenheit sal si ontfaen.

De coninc.

Meester, nu doet mi verstaen,
Wanneer so was dat kint gheboren?

Meester.

Te nacht, her coninc, als ghi mooht horen,
So wert gheboren dat jonghelinc.
Sijn vader es een hoghe coninc
Van Cecilien in kerstenlant.

De coninc.

Meester, nu so doet mi becant,
Selen dese saken moeten sijn?

Meester.

Jaes, her coninc, bi Apolijn!
Ofte en doe cracht van groter hoeden
Maer wildi werken na den vroeden,
Ic sal u enen raet visieren,
Hoe ende in wat manieren
Dat ghi selt bliven in uwen staet;
Want enen goeden scarpen raet
Waer hier goet toe gheoerdeneert.

De coninc.

Ay, nu so ben ic ghescoffeert!
Van der saken, die ghi mi telt,
Es mijn herte also ontstelt,
Dat ic mi niet gheraden en can;
Maer ghi sijt so wisen man,
Platus meester, lieve vrient,
Ende hebt mi langhe met trouwen ghedient,

Ende meneghen wisen raet ghegheven,
Dat ic in eren altoos ben bleven:
Nu biddic u, meester ghetrouwe ende goet,
Dat ghi al metter spoet
Wilt hulpen vinden enen raet,
So dat ic blive in minen staet
Ende van den jonghelinc onghequelt,
Daer ghi mi dus vele of telt,
Dat ic sijns mach wesen vri.

Meester.

Her coninc here, so hoort na mi,
Edel baroen, edel wigant:
Ghi selt mi gheven altehant
Enen scat met mi te vueren,
Ende ic sal in corter ueren
Daerwaert riden onghespaert;
Den jonghelinc van hogher aert
Sal ic ghecrighen met miere const.
Ic bidde Mamette om sine onst,
Dat icken ghewinnen moet met eren;
Want nemmermeer en waenic keren,
Ic salne u bringen in uwer ghewout.
Daer omme seldi mi silver ende gout,
Her coninc, gheven in miere ghewelt.
Ic salne stelen of copen om ghelt
Ofte ghecrighen met enegher list:
Aldus hebbic den raet gheghist.
Dan sal hi u vri eighen sijn,
Hi sal werden een goed payijn,
Na onser wet selen wine leren:
Aldus so seldi bliven in eren.
Hi sal wanen, dat ghi sijn vader sijt
Nu lichtelijc. Hets meer dan tijt,
Ic wil gaen varen metter spoet.

De coninc.

Platus meester, desen raet es goet.
Gaet henen ende haest u metter vaert,
Ic wille dat ghi niet en spaert.

Nemt scats ghenoech in uwer ghewelt
Metter ghisschen ongetelt,
Ende brinct mi den jongheline:
Dies biddic u boven alle dinc,
Ende en spaert daer ane ghenen cost,
Want ic hebbe so groten lost,
Dat ic den jongheline soude bescouwen.

Meester.

Her coninc here, in rechter trouwen!
Ic sal daer omme pinen dach ende nacht.

Robbrecht.

Entrouwen! ic hebbe so langhe ghewacht,
Dat ic ghecreghen hebbe mijn begheert.
Dese jongheline die es so weert
Met minen oem den ouden grisen
Ende metter moeder, dien si prisen,
Dat si nie scoender kint en saghen:
Dese blisscap sal ic hen verjaghen,
Want het gheeft miere herten pijn.
Vermalendijdt moetstu sijn
Ende die u ooc ter werelt bracht!
Want ic nie sint, dach noch nacht,
Bliscap int herte en conde ghewinnen.
Al souden si beide daer omme ontsinnen,
Dijn lijf dat heefstu nu verloren:
Ic sal di in enen put versmoren
Ofte sterven doen een ergher doot.

Meester.

O vrient, dat ware jammer groot:
Het dunct mi sijn so scone kint.
Ghi sijt emmer te male ontsint,
Dat ghi wilt doden dese jonghe gheboert;
Maer ghi sijt daer op ghestoert,
Dat hoeric wel ane uw ghelaet.
Ic bidde u, vertrect mi uwen staet,
Waer omme sidi daer op so gram?

Robbrecht.

Vrient, doen hi ter werelt quam
Ende van siere moeder wert gheboren,
Quam mi in minen slape te voren,
Dat hi mi nemen soude mijn leven:
Dies ben ic in sorghen bleven,
Dat ic noit sint en conste gheduren,
Ende ic hebbe ghewacht van uren turen,
Ende hebben ghestolen der moeder sijn.
Ic meine dat hi nu sinen fijn
Doen sal, eer hi mi ontgaet.

Meester.

Vrient, ic sal u beteren raet
Gheven, wildi na mi horen.
Secht mi: wanen es hi gheboren?
Dies biddic u doer Apolijn.
Hi mochte van selker gheboerten sijn,
Ic salne copen altehande!
Ende voerene met mi uten lande
In heidenesse, des sijt wijs,
In ene stat, heet Balderijs,
Die doer Torkien es gheleghen.

Robbrecht.

Vrient, wildi den jonghen deghen
Copen, ic sal u segghen dan,
Wiene droech; ende wiene wan,
Sal ic u segghen altegader:
Die coninc van Cecilien es sijn vader,
Een wigant hoghe gheboren,
Ende sijn moeder, als ghi moget horen,
Es conincs dochter van Hongherien.

Meester.

Vrient, es hi van dier paertien,
So es die jonghelinc mijn gherief,
Ic salne copen, eest u lief.
Nu sprect op, hoe gheefdine mi?

Robbrecht.

Vrient, dies moochdi wesen vri,
Om dusent pont van goude ghetelt.

Meester.

Houdt, vrient, daer es ghelt,
Ende gheeft mi den jonghelinc;
Maer berecht mi ene dinc:
Hoe es sijn name, doet mi becant.

Robbrecht

Esmoreit heet die jonghe wigant,
Also es die name sijn.

Meester.

So sal hi ewelijc payijn
Bliven, dies moochdi wesen vroet;
Mamet die mi bewaren moet,
Ende ic vare wech met minen gast.

—

Robbrecht.

Entrouwen! nu es mijn herte ontlast
Van dies ic stont in groter sorghen;
Want ewelijc blijft hi verborgen
In heidenesse, dies ben ic wijs;
Want die stede van Balderijs
Leghet doer Torkien in verren lande.
God die moet hem gheven scande!
Hoe sere hadde hi mi ontstelt!
Nu willic gaen ende doen dit ghelt
Heimelijc in miere ghewout,
Want het es al edel gout.
Al en bleve mi nemmermeer
Dlantscap, nochtan waric een heer
Met desen ghelde, dat ic hebbe ontfaen.
Ic hebt na minen wille wel ghedaen,
Want ooc sal mi nu bliven dlant.

—

Meester.

Waer sidi, hoghe gheboorne wigant,
Van Damast gheweldich coninc?
Nu comt ende siet den jonghelinc,
Die gheboren es van edelen bloede.

De coninc.

Nu en was ic nie so wel te moede,
Alst es van desen hoghen prosint.
Ic salne ophouden voor mijn kint;
Miere dochter sal icken bevelen.

Meester.

Wattan! her coninc, ghi selt helen
Voor uwe dochter algader,
Wie sijn moeder es ende sijn vader:
Dat en seldi haer vertrecken niet,
Want u mochte daer af verdriet
Comen hier namaels over lanc;
Want vrouwen sijn van herten wanc.
Seidi hare sijn hoghe gheslachte,
Ende dan Venus in haer wrachte,
Ende worde minnende den jonghen man
Soe mochte si hem segghen dan,
Hoe dat hi ware comen hier;
Want, her coninc, der minnen vier
Mochte in uwer dochter openbaren,
Als hi ware comen te sinen jaren.
Daer omme en secht haer ghene dinc,
Dan dat hi es een vondelinc;
Te min so salder haer gheligghen an.

De coninc.

Platus, Platus, bi Tervogan!
Het dunct mi goet dat ghi mi secht.
Laet ons dit ewelijc ghedect
Sijn, dese sake, voor die dochter mijn
So machics in vreden sijn. —
Waer sidi, dochter Damiet?

Comt tot mi onghelet,
Ic moet u spreken, bi Mahoen!

Damiet.

Vader, dat willic gherne doen.
Nu secht mi wats uw ghebot?

De coninc.

Damiet, bi minen God!
Anesiet hier desen roden mont,
Desen jonghelinc, dit es een vont;
Mamet heeften mi verleent.
Ic hoorden daer hi hadde gheweent;
Daer ic in die bogaert wandelen ghinc,
Daer vandic desen jonghelinc
Onder enen cederenboom.
Damiet, nu nemes goom,
Ende houten op als uwen broeder:
Ghi moet sijn suster ende moeder.
Esmoreit heyt dese jonghe man.

Damiet.

Vader here, bi Tervogan!
Noit en sach ic sconer kint.
Heeften ons Mamet ghesint,
Dies willic hem danken ende Apolijn:
Ic wil gherne suster ende moeder sijn.
O uutvercoren jonghe figure!
Du best die scoonste creature,
Die ic met oghen nie ghesach.
Met rechte ic Mamet danken mach,
Dat ic sal hebben enen broeder:
Ic wil gherne sijn suster ende moeder.
O Esmoreit, wel scone jonghelinc,
Hoe sere verwondert mi dese dinc,
Dat ghi waert vonden sonder hoede;
Want ghi dunct mi van edelen bloede
Biden ghewaden, die ghi hebt an.
Nu comt met mi, wel scone man,
Ic sal u als minen broeder doen.

De kersten coninc.

Waer sidi, Robberecht, neve coen?
Comt tot mi, ic moet u spreken.
Mi dunct dat mi mijn herte sal breken
Van groten rouwe, die mi gaet an.

Robbrecht.

Ay oom, hoghe gheboren man,
Waer bi sidi aldus ontstelt?

De k. coninc.

Van rouwen ben ic also ghequelt,
Ic duchte dat mi mijn herte sal scoren:
Mijn scone kint hebbic verloren,
Esmoreit den sone mijn!
Ay, ic en mochte niet droever sijn!
Al haddic verloren in dier ghelijc
Mijn goet ende ooc mijn conincrijc,
Daer omme en woudic droeven twint,
Haddic behouden mijn scone kint.
Ay mi! ay mi! den bitteren rouwe
Die ic nu lide ende oec mijn vrouwe!
Ic duchte het sal mi costen tlijf,
Ochte mijn vrouwe, dat edel wijf:
Si heeften rouwe int herte so groot.
Mi dunct, ic ware mi liever doot,
Dan ic soude liden dit torment.

Robbrecht.

Ay! edel oom, wide bekent,
Nu en wilt u aldus niet mesbaren!
Ic weet wel hoe daer es ghevaren;
Al drijft mijn moeye den rouwe so groot,
Sine heeft daer af ghene noot,
Dat weet ic te voren wel.
Haer herte dat es tuwaert fel,
Om dat ghi out sijt van daghen:
Ic hebt haer dic wel horen claghen,
Dat si van mi niet en wist.
Ic duchte, si u noch met hare list,

Her coninc oom, sal nemen tleven;
Si sal u seker noch vergheven,
Dat weet ic te voren wale.
Ic hebbe so menichwerf haer tale
Ghehoert in heimeliker stont,
Nochtan en ghewoechs nie mijn mont
Meer dan nu te deser ure.
Ic weet wel, si heeft die creature
Selve ter doot ghebrocht;
Want si u noit wel en mocht,
Om dat ghi hebt enen grauwen baert.
Si es op ene ander vaert,
Si mint seker enen jonghen man.

De k. coninc.

Bi den vader die mi ghewan!
Robbrecht neve, wistic dat,
Haer en soude ghehulpen bede no scat,
Ic en soutse doden, dat felle wijf!

Robbrecht.

Om, daer settic vore mijn lijf,
Dat ic u segghe, en eest niet waer.
Ic hebt gheweten over menich jaer,
Dat si u niet en es van herten vrient.

De k. coninc.

O wi! ende waer hebbic dies verdient?
Met rechte ic dat wel claghen mach.
Mi dochte dat ic enen inghel sach,
Als ic anesach haer edel lijf,
Ende es so wreet dat felle wijf?
Seker, neve, dat wondert mi.
Nu gaet henen ende haeltse mi,
Ic moetse emmer spreken horen.

Robbrecht.

Waer sidi, vrouwe hoghe gheboren?
Comt toten coninc minen oom.

Och edel vrouwe, nemt sijns goom,
Want hi staet al buten kere.

De vrouwe.

Ay her coninc, edel here!
Wie sal ons nu hulpen claghen
Den bitteren rouwe die wi draghen,
Dat wi hebben verloren ons kint?

De k. coninc.

Swijt, van Gode so moetti sijn gheschint,
Felle pute, quade vrouwe!
Al den druc ende den rouwe
Dat hebdi mi altemale ghedaen,
Dat sal u te quade vergaen;
Want ict algader hebbe vernomen,
Hoe die saken toe sijn comen:
Ghi hebt die moort allene ghewracht,
Mijn scone kint hebdi versmacht:
Dat sal u seker costen tlijf.
Ghi sijt wel dat quaetste wijf,
Die nie ter werelt lijf ontfinc.

De vrouwe.

Och edel here, edel coninc!
Hoe soudic dat vinden in mijn herte,
Dat ic hem doen soude eneghe smerte,
Die ic te mynder herten droech?

De k. coninc.

Swijt, quade vrouwe! hets ghenoech
Ghesproken, ic en wils nemmeer horen;
Ic sal u in enen put versmoren.
Robbrecht, leitse mi ghevaen!

De vrouwe.

God, die hem ane ene cruce liet slaen,
Die so moet mi nu verdinghen
Ende te mijnder onscout bringhen,
Want ic hier af niet en weet.

Robbrecht.

Seker, vrouwe, hets mi leet.

De vrouwe.

Ay God! ontfermt u dit swaer torment,
Daer ic in ben, want ic hebbe mijn kint
Verloren ende men tijcht mi ane die daet.
Ay gheweldich God, daer al an staet!
Ghi waert sonder verdienste ende sonder scout
Vaste ghenaghelt ane ene hout.
Ootmoedich God, met naghelen dri,
Ontfermhertich God, nu biddic di,
Dat die waerheit noch werde vernomen,
Ende ic te mijnder onscout moet comen:
Dies biddic u, hemelsche coninghinne!
Ay! sal ic nu in minen sinne
Bliven, dat sal wonder sijn.
Ay God! wie heeft sijn venijn
Aldus swaerlike op mi ghescoten?
Ay God! uut u so comt ghevloten
Alle recht ende alle waerheit:
Nu hulpt mi noch te minen bescheit,
Dat ic ontsculdich moet vonden sijn.

De jongheline.

O Tervogan ende Apolijn!
Hoe mach mijn suster, dat edel wijf,
Ghehebben also reine lijf,
Dat si ghenen man en mint,
Noch in heydenesse neghenen en kint,
Die si woude hebben tot enen man!
Bi minen god Tervogan,
Si heeft emmer een edel nature,
Ofte si mint ene creature
Heimelike, daer ic niet af en weet;
Want si en es emmer niet bereet
Tot eneghen man die nu leeft.
Ic waent haer Mamet al ingheeft,

Dat si heeft so edele aert.
Dit es mijnder liever suster bogaert;
Hier plecht haer wandelinghe te sijn.
Bi minen god Apolijn,
Ic wilder mi ooc in vermeiden gaen,
Want die vaec comt mi aen;
Ic wil hier slapen ende nemen rast.

De jonghe vrouwe Damiet.

Ay mi! ay mi, hoe groten last
Draghic al stille int herte binnen!
Ic ben bevaen met sterker minnen,
Die ic heimelijc in mijn herte draghe.
O Apolijn! ic u dat claghe,
Dat mijn herte enen man so mint,
Nochtan dat sijs niet en kint
Sijn gheboorte noch sijn gheslacht;
Maer het doet der minnen cracht,
Si heeft mi vast in haren bant.
Ay, doene mijn vader vant
Ende bracht mi den jonghelinc,
Ende gaffen mi als vondelinc,
Dat ic soude sijn suster ende moeder!
Hi waent dat hi es mijn broeder,
Maer hi en bestaet mi twint;
Nochtan hebbickene ghemint
Boven alle creaturen;
Want hi es edel van naturen
Ende ooc van enen hoghen moede;
Hi es coenlijc van edelen bloede;
Al was hi te vondelinghe gheleit,
Mijn herte mi van binnen seit,
Dat hi es hoghe gheboren.
O Esmoreit uutvercoren,
Edel ende vroom, scone wigant,
Doen u mijn lieve vader vant,
Dies es leden bi ghetale
Achtien jaer, dat weet ic wale,
Hebdi gheweest mijn minnekijn.
O uutvercoren deghen fijn,

Ewelijc blivic in dit verdriet;
Want ic en wils u ghewaghen niet:
Dadict, mijn vader name mi tlijf.

De jonghelinc.

O uutvercoren edel wijf,
Ende ben ic dan een vondelinc?
Ic waende mijn here de coninc,
Edel wijf, hadde ghesijn mijn vader,
Ende ghi mijn suster, dat waendic algader,
Ende beide gheweest van enen bloede.
Ay! mi es nu also wel te moede:
Bi minen gode Tervogan,
Ic ben wel die druefste man,
Die nie ter werelt lijf ontfinc.
Ay mi! ben ic dan een vondelinc.
Op erde nie droever man en waert.
Ic waende sijn van hogher aert,
Maer mi dunct, ic ben een vont.
Nu biddic u, edel rode mont,
Dat ghi mi algader secht
Van inde toorde ende al ontdect,
Hoe dat mi uw vader vant.

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, wel scone wigant,
Nu ben ic wel also droeve als ghi.
Ic en wist niet dat ghi mi waert so bi,
Doen ic sprac die droeve tale.
O edel wigant, nu nemet wale:
Het quam mi uut groter minnen vloet.

De jonghelinc.

O edel wijf, nu maect mi vroet,
Hoe die saken comen sijn.
Ic plach te segghen »suster mijn,"
Maer dat moetic nu verkeren;
Enen anderen sanc moetic nu leren,
Edel wijf, ende spreken u an
Ghelijc enen vremden man;

Nochtan so moetic ewelijc bliven
Uw vrient ende ghetrouwe boven allen wiven,
Die op der erden sijn gheboren.
Och edel wijf, nu laet mi horen
Ende secht mi, waer ic vonden waert.

De jonghe joncfrou Damiet.

Och edel jonghelinc van hogher aert,
Na dien dat ghi hebt ghehoort,
So willict u vertrecken voort,
Waer dat u mijn vader vant:
In sinen bogaert, scone wigant,
Daer hi hem verwandelen ghinc.

De jonghelinc.

Och edel wijf, berecht mi ene dinc:
En hoordi daer na noit ghewaghen
Vrouwe oft joncfrou in horen claghen,
Dat iemen een kint hadde verloren?

De jonghe joncfrou Damiet.

O edel jonghelinc uutvercoren
Daer af en hebbic niet ghehoort.

De jonghelinc.

Ay! so ben ic van cleinder gheboort,
Dat duchtic, oft uut verren lande.
Mamet late mi noch die scande
Verwinnen, dat ic weten moet
Wie mi desen lachter doet,
Dat ic te vondelinghe was bracht.
Nu en willic nemmeer van enen nacht
Ten anderen verbeiden, ic en hebbe vernomen
Van wat gheslachte dat ic ben comen,
Ende wie dat mijn vader si.

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, nu blijft bi mi!
Ic bids u in die ere van allen vrouwen.
Storve mijn vader, ic soude u trouwen,

Edel wigant, tot enen man:
O Esmoreit, so moochdi dan
Sijn van Damast gheweldich here.

De jonghelinc.

O edel vrouwe, die onnere
En sal u nemmermeer ghescien;
Dien lachter moet verre van u vlien,
Dat ghi sout nemen enen vondelinc.
Uw vader es een hoghe coninc,
Ende daer toe sidi so scone,
Ghi moocht met rechte draghen crone
Voor elken man die nu leeft.
Mijn herte van groter scande beeft,
Dat ic aldus hebbe ghevaren.

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, laet uw mesbaren!
Dies biddic u, edel wigant.
Al waest dat u mijn vader vant,
Dan wert u nemmermeer verweten.
Met groten vrouden onghemeten
Selen wi leven, ic ende ghi.

De jonghelinc.

O edel wijf, dies moetic mi
Ewelijc van u beloven;
Maer nemmermee en willic hoven
Met enighen wive die nu leeft
Ofte die de werelt binnen heeft,
Ic en sal tierst, bi Tervogan!
Den vader kennen, die mi wan,
Ende ooc die moeder die mi droech.
O roede mont, ic hebbe ghenoech
Hier ghelet, ic wille gaen varen.

De jonghe joncfrou Damiet.

O wi! nu mach ic wel mesbaren:
Ic blive allene in dit verdriet.
Vele spreken en dooch emmer niet,

Dat so hebbic ondervonden;
Vele spreken heeft in meneghen stonden
Dicwile beraden toren;
Bi vele spreken es die meneghe verloren.
Haddic ghesweghen al stillekijn,
So haddic in vrouden moghen sijn
Bi Esmoreit al mijn leven,
Dien ic met spreken hebbe verdreven.
Met rechte mach ic roepen »olas!
O wi! dat ic niet stom en was,
Doen ic sprac dit droeve woert!"

De jonghelinc.

O edel wijf, nu willic voert.
Mamet beware uw reine lijf!
Nu biddic u, wel edel wijf,
Groet mi den coninc minen here:
Want ic en sal keren nemmermere,
Ic en hebbe vonden mijn gheslacht
Ende ooc den ghenen die mi bracht,
Daer ic te vondelinghe was gheleit.

De jonghe joncfrou Damiet.

O scone jonghelinc Esmoreit,
Nu biddic u doer oetmoet,
Als ghi van uwer saken sijt vroet,
Dat ghi dan wederkeert tot mi.

De jonghelinc.

O scone joncfrouwe van herten vri,
Dan sal ic laten nemmermeer,
Ic en sal met enen corten keer,
Edel wijf, tot u comen,
Als ic die waerheit hebbe vernomen,
Bi minen God Tervogant!

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, nemet desen bant:
Hier in soe waerdi ghewonden,
Esmoreit, doen ghi waert vonden:

Edel jonghelinc, dies gheloeft.
Ghi selten winden omtrent uw hoeft
Ende voerten also openbaer
Op aventure, of iement waer,
Die u kennen mochte daer an,
Ende peinst om mi, wel scone man,
Want ic blive in groter sorghen.

De jonghelinc.

Mijn God, die niet en es verborghen,
Die moet nu mijn trooster sijn!
O Mamet ende Apolijn,
Mahoen ende Tervogan!
Dese scone wapen die hier staen an,
Mochten si toebehoren mi,
So waer ic int herte wel vri!
Dat ic ware van edelen bloede.
Mi es emmer also te moede,
Om dat ic lach daer in ghewonden,
Doen ic te vondelinghe was vonden,
Ic bender seker af gheboren:
Mijn herte seghet mi te voren,
Want ic daer in ghewonden lach.
Ic nemmeer vroude ghewinnen en mach,
Ic en hebbe vonden mijn gheslachte,
Ende die mi ooc te vondelinghe brachte,
Ic souts hem danken, bi Apolijn!
Ay! mochtic noch vader ende moeder mijn
Scouwen, so waer mi therte verclaert,
Ende waren si dan van hogher aert,
So waer ic te male van sorghen vri.

Sine moeder.

O edel jonghelinc, nu comt tot mi
Ende sprect jeghen mi een woort,
Want ic hebbe u van verre ghehoort
Jammerlijc claghen uw verdriet.

De jonghelinc.

O scone vrouwe, wats u gheschiet,
Dat ghi aldus lict in dit prisoen?

Sine moeder.

O edel jonghelinc van herten coen,
Aldus moetic ligghen ghevaen,
Nochtan en hebbic niet mesdaen,
Want mi verraderie al doet.
O scone kint, nu maect mi vroet,
Hoe sidi comen in dit lant,
Ende wie gaf u dien bant?
Berecht mi dat, wel scone jonchere.

De jonghelinc.

Bi Mamet minen here!
Vrouwe, dan sal ic u weigheren niet.
Wi moghen mallec anderen ons verdriet
Claghen, want ghi sijt ghevaen,
Ende groet verdriet es mi ghedaen;
Want ic te vondelinghe was gheleit,
Ende desen bant in gherechter waerheit
Daer so lach ic in ghewonden,
Lieve vrouwe, doen ic was vonden,
Ende voeren aldus openbaer
Op aventure, oft iemen waer,
Die mi kinnen mochte daer an,

Sine moeder.

Nu secht mi, wel scone man,
Wetti iet, waer ghi vonden waert?

De jonghelinc.

O lieve vrouwe, in enen bogaert
Te Damast in ware dinc,
Daer so vant mi die coninc,
Die mi opghehouden heeft.

Sine moeder.

Ay! God, die alle doochden gheeft,
Die moet sijn ghebenedijt!

Van herten ben ic nu verblijdt,
Dat ic gheleeft hebbe den dach,
Dat ic mijn kint anescouwen mach.
Mijn herte mochte wel van vrouden breken:
Ic sie mijn kint ende ic hoort spreken,
Daer ic om lide dit swaer tormint.
Sijt willecome, wel lieve kint!
Esmoreit, ic ben u moeder
Ende ghi mijn kint, dies sijt vroeder;
Want ic maecte metter hant,
Esmoreit, selve dien bant:
Daerin so haddic u ghewonden,
Esmoreit, doen ghi waert vonden
Ende ghi mi ghenomen waert.

De jonghelinc.

O lieve moeder, secht mi ter vaert,
Hoe heet die vader, die mi wan?

Sine moeder.

Dats van Cecilien die hoghe man
Es u vader, scone jongheline,
Ende van Hongherien die coninc
Es die lieve vader mijn:
Ghi en mocht niet hogher gheboren sijn
Int kerstenrijc verre noch bi.

De jonghelinc.

O lieve moeder, nu secht mi,
Waer omme lichdi aldus ghevaen?

Sine moeder.

O lieve kint, dat heeft ghedaen
Een verrader valsc ende quaet,
Die uwen vader gaf den raet,
Dat ic u selven hadde versmoort.

De jonghelinc.

O wi der jammerliker moort!
Die dat mijn vader den coninc riet,

Bracht mi ooc in dit verdriet,
Dat ic te vondelinghe was gheleit.
Ay! ende of ic die waerheit
Wiste, wie dat hadde ghedaen,
Die doot soude hi daer omme ontfaen,
Bi minen god Apolijn!
Ay! lieve moeder mijn,
Nu en willic langher beiden niet,
Ic wil u corten dit verdriet;
Aen minen vader den hoghen baroen,
Dat hi u bringhe uut desen prisoen,
Dat sal mine ierste bede sijn.
Danc hebbe Mamet ende Apolijn,
Ende die sceppere die mi ghewrachte,
Dat ic hebbe vonden mijn gheslachte
Ende ooc die moeder, die mi droech.
Mijn herte met rechte in vrouden loech,
Doen ic anesach die moeder mijn.

Sine moeder.

Oetmoedech God, nu moeti sijn
Ghelooft, ghedanct in allen stonden!
Mijn lieve kint hebbic nu vonden,
Die mi nu verloesten sal,
Want die vroude es sonder ghetal,
Die nu mijn herte van binnen drijft.

—

Robbrecht.

O wi! enen dief, dien men ontlijft,
En mochte niet so droeve ghesijn,
Als ic nu ben int herte mijn.
Want ic duchte grote scanden.
Haddickene doot met minen handen,
Doen ickene vercocht, so waer hi doot.
Ay! ic hebbe den anxt so groot,
Dat mi daer af sal comen toren;
Want comet uut, ic ben verloren,
Dat icken vercochte den Sarrasijn.

De kersten coninc.

Gaet henen, Robberecht neve mijn,
Tot miere vrouwen der coninghinnen,
Die ic ewelijc met herten moet minnen
Ende ooc bliven onderdaen,
Want icse ghehouden hebbe ghevaen
Sonder verdiente ende buten scout:
Dat rout mijnder herten menichfout,
Dat ic haer hebbe gheweest so wreet.
Gaet henen ende haeltse mi ghereet,
Ende laetse haer scoene kint anscouwen.

Robbrecht.

Her coninc here, in rechter trouwen,
Dat willic al te gherne doen.

Comt! edel vrouwe, uut desen prisoen,
Daer ghi dus langhe in hebt gheleghen;
Ghi selt anesien den jonghen deghen,
Esmoreit den jongheling.
Mijn herte van binnen vroude ontfinc,
Doen ic anesach den sconen wigant.

De kersten coninc.

O edele vrouwe, gheeft mi u hant,
Ende wilt mi dese mesdaet vergheven;
Want ewelijc al mijn leven
Soe willic u dienere sijn,
Want die scouden die sijn mijn:
Dat hebbic nu wel vernomen:
Want Esmoreit ons kint es comen,
Een scoon volwassen jongheling.
Ic bidde u om Gode, die ontfinc
Die doot van minnen, verghevet mi.

De vrouwe.

O edel here van herten vri,
Ic wils u al te gherne vergheven,
Want alle minen druc es achterbleven
Ende al mijn toren ende al mijn leit.

Waer es mijn lieve kint Esmoreit?
Roeptem mi voort ende laetten mi sien.

Robbrecht.

Och edel vrouwe, dat sal u gheschien.
Waer sidi, Esmoreit, neve mijn?

De jonghelinc.

Ic ben hier, bi Apolijn!
O! Mamet ende Mahoen,
Lieve vader, hoghe baroen,
Die moet u gheven goeden dach,
Ende ooc miere moeder die ic noit en sach
Meer dan nu te deser tijt!
Ic ben al mijnder droefheit quijt,
Die ic in mijn herte ontfinc.
Doen ic vernam dat ic een vondelinc
Was, doen waert ic die droefste man,
Die nie ter werelt lijf ghewan,
Maer het is mi ten besten al vergaen.

De kersten conine, sijn vader.

O Esmoreit, doet mi nu verstaen
Ende secht mi, waer hebdi ghewoont?

De jonghelinc.

Met enen coninc die es ghecroont
Te Damast, her vader mijn.
Hi es een edel Sarrasijn,
Die vant mi in sinen bogaert,
Ende hi heeft een dochter van hogher aert,
Die mi soe blidelijc ontfinc:
Doen mi haer vader die coninc
Vant, doen waert si mijn moeder,
Ende hielt mi op als haren broeder,
Daer icse ewelijc om minnen moet;
Die heeft mi al ghemaect vroet,
Hoe dat mi haer vader vant,
Ende dat ic lach in desen bant,
Doen haer vader mi haer brachte.

De vrouwe.

Dits die bant die ic selve wrachte,
Esmoreit, wel scone man.
Ic setter uws vader wapen an:
Men macht noch sien in drie paertien,
Ende oec die wapen van Hongherien,
Omdat ghi daer uut sijt gheboren;
Soe haddic u soe uutvercoren,
Dat icken maecte tuwer eren,
Dat mi ter droefheit moeste verkeren,
Esmoreit, doen ic u verloes.
Ic bidde Gode die sijn cruce coes,
Dat hijt hem te recht wille vergheven,
Die mi anedede dat bitter leven,
Daer ic so langhe in hebbe ghesijn.

De jonghelinc.

O lieve moeder! bi Apolijn!
En was nie ondaet noch moort
Si en moeten comen voert,
Ende int inde werden si gheloent.

Robbrecht.

Bi den Here die was ghecroent
Met eenre croenen dorenijn!
Esmoreit neve mijn,
Wistict wie dat hadde ghedaen.
Die doot soude hi daer omme ontfaen,
Ofte hi ontsonke mi in die eerde.
Ic soudene seker met minen sweerde
Doeden ofte nemen dlijf.
Ay mi! oft ic den keitijf
Wiste die u den lachter dede,
Hi en soude mi niet in kerstenhede
Ontsitten, hi ware seker doot.

De vrouwe.

Nu willen wi leven in vrouden groot,
Ende alle droefheit willen wi vergheten,
Want met vrouden onghemeten

So es mijn herte nu bevaen.

De coninc.

Esmoreit sone, nu laet ons gaen
Ende laet ons met vrouden sijn;
Maer Mamet ende Apolijn
Die so moetti nu vertien,
Ende gheloven ane Marien
Ende ane God den oversten vader,
Die ons ghemaect heeft alle gader,
Ende al dat in die werelt leeft
Met siere const ghemaect heeft;
Die sonne ende mane, dach ende nacht
Heeft hi ghemaect met siere cracht,
Ende oec hemel ende ertrijc,
Ende loof ende gras in dier ghelijc;
Daer soe moeti gheloven an.

De jonghelinc.

Vader here, so biddic hem dan
Den oversten God van den troene,
Dat hi Damiet die scoene
Beware boven al dat leeft,
Want si mi opghehouden heeft:
Daer omme eest recht dat icse minne,
Van Damast die jonghe coninghinne,
Damiet dat edel wijf.
Ay God, bewaert haer reine lijf!
Want si es nojael ende goet;
Met rechte dat icse minnen moet
Boven alle die leven op ertrijc.
En dadics niet, so haddic onghelijc,
Want si es mi van herten vrient.

Robbrecht.

Esmoreit neve, dats goet verdient.
Nu willen wi alle droefheit vergheten;
Met bliden moede willen wi gaen eten,
Want die tafel es bereit

De jonghe joncfrou Damiet.

Ay! ende waer mach Esmoreit
Merren, dat hi niet en coomt?
Ic duchte dat hi es verdoemt
Ochte ghestorven quader doot,
Ofte hi es in vrouden groet,
Dat hi mi dus heeft vergheten.
Ic sel nochtan die waerheit weten
Hoe die saken met hem staen,
Al soudic daer om die werelt doergaen.
Waer sidi. Platus, meester vroet?

De meester.

Edel vrouwe, ghetrouwe ende goet,
Tot uwen dienste ben ic bereit.

De jonghe joncfrou Damiet.

Meester, nu willic Esmoreit
Gaen soeken van lande te lande,
Al soudic daer omme liden scande
Ende hongher ende dorst ende jeghenspoet.
Het es ene dinc dat wesen moet:
Gherechte minne dwinct mi daer tu.
Lieve meester, nu biddic u,
Dat ghijs mi niet af en gaet,
Ghi en blijft bi mi ende gheeft mi raet,
Hoe dat wine vinden moghen.

De meester.

Vrouwe, nu sijt in goeden hoghen!
Na dien dat ghijs begheert
Ende ghi den jongheline hebt soe weert,
So willen wi soeken den hoghen man.

De jonghe joncfrou Damiet.

Platus meester, gawi dan,
Ghelijc of wi waren pilgherijn.

Ay! en sal hier niemen sijn
Die ons beiden iet sal gheven
Twe pilgherijns die sijn verdreven

Ende van den roevers afgheset?

De jonghelinc.

Ay! daer horic Damiet
Spreken; hoordicse niet?
O weerde maghet sente Marie!
Ende hoe ghelijc so sprect si hare,
Damiet der scoender care,
Van Damast die scone coninghinne,
Die ic boven alle vrouwen minne,
Die op der eerden sijn gheboren.
Nu sprect op ende laet mi horen,
Ghi sprect haer boven maten ghelijc

De jonghe joncfrou Damiet.

Waer ic te Damast int coninerijc,
Esmoreit wel scoene man,
Soe soudic haer bat gheliken dan;
Maer nu sta ic als een pilgherijn.

De jonghelinc.

O Damiet, vrouwe mijn,
Ende sidi dit, wel edel wijf?
Mijn herte, mijn siele ende mijn lijf
Met rechte in vrouden leven mach;
Want ic nie liever gast en sach,
Die noit op eertrike was gheboren.
Och edel wijf, nu laet mi hoeren,
Hoe sidi comen in dit lant?

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, wel scone wigant
Mi dochte ic hadde u gherne ghesien,
Maer, en mochte mi niet geschien,
Ic en moeste daer omme liden pijn.
Doen maectic mi als een pilgherijn,
Ende come aldus ghedoelt doert lant.
Ende nam Platus metter hant,
Dat hi soude mijn behoeder sijn.

De jongheline.

Waer sidi, lieve vader mijn?
Comt tot hare, ghi moetse scouwen,
Die vol minnen ende vol trouwen
Haer herte tote miwaert draecht.
Het es recht dat si mi behaecht:
Si heeft soe vele doer mi ghedaen.

De coninc.

So willicse met blider herten ontfaen.
Sijt willecome, Damiette wel scoene!
Ghi selt in Cecilien croene
Dragh n boven al die leven.
Ic salse minen sone opgheven,
Ende ghi selt seker werden sijn wijf;
Want ic hebbe so ouden lijf,
Dat icse nemmeer ghedraghen en can.

Robbrecht.

Her coninc oem, bi sente Jan!
Esmoreit hi es wel weert,
Hi wert een ridder wide vermeert
Ende die de wapene wel hantiert:
Desen raet dunct mi goet ghevisiert,
Dat hi die crone van u ontfa
Damiet, nu comt hier na,
Ghi selt werden jonghe coninghinne.

De meester.

Hulpt Mamet! dat ic niet uut minen sinne
En come, dat verwondert mi.
O Esmoreit, edel ridder vri!
Die man brachte u in al dit verdriet.
Wat hi u secht, hine meines niet,
Hi hevet tuweert al valschen gront.
Ic cochte u jeghen hem om dusent pont
Van finen goude, die ic hem gaf.

De jongheline.

Meester, nu secht mi daer af,
Hoe die saken gheleghen sijn.

De meester.

O Esmoreit, bi Apolijn!
Dies es leden achtien jaer,
Dat ic quam ghereden daer,
Esmoreit, op die selve stede.
Nu hoort wat die keitijf dede:
Daer soude hi u seker hebben versmoort,
Hi sprac tot u so felle woort,
Dat ghi hem sijn rike sout ondergaen.
Ghi moeste hem emmer iet bestaen,
Dat hoordic wel an sijn ghelaet.

De jonghelinc.

Meester, vertrect mi al den staet,
Dies biddic u utermaten sere,
Want ic sta al buten kere,
Dat ic die waerheit niet en weet,
Die miere moeder dat grote leet
Ende mi dien lachter mocht anedoen.

De meester.

O Esmoreit, bi Mahoen!
Het heeft ghedaen die selve man;
Bi minen god Tervogan!
Hi soude u hebben ghenomen tlijf,
Want hi vermaets hem, die keitijf;
Ic horet ende sprac hem aen
Ende seide hem, het ware quaet ghedaen,
Want hi soude doden den jonghen voocht,
Alsoe dat ic u jeghen hem cocht
Om dusent pont van goude root.

De jonghelinc.

Bi den Here die mi gheboot!
Die ondaet sal ghewroken sijn.
Eer ic sal eten of drinken wijn
Nu moeti uwen indach doen!
Waer sidi vader, hoghe baroen,
Ende Robberecht die moordenaer?

Robbrecht.

Bi den Here, dan es niet waer!
Esmoreit, neve mijn,
Ic hebbe oit goet ende ghetrouwe ghesijn,
In was noit moordenaer no verrader.

De jonghelinc.

Swijt, putesone! het es noch quader
Die ondaet die ghi hebt ghewracht.
Hoe quam dat nie in u ghedacht
Te vercopen uwes selfs gheboren bloet,
Ende maket minen vader vroet,
Dat mijn moeder hadde ghedaen?

Robbrecht.

Daer willic in een crijt voor gaen,
Esmoreit, wel coene wigant,
Es hier enich man int lant,
Die mi dat wil tien an.

De meester

Swijt al stille, quaet tiran!
Ghi souten hebben doot ghesteken,
En haddi mi niet horen spreken,
Daer ic ten aenganghe quam ghereden.
Ic en was nie soe wel te vreden,
Als dat icken jeghen u cochte om ghelt.
Ic gaeft u al onghetelt
In een foertsier, was yvorijn;
Noch soude ment vinden in uwe scrijn:
Daer willic onder setten mijn lijf.

De jonghelinc.

Ay mi, Robberecht, fel keitijf:
Met rechte ic u wel haten mach.
Ghi selt nu hebben uwen doemsdach:
Al die werelt en holpe u niet.

Robbrecht hanct men hier.

De jonghelinc noch.

Aldus eest menichwerf gheschiet:
Quade werken comen te quaden loene;
Maer reine herten spannen croene,
Die vol doeghden sijn ende vol trouwen.
Daer omme radic, heren ende vrouwen,
Dat ghi u herte in doeghden stelt,
So wordi in dinde met Gode verselt
Daer boven in den hoghen troene,
Daer die ingelen singhen scoene:
Dies onne ons die hemelsche vader!
Nu secht Amen alle gader.

Amen.

De meester.

God, die neme ons allen in hoede.
Nu hoort, ghi wise ende ghi vroede,
Hier soe moochdi merken ende verstaen,
Hoe Esmoreit ene wrake heeft ghedaen
Over Robbrecht sinen neve al hier ter stede.
Elc blive sittene in sinen stede,
Niemen en wille thuusweert gaen:
Ene sotheit sal men u spelen gaen,
Die cort sal sijn, doe ic u weten.
Wie hongher heeft, hi macht gaen eten,
Ende gaet alle dien graet neder.
Ghenoeghet u, so comt alle weder.

Die Sotternie van Lippijn

(Horae Belgicae, VI bl. 40—48).

Hier beghint dwijf.

Hem! secht hem! God hebs al deel!
Ic wil gaen driven mijn riveel
Met minen soeten lieve int gras.
Hets lanc leden dat ic met hem niet en was.
Hem! secht, hem! waer sidi, Lippijn?

Lippijn.

Ic ben hier, wat saelt sijn?

Sijn wijf.

Lippijn, ghi moet gaen halen borre ende vier,
Ende ic sal wedercomen schier,
Ende bringhen ons iet dat wi selen eten.

Lippijn.

Bi der doot ons Heren! ghi selet vergheten,
Ghi pleeght soe dicwile langhe te merren.

Sijn wijf.

Wat, Lippijn! ghi en moghet u niet erren,
Want ic hebbe dicwile vele te doene:
Eer ic ghehoere mine sermoene,
Soe vallet hoghe op den dach,
Eer ic ten vleeschuus comen mach,
Soe copic oec gherne goeden coep;
Dan so moetic beiden tot den loop
Es ghedaen van den bedranghe:
Also comet toe, dat ic merre so langhe,
Goede Lippijn, ghi moetet al weten.

Lippijn.

Awarijt! ghi souwes mi vele ontmeten
Ende ic en weter wat toe segghen.
Gaet henen, ic sal ons vier anlegghen
Ende halen borre ende scuren den pot;
Want alsoe moet mi hulpen God!
Ic hebbe mi oeit te slavernien gheset.

Sijn wijf.

Goede Lippijn, wast die scotelen met
Eende kerijt ons den vloer scone.

Lippijn.

Goede, nu hoert, dat u God loene!

Sijn wijf.

Ende mer daer bi niet.

Lippijn.

Al hebbic al mijn daghe
Gheweest uwe aerme slave,
Mi dunct ic moetse noch sijn al mijn leven.

Sijn wijf.

Swijt, God moet u lachter gheven!
Dat ghi soe langhe leeft dats mi leet.
En es dit niet een scoen bescheet?
Waer mach hi merren, mijns herten druut?
Het gheet hem al te galghen uut,
Dat hi mi aldus te vondelinge set.

Haer lief.

Minnekijn, hets misselijc wat mi let:
Hebdi daer gheweest harde langhe?

Lippijns wijf.

Ja ic, mijn herte es soe wranghe,
Dat ic u soe langhen niet en sach.

Haer lief.

Laet ons gaen drinken een goet ghelach,
Mijn uutvercoren minnekijn.
Wi selen noch tavont met vrouden sijn
Lichteleec. Nu comt hier naer.

Lippijn

O wi here! es dat waer?
Bi Gode! ic hebs ghenoech ghesien;
Want si leet metten bloten cnien,
Ende hi esser tusschen ghecropen.
Bider doot ons Heren! hi esser in gheslopen,
Siet met deser hoeren! ende gheeft mi te verstane,
Dat si te messen pleght te gane,
Ende leet ende droeylt met enen anderen man,
Ende maect van mi enen pol her Jan.
Si seet, si gheet int vleeschuus;
Bi sente Jan! ic sal haer dit abuus
Noch tavont tongoede maken
Can ic an enen stoc gheraken,
Ic sal haer touwen soe haer vel,
Dat haer rouwen sal dit spel,
Dat si met hem heeft bedreven

De comere.

Wat, Lippijn! God moet u goeden dach gheven.
Hoe steet met u, hoe sidi te ghemake?

Lippijn.

Ey, Trisc, ic woude mi therte brake
Van groten rouwe die ic drive.
Ic en hadt nemmermeer minen wive
Betrout, dat si mi heeft ghedaen.

De comere.

Lippijn, nu doet mi verstaen,
Hoe ende oec in wat manieren.

Lippijn.

Dies ic mi ewelijc moet scoffieren:
Si leghet ende droeylt met enen anderen man.

De comere.

Awarijt! dats een dinc dat ic niet en can
Gheloeven van uwen wive;
Ic kinse alsoe reine van live,
Si en daets om al die werelt niet.

Lippijn.

Dat een man met sinen oghen siet,
Dats hem nochtan quaet tongheven!

De comere.

Lippijn, alsoe moetic met eren leven,
Bi sien es die meneghe bedroghen.

Lippijn.

Wat! neen, dit en es niet gheloghen,
Want ic hebse selve ghesien
Ligghen metten bloten cnien,
Ende gingen hem beide te werke stellen.

De comere.

Wat, Lippijn! dat en soudi niet vertellen,
U wijf waer daer bi gheonneert:

U oghen sijn al verkeert
Van drinken ende van ouden daghen.
Goede Lippijn, en wilt des niet ghewaghen:
U wijf waer daer bi ghescent.

Lippijn.

Wat duvel! seldi mi maken blint
Van dinghen die ic selve sach?
Ic sach dat si averrecht lach,
Ende hi raepter op haer slippen.

De comere.

Ey swijt, goede Lippen!
En was anders niet dan u dochte.
En hoerde ghi noit seggen van alfsghedrochte,
Dat die liede pleghet te bedrieghen?
De viant geeft luttel om een lieghen,
Om toren te maken tusschen man ende wijf.
Ic wilder over setten mijn lijf,
En waest niet een elvinne dat ghi saecht.

Lippijn.

Wat duvel! heeft God die werelt gheplaecht
Met alven ende met alvinnen?
En soudic dan mijn wijf niet kinnen?
Dat ware emmer een misselijc dinc.
Ic sach dat si met hem ghinc,
Hi namse in sinen aerm ende traese naer.

De comere.

Lippijn, loghen en was noit waer:
Daer toe kinnic te wel u wijf;
Want si heeft alsoe reine lijf,
Si en daets om al de werelt niet van goude roet;
Maer dalfsghedrochte es alsoe groet,
Dat den menegen maect soe blint,
Dat hi hem selven niet en kint;
Hoe soude hi dan enen andren ghekinnen?

Lippijn.

Bi der doot ons Heren! ghi maect mi al uten sinnen.

Wat duvel es mi nu gheschiet?
Ben ic blint ende sie ic niet?
Des wonders ghelijc en sach ic nie,
Ende ic sie wel alle dese lie,
Die hier sitten al omtrint.
Entrouwen! so en ben ic al niet blint,
Al soudijs mi gherne maken vroet.

De comere.

Lippijn, wetti wat ghi doet?
Ic biddu dat ghijs nemmermeer en secht,
Ende ghi u wijf met eren dect.
Het es ene elvinne die u quelt,
Si heeft u ghesichte al ontstelt;
U oghen staen al ontset.

Lippijn.

Ey goede! eest dat, dat mi let?
Mi dochte emmer, dat icse sach.

De comere.

Het was ene elvinne dat daer lach,
Dat willic u sweren op een cruus.
U wijf sit noch in haer huus,
Dat willic wedden om een bier.

Lippijn.

Ende si hiet mi gaen halen borre ende vier,
Si seide, si soude gaen om eten.

De comere.

Wat, Lippijn! w'ldi die waerheit weten,
So sidi seker te male verleit:
Ene elvinne heeft haer nette ghespreit,
Dat sie ic wel, om u te vaen.
Comt met mi! wi selen voor u dore gaen;
U wijf sit noch bi haren viere.

Lippijn.

Wat! benic dronken van den biere,
Ochte vlieghen dalve achter straten?

De comere.

Wat, ghevadere! en moochdi ons niet inlaten?

Lippijns wijf.

Wat key! jaic; wie es daer?

De comere.

Wat, Lippijn! en seidic u niet waer?

Lippijn.

Benedijste God van hemelrijc!
Soe en saghic noit des wonders ghelijc.
Ic sie wel, die scouwen die sijn mijn.

De comere.

Wat seidic u, lieve Lippijn?
Maer ghi en woudes niet wesen vroet.
Mijn ghevadere es ghetrouwe ende goet,
Al soudier gherne een hoere af maken.

Lippijns wijf.

God gheve hem ramp in sine caken!
Heeft hi hem van mi dies beclaecht?

De comere.

Jay, ende dat ghi bi enen anderen man laecht,
Dies heeft hi mi ghedaen een beclach.

Lippijn.

Ewaerheit: mi dochte dat ict sach,
Maer ic laets mi nu ghenoeghen:
Trise caent wel int beste voeghen.
Maer al hadt mi mijn lijf ghedaen,
Soe waerdi heden morghen opghestaen,
Ende hiet mi halen vier ende borre.

Lippijns wijf.

Swijt, wel vule corre!
Beghindi mi anderen man ane te tien?

Lippijn.

Seker! woudic die waerheit lien,
So saghict, of mijn oghen waren mi verkeert.
Maer Trise heeft mi also gheleert,
Ende seet dat mi een alf heeft bedroghen.

Lippijns wijf.

Waer omme hebdi mi dan beloghen,
Ende doet mi scande overal?

Lippijn.

Ey minnekijn! ic ben diet beteren sa
Hebbic iet messeit ofte mesdaen.

Lippijns wijf.

Ghi selter nochtan smeten omme ontfaen,
Vul out quaet grijsaert!

De comere.

Bi onsen Here! hi waers wel waert,
Dat wine onder voete ghinghen legghen.

Lippijn.

Lieve wijf, ic en saels nemmeer segghen:
Ic en wiste niet, dat ic was in dolen.

Lippijns wijf.

Ey! men sal u leren gaen ter scolen

Hier vechten si.

Ghi goede liede, dit hebben wi
Ghespeelt al in een boerdement.
Si leven noch wel, si u bekent,
Die deser gheliken wel hebben ghesien.
Wet dat menich boerden gheschien,
Daer dusdaneghe mere niet af en gaet
Daer bi biddic u dat ghi ontfaet
In dancke onse fobitasie
Ic bidde den Coninc vol van gratie,
Die van der maghet was gheboren,
Dat hem niemen en wille storen
Van dat hi hier heeft ghesien ende ghehoort
Staet op! ghi moghet wel gaen voort,
Want wi moeten alle scheiden:
Ons here God moet ons allen gheleiden.

Amen.

AANTEEKENINGEN

Bl. 1, vs. 1. *Een stuc*, d. i. *een lange tijd*, *een heele poos*. Zie *Theoph.* [1]) bl. 135, en vgl. beneden, bl. 7, vs. 224.

— vs. 11. Misschien is het beter, de komma te laten vervallen, want de bedoeling is: *de kinderen waren reeds vroegtijdig zeer gezegend*. *Vroe* voor *vroech* komt vaak voor. Zie Oudemans 7, 791.

— vs. 14. Deze regel is niet duidelijk. *Maer een* is misschien bedorven uit *Minerva*. En wat is *der minnen prijs*? Indien dit beteekent *eene gelukkige liefde*, dan zou dit een geschenk van Venus moeten zijn, en deze wordt eerst in het volgende vers genoemd.

— vs. 16. *Cl one drayen*, d. i. *de kroon spannen*. Behalve deze overdrachtelijke beteekenis heeft *crone dragen* ook de beteekenissen van *bij feestelijke of plechtige gelegenheden eene kroon op het hoofd hebben*, en die van *koning zijn*, *regeeren* in het algemeen. Vgl. Franck op *Alex.*, bl. 401.

Bl. 2, vs. 2. De verandering van *Ende* in *maer*, voorgesteld door Verwijs, Gloss. *Bloeml.*, bl. 168, is onnoodig. *Ende* heeft meermalen de beteekenis eener tegenstellende conjunctie. Zie b.v. *Mor.* 3048.

Bl. 2, vs. 21 en 22 moeten worden omgezet. Men leze:

Hi dedese oefenen goede werke,
Ende onderminnen even sterke
Met herten ende met ghedachte.
Nauwe men die kindre wachte,
Maer die kindre minneden stille.

Bl. 2, vs. 28. *Enen onsachte doen*, d. i. *het iemand lastig*, *moeilijk maken*; *iemand pijn*, *verdriet doen*, *geen medelijden met iemand hebben*. Zoo ook bl. 10, vs. 50.

---

1) De in deze Aanteekeningen gebruikte verkortingen zijn die van het *Mnl. Wdb.* Zie den Index aldaar.

Men vatte *doen* op als onz. ww. en *onsachte* als bijw. Vgl. *Rein.* II, 7134: sijn een oghe ghinc mede uut, dat hem dede harde wee (de toevoeging van *herde* bewijst, dat *wee* een bijw. is, en niet een znw. Vgl. onze uitdrukking: *gij doet mij erg zeer)*; *Nat. Bl.* VIII, 718: Als enen hoeftswere wee doet; *Rein.* I, 861: Dat hi hem so lede dede; 620: Dese wort daden hem so sochte; II, 6440: Al deed u onsacht, ghi hads mi liever, dan ic, die slaghe.

Bl. 2, vs. 40. *Minnen*, d. i. *vrijen*, dus *mondeling*, tegenover *met brieve*. Het onz. ww. *onderspreken* staat in beteekenis met het meer gewone *hem onderspreken* gelijk. Vgl. vs 20 *onderminnen* en ons *onderhandelen*.

Bl. 3, vs. 60. *Ende* heeft hier de kracht der relatieve partikel *dat*. Vgl. *onthier ende*, d. i. *totdat*, en *Taalk. Bijdr.* 1, 131 vlg.

Bl. 3, vs. 69. *Dire*, lees *Diere*.

Bl. 3, vs. 70. *Haer beiden*. Grammatisch juist zou zijn *hem beiden*.

Bl 3, vs 71. *Al sonder beide*. Men leze om het rijm te herstellen *al sonder biden*, dat o. a. ook voorkomt *Limb.* VI, 2263.

Bl. 3, vs. 72. Beter doet men, met Verwijs (Gloss. bl. 168) voor het ingevoegde *hi* te lezen *elc*.

Bl. 3, vs. 74. *Hare pine even groet*, d. i. *hunne zoo groote smart*. *Even* komt herhaalde malen voor in de bet. van mnl. *so*. Zie een voorbeeld *Pyr. en Th.* (*Taalk. Bijdr.* 1, 253), vs. 392: »si custene al *even* dic, dat haer ten monde dbloet uutbrac." Zoo vindt men in 't door Meyer uitgegeven *Leven v. Jezus* herhaaldelijk *evenlanc dat* voor *zoolang als*, en in Vlaamsche stukken *evenverre dat* voor *voorzoover* Daar mnl. *so* ook de bet. van *sere* kan hebben (vgl. Verwijs, *Stroph. Gal.* bl. 179 en de daar genoemde voorbeelden; *Wap. Rog.* 218: Leere mi *so* clare; *Flor.* 157: die hem *so* willecome was (de verandering in *sere*, zooals Moltzer op het voetspoor van De Vries in den tekst heeft opgenomen, is onnoodig); 274: Ende wondese *soe* (ook hier Hs.; tekst *sere*) met enen scichte), zoo kan ook *even* deze bet. hebben van *zeer*, en dus ook op de boven aangehaalde plaats; vgl. *Wal.* 10611: *al even* (vgl. *also*) *dichte*, d. i.

zeer dikwijls, *aanhoudend*; 8207: *even ghedichte.* Zoo ook *Mar. v. N.* 35, 842; *Segh.* 2550; *Mask.* 747.

Bl. 3, vs. 75. *Beven*, d. i. ons *bibberen*, *trillen*, eene koortsachtige aandoening, door angst, pijn enz. veroorzaakt. Zoo ook *Flandr.* III, 170; *Segh.* 9048; *Esm.* 532. Zie *Mnl. Wdb.*

Bl. 3, vs. 85. *Riken*, d. i. *rike een.* Het lidw. *een* vindt men in 't mnl. en in de 17de eeuw gebruikt na de woorden *so*, *also*, *dus*, *half* e. a. Vgl. ons *zulk een*, *welk een* enz. Men weet, dat ook in 't Eng. *a* volgt op de woorden *half*, *quite*, e. a. Zie ook bl. 43, 495.

Bl. 4, vs. 101: *Ende* (nl. *wi*), d. i. *terwijl wij.* Zie *Taalk. Bijdr.*, 135 vlg.

Bl. 4, vs. 107: *Eneghe clusenaren*, d i *kluizenaars.* Het woord *eneghe* komt in bet. overeen met het mv. van hd. *irgend einer*, d. i. *irgend welche*, en moet niet in den zin van *eenich*, hd. *einig*, d. i. *eenzaam*, worden opgevat. Voor ons gevoel is *enich* overtollig. Vgl. *Mor.* 3538: Swarter dan *enech* roet oft atramint; *Rijmb.* 17705: Of hi hadde *eneghe* oren. Zoo ook meermalen met een onb. wijs verbonden: sonder *enich* langer beiden, sonder *enich* sparen, wederstaen, wederseggen enz.

Bl. 4, vs. 111 vlgg. leze men met het Hs. aldus:

Want worde mens iet gheware,
Der *liede quade*[1]) niemare,
Die ons langhe heeft begheven,
Worde weder opgheheven,
Ende soe soude enz.

d. i. indien men het merkte, dan zouden de praatjes der ons vijandig gezinden, die ons lang met rust hebben gelaten, weder het hoofd opsteken, en zoo zou enz. De veranderingen van Verwijs hadden door mij niet in den tekst moeten worden opgenomen Men weet dat *opheffen* in 't mnl. de bet. had van ons *verheffen*, of, intr., van *zich verheffen*, eene bet., die lijnrecht staat tegenover de thans gewone. Zie *Tekstcritiek*, bl. VII, en Oudemans 5, bl. 436.

---

1) Aldus leest Verwijs voor *leider*. Zie Gloss bl. 168.

Bl. 4, vs. 116. *Sere lopen*, d. i. *zich snel verbreiden*, eig. *hard loopen*. Men weet dat ons *zeer* in 't mnl. in den regel door *harde* werd weergegeven, doch dat juist in de gevallen, waarin wij *hard* overhebben in den zin van *zeer* (*hard* loopen, *hard* ziek, *hard* werken) in den regel *sere* gebruikt werd.

Bl. 4, vs. 118. Men zal wel moeten lezen *wijf*, het regelmatige meervoud van *wijf*. Zie Franck, *Mnl. Gramm.* § 182.

Bl. 4, vs. 122: *Menegherande moet met peinsene*. De andere redactie (*Taalk. Bijdr.* 1, 249) heeft (beter) *moet van gepeinse in mijn gedachte*. *Moet* zal hier beteekenen *aandoening*, *opwelling*, en de geheele zin: *Allerlei gedachten doorkruisen mijne ziel*.

Bl. 5, vs. 144: Ende latent aen u trouwe staen, d. i. *ik wil mij op uwe trouw verlaten*, eig. *het* (nl. *wat ik doen zal*) *baseeren*, *gronden op het vertrouwen*, *dat ik in in u stel*. Zoo ook *Rein.* I, 2510:

Eist dat ghijt mi dorret raden,
So willict laten up u ghenent,
Dese vorworde ende dit covent,
Up Reinaerts trouwe staen.

De woorden *up u ghenent* beteekenen: *steunende op het door u gezegde*, *aangemoedigd door uwe woorden*.

Bl 5, vs. 150. Na dit vers zijn eenige regels uitgevallen, die in de andere redactie gevonden worden; immers uit het vervolg blijkt, dat P. en Th. elkander onder een bepaalden boom (een moerbeiboom; mnl. sicamoer) *rendez-vous gaven* (mnl. *dach leggen*, *dach setten*, *dach stellen*, *Vrouw. en M.* III, 5, 1; *Vad. Mus.* 1, 336, 28; 400, 84; *Lansl.* 418; *Mar. v. N.* 26, 602).

Bl. 6, vs. 182; 7, vs. 239. *Allen bloet*, d. i. òf *al een bloet*, een en al bloed. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 325; òf misschien nog juister *al en bloet*, d. i. *geheel in bloet*. Over het voorz. *en*, zie *Torec*, Gloss.

Bl. 6, vs. 207. *Doet*, lees men de andere redactie *daet*.

Bl. 7, vs. 220. Verwijs stelt voor te lezen *men* voor *minne* (Gloss. bl. 168); de andere redactie heeft:

Dat mynne dus ongenadich es
Dengenen, die hoer sijn onderdaen.

Bl. 7, vs. 230. *Ochte*. Bedoeld is *of*, indien, zooals

ook de andere redactie heeft. Beide woorden worden meer verward. Zie b. v. 38, vs. 297.

Bl. 7, vs. 243. *Doch* heeft hier zooals meermalen de bet. van *doe*, zooals ook in de andere redactie staat. Zoo b.v. ook *Vergi* 615.

Bl. 8, vs. 264. Over *witen* in den zin van *berokkenen*, zie *T. en Lettb.* 5, 36 vlgg.

Bl. 9, vs. 1. Hs. en Kausler: *voer* al. Verwijs (Gloss. bl. 168) leest minder juist: *An* al dat enz.

Bl. 10, vs. 59. *In u*, latinisme? Gewoon mnl. zou zijn *jegens u* of *tuwaert*.

Bl. 11, vs. 91. *Alup* (*alop*), d. i. *geheel en al*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 357.

Bl. 11, vs. 103. Die ghi ghesekert hebt te wive, d i. *met wie gij verloofd zijt*. Zie Huyd. op Stoke III, 416, en *T. en Letib.* 2, 18.

Bl. 11, vs. 108. *Metter spoede* De gewone mnl. uitdrukking is *metter spoet*, b. v. Stoke I, 108; *Sp* II[3], 28, 105; *Lsp.* IV, 8, 4; *Nat. Bl.* II, 1394. De vorm *spoede* is zoover ik weet van elders niet bekend. Zoo staat ook *gloede* naast *gloet*, b. v. *Wap. Mart.* I, 168.

Bl. 12, vs. 148. *Verstaen* heeft hier de beteekenis van *zich zetten tot iets*; *zich wijden*, *overgeven aan*. Zoo ook *Denkm.* 3, 157, 480:

canoonke ende cleercke,
die *verstaen* souden ten weerke
van den saleghen kerstinhede.

Deze beteekenis heeft zich uit die van *blijven staan*, welke ook het mhd. heeft (vgl. ons *panden zijn* v e r s t a a n), ontwikkeld. *Verstaen te ere dinc* beteekent dus *bij iets blijven*.

Bl. 13, vs. 188. Het woord *mole* komt in de bet van *hoofd*, *bol*, *gedachte*, *brein*, ook voor *OVl. Lied. en Ged.* 234, 41:

Een droom die mi hout in dole
Ende die mi gheen tijt uter *mole*
Noch uten zinne can gheraken.

en *Huge v. Bord.* I, 11:

(Hi) wert recht in dole
Ende buten ziere *mole*.

Het is het mfr. *mole*, fr. *moule*, dat o. a. in 't fr. ook gebruikt wordt in den zin van *bol van een hoofddeksel*. Zie de aanhaling uit La Curne, bij Littré 3, 647: »le *moule* de son chaperon, c'est a sçavoir la teste."

Bl. 13, vs. 191. Een *hallinc* (bl. 22, 212 *hellinc*) is een kleine munt, ter waarde van een halven penning. Het woord heeft niets te maken met hd. *heller* (*häller*), eig. *haller*, een het eerst te Schwäbisch-Hall geslagen munt (Grimm., *Wtb.* 4², 234), maar is ontstaan uit *halflinc* (*halvelinc*). Het woord kwam in het ori. al in den vorm *hallink* voor; ohd. *helbeling*; ags *helfling*. Zie Richthofen 793 en Grimm, *D. Wtb.* 4², 930 op *helbling*. Misschien is dit oude woord op het ontstaan en den umlaut van hd. *häller* niet zonder invloed geweest. Het artikel a l l i n c in het Gloss. van Verwijs moet met het oog op deze feiten worden gewijzigd.

Bl. 14, vs. 209 vlg. *Gane*: *scame*, assonance. Zoo ook 129 *wagen*: *gaven*.

Bl. 14, vs. 230. *Werden* staat hier in den zin van *komen*. Zie *Segh.* Gloss. op w e r d e n.

Bl. 14, vs. 232. *Udewaert*, een vooral in den *Lancelot* veel voorkomende bijvorm van *utewaert*. De *t* is hier door den invloed van de volgende vocaal (of *w*?) verweekt, gelijk dit b. v. ook regel is met de *t* van het afgekorte lidwoord *dat*. Zie b v. *Limb.* Gloss. bl. 281, waar men een geheele reeks voorbeelden vindt. Het tegenovergestelde verschijnsel vertoonen mnl. *entelike*, voor *endelike*; 17de-eeuwsch *datelijk*.

Bl. 15, vs 236. *Ansien*, hier als znw. gebruikt in de bet. *blik*. Deze bet. is *Mnl. Wdb.* 1, 146 vlg. niet vermeld.

Bl. 16, vs. 279. *De waeromme*. Het woord *waeromme* komt in 't mnl. herhaalde malen voor in de beteekenis *reden*, doch bijna altijd als vr, zelden, gelijk thans, onz., bijv. *het hoe en* h e t *waarom ergens van willen weten*. Men heeft daarbij zeker aan *redene* of *sake* of een ander vr. woord gedacht. Vooral bij Ruusbroek zeer gewoon. Zoo ook in 't mhd, b. v. *sunder warumbe*, d. i *zonder reden, zonder doel* (Lexer 3, 699). Onz. komt *waeromme* b.v. voor *Stemmen* 84: d a t *wairomme* ende dat eynde van allen oefeninghen. De Aant. van Verwijs (Gloss. bl. 168):

„Lees: Ende waeromme" moet vervallen.

Bl. 16, vs. 283. *Over side*, d. i. *ter zijde*, fr. *à part*, ons *apart*, *afzonderlijk*. Onze uitdr. *over zijde* heeft de geheel verschillende beteekenis van *op zijn zijde*, *op zijn kant*, *zóó dat de zijde grondvlak wordt*. Vgl mnl.: iemand staat *over* zijn voeten; valt *over* zijn kniën; si vielen neder *over* haer ansicht (*Vaderb.* 53 *c*); leggende *over* siin rugge (*Lanfr.* 74 *v*); *over* hande ende voete gaen (*Rijmb.* 28675); enz. Zie ook bl. 41, vs. 419.

Bl. 16, vs. 296. *In termen zetten*, d. i. *beraadslagen*, *tot een punt van beraadslaging maken*. Zie Gloss. bl. 126. Vandaar onze aan deze juridische beteekenis ontleende uitdrukkingen: »Er zijn geen termen om iemand te veroordeelen", d. i. *geen rechtsgronden*; en »dat valt niet in de termen", d. i. »dat valt niet onder het *bereik der strafwet*", bij uitbreiding *is ergens niet toe te brengen, geeft geen aanleiding om.*

Bl. 17, vs. 16 *Gerne*, d. i. *gewoonlijk*; met het ww. *plegen te*. Zoo ook *Mor.* 2659:

Die *gerne* werken buten rade,
Diewile hebben sijs scade.

Lucid. 5426:

Wat den mensch dagelix gesciet;
Comt hem *gerne* snachs te voren.

Ook vindt men *gerne plegen*, b v. *Lorr. fr.* III, 170; vgl lat. *gaudere*, zich verheugen, dat ook gebruikt wordt in den zin van *plegen te hebben*. Over eene andere beteekenis van *gerne*, nl. *lichtelijk*, *gemakkelijk*, zie *T. en Lettb* 5, 46.

Bl 17, vs. 15 *Hunc lief*; hetzelfde als mnl. *diefhanger*, hd. *henker*. Zie verder Gloss

Bl. 17, vs. 16. *Van der galgen drupen*, d. i. *een heelen tijd aan de galg gehangen hebben* (zoodat het lichaam tot ontbinding overgaat). Wij kennen de uitdr. nog in de spreekwijze: „Iemand ziet er uit, alsof hij van de galg gedropen was", d. i. heeft het uiterlijk van een aartsbooswicht

Bl. 18, vs. 28. *Gemissen* heeft gewoonlijk een gen. bij zich, zooals bv. bl. 22, vs 184. Deze genitief kan ook in eene bepaling met *van* worden omgezet.

Bl. 18, vs 45. *Enen bake*, d. i. *een geslacht varken*, òf *een zijde spek*, vooral tot rooken bestemd. In deze beteekenissen is *bake* ml, in die van *levend varken* vr. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 526 vlg.

Bl. 18, vs. 36 en 45. *Wuer.* Zie Aant. op *Aiol-fr.* vs. 683 en vgl bl 22, 194.

Bl. 18, vs. 54. Hs. *nu* in plaats van *u*. Er heeft waarschijnlijk *hu* gestaan.

Bl. 19, vs. 69 *Ten voeten* mv., d. i *aan het voetenseinde*. Zoo bet. het mv. van *hoofd* ook het *hoofdeneinde* (in dial. ook *hoofdeinde*). Zie b.v. *Greg. Hom.* 85 *v.*: Si sach twee enghelen in witten clederen sittende, die een *ten hoefden* ende den anderen sat *ten voeten*. Zoo nog eens aldaar, alsook: „die enghel sitten als *ten hoefden*". Vgl. ook vs 89.

Bl. 19, vs. 77. *Ja*, d. i. ons *ja*? *zoo*? Vgl mnl. *jane hebdi*, d. i. *zoo, hebt gij dan niet*; *gij hebt immers*?

Bl 19, vs 90. *Dat si alsoe*, d. i. *o ja, dat is zoo*. Over *si* als 3den pers. praes. in d., zie *Taalk. Bijdr.* 1, 61.

Bl 19, vs 91. *Te slape werden*, hetzelfde als *in slape werden*, ons *in slaap vallen*. Het hs. heeft *slapen*. Dezelfde uitdrukking vindt men *Limb.* VI, 1382; *Ferg.* 952; *Sp.* II⁴, 25, 16; *Parth.* 888; *Brand.* 1026; *Beatr.* 661; *Boerden* III, 136.

Bl. 20, vs. 102. *Hier* is door mij ingevoegd.

Bl 20, vs. 105. *Na hi ran.* Bij verschillende met *na* samengestelde ww. wordt de thans onmisbare persoon (in acc. of dat.) niet uitgedrukt. Zoo bl 21, 163: de man *liep na*. Daarom behoeft ook *Rein.* I, 346:

Alsene dan die honde saghen,
Liepen si *na* met haerre cracht,

niet te worden veranderd in *liepsine na*, zooals door mij *Tijdschr.* 1, 7 gedaan is. Het Hs. heeft hier *riepen si na*, waaruit blijkt, dat *naroepen* eveneens de bet. heeft van *iemand naschreeuwen*.

Bl. 20, vs. 108. *Gesoech*; ook 22, 118; *Wal.* 10617; *Lanc.* II, 3899 (in den zin van *geblaas*, mnl. *geblas*). Het is een andere vorm voor *geswoech*, van *swoegen*, got. *gaswogjan*, d. i. *zuchten, hijgen*. Het woord heeft met *zuchten* niets te maken (*Taalzuivering* 63). Zie Kluge

316 op s e u f z e n. Zoo staat *zoel* naast *zwoel*, *zoen* naast *zwoen*; *dolen* naast *dwolen* (bijvorm van *dwalen*), enz. Zie *T. en Lettb.* 2, 66 vlgg.

Bl 20, vs. 139. *Diep* staat hier, zooals meermalen, in de bet. van *nat*. Zie b.v *Rein.* I, 2346.

Bl. 21, vs. 141. *Dam* heeft hier de bet. van *erf*, *werf*, in welken zin het thans nog gebruikt wordt in de spreekwijze: „het hek is van den dam", d. i. men gaat door gebrek aan opzicht de perken te buiten.

Bl. 21, vs. 158. Nu en was ic noit soe verscroven, d. i. *ik ben er nooit zoo ingeloopen*, *ik ben nooit zoo beetgenomen als thans*. Zoo vindt men ook herhaaldelijk den regel: „Nu en was ic nie so blide," b.v. *Mor.* 2906. De uitdrukking is eenigszins onlogisch (zie *Theoph.*, bl. 1[illegible]), doch in 't mnl. gewoon. Men moet daarom ook bl. 164 (*Esm.*) vs. 230:

Nu en was mi nie so wel te moede,

niet veranderen; zie de noot in Moltzer's uitgave.

Bl. 21, vs. 170. *Loeken*. In 't mnl. komt ook *beloeken* voor. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 859.

Bl. 22, vs 190. *In den dore*. In 't mnl. komt een enkele maal een onz znw *door* voor, oveneenkomende met got *daur*; hd. *das tor*; mhd *daz tor* (Lexer 2, 1463). Men vindt het, behalve hier, ook *M. Loep* I, 2440.

Bl. 22, vs. 193. *Te rechte*, hetzelfde als mnl. *over recht*, d. i. *krachtens zijn recht* Zie *T. en Lettb.* 2, 286 vlgg.

Bl 22, vs. 194. Zie bl. 18, 45

Bl 22, vs. 198. Zie bl. 20, 108.

Bl 22, vs 212. *Hellinc*. Zie bl. 13, 191.

Bl. 22, vs 216. *Swighen best*, d. i. *laten wij maar zooveel mogelijk zwijgen*, *laten wij onzen mond maar houden en op den loop gaan*. Het *wi* van *lopen wi* moet hier in de gedachte herhaald worden Verandering is onnoodig (*Bloeml.* 3[1]: swighen[s]), evenals in vs 219 (*Bloeml* 3[1]: doet [te] *bederve*). *Bederve doen* bet *zaken doen*. Zie voorbeelden *Mnl. Wdb* 1, 628

Bl 23, vs. 220. *Sie*, d i. *sic hi* Zie *Tekstcritiek* 21.

Bl. 23, vs. 16 *Dan* moet meermalen in onze taal door *maar alleen* worden weergegeven. Zoo b v ook *Mor* 2754:

inne vant wijf no man,
dan heide ende woest lant.

Zie ook *Mnl. Wdb.* 1, 414 op anders 4)

Bl. 23, vs. 17. *Den tijt leiden* staat gelijk met *den tijt* doen passeeren. *Leiden* is nl. *doen liden*. Zie Hild. Gloss. en *Troyen* 2335. Wij zeggen nog *een leven leiden*; het hd. *ein leben führen*.

Bl. 23, vs. 22. Hs.: Dat si manlijc anderen quamen te spraken.

Bl. 24, vs. 59. *In corter woert*. Een der vele woorden, die in 't mnl. ook vr. voorkomen, zonder dat wij begrijpen waarom. Zie *Ferg.* Gloss. op geslacht. Zoo 25, 79 *die muere*, naast 24, 35 *den muere*; omgekeerd 25, 81 en 28, 228 *ten veinster* naast het gewone en eigenlijke vr. geslacht, zooals 28, 191 *die veinster*; 25, 93 en 98 *dat scoenheit*.

Bl. 25, vs. 107. *In hogher spraken*, d. i. *bij hoog en bij laag*. Zoo bl. 28, vs. 197: *in hogher talen*. In de beteekenis van *groot* (*hoog*) *woord*, staat *hoge tale*, *Wal.* 6313. *Hoge spreken* staat in dezelfde beteekenis, Velth. II, 45, 34. *Hoge ende neder* (hoog en laag) vindt men *Theoph.* 260; *Grimb.* I, 5640; 1358.

Bl. 28, vs. 197. *Vermennesse* kan staan voor *vermeennesse*, d. i. *uitbanning*, *vervloeking*, eig. *uitbanning uit een genootschap*, *een gezelschap*; van het ww. *vermeenen*, dat in 't mnl. niet voorkomt, maar in 't mhd. bestaat. Zie Lexer 3, 176 op vermeinen (1e Art.). *Vermeennesse leggen* beteekent dan *den banvloek over iemand uitspreken* (wij zouden zeggen *iemand dood verklaren*), gelijk men ook zegt *enen ban leggen*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 550; vgl. 546. Deze verklaring komt mij aannemelijker voor dan die van *uitdaging*, (Verwijs, Gloss. 139).

Bl. 30, vs. 45. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 550.

Bl. 31, vs. 18. *Betekeninge*, d. i. *dingen van groote beteekenis*, *voorteekens*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 1197.

Bl. 32, vs. 30. *Quaderhande*, hetzelfde als *quadertieren*, d. i. *slechtgeaard*, *van eene slechte soort*. Zoo vindt men ook *elkertiere* en *elkerhande*, *menigertiere* en *menigerhande*. Het woord *quaderhande* komt ook voor *Amand* I, 1873, 2130; II, 4742; *Lsp.* I, 29, 19.

Bl. 34, vs. 99. *Nuwes.* De bedoeling is niet *nieuw*, maar *nauw*, gelijk blijkt uit het fr. Zie de woorden aangehaald bij Verwijs, *Die Rose*, bl. 34. De andere redactie heeft: „Dat *nauwe* staet an uwen voet." Dat de vorm *nuwes* juist is, zou ik niet denken. Ik ken althans *nuwes* slechts in de bet. *onlangs.* Zoo b.v. *Hs.* 10, *f.* 3 *c.*: Menschen, die *uuwes* bekeert sijn; *Hs.* 88, *f.* 100 *a*: Een heilich broeder, die *nuwes* gestorven is.

Bl. 34, vs. 135. *Menech wonder smaken*, d. i. *allerlei wonderlijke, vreemde gewaarwordingen ondervinden, hebben.*

Bl. 34, vs. 137. *Warachtich* kan niet juist zijn. De andere redactie heeft „Seere *te vruchten* es die minne". Het fr. luidt (*Rose* 1, 73, 2195): „Mal d'amer est moult *outrageus*", d. i. *in uitersten vervallende* of *doende vervallen, buitensporig.* Geen der beide bewerkingen heeft het fr. woord goed begrepen. Ook *te duchten* geeft den zin van *outrageus* niet weer. Daarom is het moeielijk te zeggen, welk woord oorspronkelijk voor *waarachtig* in den tekst kan gestaan hebben.

Bl. 37, vs. 231. *Ter* menigher tijt. Zoo ook *Moriaen* 1720: *ter* meneger ure; 4246: Dat is ons comen *ter* groter scande; 4418: Si porden ute *ter* goder ure; *Limb.* X, 1313: *ten* menegen male; *Rose* 2250: *ter* meneger uren; 2558: *ten* genen stonden; 6401: *ter* meneger stont; *Mor.* 1239: *ter* meniger stede. Daarentegen *Limb.* XI, 375: *te* menegher ure; *Wrake* II, 1208; III, 1671: *te* menigher tijt; *Rose C* 2219: *te* meneger tijt; *C* 2250: *te* meneger uren; *C* 2518: *te* genen stonden; 2559: *te* genen malen, *Gesch. v. Antw.* 1, 572: *ten* dien einde. Men ziet, hoe oud dergelijke fouten zijn, als wij nog dagelijks hooren of maken in uitdrukkingen als t e n *allen tijde*, t e n *mijnen huize*, t e r *uwer verjaring*, t e n *zijnen nutte.* Zij ontstaan uit grammatische voorbarigheid, zooals men op het voetspoor van Beckering Vinckers (*T. en Lettb.* 3, 155 vlgg.) dit verschijnsel zou kunnen noemen. De naamvalsvorm van een volgend woord hecht zich ook aan een voorafgaand, dat daarop geen recht heeft. Zoo vindt men herhaalde malen *alten* met een bnw., voor *alte* (minen *alten* lieven kinde, *Mor.* 1753; *Mnl. Wdb.* 1, 378); zoo vindt men *met harden*

fellen ogen voor *harde* (*Mor.* 1813); *utengelaten* voor *utgelaten* (*Mor.* 1405); *allengaderen* voor *allegaderen* (*Mor.* 2038; *Mnl. Wdb.* 1, 337); *met harder* groter haestecheden voor *harde* (*Mor.* 2854); van *harden* dieren gewerke (3772); tusscen *uwen* beden, voor *u* (*Rose* 2387; *C* heeft *hu*).

Bl. 38, vs. 280. In plaats van *met ogen* zal men met *C* wel moeten lezen *so gerne*. De woorden *met ogen* staan ook in den vorigen regel; daarheen dwaalden des afschrijvers oogen af.

Bl. 38, vs. 297. *Ochte*. Er moest staan *of*, zooals *C* ook heeft. Op de verwarring dezer beide woorden is al gewezen bij bl. 7, vs. 230.

Bl. 39, vs. 313. Hier is de lezing der andere redactie in den tekst opgenomen. Hs. *A* heeft: want die minne die wille doet.

Bl. 40, vs. 366: quame daer in uwen *moet* die scone, d. i. *kwam zij u tegen*. *Moet* is hetzelfde als ons (te) *gemoet*. Zie *Theoph.* Aant. op vs. 659.

Bl. 41, vs. 387. *En sijn*, het mv. van *en si*, tenzij; *s'il n'est tiex*. De beteekenis is dezelfde als die van het voorz. *behalve*, *met uitzondering van*.

Bl. 41, vs. 400. De bedoeling wordt duidelijk door de vergelijking van *C*:

Wat hebbic vergheten, onsalech man,
Die wile ic te spreken adde stade!

Bl. 41, vs. 402. *Ongenade* bet. *kwelling*, en wordt vooral verbonden met *doen*. Zie Velth. II, 10, 24 en Oudemans 5, 145.

Bl. 41, vs. 405 vlgg. De zin is: *Zoo moet hun steeds iets ontbreken, totdat ik* (de God van minnen) *mij er in meng, om den vrede tot stand te brengen*. Zie de aanhaling [1]) bij Verwijs, bl. 39.

Bl. 41, vs. 419. Over *over* zie bl. 16, vs. 283.

Bl. 43, vs. 475. So haddic een rike begeren. De bedoeling moet zijn: *dan had ik eene schitterende* belooning. Dit heeft dan ook het fransch (*Rose* I, 81, 2491): »Moult auroie riche *desserte*", d. i. *récompense*. Ik vat niet, hoe *begeren* dit beteekenen kan. *Begeren* komt als znw. voor (*Mnl. Wdb.* 1, 697), maar beteekent dan natuurlijk *verlangen*, *wensch*. *C* heeft: So adde (*l.* addic) al mijn *begeren*."

Bl. 43, vs. 491. *Ganc* bet. hier *voortgang*, niet *voor-uitgang*, zooals in het Gloss. staat.

Bl. 43, vs. 495. „Te *swaren* sake", d. i. te *sware een* sake. Zie bl. 3, 85.

Bl. 44, vs. 501. *Twine*, lezing van *C*; *A* heeft *wanc*. Doch ook *waen* (*wan*) is eene goede lezing: Ook dit is een interj.; zij bet. *waarom niet*, *welaan*. Zie *Aiol* 485; *Rein.* II (ed Martin), Gloss.

Bl. 44, vs. 516. *Alop.* Zie bl. 11, 91.

Bl. 45, vs. 558. *Doet maken*, d. i. *doet worden*, *maakt*. *Doen* wordt herhaaldelijk met een intr. ww. verbonden, om te samen een trans. ww. uit te drukken. Voorbeelden zullen in het Mnl. Wdb. worden gegeven. Feitelijk kan dit met *maken* niet het geval zijn, daar dit geen intrans. opvatting toelaat, doch hier is deze constructie toch gebezigd, om het volgende *afnemen*. Men moet *doen* in zulke verbindingen liever niet als zuiver hulpww. opvatten.

Bl. 45, vs. 562. De lezing van *A*: t e n genen stonden", kan blijven. Zie de Aant. bl. 37, vs. 231.

Bl. 45, vs. 575. *Met hare woent*, d. i. *bij haar dient*. Vgl. bl. 17, vs. 19: M e t enen dorper dienst hi vant.

Bl. 48, vs. 32. *Lach*, lees *lach hi*.

Bl. 51, vs. 174. *Smiins*, d. i. *dat gij u met mij inlaat*. Over *Sniins*, dat voor *miins* staat, gen. van *ic*, zie *T. en Lettb.* 2, 148—150 en 153—155; 3, 169 vlgg.; Franck, *Mnl. Gramm.* § 215.

Bl. 53, vs. 250. Dan sprect selve mine wort, d. i. *breng haar dan mijne groeten over*, *doe haar dan mijne complimenten*, met het bijdenkbeeld van »iemands partij opnemen, een goed woord voor iemand doen, veel goeds van hem vertellen, iemand gunstig voor hem stemmen." Zie *Theoph.* Aant. op vs. 1325.

Bl. 53, vs. 261. *Rechts*, d. i. *rechtst* (superl.), langs den kortst mogelijken weg. Zoo staat Limb. II, 1639 *quaets* voor *quaetst*.

Bl. 55, vs. 311. *Bant* heeft hier, zooals meer in den *Limborch*, de bet. van *gevaar*, *verdriet*, *druk*, *leed*. Deze bet. heeft zich waarschijnlijk ontwikkeld onder den invloed van het bijna gelijkluidende *pant*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 572 op b a n t 7), en vgl. onze uitdr. *in angst en banden*.

Bl. 56, vs. 377. Soe wert so vergaen tusscen ons. Nu en dan vindt men in 't mnl. de passieve conjugatie van een intr. ww. onpersoonlijk, gelijk wij doen met toevoeging van *er*. De aangehaalde woorden beteekenen hetzelfde als *het verginc*. Zoo vindt men b.v. *bevallen worden* in den zin van het intr. *bevallen*, d. i. *schuldig worden bevonden*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 1175. Vgl. ook bl. 60, vs. 531: »So datti *becomen waert*", en *Lucid.* 5569: *verresen worden*.

Bl. 58, vs. 451. Zie bl. 162, vs. 174.

Bl. 59, vs. 494. *In ernste*. Het hs. heeft *in spele*, dat blijkbaar fout is. De nederrijnsche vertaling heeft: »Ist uch *erst*, off ist uch *scherne*."

Bl. 60, vs. 511. *Ter* swerde, drukfout; lees: *ten* swerde.

Bl. 60, vs. 522. De regel is niet duidelijk. *Gederinge* (d. i. *gaderinge*) kan een term zijn voor een *gevecht*, in welken zin het ook *Oorkb.* 2, 376*b* voorkomt. De vertaling heeft *gedrijnge*, doch dit kan op een vergissing van den vertaler berusten. In elk geval zal men *wedersake* moeten lezen voor *wedersaken*. *Genen sinen wedersake* is mnl. voor *geen van zijne vijanden*. Die »wedersake der gederingen" duiden wellicht eenvoudig zijne *vijanden* aan (zijne *tegenstanders in den strijd*).

Bl. 60, vs. 524. *Luken* bet. *blijven steken*, *vast blijven zitten in iets*. Zie Segh. *Gloss.*

Bl. 60, vs. 545. *Bellunc* (*bellonc*). Zie *T. en Lettb.* 2, 210 vlgg. en *Mnl. Wdb.* 1, 858.

Bl. 61, vs. 552. *Van ierst* (*eerst*), d. i. *op nieuw*, zooals meermalen in 't mnl.

Bl. 61, vs. 557. *Gedrach*, d. i. *toevloed, drom, gedrang*. Zie b e d r a c h 5), *Mnl. Wdb.* 1, 650.

Bl. 67, vs. 197 en vlgg. *Dat* bet. hier ons *een ditje of een datje*, mv. *complimenten*, *vieren en vijven*.

Bl. 68, vs. 16. *Si* is acc. plur., zooals meer in 't mnl. Zie Franck, *Mnl. Gramm.* § 216.

Bl. 71, vs. 30. *Bede* beteekent niet, als in het Gloss. staat (op w i e n): *het doen van gebeden*, maar *het inzamelen van liefdegiften*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 618 op b e d e, 3 *c*).

Bl. 73, vs. 102. *Oeck wat*, d. i. *wat ook*. Zoo ook 74, 123: *oeck hoeveel*.

Bl. 75, vs. 353. *Den scaec versien*, d. i. *doet* (*zorgt*

voor, voorziet in) *den zet waardoor hij schaak gezet wordt, geeft zich zelf in de macht* (*der heeren*) *over.*

Bl. 76, vs. 8. *Beraet*, d. i. *baraet*, drukte, leven, beweging, pret; de wijze, waarop vreugde zich uit. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 575 op baraet 4) en 5). De door Verwijs (Gloss. bl. 169) gegeven verklaring is niet juist.

Bl. 78, vs. 84. De verbetering, uit de Var. te ontleenen, van *elke stat* in *elken stuet* (d. i. *stand*); en vs. 94 van *elker* in *elken* (zie ook Gloss. bl. 169) hadden in den tekst behooren te worden opgenomen. Over het algemeen is het door Verwijs gevolgde Hs. van Hild., veel minder op de hoogte der geslachten, dan dat, waaraan de varr. aan den voet der bladzijde zijn ontleend Nu en dan zijn daarnaar in de uit Hildegaersberch ontleende »bloemen" verbeteringen aangebracht.

Bl. 91, vs. 170. *Betalen*, d. i. *inlichten*, *terechtwijzen.* Zie *Mnl. Wdb.* 1, 1142, 11).

Bl. 99, vs. 225. *Straffen*, d i. *logenstraffen*, *berispen*, *gispen*

Bl. 98, vs. 138. Nu en weet ic meer wat spreken. Over deze afwijkende mnl. constructie bij *weten*, zie *Ferguut* Gloss. op weten.

Bl. 102, vs 46. De woorden *mitten tijden* zijn niet duidelijk.

Bl. 103, vs 80. *Symiatulander.* Zie Gloss. bl. 169.

Bl. 104, vs. 113. Het ww. *eppen* is van elders onbekend, en niet thuis te brengen. De Var. heeft *uppe.* Is dit ook het bedoelde ww., afgeleid van *up* of *op*, en gebruikt in de beteekenis van ons *opperen*, afgeleid van *opper*? Doch eigenlijk moet er een ww. staan, dat beteekent *houden voor*, *rekenen*, *achten.* Moet er dan misschien ook staan *ebbe* (*hebbe*)?

Bl. 104, vs 113. De regel beteekent niet „*liefde eener vrouw is bestendig*," want men weet, dat men in de Middeleeuwen er geheel anders over dacht, maar »*liefde voor de vrouw zal altijd blijven bestaan.*" „Vrouwen" is als. gen. objectivus op te vatten.

Bl. 105, vs. 139. *Even* is niet duidelijk.

Bl 107, vs. 38. Zie de Aant. op bl. 23, vs. 220.

Bl. 108, vs. 92. *Of-ne*, d i. *tenzij.* Zie de Aant. op *Theoph.* vs 1151.

Bl. 109, vs. 121. *Hs.* diene sach bekende. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 781.

Bl. 109, vs. 134. *S'otele* schijnt hier de beteekenis te hebben van *slot, het einde van de zaak*

Bl 111, vs. 8. *Vlau*, praet. van *vlien*. De gewone vorm is *vlo*, doch *vlau* is geabstraheerd uit het mv. *vlouwen*. Zie Franck, *Mnl. Gramm.* § 140.

Bl. 119, vs 22. *Hs. al openbaer*, dat om het rijm onmogelijk is.

Bl. 150. Van het lied *Dies est Laetitiae* komt nog eene derde, eenigszins afwijkende lezing voor in het Haagsche Hs., no. 721, fo 54 *v* Doch geen van de beide lezingen komt geheel met die van Verwijs overeen. Waaraan de afwijkingen zijn toe te schrijven, kan ik niet zeggen.

Bl. 158, vs. 42. De verandering van *beswaert* in *es beswaert* is niet strikt noodig, daar *beswaren* ook als intr. ww. voorkomt in de bet. *terneergeslagen worden, bedroefd worden* (*Mnl. Wdb.* 1, 1128).

Bl. 158, vs. 64. *Koninc*, l. *coninc.*

Bl 159, vs. 74. *So wisen*, d. i. *so wijs een.*

Bl. 159, vs 76 *Mooht* l *moocht.*

Bl. 159, vs. 77. *Dat jongelinc.* Elders komt *jongelinc* als ml. voor, bv. bl 161, vs. 135; bl. 160, vs. 112; (160, 103 blijkt het geslacht niet), doch het onz geslacht is te verdedigen; het heeft dan de beteekenis van *het jong*, oorspronkelijk van dieren, en bij uitbreiding ook van menschen.

Bl 159, vs. 82. In 't Mnl. antwoordt men niet met *ja* en *neen* alleen, maar men voegt aan die woorden een vnw. toe. Zoo b v *jaes*, d i. *ja des* (= ja wat dat be treft; vgl *des* in een *deshundige*); niet = *ja zij*, zooals Moltzer op *Esm* 82 verklaart; ook V. Helten, Gloss op Anna Bijns, en Huyd. op Stoke, Dl. 2, bl 520 geven deze onjuiste verklaring); *jay*, d.i. *ja hi*, doch als tweeklank *aai* uitgesproken; b. v. bl. 191, vs. 161; *Limb.* VI, 1981 rijmt het b.v. op *gecray.* Zoo vindt men ook *jaet* (*Limb.* VI, 1282; Van Helten, *Gloss.* op Anna Bijns); *neens, neen hi niet* (Huyd op Stoke, t. a. p.); *nees* (in de *Limb. Serm.*); zoo zeggen wij nog: »*ja ik* van ganscher harte" en zegt het volk: *oel neendi* d. i. *u el neen hij*.

Bl. 161, vs. 134. *Metter ghisschen*, d. i. (naar alle waarschijnlijkheid) *op den gis.* Zie de Aant. v. Moltzer op *Esm* 134. Voor de gissing van Verwijs in het Gloss. (*gissche* = *gift*?) bestaat geen grond.

Bl 162, vs 174. Voor mijne verandering van *ic* in *hi* bestaat geen reden, want de uitdr. *enes ende doen*, *enes fijn doen* (niet *sinen fijn doen*, zooals Moltzer zegt, bl. 14) beteekent *iemand dooden.* Zie een tweede voorbeeld boven, bl. 58, vs 450:

Dat si quamen metten kinde,
Dien si souden doen sinen inde

Bl. 162, vs. 197. *Hoe* d i. *voor hoeveel geld.*

Bl. 162, vs 185. *Doer* (ook vs. 215) bet hier *aan gene zijde van* (als men Turkije d o o r is).

Bl. 164, vs 230. Zie de Aant. op bl. 21, vs 158.

Bl 164, vs. 253. Hier en elders in *Esm.* vindt men het rijm *secht*: *dect* (bl. 171, vs. 475; ook *Lippijn*, vs. 128) Dit wijst op eene eigenaardigheid, die vooral in het Oostvlaamsch gevonden wordt; daar worden nl de meeste *k*'s voor *t* tot *ch* geaspireerd. Men heeft dus ongetwijfeld op alle drie de plaatsen *gedecht* te lezen Vooral in de Rekeningen van Gent vindt men vele voorbeelden (*gemaecht*, *gewaecht*, voor *gemaect*, *gewaect*), doch ook nu en dan in stukken uit andere streken, b.v in Jan Matthijszen's *Beschrijving van den Briel.* Vgl *Sp. Hist.*, II^5, 32,50: »Cham, die niet en *duchte* .... die scande van den vader sijn." De verandering van *duchte* in *dechte* ligt hier meer voor de hand, dan die in *decte* (zooals in den tekst is opgenomen). Zie ook *Lanc.* II, 22186: Si (*de fonteine*) dochtem scone ende wel berecht ende met bladren van pinebomen *gedecht.*

Bl. 168, vs. 362 en 378. *Swijt*, zooals ook het hs. heeft bl. 157, vs. 30, staat voor *swijcht.* Zoo ook bl 190, 35; 192, 97.

Bl. 170, vs. 423. Men ziet, hoe oud de fout reeds is, om voor *vermeiden* te schrijven *vermeiden*, gelijk ook sommige onzer hedendaagsche schrijvers doen. De *d* heeft in dit woord even weinig recht van bestaan als in *kastijden*, *geschieden*, *belijden*, *wijden*, *bevrijden*, *schreiden* (zie *Mnd. Wdb.* op b e s c r e i e n), en in *partijdig*, *nader*, enz.

Doch bij *vermeien* heeft de *d* het veld niet kunnen behouden.

Bl. 170, vs 446. Moltzer wil *kenlijk* lezen voor *coenlijc*, en de zin wint ongetwijfeld daardoor in duidelijkheid. Doch ook mhd. komt *kuenlich* als bnw. voor (Lexer 1, 1765), en de *c* van *coenlijc* wordt door de conjectuur van Moltzer niet verklaard.

Bl. 171, vs 482. *Wale nemen*, d. i. *niet kwalijk nemen* het tegenovergestelde van *evele nemen*, h. d. *übel nemen*.

Bl. 173, vs. 536. Het hs. heeft *scaemde*, d. i. *schaamte*, niet *scande*.

Bl. 178, vs. 700. *Want* heeft hier de bet. van *zoodat*. Zie Aant op *Aiol-fr.*, vs 170 en 695; *Alex.* I, 427, 1238.

Bl. 179, vs. 734. *Scouden*. Het mv van *scout* wordt meermalen gebruikt in den zin van het enkv. Zoo ook b. v. *Lippijn* (bl 34), vs. 154; vgl. *scanden*, bl. 178, vs 705 Zoo ook meermalen *genaden*, *eren*, e a

Bl. 181, vs. 779. *Paertien*, d. z. *de deelen, kwartieren* van een geslachtswapen Vandaar dat *paertie* de bet. van *geslacht* heeft aangenomen, zooals b. v. bl. 162, vs. 194.

Bl. 181, vs. 786. *Kiesen* beteekent hier niet *verkiezen* (zooals in 't Gloss. staat), maar *smaken*, *ondervinden*, *lijden*. Zeer gewoon zijn *die doot kiesen*, *sinen ende kiesen* en dgl. uitdrukkingen.

Bl. 182, vs. 822. *In dier ghelike*, d. i. *in die gelike dier*, op de wijze daarvan, d. i. *desgelijks*. Vgl. onze uitdrukking *insgelijks*.

Bl. 182, vs 833. *Nojael*, d i. *kuisch*, *rein*. Zie *Segh.* en *Moriaen* Gloss. De afleiding is nog niet met zekerheid bekend.

Bl. 183, vs. 859. Moet men *tu* als umlaut van *toe* opvatten, of *u* als *oe* uitspreken, zooals in onze dialecten nog vaak geschiedt?

Bl. 184, vs. 876. *Niet*: *Marie*, eene zonderlinge assonance. Wijst dit misschien op het feit, dat de *t* van *niet* in het dialect van den schrijver niet werd uitgesproken, zooals b. v. nog heden te Utrecht?

Bl. 185, vs. 905. *Hs.* hie. De Vries leest *hier*. Mij schijnt *hare* de ware lezing toe.

Bl. 185, vs. 919. *Es*, d. i. *es des*. De gewone vorm

daarvoor is *ees* of *eis*, doch ook *es* is niet ondenkbaar. Men vindt ook *was* voor *was des*.

Bl. 187, vs. 991. *Setten* bet. hier *verwedden, als pand zetten, verpanden* Zoo ook 167, vs. 342; 192, 103.

Bl. 188, vs. 1002. *So wordi met Gode verselt.* Het ww. *versellen*, dat hetzelfde is als ons *vergezellen*, kan moeilijk in dezen zin gebruikt worden. Dat kan slechts de bet. hebben van *begeleiden.* Doch er is ook een wederk. ww. *hem versellen met enen*, d. i. *omgaan met*; *zich verbinden, vereenigen.* Zie boven 63, vs 51, en 76, 203. Van dit ww. is *verselt* het deelw., evenals *geschoren* ook het deelw. is van *zich scheren*, of liever *geschoren zijn* = *zich geschoren hebben* zijn kan De uitdr. beteekent dus: *zoo wordt gij een gezel, een huisgenoot van God.* Het woord als een act. ww. op te vatten in den zin van *vereenigen* (zooals in het Gloss. geschiedt), is onjuist. Er is wel een trans. ww. *versellen*, doch dat heeft eene geheel andere beteekenis, nl. die van *den eigendom overdragen* (vgl eng *sell*, got *saljan*), in welken zin het vaak voorkomt in de Rechtsbronnen van Utrecht.

Bl. 188, vs. 998. *Spannen crone*, d i. eig. *binden (zich) de kroon (aan), zetten zich de kroon op*, m. a. w. *kronen zich zelven, leggen eer in, stijgen in eer en aanzien.* Onze uitdrukking *de kroon spannen* heeft uit de oorspronkelijke de beteekenis van *de eerste zijn, de baas zijn* ontwikkeld. Zoo reeds bij Vondel.

Bl. 188, vs. 1012. *Stede*, lees *vrede. In sinen vrede* bet. *rustig, op zijn gemak.* De lezing van Moltzer had hier in den tekst moeten worden opgenomen, ook om het rijm en omdat *stede* niet ml. is.

Bl. 188, vs. 1017 vlg. Zie de opmerkingen van Te Winkel over deze regels, *T. en Letth.* 6, 74 vlgg.

Bl. 188, vs. 1. *Gods hebs al deel*, d. i. *God moge er het zijne van hebben, God zij gedankt, Goddank!* Zoo ook *Ferg* 3184; *Sacr.* 1186 (de verklaring van Moltzer in het Gloss. is niet juist). In den zin van *Bij God*, vindt men de uitdr. *Nu noch* 227; *Heemsk* 38 *Die duvel hebs deel*, welke uitdr ook voorkomt, beteekent dus *de duivel zij gedankt*, d. i. *gevloekt*, *Rubben* 21; 242; *Busk.* 116; *Sacr.* 869 (in het Gloss. ald. niet juist verklaard).

Bl. 189, vs. 22 (ook 191, 75) *Awarijt*, elders *awaerheit*, d. i. *en waerheit*, b.v. bl. 194, 163; vgl. eng. *away* met mnl. *ewech*. Zie *Torec*, Gloss. op *en*. Het zal wel hetzelfde woord zijn als ons gemeenzame *awaar* of *hawaar*, d. i. *zieda-ar*, dat door Van Lennep in zijne *Vermakelijke Spraakkunst* als imperatief van *hebben* genoemd wordt.

Bl. 190, vs. 39, d. i. *het loopt voor hem nog op de galg uit*

Bl. 192, vs 108. *Misselijc*, d i hier *vreemd*, *onwaarschijnlijk*, *zonderling*. Bl 19°, vs 41, staat het in de bet. van *velerlei*, *veelsoortig*, *van allerlei aard*.

Bl 191, vs 65 en elders. *Comere* (*comére*) van fr. *commère*, peetemoei, het vrouwelijk dus van het in 't mnl gewone *compeer*, d. i *peetvader* (ook *snaak*, *kwant*), hetzelfde als mnl. *gevadere* (zie vs. 148 en 157), doch dit schijnt daar de bet. van *peetekind* te hebben (en niet die van *kompeer*, *vriend*, zooals in het Gloss. staat).

Bl. 193, vs. 103. Zie bl. 187, 991.

Bl. 192, vs 128 vlg. Zie bl. 164, 253.

Bl 193, vs. 123 vlg. Dergelijke uitingen tegen het publiek herinneren ons aan de blijspelen van Aristophanes en ook b.v. aan het bekende tooneel uit den *Wa-enar* en den *Avare*.

Bl. 194, vs. 166. De regel beteekent: Al had ik zelf (mijn lijf) het mij gedaan, al had ik zelf het mij opgedragen, zoo zou ik niet zekerder zijn van het feit, dat gij mij heden morgen uitgestuurd hebt om water en vuur.